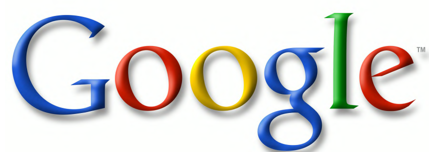
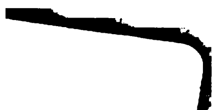

Bergsøe

GHK

Gr

Den danske Stats Statistik

fremstillet

ved

Adolph Frederik Bergsøe.

Tredie Bind.

Om den danske Stats immaterielle Cultur, Statsforfatning, Beskatningsvæsen, og øvrige finantsielle Forhold.

At leffve udi Tiden, oc icke at vide
Tiden, er som icke at være til.
Arrild Huitfelds Kronicke.

Kjøbenhavn.

Trykt paa Forfatterens Forlag

hos Kongl. Hofbogtrykker Bianco Luno.

1848.

Indholdsfortegnelse.

Anden Hoved-Afdelings anden Afdeling.

Om den immaterielle Cultur.

Første Afsnit. Om den danske Stat i moralsk Henseende.

Andet Afsnit. Om den danske Stat i intellectuel Henseende.

A. Om Almue- og Borgerskolevæsenet.

B. Om det lærde Underviisningsvæsen.

Tredie Hoved-Afdeling.

Om Statsforfatningen.

Fjerde Hoved-Afdeling.

Om Statsforvaltningen.

Første Afdeling.

Om Statsforvaltningens Organisation.

Anden Afdeling.

Om de enkelte Forvaltningsgrene.

Den danske Stats Statistik.

Tredie Deel.

Anden Afdeling.

Om den immaterielle Cultur.

Hvad her er anført om den danske Stats immaterielle Cultur er, i Overeensstemmelse med de bedste nyere Forfatteres Fremgangsmaade, fremstillet i tre Hovedafsnit, i hvilke den danske Stat er gjort til Gjenstand for statistisk Betragtning i moralsk, intellectuel og æsthetisk Henseende.

Første Afsnit.

Om den danske Stat i moralsk Henseende.

Naar Man i en Statistik vil gjøre et Forsøg paa at give en Fremstilling af en Nations sædelige Tilstand, da er Man saagodtsom nødt til at indskrænke sig til Nationens Legalitet, eller dens Handlingers Overeensstemmelse med Lovene, da en Nations Moralitet eller Sædelighedsfølelse ikke egner sig til at være Gjenstand for en statistisk Fremstilling.

Hvad Antallet og Beskaffenheden af de i den danske Stat forefaldende Lovovertrædelser betræffer, da har Man vel i længere Tid fordret aarlige schematiske Indberetninger om samme indsendte til det danske, og det slesvig-holsteen-lauenborgske Cancelli; men Hertugdømmernes indviklede og i de forskjellige Districter forskjellige Retsvæsen foraarsager at det herved erholdte Materiale ikke kan afbenyttes til af samme at uddrage almindelige Resultater for Hertugdømmernes Vedkommende i den

omhandlede Henseende, men blot kan tjene til at give dem, der arbeide i Lovgivningspolitikkens Sphære, een og anden Oplysning, eller til i eet eller andet Tilfælde at være til Veiledning for Justitsembedsmændene, som aarligen erholde tilsendt en trykt Extract af samtlige de indsendte schematiske Indberetninger. At Hertugdømmernes criminalstatistiske Forhold i nogen væsentlig Grad skulde afvige fra Kongerigets, er der imidlertid ingen Grund til at antage, og forsaavidt som der kun handles om at danne sig en almindelig Forestilling, kunne de vigtigste af de i det Følgende for Kongeriget anførte Resultater vistnok antages uden stor Afvigelse at være gjeldende ogsaa for Hertugdømmerne. — For Kongerigets Vedkommende, hvor det ved Canc. Circ. 29de Marts 1828 er blevet samtlige Overøvrigheder paalagt at indsende aarlige schematiske Indberetninger af den omhandlede Art, egner det herved erholdte Materiale sig derimod ret vel til en videnskabelig Behandling, og Commissionen for det statistiske Tabelværk har derfor i det i Aaret 1847 udgivne 13de Tabelværkshefte leveret en tabellarisk Fremstilling af de paa denne Maade erholdte Oplysninger for Aarene 1832*) til 1840, hvilket sidstnævnte Aar fortrinsviis er stikket til at afgive et Hvilepunkt for Betragtningen, da der i samme, den 11te April, er udkommet en vidtomfattende Forordning, hvorved de hidtil gjeldende Straffebestemmelser for flere af de almindeligste Forbrydelser ere undergaaede betydelige Forandringer, hvisaarsag Aarrækkerne før og efter 1840 kun med største Varsomhed kunne sammenlignes. Til dette Tabelværkshefte har Dr. med. Kayser forfattet en Indledning, i hvilken han har fremsat de

*) For Aarene 1828—1836 er en tabellarisk Fremstilling af de omhandlede Oplysninger meddeelt i forskjellige Bind af Collegial-Tidenden.

Resultater, som han med stor Flid har uddraget af disse Tabeller, og af denne udførlige Indledning er det Heranførte i det Væsentlige et kortaffattet, for en stor Deel ordret Udtog.

Hvad Forbrydelsernes Hyppighed betræffer, da maa alle Undersøgelser om samme vel nødvendigviis i en vis Grad være ufuldstændige, da Undersøgelsen kun kan omfatte den Deel af dem, som bliver paadømt, medens altid et ikke ringe Antal ville hengaae enten uopdagede, eller upaatalte; men Kundskab om de paadømte Forbrydelsers Antal vil dog altid have Interesse i forskjellige Henseender, og kan navnligen tjene til at udbrede Lys over de Forskjelligheder, som enkelte af Landets Dele frembyde med Hensyn til Hyppigheden af Forbrydelser, og til at paavise de Forandringer de i denne Henseende ere undergaaede i Aarenes Løb, i det Man nemlig, skjøndt Forholdet imellem de paadømte og skjulte eller upaatalte Forbrydelser er os ubekjendt, godt kan forudsætte at det er uforandret i det samme Land og til forskjellige Tider, naar kun de Tal, hvorpaa Undersøgelsen kommer til at hvile, ikke blive saa smaa, at tilfældige Forstyrrelser faae et vidt Spillerum, og naar kun Love og Institutioner ikke ere undergaaede nogen væsenlig Forandring.

Af Forbrydelser*), der ere blevne paadømte ved Landets ordinaire Retter, Politiretter og militaire Retter, eller afgjorte

*) De Politiforseelser, for hvilke Straffene kun have været Bøder, Overtrædelser af Consumtions- og Toldanordningerne, og af Forstanordningerne, og de Forseelser, der kun ere Gjenstand for privat Forfølgning, hvilke samtlige Sager ofte afgjøres ved Forlig eller efter vedkommende Autoritets Resolution, ere ikke optagne i Criminal-Tabellerne, og altsaa heller ikke medindbefattede i den ovenanførte Angivelse; men alle disse Lovovertrædelser ere mindre be-

ved Resolution, (hvilket navnlig er Tilfældet med Sager angaaende Hoer og Leiermaal), har Antallet i de 9 Aar 1832—1840 i Gjennemsnit aarlig i Kongeriget Danmark været 2674, hvilket giver 1 Forbryder eller til Straf Dømt for hver 361 Indbyggere over 10 Aar, eller et aarligt Middelantal af 277 Forbrydere*) paa 100,000 Indbyggere over 10 Aar. Det vilde være interessant naar man kunde sammenligne dette Middeltal med det, som de vigtigste europæiske Stater frembyde, da Man herved vilde blive i Stand til at bedømme hvorvidt Forbrydelsernes Antal kan siges at være stort, eller ikke, i vort Fædreland; men slige criminalstatistiske Sammenligninger kunne af flere Grunde ikke afgive noget paalideligt Resultat, navnligen fordi de forskjellige Landes Lovgivninger i temmelig høi Grad afvige fra hinanden med Hensyn til det Begreb, de forbinde med Udtrykkene „Forbrydelser“, „Forseelser“, „Lovovertrædelser“ o. dl., (saa at til Ex. Blodskam og Crimen bestialitatis, som hos os er belagt med Livsstraf, i Frankrig ikke engang høre til de strafbare Handlingers Tal); fordi det Begreb, som efter de forskjellige Landes Lovgivning forbindes med en vis navngiven Forbrydelse, (for Ex. Misbrug af Pressen), ofte

---

tydelige, og derfor ogsaa mindre skikkede til at udbrede Lys over hele Landets eller enkelte Provindsers eller Districters Moralitet.

Forøvrigt bør det ikke lades ubemærket, at vore Criminal-Tabeller ikke angive alle de Forbrydelser, for hvilke de Paagjeldende have været tiltalte, men kun nævne den største af dem, for hvilke de ere blevne dømte, hvorved atter maa bemærkes, at de for Betleri og Løsgjængeri og Betleri Dømte ofte have været tiltalte for Tyveri, og de for ulovlig Handel Dømte for Hæleri.

*) Ordene Forbrydelse og Forbryder ere i hele dette Afsnit ikke brugte i disse Ords strengere Betydning, men ved Forbryder forstaaes her kun Een, der er idømt Straf (ikke Mulkt), og ved Forbrydelse en med Straf belagt Lovovertrædelse.

er høist forskjelligt; fordi de enkelte Landes Love frembyde store Forskjelligheder med Hensyn til hvad der er Gjenstand for offentlig Paatale, og hvad det er overladt til den Forurettede om han vil paatale det eller ikke; og endelig fordi det maa udøve stor Indflydelse paa Domfældelsernes Antal i et Land om Forbrydelserne paadømmes af Edsvorne eller af retslærde Dommere. En Sammenligning med ældre Tiders Forhold her i Landet i den omhandlede Henseende lader sig heller ikke anstille, forbi vi mangle Kundskab for sammes Vedkommende. Dele vi derimod den heromtalte længere Periode af 9 Aar i tre Triennier, og betragte vi derpaa hvert af disse for sig, da faae vi til Resultat, at det aarlige Middelantal af Forbrydere paa hver 100,000 Indvaanere over 10 Aar

i Trienniet	1832—1834	har været	260,5
—	1835—1837	—	283,7
—	1838—1840	—	287,4

og fra det førstnævnte til det sidstnævnte Triennium, (i hvilket sidste Forbrydelsernes aarlige Middeltal var 2849, medens det i det førstnævnte kun var 2448), har der saaledes været en Tilvæxt af 10,4 Procent; og tager Man alene Hensyn til de ved de ordinaire Domstole paakjendte Forbrydelser*), da faaer Man, naar man sammenligner de fire Aar fra 1834—1837 med Trienniet 1838—1840, et endnu ugunstigere Resultat, nemlig det, at den procentvise Tilvæxt fra 1834—1837 til 1838—1840 har

for Kjøbenhavn	været	13,8	Procent
for Kjøbstæderne	—	25,2	—
for Landdistrikterne	—	22,4	—

*) I de 9 Aar 1832—1840 er der ved de ordinaire Retter aarlig i Gjennemsnit fældet Dom over 1986 Individer, af hvilke 1668 bleve domfældte og 318 frifundne.

Heraf er Man imidlertid ikke fuldkommen berettiget til at drage den Slutning, at Befolkningens Moralitet er gaaet tilbage i det omtalte Tidsrum; thi Betragtningen af Forbrydelser afgiver kun et enkelt Bidrag til Bedømmelsen af et Folks Sædelighedstilstand; og ligesom statistiske Angivelser i det Hele taget altid kun med Varsomhed maa benyttes til af samme at uddrage Slutninger, saaledes gjelder dette fornemmelig om de criminalstatistiske. Den omtalte Forøgelse er saaledes maaskee for en Deel bevirket ved en forøget Aarvaagenhed fra Øvrighedens Side; og den uheldige Slutning, der kunde drages af den, svækkes ved at enkelte Lovovertrædelser, som ikke anføres paa Tabellerne, ere blevne langt sjeldnere, og ved at enkelte Laster, for Ex. Drukkenskab, ere i stadig Aftagende.

Naar man sammenfatter de Forbrydelser, der ere paadømte ved de ordinaire Retter, og dem, for hvilke der i Politiretterne ere idømte høiere Straffe end Bøder, saa var i Aarene 1832—1840

	Det aarlige Middelantal af Dømte.	Det aarlige Middelantal af Dømte paa 100,000 Indbyggere paa over 10 Aar.
Kjøbenhavn	836,4	855,3
Bornholm	51,6	271,7
Sjelland (uden Kjøbenhavn) .	559,1	221,7
Lolland og Falster	94,0	177,7
Nørre-Jylland	645,5	166,5
Fyen og Langeland	150,7	114,7

Hovedstaden har, ifølge ovenstaaende Tabel et betydelig større Antal aarligen dømte Forbrydere end det øvrige Land. Der dømmes nemlig i samme aarligen 1 af 117 Individer over 10 Aar, og i det øvrige Land kun 1 af 578, og Kjøbenhavn tæller alene flere Domfældelser, (836,4 i aarligt Mid-

deltal), end hele Nørre-Jylland (645,5), og næsten ligesaa mange som alle Øerne tilsammen (835,4). Grunden hertil maa for en stor Deel tilskrives den Omstændighed, at denne By altid tæller en Mængde Mennesker uden faste Indtægter, som uden egentlig at have Hjemstavn der, dog opholde sig sammesteds, fordi de der have, eller foregive at have, midlertidigt Arbeide, saaledes som Tilfældet er med mange løsladte Forbrydere *); hvortil kommer at det mere udbredte Politiopsyn, som finder Sted i Hovedstaden, bevirker at et færre Antal Lovovertrædelser sammesteds hengaae upaatalte, end Tilfældet er i den øvrige Deel af Landet. Hvad de enkelte Amter angaaer, da staae disse hinanden en Deel nærmere. Den aarlige Middelhyppighed af Forbrydelser for disse er 173 paa 100,000 Indbyggere over 10 Aar. De største Afvigelser herfra frembyde i modsat Retning Frederiksborg og Svendborg Amter med respektive 311,3, og 104,5, dømte Forbrydere paa 100,000 Indbyggere over 10 Aar. Det Spillerum mellem hvilket Hyppighedsforholdene for de øvrige Amter bevæger sig er altsaa saa betydeligt, at man ikke kan skrive Afvigelserne alene paa Tilfældighedens Regning, men nødvendigviis for nogle enkelte Amters Vedkommende maa antage, at særegne Aarsager hertil have været tilstede. Hvad Kjøbenhavns og Frederiksborg Am-

---

*) Criminal-Tabellerne give vel kun Oplysning om hvor Forbrydelsen er paadømt, hvilket i Reglen er det Sted, hvor den er begaaet, og derimod ikke om Forbrydernes Opholdssted; men Man vil dog neppe gjøre sig skyldig i nogen Feil af Betydenhed ved at antage, at Antallet af Domfældelser i et Distrikt ret nøiagtigt angiver Befolkningens Hang til Forbrydelser; thi om det end ikke kan nægtes, at der ofte i et Distrikt begaaes Forbrydelser af Personer, der have hjemme udenfor Distriktet, saa er der dog al Grund til at antage, at den derved bevirkede Unøiagtighed, især i en længere Række af Aar, vil udjevnes derved, at en vis Mængde af dette Distrikts Beboere begaae Forbrydelser og blive dømte i andre Distrikter.

ters høie Middeltal af dømte Forbrydere paa 100,000 Indbyggere paa over 10 Aar betræffer, da hidrøre disse vistnok fra Kjøbenhavns Nærhed. For de øvrige Amters Vedkommende er Grunden til deres Afvigelser fra Middelforholdet i den omhandlede Henseende derimod ikke til at angive. At Befolkningens Tæthed ikke her i Landet staaer i noget vist Forhold til Forbrydelsernes Hyppighed, (saaledes som Man i Almindelighed er tilbøielig til at antage), har Dr. Kayser faaet til Resultat ved en herover anstillet Undersøgelse.

Naar man indskrænker Betragtningen til de ved de ordinaire Domstole paadømte Forbrydelser, da var i Aarene 1834—1840

	Det aarlige Middelantal af Dømte.	Det aarlige Middelantal af Dømte paa 100,000 Indbyggere paa over 10 Aar.
Kjøbenhavn	486	497,0
Kjøbstæderne	337	316,2
Landdistrikterne	859	112,9

Det sees heraf, at Forbrydelserne ere langt hyppigere i Kjøbenhavn end i Kjøbstæderne, og i disse atter langt hyppigere end i Landdistrikterne.

Undersøger Man Hyppigheden af Forbrydelser for hvert Kjøn særskilt, da faaer Man til Resultat, at der ved de ordinaire Domstole*) i Tidsrummet 1832—1840 i aarligt Middeltal er dømt 1146 Mandfolk og 481 Fruentimmer, hvilket

*) Hvis Læseren skulde savne Eensformighed i de forskjellige Resultaters Udregning, da maa denne skrives paa Materialets Beskaffenheds Regning. Saaledes er, for at holde os til de ovenstaaende Udregninger, Kjønnet ikke angivet for de ved Politiretterne dømte Forbrydere, og det er heller ikke opgivet om Lovovertrædelserne ere forefaldne i Kjøbstæderne eller paa Landet.

bliver 241,8 Mandfolk og 98,0 Fruentimmer for 100,000 Indbyggere over 10 Aar af hvert Kjøn. Forbrydelser begaaes altsaa langt hyppigere af Mandfolk end af Fruentimmer, og Forholdet mellem begge Kjøn vil i saa Henseende paa det Nærmeste være som 5 til 2; og omtrent det samme Forhold faaer man til Resultat for hvert af de i denne Periode indeholdte 3 Triennier, naar Man anstiller Undersøgelsen særskilt med samme. Kjøbenhavn frembyder et paafaldende stort Antal qvindelige Forbrydere i Sammenligning med den øvrige Deel af Landet; og naar Man regner Mandfolkenes og Fruentimmernes Antal, for lige stort, (hvad det ikke ganske er), da kommer der i det omhandlede Tidsrum i Kjøbenhavn 61,8 qvindelige Forbrydere paa 100 mandlige, men i Resten af Landet kun 33,0, uden at der i saa Henseende finder nogen synderlig Forskjel Sted mellem Kjøbstæderne og Landdistrikterne; og omtrent det samme Resultat erholder Man, naar man deler Perioden i Triennier, og betragter hver af disse for sig. Forholdet i de enkelte Amter afviger for størstedelen ikke meget fra det, der findes i hele Landet, naar Kjøbenhavn undtages; thi Forskjellighederne bevæge sig i saa Henseende imellem 7,7 over, og ligesaa meget under Middelforholdet, der som nysanført er 33,0. Forsaavidt som det tidligere har været omtalt, at de ved de ordinaire Domstole paadømte Forbrydelser i Perioden 1832—1840 have været i Tilvært, bør det her tilføies, at denne Tilvært i Kjøbenhavn især har viist sig paa Fruentimmernes, i Kjøbstæderne og Landdistrikterne især paa Mandfolkenes Side.

Naar Man undersøger Forholdet af de ved de ordinaire Domstole i Aarene 1832—1840 dømte Forbrydere, hvis Alder er angivet*), (dog med Undtagelse af dem, der ere dømte for

---

*) I 8 Procent af samtlige Tilfælde mangler Aldersangivelsen i Tabellerne for de ved de ordinaire Domstole dømte Forbrydere. Med

ulovlig Handel, Hazardspil og Overtrædelse af Frdg. 4 Aug. 1819), og Befolkningen i hver Aldersklasse, eller Hyppigheden af Forbrydelser i de enkelte Aldersklasser i Tidsrummet 1832—1840, da faaer man til Resultat, at omtrent $\frac{7}{10}$ af alle Forbrydelser begaaes i Alderen 21—50, og at Forbrydelser saavel af Mandsfolk som Fruentimmer hyppigst begaaes af den Deel af Befolkningen, som er imellem 21 og 40 Aar, og at Hyppigheden herfra, for begge Kjøns Vedkommende, aftager til begge Sider, og er lavest i Aldersklasserne over 60 Aar; og omtrent det samme Resultat erholder Man, naar Man deler det omhandlede Tidsrum i Triennier, og betragter hvert af disse for sig. I Qvinqvenniet 1836—1840 var saaledes

	Det aarlige Middelantal af Forbrydere.	Det aarlige Middelantal af Forbrydere paa 100,00 Indbyg. over 10 Aar.	Af 100 Forbrydere var
Imellem 11—20	277	106,4	10,7
— 21—30	535	256,1	25,9
— 31—40	417	248,0	25,0
— 41—50	251	197,7	20,0
— 51—60	125	130,1	13,1
Over 60 Aar	55	52,4	5,3
			100

Det sees heraf, at Hyppigheden af Forbrydelser er mere end dobbelt saa stor i Aldersklassen 21—30 Aar, som i den

---

unge Forbrydere er det imidlertid meget sjeldent at Aldersangivelsen mangler, da Retten maa forskaffe sig fuldkommen Vished om den Paagjeldende har naaet den criminelle Lavalder; derimod er det fornemmelig Tilfældet med meget gamle Mennesker, som ikke sjeldent ere aldeles uvidende om deres Alder. Paa Tabellerne over Politiforseelser findes ingen Aldersangivelser.

foregaaende, at den dernæst omtrent holder sig paa samme Punkt i Aldersklassen 31—40; at den derimod efter det 40de Aar aftager, og det fra det 50de Aar i stærkere Grad, men dog indtil det 60de Aar vedbliver at være stærkere end i Aldersklassen 11—20 Aar. I den yngre Alder til henimod det 40de Aar er forøvrigt Tilbøieligheden til at begaae Forbrydelser forholdsviis større hos Mandfolk, i den mere fremrykkede Alder, eller efter det 40de Aar, derimod forholdsviis større hos Fruentimmer.

Af hvad Natur det i det Foregaaende omtalte, i Aarene 1832—1840 udøvede Antal Forbrydelser har været, vil kunne sees af følgende Tabeller.

Oversigt over det samtlige Antal af de Individer som i de 9 Aar 1832—1840 have været tiltalte ved de ordinaire civile Retter i Danmark for hvilkensomhelst Forbrydelse, eller ved Kjøbenhavns Politiret for Tyveri, Hæleri, ulovlig Omgang med Hittegods og Bedrageri.

Forsætligt Drab	48	Tyverifrdg. 11 April 1840	5
Drab af Vaade	18	Ulovlig Skovhugst	183
Fostermord og dermed beslægtede Forbrydelser .	69	Meeneed	11
Brandstiftelse	58	Falsk Forklaring for Retten	178
Overfald og Mishandl. .	289	Falsk	239
Ran	15	Forseelse i offentlig Bestilling	61
Røveri	32	Forvanskning af offentlige Midler	3
Indbrudstyveri	202	Ulovlig Omgang med strandet Gods	49
Tyveri af Heste og Qvæg paa Marken	64	Ulovlig Omgang med Hittegods	768
Kirketyveri	7	Andre Bedragerier	1126
Simpelt Tyveri, 1ste Gang	6254	Hazardspil	11
2den Gang	1372	Ulovlig Handel	802
3die Gang	407	Delicta carnis	110
Ifølge Fr. 20 Februar 1789 § 5	46	Rufferi	25
Hæleri, 1ste Gang	675	Overtr. af D. L. 6—13—3 og Pl. 12 Juni 1827 .	270
2den Gang	75		
Oftere	16		

Strafværdigt Forhold mod nærmeste Slægt	37	Opsætsighed	349
Overtrædelse af Forordn. 4 August 1819	129	Undsigelse	8
Qvaksalveri	29	Overtrædelse af Forordn. 13 Januar 1741	55
Løsgjængeri og Betleri	177	Presfemisbrug	21
Overtrædelse af Qvarantaineanordningerne	5	Andre Forbrydelser	462

Oversigt over det samtlige Antal af de Individer, som i de 9 Aar 1832—1840 ere i Danmark for offentlige og private Politiforseelser ansete med høiere Straf end Bøder.

Offentlige Politiforseelser.			
Ulovlig Omgang med Skudsmaal	92	Reelle Injurier	38
Bedrageri	4	Uorden, begaaet i Fattiganstalter	65
Ulovlig Krohold og Brændeviinsbrænden	32	Uorden, begaaet i Strafanstalter	25
Betleri	1886	Pligtstridigt Forhold af Vægtere	264
Løsgjængeri	1652	Qvaksalveri	7
Overtrædelse af Frdn. 10 Decbr. 1828 om reisende Haandværkssvende	112	Ulovlig Beengravning	116
Overtrædelse af Pasanordningerne	28	Overtrædelse af Frdn. 4 August 1819	3
Ulovlig Flytning fra Lægdet eller Amtet	16	Andre og uangivne Forseelser	286
Utilbørligt Forhold af Personer, der ere under Politiets specielle Tilsyn	243	**Private Forseelser.**	
Løsagtighed	430	Reelle Injurier	21
Udeblivelse fra den befalede Visitation af løsagtige Fruentimmer	133	Verbale Injurier	5
Opsætsighed	358	Laugssvendes og Drenges Forseelser mod deres Mestere	35
Gadeuorden og Slagsmaal	349	Tyendes Forseelser mod deres Herskab	169
		Forseelser af Hoveribønder	17
		Andre Forseelser	18

Da det vilde blive for vidtløftigt særskilt at gjøre hver enkelt af de paa de ovenanførte Tabeller specificerede Forbrydelser til Gjenstand for Sammenligninger og Udregninger, har Dr. Kayser forenet dem i analoge Grupper og ved at sammentælle de i Aarene 1832—1840 ved de ordinaire Domstole

og Politiretterne paadømte Forbrydelser, (Politiretssagerne dog kun naar Straffen har været høiere end Bøder), samt de ved de militaire Retter paadømte borgerlige (ikke derimod de egentlige militaire) Forseelser, samt Sager angaaende Hoer og Leiermaal, der ere afgjorte ved Resolution, dannet følgende Tabel til Oplysning om det indbyrdes Forhold mellem de forskjellige Forbrydelser. Af det hele Antal af 2674, hvortil samtlige disse Forbrydelser aarligen i Gjennemsnit have beløbet sig i Aarene 1832—1840, (jfr. S. 4), udgjorde

		Procent	Procent
Forbrydelser mod Eiendomme.	Bedrageri	10,2	55,5
	Hæleri	3,3	
	Tyveri	38,5	
	Røveri	0,1	
	Ulovlig Handel	3,4	
Forbrydelser mod Personer.	Tyendeforseelser	1,0	3,6
	Injurier	0,6	
	Angreb paa Andres Person og Frihed	1,4	
	Angreb paa Andres Liv	0,6	
Almeenfarlige Forbrydelser.	Brandstiftelse	0,2	1,0
	Falsk Vidnesbyrd	0,8	
Forbrydelser mod den offentlige Orden.	Forskjellige mindre Forseelser mod den offentlige Orden*)	4,2	36,3
	Løsgjængeri og Betleri	17,2	
	Forseelser mod Sædeligheden	10,7	
	Presfemisbrug	0,1	
	Opsætsighed	2,7	
	Forseelser i offentlig Bestilling**)	1,4	
Andre Forbrydelser.	Andre Forbrydelser	3,6	3,6
	Summa	100	100

*) Under denne Gruppe er indbefattet de i Tabellerne specificerede Forseelser: Qvaksalveri, Udeblivelse fra befalet Visitation af Læger, Overtrædelse af Frdg. 4 Aug. 1819, ulovlig Beengravning, ulovlig Kroholb og Brændeviinsbrænden, ulovlig Fraslytning fra Lægdet eller Amtet, Gadeuordener og Slagsmaal, og Uordener i Fattiganstalter og Straffeanstalter.

**) Herunder Misbrug af offentlig Myndighed og pligtstridigt Forhold af Vægtere.

og omtrent til de samme Resultater kommer Man, naar Man deler hele Tidsrummet i Triennier og undersøger hvert af disse for sig.

Heraf vil det sees, at over Halvdelen af alle Forbrydelser, som ere Gjenstande for denne Undersøgelse, ere Forbrydelser mod Eiendomme, af hvilke atter de forskjellige Arter af Tyveri udgjøre det langt overveiende Fleertal, nemlig 7/10 af denne Gruppe (og næsten 3/8 af alle Forbrydelser), Bedragerier henved 1/5, de øvrige tilsammen kun lidt over 1/10. Forbrydelser mod Personer synes langt sjeldnere, men det ringe Antal af disse er for en Deel kun tilsyneladende, da Injurier, Tyendeforseelser, og i mange Tilfælde personlig Mishandling ikke forfølges af det Offentlige men af Private, og derfor ofte afgjøres ved Forlig, ligesom de heller ikke anføres paa Tabellerne, forsaavidt der ved Politiretterne ikke idømmes høiere Straffe for dem end Bøder. De forskjellige Forbrydelser, som ere forenede i Gruppen „Angreb paa Andres Liv“ udgjøre kun lidet over 1/6 Procent af det hele Antal. (Af 148 Individer, der høre herhen, have 53 gjort sig skyldige i forsætligt Drab, 19 i Drab af Vaade og 76 i Fostermord og dermed beslægtede Forbrydelser, altsaa respective 0,0:2, 0,080 og 0,032 Procent af det hele Antal). Almeenfarlige Forbrydelser ere meget sjeldne, da de kun udgjøre 1 Procent af alle. — Den Hovedgruppe, som omfatter Forseelser mod den offentlige Orden, er efter Eiendomsforbrydelser den talrigste, da den indbefatter over 1/4 af alle Forbrydelser. Løsgjængeri og Betleri udgjøre næsten Halvdelen af de i denne Gruppe forenede Forseelser, og Forseelser imod Sædeligheden omtrent 1/3.

De forskjellige Arter af Forbrydelser bevare ikke det samme indbyrdes Forhold i alle Landets enkelte Dele, og Forskjellighederne imellem de enkelte Amter ere i saa Henseende større

end at de kunne skrives paa Tilfældets Regning; men hvilke de virkende Aarsager ere kan ikke opgives.

I Kjøbenhavn kommer der paa 100,000 Indbyggere over 10 Aar 448,1 Forbrydelser mod Eiendomme og 407,2 andre Forbrydelser, hvorimod der i det Øvrige af Landet kommer respektive 108,7 og 64,3 paa det samme Antal Indbyggere. Indskrænker Man derimod Betragtningen til de ved de ordinaire Domstole paadømte Forbrydelser, da faaer Man til Resultat, at Forbrydelser mod Eiendomme i Kjøbenhavn udgjøre 90,3 Procent af alle Forbrydelser, i Kjøbstæderne 82,9 og paa Landet 80,1; at Forbrydelser mod Personer udgjøre en mindre Andeel af alle Forbrydelser i Kjøbenhavn end i Kjøbstæderne, og i disse end i Landdistrikterne; at almeenfarlige Forbrydelser staae omtrent i samme Forhold til alle Forbrydelser i Kjøbenhavn og Kjøbstæderne, men udgjøre en noget større Andeel paa Landet; at Forbrydelser imod den offentlige Orden udgjøre en mindre Andeel af alle Forbrydelser i Kjøbenhavn end i Kjøbstæderne og paa Landet; og at de farligste Forbrydelser, Tyveri, Røveri, Angreb paa Andres Person, Frihed og Liv, og Brandstiftelse udgjøre en større Andeel af alle Forbrydelser paa Landet end i Kjøbstæderne, og i disse end i Kjøbenhavn, saa at den mindre Hyppighed af Forbrydelser paa Landet og i Kjøbstæderne tildeels opveies ved den større Farlighed.

Da Hyppigheden af Betleri og Løsgjængeri frembyder et særlig interessant Stof for Betragtninger, meddeles her hvor mange Procent af alle Forbrydelser disse to Arter af Lovovertrædelser have udgjort i de forskjellige Amter i det omhandlede Tidsrum, tilligemed sammes aarlige Middelantal for 100,000 Indbyggere over 10 Aar:

	Procent af alle Forbrydelser.	Det aarlige Middelantal paa 100,000 Indbyggere over 10 Aar.
Byen Kjøbenhavn	19,6	167,9
Kjøbenhavns Amt	20,3	51,7
Frederiksborg Amt	14,0	43,4
Holbek Amt	17,8	24,7
Sorø Amt	19,0	45,8
Præstø Amt	13,6	22,9
Bornholms Amt	2,4	6,8
Maribo Amt	2,7	4,9
Odense Amt	20,5	25,4
Svendborg Amt	24,5	25,5
Aalborg Amt	24,0	40,5
Hjørring Amt	11,1	14,8
Thisted Amt	13,4	22,7
Viborg Amt	30,2	40,1
Aarhuus Amt	21,2	34,5
Skanderborg Amt	27,0	43,9
Randers Amt	28,2	50,2
Ribe Amt	29,2	36,5
Veile Amt	17,2	26,7
Ringkjøbing Amt	40,7	74,2
Hele Danmark	19,4	47,1

At Hyppigheden af Løsgjængeri og Betleri skulde staae i noget bestemt Forhold til Hyppigheden af Forbrydelser mod Eiendomme, er ikke fundet bestyrket ved en derover af Dr. Kayser anstillet Undersøgelse.

Naar de Domfældte af hvert Kjøn betragtes for sig, da udgjør hver enkelt Hovedgruppe af Forbrydelser paa det Nærmeste en lige stor Andeel af alle for begge Kjøn; hvorimod de enkelte Underarter frembyde ret betydelige Forskjelligheder. Af Eiendomsforbrydelser udgjøre Bedrageri, Tyveri og Røveri saaledes en langt større Andeel for Mandfolk, ulovlig Handel derimod og Hæleri en langt større for Fruentimmer, hvis Rolle mere gaaer ud paa at være Hjelpersker. Af Forbrydelser mod Personer udgjør Angreb paa Andres Liv en større Andeel for Fruentimmer end for Mandfolk, hvilket væsentligen er en Følge af at Fostermord og de dermed beslægtede Forbry-

delser langt sjeldnere begaaes af disse end af hine (74 Fruentimmer og kun 2 Mandfolk ere i det hele Tidsrum dømte herfor). Det absolute Antal af Dømte for Drab er imidlertid dog langt fra saa forskjelligt for begge Kjøn, som man skulde tro; thi ved de ordinaire Retter er i de omhandlede 9 Aar 24 Mandfolk og 21 Fruentimmer dømte for denne Forbrydelse ved de ordinaire Domstole, og desuden 8 Mandfolk ved de militaire Retter. Angreb paa Andres Person og Frihed, og Opsætsighed begaaes oftere af Mandfolk, hvorimod Fruentimmer oftere dømmes for Forseelser imod Sædeligheden.

I Aldersklassen fra 11—20 Aar vare i det omhandlede Tidsrum omtrent $\frac{16}{17}$ af alle Forbrydelser rettede mod Eiendomme, og Forbrydelser mod Eiendom ere saaledes saagodt som de eneste, der blive begaaede i denne Aldersklasse.

Hvad Forbrydernes Tilbagefald betræffer, da haves kun Oplysninger om gjentagne Tyverier og Hælerier, hvilke Forbrydelser imidlertid baade ere de hyppigste og dem, som Forbryderne lettest kunne fristes til at gjentage. Af dem, der allerede eengang ere straffede, dømmes, (forsaavidt man kan slutte fra hvad der i Aarene 1832—1840 har været Tilfældet), $\frac{1}{5}$ paany, og af dem, der allerede to Gange ere straffede, omtrent $\frac{2}{10}$. Tilbagefald synes forholdsviis at være noget mindre blandt Fruentimmer end blandt Mandfolk. Kjøbenhavn frembyder forholdsviis de fleste Tilbagefald, Landdistrikterne derimod de færreste, hvilket rimeligviis hidrører fra, at de løsladte Fanger sjeldnere tage Ophold paa Landet, og at der sammesteds ikke er saa mange og saa store Fristelser til denne Art af Forbrydelser, som i Kjøbstæderne.

Hvad Straffesystemet betræffer, da giver følgende Tabel en Oversigt over Forholdet imellem samtlige de i hele Aarrækken 1832—1840 ved de ordinære Domstole og Politiretterne idømte Straffe.

	Antallet.		Det forholdsvise Antal af 100.	
	Ved de ordinære Retter.	Ved Politiretterne.	Ved de ordinære Retter.	Ved Politiretterne.
Livsstraf	128	"	0,8	"
Arbeide paa Livstid paa Fæstningen, i Rasphuset eller Tugthuset	625	"	4,2	"
Arbeide paa visse Aar paa Fæstningen, i Rasphuset eller Tugthuset	334	"	2,2	"
Arbeide i Forbedringshuset	2158	489	14,4	7,6
Fængsel paa Vand og Brød	7905	4136	53,1	69,3
Simpelt Fængsel og Arbeide i Tvangsarbeidsanstalterne	1151	1160	7,7	18,1
Mutilerende Straffe	42	"	0,3	"
Æresstraf	18	8	0,1	0,05
Bestillingsfortabelse	14	"	0,1	"
Riis og Rotting	739	250	5,0	4,0
Mulct	1786	"	12,0	"
Andre Straffe	22	57	0,1	0,9
Summa	14912	6404	100	100

Betragte vi først de Colonner, der angive det indbyrdes Forhold imellem de ved de ordinære Retter idømte Straffe, see vi, at Fængsel paa Vand og Brød er anvendt i over Halvdelen af alle Tilfælde; efter denne Straf kommer Arbeide i Forbedringshuset, som er anvendt i $\frac{1}{7}$ af alle Tilfælde, Mulcter, som er anvendt i $\frac{1}{8}$, og simpelt Fængsel samt Arbeide i Tvangsanstalterne, der omtreut er anvendt i $\frac{1}{17}$ af alle Tilfælde, Riis og Rotting i $\frac{1}{20}$, Arbeide paa Livstid paa Fæstningen etc. i $\frac{1}{24}$, og Arbeide paa visse Aar paa Fæstningen etc. i $\frac{1}{44}$. De øvrige Straffe ere anvendte meget sjeldent, og Æresstraf, Bestillingsfortabelse, andre Straffe og mutilerende Straffe saa sjeldent, at deres Anvendelse kun kan ansees for en Undtagelse. Livsstraffe idømmes vel noget hyppigere, dog kun i $\frac{1}{121}$ af alle Tilfælde.

Betragte vi dernæst den Deel af Tabellen, som angiver Forholdet imellem de ved Politiretterne idømte Straffe, (hvorved dog maa erindres, at Mulcter ere udeladte), see vi at Fængsel

paa Vand og Brød her udgjør en endnu større Andeel af alle Straffe end ved de ordinaire Retter. Ligeledes er ogsaa simpelt Fængsel og Arbeide i Tvangsarbeidsanstalterne her blevet anvendt hyppigere, de øvrige Straffe derimod sjeldnere. Disse Forandringer af Forholdene ere vel tildeels bevirkede derved, at de ved Politiretterne idømte Mulcter ere udeladte, endskjøndt neppe i nogen væsenlig Grad, da de ogsaa vise sig, naar man udelukker Mulcter fra de ved de ordinære Retter idømte Straffe.

Betragter man de ved Politiretterne og de ordinaire Retter idømte Straffe, der have været høiere end Bøder, for sig alene, da faaer man til Resultat at Fængsel paa Vand og Brød har været idømt i henved $\frac{2}{5}$ Dele af alle Tilfælde, og at herefter følge Arbeide i Forbedringshuset og simpelt Fængsel, samt Arbeide i Tvangsanstalterne, og at disse tre Straffe ere idømte næsten i $\frac{9}{10}$ af alle Tilfælde. — De to første af de tre Triennier, som det heromtalte Tidsrum indeholder, frembyde kun mindre betydelige Forskjelligheder i den omhandlede Henseende, naar de undtages, som ere en Følge af de forandrede Love. Sammenligner man derimod det andet og det tredie Triennium, da viser det sig, at de haardere Straffe, Livsstraf, Arbeide paa Fæstningen, i Rasphuset eller Tugthuset paa Livstid og paa visse Aar, og Arbeide i Forbedringshuset, mutilerende Straffe, Æresstraf og Bestillingsfortabelse, udgjøre en noget større Andeel af alle Straffe i det tredie Triennium end i det første og andet, (i dette 23,9 Procent af alle Straffe, i hine kun respektive 21,6 og 20,7), og da man, paa Grund af at Forordningen af 11 April 1840 ikke ubetydeligen har formildet Straffene for en Deel af de hyppigst forekommende Forbrydelser, skulde have ventet at netop det Modsatte heraf vilde været Tilfældet, saa synes det rimeligt, at Forbrydelserne have været betydeligere i dette Triennium, ligesom de, hvad alt tidligere er omtalt, have været hyppigere.

Af 139 Individer, som i Aarene 1832 1840 ere blevne dømte for Angreb paa andres Liv, have 45 gjort sig skyldige i forsætlig Drab, 76 i Fostermord og 18 i Vaadedrab. Af hine 45 ere 55,5 Procent dømte fra Livet, 11,1 Procent til Arbeide paa Livstid paa Fæstningen, i Rasphuset eller Tugthuset, 4,4 til lignende Strafarbeide paa visse Aar, 24,4 til Arbeide i Forbedringshuset, 2,2 til Riis etc., og 2,2 Procent til andre Straffe. Af de 76 Individer, der ere dømte for Fostermord, ere 22,4 Procent dømte fra Livet, 1,3 til Arbeide paa visse Aar paa Fæstningen, i Rasphuset eller Tugthuset, 38,2 til Arbeide i Forbedringshuset, 35,5 til Fængsel paa Vand og Brød, og endelig 2,6 til Riis etc. Af de 18, som ere dømte for Vaadedrab, ere 5,5 Procent dømte til Arbeide i Forbedringshuset, 16,6 til Fængsel paa Vand og Brød, 11,1 til simpelt Fængsel, og endelig 66,6 Procent til Mulct.

En Deel af Livsstraffene har været anvendt imod Bedrageri, Angreb paa Andres Person og Frihed, Forseelser mod den offenlige Orden og Forseelser mod Sædeligheden. De for Bedrageri idømte Livsstraffe ere anvendte mod 20 Forbrydere, der have gjort sig skyldige i Falskmyntneri og Seddelforfalskning; og de for Angreb paa Andres Person og Frihed idømte Livsstraffe have været anvendte imod to Forbrydere, der have gjort sig skyldige i Vold imod Forældre. De Forbrydelser mod Sædeligheden, for hvilke disse Straffe ere anvendte, have været 19 Tilfælde af Blodskam, 5 Tilfælde af Voldtægt og 1 Tilfælde af crimen bestialitatis. Livsstraffe ere kun anvendte mod Forseelser imod den offenlige Orden i to i Aarene 1832 og 1833 forefaldne Overtrædelser af Qvarantaineanordningerne, hvilke sidste Straffe imidlertid betydeligt ere formildede ved allerhøieste Resolution.

Angreb paa Andres Liv, og Brandstiftelse og Røveri synes at være de betydeligste Forbrydelser, der ere forekomne i den

omhandlede Aarrække; thi mod dem ere de haardeste Straffe hyppigst bragte i Anvendelse. Livsstraf, Arbeide paa Fæstningen, i Rasphuset eller Tugthuset ere nemlig anvendte mod Angreb paa Andres Liv i $\frac{3}{4}$ af alle Tilfælde, mod Brandstiftelse i $\frac{5}{7}$, og mod Røveri i $\frac{3}{5}$. Til de mindst betydelige Forseelser maa de henregnes, som enten udelukkende eller fortrinsviis ere straffede med Mulct, nemlig ulovlig Handel, for hvilken Forseelse denne Straf udelukkende er bragt i Anvendelse, dernæst Forseelser mod den offenlige Orden, for hvilke den har været anvendt i $\frac{18}{20}$ af alle Tilfælde, Pressemisbrug, for hvilke den ogsaa er bragt i Anvendelse i $\frac{18}{20}$ af alle Tilfælde, og Forseelser i offenlig Bestilling, for hvilke den i $\frac{7}{10}$ af alle Tilfælde er blevet idømt. De øvrige Forbrydelser synes, saavidt man kan skjønne af Straffenes Betydelighed, at staae imellem disse. Tyveri og Angreb paa Andres Person og Frihed synes at være de betydeligste af dem. Disse Forbrydelser ere omtrent i Halvdelen af alle Tilfælde straffede med Fængsel paa Vand og Brød, den anden Halvdeel med forskjellige andre Straffe, dog saaledes, at de haardere Straffe have Overvægten for den første af disse Forbrydelser; de mindre haarde derimod for den anden. Efter dem komme Løsgængeri og Betleri, (hvilke Forseelser, som tidligere bemærket, kun undtagelsesviis behandles ved disse Retter), der med Undtagelse af enkelte Tilfælde ere straffede med Arbeide i Forbedringshuset og Fængsel paa Vand og Brød. For Bedrageri og Hæleri have Straffene været mindre haarde, da de for største Delen have bestaaet i Fængsel paa Vand og Brød og simpelt Fængsel. Den første af disse Straffe har været anvendt omtrent i $\frac{5}{8}$ af alle Tilfælde, og den anden i $\frac{3}{8}$. Opsætsighed er næsten udelukkende blevet straffet med Fængsel paa Vand og Brød og Mulct, hvilke to Straffe tilsammen udgjøre $\frac{9}{10}$ af alle de idømte. De forskjellige Forbrydelser, som ere forenede under Benævnelsen

„mindre Forseelser mod den offenlige Orden“, staae denne sidste temmelig nær.

Livsstraf er hyppigst i det omhandlede Tidsrum af de ordinaire Domstole blevet anvendt mod Forbrydelser mod Personer, navnlig mod Angreb paa Andres Liv, da ½ af alle Tilfælde høre herhen; noget sjeldnere er den blevet anvendt mod Brandstiftelse og mod Forseelser mod Sædeligheden, omtrent lige hyppigt mod begge disse Forbrydelser. Omtrent ⅛ af alle Livsstraffe er blevet anvendt mod Falsk (jfr. S. 20); mod Røveri og Forseelser mod den offenlige Orden er den derimod kun meget sjeldent bragt i Anvendelse. Arbeide paa Livstid paa Fæstningen, i Rasphuset eller Tugthuset har næsten udelukkende været anvendt mod Eiendomsforbrydelser, navnlig mod Tyveri, for hvilken Forbrydelse den er idømt i henved $\frac{11}{12}$ af alle Tilfælde. Noget Lignende gjælder ogsaa, skjøndt i ringere Grad om Arbeide paa visse Aar paa Fæstningen, i Rasphuset eller Tugthuset, hvilken Straf dog noget hyppigere er blevet anvendt mod andre Forbrydelser, navnlig mod Angreb paa Andres Person og Frihed. Arbeide i Forbedringshuset, Fængsel paa Vand og Brød og simpelt Fængsel ere ogsaa i de overveiende Fleertal af Tilfælde idømte for Eiendomsforbrydelser, navnlig for Tyveri; men de ere dog tillige hyppigere end de foregaaende Straffe bragte i Anvendelse mod andre Forbrydelser. Meer end Halvdelen af de idømte Mulcter have været dicterede for Eiendomsforbrydelser, og ¼ mod de forskjellige Forseelser mod den offenlige Orden. Mutilerende Straffe ere kun blevne anvendte imod Falsk og Meened; Æresstraf mod Falsk og mod Tyveri (Ran); Bestillingsfortabelse i det overveiende Fleertal af Tilfælde mod Forseelser i offenlig Bestilling, men ogsaa mod Falsk, Forseelser mod Sædeligheden og „andre Forbrydelser“. Riis etc. er i $\frac{9}{10}$ af alle Tilfælde anvendt

mod Tyveri, i en ringe Andeel af Tilfælde mod Forseelser mod Sædeligheden, men sjeldent mod de øvrige Forbrydelser.

Uagtet Dødsstraffe endnu undertiden bringes i Anvendelse, er det dog langt sjeldnere end Lovene paabyde dem. De ere nemlig kun blevne fuldbyrdede i ⅐ af alle Tilfælde, i hvilke de have været idømte, og kun naar Forbrydelsen har været Mord eller Mordbrand. Kagstrygning er vel i nogle Tilfælde blevet bragt i Anvendelse, dog kun i ⅛ af dem, i hvilke den har været idømt. Ved senere Lovbestemmelser er den indskrænket til Tilfælde, der saagodt som aldrig forekomme. Af de andre Straffe formildes kun en forholdsviis ringe Deel, og dette er navnlig særdeles sjeldent Tilfældet med Arbeide i Forbedringshuset, Fængsel paa Vand og Brød og simpelt Fængsel. Naar de Paagjeldendes Forhold i Straffeanstalterne har været godt, tilstaaes ofte Benaadning eller Formildelser, sidstnævnte især til Livsfanger.

De Straffe, der substitueres for de idømte, staae disse i de fleste Tilfælde meget nær med Hensyn til Strenghed, og ligesom de i denne Henseende mere fjerne sig fra de oprindeligen idømte, blive de ogsaa sjeldnere bragte i Anvendelse. Den eneste Undtagelse gjør Fængsel paa Vand og Brød, som hyppigere er blevet forandret til Mulct end til simpelt Fængsel.

I de ved Resolution afgjorte Sager angaaende Hoer og Leiermaal ere Straffene undertiden formildede til Bøder, ofte aldeles eftergivne. Det Første har været Tilfældet med 3 Procent af alle disse Sager, næsten altid efter Cancelliets Resolution; det sidste har været Tilfældet med 21,4 Procent, (altsaa med over ⅕), i de allerfleste Tilfælde efter Cancelliets Resolution, paa Grund af den forurettede Ægtefælles Forbøn; i nogle enkelte Tilfælde af særegne Grunde ved allerhøieste Resolution.

Naar Domstolene vare alvidende, da vilde man i en moralsk Statistik ikke have nødig at dvæle ved Frifindelserne, fordi disse i saa Fald ikke vilde vise andet end hvor ofte de Embedsmænd, som havde paabudt Tiltalen, havde feilet i deres Anskuelse, at en Forbrydelse var begaaet af den Tiltalte; da dette imidlertid ikke er Tilfældet, og da det med Sikkerhed kan antages, at en ikke ringe Deel af de Frifundne virkelig ere skyldige i den Forbrydelse, for hvilken de have været sigtede, og kun ere undgaaede Straf af Mangel paa Beviser imod dem, saa have Frifindelserne naturligviis en ikke ringe Betydning i moral-statistisk Henseende, og Følgende bemærkes derfor her om samme.

I Tidsrummet 1832—1840 er der ved de ordinaire Retter i Danmark*) aarlig i Gjennemsnit fældet Dom over 1986 Individer, af hvilke 318 eller 1 af 6 ere blevne frifundne, hvorved dog maa bemærkes, at skjøndt de enkelte Aar kun frembyde ringe Afvigelser fra Middelforholdet, 16,6 Procent, synes Frifindelserne dog at være noget i Aftagen, især i Landdistrikterne, hvilke imidlertid dog forholdsviis frembyde flere Frifindelser end Kjøbenhavn og Kjøbstæderne, (der i saa Henseende kun afvige lidt fra hinanden til Gunst for Kjøbenhavn), hvilket maaskee hidrører fra at Politiet paa Landet frembyder færre Hjelpemidler til Bevisernes Tilveiebringelse end i Kjøbstæderne. — Paa Øerne og i Jylland er det omhandlede Forhold omtrent eens.

Af det Heranførte vil det, (saa meget mere som en Deel af de Frifundne sikkert have begaaet den Forbrydelse, hvorfor de have været tiltalte), sees at Øvrigheden her i Landet er meget varsom med at gjøre Brug af sin Ret til at sætte Borgerne i Anklagestand.

*) Tabellerne over offentlige Politiforseelser skjelne ikke imellem Tiltalte og Frifundne.

I hver 100 Tilfælde, i hvilke Tiltale fandt Sted i det heromhandlede Tidsrum, udgjorde Frifindelserne, ved

Eiendomsforbrydelser.	Bedragerier	17,2	15,5
	Hæleri	26,1	
	Tyveri	13,9	
	Røveri	36,0	
	Ulovlig Handel	15,3	
Personlige Forbrydelser.	Angreb paa Andres Person og Frihed	31,3	30,8
	Angreb paa Andres Liv	29,4	
Almeenfarlige Forbrydelser.	Brandstiftelse	52,1	37,4
	Falsk Vidnesbyrd	30,9	
Forbrydelser mod den offenlige Orden.	Mindre Forseelser mod den offenlige Orden	16,4	13,0
	Løsgjængeri og Betleri	8,8	
	Forseelser mod Sædeligheden	10,6	
	Pressemisbrug	30,0	
	Opsætsighed	18,2	
	Forseelser i offenlig Bestilling	11,6	

De groveste Forbrydelser, Brandstiftelse, Røveri, Angreb paa Andres Person, Frihed og Liv, høre altsaa til dem, der hyppigst frifindes. Aarsagen hertil maa søges i forskjellige Omstændigheder. Det synes at være i sin Orden at Øvrigheden, som det paaligger at forfølge Forbrydelserne, ikke lader saadanne upaatalte, som i høi Grad forstyrre Sikkerheden og opvække særdeles Uvillie og Foruroligelse, naar blot Data af nogen Vigtighed ere fremkomne, men at den heller overlader Sagens endelige Afgjørelse til Domstolene. Det er dernæst for flere af disse Forbrydelser vanskeligt at bringe de Data, der udgjøre de subjective Betingelser for Forbrydelsens Tilværelse, nemlig Forsættet, til fornøden Visshed, ligesom ogsaa Gjerningsmændene til flere af dem ikke sjeldent antages at lide af Sindsforstyrrelse. Endelig udøve rimeligviis ogsaa de strenge Straffe, der vente grove Forbrydere, nogen Indflydelse, forsaavidt som de ofte i høi Grad maa opfordre disse til haardnakket at benegte.

At den ovenstaaende Tabel udviser et saa ringe Antal Frifindelser ved Løsgjængeri og Betleri, hidrører kun fra at

disse Lovovertrædelser i Reglen paadømmes ved Politiretterne, til hvilke her intet Hensyn er taget, og kun undtagelsesviis komme under Behandling ved de ordinaire Retter, nemlig i Reglen kun naar de Paagjeldende tillige have været tiltalte for andre og betydeligere Forbrydelser, og ere blevne frifundne for disse, men derimod fundne skyldige i hine, paa samme Maade som Tilfældet ofte er med de for ulovlig Handel Dømte, der hyppigt have været tiltalte enten for Forbindelse med Tyve, eller som Tyvshælere. — Forbrydelser mod Personer, og almeenfarlige Forbrydelser frembyde forøvrigt det største forholdsviise Antal af Frifindelser, hvorimod det Modsatte er Tilfældet med Eiendomsforbrydelser, og især med Forbrydelser mod den offentlige Orden.

Da Letsindighed og Mangel paa moralsk Kraft i Reglen er Aarsagen til en saadan Grad af Gjeldbundenhed, at den Paagjeldende bliver sat i Gjeldsarrest, synes det passende her i dette Afsnit at meddele Oplysning om Gjeldsarrestanternes Antal, hvilken dog kun kan meddeles for Kjøbenhavns Vedkommende. Fra den 12 Mai 1784 til Mai Maaned 1846 har i Hovedstaden været hensat i Gjeldsarrest

for en Sum af 1—50 Rbd.:

fra 1 til 14 Dage	88
- 14 Dage til 2 Maaneder	55
- 2 til 3 Maaneder	17
- 3 - 4 Maaneder	15
- 4 - 12 Maaneder	18
- 1 - 2 Aar	2
- 2 - 3 Aar	2
	197,

for en Sum af 50—100 Rbd.:

fra 1 til 14 Dage	50
- 14 Dage til 2 Maaneder	38
- 2 til 12 Maaneder	35
- 1 - 2 Aar	4
- 2 - 3 Aar	2
i circa 6 Aar	1
	130,

for en Sum af 100—500 Rbd.:

fra 1 til 14 Dage	61
- 14 Dage til 2 Maaneder	59
- 2 til 6 Maaneder	81
- 6 - 12 Maaneder	32
- 1 - 2 Aar	20
- 2 - 3 —	1
- 3 - 4 —	2
- 4 - 6 —	1
	257,

for en Sum af 500—1000 Rbd.:

fra 1 til 14 Dage	11
- 14 Dage til 2 Maaneder	17
- 2 til 6 Maaneder	17
- 6 - 12 Maaneder	17
- 1 - 2 Aar	11
i circa 3 Aar	1
fra 3 til 4 Aar	4
i circa 5 Aar	1
i circa 10 Aar	1
	80,

for en Sum af over 1000 Rbd.:

fra 1 til 14 Dage	8
- 14 Dage til 2 Maaneder	20
- 3 til 6 Maaneder	22
- 6 - 12 Maaneder	15
- 1 - 2 Aar	8
- 2 - 3 —	5
- 3 - 4 —	8
i circa 6½ —	1
	87.

Om Gjeldsarrest haves en ny Anordning af 17 Febr. 1847. Jfr. Collegial Tidenden for 1847 Nr. 8.

Da de, som uden at lide af Sindsforvirring eller Sjelssygdom, berøve sig selv Livet, vise den samme Mangel paa moralsk Kraft, som i Reglen er Forbrydelsernes Kilde, bør Materien om Selvmord ikke lades uomtalt i Afsnittet om den moralske Statistik. Over samme haves i det 11te af de af den statistiske Tabelværkscommission udgivne Hefter en Undersøgelse af Dr. med. Kayser, der er den meest detaillerede Monographi, som vor statistiske Literatur har at fremvise, og samme er Kilden til det i det Følgende om Selvmord Anførte.

Dr. Kayser har udarbeidet Tabeller over de i Aarene 1835—1844 i Kongeriget Danmark begaaede Selvmord, som, om de end ikke kunne ansees for aldeles fuldstændige, (fornemmelig fordi det i en Deel Tilfælde lykkes de efterladte Slægtninge at skjule Dødsmaaden), dog antages at komme Sandheden nærmere end de af Geistlighedens Dødelister uddragne Opgivelser, som findes i de af Tabelværkscommissionen udgivne Folketællingshefter. Ifølge disse hans Tabeller var

I Aarene	Det aarlige Middelantal af Selvmord.			Det aarlige Middelantal af Selvmord paa 100,000 Indbyggere over 10 Aar*).		
	Mandfolk.	Fruent.	BeggeKjøn.	Mandfolk.	Fruent.	BeggeKjøn.
1835—1839	195,4	66,2	261,6	41,2	13,5	27,1
1840—1844	222,2	78,0	300,2	44,6	15,1	29,6

og næsten 2 Procent af alle Dødsfald i Aldersklasserne over 10 Aar er foraarsaget ved Selvmord.

Skjøndt Sammenligninger af forskjellige Landes moralske Forhold i det Hele taget ere meget mislige og usikkre, og skjøndt dette af flere Grunde fornemmelig gjelder om Selvmord, saa feiler man dog neppe, naar man erklærer dette Selvmordenes Middelantal her i Landet for meget stort i Sammenligning med det, som andre Stater frembyde; og de synes desværre endogsaa, (hvad der ogsaa er Tilfældet i de fleste andre Lande), at være i Tiltagen, og de ovenanførte Tal vise saaledes en Tilvært fra Qvinqvenniet 1835—1839 til Qvinqvenniet 1840—1844 af 8,3 Procent for Mandfolk, 11,9 Procent for Fruentimmer, eller 9,2 Procent for begge Kjøn.

Selvmord begaaes ifølge den ovenstaaende Tabel tre Gange saa ofte af Mandfolk som af Fruentimmer. De her omtalte

*) Selvmord er næsten uhørt i Aldersklasserne under 10 Aar; og det aarlige Middelantal af Selvmord bør derfor ikke sammenlignes med hele Befolkningens Antal, men kun med den Deel af Befolkningen, som er over 10 Aar gammel, det vil sige den Deel af Befolkningen, blandt hvilken Selvmord forekommer.

Forhold stille sig imidlertid noget anderledes, naar man betragter Kjøbenhavn, Kjøbstæderne og Landdistrikterne hver for sig.

I Decenniet 1835—1844 var

	Middelantallet af Selvmord paa 100,000 Indbyggere over 10 Aar.			Hyppigheden af Selvmord blandt Fruentimmer til 100 blandt Mandfolk.
	Mandfolk.	Fruentimmer.	Begge Kjøn.	
Kjøbenhavn ...	78,8	33,9	55,4	43,0
Kjøbstæder	56,6	20,9	38,2	36,9
Landdistrikter...	36,1	10,6	23,3	29,4
	42,9	14,3	28,3	33,3

Det vil heraf sees, at Selvmord er hyppigere i Kjøbstæderne end paa Landet, og atter hyppigere i Kjøbenhavn, (hvor næsten 4 Procent af de i en Alder af over 10 Aar Afdøde have aflivet sig selv), end i Kjøbstæderne*).

Kjøbenhavn frembyder atter et større Antal af Selvmord blandt Fruentimmerne end Kjøbstæderne, og disse igjen et større Antal end Landdistrikterne, og det maa derfor ansees for afgjort, at Fruentimmerne ere mere modtagelige for de Betingelser, som i Byerne forøge Tilbøieligheden til Selvmord, end Mandfolk**). Vinteren frembyder, hvad der ogsaa andensteds er Tilfældet, de færreste, og Sommeren de fleste Selvmord, og Foraar og Efteraar danne Overgangene. Antallet er nemlig størst i Juni Maaned, og synker fra samme nogenlunde jevnt til begge Sider indtil det naaer sit Laveste i December, der

---

*) Kjøbenhavn har ikke blot selv (ligesom andre Hovedstæder) et meget større Antal Selvmord end Resten af Landet, men udøver ogsaa i saa Henseende en uheldig Indflydelse paa sin nærmeste Omegn, og Kjøbenhavns og Frederiksborg Amter, ere saaledes de to Amter, der forholdsviis tælle fleest Selvmord.

**) Rigtigheden af de forskjellige i det Ovenstaaende anførte Resultater og Love ere prøvede paa flere forskjellige Maader, som det ikke her er Stedet at omtale.

ikke engang tæller halv saa stort et Antal som Juni. Imidlertid maa herved bemærkes, at Bylivet udjevner Aarstidernes Indflydelse paa Tilbøieligheden til at begaae Selvmord, og fordeler Antallet af disse mere ligeligt paa hele Aaret, medens Landlivet netop udøver den modsatte Indflydelse. Selvmord stiger i en nogenlunde jevnt fremadskridende Række fra den tidligste Ungdom indtil Aldersklassen 50—60, bevarer den samme Høide i den paafølgende Aldersklasse 60—70, og synker først fra det 70de Aar lidt, men vedbliver dog at være større end i nogen Aldersklasse under 50 Aar; og af Mennesker, der ere over 60 Aar gamle, afliver der sig næsten dobbelt saa mange som af dem, der ere imellem 21—60, og Selvmord er allersjeldnest i Aldersklassen under 20 Aar. Dog maa fra denne Regel gjøres den Undtagelse, at det forholdsvise Antal af Selvmord blandt Qvindekjønnet, efter meget stærkt at være tiltaget i Aldersklassen 20—30, synker i Aldersklassen 30—40, og først derpaa vedbliver at stige uafbrudt til det 70de Aar. Landlivet begunstiger i langt høiere Grad end Bylivet Udviklingen af Tilbøieligheden til at begaae Selvmord hos Oldinge. I Kjøbenhavn forekommer der især en overveiende Mængde Selvmord i Aldersklasserne imellem 40—60 Aar, i hvilke der sammesteds kommer eet Selvmord paa 982 Levende. Hængning er uden Sammenligning den meest almindelige Aflivelsesmaade her i Landet, og $\frac{3}{5}$ af alle Selvmordere i hele Landet, nemlig $\frac{2}{3}$ af Mandfolkene og Halvdelen af Fruentimmerne foretrække den ($\frac{3}{4}$ af alle Selvmordere vælge den i Landdistrikterne, $\frac{3}{5}$ i Kjøbstæderne, $\frac{3}{5}$ i Kjøbenhavn); og $\frac{1}{4}$ af alle Selvmordere i hele Landet, nemlig $\frac{1}{5}$ af Mandfolkene og $\frac{2}{5}$ af Fruentimmerne, vælge Drukning, der paa Landet i alt vælges af $\frac{1}{5}$ af alle Selvmordere, i Kjøbstæderne af $\frac{1}{4}$ og i Kjøbenhavn næsten af $\frac{2}{5}$. Kun $\frac{1}{10}$ af samtlige Selvmordere vælge andre Aflivelsesmaader end de to nysnævnte. At den i Paris saa almindelige

Aflivelse ved Kuldampe er ukjendt her i Landet ligesom i hele det nordlige Europa, viser hvor stor en Indflydelse Exemplet har paa Selvmord og paa Aflivelsesmaaden. Drikfældighed synes i høi Grad at udvikle Tilbøieligheden til at begaae Selvmord; thi af de mandlige Selvmordere have 19,5 Procent været forfaldne til Drik, af de qvindelige 5,3 Procent. Befolkningens Tæthed synes derimod ingen Indflydelse at yttre paa samme, og den større eller mindre Velstand synes heller ikke at have nogen Indvirkning.

Om Bevæggrundene til de her i Landet begaaede Selvmord savnes al Kundskab. For at sætte Læseren i Stand til at danne sig en omtrentlig Forestilling om samme, bemærkes det at af de i Aarene 1836—1843 i Frankrig forefaldne Selvmord vare

16,9	Procent	fremkaldte ved Næringssorg.
5,6	—	ved ulykkelig Kjærlighed.
13,0	—	ved Familiesorger.
10,1	—	ved legemlig Sygdom.
7,2	—	ved Misfornøielse med sin Stilling og med Livet.
17,7	—	ved slet Opførsel.
29,5	—	ved Sindssvaghed.
100		

Med Hensyn til Spørgsmaal om Sædelighedstilstanden afgive de uægte Fødsler et ikke uvigtigt Bedømmelsesmiddel. Om denne Materie har Man ved den sidst afholdte Folketælling erholdt fornyede Oplysninger.

De uægte Fødsler have i Qvinqvenniet 1840—1844 (Dødfødsler medregnede) for hvert 100 ugifte Fruentimmer og Enker i Alderen 20—50 aarlig i Gjennemsnit udgjort: i Kjøbenhavn 5,09, i de danske Kjøbstæder 3,24, paa Landet i Danmark 3,70, i hele Kongeriget 3,85 (i de 15 Aar 1830—1844 i Gjennemsnit 3,77), i Hertugdømmerne 2,77, i hele den danske Stat 3,46; eller, (for ogsaa at opgive deres Hyppighed paa den almindelige, men mindre correkte, og til Sammenligninger

sig mindre godt egnende Maade), de have i Gjennemsnit forholdt sig til de ægte Fødsler, i Kjøbenhavn som 1 : 2,8, i Kjøbstæderne som 1 : 6,7, paa Landet som 1 : 9,3, i hele Kongeriget som 1 : 7,7, i Hertugdømmerne som 1 : 13,0, og i hele den danske Stat som 1 : 9,2*). I hele Kongeriget føder altsaa 1 af hver 26, og i Kjøbenhavn 1 af hver 20 ugifte Fruentimmer og Enker i Alderen 20- 50 aarlig et Barn; og Man vilde naturligviis faae et langt ugunstigere Resultat, naar Man kunde anstille Sammenligningen alene med ugifte Fruentimmer paa 20—30 Aar, hvorhos det maa erindres at hvert Aar kun mellem ⅓ og ¼ af alle faldne Piger kunne antages at blive svangre, selv om Man vil ansee deres Frugtbarhed for lige saa stor som de gifte Koners, hvad den dog sikkert ikke er. — I enkelte af Europas Stater er dette Forhold vel endnu slettere end her i Landet, og saaledes forholdt endogsaa i det egentlige Østerrig i Aaret 1842 de uægte Fødsler sig til de ægte som 1 : 3,3 og i Baiern i 1838—1839 som 1 : 3,9; men i de fleste Stater er Forholdet dog langt gunstigere end her.

At de uægte Børns Antal her i Landet er saa stort, synes tildeels at finde sin Forklaring i vore Love og Indret-

*) Forfatteren af dette Skrift anerkjender fuldkommen Rigtigheden af den af Dr. Kayser, (i hans Afhandling om Hyppigheden og Tilværelsen af uægte Fødsler i Danmark i Tidsrummet 1830—1844 i Etatsraad Schouws Danske Tidsskrift, 1847, 1 Bd. p. 105 ff.), udtalte Anskuelse, at det er rigtigere til Grund for Sammenligninger angaaende uægte Fødsler at lægge Forholdet mellem de uægte Fødsler og de ugifte Fruentimmer og Enker i den frugtbare Alder, end, som almindeligen gjøres, Forholdet mellem uægte og ægte Fødsler, fordi de sidstnævnte ikke er nogen fast Størrelse, men Forandringer i Hyppighed underkastet, og derfor ikke egnende sig til Sammenligningsled; men han har dog troet tillige, ligesom det i det statistiske Tabelværk er skeet, at burde angive de uægte Fødslers Forhold til de ægte, fordi denne Sammenligningsmaade er brugt i alle udenlandske statistiske Arbeider, og fordi Angivelsen af dette Forhold derfor vistnok vilde blive savnet, naar den ikke blev anført.

ninger. Leiermaalsstraf, som deels afskrækker, fornemmelig paa Grund af den med samme følgende Beskæmmelse, deels vedligeholder Forestillingen om at Løsagtighed er en sædelig Uorden, er afskaffet i Kongeriget, men ikke i Hertugdømmerne, hvor Forholdet ogsaa viser sig meget gunstigere end i Danmark; Paternitetsklager nyde særlig Gunst her i Landet, medens man i mange andre Stater har afskaffet dem, fordi man har gjort den Erfaring, at Mangelen paa Beskyttelse i den omhandlede Henseende bringer ugifte Fruentimmer til at vogte sig; og endelig have besvangrede Fruentimmer, endogsaa uden Hensyn til Trang, en aaben Adgang til Hjelp af Fødsels- og Pleiestiftelsen i Kjøbenhavn. Paa den anden Side maa det imidlertid erindres, at al Underkuelse af Leiermaal ved Tvangsforanstaltninger fra det Offentliges Side er mislig, da den let kan fremkalde Ægteskabsbrud, Anvendelse af abortive Midler, og flere andre Onder, der ere større end det, som man vil bekæmpe; samt at man ikke kan bedømme en Nations Sædelighed efter de hos samme forekommende uægte Fødslers Antal, noget som blandt andet ogsaa kan sees af at de italienske Stater frembyde et meget ringe Antal af samme.

Slettest er det omhandlede Forhold i Kjøbenhavn, og saa ugunstigt, at kun nogle enkelte af Europas større Stæder, saasom München, Stockholm, Paris og Wien kunne fremvise Magen dertil. Saa slet, som man efter de ovenstaaende Tals Udvisende skulde troe, er Forholdet dog ikke i Kjøbenhavn. Det maa nemlig erindres, at et betydeligt Antal uægte Fødsler foregaae i Hovedstaden af Mødre, som høre andenstedshen, men ere reiste til samme for at skjule deres Feiltrin, eller for at benytte de Fordele, som Fødselsstiftelsen byder dem. At dette forholder sig saaledes sees ogsaa af at hele det øvrige Sjelland kun fremviser et forholdsviis ringe, og de Kjøbenhavn nærmest liggende Herreder et sammenligningsviis mærkeligt ringe

Antal uægte Fødsler, skjøndt der snarere er Grund til at antage, at Kydskheden er mindre i Nærheden af Hovedstaden end fjernere fra samme. Sammenfatter Man Kjøbenhavn og det øvrige af Sjellands Stift, saa har i Qvinqvenniet 1840—1844 de uægte Fødsler i Gjennemsnit for hver 100 ugifte Fruentimmer og Enker været 3,78, hvilket er et bedre Forhold end det Fyens og Aalborg Stifter frembyder, og kun lidet slettere end det som Lollands og Falsters, Aarhuus og Viborg Stifter fremvise. I det heromtalte Qvinqvennium udgjorde nemlig:

	Det aarlige Middelantal af uægte Fødsler.	Det aarlige Middelantal for 100 ugifte Fruentimmer og Enker paa 20—50 Aar.
i Kjøbenhavn	967	5,09
i Sjellands Stift (Kjøbenhavn undtagen)	907	2,97
Fyens Stift	867	4,99
Lollands og Falsters Stift	229	3,55
Aalborg Stift	555	4,32
Viborg Stift	274	3,42
Aarhuus Stift	620	3,62
Ribe Stift	361	2,78
Hele Kongeriget	4780	3,85
Hertugdømmet Slesvig	591	1,90
Hertugdømmet Holsteen	1841	3,63

Det sletteste Forhold af alle Stifterne fremviser saaledes Fyen, hvortil Grunden vistnok tildeels maa søges i at der i Fyen kun ere faa jordløse eller med ringe Jordtillæg forsynede Huse, og meget Fæstegods, hvorved Leiligheden til tidlig Bosættelse formindskes, samt i at den i Fyen almindelige Velstand og deraf følgende Sands for materiel Velvære gjør de Paagjeldende og deres Forældre ugunstigen stemte for Ægteskaber uden nogenlunde sikkret Subsistents, hvorfor ogsaa Vielsernes Antal i det sidste Qvinqennium har været mindre, og Ægteskabs Indgaaelse i en tidlig Alder sjeldnere i Fyen end ellers i Kongeriget. Det Ugunstige i Forholdet formildes imidlertid ved at

der er Grund til at antage, at netop fortrinsviis i dette Stift mange af de uægte Børn blive legitimerede ved Forældrenes senere paafølgende Ægteskab. At Fyen iøvrigt i sædelig Henseende, og navnlig med Hensyn til Forbrydelser og Selvmord, frembyder gunstige Forhold, bør ikke her lades ubemærket.

At det herombhandlede Forhold er noget ugunstigere paa Landet end i Kjøbstæderne, har rimeligviis deels sin Grund i det større Samqvem mellem Personer af de forskjellige Kjøn, som Markarbeiderne og Samlivet paa Herregaardene fremkalder; deels er det vistnok kun tilsyneladende at det er ugunstigere, da mange Piger fra Landet, som tjene i Kjøbstæderne, drage til deres Hjemstavn naar de ere blevne svangre.

Hvad Hertugdømmerne betræffer, da frembyder Holsteen, som ovenstaaende Tabel nærmere udviser, i den her omhandlede Henseende et meget slettere Forhold end Slesvig, som er den af den danske Stats Hovedbestanddele, der fremviser det gunstigste Forhold af alle.

Da de uægte Fødslers Antal er saa stort her i Landet, er det beklageligt at samme i lang Tid har været i Tiltagen i Kongeriget. Medens Middelantallet af samme i Kongeriget i Qvinqvenniet 1840—1844 var 4780 eller 3,85 for hver 100 ugifte Fruentimmer paa 20—50 Aar, var det i det foregaaende Qvinqvennium 1835—1839 kun 4124 eller 3,67 for hver 100 ugifte Fruentimmer af den nævnte Alder, og det samme Antal ugifte Fruentimmer i Alderen 20—50 Aar har saaledes i Qvinqvenniet 1840—1844 født 4,9 Procent flere Børn end i det foregaaende Qvinqvennium. — I Kjøbenhavn

*) Naar man sammenligner de uægte Fødsler med de ægte, saa kommer Man til et meget ugunstigere Resultat med Hensyn til Tilværten, fordi Ægteskaberne og disses Frugtbarhed, og altsaa som Følge heraf de ægte Fødsler, ere i Aftagen.

og i Fyens Stift, hvor de uægte Fødslers Hyppighed er størst, er de noget i Aftagen. Stærkest, og meget betydelig, har deres Tiltagen været i Lollands og Falsters Stift, hvor der i Qvinqvenniet 1830—1834 kun kom 2,88 uægte Fødsler paa hver 100 ugifte Fruentimmer af den nævnte Alder, i Qvinqvenniet 1835—1839 derimod 3,26, og i Qvinqvenniet 1840—1844 3,58. — I Hertugdømmerne har de uægte Fødsler i det sidste Qvinqv. været lidt i Aftagen i Slesvig, og lidt i Tiltagen i Holsteen. I Qvinqv. 1835—1840 udgjorde samme nemlig i Slesvig 1,87, og i Holsteen 3,52 for hvert 100 ugifte Fruentimmer og Enker af den nævnte Alder; i Qvinqvenniet 1840—1844 derimod, i Hertugdømmet Slesvig 1,80, i Holsteen 3,63.

I Forbindelse med denne Materie bør det her ikke lades ubemærket, at de hos Politiet indskrevne offentlige Fruentimmers Antal i Kjøbenhavn i den sidste halve Snees Aar har været c. 300, snart lidt over, snart lidt derunder, og at der vistnok er meget faa andre end de Indskrevne, som søge Hovederhverv ved Løsagtighed, da Politiet er meget agtpaagivende og streng i saa Henseende, hvorimod Antallet paa dem, som herved søge en Bifortjeneste, ikke skal kunne calculeres til under 1000. I Paris har de Indskrevnes Antal aldrig oversteget 4000. Grunden til at Man her som der skulde troe at det var meget større, er at de Paagjeldende idelig færdes i de meest besøgte Gader.

Andet Afsnit.

Om den danske Stat i intellectuel Henseende.

Paa hvad Standpunkt en Nation befinder sig i intellectuel Henseende bedømmes bedst af dets Underviisningsanstalters Tilstand, og af den Grad, i hvilken de afbenyttes, og vi skulle derfor nu i det Følgende nærmere betragte samme.

A. Om Almue- og Borgerskolevæsenet.

I Almindelighed.

For 40 til 50 Aar siden var Almueskolevæsenet her i Landet endnu i en sørgelig Forfatning. Vel havde Kong Christian den 6te den 23de Januar 1739 givet en for sin Tid fortrinlig almindelig Skoleanordning; men denne var allerede Aaret efter dens Udstedelse ved en Pl. af 29de April 1740 blevet forandret saaledes, at baade Skolevæsenets Organisation og Skolelærernes Indtægter forstørstedelen var blevet gjort afhængige af Godseiernes gode Villie og eget Skjøn; og dette havde havt en uheldig Indflydelse paa Sagen. Paa mange Steder var Børnenes Antal alt for stort til at de alle kunde blive tilstrækkeligen underviste, og hyppigen havde de en utilbørlig lang Vei til Skolen*). Skjøndt alle Børn fra deres fyldte 6te Aar

*) For en Deel af Landet var Trangen til et tilbørligt Antal gode Skolebygninger imidlertid dog afhjulpet ved at Kong Frederik den 4de havde ladet opføre 240 grundmurede Skoler paa Kronens Gods, 20 nemlig paa hvert af de 12 saakaldte Rytterdistrikter.

Over Døren paa hver af disse Frederik den 4des Skoler, (for hvilken en Instruktion blev given den 28de Marts 1721), staaer følgende Vers, som man maatte ønske at mange af vore Stormænd vilde tage sig til Hjerte:

„Halvtredsindstyve Aar, Gud, har Du mig opholdt,
At Sygdom, Krig og Pest mig Intet Ondt har voldt;
Thi yder jeg min Tak, og breder ud dit Navn,
Og bygger Skoler op, de Fattige til Gavn.

vare skolepligtige fandt en nogenlunde stadig Skolegang, af Mangel paa behørigt Opsyn med Skolevæsenet fra Skolepatronernes og Præsternes Side, kun Sted hist og her. Skolelærerne vare for det meste saa slet aflagte, at de paa flere Steder, foruden Huusly, Brændsel, og lidt Jord eller Græsning, kun havde 15 til 20 Rdlr. i Løn, og det var derfor som oftest kun udtjente Corporaler, Haandværksfolk, fornemme Folks afskedigede Tjenere o. a. dl., som vilde have disse Tjenester. Underviisningen, under hvilken Riset og Tampen spillede en Hovedrolle, bestod derfor ogsaa kun i Læsning, og i en tankeløs Opremsning af Cathekismen, nogle Psalmer og Pontoppidans Forklaringer, og for at blive confirmeret behøvede Man blot at kunne sidstnævnte. I Skrivning og Regning underviistes der kun, naar Forældrene udtrykkelig forlangte det, og for særskilt Betaling, hvoraf Følgen var, at Almuesfolk kun undtagelsesviis kunde skrive, læse Skrift og regne, og kun sjelden besad saa megen Færdighed, at de uden Besværlighed kunde læse en Bog. Og stort bedre stod det sig dengang heller ikke med Borgerskolerne i Kjøbstæderne. Almueunderviisningen var imidlertid den folkekjære Kong Frederik den 6tes Yndlingssag, og lige til sin sidste Dag helligede han den sin omhyggelige Forsorg. Efter langvarige Forarbeiders Tilendebringelse blev der den 10 October 1806 udstedt et provisorisk Reglement for Almueskolevæsenet paa Landet i Sjelland, Fyen, Lolland og Falster, og efter at dette i 7 Aar havde været prøvet blev det afløst af

---

Gud! Lad i dette Værk din Naades Fylde kjende,
Lad denne min Fundats bestaae til Verdens Ende,
Lad altid paa min Stoel Een findes af min Æt,
Som mener Dig, min Gud, og disse Skoler ret."

Med hvor ringe en Opoffrelse vilde ikke vore større Godseiere kunne følge Frederik den Fjerdes Exempel og forbedre deres Skolelæreres Kaar, og hvormeget vilde de ikke herved virke til Landets og deres eget Bedste.

de to endnu gjeldende almindelige Anordninger af 29 Juli 1814 om Almueskolevæsenet i Kjøbstæderne og paa Landet; ligesom der ogsaa under samme Dato blev udstedt et Reglement for Almue- og Borgerskolevæsenet i Kjøbenhavn, som senere er bleven afløst af Frdg af 20 Marts 1844. For Hertugdømmerne blev der samme Aar, nemlig den 24de Aug. 1814 udstedt en lignende almindelig Skoleanordning. Ved disse Anordninger, ifølge hvilke de enkelte Skoler skulde have deres approberede Planer eller Regulativer, er Almueskolevæsenet i Tidens Løb blevet meget hensigtsmæssigen ordnet, og et tilbørligt Opsyn med Skolegangen indført. For Øieblikket kan det derfor ogsaa antages som Regel, at alle skolepligtige Børn i den danske Stat virkeligen nyde tilbørlig Underviisning; og ved en i saa Henseende for Kongerigets Vedkommende anstillet Undersøgelse viste Antallet paa de Børn, der nød Underviisning i samtlige Skoler af de forskjellige Slags (Aften-, Søndags- og Tegneskoler dog undtagne) sig saaledes, (skjøndt en Deel Børn nyde Underviisning hjemme uden at besøge nogen Skole), at være noget over 3000 større end Totalantallet af Børn i den skolepligtige Alder (Confirmationstiden her ansat til det fyldte 14de Aar), hvilket Overskud finder sin Forklaring ved det ikke ringe Antal Børn, som begynde at gaae i Skole før den skolepligtige Alder eller vedblive at besøge Skolen længere end til det fyldte 14de Aar. Intet Barn maa heller antages til Confirmationsforberedelse førend det har aflagt Prøve i Læsning, Skrivning og Regning, og paa Landet førend Sogneforstanderskabet ved den afholdte Halvaarsexamen har fundet at det kan udskrives af Skolen, og af hele den yngre Slægt er det saaledes kun aldeles undtagelsesviis, at nogen savner slig Kundskab, — et Resultat, som baade Frankrig og England, for ikke at tale om alle de sydeuropæiske Stater, maa misunde os.

De skolepligtige Børns Antal kan fortiden i runde Tal ansættes til

i Landdistrikterne i Kongeriget	161,000
i Kjøbenhavn	15,000
i de øvrige Kjøbstæder i Kongeriget	20,000
	196,000
i Landdistrikterne i de 3 Hertugdømmer ..	116,500
i Kjøbstæderne i Hertugdømmerne	21,500
	138,000
Tilsammen i den danske Stat	334,000

Antallet paa de offentlige og private Skoler af forskjellig Slags, i hvilke samme undervises, udgjør i Kongeriget noget over 3000, (Aftenskoler, Tegneskoler, og Haandværksskoler fraregnede), hvilket nærmere vil fremgaae af det i det Følgende Anførte.

a. Om Almueskolevæsenet paa Landet.

1. I Kongeriget.

Af Danmarks samtlige 1662 Landsogne (1635 Landsbysogne, og 27 til Kjøbstæder hørende Landsogne) havde i Begyndelsen af Aaret 1846 de 1584 deres Skolevæsen anordningsmæssigen organiseret i Overeensstemmelse med Forordningen af 29 Juli 1814 om Almueskolevæsenet paa Landet i Kongeriget. I de øvrige 78 vanskeliggjorde Lokale, og navnligen oekonomiske Hensyn den anordningsmæssige Organisation. 1604 af disse Sogne havde approberede Skoleplaner, der dog for 20 af dem endnu ikke var traadt i Kraft. — Ifølge den nysnævnte Anordning er Landet inddeelt i Skoledistrikter saaledes at Børnene, der skulle undervises i Skolen, kun undtagelsesviis have længere til samme fra deres Hjem end ¼ Miil. Er Børnenes Antal i et Distrikt for stort til en Skole, saa er der anlagt en Hjelpeskole for Børn af nederste Klasse. I de Sogne, hvor Stederne ligge saa langt fra hinanden, at det fornødne Antal Skolelærere ikke uden altfor stor Byrde for Beboerne kan ansættes, maa Omgangsskolehold finde Sted,

saaledes at een Skolelærer besættes for to eller tre Districter. I det ene af disse anvises ham Skole og fast Bopæl, men i hvert af de andre en Skolestue paa to til tre Fag samt frit Natteophold efter Omgang hos Gaardbeboerne, der nyde en passende Godtgiørelse herfor af Skolevæsenet. Almueskolernes Antal paa Landet udgjør i hele Kongeriget 2504, af hvilke 2460 holdes baade Sommer og Vinter, og c. 40 ere Vinterskoler, hvis Elever om Sommeren søge anden Skole, hvilke paa een nær alle findes i Jylland, og det aldeles overveiende, (nemlig de ¾ af hele Tallet), i Ribe Stift. Af de nysnævnte 2460 Skoler er imidlertid en Deel Omgangskoler, og nogle ere saakaldte „Biskoler“, der ere uden Jordlod, og ofte ogsaa uden Bopæl, og altsaa nærmest bestemte for ugifte Lærere. De skolepligtige Børns Antal er i Landdistrikterne, som tidligere anført, circa 161,000, og i Gjennemsnit kommer der altsaa 64 Børn paa hver Skole, hvilket ikke engang er det Halve af det Gjennemsnitsantal som der falder paa hver af Kjøbstædskolerne, i hvilke der imidlertid i Reglen er flere Lærere, medens der i Landsbyskolerne i Reglen kun er een Lærer*). Disciplantallet er imidlertid meget større i de frugtbarere og tæt befolkede Egne end i de ufrugtbarere og svagt befolkede. I Gjennemsnit kommer der saaledes paa hver Skole

i Fyen	92	Bornholm	72
Langeland	91	Lolland	68
Sjelland	77	Falster	66
Møen	75	Jylland	58

*) Ved nogle enkelte Landsbyskoler er der paa Grund af Børnenes store Antal to Lærere; dog er dette sieldnere Tilfældet end at een Lærer (især i Jylland) maa besørge flere Skoler; og derfor er Landsbyskolelærernes samtlige Antal kun 2417, medens Skolernes er 2504, og af disse 2417 ere 70 til 80 kun Vinterlærere, (alle i Jylland og de 60 i Ribe Stift), deels ansatte ved Vinterskolerne, deels ved Biskoler, der om Sommeren besørges af den faste Lærer. Af

og omvendt kommer der altsaa i de tætbefolkede Egne et meget færre Antal Skoler paa en lige Folkemængde, i Jylland saaledes 31 Skoler paa hver 10,000 af Landbefolkningen, paa Langeland derimod kun 17.

Børn, der have fyldt deres 6te Aar kunne antages i Skolen, og længere end til de have fyldt deres 7de Aar maa Skolegangens Begyndelse, (med mindre de beviisligen nyde forsvarlig Underviisning hjemme), ikke udsættes; og uden gyldig Grund, som hvilken haardt Veir og ufremkommelige Veie dog ansees, maa Børnene ikke udeblive af Skolen, under en Mulkt af 3 Skilling, eller i Gjentagelsestilfælde 6, 12 eller 24 Skilling for hver Dag.

I 1980 af de 2504 Almueskoler, som findes i Landdistrikterne i Kongeriget, er den indbyrdes Underviisning indført i den nederste Klasse*); men i flere af dem dog kun for en Deel, og modificeret. I de 524 øvrige, der for en stor Deel ere Omgangs-, Vinter- eller Biskoler, er Børnenes Antal i Almindelighed saa ringe, at der er mindre Grund til sammesteds at indføre denne Methode, som ikke ansees for saa hensigtsmæssig i smaa Skoler som i de større, i hvilke den ansees for gavnlig, eller som i de meget store, hvor den saagodtsom er nødvendig.

Børnene ere i de heromhandlede Skoler deelte i to Klasser i Forhold til deres Alder, Kundskaber og Færdighed, og som

---

disse 2417 Skolelærere er der 170 til 180, der paa Grund af Alderdom eller Svaghed holde Medhjelpere.

*) Fra Aaret 1819 (jfr Reskript 28 April), og i en halv Snees Aar derefter, ristes der en her i Landet sjelden Energi, der forstørstedelen var fremkaldt af afdøde Kammerherre Abrahamson, for at fremme den indbyrdes Underviisnings Indførelse. Jfr Canc. Circ. 8 Septbr. 1822, Reskr. 16 Mai 1824, Pl. 14 Juni 1825, Canc. Skr. 19 Mai 1827, men især Pl. 26 Febr. 1828 og de to Canc. Circ. af 6 Decbr. 1828, samt Canc. Circ. 9 Decbr. 1828.

almindelig Regel er det fastsat, at hver Klasse skal søge Skolen tre fulde Dage om Ugen; men Amtsskoledirektionen kan imidlertid give Tilladelse til, at den ene Klasse søger Skolen om Formiddagen, den anden om Eftermiddagen. De almindelige Læretimer ere fra 1 Novbr. til 1 Marts fra 9—12 og fra 1—3, og Resten af Aaret fra 8—11 og fra 1—4. Drenge og Piger skulle sidde paa særskilte Bænke. Fra Kornhøstens Begyndelse ophører Skolegangen aldeles i fire Uger; og blandt andre Undtagelser, som kunne finde Sted, fra Skolepligten, er den, at Jordbrugere, der drive 1 Td. Hartkorn og derover, maa beholde deres Børn og Tyende, som ere over 10 Aar gamle og bruges til Markarbeide, hjemme fra Skolen 2 til 3 Uger i Sædetiden om Foraaret, og 3 til 4 Uger om Efteraaret. Børnene skulle offentlig overhøres to Gange om Aaret, og gjøre Rede for hvad de have lært. Skolegangen varer til Confirmationen. Underviisningen skal efter Skoleanordningen i det mindste bestaae i Læsning, Skrivning, Regning og Religion, samt i Øvelse i Sang, og ved Læsningen skal fornemmelig saadanne Bøger benyttes, som kunne give Anledning til at danne Børnenes Sindelag og som indeholde et kort Begreb om Fædrelandets Historie og Geographie samt meddele Kundskaber, som kunne tjene til Fordommes Udryddelse og blive Almuen til Nytte i dens daglige Haandtering, og ved al Underviisning skal søges passende Leilighed til Forstandsøvelse. En Time om Dagen skulle Børnene, naar Veirliget tillader det, af Skolelæreren veiledes til gymnastiske Øvelser, saasom Løben, Springe-, Klavre-, Svømme- og militaire Øvelser, og ved hver Skole forefindes derfor en approberet Lærebog i Gymnastik. (Jfr. Pl. 25 Juni 1828). Endnu for 5 til 6 Aar siden indskrænkede Underviisningen sig i Reglen til disse Lærefag, dog saaledes at Skriftlæsning og Retskrivning blev øvet paa mange Steder; men i de senere Aar har Skolevæsenet paa Landet gjort store Frem-

skridt; og nu for Tiden underviises saagodtsom i alle Skoler i Skriftlæsning og i de allerfleste i Retskrivning, og i en stor Deel meddeles der særskilt Underviisning i Geographi, og i ikke faa i Fædrelandshistorie, hvorhos skriftlige Udarbeidelser blive øvede i en Deel Skoler. En tidligere temmelig almindeligen stedfindende Hindring for Underviisningens gode Fremgang, nemlig Mangelen paa Læsebøger, er i de senere Aar saagodtsom overalt blevet bortryddet, og Skolegangen er ogsaa i den senere Tid blevet regelmæssigere, og kan nu i det Hele taget ansees for ordentlig, især om Vinteren, skjøndt Man paa de fleste Steder af let forklarlige Grunde er altfor lempelig med at anvende Mulkter for Forsømmelse af Skolegangen. Med Hensyn til Vedligeholdelsen af det i Skolerne Lærte staaer imidlertid endnu meget tilbage at ønske, i det det fornemlige Middel dertil, som Skoleanordningen foreskriver for det Tilfælde at Stedets Ungdom ønsker det anvendt, nemlig Vinter-Aftenskolers Afholdelse for den confirmerede Ungdom et Par Gange ugentlig, endnu kun bliver lidet anvendt, saa at kun c. 180 Aftenskoler for Tiden kunne antages at være i Gang paa Øerne, og c. 80 i Jylland. Dette hidrører fornemmelig fra at de Unge mangle Lyst, og deres Forældre og Husbonder Sands for Sagens Vigtighed; men tildeels vel ogsaa fra at en Deel af Skolelærerne, (hvad der under den ringe Opmuntring disse nyde i deres byrdefulde og vigtige Kald, er saa meget desto undskyldeligere, som de i Reglen ingen Godtgjørelse erholde for deres herved forøgede Arbeide), ikke antage sig Sagen med Iver, og maaskee heller ikke, hvor den har været iværksat, altid have vidst at lede Underviisningen paa en Maade, der var skikket til at vække Ungdommens Lyst til at benytte sig af den tilbudte Belæring, hvorfor i de senere Aar c. 75 Forsøg paa slige Aftenskolers Oprettelse, (nemlig 40 paa Øerne og 35 i Jylland), enten strax eller efter nogen Tids

Forlob ere mislykkede. Forsaavidt en Hindring for disse Skolers Fremgang har ligget i at Man har været i Uvished om, hvorledes Midlerne til at bestride Udgifterne til Lys og Varme ved Skolerne skulde tilveiebringes, (thi Godtgjørelse til Skolelæreren for hans Umage har hidtil desværre kun i enkelte Tilfælde fundet Sted), har Cancelliet søgt at bortrydde samme ved, naar Anledning dertil gaves, at lade Vedkommende tilkjendegive, at de ommeldte Udgifter blive at tilveiebringe paa samme Maade som de øvrige Skolevæsenets Udgifter ved tilligemed disse at lignes paa Communen.

Haandgjerningsskoler for Pigebørns Underviisning i qvindeligt Haandarbeide findes, (efter de fra de forskjellige Districter indsendte Indberetninger om Skolevæsenets Tilstand, at dømme), kun aldeles undtagelsesviis et Par enkelte Steder, navnlig i Kjøbenhavns Omegn, forenede med Landsbyskolerne, og private Skoler (hvilke Ingen maa holde paa Landet uden Amts- og Skoledirektionens Tilladelse) findes naturligviis kun aldeles undtagelsesviis paa Landet paa Steder, hvor Lokale-Forhold begunstige det, f. Ex. i Nærheden af Kjøbenhavn.

Ingen maa antages til Skolelærer med mindre han ved paalidelige Attester godtgjør at han hertil er skikket og er indtraadt i sit 21de Aar. Til Almueskolelæreres Dannelse er der oprettet Seminarier, hvis Antal ved kongl. Resol. af 8de Octbr. 1824 og 2den April 1841 nu er indskrænket til 5, nemlig Joenstrup Seminarium (2½ Miil N. V. for Kjøbenhavn, oprettet i Aaret 1791 og det ældste Seminarium i Danmark) for Sjellands og Lollands og Falsters Stift; Skaarup Seminarium 1 Miil N. O. for Svendborg, for Fyens Stift samt Als og Ærøe, der i Skole- og geistlige Sager høre til Kon-

geriget; Snedsted Seminarium, 1½ Miil S. V. for Thisted, for Aalborg og Viborg Stifter; Lyngby Seminarium, 1½ Miil S. V. for Grenaa, for Aarhuus Stift; og Jellinge Seminarium, 1½ Miil N. V. for Veile, indviet den 30 Novbr. 1841, for Ribe Stift. Paa disse 5 Seminarier underkaste sig ialt aarligen et Antal af c. 90 den anordnede Seminaristexamen. Man kan tage Examen paa Seminarierne uden at have nydt Underviisning sammesteds, og der melder sig ogsaa aarligen et Antal slige saakaldte „Privatister". De, der ville optages paa et Seminarium for sammesteds at nyde Underviisning, skulle betale en aarlig Kjendelse til Seminariefondet af 10 Rbd. Sølv, og desuden i Underviisningstiden, (der i Almindelighed varer i 3 Aar, hvoraf det første eret Proveaar), erlægge 108 Rbd. aarlig i Betaling forKost og Logis (jfr. Kglg. Regl. 16 Juni 1815), hvilke directe tilflyde det paagjeldende Seminarium. Seminariefondet har foruden Renterne af dets Capitalformue, der udgjør c. 48000 Rbd., forskjellige andre Indtægter, der ialt udgjøre c. 14000 Rbd. aarlig, blandt hvilke 25 Procentafgiften af visse Cancelli-Expeditioner, der indbringer det c. 6,900 Rbd. aarlig, og 1½ Skillingafgiften af hver Tønde Kongetiendeydende Hartkorn, der indbringer c. 4,800 Rbd. aarlig, ere de væsentligste. Af dette Seminariefondets Indtægtsbeløb gaaer i Tilskud c. 5,700 Rbd. til Joenstrups Seminarium, c. 3,100 Rbd. til Skaarup S., c. 1,200 Rbd. til Snedsted S., c. 1,300 Rbd. til Lyngby S., og c. 3,400 Rbd. til Jellinge S. Joenstrup Seminarium er imidlertid ikke, som Man heraf skulde tro, det stærkest besøgte, men Skaarup Seminarium har i den senere Tid været det meest afbenyttede. — For en 20 til 30 Aar siden var det overveiende Bondersønner, som besøgte Seminarierne, men efterhaanden er det Modsatte blevet Tilfældet, og i de sidste 15 Aar har saaledes kun ⅓ (og i de seneste Aar en endnu

meget mindre Deel) af Seminaristerne paa Jonstrup været Bondesønner. — Om Seminariernes Organisation handler Reglement 10 Februar 1818, der dog, hvad Underviisningsgjenstandene betræffer, er forandret ved Pl. 10 April 1841.

Til at kalde Skolelærere ere Følgende berettigede: a. de, som have bygget eller herefter bygge anordningsmæssigen indrettede Skoler; b. de, som have stiftet eller herefter stifte Skoler, hvis Udgifter de selv alene bestride; c. de Lodseiere, som eie det Districtet underlagte Hartkorn; (hvor der er forskjellige Lodseiere skulle de, som eie 32 Tdr. Hartkorn, have Ret til at kalde een Gang for hver 32 Tdr. Hartkorn de eie; den største Lodseier kalder først saa mange Gange efter hinanden, som han har 32 Tdr. Hartkorn; dernæst den, der efter ham har meest Hartkorn, forudsat at han har 32 Tdr. eller derover o. s. fr.; og Amtsskoledirectionen kalder i Forhold til de mindre Lodseieres samlede Hartkorn, nemlig eengang for hver 32 Tdr. Hartkorn); d. den, der har havt Kaldsret til et Degnekald, har nu Ret til at kalde Skolelæreren i det District, hvor Degnen før boede; og e. paa de Kongelige Godser kalder Bisskoppen Skolelæreren i det District, hvor Degnen før boede, men Amtsskoledirectionen de øvrige Skolelærere.

Den Kaldsberettigede skal henvende sig til Forstanderen for det i Stiftet værende Seminarium, som da har at give ham Oplysning om de tjenstledige Seminarister samt om de Vidnesbyrd, der bleve dem meddeelte da de forlode Læreanstalten, og blandt de saaledes Opgivne skal Een vælges til Embedet inden Forløbet af 6 Uger efter at det blev ledigt, med mindre den Kaldsberettigede foretrækker at vælge en allerede andensteds ansat Skolelærer, der har fordeelagtigt Vidnesbyrd fra vedkommende Sogneforstanderskab om sit Forhold og Dulighed.

Af de 2417 Skolelærere, som her for Tiden findes paa

Landet i Kongeriget, er der 1871 Seminarister, 32 Studenter uden Seminarist-Examen, 1 juridisk Candidat, 10 theologiske Candidater, 7 ordinerede Theologer, og 496 som ikke have nydt nogen seminaristisk eller videnskabelig Dannelse. De sidstnævnte, hvilke alle, paa 32 nær, findes i Jylland, fungere i Reglen ved Omgangs-, Vinter- og Biskoler, til hvilke det paa Grund af Lønnens Ringhed, og Stillingens Usikkerhed er vanskeligt at faae Seminarister

Skolelærerne paa Landet skulde ifølge Skoleanordningen have følgende Indtægter: fri Bolig i Skolebygningen med Haugeplads af ½—1 Skjeppe Lands Størrelse, og saa megen tiendefri Jord, som behøves til 2 Koers og 6 Faars Underholdning (4—6 Tdr. Land), samt 4 Læs Hø, hvert til 32 Lpd. og 8 Læs Halm, hvert til 24 Lpd.; 6 Favne Bøgebrænde, eller saameget andet Brændsel eller Tørv, som Amtsskoledirektionen finder at være af lige Værd dermed; 6 Tdr. Rug og 10 Tdr. Byg leveret in natura, og (hvis Cancelliet ikke skulde finde Anledning til heri at gjøre Nedsættelse eller Forhøielse), 25 Tdr. Byg Værdi betalt efter Capitelstaxten, hvortil for en Deel Skolelærere kommmer i Kirkesangerpenge 10 Rbd., og Offer, hvilket kan anslaaes til 30 Rbd.; men selv denne tarvelige Løn, der foruden Kost og Huusly kun kan antages at afgive 100, eller om Skolelæreren tillige er Kirkesanger, 140 Rbd. til Bestridelsen af alle Slags Udgifter, have langt fra ikke alle Skolelærere; ja blandt Jyllands 1413 Skolelærere er der endogsaa kun 54, som have denne normerede Løn, hvorimod de øvrige istedetfor 25 Tdr. Byg kun have 6—20, eller i Gjennemsnit c. 13 Tdr. Skolelærerenker faae kun ⅛ Deel af Embedets faste Indtægter i Pension, altsaa under heldige Omstændigheder c. 5 Tdr. Byg, og mere vil Skolelæreren selv kun undtagelsesviis erholde, naar han paa Grund af Alder eller Svaghed maa gaae af. Ligesom der imidlertid allerede er ud-

kommet en Plakat af 22 Mai 1839, der indeholder adskillige Bestemmelser sigtende til en Forbedring i Skolelærernes Kaar, saaledes er der Grund til at antage at der vil blive gjort yderligere Skridt i denne Retning, da baade den dannede Deel af Nationen og Regjeringen i længere Tid synes at have anerkjendt, at en Forbedring i Skolelærernes Kaar er en Grundbetingelse for et forbedret Skolevæsen, af hvilket atter Folkeoplysningens Fremme, og altsaa ogsaa Nationens Fremgang baade i materiel og immateriel Henseende, er betinget og afhængig *).

Jo ringere imidlertid Skolelærernes Kaar ere, desto mere maa Man beundre det at saa mange af dem kraftigen arbeide paa at holde sig aandeligen oppe, i hvilken Henseende de i mangfoldige Egne i det sidste Decennium stiftede Skolelærerforeninger, som til bestemte Tider, i Reglen hvert Fjerdingaar, holde Sammenkomster (Conferentser) til gjensidig Belæring og Oplivelse, have havt en gavnlig Indflydelse.

Udgifterne til Skolelærernes Lønning, Skolebygningerne, deres Vedligeholdelse og Forbedring, m. a. m. dl., reparteres af Sogneforstanderskabet, og det i Praxis efter Hartkornet, skjøndt Bestemmelsen i Anordn. 29 Juni 1814 § 56 er at de skulle lignes efter Beboernes Hartkorn, deres Formuesstand, eller deres Leilighed. (Jfr. Afsnittet om Communalafgifterne). Moen udreder forholdsviis meest til Skolevæsenet, dernæst

*) Det vilde blandt andet være ønskeligt om det blev Skoledistriktets Beboere paalagt at dyrke Skolelodden, saaledes som Tilfældet er paa fine Steder i Slesvig, saa at Skolelæreren i saa Henseende kunde blive mindre afhængig af Bondens Hjelp; at Offer og Accidentser bortfaldt mod en Forhøielse af det Skolelæreren tilstaaede Qvantum Byg; samt at hele dette blev ydet efter Capitelstaxten, og intet af samme in natura, saa at Skolelæreren ikke behøvede at trænge til Bondens Bistand for at faae det kjørt til Kjøbstaden.

Falster, Lolland, Sjelland, Fyen, Langeland, Jylland, og endeligen Bornholm, hvis tvungne Bidrag til Skolerne kun udgjør c. ¼ af Moens. — Landsbyskolernes Indtægter, (og altsaa ogsaa deres Udgifter), udgjorde i Aaret 1837 et Beløb af 345,034 Rbd., eller i Gjennemsnit 138 Rbd. for hver Skole, og 2 Rbd. 21 ß. for hvert Barn, der nød Underviisning i samme. Heraf blev 325,272 Rbd., (Naturalpræstationerne*) anslaaede til Penge), udredt som tvungent Bidrag af Communen. Resten blev dækket ved Renten, 4,314 Rbd., af Almueskolernes Capitalformue**) af 107,838 Rbd. (eller naar deres Gjeld af 94,254 Rbd. ikke fradrages, af 202,092 Rbd.), samt ved en Indtægt af 15,448 Rbd., som Almueskolerne paa Landet ellers have, for Ex. ved Udleie af Jorder, der ere skjenkede dem***). Den Formue, som en Deel Landsbyskoler ved Legater og paa anden lignende Maade have erholdt, er, hvad det Heranførte ogsaa viser, i Reglen kun ubetydelig, og den største er den, som de to Skoler i Høierup Sogn, og Storeheddinge Landsogn besidde, hvilken for dem begge tilsammen i Aaret 1837 udgjorde 1100 Rbd. Landsbyskolernes Gjeld er naturligviis ligeledes i Reglen kun ubetydelig, og beløber sig i Almindelighed kun til nogle hundrede Daler.

Til Skolevæsenets Tarv i Almindelighed er der oprettet Skolekasser, Hjelpekasser for Skolelærerne (jfr. Pl. 22 Marts 1843), og Tabelkasser. Hvert Steds Skolevæsen skal have sin Skolekasse, af hvilken blandt andet Udgifter til Landkort, Choralbøger, Bibler og andet Skoleinventarium, og til Læsebøger, Papiir, Tavler o. a. dl. til fattige Børn, udredes. I

*) Herunder dog ikke medregnet Arbeide eller Kjørsler for Skolerne.

**) Herunder hverken Skolebygningerne eller Skolelodderne medregnede.

***) I den anførte Indtægt, som Skolerne paa Landet have foruden det tvungne Bidrag fra Communen, er Skolelærernes Offer og Accidentser ikke medregnede.

hvert Amt skal der være en Hjelpekasse for Skolelærerne, som bestyres af Amtsskoledirektionen, og til hvilken Skolelærerne selv maa bidrage 1 Td. Byg aarlig; og i hvert Provsti skal der være en Tabelkasse, af hvilken Udgifterne til Tabellers Anskaffelse til Brug ved den indbyrdes Underviisning, naar fornødent gjøres, kunne udredes.

Det nærmeste Tilsyn med Skolevæsenet paa Landet er overdraget til Sogneforstanderskabet, der bestaaer af Sognepræsten, den eller de Lodseiere, der eie 32 Tdr. eller derover af Sognets Hartkorn, samt 4 til 9 af Districtets Valgberettigede udvalgte Mænd; jfr. Frdg. 13 Aug. 1841 § 2 og 14. I Sogneforstanderskabets Møder paaligger det Sognepræsten at referere Skolevæsenets Sager og i Skolevæsenets Protokol at overføre hvad der i den almindelige Forhandlingsprotokol bemeldte Sager betræffende maatte være indført. Sogneforstanderskabet udvælger et Par af dets Medlemmer til Skoleforstandere, (som føre specielt Tilsyn med Skolen), og til Skolepatroner, hvilke sidstnævnte have Opsyn med Skolebygningens og Inventariets forsvarlige Vedligeholdelse, og med at Skolelæreren faaer hvad ham tilkommer; hvorved dog maa bemærkes at de, som eie 32 Tdr. af Sognets Hartkorn, uden Valg ere Skolepatroner.

Med hele Amtets Skolevæsen, og med at Skoleanordningerne for sammes Vedkommende efterleves, skal Amtsskoledirektionen have Opsynet. Den bestaaer af Amtmanden og Provsterne, hvorhos Besidderne af Lehn, der ligge i Amtet, ere berettigede til at tiltræde den. Biskopperne føre Overtilsynet med Skolevæsenet i hele Stiftet, og Cancelliet har Overbestyrelsen af Almueskolevæsenet i hele Landet.

Med Hensyn til den heromhandlede Gjenstands hele vidtløftige Detaille henvises Læserne til den omfangsrige Anordning af 29de Juli 1814 om Almueskolevæsenet paa Landet i Danmark, og til de til samme hørende Bilag.

2. Om Almueskolevæsenet paa Landet i Hertugdømmerne.

I ældre Dage stod det sig i Hertugdømmerne, som næsten overalt andensteds, kun maadeligt med Skolevæsenet. Et mægtigt Skridt fremad i saa Henseende skete vel ved Confirmationens Indførelse sammesteds i Slutningen af det 17de og i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, da de Fordringer, som stilledes til Confirmanterne gjorde en vis Grad af Skoleunderviisning nødvendig; men Manglen paa duelige Skolelærere var imidlertid dog endnu væsentligen til Hinder for Skolevæsenets Fremgang. Denne Mangel blev afhjulpet ved Oprettelsen i Aaret 1781 af det senere i Aaret 1820 nedlagte Skolelærerseminarium i Kiel, og af Skolelærerseminariet i Tønder i Aaret 1786; og mod Slutningen af forrige og i Begyndelsen af dette Aarhundrede blev, tildeels som en Følge af Kong Frederik den 6tes Iver for Almueskolevæsenets Fremme, mange Hjelpeskoler, i hvilke der hidtil kun var givet Underviisning om Vinteren, forandrede til selvstændige Skoler, og mange af de sidstnævnte ogsaa oprettede hvor der tidligere slet ingen Skole havde været. Der udkom ogsaa under 24de August 1814 en almindelig, endnu gjeldende, Skoleanordning for begge Hertugdømmerne, til hvilken Generalsuperintendent Adler skal have gjort Udkastet; og af de Skole-Regulativer, af hvilke hvert enkelt Sogns Skoler ifølge den nysnævnte Anordning skulde have sit særegne og approberede, blev der, fornemmelig ved den nysnævnte ansete Geistliges Bestræbelser herfor, i den nærmest paafølgende Tid udarbeidet et meget betydeligt Antal. Kong Frederik den 6tes almindeligen bekjendte Interesse for Skolevæsenet virkede ogsaa gavnligen paa mange af Godseierne, af hvilke en Deel tidligere havde været ugunstigen stemte imod Indførelsen af en bedre og noget mere udvidet Skoleunderviisning paa

deres Godser, og fremmede herved ikke lidet denne vigtige Sag, der saaledes efterhaanden kom i god Gang.

For Dieblikket er der c. 730 Landsbyskoler i Hertugdømmet Slesvig, og c. 940 i Hertugdømmet Holsteen, altsaa forholdsviis til Befolkningen omtrent lige mange i begge Hertugdømmerne, og noget flere end i Kongeriget. Landsbyskolerne ere enten Distriktsskoler eller Biskoler (Nebenschulen). I de fleste af de sidstnævnte, hvis Antal i Hertugdømmet Slesvig udgjør c. ⅓ af Distriktsskolerne, meddeles kun Underviisning om Vinteren, hvorimod Børnene om Sommeren søge Distriktsskolen, i hvilken de ogsaa maa søge Underviisning i de to sidste Aar før deres Confirmation, hvorfor ogsaa de Landsbyer, i hvilke der er slige Skoler, maa bidrage noget til Distriksskolernes Underhold. Skolelærerposterne paa Landet besættes enten af Kirkeprovsten alene eller af begge Kirkevisitatorerne tilsammen, og Seminarister have Fortrinsret til samme. Med Hensyn til Underviisningsgjenstandene, Forældrenes Forpligtelse til at lade deres Børn regelmæssigen besøge Skolen, Anvendelse af den indbyrdes Underviisningsmethode i de lavere Klasser*), og Skolelærernes Kaar**), da gjelder i det Væsentlige

*) Den indbyrdes Underviisning er i Virkeligheden neppe indført i flere end i en Trediedeel af Landsbyskolerne i Hertugdømmerne, og det er derfor nylig blevet indskærpet ved Besættelsen af Skolelærerposter at paasee at Supplikanten producerer Beviis for at han er bekjendt med samme.

**) Skolelærerne i Hertugdømmerne have nemlig i Reglen Bopæl med Have, Jord til 1 eller 2 Køer, hvis Skatter og Afgifter Communen betaler, 3 til 6 Tdr. Rug in natura, Brændsel, og 30—100 Rdlr. Courant. Deres Enker faae i Reglen 20—30 Rdlr. Cour. i Pension. Renterne af den slesvig-holsteenske Skolefond, som udgjør c. 48000 Rbd., anvendes til Understøttelser for Skolelærere, Skolelærer-Enker, og Skolecommuner, Halvdelen i hvert af Hertugdømmerne.

lignende Bestemmelser, som de for Kongerigets Vedkommende nylig anførte.

Til Dannelsen af Skolelærere har Hertugdømmerne tre Seminarier, eet i Tønder, eet i Vonsbæk og eet i Segeberg.

Seminariet i Tønder er oprettet i Aaret 1786 af Provst Balthasar Petersen, som senere legerede 8000 Rdlr. Cour. og en Jordlod til Bedste for dem, der besøge dette Seminarium, hvorved den „Petersenske Stiftelse“ blev begrundet, af hvilken 18 Elever faae en Understøttelse af 40 Rbd. hver. Dette Seminariums Udgifter bestrides ved 2000 Rbd. aarlig, som det oppebærer af det Carstenske Legat for Kirker og Skoler, (hvilket i-alt eier 162,000 Rbd.), af 640 Rbd. Capitalrenter, og af de meget lavt ansatte Skolepenge af de betalende Elever, hvis Antal i Reglen er 62; men i de senere Aar have disse Indtægter ikke ganske formaaet at dække Udgifterne, hvisaarsag Statskassen har maattet gjøre Tilskud, som vistnok med Tiden ville blive større, da det er paatænkt at sætte dette Seminarium paa lige Fod med det Segebergske Seminarium. Dette sidstnævnte er oprettet i Aaret 1839, istedetfor Seminariet i Kiel, hvis Virksomhed blev standset i Aaret 1820, fordi Tonen blandt Seminaristerne udartede og blev burschikos. Dets Regulativ er af 16de Januar 1844, og det er ligesom det Tønderske beregnet paa 80 Elever, der ere deelte i tre Klasser, af hvilke aarlig 1 Klasse (altsaa c. 27 Elever) afgaaer efter bestaaet Examen. Af Finantskassen har det et aarligt Tilskud af 2600 Rbd., og det er i Besiddelse af ikke ubetydelige Capitaler og Eiendomme, og har flere forskjellige mindre Indtægter, foruden de af Eleverne erlagte Skolepenge.

Et dansk Skolelærerseminarium vil blive oprettet i Vonsbæk i det Østlige af Haderslev Amt, altsaa i den dansktalende Deel af Slesvig.

b. Om Almue- og Borgerskolevæsenet i Kjøbstæderne.

1. I Kongeriget.

Det nærmeste Tilsyn med Skolevæsenet i enhver Kjøbstad paaligger Skolecommissionen, der bestaaer af Sognepræsten, Magistraten og to eller tre af Skoledirektionen paa to Aar valgte Skoleforstandere, som i det mindste hver 14de Dag skulle indfinde sig i Skolerne for at tilsee om alting sammesteds er i behørig Orden. Overopsynet med Kjøbstadskolerne har Distriktsskoledirektionen, der bestaaer af Amtmanden og Provsten, saa at der i hvert Amt er lige saa mange Skoledirektioner som der er Provstier. Biskoppen har Generalcontrollen med Stiftets samtlige Skoler, og Cancelliet Overbestyrelsen af hele Landets Almue- og Borgerskolevæsen.

De 67 danske Kjøbstæder kunne, efter den forskjellige Maade paa hvilken det offentlige Skolevæsen som Følge af deres forskjellige Størrelse og indre Forhold er organiseret i samme, inddeles paa følgende Maade:

a. I 30 Kjøbstæder findes kun een Almue- og Borgerskole. Ved 9 af disse Skoler, nemlig i Frederikssund, Næsø, Hasle, Svanikke, Allinge, Skagen, Sæby, (og rimeligt ogsaa ved Nakirkebyes og Sandvigs, om hvilke Kundskab savnes), er der kun 1 Lærer, og Skolevæsenet staaer derfor i disse Byer i det Hele taget ikke over Landsbyskolevæsenet, om de end befalede Underviisningsgjenstande (de samme som Side 41 ere anførte), ligesom i de bedre Landsbyskoler, ere forøgede med Skriftlæsning, Retskrivning og lidt Geographi og Fædrelandshistorie. I Sorø, Nødby, Saxkjøbing og Holstebro er Underviisningsgjenstandenes Kreds vel ikke mere udvidet end i de bedre Landsbyskoler; men da Skolerne i disse Byer have to Lærere hver, saa er derved en omhyggeligere Underviisning gjort mulig. I Kjøge, Stubbekjøbing, Mariager, Greenaa,

Skanderborg, Fredericia, Varde og Lemvig underviises, foruden i de lovbestemte Gjenstande, tillige i adskillige andre, saasom Retskrivning, Geographi, Fædrelandshistorie, Naturhistorie, Tydsk, Tegning, o. dl.; og i Vordingborg, Hobro, Ribe og Ebeltoft er der oprettet Realskoler for en mere udvidet Underviisning. I ingen af de hidtil nævnte Skoler er der noget Spørgsmaal om Betaling for Underviisningen. I Ringsted, Præstø og Hjørring er der derimod oprettet Betalings-Realklasser, og i Assens og Nysted Betalings-Eftermiddagsklasser for dem, der ønske at afbenytte samme. — I de heromtalte 30 Skoler anvendes den indbyrdes Underviisningsmethode i nederste Klasse, eller, hvis denne er deelt i to Afdelinger, da i den nederste af disse.

b. I 37 af Kjøbstæderne er i Løbet af det sidste Decennium, i Overeensstemmelse med Grundsætningerne i kongelig Resolution af 17de Januar (Canc. Circ. 10de Februar) 1838, indført en Adskillelse imellem Friskolen og den egentlige Borgerskole, i hvilken sidstnævnte en mere udvidet Underviisning gives *). Disse 37 Kjøbstæder, (i hvilke den indbyrdes Underviisning kun anvendes i Friskolens nederste Klasse, men ikke i Borgerskolen), kunne deles i to Klasser.

I 12 af dem, nemlig Hillerød, Kallundborg, Odense, Bogense, Middelfart, Svendborg, Thisted, Nykjøbing paa Mors, Viborg, Aarhuus, Horsens og Aalborg erlægges slet ingen Betaling for Underviisningen, hverken i Friskolen eller i Borgerskolen. I disse 12 Byer er det Skolecommissionen overladt at bestemme i hvilken af de to Skoler hvert Barn skal hensættes, og forholdes i Reglen hermed saaledes, at Børn af Forældre, der enten henhøre under

*) Paa en saadan Adskillelse androg allerede den første Stænderforsamling i den i Noten Side 58 omtalte Petition.

Fattigvæsenet, eller dog slet intet Bidrag udrede til Skolevæsenet, hensættes i Friskolen, de øvrige Borgeres Børn derimod i Borgerskolen. I Kallundborg, Thisted og Nykjøbing paa Mors findes dog særskilte, selvstændige Betalings-Realklasser for dem der ønske at afbenytte en mere udvidet Underviisning; og ved Borgerskolerne i Odense, Bogense og Svendborg er der Betalings-Eftermiddagsklasser for Elever, der ønske at afbenytte samme medens de samtidigen hermed benytte Underviisningen i Borgerskolens ikke betalende Klasser. Ogsaa Hillerød Borgerskole har en Realklasse; men i denne meddeles Underviisningen gratis.

I følgende 25 Kjøbstæder: Roeskilde, Helsingøer, Holbek, Nykjøbing i Sjelland, Slagelse, Korsøer, Skjelskjør, Næstved, Storehedding e, Stege, Rønne, Kjerteminde, Faaborg, Nyborg, Rudkjøbing, Nykjøbing paa Falster, Maribo, Nakskov, Frederikshavn, Randers, Veile, Kolding, Ringkjøbing, Ribe og Skive skal derimod Friskolen, (der overalt er forsynet med de fornødne Læsebøger og andre Underviisningsredskaber), vel modtage de Børn, hvis Forældre ikke kunne eller ikke ville betale Skolepenge; men de, som, for at forskaffe deres Børn en mere udvidet Underviisning end den, der meddeles i Friskolerne, (i hvilke Børnene foruden de S. 41 anførte lovbestemte Gjenstande kun lære Skriftlæsning, som oftest Retskrivning og lidt Geographi, og i en Deel ogsaa lidt Fædrelandshistorie), ville at de skulle besøge Borgerskolen, maa betale lempelige Skolepenge som et Bidrag til Communens Udgifter, med mindre de paa Grund af Uformuenhed kunne erholde een af de Friпladser af hvilke Skoledirektionen ved de fleste af disse Borgerskoler har flere at bortgive til flittige og sædelige, men fattige Børn. Ved Helsingøers, Rudkjøbings og Steges Borger-

skoler findes der en Realklasse, for hvis Afbenyttelse der i de de forsnævnte svares høiere Skolepenge.

I Nyborg, Naskov og Vordingborg, (hvor der tidligere var lærde Skoler), findes der foruden Friskolen og Betalings-Borgerskolen tillige høiere Betalings-Borgerskoler eller Realskoler.

Med Sorø lærde Skole er der ifølge kglg. Res. 19 Septbr. (Bkg. 17 Oct. 1837), og ved Rønne lærde Skole ifølge kglg. Res. 3 Novbr. 1843, blevet forbundet Realklasser; i Aarhuus er der ifølge kglg. Res. 10 Mai 1839, jfr. Bekjendtgjør. 21 Mai s. A., blevet oprettet en offentlig i Aaret 1842 i Virksomhed traadt, under Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler staaende fuldstændig videnskabelig Realskole, som i Aaret 1846 havde 68 Discipl̃e, der betale samme Skolepenge, som Disciplene i de lærde Skoler*); og i Helsingøer er der ligeledes oprettet en i Aaret 1843 i Virksomhed traadt videnskabelig Realskole, som vel er privat, men som dog indtil videre nyder en Understøttelse af 1500 Rbd. aarlig af de Helsingøers Skolevæsen ved Byens lærde Skoles Nedlæggelse tillagte Midler, ligesom dens Forstander ogsaa har Benyttelsen af den nedlagte lærde Skoles Lokale og Rektorbolig, som vedligeholdes af Communen. — Om Real-Høiskolen i Sorø, jvf. det i det Følgende Anførte.

Medens Studenternes Antal, hvad senere vil blive viist, er aftaget i de sidste 15 Aar, er Sandsen for Realunderviisningen derimod mægtigen bleven vakt**), hvilket vistnok hidrører fra at en

---

*) Denne Realskoles Bygning har kostet c. 28000 Rbd. Skolens Udgifter, c. 9000 Rbd. aarlig, udredes af den almindelige Skolefond.

**) Det første væsentlige Stød fremad fik denne høist vigtige Sag ved Etatsraad Allgreen Ussings og Etatsraad Steenfeldts Andragender i den første Stænderforsamling om Realunderviisningens Fremme, og ved den i Anledning heraf indgivne Petition, i hvilken der anholdtes om flere af de senere iværksatte Foranstaltninger. Jfr. Roeskilde Stændertidende 1836, 844—883, og Viborg Stændertidende s. A. II. 778—800.

langt flere Forældre end tidligere paa Grund af Oplysningens Tilvægen tænke som Kong Agesilaus, der paa Spørgsmaalet om hvad Man bør lære en Yngling, svarede: „Det, som han vil have Nytte af naar han bliver til Mand.“ — En Mangel ved vore Realskoler synes det at være at Man i samme ikke lægger Vind nok paa Chemi og Physik.

I Friskolerne besøge i Reglen nogle Afdelinger af Børnene Skolen om Formiddagen, andre om Eftermiddagen, og Pigebørnene i Borgerskolerne nyde ligeledes i Almindelighed kun Halvdagsunderviisning. Drengene erholde derimod i de fleste af Borgerskolerne Heeldagsunderviisning.

Foruden de offentlige Skoler findes der ogsaa i de fleste Kjøbstæder, (11 nemlig kun undtagne), een eller flere private Skoler, hvilke imidlertid i Almindelighed kun ere beregnede for smaae Børn, (fornemmeligen Pigebørn, som, især hvor der ingen offentlige Haandgjerningsskoler findes, i samme blive underviste i Haandarbeider), og kun undtagelsesviis, og fornemmelig kun i de større Byer, paa en mere udvidet Underviisning end den i de offentlige Skoler meddeelte. Disse private Skoler, hvis Totalantal i Provindsstæderne udgjør noget over 200, have i Almindelighed et saa ringe Antal Elever, at der i Gjennemsnit kun kommer 15 paa hver.

Ligesom i Landdistricterne varer den skolepligtige Alder i Kjøbstæderne fra det fyldte 7de Aar til Confirmationen, og Mulkterne for Skolegangens Forsømmelse ere de S. 40 anførte.

I 49 af samtlige 67 Kjøbstæder besørges det første Lærerembede af ordinerede Geistlige, (nemlig i 46 af de ordinerede Catheketer, i 2 af de residerende Capellaner, og i 1 af en Præst i et Nabosogn); og med Hensyn til de fleste af de øvrige 18 Kjøbstæder, i hvilke det første Lærerembede for Tiden besørges af en Seminarist, er det bestemt at det ved indtræffende Vacance skal besættes med en ordineret Catheket. Til de

andre Lærerpladser fordres kun at Vedkommende har seminaristisk Dannelse, men de ere dog i mange Byer, især ved Betalings-Borgerskolerne, besatte med theologiske Candidater. I de Kjøbstæder, i hvilke der findes en ordineret Cathechet, besørger han altid Religionsunderviisningen i øverste Klasse af den almindelige Almue- og Borgerskole, og hvor Friskolen og Borgerskolen ere afsondrede, i Reglen i øverste Klasse af dem begge, men har forøvrigt Intet med Friskolen at gjøre, enkelte Steder undtagne, hvor han tillige fungerer som Overlærer for begge Skoler. — Den første Lærer ved Borgerskolen i en Kjøbstad, der som tidligere bemærket i Reglen er en ordineret Cathechet, har i noget over Halvdelen af Kjøbstæderne en Indtægt af 3 til 400 Rbd. og fri Bopæl og Brænde. Bedre er kun 15 til 20 af disse Poster, og ringere kun en halv Snees Stykker. De slettere af de øvrige Lærerpladser ved Kjøbstædernes offentlige Skoler ere kun paa 150—200 Rbd. aarlig, hvilket ikke er mere end en flittig Daglejer fortjener; Middelsorten, og disses Antal er overveiende størst, er paa 250—300 Rbd. med eller uden Bopæl; og de bedste paa c. 400 Rbd. med fri Bolig og Brændsel. En Kjøbstadskolelærer kan for Tiden kun vente højst 30 Rbd. i Pension, og hans Enke ⅕ Deel af Embedets faste Indkomster, altsaa 25—50 Rbd.

Kjøbstadskolerne have ligesom Landsbyskolerne en Skolekasse (cfr. S. 50), og Lærerne ved samme ere afgangsberettigede til Amtets Skolelærerhjelpekasse.

Ifølge § 35 i Skoleanordningen for Kjøbstæderne af 29 Juli 1814 skulde der holdes Aftenskoler for den confirmerte Ungdom, som maatte ønske at vedblive at erholde Underviisning; men kun i to af de danske Kjøbstæder findes der slige Aftenskoler. Søndagsskoler findes ligeledes kun i et Par enkelte af Kjøbstæderne, og Tegneskoler i et Par andre. Derimod er der i Overeensstemmelse med Skoleanordningen, og ved

Hjelp af dertil erholdt Understøttelse fra det Reiersenske Fond, i Forbindelse med Almue- og Borgerskolerne i over Halvdelen af Kjøbstæderne oprettet Haandgjerningsskoler, i hvilke Pigebørnene anføres til at lære de forskjellige Fruentimmerarbeider.

Skoleforordningens Forskrift i dens 3die Afdeling, at der, saavidt muligt skulde i Forbindelse med alle Almue- og Borgerskoler oprettes Haandgjerningsskoler ogsaa for Drengebørnene, i hvilke de skulde underviises i alt Slags Haandarbeide, der kan tjene til at øve Øiet og Haanden, og danne Smagen, saasom Dreining, Snedkerarbeide, Straafletning, Paparbeide, og a. dl., er derimod, (efter de indsendte Indberetninger om Skolevæsenets Tilstand i de enkelte Kjøbstæder, at dømme), saa lidet blevet efterkommet, at en saadan Haandgjerningsskole for Drengebørn kun findes i en eneste Kjøbstad, nemlig i Aarhuus.

De offentlige Almue- og Borgerskolers Antal er circa 100, og de i samme underviste Børns c. 16000. De private Skoler, der meest ere smaa Pugeskoler, udgjøre i Kjøbstæderne næsten dobbelt saa stort et Antal som de offentlige, men deres Elevers Antal udgjør kun c. 3000, hvoraf desuden en ikke ringe Deel tillige nyder Underviisning i Borgerskolen. I Gjennemsnit kommer der c. 150 Børn paa hver af Almue- og Borgerskolerne, hvorfor der ogsaa i de fleste af disse holdes flere Lærere. Samtlige Kjøbstadskolers Indtægter, og altsaa ogsaa deres Udgifter, udgjorde i Aaret 1837 et Beløb af 71,671 Rbd. Herfra hidrørte 19,647 Rbd. fra Renter af Capitaler, som Skolerne ved Legater og paa andre Maader have erholdt, og fra andre Indtægter, som de have, for Ex. ved Udleie af Jord, som de eie; og kun de 52,024 Rbd. var tilveiebragt ved Repartition paa Kjøbstadindvaanerne efter deres Formuestilstand og Leilighed (jfr. Afsnittet om Communeafgifter). Hver Skole kostede altsaa i Gjennemsnit 494 Rbd. aarlig, og hver underviist Barn 4 Rbd. 16 ß.

M.

2. Om Borgerskolevæsenet i Kjøbstæderne og Flekkerne i Hertugdømmerne.

Skjøndt den almindelige Skoleanordning af 24 August 1814 for begge Hertugdømmerne ogsaa angaaer Kjøbstadskolerne, have dog hver af Kjøbstæderne, ifølge en Bestemmelse derom i sammes 2den §, ligesom hvert af Landsognene, sit særegne, approberede Regulativ for den eller de Borgerskoler, som der findes i samme, hvilke indeholde de nærmere, efter de lokale Forhold sig rettende Bestemmelser for hvad hver enkelt Skole skal præstere. Naar der kun er een Borgerskole i en By, saa bestaaer denne i Reglen af en Forberedelsesklasse, eller som de i Skoleanordningen kaldes „Aufsichtsschulen, (altsaa et Slags Asyler), for Børn der endnu ikke have naaet den skolepligtige Alder, en Elementarklasse for Børn mellem 7 og 9 Aar, samt en Drengeklasse og en Pigeklasse, i hvilken Børnene, hvert Kjøn for sig, nyde Underviisning fra det fyldte 9de Aar indtil deres Confirmation. I en Deel af Kjøbstæderne ere desuden Haandgjerningsskoler for Pigebørnene forenede med Borgerskolen.

Den heranførte Inddelingsmaade ligger i Reglen ogsaa til Grund, naar der er flere Skoler i en By.

Den almindelige Borgerskoleunderviisning i Hertugdømmernes Kjøbstæder tilfredsstiller alle billige Fordringer, og staaer i det Hele taget endogsaa noget over den tilsvarende i Kongeriget, hvilket vel er begrundet i at Kjøbstæderne i Hertugdømmerne i det Hele taget ere større og mere velhavende end i Danmark. Det Heranførte gjelder derimod ikke om Realskolevæsenet. Vel findes der i et stort Antal Kjøbstæder og endogsaa i nogle Flekker borgerlige Realskoler, hvis Rektorer ere studerte Mænd, og i hvilke der skulde gives en mere udvidet Underviisning end den man kan vente i en almindelig Borgerskole; men i Virkeligheden skal, efter hvad sagkyndige Mænd have forsikkret Forfatteren af dette Skrift, Underviisningen i disse

borgerlige Realskoler, (af hvilke ingen findes i de Byer, der have latinske Skoler, fordi det i Skoleanordningens 4de § er befalet at der skal træffes Foranstaltninger til at unge Mennesker, som ikke ville studere, ligefuldt kunne besøge de lærde Skoler), i det Væsentlige ikke være synderlig bedre end den, som meddeles i de almindelige Borgerskoler*), og mod den hele Indretnings Hensigtsmæssighed er der i den senere Tid reist en Deel Tvivl. Af høiere Realskoler har Hertugdømmerne slet ingen, og de i nogen Tid førte Forhandlinger om Oprettelsen af en høiere Realskole i Flensborg, og om Rendsborgs ud af Virksomhed traadte latinske Skoles Forvandling til en saadan, have endnu ikke ført til noget Resultat. Da der imidlertid ifølge dens Instruktion paahviler den slesvig-holsteenske Regjering den Forpligtelse at fremme Anlæggelsen af høiere

---

*) Naar Man læser Regulativerne for disse Realskoler skulde Man ikke tro at dette var Tilfældet. Undervisningsgjenstandene i Tønningens borgerlige Realskole ere til Ex. følgende:

I Rektorklassen: Religion, Religionshistorie, Verdenshistorie, Fædrelandshistorie, Mathematik, Geographi, tydsk Sproglære, Deklamering, skriftlige Opgaver, Naturlære, Naturhistorie, Technologi, Antropologi, og Elementarundervisning i det latinske, danske, engelske og franske Sprog.

I den saakaldte Regnemester-Klasse: Religion, Bibelhistorie, Religionshistorie, Bibel- og Psalmelæsning, Gjengivelse af Prædikener, Hukommelsesøvelse, tydsk Sprog med Retskrivning, Skjønskrivning, Oplæsning, Deklamering, Tavle- og Hovedregning, geometrisk Anskuelseslære, Geometri, Geographi, Naturlære, og Undervisning i Sang.

I Pigelærerklassen: Religion, Bibelhistorie, Religionshistorie, Bibel- og Psalmelæsning, Gjengivelse af Prædikener, Forstands- og Hukommelsesøvelse, tydsk Sprog med Reenskrivning, Skjønskrivning, Deklamering, Tavle- og Hovedregning, Naturlære, Antropologi, Naturhistorie, Geographi og Sangundervisning.

I Elementarskolen: Religion, Bibelsprog, Bibelhistorie og moralske Fortællinger, Anskuelsesundervisning, Tænkeøvelser, Tavle- og Hovedregning, Læsning, Naturhistorie, Geographi, Hukommelsesøvelse, Retskrivning og Skrivning.

skoler i de større Stæder, saa er Man berettiget til at vente at denne Sag vil nyde Fremgang.

I nogle af Byerne besættes Lærerpladserne af Kongen, i andre af Skolepatroner. — I en Deel af Kjøbstæderne have Borgerskolerne, ved Nedlæggelsen af tidligere sammesteds værende latinske Skoler, erholdt disses Midler; men forøvrigt reparteres Skoleudgifterne i Stæderne som Communeudgifter paa alle Indvaanerne efter deres Formuesomstændigheder.

c. Om Almue- og Borgerskolevæsenet i Kjøbenhavn.

Angaaende Almue- og Borgerskolevæsenet i Kjøbenhavn haves en ny, udførlig Anordning af 20de Marts 1844, som har afløst den tidligere gjeldende Anordning af 29de Juli 1814; men denne Anordning har allerede undergaaet flere ikke uvæsentlige Forandringer i Anledning af den i det følgende omtalte Reform ved Sogneskolerne.

Antallet paa de skolepligtige Børn, eller de Uconfirmerede paa over 7 Aar, i Kjøbenhavn, var i Aaret 1845, ifølge de herover anstillede Undersøgelser, 14,875. Heraf var der 3079, som enten nød Underviisning hjemme eller som slet ingen Underviisning fik, og herefter skulde de skolesøgende Børns Antal være 11,796; men i Virkeligheden viste det sig at være 13,870, eller naar de to militaire Akademier, og Døvstumme- og Blinde-Institutets Elever tillægges, lidt over 14000, hvilket hidrører fra at mange Børn begynde at gaae i Skole før det fyldte 7de Aar, og at en Deel, især af det mandlige Kjøn, vedblive deres Skolegang efter deres Confirmation. Af de ovennævnte 3079 Børn antoges, paa Grund af Forældrenes Stilling, de 1675 at nyde tilstrækkelig Underviisning hjemme; og for de øvrige 1404 Vedkommende blev de Paagjeldende indkaldte, og de fornødne Foranstaltninger efter anstillet Undersøgelse trufne.

De 13,870 Børn, der som ovenanført i Aaret 1845, (det sidste Aar for hvilket Kundskab derom haves), nød Skoleunderviisning i Kjøbenhavn, vare fordeelte paa følgende Maade:

		Drenge.	Piger.	Begge Kjøn tilsammen.
Under Directionen for Kjøbenhavns Almue- og Borgerskolevæsen.	I 7 Fattigskoler.............	486	438	924
	I 6 offentlige Kirkeskoler	328	260	588
	I de 58 Sogneskoler, som nylig ere blevne sammendragne til de i det Følgende omtalte 4 store »samlede Almueskoler«	1686	1382	3068
	I Skolen for forsømte Børn*)	24	8	32
	I 166 private Skoler, nemlig i 45 Drengeskoler, 112 Pigeskoler og 9 combinerede Drenge- og Pigeskoler............	3441	3694	7135
		5965	5782	11,747
	I de lærde Skoler			716
	I Land-Etatens Skoler			364
	I Søe-Etatens Skoler..........			913
	I Dronningens Asylskole.................			130
				13,870

Til de 7 Fattigskoler høre: Opfostringshusets Skole med 89 Børn, (der underviises i Religion, Dansk, Regning, Skrivning, Historie, Geographi, Mathematik, Tydsk, Naturhistorie, Tegning, Gymnastik og Sang); Bredgadens Drengeskole, Frue Arbeidshuus Pigeskole, Nikolai Arbeidshuus Pigeskole, Frelserens Arbeidshuusskole, Skolen paa almindelig Hospital, og Tvangsskolen paa Ladegaarden. Størstedelen af de

*) Denne Skole er oprettet i Aaret 1845 i Anledning af det Ønskelige i at samle i en særskilt Skole alle de Børn fra de andre offentlige Skoler, som paa Grund af Mangel paa Evner, Dovenskab, Skoleforsømmelse eller andre Aarsager, maatte være langt tilbage, deels for at de ikke skulle indvirke skadeligt paa de andre Børn, deels fordi de trænge til at en særlig Flid og Omhu anvendes paa deres Underviisning. For Øieblikket er der kun 26 Børn i denne Skole.

ældre Drenge i disse Fattigskoler underviises i geometrisk Tegning, ligesom de ogsaa oves i Paparbeide, Modellering o. a. M. Disse 7 Skoler staae med Hensyn til det Oekonomiske under Direktionen for Fattigvæsenet, og til deres Udgifters Bestridelse anvendes der c. 14000 Rbd. aarlig af Fattigskatten.

Til de 6 offentlige Kirkeskoler høre: Vor Frelsers Chor- og Fattigskole paa Christianshavn, Holmens Chor- og Friskole, og Helliggeistes, Trinitatis, Nikolai og Frue Kirkeskoler. Disse Skoler, i hvilke der heller ingen Skolepenge betales, bestaae uden noget Tilskud fra Communen alene ved deres egne Midler. Naar Man samlede alle Kirkeskolerne i et Par store velindrettede Skoler, i hvilke hver af de nysnævnte Kirker havde sine Pladser, da vilde der sikkert virkes langt mere, i det mindste til Skolebørnenes Bedste, end nu da Kræfterne ere adsplittede, og dette skal derfor ogsaa være paatænkt og under Forhandling. I Kirkeskolerne meddeles der en noget mere udvidet Underviisning end i Fattigskolerne, og deres Forstandere (Curateler) skulle derfor aarlig til Optagelse i samme udvælge Halvdelen blandt saadanne Børn af uformuende Forældre, som i de andre offentlige Skoler have udmærket sig.

De 58 Sogneskoler, som her tidligere fandtes i Hovedstaden, ere nylig blevne sammendragne i 4 store „samlede Almueskoler", med hvis Organisation Man for Tiden (Sommeren 1847) er i Begreb, nemlig Friskolen i Stormgaden med c. 400 Børn; Fri- og Betalingsskolen paa Christianshavn med c. 800 Børn; den østre Betalingsskole i Sølvgaden*) med c.

---

*) For den østre Betalingsskole er der i Sølvgaden blevet opført en stor velindrettet Skolebygning, der har kostet c. 41000 Rbd., hvilke Communen har forskudt, imod Forrentning og Tilbagebetaling af Capitalen ved en aarlig Ydelse af 2400 Rbd., eller 6 Procent, i 28 Aar.

1200 Børn, og den nyere Betalingsskole paa Nørregade med c. 800 Børn.

Udgifterne ved Betalingsskolerne bestrides kun tildeels af Communen, og forøvrigt af de moderate, mellem 2 og 4 Rbd. aarlig for eet Barn (med Rabat for flere Sødskende) varierende Skolepenge, som erlægges for Underviisningen i samme. Det er et glædeligt Tidernes Tegn at ⅔ af Forældrene have foretrukket at sende deres Børn i Betalingsskolerne, skjøndt det stod dem frit for at undgaae Skolepenges Erlæggelse ved at sende Børnene i Friskole; thi det viser baade at en god Underviisnings Gavnlighed er almindeligen anerkjendt blandt Almuen, og taler ogsaa til Gunst for Nationalvelstanden. I de heromtalte Betalingsskolers øverste Klasser skal for Fremtiden gives Underviisning i den for Haandværkere nødvendige Tegning, og en saadan maa Man haabe ogsaa vil blive indført i Friskolerne, saa meget mere som disse ellers i saa Henseende vilde staae tilbage for Fattigskolerne.

I samtlige de i det foregaaende nævnte Skoler undervises hvert Kjøn i særskilte Klasser, og den indbyrdes Underviisningsmethode anvendes til Meddelelsen af de første Begyndelsesgrunde, og i Reglen for alle Børn under 10 Aar.

I samtlige de offentlige Skoler gives Underviisning i Gymnastik (jfr. Pl. 24 Aug. 1830) og Svømning, samt i Choral- og firstemmig Sang, og i Pigeklasserne i Syning, Strikning, Stopning og Spind.

Det nylig indførte Mulktsystem for Skoleforsømmelse har havt en særdeles gavnlig Indflydelse paa Skolebesøgenes Regelmæssighed; thi medens det tidligere ikke var uden Exempel at ⅙ af en Klasses Disciple stadig forsømte, høre Forsømmelser uden Tilladelse nu i flere Skoler til Sjeldenhederne, skjøndt Mulkteringen udøves med megen Moderation.

Af hvilke Klasser i Samfundet de offentlige Skoler i Kjøbenhavn fornemmelig besøges vil kunne sees af nedenstaaende Tabel, der angiver Forholdet i Begyndelsen af Aaret 1845, da Antallet i Sogneskolerne tilsammen udgjorde 3608:

Børn af	Haandværksmestere	712	eller	0,198	= 1/5
—	Haandværkssvende	962	—	0,267	
—	Arbeidsmænd	837	—	0,232	
—	Enker	577	—	0,160	
—	Andre	520	—	0,143	
		3608		1,000	

I Kjøbenhavn lignes ingen særlig Skoleskat paa Communen, men denne udreder til det almindelige Skolevæsen et af Næringsskatten taget aarligt Beløb af forskjellig Størrelse i de forskjellige Aar, (tidligere i en Række af Aar 16000 Rbd. aarlig, men i de sidste Aar c. 28000 Rbd. aarlig), og deels af dette Beløb, deels ved de c. 5000 Rbd., som nu indkomme aarligen i Skolepenge i Betalingsskolerne, bestrides Udgifterne ved de 4 samlede Almueskoler. Af Fattigskatten tages, som tidligere anført, 14000 Rbd. aarlig til Fattigskolerne. Kirkeskolerne bestaae, som tidligere S. 66 anført, ved deres egne Midler. — Naar der intet Hensyn tages til Skolernes forskjellige Beskaffenhed, kan hvert i de offentlige Skoler i Kjøbenhavn underviist Barn antages at koste c. 12 Rbd. aarlig.

Til de offentlige Skoler maa ogsaa Søndagsskolerne, Døvstumme-Institutets og Blinde-Institutets Skoler henregnes, om hvilke Følgende kan bemærkes.

Den 4de Mai 1800 stiftede Pastor Massmann et Selskab til Oprettelsen af Søndagsskoler i Kjøbenhavn, og i Anerkjendelsen af hans Fortjenester af denne Sag blev det efter hans den 2den October 1816 indtrufne Død bestemt, at disse Skoler bestandig skulle føre Navnet „de Masmannske Søndagsskoler." Samme bestaae for Tiden af en Skrive-, Regne- og Læseskole paa Charlottenborg for Mestere og Svende, og 5 slige

for Haandværkslærlinge; den Reiersenske Tegneskole paa Charlottenborg for Mestere og Svende; den Reiersenske Skole for Geometri, ligesom den forannævnte for i det Høieste 60 Elever; den Reiersenske Skole for Tegning for i det Høieste 125 Haandværkslærlinge, som maa have gjennemgaaet et Cursus i Geometriskolen; og endeligen en i October 1845 aabnet Skole for Underviisning i Tydsk og Bogholderi. I en Deel af Skriveklasserne underviises tillige i Retskrivning, Regningers Affattelse og Brevstiil. En i Aaret 1847 foretagen skarpere Adskillelse af Klasserne har tillige sat Bestyrelsen i Stand til at skaffe de flinkeste af Disciplene nogen Underviisning i Historie og Geographi. En Søndagsskole i Straffeanstalten paa Christianshavn, som blev oprettet i Aaret 1811, afbrændte 1817, men er paany bleven oprettet den 17de Octbr. 1844. Lærernes Antal ved samtlige disse Skoler er 31, af hvilke de 13 ere ved Skolerne for Tegning og Geometri.

Lærlingeskolerne afbenyttes især af Drengene i de Haandteringer, med Hensyn til hvilke det er bestemt at en Tegning af Svende- og Mesterstykket skal indleveres til Kunstakademiet i Kjøbenhavn, og, (ligesom det senere efter Tegningen udførte Arbeide), approberes af Akademiet (jfr. anden Deel p. 466). — I de 46 Aar der ere forløbne siden disse Skolers Stiftelse er der i samme underviist et Totalantal af c. 10,000, hvoriblandt 93 Haandværksmestere, 1733 Haandværkssvende, 7781 Haandværkslærlinge og 412 Personer udenfor Haandværksstanden; og i det 46de Skoleaar er der i samme underviist 683, nemlig 5 Mestere, 189 Svende, 409 Lærlinger, og 80 i Skolen i Straffeanstalten paa Christianshavn.

Udgifterne bestrides deels ved de aarlige Bidrag af forskjellig Størrelse, som Medlemmerne af Selskabet for de Massmannske Søndagsskoler erlægge, i alt c. 1350 Rbd., deels ved et Tilskud af 500 Rbd. aarlig fra det Reiersenske Fond

og 100 Rbd. fra det Classenske Fideicommis, deels ved Renterne af Selskabets Fonds, som udgjøre c. 21000 Rbd. Lærernes Lønning beløber sig til c. 1500 Rbd. aarlig.

Døvstumme-Institutet i Kjøbenhavn*), for hvilket der i Aaret 1839 er opført en ny Bygning paa Citadelsveien udenfor Byens østre Port, tæt ved Classens Have, er stiftet ved Fundats af 17de April 1807, og har senere undergaaet en Reorganisation i Aaret 1828. Forsaavidt Forældrene ikke paa anden Maade, som af Cancelliet findes betryggende, sørge for deres Underviisning, skulle alle døvstumme Børn indsendes til dette Institut. Jfr. Pl. 11 April 1817. Ifølge Fundatsen skulle Pigebørn antages naar de have fyldt det 7de, Drengebørn naar de have fyldt det 8de Aar, og over 14 Aar gamle modtages de ikke, ja Pigebørn maa ikke engang forblive i An-

*) Foruden dette Døvstumme-Institut er der et andet i den danske Stat, nemlig Døvstumme-Institutet i Slesvig, som blev aabnet den 1ste Mai 1799 i Kiel, men ifølge kongelig Resolution af 19de August 1809 flyttet til Slesvig. Elevernes Antal er henimod 100 og de lære omtrent det samme som Disciplene i Borgerskolerne. Hidtil har hele Anstaltens Oekonomi været overdraget Forstanderen, der tillige var første Lærer, og han erholdt 176 Rbd. for hver Elev imod at bestride samtlige Udgifter, derunder Kost og Klæder til Eleverne med iberegnet; men efterat Institutets hidtilværende Bestyrer Etatsraad Hensen i forrige Aar er afgaaet ved Døden, er der nu ved kongelig Resolution af 9de April 1847 udnævnt en Direktion for Institutet, som skal have Bestyrelsen af hele dets Oekonomi for offentlig Regning. De Penge, som udfordres for at holde uformuende Døvstumme paa dette Institut, og til nogle Lønninger o. a. dl., i alt udgjørende c. 17000 Rbd. aarlig, tilveiebringes ved en Repartition efter den extraordinaire Provantsættelse, jfr. Patent 17de Decbr. 1821. Stiftelsen har Indtægten af et Bogtrykkeri, i hvilket en Deel døvstumme Elever arbeide; og eier desuden en den af afdøde Kjøbmand Valentiner skienket Capital, som nu, efterat et det nysnævnte Bogtrykkeri af samme gjort rentefrit Laan paa 9912 Rdlr. Cour. er afskrevet, udgjør 39,475 Rdlr. Cour. (63,160 Rigsbdlr.); og den har tillige nogle Understøttelsesfond, der tilsammen eie henimod 6000 Rdlr. Cour.

skulle længere indtil deres fyldte 18de Aar. Da imidlertid ikke alle døvstumme Børn anmeldes betimelig, og Pladsen i Institutet tidligere har været indskrænket, saa kan Institutet ikke modtage Eleverne førend i det 9de eller 10de Aar; og dette har atter bevirket at der undertiden gjøres Undtagelser fra den sidstnævnte Bestemmelse, ligesom Pigebørn, der paa Grund af deres Alder have maattet forlade Anstalten, ogsaa undertiden vedblive i nogen Tid at tage Deel i Underviisningen sammesteds. Underviisningen tilendebringes i 6 Aar, og de lære ved samme langt mere end Man skulde tro at det var muligt at Døvstumme kunde lære. De undervises nemlig alle i Læsning, Skrivning, Regning, Tegning, Historie, Geographie og Religion, ligesom ogsaa i Gymnastik (baade Drenge og Piger), og i Svømning. For et Barns Kost, Pleie og Klædning betales 96 Rbd. aarlig, men i Tilfælde af Uformuenhed udredes disse af vedkommende Amts eller Kjøbstads Fattigkasse (Canc. Circ. 8de Januar 1814). Institutet eiede ved Udgangen af Aaret 1844 en Formue af 34,872 Rbd. Renterne heraf danne, i Forening med Betalingen for Eleverne, samt et aarligt Forskud af 4000 Rbd., som Finantserne yde*), og en Indtægt af c. 900 Rbd. ved en Tavles Ombæring i Kirkerne paa Confirmationsdagene, Institutets Indtægter, som netop ere tilstrækkelige til at dække dets Udgifter, der udgjøre 15 til 16000 Rbd. Eleverne forlade i Reglen Institutet i deres 16de eller 17de Aar. Drengene oplæres i en Profession, fornemmelig Væver-, Skrædder-, Skomager- og Snedkerprofessionen, og nogle af Pigerne oplæres i Vævning. Institutet søger ogsaa ved Præ-

---

*) Disse 4000 Rbd. erstattes Finantserne ifølge Forordn. 15 Septbr. 1832 af Amternes Repartitionsfonds, af Kjøbstæderne, og af Kjøbenhavns Fattigvæsen.

mier at formaa dygtige Mestere til at antage døvstumme Lærlinge, og at udlære dem, saa at de kunne gjøre Svendestykke. Elevernes Antal er for Tiden c. 90 *).

Blinde-Institutet i Kjøbenhavn blev stiftet i Aaret 1811, (jfr. kgl. Res. 19 Septb. s. A.), ved et Penge-Sammenskud af veldædige Borgere i Kjøbenhavn, og har senere været bestyret af Selskabet „Kjeden“, hvis Medlemmer have deelt Administrationen og Størstedelen af Underviisningen

---

*) De Døvstummes Antal i Kongeriget Danmark var den 31 Decbr. 1834 680 (366 Drenge og 314 Piger), og kan altsaa nu anslaaes til c. 700. Der var ved det nysnævnte Tidspunkt

67	i Kjøbenhavn eller 1	for hver	1780	af Befolkningen
70	i Kjøbstæderne	—	1889	—
548	i Landsognene	—	1791	—
680	i hele Kongeriget	—	1800	—

hvilket er et særdeles gunstigt Forhold.

At Landsognene forholdsviis har flere Døvstumme end Kjøbstæderne, hidrører rimeligviis fra at de fleste Børn blive døvstumme (thi kun faa fødes saadanne) i slet behandlede Børnesygdomme, navnlig Meslinger. Bornholm har et mærkelig stort Antal Døvstumme, nemlig 1 for hver 1120, og Lollands og Falsters Stift et meget lidet, nemlig 1 for hver 2647, og dette stemmer med den i Udlandet gjorte Erfaring, at bjergrige Egne har et meget stort Antal Døvstumme, (i Schweits skal der saaledes være 1 for hver 58 af Befolkningen), flade Lande derimod kun faa. Forholdet var gunstigere i Jylland end paa Øerne, nemlig 1 for hver 1857 i de jydske Kjøbstæder og 1 for hver 2189 i de jydske Landsogne, i Sjelland derimod 1 for hver 1843, og i Fyens Stift 1 for hver 1740.

Af det hele Antal var i en Alder af 1— 8	Aar:	102
8—14	—	102
14—20	—	107
20—30	—	145
30—40	—	89
40—50	—	58
50—60	—	51
60—70	—	24
over 70	—	7

Af det hele Antal, der befandt sig i den skolepligtige Alder nød kun 8 Underviisning hjemme. 91 af det hele Antal vare berøvede Forstandens Brug (58 af Mandkjøn, 33 af Qvindekjøn), og 11 vare Vanføre.

imellem sig, uden herfor at modtage nogen Godtgjørelse. Dette Institut, som nærmest er beregnet paa den simplere Klasse, eier en Capitalformue af c. 90,000 Rbd.; Finantserne bidrage 500 Rbd. aarlig, og ved forskjellige aarlige Bidrag og andre Indtægter haves desuden en Indtægt af c. 1400 Rbd. aarlig. Naar Betaling er at erholde er samme ansat til 80 Rbd. aarlig for Underviisning, Kost og Klæder; men i modsat Fald modtages de Paagjeldende gratis. For Øieblikket er Elevernes Antal 35, hvilket er lidt flere end det hidtil sædvanlige Antal. Med Institutet er der desuden forenet en Arbeidsanstalt, i hvilken der for Øieblikket er 13 Lemmer. Eleverne undervises i Religion, Historie, Geographi, Naturhistorie og Musik, samt i Strikning, Spinden og Fletning af forskjellig Slags. Det paa Blinde-Institutet spundne Garn er af god Beskaffenhed, og finder uden Vanskelighed sin Afsætning. Man er vel begyndt med at meddele nogle enkelte af Eleverne Underviisning i Skrivning, men den videre Udvidelse heraf standses ved Nødvendigheden af at skjenke de Paagjeldende et Skriveapparat for Blinde, (da de ellers ikke vilde kunne benytte den lærte Færdighed naar de forlade Institutet), hvortil Man mangler Midler. I Læsning gives heller ingen Underviisning, da Apparaterne hertil vilde koste for meget. Da Blinde-Institutet langt fra ikke kan modtage alle uformuende Blinde, maa Man hviligen ønske, at det kunde blive saaledes udvidet, at det vilde være i Stand dertil, samt at det maatte blive Gjenstand for den vidtomfattende testamentariske Godgjørenhed, paa hvilken Man saa ofte seer Prøver.

Af private Almue- og Borgerskoler findes der i Kjøbenhavn et Antal af 166, af forskjellig Art, lavere og høiere, i hvilke noget over 7000 Børn nyde Underviisning. Blandt disse 166 private Skoler er der 9, som baade ere Drenge- og Pigeskoler, og til disse høre Asylskolen, der i Aaret 1845

havde 72 Drenge og 84 Piger, som underviises i Religion, Danſk, Hiſtorie, Geographi, Regning, Skrivning, Sang og Haandarbeide, og Vaiſenhuſets Skole, ſom i Aaret 1845 havde 105 Drenge og 103 Piger, der underviiſes i Religion, Danſk, Tydſk, Hiſtorie, Geographi, Mathematik, Regning, Skrivning, Tegning, Sang og Haandarbeide. Imidlertid er der dog nogle af de private Pigeſkoler, ſom optage ganſke ſmaa Drenge. De private Drengeſkolers Antal er, ſom tidligere S. 65 anført, 45, og de private Pigeſkolers 112.

I Aaret 1845 havde

Af Drengeſkoler	Af Pigeſkoler	
2	8	et Antal af 1—10 Elever
10	32	11—20
11	24	21—30
6	22	31—40
4	10	41—50
1	4	51—60
1	8	61—70
1	2	71—80
2	"	81—90
1	"	91—100
2	1	101—150
2	1	151—200
2	"	201—300.

I Gjennemſnit har hver af de private Drengeſkoler 76 Elever, og hver af de private Pigeſkoler 33. Over 80 Elever har kun 2 private Pigeſkoler, men derimod 9 private Drengeſkoler. Blandt de ſidſtnævnte fortjene Profesſor Maribocs Realſkole, og Efterſlægtſelſkabets (af det i Aaret 1787 oprettede Selſkab for Efterſlægten ſtiftede) Realſkole, hvilke hver have henimod 300 Elever, ſærligen at nævnes. Den ſtørſte af de private Pigeſkoler er Døttreſkolen til Frederik den Sjettes Minde, ſom i Aaret 1845 talte 106 Elever, der underviiſes i Danſk, Tydſk, Franſk, Engelſk, Religion, Hiſtorie, Geographi, Regning, Skrivning, Tegning og Sang.

For Fremtiden vil Tilladelſe til at oprette eller beſtyre en privat Skole førſt blive meddeelt efter at den Paagjeldende

har underkastet sig en mundtlig og skriftlig Prøve, og tillige ved en praktisk Prøve godtgjort sine Læregaver; og, alt eftersom det er en Forberedelsesskole, der kun skal veilede Børn indtil deres 8de eller 9de Aar, eller en almindelig Borgerskole, eller en høiere Borgerskole (Realskole), har denne Prøve tre forskjellige Grader *). Det Nærmere om samme og om de øvrige Betingelser er offentliggjort ved en Bekjendtg. af 15 Debr. 1845.

Den kongelige Direktion for Almue- og Borgerskolevæsenet, (der bestaaer af Overpræsidenten, Provsterne ved Frue og Holmens Provstier, et Medlem af Magistraten og to af Stadens Repræsentanter), har Overbestyrelsen og Overopsynet over samtlige Skoler i Kjøbenhavn og sammes Forstæder, med Undtagelse af Land- og Sø-Etatens og de lærde Skoler. Det specielle Tilsyn med Alt, hvad der angaaer de under den nysnævnte Direktion staaende Skolers Tarv, og Hovedcontrollen med at ingen skolepligtige Børn savne den fornødne Underviisning, har imidlertid en af Kongen udnævnt administrerende

*) Ved Prøvens anden Grad fordres Indsigt i a) Dansk Sprog, i hvilket den Paagjeldende maa kunne udtrykke sig correct, saavel skriftlig som mundtlig, og kjende saavel Eiendommelighederne i Former og Sammenføininger, som Sproglærens almindelige Love; b) Dansk Literaturhistorie, og i Forbindelse hermed Kjendskab til nogle af de vigtigste æsthetiske og populær-religiøse Frembringelser i den danske Literatur; c) Historie og Geographi med speciel Kundskab til Fædrelandets Historie og Geographi, efter samme Maalestok som ved examen artium; d) Pædagogik og Didaktik, og hvad den sidstnævnte angaaer nævnlig den methodiske Behandling og Gjennemførelse af enhver Disciplin, som i Skolen doceres.

Ved Prøvens tredie Grad fordres alt hvad der er fordret ved den anden Grad, og desuden, efter Examinandens Valg, enten grundig, paa videnskabeligt Studium bygget Indsigt i Historie og Geographi; eller grundig Indsigt i Mathematik og Naturlære eller Naturhistorie; eller grundig Indsigt i eet af de fremmede Sprog, Tydsk, Fransk eller Engelsk, saa at Examinanden kan tale og skrive det og grammatisk forklare det i alle dets Enkeltheder, samt kjender dets Literatur.

Directeur, som har Sæde i Direktionen, og desuden er der ved hver af de 4 samlede Almueskoler ansat en vel lønnet Inspekteur. Under Direktionen har hidtil Skolecommissionen i hver Menighed, (der bestaaer af de ved Menigheden ansatte Geistlige og nogle af Direktionen udnævnte dulige og gode Mænd), ført det specielle Tilsyn med de i samme værende Skoler, med mindre disse have egne autoriserede Bestyrelser, hvilke i saa Fald staae i samme Forhold til Direktionen som Skolecommissionen; men nu ville nok hver af de fire samlede Skoler faae sin særegne Bestyrelse, og Skolecommissionerne derved, i det mindste de facto, bortfalde. Biskoppen i Sjellands Stift har Overcontrollen med Hovedstadens Skolevæsen, som i sidste Instants sorterer under Cancelliet.

B. Det lærde Undervisningsvæsen.

1) Om de lærde Skoler i den danske Stat.

Af lærde Skoler har saavel Kongeriget som Hertugdømmerne et mere end tilstrækkeligt Antal.

a) I Kongeriget

findes der saaledes, (efterat Helsingøers, Nyborgs og Naskovs Skoler ere nedlagte ifølge kongelig Resolution af 28de Septbr. 1838, og Vordingborgs ifølge kongl. Resolution af 13de Marts 1846 *)), endnu et Antal af 16 offentlige lærde Skoler, og 4 private, af hvilke sidstnævnte de tre ere i Kjøbenhavn og

*) Ifølge Kirkeordinantsen af 1537 skulde enhver Kjøbstad have sin latinske Skole, hvorimod alle de øvrige Pugeskoler skulde nedlægges. Jylland havde derfor engang 24 lærde Skoler, og Sjelland 15. En stor Deel af disse lærde Skoler bleve allerede nedlagte i Aarene 1739 og 1740, og deres Indtægter anvendte til de Tilbageblivendes Forbedring, og senere blev Kjøges lærde Skole nedlagt i Aaret 1776, og Fredericias i Aaret 1817.

1 i Fredericia*). Om disse Skoler handles i en almindelig Anordning af 7de Nov. 1809, som udkom efter at en Hovedreform var foretaget med dem; men i Tidens Løb er der naturligviis gjort flere Forandringer og Modifikationer i enkelte af denne Anordnings Forskrifter, hvilke dog tildeels ere omtalte i det Følgende.

Hvor de nysnævnte 20 lærde Skoler findes, og i hvilken Grad de ere blevne afbenyttede i den nyere Tid, vil sees af følgende Fortegnelse.

	Discipelantal.		
	Gjennemsnit af de 5 Aar 1836—1840.	Gjennemsnit af de 5 Aar 1841—1845.	I Aaret 1846.
Metropolitanskolen	95	120	156**)
Roeskilde Cathedralskole	71	62	58
Frederiksborg Skole	43	73	65
Slagelse Skole	35	36	28
Sorø Skole	86	106	100
Herlufsholm Skole	43	23	43
Rønne Skole	35	25	26
Nykjøbing Cathedralskole	36	32	42
Odense Cathedralskole	56	64	101
Aalborg Cathedralskole	68	73	78
Viborg Cathedralskole	26	55	55
Aarhuus Cathedralskole	56	76	72
Randers Skole	50	56	59
Horsens Skole	39	25	24
Kolding Skole	35	38	60
Ribe Cathedralskole	35	32	36
			1003
Borgerdydsskolen i Kjøbenhavn***)	135	73	c. 60
Borgerdydskolen paa Christianshavn	131	134	154
v. Westens Institut i Kjøbenhavn	108	120	c. 110
Fredericia Institut	25	23	24
			1351

*) Efterat Fredericias offentlige lærde Skole var bleven nedlagt i Aaret 1817, blev Skolebygningen med Inventarium og Bogsamling ved Res. af 27 Febr. 1818 overladt et privat lærd Institut, som Byens Indvaanere ønskede oprettet, og dette Institut blev tillige tilstaaet en aarlig Understøttelse af 800 Rbd. af den almindelige Skolefond.

**) I Aaret 1844 blev det tilladt indtil videre at forhøie Discipelantallets maximum i Metropolitanskolen fra 100 til 150, og i Aaret 1845 er det blevet tilladt efter Omstændighederne at forhøie det noget over 150.

***) Saaledes kaldet fordi den er stiftet af „Selskabet for Borgerdyd". Di-

Opsummeringen, (der udgjør respektive 1208 og 1246), er her med Flid udeladt for Qvinqvennierne 1836—1840 og 1841—1845, fordi en mindre opmærksom Læser ellers let kunde benytte samme til en Sammenligning, der da vilde blive upaalidelig, fordi de senere nedlagte Skoler, som i det førstnævnte af Qvinqvennierne endnu vare i Virksomhed, ogsaa i saa Fald maatte medtages. I det Læserne i saa Henseende forøvrigt henvises til den i det Følgende anførte Opgivelse af Tallet paa dem, som i de sidste 15 Aar ere blevne dimitterede til Universitetet i hvert enkelt Aar, og til den sammesteds anstillede Sammenligning med ældre Tider, bemærkes det, at for 25 Aar siden, eller i Aaret 1822, var det hele Discipelantal i samtlige de lærde Skoler (Bessestads naturligviis fraregnet) noget mindre, (og i Virkeligheden endda ikke saa lidet mindre) *), end det for Øieblikket er; derpaa tiltog det i de næste fem Aar med stærke, men dog temmelig jevne Skridt, og udgjorde i Aaret 1827 et Antal af 1515, det høieste Standpunkt, hvorpaa det har været i dette Aarhundrede, og temmelig sikkert tillige det høieste Standpunkt, hvorpaa det efter Reformationen **) har været, (hvorfor ogsaa de Immatrikuleredes Antal i Overeensstemmelse hermed 5 Aar senere naaede det næststørste Antal, det nogensinde, naar de Norske holdes udenfor Beregningen, har udgjort); derpaa aftog det efterhaanden med

---

scipelantallet er ved et Par af de private Skoler angivet efter Calcüle, fordi de have en Deel smaa Disciple, hvis Forældre endnu ikke have bestemt om de skulle studere eller ikke.

*) I de ældre Opgivelser af Discipelantallet i de lærde Skoler ere de ikke studerende Drenge, (af hvilke der især tidligere var et stort Antal i de private kjøbenhavnske Skoler, og i samtlige Skoler et Antal af 100 til 150), medregnede; men dette er derimod ikke Tilfældet med de i Tabellen S. 77 anførte Tal for det sidste Decennium.

**) Før Reformationen havde Ribe Skole alene til sine Tider 700 Disciple, og Roeskilde Skole 900.

smaa Fluktuationer, og udgjorde i Aaret 1843 kun 1244, men er nu atter tiltaget i de tre sidste Aar, og har i Aaret 1844 (Bessestad fraregnet) udgjort 1302, i Aaret 1845 1339, og i Aaret 1846 1351. Den Aftagelse i Disciplantallet, som har fundet Sted siden Aaret 1827, da samme var paa sit maximum, er imidlertid, mærkeligt nok, (uagtet Privatisternes Antal forholdsviis er forblevet uforandret), forholdsviis meget ringere end Aftagelsen i de aarlige Immatrikuleredes Antal. — Forholdet mellem de offentlige og de private Skolers Disciplantal er for Øieblikket saagodtsom det samme, som det, der fandt Sted for 25 Aar siden. Omtrent en Fjerdedeel af dem, som besøge de lærde Skoler i Kongeriget, gaae i private Skoler, og noget over en Tredied eel af det hele Antal gaaer i de 4 kjøbenhavnske lærde Skoler. Paa Jylland falder kun henved en Trediedeel af det hele Antal, paa Øerne derimod noget over de Totrediedele; og henved Halvdelen af alle Eleverne i de lærde Skoler høre hjemme i de paagjeldende Byer selv. I Gjennemsnit kommer der for Tiden kun 63 Elever paa hver af de offentlige lærde Skoler, og da dette Antal er for lidet til at Man kan have det tilbørlige Antal eetaarige Klasser og det ønskelige Antal Lærere, og da det, (saavel af oekonomiske Hensyn, som fordi en vel organiseret Underviisning er betinget af en nogenlunde anselig Freqvents, saasom 100 til 150 Elever), vilde være ønskeligt om det Beløb, der for Tiden medgaaer til at bestride de lærde Skolers Udgifter, kunde blive anvendte paa et mindre Antal bedre udstyrede, og stærkere besøgte Skoler; og da endelig de mange lærde Skoler, med deres Gratistpladser og Stipendier, saa at sige lokke til Studeringer*), (hvilket for

*) I Halvdelen af de offentlige Skoler er omtrent det halve Antal af Disciplene Gratister, og i Ribe Skole var i Aaret 1843 endogsaa af 38 Disciple de 31, og i Horsens Skole af 23 de 17, Gratister. De

en stor Deel har fremkaldt den beklagelige Ulempe, at det overveiende Antal Candidater maa vente en halv Snees Aar inden de kunne faae et lille Embede, og altsaa maa til Tab baade for dem selv og Staten tilbringe deres kraftigste Aar i aldeles underordnede Stillinger), saa har det længe været anseet for onskeligt at nogle flere af de lærde Skoler kunde blive nedlagte*), hvortil Roeskilde, Slagelse, Horsens og Randers Skoler fornemmelig synes at egne sig, da de ligge saa nær ved andre lærde Skoler, at de maa ansees som aldeles overflødige.

En Betingelse for at blive indskrevet som akademisk Borger ved Kjøbenhavns Universitet, eller, som det i daglig Tale kaldes, „at blive Student", er at have bestaaet enten examen artium, (ved hvilken den Paagjeldende af Universitetets Professorer prøves i Udarbeidelse i Modersmaalet, Latin, latinsk Stiil, Græsk, Hebraisk eller, hvis han foretrækker det, i et istedet herfor trædende Pensum Græsk, Religion, Geographi, Historie, Arithmetik, Geometri, Tydsk og Fransk, jfr. Bkg. 10 Aug. 1818 og 8 Septb. 1832), eller den tilsvarende Examen ved de udvidede lærde Skoler, hvilken i det Følgende nærmere er omtalt;

---

betalende Disciple erlægge i Reglen kun 35 Rbd. aarlig, og den lærde Underviisning er saaledes den billigste Man kan have. Naar Betalingen for Ophold, Kost og Underviisning i Sorø kun er ansat til 128 Rbd. aarlig, og paa Herlufsholm kun til 130 Rbd., (medens den naturlige Betaling herfor maa antages at være c. 350 Rbd., da Man betaler dette Beløb i en stærkt besøgt privat Opdragelsesanstalt og lærd Skole i Kjøbenhavn), saa lokkes ogsaa herved til Studeringer.

*) For en Snees Aar siden har vel en vægtig Stemme, nemlig Biskop Mynsters, i 14de Bd. af juridisk Tidsskrift, udtalt sig mod den Anskuelse, at de Studerendes Antal skulde være for stort; men dengang var Candidaternes Udsigt til Befordring ikke saa slet som nu, og de ubefordrede theologiske Candidaters Antal navnlig ikke mere end en Trediedeel saa stort som for Øieblikket.

og den, som af Skolens Rektor erholder Vidnesbyrd om at han er moden til at fremstille sig til examen artium, siges at være bleven „dimitteret“. En saadan Dimissionsret have imidlertid ikke blot de lærde Skolers Rektorer; men enhver Student erholder samme uden Vanskelighed naar han, med Opgivelse af den Paagjeldendes Navn, derom indgiver Ansøgning et Aar forinden Tilladelsen skal afbenyttes; (jfr. dog Bkg. 20 Debr. 1833). — De saaledes af andre end de lærde Skolers Rektorer Dimitterede kaldes i daglig Tale for „Privatister“. Disses Antal har i de sidste 15 Aar vedligeholdt sig mærkeligen uforandret, og udgjort 28 til 29 Procent, eller noget over en Fjerdedeel af det hele Antal. Blandt Privatisterne har der i de sidste 5 Aar forholdsviis været lige saa mange, der have bestaaet deres Examen med Udmærkelse, (2,6 Procent af det hele Antal), som blandt de fra de lærde Skoler Dimitterede*); men som en Følge af at et ikke ringe Antal, der ikke kunne komme frem i Skolerne, lade sig dimittere privat, staae Privatisterne sig i det Hele taget ikke saa godt som de fra Skolerne Dimitterede. Af de 205 Privatister, som i de sidste 5 Aar have underkastet sig examen artium, have saaledes 5 bestaaet sig med Udmærkelse, 53 eller 26 Procent med laud, 128 eller 62 Procent med haud, 5 med non contemn., og 12 ere blevne rejicerede, hvorimod af de 460 fra Skolerne Afgaaede, (den nu nedlagte Vordingborg Skole og Bessestad Skole medregnede), 10 have bestaaet med Udmærkelse, 269 eller 58

*) Underbibliothekar Gundorph, (som i Aaret 1846 har dimitteret 11, og som i Efteraaret 1847 venter at dimittere 12, altsaa et langt større Antal end de allerfleste lærde Skoler), har saaledes i det sidste Qvinqvennium dimitteret tre, som have erholdt Udmærkelse, medens der er 16 af de 20 lærde Skoler, som ikke i det sidste Qvinqvennium have dimitteret Nogen saadan.

Procent faaet laud, 177 eller 38 Procent haud, slet Ingen non contemn., og 6 ere blevne rejicerede.

Hvormange de forskjellige Skoler have dimitteret i de sidste 5 Aar, og hvorledes de Paagjeldende have faaet sig til examen artium eller Afgangsexamen, vil sees af følgende Fortegnelse:

	Qvinqvenniet 1842—1846.			
	Laudabilis med Udmærkelse.	Laud.	Haudillaud.	I Alt.
Metropolitanskolen	4	23	13	40
Borgerdydskolen i Kbh.*)	2	17	17	36
Borgerdydskolen paa Christianshavn	4	40	7	51
v. Westens Institut	"	17	9	26
Roeskilde Skole	"	11	25	36
Frederiksborg Skole	"	11	4	15
Slagelse —	"	8	7	15
Sorø —	"	13	20	33
Herlufsholm —	"	2	6	8
Rønne —	"	3	2	5
Odense —	"	14	12	26
Nykjøbing —	"	14	7	21
Aalborg —	"	24	9	33
Viborg —	"	10	7	17
Aarhuus —	"	18	19	37
Ribe —	"	10	7	17
Horsens —	"	5	4	9
Randers —	"	22	8	30
Colding —	"	10	3	13
Fredericia —	"	2	"	2

Jfr. Slutningen af Side 81.

De, som have underkastet sig examen artium, tilbringe i Reglen det første Halvaar efter samme med at forberede sig til den philologiske Examen, eller anden Examens første Halvdeel,

*) Skolernes Frequents, og det Held de have med deres Elever, afverler ofte meget i korte Aarrækker. Medens Borgerdydsskolen i Kjøbenhavn i det sidste Qvinqvennium kun i alt har sendt 36, eller i Gjennemsnit 7 aarlig, til Universitetet, dimitterede den i Aaret 1833 et Antal af 38, hvoraf 2 bleve udmærkede, 33 erholdt laud og kun 3 haud, og i Aaret 1834 et Antal af 36, hvoraf 1 erholdt Udmærkelse, 32 laud og kun 3 haud.

ved hvilken de af 5 af det philosophiske Facultets Professorer, hvis Forelæsninger de i dette Halvaar have hørt, examineres i Latin, Græsk, Historie, Mathematik, og, efter eget Valg, enten i Hebraisk eller Naturhistorie; og de forberede sig derpaa paa lignende Maade i det næste Halvaar til den philosophiske Examen eller anden Examens anden Halvdeel, ved hvilken de examineres i Philosophi, Moral, Physik og Astronomi; og først efter at de have underkastet sig begge Afdelinger af anden Examen begynde de Studeringerne til Embedsexamen, hvilken siden Ingen kan underkaste sig uden at have taget nysnævnte anden Examen, hvorfor ogsaa kun 2 til 3 Procent af de til Universitetet i det sidste Decennium Dimitterede have undladt at underkaste sig samme.

Ved den udvidede Skoleunderviisning, — som ved kgl. Resl. 9 Febr. 1844 og provisorisk Plan af 25de Juli 1845*), er indført i Metropolitanskolen, Odense Cathedralskole**) og Colding Skole, og ved kgl. Resl. af 27de Marts 1847 i Sorø Skole, og som enten allerede er eller til Efteraaret vil blive paabegyndt i Herlufsholms Skole og i Frederiksborg, Aarhuus, Horsens, Aalborg og Viborg Skoler, ligesom den ogsaa ifølge kgl. Resl. af 16 April (Blg. 26 April) 1847 efterhaanden vil blive indført i alle de øvrige lærde Skoler — underviises i selve Skolen i det, som fordres til anden Examen, Philosophi alene undtagen, og Disciplene afgaae saa-

*) Forskjellige Tillæg til og Modifikationer i ovennævnte Plan findes anførte i Cancelliraad Selmers: Kjøbenhavns Universitets Aarbog for Aaret 1845, S. 218—220.

**) Christian den 4de oprettede nogle høiere lærde Skoler under Navn af Gymnasier, hvilke kun bestode i kort Tid, med Undtagelse af det i Odense, som vedligeholdtes lige til Begyndelsen af dette Aarhundrede, da det ved Odense lærde Skoles Reform blev overflødigt, og derfor forenet med samme.

ledes efter bestaaet Afgangsexamen til Universitetet modne og berettigede til strax at begynde deres Embedsstudier, uden at have nødig at underkaste sig examen artium eller anden Examen, kun med Forpligtelse til forinden de melde sig til Embedsexamen, (men paa den anden Side dog ikke førend et Aar efter Immatrikulationen), at underkaste sig den ved kgl. Resl. af 16de April (Bkg. 26 April) 1847 anordnede philosophiske Examen, ved hvilken der examineres i Logik, Psychologi, Moralphilosophi, og Philosophiens Historie og Propædeutik. Afgangsexamen ved de udvidede Skoler tages i to Dele, den første Deel et Aar før den sidste, og i Læresagene Tydsk, Fransk, Religion, Geographi og Naturhistorie underviſes Disciplene ikke længere naar de have underkastet sig den første Deel. Examenen, der ikke blot skal være en Kundskabsprøve, men tillige en sand Modenhedsprøve, foretages af Skolens egne Lærere i Forening med tre af Universitetets Professorer som Examenscommissairer, hvilke Universitetsdirektionen dertil udvælger for hvert Aar. — Et fuldstændigt Cursus i de udvidede lærde Skoler maa naturligviis vare et Aar længere end i de andre Skoler, i hvilke det er beregnet til 7 Aar, og de ere i Overeensstemmelse hermed inddeelte i 7 Klasser, af hvilke den 6te eller næstøverste er toaarig. Enhver af de udvidede Skolers Disciple, som har tilbragt 2 Aar i 6te Klasse, har Ret til at fremstille sig til Afgangsexamens første Deel, uden at Skolen kan nægte ham saadant; og lige Ret med Hensyn til Afgangsexamens anden Deel har enhver, der har tilbragt et Aar i den øverste Klasse, medens i de øvrige lærde Skoler Rektoren i Forening med Skolens Lærere bestemme, om den Paagjeldende skal have Tilladelse til at fremstille sig til examen artium, eller ikke.

At de Charakterer, som meddeles ved Afgangsexamen, tilligemed det Vidnesbyrd, som den Paagjeldende erholder efter at

have bestaaet samme, skulle affattes i det danske Sprog, bemærkes som et glædeligt Tidernes Tegn.

Det lærde Skolevæsen bestaaer saagodtsom aldeles ved sine egne Midler, som deels ved kongelig, deels ved privat Gavmildhed ere henlagte og skjenkede til de forskjellige Skoler, og Statskassen tilskyder for Øieblikket, (foruden nogle overtagne Pensioner, der efterhaanden ville bortfalde), kun et Beløb af 6147 Rbd. aarlig, hvoraf de 4800 Rbd. ere en Erstatning, som under Navn af Sangopvartningspenge betales siden Skolernes Reform for hvad de lærde Skoler tabte ved en ældre Indretnings Ophør, ifølge hvilken Skoledisciplene opvartede med Sang ved Bryllupper og andre lignende Leiligheder. Da de forskjellige Skoler ere mere eller mindre rigelig doterede, saa herskede der før det lærde Skolevæsens Reform i Begyndelsen af dette Aarhundrede den største Forskjellighed i de enkelte Skolers Evne til at lønne deres Lærere, og i de Stipendier, de kunde uddele. Ved Resl. af 22de Mai 1807 blev der derfor oprettet en saakaldet almindelig Skolefond, som skulde modtage Overskuddet fra de rigere Skoler*), (der dog vedbleve at beholde Bestyrelsen af de dem tillagte Eiendomme, Capitaler o. s. v.), saavelsom Indtægten af de Stiftelser eller Fonds, der ere tillagte det lærde Skolevæsen i det Hele taget,

*) De Skoler, som især afgive Overskud, ere Roeskilde, Slagelse, Odense, Aarhuus og Viborg; men sin største Indtægt har det almindelige Skolefond dog fra Odense Communitet, som i Reglen afgiver c. 20,000 Rbd. aarlig. Den oprindelige Bestemmelse med det tidligere i Forbindelse med Hospitalet staaende Odense Communitet var at alle Disciplene i Odense latinske Skole skulde have fri Bespiisning af samme; men dets undertiden til ganske andre Formaal anvendte Indtægter bleve ved Skolereformen i Aaret 1809 henlagte til Skolevæsenet i det Hele taget.

De største Capitalformuer have Frederiksborg Skole, som eier c. 44,000 Rbd., Viborg Skole, som eier c. 32,500 Rbd., Odense Skole, som har c. 27,000 Rbd. og Aarhuus Skole, som har c. 20,000 Rbd.

samt andre for samme almindelige Indtægter, og fra hvilken igjen de Tilskud udbetales, som de fattigere Skoler Tid efter anden behøve, samt alle Slags Udgifter, der vedkomme det lærde Skolevæsen i det Hele taget.

De fleste enkelte Skolers Eiendomme og Indtægter bestaae, foruden Jordegods, Tiender, Refusioner og de af Disciplene erlagte Skolepenge, ogsaa tillige af Capitaler; thi uagtet de rigere Skolers Overskud indbetales i den almindelige Skolefond, eie dog de fleste Skoler fra ældre Tid af Capitaler, som de have beholdt. I Begyndelsen af Aaret 1846 udgjorde disse de lærde Skoler tilhørende Fonds et Beløb af 376,933 Rbd.; og det almindelige Skolefond besad til samme Tid 139,175 Rbd. Paa denne det lærde Skolevæsens samlede Capitalformue hviler der imidlertid en Gjeld til Sorø Akademi af 80,000 Rbd., hvilken med kgl. Tilladelse af 24de Januar 1845 er stiftet til Udførelsen af flere større fornødne Skole-Bygningsarbeider, (til hvilke denne Sum dog langtfra ikke vil være tilstrækkelig), og om hvis Forrentelse og Afbetaling der endnu ikke er taget Bestemmelse. At den almindelige Skolefond ikke er opvoxet til et større Beløb, er en Følge af de lave Kornpriser i Aarene 1820—1826; thi da Skolernes Indtægter for en stor Deel erlægges i Korn, saa havde disse lave Priser til Følge, at hele det opsparede Reservefond blev opbrugt, og at selve Skolernes Tilværelse blev truet. De ganske usædvanlig høie Kornpriser, som finde Sted i Aar, (1847), og have fundet Sted i sidste Efteraar, ville imidlertid give det almindelige Skolefond en meget betydelig Forøgelse.

De lærde Skolers Indtægter, hvis Størrelse som nys anført i høi Grad er afhængig af Kornpriserne, udgjorde i Aaret 1845:

Renter af den almindelige Skolefonds Capitalformue	4,995 Rbd.

Transport . . .	4,995 Rbd.
Renter af samtlige lærde Skolers Capitalformue	13,720 —
Jordebogs Indtægter, eller Indtægter af det Skolerne tillagte Korn, af Tiender, Landgilde o. s. v.	69,787 —
Indtægter af Hospitaler*)	18,927 —
Tilskud fra Finantserne	6,147 —
Skolepenge af Disciplene**)	20,532 —
Forskjellige andre Indtægter	38,182 —
	172,290 Rbd.

Udgifterne ere blevne noget over 10,000 Rbd. forhøiede ved den Gageforhøielse, som ved kgl. Resolution af 10 Decbr. 1846 er blevet tilstaaet Lærerpersonalet ved de offentlige lærde Skoler, (hvorved Rektorernes Gage nu er blevet 1400 til 2000 Rbd., Overlærernes 800 til 1200 Rbd., og Adjunkternes 400 til 800 Rbd.), og de ere for Aaret 1847 calculerede til 164,500 Rbd., (eller c. 160 Rbd. i Gjennemsnit for hver Discipel), hvoraf 85,700 Rbd. antages at ville medgaae til Gager, 10,500 Rbd. til Timelærere, 17,000 Rbd. til Pensioner, 5880 Rbd. til Tilskud til Skolebibliothekernes og

*) Indtægterne fra Hospitalerne hidrøre forstørstedelen fra Bestemmelser, der gaae særdeles langt tilbage i Tiden, og have deres Oprindelse fra at disse Hospitaler engang have været forpligtede til at bespise en Deel af de lærde Skolers Disciple og Lærere, paa Grund af visse dem herfor i sin Tid tillagte Tiender eller andre Indtægter. Slagelse og Roeskilde Skoler ere de, som have størst Indtægter af denne Art. Slagelse Skole nyder ifølge Reskript af 22de Decbr. 1812 ⅓ af det rigt doterede Slagelse Hospitals Indtægter, hvilket for Skolens Part udgjør c. 11,000 Rbd. aarlig. Roeskilde Skole har ifølge Fund. af 3die Januar 1816 en Indtægt af Duebrødre Kloster og Hospital af 8 til 9000 Rbd. aarlig.

**) Skolepengene udgjøre kun, (Lyse- og Brændepenge etc. iberegnede), i Metropolitanskolen 56 Rbd. aarlig, og i de andre Skoler 35 Rbd., Rønne Skole dog undtagen, i hvilken de kun ere 23 Rbd. Naar der ere flere Brødre, er der fastsat en betydelig Rabat. Jfr. Reskr. 29 Novb. 1816.

de videnskabelige Apparaters Forøgelse, og 4,750 Rbd. til Bygningers og Inventariers Vedligeholdelse. Udgiftsbeløbet er saaledes 8 Gange saa stort som Indtægten ved de af de betalende Disciple erlagte Skolepenge.

Ved enhver Skole er en fra Skolens egne Eiendomme aldeles afsondret, for størstedelen fra Privatlegater hidrørende „Stipendiefond", hvis Indtægter anvendes til Stipendier for Skolens værdige og trængende Disciple*). Forsaavidt Noget af Stipendierne ved enkelte af Skolerne bliver tilovers, eller forsaavidt der indkommer mere end maximum af hvad der maa uddeles i Stipendier**), samles deraf en saakaldet Stipendieoverskudsfond, hvis Renter fornemmelig tilfalde Skolens udmærkede Disciple i deres Skole- og Universitets-Aar. Disse Fonds, som conserveres afsondrede fra Skolernes egne Midler, udgjorde i runde Tal:

---

*) Ogsaa i tre af de private lærde Skoler findes der nogle Stipendiepladser. Det lærde Underviisningsvæsens gavmilde Velgjører, afdøde Statsminister Grev Joachim Godske Moltke, har nemlig den 27de Decbr. 1822 stiftet et Legat paa 50,000 Rbd. for 50 Embedsmændssønner, som gaae i Skole, hvoraf Efterslægtsskolen i Kjøbenhavn har 20 Portioner, Borgerdydsskolen paa Christianshavn 4, det lærde Institut i Fredericia 3, Borgerdydsskolen i Kjøbenhavn, Frederiksborg Skole og de 7 Cathedralskoler hver 2, og Rønne Skole og 4 Privatister hver 1. Pladserne, der hver ere paa 40 Rbd. aarlig, bortgives af Besidderen af Grevskabet Bregentved. Universitetsdirektionen har i Skr. af 19 Marts 1825 antaget, at Intet er til Hinder for at Disciple, som nyde dette Legat, kunne indstilles til tillige at nyde Skolestipendier.

**) Frdg. 7 Novb. 1809 § 74 bestemmer, at maximum af hvad der maa uddeles i Stipendier skal være: ved Metropolitanskolen 10 Portioner à 50 Rbd., 10 à 35 Rbd., og 10 à 20 Rbd.; ved hver af Cathedralskolerne 7 Portioner af hver af disse tre Grader, og ved de øvrige Skoler 4 Portioner af hver af de to første Grader og 6 Portioner af den sidste Grad; men Horsens og Odense Skoler ere endnu de eneste, som formaa at udrede dette maximum. Enhver, der har Stipendium, nyder tillige fri Skolegang, eftersom kun Gratister erholde Stipendier.

	Stipendiefond *) den 31 December 1845.		Stipendie-Overskudsfond d. 31 December 1845 **)	Gratistpladser i Aaret 1846.
	Capitalformue.	Desuden i aarlig Indtægt.		
	Rbd.			
Metropolitanskolen.	c. 16,000	"	c. 21,200	45
Roeskilde Skole...	c. 14,500	"	"	29
Frederiksborg Skole	c. 5,700	"	"	21
Slagelse Skole....	c. 9,000	"	"	15
Rønne Skole.....	c. 1,000	½ af Skolepengene eller c. 60 Rbd.	"	7
Nykjøbing Skole...	c. 6,300	125 Tdr. Byg.	"	18
Odense Skole.....	c. 18,400	c. 13 Tdr. Byg og 58 Rd.	c. 8,400	35
Aalborg Skole....	c. 16,600	"	"	29
Viborg Skole.....	c. 5,300	"	"	21
Ribe Skole.......	c. 3,400	c. 8 Tdr. Korn og 350 Rbd.	"	26
Colding Skole....	c. 1,000	c. 50 Rbd.	"	16
Horsens Skole....	c. 11,700	c. 94 Tdr. Rug 27 Tdr. Byg og 50 Tdr. Havre og c. 300 Rbd.	c. 10,000	14
Randers Skole....	c. 4,000	c. 100 Rbd.	"	16
Aarhuus Skole....	c. 8,000	"	"	30
	c. 116,000	= c. 2000 Rbd.	c. 39,600	324

Før Skolereformen i Begyndelsen af dette Aarhundrede nød alle Disciple uden Forskjel fri Underviisning i de lærde Skoler; nu er der derimod fastsat et vist Antal Gratistpladser (Stipendiaternes Fripladser herunder indbefattede) som maximum for hver af Skolerne, nemlig 40 for Metropolitanskolen, 30 for hver af Cathedralskolerne, og 20 for hver af de øvrige, i alt 390 Gratistpladser, som dog ikke altid ere besatte. Desuden har Metropolitanskolen 15, Cathedralskolerne

*) Om de lærde Skolers Legater og Stipendier findes udførlig Underretning i Selmers Akad. Tid. II. S. 225—322.

**) At Metropolitanskolen har faaet en Stipendie-Overskudsfond inden dens Stipendiefond har naaet sit maximum, som for denne Skole, ifølge det i Note ** S. 88 Anførte, vilde være en aarlig Indtægt af 1050 Rbd., altsaa en Capitalformue af 26,250 Rbd., er en Abnormitet, hvis Oprindelse det ikke her er Stedet til at udvikle.

10 og hver af de andre Skoler (Rønne undtagen) 3 Pladser, i alt 115 Pladser med Moderation i Skolepengene*). Gratist- og Moderationspladserne kunne antages i Gjennemsnit at repræsentere et Pengebeløb af c. 12,000 Rbd. aarlig. Stipendierne ere deelte i Portioner paa 20, 35 og 50 Rbd., og i Reglen rykke de Paagjeldende efterhaanden op paa høiere Portion. I Aaret 1843 var der 28, der nød Portion paa 50, 53 der nød 35 Rbd., og 95 som hver fik 20 Rbd. De Paagjeldende erholde imidlertid ikke hele det dem tilstaaede Stipendium udbetalt, men en Deel deraf, (tidligere i Reglen en Trediedeel), opsamles under Navn af Oplagspenge for at være dem til Hjelp, deels ved deres Afgang til Universitetet, deels i den første Tid af deres Ophold ved samme, (jfr. Scheel: Om Universitetsstipendier 1844 p. 2. ff.); og i de senere Aar er det endogsaa blevet almindeligt at den største Part, og meget ofte hele Stipendieportionen oplægges, hvilket er gavnligt, baade naar Disciplene dimitteres fra Skolen, da det bidrager betydeligt til at lette dem Opholdet ved Universitetet, og naar de forlade Skolen inden de dimitteres, da Skolen i saa Fald blot behøver at lade det Oplagte hjemfalde til Stipendiefondet, medens man, naar en større Deel af Stipendierne ere udbetalte, som oftest har vanskeligt ved at faae Vedkommende til at opfylde deres Pligt at tilbagebetale det Oppebaarne.

Af det Foranførte sees det at Horsens, Odense, Aalborg og Metropolitanskolen ere de, som have det største Beløb af Stipendier. Foruden de ovennævnte Stipendiefonds gives der ogsaa adskillige Legater, der ere bestemte til Understøttelse for trængende Skoledisciple, enten fra visse navngivne Skoler eller i Almindelighed, deels under deres Skolegang, deels i deres Universitetsaar, men som ikke bestyres af Skolerne, eller, som de andre Stipendier og som Gratistpladserne, bortgives af Uni-

*) Heraf var i Aaret 1846 kun 35 besatte, og deraf 13 i Metropolitanskolen, 9 i Roeskilde Skole og 4 i Colding Skole.

versitetsdirektionen paa Rektorernes Indstilling, og disse Legater, som findes anførte i Hundrups Skolecalender for Aaret 1843 p. 56—76, udgjøre tilsammen c. 600 Rbd. aarlig.

Herlufsholm og Sorø Skoler, der have det Særegne ved sig, at de ere forenede med Opdragelsesanstalter, ere ikke indbefattede under de ovenanførte Talangivelser for de lærde Skolers Indtægter og Udgifter.

Herlufsholm blev ved Fundats af 23 Mai 1565 af Admiral Herluf Trolle og hans Hustru Birgitte Gøie skjenket til Oprettelsen af en Stiftelse, i hvilken 30 unge Mennesker skulde nyde frit Ophold og lærd Underviisning. Denne Stiftelse har i det Hele taget kun havt en ringe Virksomhed i Forhold til dens store Midler, og i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede kom dens oekonomiske Forfatning ved uforsvarlig Bestyrelse saaledes i Forfald at den midlertidigen blev nedlagt i Aaret 1729. I Aaret 1730 begyndte den vel paany, men kom dog først ret i Virksomhed i Aaret 1755, i hvilket den erholdt en Udvidelse. Fortiden har den slet ingen Gratister, skjøndt der efter Fundatsen blot skulde være Gratister, hvorved dog maa bemærkes, at Betalingen er særdeles lav, nemlig kun 130 Rbd. i alt, og at det skal være paatænkt atter at oprette en Deel Gratistpladser. Beløbet af de Stipendier, som tilfalde Herlufsholms Disciple, enten medens de gaae i Skolen eller efterat de ere dimitterede fra samme, udgjøre aarlig 480 Rbd., hvoraf de 400 Rbd. udredes af det Moltkeske Legat og Resten af det Meierske Legat, og altsaa slet Intet af Stiftelsens Midler. Af Budgettet sees at Herlufsholm „indtil videre“ har et aarligt Tilskud af Statskassen af 500 Rbd. Dens, Indtægter, (om hvis Størrelse der ligesaalidt som om dens Udgifter i meget lang Tid er bekjendtgjort noget), skulle efter Forlydende beløbe sig til c. 30,000 Rbd. aarlig, (og kunne vel neppe heller være mindre, eftersom den har 1330 Tdr. Hart-

korn af forskjellig Slags, og da Bønderne ere Fæstere og ikke Arvefæstere, og Hovedgaarden udstykket og leiet bort); og Indtægterne skulle overstige Udgifterne med et ikke ringe Beløb. Disciplenes Antal er for Tiden 41, og i de sidste 5 Aar har Skolen i Alt kun dimitteret 8, altsaa ikke engang to aarlig i Gjennemsnit. Jfr. S. 82. Det danske Cancellies Præsident er som saadan Directeur for Herlufsholms Stiftelse. Af alle ved denne Stiftelse Ansatte er kun Rektoren kongelig Embedsmand. Skolen har et Bibliothek paa 17000 Bind, i hvilket der dog kun er meget Lidet af nyere Literatur.

Om Sorø Skoles og Opdragelsesanstalts Oprindelse og senere Skjebne, om hvorledes samme tilsidst af Mangel paa Afbenyttelse blev nedlagt i Aaret 1737, men atter oprettet i Aaret 1822, er med mere denne lærde Skole angaaende nærmere handlet i det Følgende, hvor Sorø Høiskole er omtalt. Her bemærkes derfor blot med Hensyn til sammes Freqvents i den senere Tid at den i Qvinqvenniet 1841—1845 har i Gjennemsnit havt 64 Elever, hvilket er maximum af hvad den kan have, og 24 indenbyes og 17 udenbyes Skolesøgende, altsaa i alt 105 Disciple, hvor iblandt 7 Realister. I Aaret 1846 har Elevernes Antal været 64, og foruden disse har der været 25 indenbyes og 24 udenbyes Skolesøgende, altsaa i alt 113 Disciple, hvoriblandt 13 Realister, af hvilke de 9 vare Elever. I hele Tidsrummet 1822—1846 har et Antal af 127, altsaa 5 til 6 aarlig i Gjennemsnit, taget examen artium i Sorø, og af disse 127 har 4 bestaaet med Udmærkelse, 74 faaet laud, og 49 haud. Jfr. S. 82. Af Gratistpladser har Stiftelsen 14, og den har tillige et betydeligt Understøttelseslegat, nemlig det Müllerske Legat for Embedsmænds Sønner, hvilket har 18 Portioner à 50 Rbd., som kunne uddeles baade til Akademister og Elever. For Tiden er der altid flere som ønske at blive optagne som Elever paa Opdragelsesanstalten, end Man kan modtage, og i den senere

Tid bliver i Almindelighed Ingen optaget som Elev, forend han i nogen Tid har gaaet i Skolen, og Forældre, der ønske deres Børn anbragte paa Opdragelsesanstalten, men ikke have hjemme i denne By, maa saaledes begynde med at faae deres Børn anbragte i Kost hos een eller anden Embedsmand eller Embedsmands Enke i Sorø, og med at lade dem besøge Skolen.

b) I Hertugdømmerne

findes der ingen private lærde Skoler, men derimod en Deel offentlige, i Hertugdømmet Slesvig nemlig i Stæderne Flensborg, Slesvig, Husum og Haderslev; i Holsteen i Kiel, Glückstadt, Pløen, Meldorf og Altona*), og i Hertugdømmet Lauenburg i Ratzeburg**). For disse Skoler haves vel en fælles almindelig Anordning af 24 August 1814, (som dog hvad Læregjenstandene angaaer er forandret ved Regulativ af 7de Mai 1825 § 1); men hver Skole har tillige sit særegne approberede Regulativ. Den første og anden Lærerplads ved disse Skoler, hvis Hovedformaal er at forberede den studerende Ungdom for Universitetet, kan kun erholdes af dem, der have underkastet sig den ogsaa i Hertugdømmerne anordnede philologiske

*) Den oprindelige Plan med Gymnasiet i Altona var, at det, ligesom Sorø Akademi siden Aaret 1827 har gjort, skulde staae imellem de lærde Skoler og Fagstudierne ved Universitetet, saaledes at de fra samme Afgaaede skulde have et Aars Afslag i deres Studietid. Efter Erhvervelsen af den storfyrstelige Deel af Holsteen og af Kieler-Universitet traadte denne Plan dog atter i Baggrunden, og i Aaret 1814 blev Gymnasiet i Altona hvad Underviisningen betræffer stillet paa lige Fod med de øvrige lærde Skoler i Hertugdømmerne.

**) Før Reformen med de lærde Skoler i Hertugdømmerne i Aaret 1814 havde ogsaa Apenrade, Burg, Tøndern, Sønderborg, Friederichsberg, Eckernførde, Bredstedt, Tønningen, Friederichsstadt, Rendsborg, Garding og Itzehoe lærde Skoler. Staden Rendsborg erholdt vel Tilladelse til at dens latinske Skole paa Byens egen Bekostning maatte fortsætte sin Virksomhed; men i den seneste Tid har denne dog været standset, og Skolens Forvandling til en høiere Realskole været under Forhandling.

eller Skole-Examen, og de, som have dette, have ogsaa Fortrangen ved de andre Lærerpladsers Besættelse. Underviisningsgjenstandene ere, med Tilføielse af Logik, de samme som i Kongerigets lærde Skoler; men de fleste af Hertugdømmernes lærde Skoler skulle i det Hele taget staae tilbage for de danske, og en Reform med Hensyn til samme har derfor længe været under Forhandling, og et Par Skoler har alt foreløbig erholdt en Forstærkning af deres Lærerpersonale. Man gaaer lige fra Skolen over til Studeringerne til Embedsexamen ved Universitetet, uden at der er Spørgsmaal om den i Kongeriget for en stor Deel endnu gjeldende „anden Examen" (sfr. S. 83). Heller ikke nogen Examen, som svarer til den i Kongeriget endnu for en stor Deel gjeldende examen artium, eller til den istedetfor samme ved flere Skoler traadte Afgangsexamen, afholdes i Hertugdømmerne; men for at blive immatrikuleret ved Universitetet i Kiel behøves kun, ligesom ved de andre tydske Universiteter, et af Skolens Rector og samtlige Lærere underskrevet Vidnesbyrd om at den Paagjeldende er moden for Universitetet, hvilket meddeles naar der herfor er Pluralitet blandt de Paagjeldende. Enhver er desuden berettiget til uden at have gaaet i nogen lærd Skole at fremstille sig for Rectoren i en saadan, for, naar han ved afholdt Prøve befindes at fortjene det, at erholde et Vidnesbyrd som det omhandlede. Værnepligtige, som attraae Fritagelse for Land- eller Søkrigstjeneste, og de som attraae Stipendium af Convictoriikassen, eller Credit paa Forelæsningshonorar, indtil 6 Aar efter at de have forladt Universiteterne, maa dog underkaste sig en Prøvelse af Universitetets Professorer, som kaldes for Convictexamen. Flere Stipendier kunne ogsaa kun nydes af dem, der have underkastet sig en i Statuterne for samme foreskrevet Prøve. Jevnfør det i det Følgende i Afsnittet om Universitetet i Kiel herom Anførte.

I alle de lærde Skolers forskjellige Klasser skal der ifølge § 16 i Anordningen af 24 August 1844 gives Underviisning i det danske Sprog, og det ikke blot i at oversætte fra Dansk til Tydsk, men ogsaa i at oversætte fra Tydsk til Dansk. Der er ogsaa indledt Forhandlinger om at lade hele Underviisningen i Haderslev lærde Skole skee i det danske Sprog.

De lærde Skolers Discipelantal har i de sidste to Decennier været i Aftagen, saavel i de slesvigske som i de holsteenske lærde Skoler, og det samme gjelder, i Overeensstemmelse hermed, som nærmere omtalt i det Følgende, om de Immatrikuleredes Antal ved Kiels Universitet. De 4 slesvigske lærde Skoler talte saaledes i Aaret 1829 et Antal af 369 Elever, i Aaret 1844 derimod kun 236. De holsteenske lærde Skoler talte i Aaret 1829 et Antal af 444 Elever; i Aaret 1844 derimod kun 314. Da de ubeforbrede Candidaters Antal, især i de theologiske, ogsaa i Hertugdømmerne er uforholdsmæssigen stort, om end ikke i samme Grad som i Kongeriget, saa maa det ansees som et Gode at Freqventsen i de lærde Skoler er aftaget.

Discipelantallet i de enkelte Skoler udgjorde i Aaret 1844

i Flensborg Skole	71
Slesvig Skole	78
Husum Skole	53
Haderslev Skole	34
Kiel Skole	60
Glückstadt Skole	79
Pløen Skole	45
Meldorf Skole	48
Rendsborg (daværende) Skole .	27
Altonas Gymnasium	55
	550

Med Hensyn til disse lærde Skolers indviklede Indtægtsvæsen kan her blot bemærkes, at de holsteenske Skoler tilsammen faae et Tilskud af Statskassen af c. 13000 Rbd., og de slesvigske af c. 10,000 Rbd., hvoraf Domskolen i Slesvig nyder de 6,300 Rbd.; og at de fleste lærde Skoler baade have Capitalformue, (Gymnasiet i Altona navnlig c. 100,000 Rbd., Husum Skole c. 23000 Rbd., Meldorf Skole c. 29000 Rbd., og Plsen Skole c. 18000 Rbd.), og i Reglen tillige forskjellige Smaaindtægter, og Tilskud fra Kirke- og Stadskasser.

2. Om den danske Stats tvende Universiteter.

A. Om Kjøbenhavns Universitet*).

Kong Christian den Første erholdt under sit Ophold i Rom i Aaret 1475, ved en pavelig Bulle af 19de Juni s. A., (hvilken er aftrykt i Münters Magazin 1ste Bind Side 58), Tilladelse til at stifte et Universitet i Danmark, ved hvilket alle Videnskaber maatte forebrages. Kjøbenhavn blev senere udvalgt til at være det Sted, hvor det nye Universitet skulde anlægges, og den 4de October 1478 fik dette sin Fundats, (der findes anført i Thuras Academiæ Havniensis infantia); og efterat Magistre og Baccalaurer vare indforskrevne fra Cøln, blev Universitetet indviet den 1ste Juni 1479, og fik derpaa sine Statuter udstedte af Erkebispen i Lund, hvilke

*) Om alt hvad der angaaer Kjøbenhavns Universitet findes udførlig Underretning i Conferentsraad Engelstofts Universitets- og Skole-Annaler for Aarene 1806—1813, (jfr. samme Forfatters Efterretninger ang. Kjøbenhavns Univers. &c. for 1823), og i de af Cancelliraad Selmer siden Aaret 1837 aarligen udgivne »Kjøbenhavns Universitets Aarbøger«, (jfr. samme Forfatters Akademiske Tidender 1833 til 1840), og disse fortrinlige, i Afsnittet om den statistiske Literatur nærmere omtalte Samlinger, til hvilke Læseren henvises med Hensyn til al detailleret Underretning, have ydet et rigt Stof til den ovenstaaende Fremstilling.

findes anførte i Münters Magazin 1ste B. S. 350—373. Under forskjellige Skjebnens Omskiftelser, (med Hensyn til hvilke Læseren henvises til de i Afsnittet om den statistiske Literatur anførte Skrifter, som behandle Universitetets Historie), har Kjøbenhavns Universitet siden den Tid bestandig været i Virksomhed, og har, som nærmere omtalt i det Følgende, i det Decennium, der er forløbet siden den nye Universitetsbygnings Indvielse den 13de October 1836*), efterhaanden faaet sine Anliggender, (navnligen de pecuniære), ordnede paa en saa heldigen Maade, at kun Begivenheder, der ligge udenfor al Beregning, ville kunne standse eller i nogen væsentlig Grad hæmme dets Virksomhed i det Almeenes Tjeneste.

Den for Kjøbenhavns Universitet gjeldende Fundats er endnu den under den 7de Mai 1788 udstedte, hvilken dog ved senere Modificationer har undergaaet en Deel Forandring; men derimod har Universitetet nylig ved kongelig Resolution af 13de November 1844 erholdt et nyt Normal-Reglement for dets Virksomhed af meget heldbringende Beskaffenhed**). Ifølge

---

*) Fra dets Indvielse i Aaret 1479 til 1536 havde Universitetet sit Lokale i en Deel af Raadhuusbygningen paa Hjørnet af Nørregade og det Stræde, som heraf fik Navnet Studiistræde, og i Aaret 1512 blev denne Bygning formelig indrettet til Universitetsbygning. Ved Reformationens Indførelse i Aaret 1536 erholdt Universitetet istedetfor denne Bygning, der blev Residents for Sjellands Biskop, hvad den siden den Tid stedse har været, de forrige catholske Bisskoppers Residents, der laae paa samme Sted som den nuværende Universitetsbygning. Denne til forskjellige Tider restaurerede, og ved Tilbygninger forøgede Bygning afbrændte i den store Ildebrand den 21de October 1728, (med Undtagelse af det Stykke af den gamle Bygning, hvori Consistoriums Forhandlinger nu holdes), og den istedetfor samme opførte Universitetsbygning havde samme Skjebne under Bombardementet den 2—4 Septbr. 1807. Den nærværende i Aaret 1836 indviede Universitetsbygning har, alt iberegnet, kostet noget over 200,000 Rbd. Acad. Tid. IV. S. 116.

**) Det ved samme afløste Normalreglement var af 25de Novbr. 1836.

samme skal det for Fremtiden have følgende Antal Lærere i de forskjellige Fakulteter:

I det theologiske Fakultet 5 Professorer.

I det juridiske Fakultet 5 Professorer.

I det lægevidenskabelige Fakultet 8 Prof. og 2 Lektorer.

I det philosophiske Fakultet 19 Professorer, (nemlig 2 i Philosophi, 1 i Æsthetik, 3 i Historie, herunder indbefattet det Rostgaardske Professorat i nordisk Historie og Antiqviteter, 1 i Statsoekonomi, 1 i Mathematik, 1 i Astronomi, 1 i Physik, 1 i Chemi, 1 i Mineralogi, 1 i Botanik, 1 i Zoologi, 1 i de nordiske Sprog, 1 i latinsk Philologi, 1 i græsk Philologi, og 2 i østerlandsk Philologi), samt i de tre nyere Sprog, Fransk, Tydsk og Engelsk 3 faste Docenter, tilsammen 37 Professorer, 2 Lektorer og 3 faste Docenter*), hvorhos Universitetsdirektionen endvidere er af Kongen bemyndiget til at andrage paa Ansættelsen af extraordinaire Docenter i hvilketsomhelst Lærefag, naar Omstændighederne dertil give Anledning. Naar de hidtil her i Landet med saa mærkelig en Ligegyldighed behandlede Statsvidenskaber undtages, kan Kjøbenhavns Universitet saaledes ansees for tidssvarende og vel besat.

Ifølge dette Normalreglement ere saagodtsom alle de for Øieblikket ved Kjøbenhavns Universitet ansatte Professorer i Virkeligheden ordinaire Professorer; men ikke desto mindre er det vedblevet at kun de 3 ældste Professorer i det theologiske Fakultet, de 3 ældste i det juridiske Fakultet, de 4 ældste i det lægevidenskabelige, og de 7 ældste i det philosophiske Fakultet føre Navn af „ordinaire" Professorer, alle de øvrige derimod af „extraordinaire." Disse saakaldte ordinaire Professorer

*) I Cancelliraad Selmers Aarbog for 1845 findes S. 69 ff. en Fortegnelse over Lærerpersonalet ved Universitetet, og over den Af- og Tilgang i samme, som har fundet Sted i Tidsrummet fra 7de Mai 1788 til Udgangen af Aaret 1844. Jfr. Aarbogen for 1844 p. 26—31.

danne Consistoriet, (det akademiske Senat, blandt hvis Medlemmer Universitetets Rektorat aarligen omskifter), og de have en noget høiere Rang end de extraordinaire Professorer, og nyde forskjellige Fordele, blandt hvilke Adgangen til Fribolig eller Huusleiebidrag er den vigtigste*). Da Avancementet i Reglen gaaer meget hurtigere i det theologiske og juridiske Fakultet, end i de to andre, hvis Medlemmer kun yderst sjeldent befordres, saa kunne Professorer i det philosophiske Fakultet døe af Alderdom inden de blive „ordinaire“, (eller, som det vel burde hedde „Consistoriales“)**), medens ganske unge Professorer ofte ere det i det juridiske og det theologiske Fakultet.

Ved det nysnævnte Normalreglement ere følgende Gager fastsatte for Docenterne i de forskjellige Fakulteter. I det theologiske og juridiske Fakultet har den ældste Professor 2600 Rbd., den 2den 2200 Rbd., den 3die 1800 Rbd., den 4de 1400 Rbd. og den 5te 1200 Rbd. I det lægevidenskabelige Fakultet 1ste Professor 2000 Rbd., 2den 1800 Rbd., 3die 1600 Rbd., 4de 1400 Rbd., 5te og 6te 1200 Rbd., 7de og 8de 1000 Rbd.; 1ste Lektor 800 Rbd., og 2den Lektor 600 Rbd. I det philosophiske Fakultet har 2 hver 2600 Rbd., 2 hver 2400 Rbd., 2 hver 2200 Rbd., 2 hver 2000 Rbd., 2 hver 1800 Rbd, 3 hver 1600 Rbd., 3 hver 1400 Rbd., og 3 hver 1200 Rbd.***). Til de 3 Docenter er normeret 2400

*) Om deres Andeel i de akademiske Sportler og disses Størrelse, see Selmers Aarbog for 1844 p. 34 ff.

**) Alle de Professorer, som beklæde de i det nye Normalreglement normerede Lærestole, burde vistnok have Benævnelsen af ordinaire Professorer, og Medlemmerne af Consistorium af Consistoriales.

***) De ordinaire Professorer, (hvis Antal saavel i Fund. 31 Marts 1732 som i Fund. 7de Mai 1788 var fastsat til 15), vare i ældre Dage noget bedre aflagte end nu. Et Corpus, (see om samme det S. 134 Anførte), anslog Man nemlig i Aaret 1787 til en Gjennemsnits-Indtægt af 800—1500 Rdlr. Courant, og Priserne paa alle Slags Fornødenheder vare dengang lavere end nu. Extraordinaire Pro-

Rbd., men om Fordelingen af dette Beløb er Intet fastsat. Af de 10 ældste Professorer have desuden tre Professorbolig, og 7 hver 400 Rbd. i Huusleiebidrag*). Desuden have Professorerne i Botanik, Zoologi og Mineralogi, og een af Professorerne i de chirurgiske Videnskaber Embedsboliger**). De theologiske og juridiske Professorer have desuden et ikke ubetydeligt Tilskud til deres Gage ved deres Forelæsningshonorarer, hvilken Indtægt synes at være noget i Tiltagen, paa Grund af at Nødvendigheden til at eftergive Honoraret er i Aftagen***). Honoraret for private Forelæsninger ved Kjøben-

fessorer indførtes først ved Fundatsen af 7de Mai 1788, og i Begyndelsen bleve de lønnede af Statskassen, og det i Reglen meget lavt. Professores designati, som tjente uden Løn til de kunde blive Ordinarii, havde man derimod meget tidligere.

*) Kong Christian den 3die oprettede de første Professorboliger, i det han skjenkede 8 »Kannikke-Residentser« til Baaning for »Læsemesterne« eller Professorerne, hvis Antal da var 14. (Jfr. Badens Universitetsjournal 1797 S. 110—221). I Aaret 1679 var Residentsernes Antal 15, og Professorernes 16. Tre af disse Professorgaarde folgtes i Tidens Løb, og Resten afbrændte i den store Ildebrand den 20—22 Octbr. 1728, som lagde den største Deel af Byen i Aske. Efter samme opbyggedes efterhaanden 11 nye; men af disse afbrændte 1 i Ildebranden i Aaret 1795, og 6 under Bombardementet i Aaret 1807; og af de tilbageblivende 4 andre, har kun 1 endnu sin oprindelige Bestemmelse, nemlig Professorgaarden i Kannikkestræde. Kun Consistoriales kunne optere, og dette skeer efter Anciennitet, jfr. Resk. 25 Novbr. 1836 § 8. Den, der naar hans Tour falder tillige har et andet Embede, der giver Embedsbolig, springes over. Conclm Consistorii 23 Decbr. 1840.

**) Desuden ville Regentsprovstens Embede, de to Overlægeposter ved Frederiks Hospital, og Accoucheurposten ved Fødselsstiftelsen som oftest være besatte med Professorer ved Universitetet, som herved ville erholde Embedsbolig, saa at over en Trediedeel af Professorerne kunne antages at have Fribolig eller Huusleiebidrag.

***) Efter et Gjennemsnit af de 8 akademiske Aar fra Vintersemestret 1836 til Sommersemestret 1844 incl. har i det theologiske Fakultet det aarlige Beløb af indbetalte Honorarer i alt udgjort 1768 Rbd. og de eftergivne 1890 Rbd., og hver af Fakultetets Medlemmer har saaledes herved i Gjennemſ. havt en aarlig Indtægt af 353 Rbd. Den høieste aarlige Indtægt, som Honorarerne har bragt nogen theo-

havns Universitet er meget ringe, og udgjør kun fra 4—10 Rbd. for et halvaarligt Cursus. Jfr. Bekg. 16 Aug. 1831 og 24 Jan. 1835.

Med Hensyn til Sandsynligheden af Vakancer i Universitetets Lærerposter bemærkes Følgende:

I det theologiske Fakultet er i de 56 Aar fra 1788—1844 indtruffet 9 Vakancer, nemlig 2 ved Dødsfald, og 7 ved Befordring, og lige saa mange Ansættelser, altsaa en Vakance og

logisk Professor i det akademiske Qvinqven. fra Vintersemestret 1839 til Sommersemestret 1844, har været 782 Rbd., den laveste 136 Rbd. — I det juridiske Fakultet har det aarlige Gjennemsnits-Beløb af indbetalte Honorarer i disse 8 Aar i alt udgjorde 1504 Rbd. og af eftergivne 275 Rbd., og hver af Fakultetets Medlemmer (Docenten i Statistik iberegnet) har saaledes herved i Gjennemsnit havt en aarlig Indtægt af 251 Rbd. Den høieste aarlige Indtægt, som Honorarerne har bragt nogen juridisk Professor i det nysnævnte Qvinqvennium har været 632 Rbd., den laveste 48 Rbd. — Det lægevidenskabelige Fakultets Medlemmer have ikke nogen Indtægt af nogen Betydenhed ved Forelæsningerne. I de heromtalte 8 Aar har det aarlige Gjennemsnitsbeløb af indbetalte Honorarer i alt udgjort 215 Rbd., og af eftergivne 45 Rbd., og selv om Man kun i Gjennemsnit vil sætte Fakultetets Medlemmers Antal til 5, saa bliver den aarlige Gjennemsnitsindtægt for hver kun 43 Rbd. Grunden hertil ligger imidlertid nok ikke blot i at de medicinske Studerende ere færre i Tallet, og maaskee høre færre Forelæsninger end de theologiske og juridiske, men ogsaa i at dette Fakultets Professorer i det omtalte Tidsrum fornemmelig have holdt offentlige Forelæsninger. — I det philosophiske Fakultet have de indbetalte Honorarer, naar Forelæsningerne i Anledning af anden Examen, som efter det S. 83 Anførte for Fremtiden bortfalde, holdes udenfor Betragtningen, i de her omtalte 8 Aar kun i Gjennemsnit udgjort 110 Rbd. aarlig i alt, (de eftergivne Honorarer 32 Rbd. i alt), hvilket bliver en saa ringe Gjennemsnitssum for hver enkelt af det store Antal Docenter, at den ikke er værd at nævne. (Jfr. Aarbogen for 1844 p. 31). Grunden hertil er, at de, som holde Forelæsninger, der ikke have Hensyn til nogen Examen, i Reglen ere nødte til at holde dem offentligen, naar de ikke aldeles ville savne Tilhørere; noget der ogsaa er Tilfældet saagodtsom ved alle fremmede Universiteter, og efter mangfoldige Vidnesbyrd har været ligesaa i Fortiden. — Oprindeligen var forøvrigt alle Forelæsninger offentlige, og de private Forelæsninger opkom først senere som en Indtægtskilde for Magistre, og Professores adjuncti eller designati, som ingen fast Løn havde.

en Ansættelse for hvert $6\frac{2}{9}$ Aar; hvorved dog maa erindres at Fakultetet langt fra ikke i hele Perioden har havt 5 Professorer, men oftere og i længere Tid kun 4, eller endogsaa kun 3, og at Forholdet altsaa i Virkeligheden maa ansees for lige saa gunstigt som i det juridiske Fakultet, i hvilket der i disse 56 Aar har været 14 Vakancer, (5 ved Dødsfald, 2 ved Entledigelse og 7 ved Beforbring), og lige saa mange Ansættelser, hvilket i Gjennemsnit giver 1 Vakance eller Ansættelse for hvert 4de Aar. I det lægevidenskabelige Fakultet er i de omtalte 56 Aar indtruffet 19 Vakancer, (nemlig 16 ved Dødsfald, 2 ved Beforbring og 1 ved Entledigelse), og 22 Ansættelser, hvilket giver en Vakance for hvert $2\frac{18}{19}$ Aar og en Ansættelse for hver $2\frac{6}{11}$ Aar, hvorved dog maa bemærkes at Fakultetet i hele Perioden, med Undtagelse af dens Slutning, kun har været halv saa stærkt besat som det nu for Tiden er.

I det philosophiske Fakultet har der i disse 56 Aar været en Vakance hvert $1\frac{15}{41}$ Aar, nemlig i alt 41 Vakancer, hvoraf 26 ved Dødsfald, 8 ved Entledigelse og 7 ved Beforbring. Blandt disse 7 Beforbrede ere tre som i Aaret 1813 gik over til Christiania Universitet, og de Beforbredes Antal har saaledes egentlig kun været 4 af 41 Afgangne, (hvilket omtrent stemmer med Forholdet i det lægevidenskabelige Fakultet), medens i det theologiske Fakultet af 9 Vakancer de 7, og i det juridiske Fakultet af 14 Vakancer de 7 hidrøre fra de Paagjeldendes Beforbring, og det vil heraf sees hvor meget hurtigere Avancement der er i de to sidstnævnte Fakulteter, end i de to førstnævnte.

Privatdocenternes Antal ved Kjøbenhavns Universitet er meget ringe, især i Sammenligning med andre Universiteters.

De Studerendes Antal har i de sidste Par Aar kun været 900—1000, hvilket næsten er halvandet hundrede færre end for et Par Aar siden, og circa 300 færre end for et Decennium siden; men Kjøbenhavns Universitet hører desuagtet endnu

til de stærkt besøgte, og, naar Berlins Universitet undtages, ere til Exempel alle de andre preussiske Universiteter langt fra at kunne maale sig med det i Freqvents.

Af de ved Universitetet Studerende er der vel bestandig omtrent ⅙ Deel, som ingen Forelæsninger høre, og som kun lidet benytte sig af samme; men dette Antal opveies rigelig ved at mange i flere Aar efter at de have taget Embedsexamen vedblive at benytte sig af de Uddannelsesmidler, som Universitetet frembyder. Hertil kommer at et ikke ubetydeligt Antal unge Mennesker, som danne sig til ustuderede Jurister, Veterinairer, Pharmaceuter, Forststuderende, Landmaalere og Polyteknikere, ved at tage den ved kongl. Resol. af 7 Septbr. (Plg. 14 Septbr.) 1838 indrettede Forberedelsesexamen, have erhvervet sig Adgang til at bivaane Universitetets Forelæsninger; og i Aaret 1845 indstillede sig saaledes til den almindelige Forberedelsesexamen, der afholdes to Gange aarligen:

Polyteknikere	18	Af disse erholdt 12 Charakteren meget godt; 41 godt; 32 temmelig godt, og 41 bleve ikke antagne.
Ustuderede Jurister . . .	62	
Pharmaceuter	16	
Forststuderende	5	
Landmaalere	7	
Veterinairer	18	
	126	

Antallet paa dem, som benytte sig af Universitetes Undervisning, er derfor for Tiden neppe under 1100.

Som Betingelse for at blive immatrikuleret ved Kjøbenhavns Universitet forbres at den Paagjeldende har underkastet sig examen artium eller Afgangsexamen ved een af de udvidede lærde Skoler, (jfr. om disse Examina det S. 83 Anførte), eller at han er immatrikuleret ved et andet Universitet, i hvilket Fald han vel kan blive immatrikuleret, men uden derved at erhverve sig Ret til at underkaste sig Embedsexamen her, da

hertil, foruden Immatrikulationen, udfordres at han skal have underkastet sig den ved kgl. Resl. 22 Novb. (Bkg. 20 Decbr.) 1838 anordnede Præliminairexamen for Studerende, som ere immatrikulerede ved et andet Universitet end Kjøbenhavns, men som her ville underkaste sig Embedsexamen. (Jfr. Aarbogen 1845 S. 31). Her immatrikuleres imidlertid kun yderst faa Studerende fra andre Universiteter, og i det sidste Decennium er der saaledes i alt ved Kjøbenhavns Universitet kun immatrikuleret 15, altsaa i Gjennemsnit 1,5 aarlig, som tidligere have studeret ved andet Universitet. — De aarligen Immatrikuleredes Antal er i den nyere Tid aftaget meget betydeligt. I Aaret 1846 var de Immatrikuleredes Antal saaledes kun 117; i Qvinqvenniet 1841—1845 incl. derimod i Gjennemsnit 139; i det foregaaende Qvinqvennium 1836—1840, 166, og atter i det foregaaende Qvinqvennium 1831—1835 196 *). Da Candi-

*) De Immatrikuleredes Antal var:

	I Alt.	Efter Fradrag af de Norske.
I Qvinqv. 1791—1795....	198	159
1796—1800....	213	182
1801—1805....	158	185
1806—1810....	93	81
1811—1815....	108	102
1816—1820....	113	
1821—1825....	147	
1826—1830....	171	

I Aaret 1810 var Antallet kun 88, eller efter Fradrag af de Norske 72; og saa lavt et Middeltal som Qvinqvenniet 1806—1810 fremviser intet Qvinqv. i den Tid, for hvilken Man har Optegnelser, nemlig siden Aaret 1611, altsaa i et Tidsrum af 235 Aar, hvortil Grunden vistnok ligger, deels i at Frdg. 22 Marts 1805 gjorde examen artium til Betingelse for Immatrikulationen, deels i Krigsforholdene, og i den fortrykte Tilstand, i hvilken Embedsstanden dengang befandt sig paa Grund af Papiirspengenes ringe Værdi og de høie Priser paa Fødemidler. Det høieste Antal, der i noget Aar er blevet immatrikuleret i disse 235 Aar, er, naar de Norske holdes udenfor Sammenligningen, 221, hvilket Antal Aaret 1756 fremviser.

denternes Antal i de forskjellige Fag er nyeligen stort, maa Man for den næste Generations Skyld ønske, at de Studerendes Antal en Tidlang endnu vil vedblive at aftage.

Af samtlige de i Decenniet 1835—1844 til Kjøbenhavns Universitet Dimitterede vare 719, eller henimod Halvdelen, fra Kjøbenhavn, 395 fra Øerne, 373 fra Jylland og 32 fra Island.

Efter et Gjennemsnit af Aarene 1828 til 1844 vare af de aarligen Dimitterede

30	eller	18,1	Procent	Sønner	af	geistlige Embedsmænd,
4	—	2,4	—	—	-	Professorer og Skolemænd,
38	—	23,0	—	—	-	civile Embedsmænd,
7	—	4,2	—	—	-	Mænd af Lægestanden,
9	—	5,4	—	—	-	militaire Embedsmænd,
8	—	4,8	—	—	-	underordnede Betjente,
8	—	4,8	—	—	-	Procuratorer, Institutbestyrere og Kunstnere.
14	—	8,4	—	—	-	Proprietairer og Landmænd,
39	—	23,5	—	—	-	borgerlig Næringsdrivende,
1	—	0,6	—	—	-	Bondestanden,
8	—	4,8	—	—	-	Uangivne;

omtrent de ⅘ Dele altsaa Sønner af Mænd, som selv have studeret.

Om den saakaldte anden Examen, som for Fremtiden vil bortfalde, er det Fornødne anført S. 83.

Forholdet i Antallet paa dem, som i det sidste Decennium have underkastet sig de forskjellige Embedsexamina, vil kunne sees af følgende Tabel, i hvilken under Rubrikken Medikokirurger er indbefattet saavel dem, som enten have taget baade medicinsk

og 214, hvilket Antal Aaret 1832 fremviser. Det høieste Middeltal i noget Qvinqvennium er 203, (eller naar de Norske medregnes, 239), hvilket Antal Qvinqv. 1736—1740 fremviser. Efter samme følger Qvinqv. 1831—1835 med et Middeltal af 196.

og kirurgisk Examen, hvad der er det Almindelige, som dem, der kun have taget een af Delene.

	Theologer*).	Jurister.		Medikokirurger.			Philologer.
		Candidater.	Examinati.	Studerede.	Ustuderede.	Tilsammen.	
Aar 1836.......	98	28	51	18	13	31	3
1837.......	72	31	35	23	13	36	1
1838.......	64	35	38	30	11	41	5
1839.......	68	31	37	14	6	20	"
1840.......	104	45	55	16	13	29	3
Middeltal af disse 5 Aar	80,2	34	43,2	20,2	11,2	31,4	2,4
Aar 1841.......	94	33	28	27	7	34	1
1842.......	62	22	19	17	13	30	5
1843.......	83	13	20	23	1	24	4
1844.......	73	20	31	22	"	22	1
1845.......	65	19	33	18	1	19	3
Middeltal af disse 5 Aar	75,4	21,4	26,2	21,4	4,4	25,8	2,8
Aar 1846.......	73	11	46	3	"	3	"

Antallet paa dem, som aarligen underkaste sig theologisk Embedsexamen synes saaledes vel i det sidste Qvinqvennium at være aftaget noget; men det er endnu meget stort, og større end det var i Begyndelsen af dette Aarhundrede, skjøndt vi dengang havde Norge med**). Imidlertid har der dog været

*) De, som have taget Examen flere Gange, ere saavel her, som i den efterfølgende Note, kun regnede med det Aar de første Gang underkastede sig Examen.

**) Antallet paa dem, som underkastede sig Embedsexamen, var:

		Theologer.	Jurister.		Medikokirurger.		Philologer.
			Candidater.	Examinati.	Studerede.	Ustuderede.	
I Qvinqv.	1801—1805	70,6	32,2	48,2	9,4	8,4	
	1806—1810	36	33,4	39,8	6,2	3,6	
	1811—1815	26,2	36,6	30,6	5,4	9,8	
	1816—1820	29,8	34,8	35,8	7,6	8,8	
	1821—1825	44,2	19	53,2	9	11,2	1
	1826—1830	54,6	32,4	40,4	14,2	12,8	0,8
	1831—1835	58,8	32,2	40,2	19	9	0,4

Perioder, i hvilke det, selv naar vedbørligt Hensyn tages til Norge, har været forholdsviis større, og saaledes var det endogsaa i Decenniet 1741—1750 med Slutningen af Christian den 6tes Regjering, og i de første Aar efter hans Død, i Gjennemsnit 144 aarlig. — Ifølge kgl. Resl. 14 Mai (Blg. 18 Mai) 1847 skulle Gjenstandene for den theologiske Examen være: 1) Det gamle Testament, 2) det nye Testament, 3) Dogmatik, 4) den christelige Moral, 5) Kirkehistorie, samt forskjellige under disse Hovedafdelinger hørende specielle Discipliner. Til den skriftlige Examen skal der gives 6 Opgaver, nemlig 1 i hver af de 5 Hoveddisciplinеr og 1 i een af de specielle Disciplinеr. — Saavel ved denne Embedsexamen, som ved alle de andre, er der i den nyere Tid indført en langt større Nøiagtighed i Karakteerbestemmelsen ved Indførelsen af Specialkarakterer for de enkelte Disciplinеr, som have en bestemt Talværdi, og ved Fastsættelsen af visse Talsummer, som de Paagjeldende maa have for at opnaa en vis Hoved-Karakteer; og der er ogsaa i den nyere Tid indført forskjellige Forbedringer ved den for længere Tid siden indførte Indretning med Tilkaldelsen af Censorer, (i Reglen Embedsmænd i praktisk Virksomhed), ved de forskjellige Examina. Haudillaudabilisternes Antal har i de senere Aar forholdsviis været lidt større end noget længere tilbage. Af dem, som tog theologisk Examen i Decenniet 1831—1840 fik 1,2 Procent (i Alt 7) egregie, 45 Procent laud, 46,3 Procent haud og 7,7 Procent non contemnendum; i Qvinqvenniet 1841—1845 fik derimod ingen egregie, 40,4 Procent laud, 53,2 Procent haud og 6,4 Procent non contemnendum, og i Aaret 1846 fik af 80 endogsaa kun 22 laud, 53 derimod haud og 5 non contemnendum. Ingen maa tage den theoretiske Deel af theologisk eller nogen anden Embedsexamen, (dansk juridisk Examen dog undtagen), om, førend efter et Aars Forløb; jfr. Res. 14 Mai (Blg. 18de Mai)

1847*). — Ifølge kongelig Resolution af 2den November, (Frdg. for Hertugd. 9de Novbr.) 1811, er der, under Forudsætning af at den fornødne Sprogkundskab nærmere godtgjøres, aabnet de ved Kjøbenhavns Universitet, og de i Hertugdømmerne examinerede theologiske Candidater gjensidig Adgang til geistlige Embeder i Hertugdømmerne og i Kongeriget, og ved Pl. af 21 Juli 1842 er det bestemt at anden Charakteer af een af de tre høiere Grader ved Examen i Hertugdømmerne skal ansees for lige med laudabilis ved Kjøbenhavns Universitet, dog at der i Henseende til sidstnævnte Charakteer tages særdeles Hensyn

---

*) Da Udsigterne til at faae Embede ere ugunstige nok selv for Laudabilisterne, stræbe nutildags næsten alle efter at erholde laudabilis, og de meget slet Forberedtes Antal er derfor kun ringe. Anderledes var det derimod i gamle Dage. Efterat Frdg. 1 Aug. 1707 havde indført de nu brugelige Charakterer, og bestemt at Examen ikke længere som hidtil maatte anstilles privatim og af ikkun een Professor, men skulde holdes offentlig og af to Professorer, blev i de første 8½ Aar derefter 126 rejicerede, (den 30 Juni 1711 alle de 6, som havde fremstillet sig); og i Tidsrummet 1707—1754 blev et Antal af 265 rejicerede, og dengang var det ikke brugeligt at tage Examen om, noget der først er blevet almindeligere i den sidste Snees Aar. I Aarene 1707—1732 fik i Almindelighed omtrent ⅓ laud og altid flere end der fik non contemn. Fra 1782—1788 var Udfaldet af Examen derimod slettere, rimeligviis som Følge af Fundatsen af 31 Marts 1732, og non contemn. blev i denne Periode altid givet langt hyppigere end laud, hyppigen 5, 6 til 8 Gange saa ofte, og Forholdet mellem laud og begge de ringere Charakterer var ofte som 1 til 10. Efterat den nugjeldende Fundats var udstedt i Aaret 1788 forbedredes Forholdet mellem laud og de ringere Charakterer sig mærkeligen, og i Aaret 1808 indtraf det første Gang at laud var talrigere end haud og non contemn. tilsammen, og fra 1809—1829 var dette stadigen Tilfældet, hvorimod fra Aaret 1831 af de ringere Charakterer paany stadigen have havt Overhaand. — Før Udstedelsen af den nugjeldende Fundats af 7de Mai 1788 kunde forøvrigt Enhver selv opgive hvad Charakteer han attraaede, og der var Bestemmelser for hvad Grad af Kundskab den, der vilde have en vis Charakteer, skulde være i Besiddelse af.

til det af det theologiske Fakultet i Kjøbenhavn meddeelte Examens-Vidnesbyrd. Denne Lovbestemmelse, der forøvrigt kun har havt ringe praktisk Virkning, har foraarsaget, at nutildags kun yderst faa Studerende fra Hertugdømmerne studere Theologi ved Kjøbenhavns Universitet, medens det i ældre Dage var Tilfældet med en Deel, saa at der endogsaa i Aarene 1746—1753 var i alt 71, eller 9 aarlig i Gjennemsnit, fra Hertugdømmerne, som tog theologisk Embedsexamen i Kjøbenhavn.

De theologiske Candidater maa inden de kunne erholde Embede, godtgjøre at de have erhvervet sig Kundskab og Færdighed i at prædike og i at kathekisere, og derfor for een af Biskopperne aflægge en homiletisk og en katheketisk Prøve, for hver af hvilke der meddeles dem en særskilt Charakteer. For at de Paagjeldende ikke i saa Henseende skulle savne den fornødne Veiledning er der ifølge Reskript af 13de Januar 1809, jfr. kgl. Resk. 18 Novbr. 1840, oprettet et Pastoralseminarium i Kjøbenhavn, ved hvilket der meddeles Underviisning i Homiletik, Kathektik, Pastoralanviisning, Kirkeret og Messesang, hvorhos Seminariets Directeur, der stedse skal være en dulig Geistlig, har det specielle Hverv at holde Forelæsninger efter en approberet Plan af 12 Mai 1841 over den praktiske Theologi. Dette Seminarium, (der aarligen koster c. 1400 Rbd.), skulle vel alle theologiske Candidater, der opholde sig i Kjøbenhavn efter at de have taget Embedsexamen, besøge; men det er dog tilladt Enhver, der godtgjør at han har i et halvt Aar øvet sig i Provindserne i at prædike og kathekisere, at fremstille sig til Prøve; (jfr. Aarbogen for 1841, S. 16).

Som en Følge af den stadige Tilvæxt i Candidaternes Antal er de ubefordrede theologiske Candidaters Antal for Tiden henimod tre Gange saa stort, som det var for 15 Aar siden. Af de i Live værende theologiske

Candidater var, efter B. Erichsens »geistlige Stater« (jfr. Selmers Aarbog for 1845, S. 110):

	I Aaret 1830.	I Aaret 1837.	I Aaret 1841.	I Aaret 1845.
Personelle Capellaner	46	63	88	109
Ordinerede Catheketer	34	40	48	55
I andre geistlige Embeder	1074	1078	1085	1101
Ansatte ved Universitetet eller de lærde Skoler	67	64	77	92
I alt i Embedsstilling	1221	1245	1298	1357
Entledigede fra nogen af de fornævnte Stillinger	36	41	53	74
Skolelærere	4	4	8	9
Overtraadte i andre Stillinger (deriblandt Institutbestyrere)	37	32	30	33
Aldeles ubefordrede Candidater	169	317	412	481
I Norge fra ældre Tid af i forskjellig Stilling	199	145	118	95
	1665	1784	1919	2049

Den betydelige successive Forøgelse i de personelle Kapellaners Antal er en Følge af at Geistlighedens Kaar i den senere Tid efterhaanden ere blevne bedre, fornemmelig paa Grund af Agriculturens Fremgang og Kornprisernes Stigen.

I Qvinqv. 1831—1835 blev befordret (jfr. Aarbog f. 1837, S. 19)

til geistlige Embeder (Ordinerede)	187
til fast ansatte Lærere ved Univ., lærde Skoler o. a. dsl.	26
	213,

eller i Gjennemsnit 43 aarlig.

I Qvinqv. 1836—1840, til geistlige Embeder	188
til Lærere etc.	30
	218,

eller i Gjennemsnit 44 aarlig.

I Qvinqv. 1841—1845, til geistlige Embeder	196
til Lærere	33
	229,

eller i Gjennemsnit 46 aarlig.

Antallet paa de aarlig tilkommende juridiske Candidater, og de saakaldte danske Jurister eller Examinati juris, har isærdeleshedsviis i de senere Aar været i betydelig Aftagen (jfr. Tabellen S. 103), og Middeltallet for det sidste Qvinqvennium er for de førstnævntes Vedkommende det næst laveste, som noget Qvinqvennium siden Aaret 1790 har at fremvise, og for de danske Juristers Vedkommende det laveste, som det har været i noget Qvinqvennium siden Aaret 1750; og siden den juridiske Examens Indførelse ved Frdg. 10 Febr. 1736 har der kun været to Qvinqvennier, i hvilke de danske Juristers Antal har været lavere. De juridiske Candidaters Antal var i de første 3 Decennier efter den juridiske Examens Indførelse i Aaret 1736 kun yderst ringe, og holdt sig lavt hele det forrige Aarhundrede igjennem. Derimod var Middeltallet af de danske Jurister strax i det første Qvinqvennium 1736—1740 32,2, og tiltog senere fra Aaret 1766 af, og Middeltallet af de forskjellige Qvinqvennier i Perioden 1766—1800 varierer mellem 40,6 og 61,2. Hvor stort de latinske og danske Juristers Antal har været i dette Aarhundrede kan sees af Noten S. 106.

Haudillaudabilisternes Antal har i de senere Aar forholdsviis været noget større blandt de juridiske Candidater end noget længere tilbage. Af dem, som tog den fuldstændige juridiske Examen i Decenniet 1831—1840 fik nemlig 0,6 Procent (i alt 2) egregie, 66 Procent laud, 32 Procent haud, og 1 Procent non contemn., hvorimod i Aarene 1841—1846 incl. Ingen fik egregie, 56 Procent laud, 43 Procent haud og 1 Procent non contemn.**).

---

*) Blandt de ved den dansk-juridiske Examen Examinerede forekommer i Begyndelsen efter sammes Indførelse oftere betydelige Rangsperpersoner, ja i Aaret 1739 endogsaa en Generalauditeur (Jfr. Aarbogen for 1837, S. 5).

**) Indtil Aaret 1752 fik næsten alle latinske Jurister laud, og fra 1753—1788 aldeles overveiende de Fleste; og selv i hele Perioden

Den gjeldende Anordning for den juridiske Examen er af 30 Decbr. 1839, men slutter sig til en ældre Anordning af 26de Januar 1821. Ved den sidstnævnte er det bestemt, at kun juridiske Candidater, som have bestaaet baade ved den theoretiske og den praktiske Prøve, skulle kunne ansættes som Underrets-Dommere, Overpræsident i Kjøbenhavn, Borgemestere, Cancellister og Under-Cancellister under det danske Cancelli og Høiesteret, Justitssekretairer og Contoirchefer under Landsoverretten i Kjøbenhavn, Overrets-Prokuratorer, og Auditeurer; og at kun Laudabilister skulle kunne blive Medlemmer af det danske Cancelli, Assessorer i Høiesteret og Overretterne, Stiftamtmænd, Amtmænd, Generalauditeurer, Politidirekteur i Kjøbenhavn, Høiesteretsadvokater, Assessorer i Kjøbenhavns Politiret, Justitiarius i Søretten i Kjøbenhavn, Justitssekretairer og Protokolsekretairer i Høiesteret, og Contoirchefer og Departementssekretairer under det danske Cancelli og Høiesteret.

Ved den theoretiske Deel af den juridiske Examen prøves de Paagjeldende, foruden i den almindelige danske Ret, i Romerret, almindelig Retslære, Encyclopædi, Retshistorie, Statistik, posetiv Statsret, posetiv Folkeret, Søret og Kirkeret. De juridiske Candidater maa inden de kunne erholde juridisk Embede underkaste sig en praktisk Prøve, for hvilken de er-

fra 1788 indtil Nutiden har kun i Aaret 1802 og i 1821—1829 de ringere Charakterer havt Overvægten over Charakteren laud. Ved dansk juridisk Examen, der, indtil det ved Reskr. 17 Octbr. 1794 blev forbudt, endogsaa kunde tages fraværende, blev i ældre Dage ikke givet nogen egenlig Charakteer, men kun en Bevidnelse af hvad den Paagjeldende kunde ansees beqvem eller skikket til. Forberedelsen til denne Examen har i den nyere Tid tiltaget betydelig i Grundighed, og Udfaldet af den er nu i Reglen tilfredsstillende, og i Decenniet 1836—1845 har 68 Procent af dem, som underkastede sig denne Examen, (der lige til Slutningen af forrige Aarhundrede kun i det Hele taget gav et temmelig ugunstigt Resultat), faaet første Charakteer, og 32 Procent anden Charakteer.

holde særskilt Charakteer, og uden Charakteren laudabilis til den praktiske Prøve, (der hyppigen mislykkes for de Paagjeldende, og derfor stundom gjøres mange Gange om), ansees Ingen for at have bedste Charakteer. Til at yde de juridiske Candidater Bistand i deres Bestræbelser for at erholde praktisk Uddannelse, deels ved at give dem en større Leilighed til Øvelse under en praktisk Embedsmands Veiledning, deels ved Benyttelsen af virkelige Retsakter, har det juridisk praktiske Selskab, hvis Øvelser ledes af en af Statskassen med 300 Rbd. honoreret erfaren juridisk Embedsmand, i lang Tid været benyttet; jfr. Resl. 7de Febr. 1826, 25de April 1845, og Aarbogen for 1845 S. 27.

De ved Kjøbenhavns Universitet examinerede juridiske Candidater kunne paa Grund af Lovgivningens Forskjellighed ligesaalidt erholde juridisk Embede i Hertugdømmerne, som de i Hertugdømmerne examinerede juridiske Candidater kunne erholde juridisk Embede i Kongeriget.

De ubefordrede juridiske Candidaters Antal har ikke været i Tiltagen i de senere Aar. Af de i Live værende juridiske Candidater var efter B. Erichsens juridiske Stater (jfr. Selmers Aarbog for 1845, S. 112):

	I Aaret 1831.	I Aaret 1838.	I Aaret 1845.
1) I Norge fra ældre Tid af, i forskjellig Stilling	121	100	76
2) I Embede, der paa nogen Maade kan henføres til juridisk eller administrativt Embede, uden Hensyn til om juridisk Examen fordres til samme eller ikke	546	596	623
3) Entledigede	45	45	71
4) I privat eller borgerlig Stilling, f. Ex. som Landmænd, eller i Embede som ikke paa nogen Maade kan ansees som juridisk eller administrativt	84	94	117
5) Ubefordrede Candidater	153	218	193
	949	1053	1080

At Antallet paa dem, som ere i Embedsstilling, er tiltaget, hidrører fra at en Deel juridiske Candidater efterhaanden tage tiltakke selv med de simpleste Embeder. At de Entledigedes Antal i den nyere Tid er forøget saa meget, hidrører fra de for nogle Aar siden foretagne Reduktioner i den administrative Deel af Statsbestyrelsen.

De danske Jurister erholde nutildags kun sjeldent anden Ansættelse end privat, (især som Fuldmægtige hos Embedsmænd paa Landet og som Godsforvaltere), og Antallet paa dem af samme, som ere ansatte i Statstjenesten, aftager derfor aarligen og udgjorde i de 3 ovennævnte Aar 264, 210 og 124.

I Qvinqv. 1831—1835 blev i Gjennemsnit befordret 17 juridiske Candidater aarlig til juridiske eller administrative Embeder; i Qvinqvenniet 1836—1840 18, og i Qvinqvenniet 1841—1845 19 (jfr. Aarbogen for 1837, S. 19).

For den medicinske Examen vides ikke i de ældre Tider at være foreskrevet nogen Bestemmelse, og de i Universitets-Fundatsen af 7de Mai 1788 Cap. IV § 20—22 indeholdte ere nok de ældste, som haves. Forordningen af 30te April 1736 angaaende Oprettelsen af amphitheatrum anatomicum chirurgicum, som i Aaret 1785 fik en betydelig Udvidelse, og da tillige Navn af det Kongelige chirurgiske Akademi, bestemte med Hensyn til den chirurgiske Examen kun at de fornødne Assessorer skulde tilkaldes, at Examen ikke maatte holdes for lukkede Døre, og at Candidaterne ikke alene skulde vise Erfarenhed i Anatomien og chirurgiske Operationer, men endog om de øvrige Dele i Chirurgien give fornuftigt Svar. Den medicinske Examen kunde kun tages af Studenter, og af disse var der lige indtil den seneste Tid kun meget faa, der underkastede sig

samme*). For at kunne underkaste sig chirurgisk Examen var det ikke nødvendigt at have studeret, og lige indtil Begyndelsen af dette Aarhundrede var det aldeles overveiende ustuderede Personer, som underkastede sig denne Examen, hvilket havde sin Grund i at Udøvelsen af den egentlige Chirurgi i ældre Dage var overladt til aldeles udannede Personer, og i at de studerede Læger meget Lidet eller Intet befattede sig med samme, og endogsaa betragtede den som et upassende og haandværksmæssigt Arbeide. Fra Begyndelsen af dette Aarhundrede begyndte det imidlertid at blive mere og mere anerkjendt at Chirurgien og Medicinen ere lige væsentlige og vigtige Dele af den hele Lægevidenskab, og altsaa lige nødvendige for den videnskabeligtdannede Læge, og som Følge heraf blev det stedse mere almindeligt at Studenter underkastede sig chirurgisk Examen, (jfr. de i Noten S. 106 anførte Tal med Tallene i Tabellen S. 106); ja den chirurgiske Examen blev efterhaanden til det Principale for de Studerende, der lagde sig efter Lægevidenskaben, og den medicinske Examen et Appendix, som Man underkastede sig kort efter at Man havde taget den chirurgiske Examen. — En Forberedelse til den længe ønskede Inddragen af det chirurgiske Akademi under Universitetet skete endelig ved at det ved kgl. Resl. af 3die Juni 1837 blev bestemt, at kun Studenter maatte underkaste sig chirurgisk Examen, og at Man for at erhverve Ret til at praktisere skulde have bestaaet saavel den chirurgiske Examen ved Akademiet som den medicinske ved Universitetet; og ved Pl. 30 Januar 1838 (jfr. Blg.

*) I Qvinqv. 1801—1805 i Gjennemsnit kun 4,6

—	1806—1810	—	1,8
—	1811—1815	—	2,4
—	1816—1820	—	3,0
—	1821—1825	—	4,4
—	1826—1830	—	6,2
i de 8 Aar	1831—1838	—	8,6.

5 Marts 1844) blev det bestemt, at der istedetfor de tvende adskilte Examina, den chirurgiske og den medicinske, kun skulde være een forenet Lægeexamen. I Overeensstemmelse hermed blev det senere ved kgl. Resl. af 17 Decbr. 1841*) bestemt, at det chirurgiske Akademi fra 1ste Januar 1842 skulde ophæves som særskilt Anstalt og indlemmes i Universitetet, og at sidstnævntes lægevidenskabelige Fakultet som Følge heraf skulde have et større Antal Docenter end hidtil, nemlig 10, hvilke skulle foredrage: 1) generel og speciel Anatomi, 2) Physiologi og comparativ Anatomi, 3) speciel Pathologi og Therapi samt medicinsk Klinik, 4) Chirurgi og chirurgisk Klinik, 5) chirurgiske Operationer med chirurgisk Anatomi, 6) Fødselsvidenskab med tilhørende Discipliner og obstetricisk Klinik, 7) generel Pathologi og pathologisk Anatomi, 8) Pharmakologi og medicina forensis, samt forskjellige specielle Discipliner af Lægevidenskaben. Ved en kongelig Resl. af 27 Octbr. (Bkg. 4 Novbr.) 1843 er det senere blevet bestemt, at Ingen maa underkaste sig den lægevidenskabelige Examen førend han har underkastet sig en under samme Dato anordnet Examen i Botanik, Chemi og Zoologi, af hvilke Fag Prøven i de to førstnævnte tidligere hørte ind under selve Lægeexamenen. Denne blev derhos ved kgl. Resl. 1 Marts (Bkg. 5 Marts) 1844 forøget med endnu en speciel Disciplin, nemlig pathologisk Anatomi i Forbindelse med almindelig Pathologi.

I de Aar, som ere forløbne siden den chirurgiske og medicinske Examens Sammendragning i een forenet Lægeexamen, har følgende Antal underkastet sig samme med den heranførte Charakteer:

---

*) Jfr. Aarbogen for 1841, S. 12.

	Laudabilis.	Haudillaudabilis.		Non contemno.	I Alt.
		Primi gradus.	Secundi gradus.		
Aar 1838.....	14	4	"	"	18*)
1839.....	7	5	2	"	14
1840.....	9	4	3	"	16
1841.....	18	8	"	1	27
1842.....	6	8	3	"	17
1843.....	8	12	3	"	23
1844.....	15	5	2	"	22
1845.....	6	11	1	"	18
1846.....	2	3	1	"	6
Middeltal af disse 9 Aar	9,4	6,7	1,7	0,1	17,9

Ogsaa inden Foreningen af begge Examina fik i Reglen det overveiende Antal første Charakteer saavel ved medicinsk som chirurgisk Examen

Antallet af samtlige levende, i Kjøbenhavn examinerede og ellers autoriserede Læger var efter V. Erichsens „Lægestater“ (jfr. Selmers Aarbog for 1845, Pag. 113):

	I Aaret 1834.	I Aaret 1839.	I Aaret 1843.
I de danske Stater:			
Studerede.....	296	310	364
Ustuderede	269	259	270
	565	569	634
I Udlandet:			
Studerede.....	25	31	33
Ustuderede.....	22	22	25
	47	53	58

Lægernes Antal er saaledes i stærk Tiltagen, og naar en Læge i selv nok saa fjern en Kjøbstad afgaaer, varer det sjeldent et Par Uger inden der indfinder sig et Par Medbeilere

*) I Aaret 1838 underkastede desuden 12 Studenter sig chirurgisk Examen, og 6 af dem tillige medicinsk Examen paa den ældre Maade, hvortil deres Ret var dem reserveret. Ligeledes tog i de første Aar efter Foreningen en Deel Ustuderede, som allerede havde begyndt deres Studeringer da de nye Bestemmelser bleve givne, chirurgisk Examen. Jfr. S. 106.

om den herved ledig blevne Praxis. Den tiltagende Nationalvelstand og Cultur, der fremkalder Brug for et større Antal Læger, vil imidlertid vistnok snart skaffe tilstrækkelig Beskjeftigelse for dem alle. Til Embeder, (der aldeles overveiende bestaae af Militairlægeposter), er i Decenniet 1836—1845 i Gjennemsnit befordret 13 aarlig.

For dem, der ville være Lærere ved de lærde Skoler er der ved Frdg. 24 Octbr. 1818 (jfr. Bkg. 24 Marts 1840) anordnet en Embedsexamen, der i daglig Tale kaldes for „store philologicum", og Ingen vil for Fremtiden lettelig blive Rektor eller Overlærer uden at have underkastet sig samme. Hvormange der har taget denne Examen, vil kunne sees af de S. 106 anførte Tabeller. Resultatet af samme har forværret sig meget i den nyere Tid, og medens af de før Aaret 1836 Examinerede 9 erholdt laud og 2 haud, har af de efter den Tid Examinerede 9 erholdt laud og 17 haud. Udsigterne for dem, der have underkastet sig denne Examen, ere betydelig bedre end for Candidaterne i de andre Fag, og for dem, som have bedste Charakteer, endogsaa meget gode. — Ogsaa for de philologiske Candidater er en praktisk Prøve anordnet.

Nogen kammeralistisk eller statsvidenskabelig Examen haves ikke i den danske Stat, og medens der ved al anden offentlig Virksomhed fordres temmelig strenge Garantier for at den Paagjeldende er vel udrustet med det Slags Kundskaber, som ere ham meest fornødne, finder der i saa Henseende en Undtagelse Sted med Hensyn til den saa høist vigtige administrative Deel af Statsbestyrelsen. Da Man uafbrudt i ikke mindre end 14 Aar*) har arbeidet paa Indførelsen af en saadan Examen, maa Man imidlertid antage at det ikke vil vare længe inden Nutidens Fordringer i denne Retning ville blive fyldestgjorte.

*) Jfr. Rescr. 2 Novbr. 1833, Resl. 19 Novbr. 1833 og Mad. Tid. I, S. 404.

Prisspørgsmaal udsættes aarligen i Theologi, Lovkyndighed, Medicin, Philosophi, Mathematik, Philologi, Historie, Æsthetik, Naturhistorie, Physik eller Chemi og orientalsk Philologi *), til hvilke alle Studerende og ubefordrede Candidater kunne concurrere. Den, der vinder Prisen, belønnes med en Guldmedaille af c. 40 Rigsbankdalers Værdi. Accessit kaldes en Erklæring om at den Paagjeldende har været nær ved at vinde Prisen.

I det sidste Decennium er i alt i de forskjellige Fag, nemlig:

	Indleveret Afhandlinger.	Tildeelt Præmier.	Tildeelt Accessit.
Theologi	5	1	2
Jura	6	4	1
Lægevidenskab	8	5	2
Philosophi	3	"	1
Mathematik	2	2	"
Philologi	3	1	1
Historie	4	4	"
Æsthetik	8	5	2
Orientalsk Philologi	2	1	1
Naturhistorie	5	4	"
Physik og Chemi	3	2	1

Det sees heraf, at de unge Forfatteres Bestræbelser i det Hele taget ere kronede med Held, idet i det sidste Decennium 29 af 49 indleverede Afhandlinger have vundet Prisen, altsaa 59 Procent; men tillige at ikke mange beile til Krandsen, skjøndt samme hyppigen skaffer den Paagjeldende et Reisestipendium **). Det er aldeles overveiende Candidater, som forsøge deres

*) Dette blev for de 8 førstnævnte af de ovennævnte 11 Videnskaber bestemt ved kgl. Resl. af 17 Mai 1791, hvorimod de tre sidstnævnte Videnskaber senere have erholdt denne Ret, respektive i Aarene 1818, 1826 og 1829.

**) Medens ifølge det Ovenanførte kun 2,9 aarligen i Gjennemsnit have vundet Præmien i det sidste Decennium, vandt i de 33 Aar fra 1792 til 1824 4,2 aarlig i Gjennemsnit Prisen, eller i alt 138.

Kræfter paa de udsatte Spørgsmaal, der ogsaa meest ere beregnede paa saadanne; og Priisopgaverne kunne saaledes ansees som et Middel, ved hvilket unge Candidater kunne godtgjøre, at de have fortsat deres Studeringer, og at de forstaae selvstændigen at opfatte og behandle en opgiven Materie af omfattende Natur.

Hertil benyttes ogsaa Erhvervelsen af den lavere akademiske Grad, som ved det philosophiske Fakultet kaldes Magistergraden, ved de andre Fakulteter Licenciatgraden. Den, der vil tage en Grad ved Kjøbenhavns Universitet, uden at have bedste Charakteer til theologisk, juridisk, medicinsk eller philologisk Embedsexamen, maa først underkaste sig en Prøvelse, der kaldes Magisterconference, for hvilken der meddeles Charakteer; men hvis den Paagjeldende har bedste Charakteer til een af de nysnævnte Embedsexamina, da examineres han ikke først af Fakultetets Medlemmer, saaledes som Tilfældet er ved flere Universiteter i Tydskland, naar den Paagjeldende vil benytte Graden til at optræde som Privatdocent. Til at erhverve Licenciat eller Magistergraden ved Kjøbenhavns Universitet, (hvorved den Paagjeldende erholder Ret til at holde Forelæsninger ved Universitetet), fordres endvidere Forfattelsen af en af Fakultetet som Disputats antaget Afhandling i det latinske Sprog over et selvvalgt Æmne, og et offentligt Forsvar af samme ligeledes i det latinske Sprog. Adgang til Doctorgraden i det theologiske, juridiske og philosophiske Fakultet er forbeholdt Mænd af bekjendt Lærdom, der ere i anselige Embeder, eller have udmærket sig ved videnskabelige Skrifter, hvad enten de forhen have erholdt Licenciat eller Magistergraden, eller ikke. Men ingen af disse sidstnævnte Grader medfører i og for sig nogen Adgang til den theologiske, juridiske eller philosophiske Doctorgrad. I det medicinske Facultet derimod

giver Licenciatgraden Adgang til Doctorgraden *). I alle Fakulteter erhverves Doctorgraden paa samme Maade, i samme Orden og under samme Betingelser, som Licenciat- og Magistergraden. Dog er det Universitetet tilladt, saavel at indbyde Videnskabsmænd, der ere i anselige Stillinger, eller ved Skrifter have udmærket sig, til at erhverve Doctorgraden ved en latinsk Afhandlings offentlige Forsvar, som ogsaa, efter Meddelelse af kgl. Tilladelse, at conferere samme Grad ved Æresdiplom uden foregaaende Disputats. Angaaende de nærmere i det Enkelte gaaende Bestemmelser angaaende de akademiske Grader henvises til Frdg. 9de Januar 1824. At de indleverede Afhandlinger, hvis sædvanlige Størrelse i Reglen kun udgjøre 6—10 trykte Ark, forkastes, hører til de sjeldne Undtagelser, og Forsvaret af Disputatsen, der sædvanligen varer i to til tre Timer, er i Mands Minde kun blevet det i to Tilfælde, og i intet af disse fordi det befandtes for slet, men af andre Aarsager. Som Følge af det Foranførte nyde de akademiske Grader vel noget større Anseelse her i Landet end i Tydskland, hvor flere Universiteter behandle samme med megen Ringeagt; men paa den anden Side have de dog ogsaa her tabt deres gamle Glands, og ogsaa her i Landet mangler denne Levning fra Middelalderen og sammes Laugsvæsen Tidsaandens Stadfæstelse; og som et Tidernes Tegn kan det bemærkes, at af det philosophiske Fakultets nærværende Medlemmer have de fer yngste slet ingen Grad, og de 10 yngste ikke Doktorgraden, skjøndt de fleste af dem aabenbart uden Vanskelighed kunde have havt den, naar de havde attraaet den **). Promotionernes Antal udgjorde i Qvinqv.

*) Før denne Bestemmelse blev givet ved Frdg. 9de Jan. 1824 creeredes der to til tre Gange saa mange Doktorer som Licenciater, medens der senere er creeret omtrent dobbelt saa mange Licenciater og Magistre som Doktorer.

**) I Aaret 1786 var der endogsaa ikke en eneste Doctor hverken i det theologiske eller i det juridiske Fakultet, og Kongen maatte derfor, for

1836 - 1840 et Antal af 30; i Qvinqvenniet 1841—1845 derimod kun 27. Af disse Tal kan Man imidlertid dog neppe med Sikkerhed slutte sig til at de ere i Aftagen, da der i det førstnævnte af disse Qvinqvennier var to af de store Universitetsfester, ved hvilke Universiteterne uddele Doctorgraden ligesom Regenterne paa Fødselsdage og ved andre Høitider uddele Ordenstegn.

I de senere Aar er det oftere blevet tilladt at skrive Disputatsen paa dansk, naar Emnet ikke egnede sig til Fremstilling i et dødt Sprog, hvorimod Forsvaret i slige Tilfælde er skeet paa Latin over selvvalgte, af Disputatsen uddragne Theses. Dette er imidlertid ikke den eneste Maade, paa hvilken det danske Sprog i den nyere Tid er kommet til sin Ret ved Kjøbenhavns Universitet; men ved alle Embedsexamina examineres nu i det Væsenlige paa Dansk, Lectionscatalogerne trykkes paa Dansk, (og tillige for Udlandets Skyld paa Latin), Priisopgaverne fremsættes saavel paa Dansk som paa Latin, og Censuren alene paa Dansk, og danske Characterer have i alle nyere Bestemmelser afløst de latinske. — Det gammeldags Pedanteri trives i det Hele taget ikke længere ved Kjøbenhavns Universitet, og for at det skulde blive afløst af den høittravende philosophiske Svulst, der en Tidlang har grasseret, men heldigviis dog nok culmineret i Tydskland, synes der ikke længere at være Grund til Frygt, da den danske Nations sunde Sands har bragt den til at indsee, at man ved samme gjør Videnskaberne utilgængelige istedetfor at lette Adgangen til samme, og i Reglen kun skjuler Dovenskab under Dybsindighedens Maske og paastudte Bestræbelser for at finde de Vises Steen.

---

at der kunde være Een, der ved den Jubelfest, som da skulde afholdes, kunde meddele Andre Værdigheden, udnævne een af Professorerne i hvert af disse Fakulteter til Doctor.

Hvad Midler til uformuende Studerendes Understøttelse betræffer, da er Kjøbenhavns Universitet i saa Henseende vel udrustet, i det saavel hedenfarne Konger som mange veldædige Privatmænd i Tidernes Løb rigeligen have betænkt det*). Disse Midler kunne deles i to Hoveddele, nemlig den rige Stiftelse Communitetet (med Regentsen), hvis Formue i alt kan anslaaes til c. 1800,000 Rbd., og den Deel af Universitetets Legatmasse, som har Studerendes Understøttelse til Gjenstand, hvilken udgjør c. 260,000 Rbd. og nogle Bygninger, hvilket omtrent er Halvdelen af Universitetets hele Legatmasse.

Communitetet, eller, som det tidligere hyppigen kaldtes, Klosteret, er stiftet ved Fundats af 25de Juli 1569 af Kong Frederik den 2den, som skjenkede en Deel Jordegods og Tiender til 100 Studenters frie Bespiisning, med den nærmere Bestemmelse at hvad der herfra skulde blive tilovers skulde anvendes til Klæder, Bøger og anden Nødtørft. Som saadan maatte naturligviis fornemmelig Huusly være at ansee, og Kong Christian den 4de anvendte derfor en af Communitetets Indtægter opbesparet Capital til i Aarene 1618—1623 at opføre Re-

*) Den offentlige Gavmildhed mod Kjøbenhavns Universitet har været i bestandig Tiltagen i Tidernes Løb

	Oprindelig Beløb	Udgjør nu
	Rbd.	Rbd.
i det 16de Aarhundrede erholdt Universitetet kun to Legater (det ældste, det Frisiske, i Aaret 1570)	15,160	80,182
i det 17de Aarhundrede 4 Legater	111,466	185,963
i det 18de Aarhundrede 34 Legater	175,825	245,969
i de 46 Aar, som ere forløbne af det 19de Aarhundrede, er Resten tilkommet med	....	223,000

gentsbygningen*) (Collegium Regium, eller domus Regia) der var bestemt til Bolig for samtlige Communitetets Alumner, hvis Antal ved samme Leilighed blev forhøiet til 120; og disse to Stiftelser skulde saaledes, hvad ogsaa den nugjeldende Fundats for samme af 25de Juni 1777 bestemmer, være forenede. At dette ikke aldeles fuldstændigen er Tilfældet for Øieblikket ligger i at Man senere har forhøiet Communitetsalumnernes Antal uden at give Regentsbygningen en hertil svarende Udvidelse. Regentsalumnerne have fri Brændsel paa Communitetets Bekostning, og, foruden hvad de oppebære af Communitetet, en Pengeunderstøttelse af 20 Rbd. aarlig som Godtgjørelse af Liigbærerkassen for den Indtægt, de forhen havde af den dem i Aaret 1712 overdragne Ret „til at bære alle Liig hvortil de begjertes", en Ret, som de havde erholdt til Belønning for deres Beredvillighed til under Pesten i Aaret 1711 at bortbære Liig, (hvilket Liigbærerne ikke vilde), men som i Aaret 1791 blev forandret derhen, at Liigbæringen skulde besørges af lønnede Folk, men Overskuddet tilfalde Communitetet. Desuden er der 17 Universitetsstipendier, hvis samlede Beløb udgjør en Capital af c. 12000 Rbd., hvilke, med forskjellige nærmere Forskrifter ere bestemte for Regentsalumner, hvorved altsaa en Deel af disse erholde et lille Tilskud. Ifølge Rescript af 20de Octbr. 1758 ere indfødte Slesvigere berettigede til Adgang til Communitetet og Regentsen, naar de have de behørige Qvalificationer, „saasom Undersaatterne i Slesvig ikke „bør ansees for andet end hvad de virkelig ere, nemlig rette „Danske, fødte inden Danmarks Riges Grændser." Communitetet har siden Aaret 1736 istedetfor Kost in natura givet Alumnerne en Pengeunderstøttelse, der for Tiden har 3 Grader,

*) Denne ældre Regentsbygning afbrændte i den store Ildebrand 1728 tilligemed Trinitatis Kirke, Universitetsbygningen, og det hele samme omgivende Qvarteer.

første Grad 60 Portioner, hver paa 1 Rbd. om Ugen, anden Grad 40 Portioner, hver paa 1 Rbd. 48 ß. ugenlig, og tredie Grad 30 Portioner, hver paa 2 Rbd. om Ugen, hvilket tilsammen udgjør 9360 Rbd. aarlig. Denne Understøttelse nydes i Reglen i 3 Aar gjennem de forskjellige Grader, men ophører i ethvert Fald et halvt Aar efter at den Paagjeldende har taget Embedsexamen. Der er i Reglen tre til fire Gange saa mange Ansøgninger, som der halvaarligen bliver Pladser ledige. En Snees Stykker af dem, der ikke strax kunne komme i Betragtning, erholde en Understøttelse af 20 Rbd. hver. Uddelelsen og Oprykningen bestemtes før af de tre ældste theologiske Professorer, nu af en Committee af to af det theologiske og 1 af det juridiske Fakultets Medlemmer af Consistoriet, der vælges paa 5 Aar af sidstnævnte, der er indtraadt som overordnet Bestyrelse istedetfor Universitetsdirektionen, (jfr. Aarbogen for 1844 p. 43). Ogsaa paa forskjellige andre Maader kommer Communitetet uformuende Studerende til Hjelp, og saaledes erholde blandt andet ikke sjeldent Studerende, der have faaet Reisestipendium, et Tilskud af Communitetets Kasse.

Communitetet har sin største Indtægt af Jordegods, og skjøndt dets Bondergods tildeels er arvefæstet bort, og dens Tiender afstaaede til Yderne mod en aarlig Kornafgift, saa har dog den nyere Tids høiere Sædpriser bragt denne Stiftelses økonomiske Forfatning i en saa gunstig Tilstand, at den uden mindste Savn har kunnet yde Universitetet en betydelig Hjelp. I længere Tid ydede Communitetet saaledes ved indtræffende Forlegenheder særdeles betydelige Bidrag til Universitetet under Navn af rentefri Forstrækninger, hvilke, til et Beløb af over 170,000 Rbd., ifølge Resol. 25 Novbr. 1836 bleve sidstnævnte eftergivne (Aarbog 1838 S. 179); til Universitetsbygningens Gjenopbyggelse bidrog det over 131,000 Rbd. (Akad. Tid. II. S. 180); ved den nysnævnte kongelige Reso-

lution paalagdes det, fra Aaret 1837 af, foruden nogle ældre faste Bidrag af over 8000 Rbd., (oprindelig til visse bestemte Anvendelser, saasom til Bibliotheket, den botaniske Have, Bøger m. m.), endvidere at udrede et fast aarlig Bidrag af 10,000 Rbd., hvilket sidstnævnte ifølge Resol. 13 Novbr. 1844 blev capitaliseret ved at Communitetet af sine Capitaler afgav 250,000 Rbd. til Universitetet, og endeligen blev det ved sidstnævnte Resol. tillige bestemt at det indtil Udgangen af Aaret 1849, da nærmere Bestemmelser skulle tages, skal afgive sit aarlige Overskud indtil et Beløb af 10,000 Rbd.

For Aaret 1847 ere Communitetets Indtægter anslaaede til:

Af Jordegodset, 1080 Tdr. Hartkorn, hvilket saagodtsom alt er beliggende i Sjelland, og af 92 Tiender . .	63,589	Rbd.
Capitalrenter	12,400	—
Andre Indtægter	5003	—
	80,993	Rbd.

men da de 13,129 Tdr. Byg, som Stiftelsen oppebærer, kun her ere anslaaede til en Værdi af 3 Rbd. 4 Mk. pr. Td., og 1307 Tdr. Rug og 1388 Tdr. Havre i Forhold hertil, saa ville Indtægterne i Virkeligheden blive meget betydelig høiere.

Udgifterne ere for Aaret 1847 beregnede saaledes:

Til direkte Understøttelse for Studerende	15,065	Rbd.
Til Regentsens Belysning og Reengjøren . . .	400	—
Til Bygningsreparationer, Administrationsudgifter o. a. desl.	3,884	—
Jordegodsudgifter	8,500	—
Extraordinaire Udgifter	1,500	—
De Communitetet paahvilende ældre Bidrag til Universitetet	8,463	—
De 10,000 Rbd. over sit Overskud, som Communitetet indtil Udgangen af Aaret 1849		
Lateris	37,812	Rbd.

Transport 37,812 Rbd.

da nærmere Bestemmelse skal tages, ifølge kgl. Resol. af 13de Novbr. 1844 skal udrede til Universitetet . . . . 10,000 —

47,812 Rbd.

Altsaa Overskud over Indtægten til Formuens Forøgelse . . . . 23,180 Rbd.

men efter hvad ovenfor er anført vil dette Overskud i Virkeligheden blive betydelig høiere end det saaledes er anslaaet til *). Communitetets Formue, som forhen stedse udelukkende bestyredes af de 3 Ordinarii i det theologiske Fakultet, er ved kongl. Resl. af 15de Decbr. 1843 henlagt under Universitetets Overtsur.

Med Hensyn til Universitetets Legater kan Følgende her bemærkes. Den hele under Universitetet hørende Legatmasse udgjorde i Begyndelsen af Aaret 1846 noget over 750,000 Rbd.**). Heraf høre imidlertid respektive 17,700 og 38,687 Rbd. til de under Universitetet hørende Frue og Trinitatis Kirker i Kjøbenhavn***), og Universitetets egne Legater udgjøre altsaa, (det Moltkeske Legat paa 60,000 Rbd. til det naturhi-

---

*) For 60 Aar siden udgjorde Communitetets Indtægter c. 16000 Rdlr. Cour., og dets Formue c. 32000 Rdlr. Cour.

**) I Aarbogen for 1845 S. 158 ff. angives Totalbeløbet til 706,828 Rbd. Grunden til at den ovenstaaende Angivelse er større, er, at her det Bülowske Legat og en stor Deel af det betydelige Moltkeske Legat ere regnede med til Universitetets Legatmasse, medens dette ikke er skeet i Aarbogen, fordi samme ikke staae under Overtsurens Administration.

***) Da Christian den 4de fandt at den Kirke han havde ladet indrette paa Regentsen for Alumnerne var for liden og for uanselig, begyndte han paa Opførelsen af Trinitatis Kirke, der dog først blev fuldført efter hans Død 1756, og 1658 gav Frederik den 3die Universitet jus patronatus over samme. — Det meste af Frue Kirkes Gods blev allerede under Christian den 3die henlagt til Universitetet, men først i Aaret 1596 synes det at være blevet aldeles afgjort at Frue Kirke skulde staae under Universitetet. Jfr. Pontoppidanns Origines Hafnienses S. 320 og 321.

storiske Studiums Fremme, og Professorernes Enkekasse paa 34000 Rbd. iberegnet), c. 694,000 Rbd. Heraf ere imidlertid kun Renterne af c. 260,000 Rbd. bestemte til at skulle anvendes til Studerendes Understøttelse. Resten har andre Formaal, for Ex. Statsminister Grev A. G. Moltkes nysnævnte med et Museum forenede Legat (jfr. S. 145 og S. 163); det Arnæmagnæanske Legat paa 27,373 Rbd., fornemmelig til Udgivelsen af de af Stifterne efterladte oldnordiske Haandskrifter (jfr. S. 146); det Rostgaardske Legat paa 25,983 Rbd., fornemmelig til at lønne en Professor i Historie og nordiske Oldsager; det Holbergske Brullupsudstyrslegat paa 20,256 Rbd., fornemmelig for Professordøttre; det Kratzensteinske Legat paa 10,302 Rbd. til Universitetets physisk-chemiske Instrumentsamling, m. m., samt et stort Antal Legater til Professorernes Enker*), Universitetets Bibliothek, dets botaniske Have, og forskjellige Samlinger**).

---

*) Af Professorernes Enkekasse faae kun Enker efter Professores consistoriales Pension. Hver af disse bidrager, naar han er gift 25 Rbd., naar han er ugift eller Enkemand 12½ Rbd. aarlig til denne Kasse, og hver Enke faaer 150 Rbd. aarlig.

**) Anvendelsen af den aarlige Indtægt af Universitetets Legatmasse var i Aaret 1844 saaledes fordeelt:

a. til Universitetets egne Øiemed, saasom til Bidrag til Professorernes Lønning og Huusleie, til Bibliothekets botaniske Have, Samlingerne &c.	5,747	Rbd.
b. til Professorernes Distributs, Ephorerne og enkelte Professorer i visse Fag	839	—
c. til Professor-Enker	1,149	—
d. til Understøttelse for de Studerende	7,552	—
e. til Reiseunderstøttelser	2,384	—
f. til forskjellige andre Slags Understøttelser og Anvendelser	4,668	—
g. indbetalt i Qvæsturen til Legaternes Forøgelse ved uforbrugte Renter	2,684	—
h. Qvartprocenten i Administrationsgebyhr til Qvæsturen	1,692	—
	26,717	Rbd.

Af Understøttelseslegaterne for uformuende Studerende fremhæves følgende fem som de anseligste:

a. Valkendorfs Collegium stiftet den 16de Juli 1595 af daværende Rigsraad og Rentemester Christopher Valkendorf til Glorup, som skjenkede en Bygning, der tidligere havde været et Carmeliterkloster, og en Capital af 6100 Rdlr. Species til Bolig og Stipendium for 16 Studenter. Denne Bygning afbrændte i den store Ildebrand i Aaret 1728, opførtes paany i 1730, men afbrændte atter indtil den underste Etage i Aaret 1795. I den strax efter sidstnævnte Brand gjenopførte Bygning boe for Tiden 16 Studenter og Candidater af alle forskjellige Fag, som af Renterne af Stiftelsens Formue, (der, deels ved Stifterens Bestemmelser om dens Tilvæxt, deels ved nogle senere tilkomne smaa Legater, er forøget til c. 24000 Rdb.), hver erholde 24 Rdb. aarlig.

b. Collegium Mediceum, (saaledes kaldet af Stifteren til Erindring om den ham af Familien Medici i Italien viste Belvillie), oprettet den 29 Juli 1689 af Prof. Medicinæ og Assessor i Høiesteret Oluf Borch, som skjenkede sin Gaard i Kannikkestræde og en Capital af 24,700 Rdlr. til Bolig og Stipendium for 16 Studerende, nemlig 2 Medicinere, 1 Mathematiker, 3 Philologer, og 10 Theologer. Bygningen blev ødelagt i Bombardementet i Aaret 1807, men senere atter opført i Aaret 1824, og beboes nu af 16 Studenter og Candidater. Collegiets Capitalformue er deels ved Stifterens Bestemmelser om dens Tilvæxt, deels ved et senere tilkommet Legat opvoret til 37,600 Rdb. Alumnerne erholde hver 60 Rdb. aarlig.

c. Elers Collegium, stiftet den 29 Novbr. 1691 af Etatsraad og Høiesteretsassessor Elers, som skjenkede en Capital (jfr. Aarbogen for 1844 S. 64) til Indkjøb af en Bygning og til Stipendium for 16 Studerende, nemlig 8 Theologer, 2 Mathematikere, 2 Philologer, 2 Medicinere og 2 histo-

de to Gange tilfalder en Mediciner, og een Gang en Pharmaceut, hvilke fornemmelig skulle studere Chemi.

De øvrige af dette Slags Legater, som findes navngivne i Selmers Aarbog for 1845, S. 150, men med Hensyn til hvilke Man savner offentlig Meddelelse om hvorvidt Testators Bestemmelser opfyldes eller ikke, udgjøre kun tilsammen et aarligt Beløb af c. 1600 Rbd.

Universitetets oekonomiske Anliggender have i det sidste Decennium, deels paa Grund af deres fortrinlige Bestyrelse, deels paa Grund af den nyere Tids høiere Kornpriser, forbedret sig i høi Grad, og dets Indtægter synes tilstrækkelige til dets nærværende Udgifter. Det har imidlertid flere væsenlige Fornødenheder at tilfredsstille inden dets begyndte Reorganisation vil kunne ansees for tilendebragt, navnligen til Udvidelsen af det polytekniske Institut, der vel maatte ønskes endnu nøiere knyttet til Universitetet, og til Ansættelsen af nogle Professorer til Dannelsen af et statsvidenskabeligt Fakultet, (thi Universitetet er saa langt fra at have et saadant, at det ikke engang har noget Professorat i Kundskaben til Fædrelandets nærværende Tilstand, eller Statistikken, men har denne Videnskab, hvis store Betydning dagligen tiltager, henlagt som et Appendix under eet af dets tre Professorater for Kundskaben om de forbigangne Tider); samt med Hensyn til Universitetsbygningens paatænkte Udvidelse; men selv disse Fornødenheder vilde det let kunne sættes i Stand til at dække, naar det blev tilstaaet en Deel af den Rigdom, som er bestemt til Videnskabernes Dyrkelse i Sorø, (og paa Stedet, hvor Videnskaberne dyrkes, kan Kong Frederik den 2den og Holberg dog vel neppe antages at have lagt synderlig Vægt), og vedblev at beholde Tilskuddet fra Communitet, og Fædrelandet vilde da være i Besiddelse af en videnskabelig Høiskole, som Man kunde betragte med patriotisk Velbehag.

Kjøbenhavns Universitets Indtægter og Udgifter ere for Aaret 1847 anslaaede til:

Indtægt:

Af c. 3,093 Tdr. gl. Hartkorn Jordegods, og 46 Tiender (12,254 Tdr. tiendeydende Hartkorn).

4,110 Tdr. Rug à 5 Rbd. pr. Td.	22,605 Rbd.	
12,700 Tdr. Byg à 3 Rbd. 4 ß pr. Td.	46,569 —	
4,062 Tdr. Havre à 2 Rbd. 5 ß pr. Td.	11,509 —	
Andre Jordegods-Indtægter	4,757 —	
		85,440 Rbd.
Renter af den akademiske Fond *)		12,000 —
Indtægt af Almanakprivilegiet		6,500 —
Communitetets ældre permanente Bidrag		8,463 —
Det Communitetet indtil Udgangen af Aaret 1849, til hvilken Tid nærmere Bestemmelse skal tages, paalagte Bidrag		10,000 —
Tilskud fra Finantserne		10,882 —
Andre Indtægter af forskjellig Slags		21,507 —
		154,292 Rbd.

Udgift:

Gager til Universitetets Lærere	68,000 Rbd.
Til de videnskabelige Samlinger	17,457 —
Bygnings- og Jordebogs-Udgifter	16,800 —
Andre Udgifter af forskjellig Slags	22,243 —
	124,500 Rbd.

Der er altsaa calculeret et Overskud af 29,792 Rbd.; men i Virkeligheden vil samme paa Grund af de høie Kornpriser blive meget betydelig større. Det i nedenstaaende Note omtalte Reservefond vil altsaa i Aar erholde en betydelig Forøgelse.

---

*) Ved Resl. af 13 Novbr. 1844 blev det bestemt, at 300,000 Rbd. af Universitetets Capitalformue, (som, efterat Universitetet ifølge samme Resolution havde faaet 250,000 Rbd. af Communitetet, kunde anslaaes til 500,000 Rbd.), skulde danne „den akademiske Fond", hvis Renter skulde gaae ind under de aarlige Indtægter til de normerede Udgifters Bestridelse; men at Resten af Capitalformuen skal være en Reservefond, paa hvis Renter Intet maa anvises uden ved speciel kongelig Resolution. Dette Reservefond skal forøges ved Hjelp af dets egne Renter og ved Overskud af Universitetets Indtægter, og de nærværende saa ganske overordentlig høie Kornpriser ville give det en betydelig Tilvæxt.

Universitetets Midler bestyres af Qvæsturen og dens Medhjelpere, hvortil Forvalterne paa Jordegodset maa henregnes*).

*) Af Universitetets Jordegods var i den ældste Tid en Deel fordeelt mellem Professorerne under Navn af Præbender; og Resten var under Navn af Procuratorium under Rektors Bestyrelse, som fordeelte Indtægterne blandt Professorerne. Ved et Dokument af 20de Marts 1662 besluttede Professorerne imidlertid paa egen Haand ogsaa at dele Procuratoriet imellem sig, (jfr. Consv. Engelstofts Univers. Annal. for 1810, S. 152 og 175), og der blev altsaa lige saa mange Procuratorier som Præbender, af hvilke hver Professor for sig oppebar Landgilde, Indfæstning og anden Indtægt. Dog havde af de 15 Ordinarii kun de 13 paa denne Maade hver sin Deel i Jordegodset, hvorimod de 2 andre havde Eqvivalent herfor i Tiender m. m. Andeel i Jordegodset, forbundet med Ret til at tage Deel i Distributionen af den almindelige Kasse, og med Rettighed til at oppebære Tiender, og med Professorbolig, udgjorde et saakaldet „Corpus“. Naar et Corpus blev ledigt i et Fakultet afgave Professorerne i samme efter Anciennitet deres Erklæring om de „opterede“ det, eller ønskede at faae det, imod at afstaae det, de havde. Ifølge kgl. Resl. af 25 Novbr. 1796 bestemtes, at denne Indretning skulde ophøre efterhaanden som de Professorer, der havde Corpus, afgik. Den sidste af disse, Prof. Theol. Hornemann, døde i Aaret 1830 og hans Corpus blev inddraget i 1831. Jfr. Akad. Tid. I. S. 113 ff.

Langt tilbage i Tiden var de akademiske Lærere i Henseende til Indtægter deelte i tre Klasser, hvis Stipendia forholdt sig til hinanden som 1, 2, 3, og Man forlod dengang ved at afgive et Corpus eller de til visse Professioner henlagte Stipendia tillige disse Professioner selv, og tiltraadte Professionen i den Videnskab, til hvis Cathedre de nye Indtægter Man erholdt, vare henlagte. (Jfr. Engelstofts Univ. Ann. 1810 S. 48 ff.). Saaledes blev, for at nævne et enkelt Exempel, den i sin Tid berømte Mediciner Finke først i Aaret 1602 Professor i Mathematik, derpaa i Rhetorik, og derefter i Medicin, og Ole Worm først Prof. pædagogicus, derpaa Professor i Græsk, og derefter i Medicin. Christian den 4de forbød vel denne Indretning og befalede at uanseet de efter Anciennitet „mutercde Stipendia skulde de dog profitere det, de tilforn profiteret have, og ikke det forandre“; men at alligevel saadant vedblev at finde Sted, viser blandt andet det nye Forbud derimod i Fundatsen af 31 Marts 1732, og endnu to Aar før samme blev der den 11 Januar 1730 „i Consistorio talet om den ved Herr Assessor (Arne) Magnussens Død nu vacante Professio Historiarum et Geographiæ om nogen af Consistorialibus den skulde ville optere, hvortil Herr Assessor Ludvig Holberg erklærede sig at ville udi As-

Blandt de

videnskabelige Samlinger,

som findes i Kjøbenhavn, (der i saa Henseende kun staaer tilbage for et Par af Europas allerstørste Stæder), og som staae i Forbindelse med Universitetets Formaal, nemlig Videnskabeligheds Udbredelse i forskjellig Retning, bør de offentlige Bibliotheker først og fremmest omtales. Af saadanne er her tre, nemlig det store Kongelige Bibliothek, Universitetsbibliotheket og det Classenske Bibliothek.

Det store Kongelige Bibliothek.

Som Stifter af dette for Tiden høist betydelige og værdifulde Bibliothek maa Kong Frederik den Tredie ansees*). Efterat denne videnskabeligsindede Konge ved Rigsdrost Gersdorfs Testament i Aaret 1661 havde erholdt denne Stormands betydelige Bogsamling, ved hvilken den lærde Meibom var Bibliothekar, og senere ved Kjøb havde erhvervet sig Laurids Ulfelds og Professor Scavenius's store Bogsamlinger, af hvilke den sidstnævnte indeholdt 5840 Bind og 38 Haandskrifter, vedblev han at bygge videre paa denne fortrinlige Grundvold,

---

fessor (Consistorii) Magnussens Sted optere og antage bemeldte vacante Professionem Historiarum et Geographiæ, hvorved nu igjen Professio Eloquentiæ vorder ledig at optere.«

*) Den første af de danske Konger, om hvem det med Bestemthed vides, at han har havt et Bibliothek, er Christian den 3die. Under Frederik den 2dens og i Begyndelsen af Christian den 4des Regjering forøgedes denne Samling vel en Deel; men Nytaarsdag 1605 skjenkede sidstnævnte Konge dette Bibliothek, bestaaende af 1100 Bind, til Universitetet. Om Man nu end maa forstaa Beretningen herom saaledes, at det ikke har været hele den Kongelige Bogsamling, der dog vel maatte bestaa af flere end 1100 Bind, saa er der dog al Grund til at antage, at den største og bedste Deel af det Kongelige Bibliothek ved denne Leilighed er gaaet over i Universitetsbibliotheket, som aldeles opbrændte i den store Ildebrand i Aaret 1728. I et Brev fra den lærde Vossius i Aaret 1650 hedder det derfor ogsaa: In regis Daniæ bibliotheca recte mones nihil reperiri præter pulverem et sordes.

deels ved Indkjøb her hjemme og i Udlandet, deels ved at lade værdifulde gammelnordiske Haandskrifter indsamle og opkjøbe i Island, især ved Th. Torfesen; og i Aaret 1666 paabegyndte han Opførelsen af den i Aaret 1673 fuldførte, rummelige og indvendigen næsten pragtfulde Bygning, i hvilken det Kongelige Bibliothek endnu opbevares*). — I Tidernes Løb har det Kongelige Bibliothek faaet en høist betydelig Forøgelse, fornemmelig ved Erhvervelsen af et meget stort Antal af de værdifulde Privatbibliotheker, paa hvilke det forrige Aarhundrede var ligesaa rig, som det nærværende er fattig paa samme, og blandt hvilke følgende her bør nævnes: Puffendorffs; Reitzers (17,000 Bind); Grev Danneskjold Samsøes, som for en stor Deel bestod af Rostgaards tidligere Samling; det Gottorpske Bibliothek (12,000 Bind og 331 Haandskrifter); Grams Haandskriftsamling, (thi af hans paa Auktion solgte Bibliothek gik det Vigtigste til Udlandet); den Thottske Samling af Palæotyper og Haandskrifter, (thi den Thottske Bogsamling, der paa sin Tid var større end den Kongelige, og udgjorde 120,000 Bind, blev solgt paa en Auktion, der med behørige Mellemrum varede i halvfjerde Aar, paa hvilken det Kongelige Bibliothek imidlertid kjøbte c. 60,000 Bind eller Halvdelen, og Universitetsbiblioteket og Suhms Bibliothek Broderparten af Resten, af hvilken saaledes en stor Deel ved det suhmske Bibliotheks senere Indlemmelse ligeledes tilfaldt det Kongelige Bibliothek); Suhms for et Beløb af c. 100,000 Rbd. efterhaanden sammenkjøbte Bibliothek paa over 100,000 Bind, som blev erhvervet for det Kongelige Bibliothek, der herved erholdt henved 50,000 Bøger, af hvilke det ikke tidligere var i Besiddelse, mod en betydelig Livrente til Besidderen og

*) Den ved sin Størrelse mærkelige Bibliotheksal er 125 Alen lang, 18 Alen bred, 9 Alen høi, og forsynet med et Galleri, som hviler paa 66 Søiler.

hans Hustru, hvilken dog, paa Grund af deres snart paafølgende Død, kun blev udbetalt i nogle faa Aar; Høiesteretsadvokat Uldals og Professor Abraham Kalls Manuskriptsamling; den Hjelmstjerneske ved sin Fuldstændighed i den danske Literatur især udmærkede Bogsamling, hvilken Geheimeraad Hjelmstjernes Arving, Grev Rosenkrone, for en stor Deel ved Conferentsraad Engelstofts Medvirkning, skjenkede til det Kongelige Bibliothek; Moldenhawers Bogsamling, af hvilken, efter den Afdødes Ønske, alt hvad det kongelige Bibliothek manglede, tilligemed alle Haandskrifterne, blev skjenket samme af Arvingerne; Rask's til Bibliotheket af hans Arving forærede Haandskriftsamling; Conferentsraad F. A. Müllers i Løbet af 50 Aar med utrættelig Flid samlede, sjeldne, og paa sin Tid næsten fuldstændige, af 4,500 Blade bestaaende Samling af Kobbere og Afbildninger, danske Personer, Gjenstande og Begivenheder angaaende, hvilken Bibliotheket kjøbte i Aaret 1796 for en Livrente, og til hvilken Justitsraad Fick senere har skjenket et Supplement, bestaaende af 1500 Blade. — Desuden ere, blandt flere andre, J. Hoeghs, Statsminister J. H. Bernstorfs, Grev Harthausens, Livlægen Bergers, Conferentsraad og Haandbibliothekar Nielsens og Livlægen Aaskovs Samlinger, og en Deel af N. Foss's, Koefods, Anchers, Lüxdorfs, Henrik Gerners, Schönings, Martfeldts, Stampes, Oeders, Zoegas, Tyge Rothes, Anchers, Holmskjolds, Consb. Rottbølls, Bugges, Kalls, Münters, Vahls, Wads, Schimmelmanns, Torkelins, Thorlacius's, Rahbeks, P. E. Müllers, Rumohrs, Brøndsteds, Rasks og Professor Jacobsens Samlinger i Tidens Løb erhvervede for det Kongelige Bibliothek. — Sammes betydeligste Forøgelsesperiode falder i Tidsrummet fra 1788—1823, i hvilket det blev forøget til det Tredobbelte, hvilket vel væsentligst skyldes til Tidsomstændighederne, men dog ogsaa for en stor Deel til den Indsigt, Iver og Kraft,

med hvilken Conferentsraad Moldenhawer, som i denne lange Tid var Overbibliothekar, sørgede for dets Tarv, og gjorde Forskud af sin Privatformue til Indkjøb af Sjeldenheder, med den Resiko selv at beholde disse, hvis hans Fremgangsmaade ikke blev approberet. I Løbet af samme Tidsrum fik Bibliotheket ogsaa en fast og bestemt aarlig Indtægt, (fornemmelig ved Statsminister Grev Joachim Godske Moltkes Medvirkning), og tillige en fuldstændig Offentlighed, og denne Periode, i hvilken Bibliotheket tre Gange undgik en overhængende Fare for at blive et Rov for Luerne*), er derfor ogsaa den lyseste i dets Historie.

I den nyere Tid har der vel ikke været Leilighed til at erhverve hele Privatbibliotheker; men der er ingen Anledning forsømt til paa Auktioner at erhverve Skrifter, som Bibliotheket maatte mangle, eller til ved Indkjøb efter Evne at forsyne det med den nyere Literaturs bedste Frembringelser. For Øieblikket tæller det c. 400,000 Bøger og c. 15,000 Haandskrifter, og det danner en Samling, som kun overtræffes af nogle faa af Verdens største Bibliotheker.

Endskjøndt alle Bibliothekets Bøger ere strengt systematisk opstillede i Overeensstemmelse med den systematiske Catalog, har Man dog dannet 4 Samlinger af Bibliothekets største Sjeldenheder. Det Kongelige Bibliotheks ganske særdeles rige og mærkelige Samling af Palæotyper, (der overveiende hidrøre fra den høist værdifulde Gave, som Grev Thott, tildeels paa Stats-

*) Det Kongelige Bibliothek har 6 Gange været truet af Ildebrand, nemlig ved Proviantgaardens Brand den 15 Novbr. 1719, i den store Ildebrand den 20 Octbr. 1728, ved Kongens Brygguus's Brand den 7 Mai 1767, ved Christiansborg Slots Brand den 26 Febr. 1794, i Ildebranden den 5—7 Juli 1795, og under Bombardementet den 2den til 5te Septbr. 1807.

minister Grev J. G. Moltkes Indskydelse, i Aaret 1786 gjorde Bibliotheket med sine med stor Flid og Bekostning samlede Palæotyper, 6,159 i Tallet, og med 4,154 Manuskripter, af hvilke de 400 paa Pergament), holdes nemlig særskilte i 3 Afdelinger, nemlig: a) de danske og de til den fædrelandske Literatur hørende Incunabler og Palæotyper, med Hensyn til hvilke Grændsen er sat ved Aaret 1550, b) de øvrige Incunabler, forsaavidt de ere betegnede med Trykkeaar, indtil 1480, c) eller naar de, hvis de mangle Trykkeaar, kunne henføres til samme Tidsrum, i alt 800 Bind. d) Endelig holdes alle de af Bibliothekets Bøger, der ere trykte paa Pergament, (af hvilke en Deel ikke ere Palæotyper), særskilte for sig, og disse udgjøre 71 Værker i 101 Bind, af hvilke kun 4 høre til den danske og to til den islandske Literatur. — En kritisk og raisonnerende Fortegnelse er paabegyndt over samtlige Palæotyper indtil Aaret 1500, skjøndt de efter 1480 ikke sættes særskilte.

Af Bibliothekets øvrige Bøger er den danske Literatur, (der i det Væsenlige haves fuldstændig), samt Hertugdømmernes og Norges Literatur, særskilt ordnet og opstilt, og i Aaret 1843 er Man begyndt paa Udarbeidelsen af et Realcatalog, eller systematisk Catalog over samme, hvis Fuldførelse imidlertid vil medtage en lang Aarrække.

Over den øvrige Deel er en dobbelt, fuldstændig Catalog med stor Anstrengelse og betydelig Bekostning fuldført, hvilken bestandig holdes à jour, nemlig Realcataloget, (der bestaaer af 192 Bind, nemlig 20 for Folianterne, 65 for Qvarterne, og 107 for Octaverne og de mindre Formater), hvilken især er til Brug for Publikum; og den alphabetiske Catalog, der bestaaer af de fuldstændige Titelsedler med Paategning om deres Plads i den systematiske Catalog, ordnede i tvende Rækker, (de navn-

givne Forfattere og Anonymerne), og opbevarede i omtrent 500 Capseler.

Bibliothekets i høieste Grad værdifulde Manuskriptsamling, der i Alt tæller c. 15,000 Haandskrifter, bestaaer af følgende, Tid efter anden opstaaede, særskilt ordnede og registrerede Afdelinger: a) Den gamle Kongelige Manuskriptsamling, (oprindelig saaledes kaldet til Adskillelse fra den senere tilkomne Thottske Samling), i hvilken blandt andet det betydelige Antal af Tyge Brahe efterladte Haandskrifter angaaende hans astronomiske Observationer*), og de af Niebuhr hjembragte orientalske Haandskrifter, findes. b) Den Thottske Samling. c) Den nye Kongelige Manuskriptsamling, hvis Hovedstamme bestaaer af den Suhmske Samling, der udgjorde c. 3000 Nummere, fornemmelig henhørende til den nordiske Historie, og

*) Efter Tyge Brahes Død bleve hans Haandskrifter udleverede til den berømte Astronom Kepler, der skulde fortsætte hans Arbeider, og ved Keplers Død bleve de af hans Søn afhændede til Kongen af Danmark. At see Tyge Brahes utrykte astronomiske Observationer offentliggjorte i en fuldstændig og korrekt Udgave, var en Plan, som laae Kong Frederik den Tredie meget paa Hjertet. Arbeidet blev overdraget Prof. R. Bartholin, og Kammercollegiet fik under 25de Juni 1666 Ordre at skaffe 2000 Riis Papir til Trykningen, og betydelige Midler bleve anviste til dette Arbeides Udførelse; men efter Frederik den Tredies Død i Aaret 1670 tænktes ikke mere paa denne Sag, og Man var ikke kommet videre end til Manuskripternes Reenskrivning og Collation, da Arbeidet gik istaae. Senere fik den franske Astronom Picard, paa hans Anmodning derom, alle Manuskripterne og Forarbeiderne udlaante, for paa egen Bekostning at udgive dem i Paris; men Omstændighederne hindrede ham deri, og først længe efter hans Død erindrede Man sig i Danmark denne Sag, og efter at det endelig var blevet opsporet hvor de var, kom de efter 35 Aars Forløb tilbage til Danmark i Aaret 1707. Mod Slutningen af forrige Aarhundrede var Udgivelsen af disse Manuskripter paany paatænkt af en Justitsraad Hvass, og skal virkelig være bleven paabegyndt i Frankrig, men standset ved den franske Revolutions Udbrud.

til den orientalske og græske Literatur. I denne Afdeling ere og blive alle senere Acqvisitioner indlemmede, og i samme findes derfor Rasks Samling af c. 180 Sanskrit-Haandskrifter, og af en Deel Haandskrifter i Pali og Singalesisk, der ere saa sjeldne, at denne Samling er den eneste i sit Slags i Europa, (og rimeligviis ogsaa den eneste udenfor de buddhistiske Lande), ligesom ogsaa denne vor store Sprogforskers omfattende lingvistiske Apparat til næsten alle europæiske og asiatiske, gamle og nye Tungemaal, hvori adskillige mere eller mindre udførte Udkast og Undersøgelser, opbevares i samme. d) Den Uldalske og e) den Kalliske Samling, samt f) de fra Geheimearkivet i Aaret 1826 afgivne Haandskrifter, bestaaende af 303 Fascicler Langebekske Collectaneer til de danske Staters almindelige og specielle Historie, Oldsager, Topographi m. m., 20 Fascicler Breve til danske Konger fra fremmede Fyrster, Adelsmænd og Lærde, 59 Fascicler Dokumenter til Oplysning af den danske Adelshistorie, og 25 Fascicler Haandskrifter og Dokumenter angaaende Sverrigs Historie og Forfatning i det 16de og 17de Aarhundrede. — Over hver af disse 6 Afdelinger af Manuskriptsamlingen haves et Catalog; og ved kongelig Resolution af 20de November 1841 er der desuden blevet nedsat en Commission til at lade foretage „en historisk-critisk Revision af samtlige Haandskrifter for at fuldstændiggjøre Realcataloget over samme, og for at foranstalte Udgivelse i Trykken af de for Videnskaben vigtige og interessante Manuskripter“ *). Med Iværksættelsen af denne kongelige Resolution er Man i Arbeide, og

*) Det den 28de Januar 1809 grundede Musæum, hvis Bestemmelse ifølge Reskript af 21de April samme Aar skulde være, „at gjøre de Skatte, det Kongelige Bibliothek indeholder, saaledes frugtbringende, at nyttige og vigtige Kundskaber derved kunde udbredes, og Videnskaberne og deres Literatur beriges med nye Materialier og Bidrag“, kom aldrig i Virksomhed.

efterat det er blevet bestemt hvad der skal optages i det i samme omtalte kritisk-raisonnerende, trykte Catalog, (da mange Haandskrifter nemlig ere af for ringe videnskabelig Værdi til hertil at egne sig), beskrives og charakteriseres alle de vigtigere Haandskrifter nøiere end det har været fornødent i de til daglig Brug bestemte Repertoirer. — Trykningen af en saadan raisonnerende Catalog over de orientalske Manuskripter er allerede paabegyndt, og 1ste Deel allerede udgivet under Titlen „Codices Orientales Biblioth. R. Havniensis. Pars prior, Codices indicos continens. Havn. 1846. 4.

Hvad Bibliothekets Vedligeholdelse betræffer, da er der til forskjellige Tider givet Lovbestemmelser angaaende Aflevering af Frieremplarer til Bibliotheket af den indenlandske Literaturs Frembringelser, og i den nyere Tid er denne Sag ogsaa endelig kommet i regulair Gang; jfr. Frdg. 20de Januar 1832, og for Hertugdømmernes Vedkommende, Frdg. 19de Januar 1781 og 15de Januar 1783. Forøvrigt har der til Bibliothekets Vedligeholdelse, og dets Personales Lønning, siden Aaret 1842 været normeret 11,500 Rbd. aarlig, hvilket er meget mere end der hidtil i nogensomhelst tidligere Periode er bleven anvendt paa samme, og af denne Sum anvendes c. 5000 Rbd. aarlig til Indkjøb af Bøger.

I ældre Dage var Adgangen til Bibliothekets Skatte vanskelig nok at erholde selv for ansete Videnskabsmænd; men siden Aaret 1793 har det ifølge Reskript af 15de November s. A. været fuldstændigt aabent til offentlig Brug, idet Læsesalen daglig staaer aaben fra 11—2, og Bøger under visse meget liberale Betingelser daglig (Onsdag undtagen) kunne erholdes tillaans fra 11—1 Dagen efter at de ere begjerte. Det var derfor at ønske, at flere af vore Landsmænd, der enten ved egne Reiser i fremmede Lande eller ved udenlandske Forbindelser maatte see sig i Stand til at erhverve literaire Sjeldenheder,

vilde berige Bibliotheket ved samme, saaledes som f. Ex. Bestyreren af den botaniske Have i Calcutta, Dr. Wallich, oftere har gjort, samt om alle danske Forfattere, der lade tage Separat-Aftryk af Afhandlinger, der ere trykte i Tidsskrifter, vilde forære et Exemplar af disse til det kongelige Bibliothek, for at denne Nationalskat, der er den største i Norden, kan vedblive at hævde sin Plads. Donationer af værdifulde Privatbibliotheker ere i vore Dage neppe at vente.

Blandt de Bibliothekarer, som til forskjellig Tid have været ansatte ved det Kongelige Bibliothek, bør fremhæves: Schumacher (Griffenfeldt), Gram, Moldenhawer og Werlauff. Den sidstnævnte har leveret et lærd Værk, der indeholder historiske Efterretninger om Bibliotheket, hvilket i det Væsenlige er Kilden til den her anførte Fremstilling.

Stifteren af det Kongelige Haandbibliothek eller som det oprindeligen kaldtes, Cabinetsbibliothek, var Kong Frederik den 5te, der som Kronprinds stærkt havde ladet kjøbe paa Auktioner, og senere som Konge ikke ubetydeligt forøgede dette sit Privatbibliothek, der ved hans Død gik over til Christian den 7de, og efter ogsaa af ham i en Række af Aar at være forøget, den 26 Febr. 1794 opbrændte tilligemed Christiansborg Slot, i hvilket det skal have fyldt 8 Værelser. Senere har der vel paany dannet sig et kongeligt Haandbibliothek, deels ved det betydelige Antal Skrifter, (efter Forlydende c. 1000 Bind aarlig), som blive Kongen overrakte eller tilsendte, deels ved at der bestandigen til Hoffets Brug anskaffes en Deel nyere Sager; men dette Haandbibliothek kan i Grunden kun betragtes som et midlertidigt Opbevaringssted for de paa denne Maade erholdte Skrifter, da disse efterhaanden efter kortere eller længere Tids Forløb afleveres til det store kongelige Bibliothek. Fra denne det kongelige Haandbibliotheks transitoriske Natur gjør dog dets Afdeling af militaire Skrifter, og dets fortrinlige Kortsamling,

der er den bedste som haves her i Landet, en Undtagelse. Skjøndt det heromtalte Bibliothek naturligviis ikke er offentligt, erholdes dog uden Vanskelighed Adgang til samme, naar Man derom anbrager i een eller anden speciel Anledning.

Universitetets Bibliothek.

Et Par Aar efter at Universitetet var traadt i Virksomhed fik det i Aaret 1483 en Bogsamling paa 24 Bøger skjenkt af dets Vicekantsler Peder Albertsen, og denne Samling erholdt efterhaanden i Tidernes Løb ved Donationer af Konger og Private, og især ved at dertil bragtes meget af Klostrenes litteraire Eiendom og ved at Christian den 4de indlemmede den største og bedste Deel af det Kongelige Bibliothek i samme, en stor Tilvæxt, og udgjorde i Aaret 1728 en for sin Tid særdeles betydelig Samling, som i alt skal have indeholdt c. 35,000 Bind. I den store Ildebrand dette Aar, i hvilken Universitetsbygningen og Professorboligerne brændte, blev ogsaa Trinitatis Kirke, paa hvis rummelige Loft Universitetsbibliotheket siden Kong Frederik den 3dies Tid havde været anbragt, et Rov for Luerne, og det herlige Bibliothek opbrændte aldeles. Til Universitetets nuværende Bogsamling, der ligesom den ældre er anbragt oven over den kort efter Branden paany opbyggede Trinitatis Kirke, er Grundvolden altsaa lagt i de nærmest efter den store Ildebrand følgende Aar. Om dens nærværende Tilstand bemærkes, (for størstedelen efter Professor Madvigs Meddelelse om samme i Kjøbenhavns Universitets Aarbog for 1842, S. 3—14), Følgende: Bibliotheket har for Tiden c. 120,000 Bind, foruden Smaa-Piecer. Da det forstørstedelen er samlet ved Donationer og ved Hjelp af Legater for Opkjøb af Bøger i visse navngivne Fag, saa er det langt fra ikke lige vel forsynet i alle de forskjellige Videnskaber. Rigest og fuldstændigst er det i den danske Jurisprudents,

hvilket hidrører fra, at afdøde Etatsraad og Toldkammerereer Schou ved Gavebrev af 22de Febr. 1822 skjenkede det sin særdeles rige Samling af danske juridiske Skrifter, tilligemed Renten af 3000 Rbd., deels til denne Samlings Complettering, deels til Bibliothekets Tarv i Almindelighed. Næst efter den danske Jurisprudents er Danmarks Historie, Geographi og Statistik, den theologiske Literatur og den classiske Philologi, (Archæologien undtagen), bedst repræsenteret. Betydelig, og rig paa kostbare Hovedværker, men dog ufuldstændig i de specielle Afdelingers nyeste Literatur, er den zoologiske og mineralogiske Deel af Naturhistorien, (thi den botaniske Literatur anskaffes kun ved den botaniske Have), hvorved maa bemærkes, at de zoologiske og mineralogiske Skrifter danne en særegen Afdeling, ifølge Statsminister Grev Joachim Godske Moltkes testamentariske Bestemmelse, at Universitetsbibliotheket skulde afkjøbes dets Bøger i denne Retning, (af hvilke en stor Deel vare skjenkede det i Aaret 1788 af den berømte Naturforsker Otto Fr. Møller), og disse forenes med hans egen rige, af hans Fader Statsminister Grev Adam Gottlob Moltke grundlagte Samling, og danne en særegen Afdeling af Universitetsbibliotheket, Bibliotheca Moltkiana for Naturhistorien, til hvis Complettering han legerede 400 Rbd. aarlig, ligesom han ogsaa skjenkede 200 Rbd. aarlig til philologiske og 100 Rbd. aarlig til historiske Bøger, hvilke nu udredes af Renterne af det S. 163 omtalte Moltkeske Legat paa 60,000 Rbd. til det naturhistoriske Studiums Fremme. — Med mathematiske, physisk-chemiske og physisk-philosophiske Skrifter er Universitetsbibliotheket vel forsynet, og ligeledes ret vel med den romerske Rets Literatur. I den udenlandske Historie haves et godt ældre Grundlag, men Man har ikke formaaet at holde Skridt med den nyere Literatur. Den semitiske Deel af den orientalske Literatur er vel forsynet, og den persisk-indiske Afdeling af samme er ved en Donation

af Dr. Wallich i Calkutta blevet forholdsviis meget rig paa vigtige og kostbare Værker, men har just ikke kunnet fortsættes i samme Fuldstændighed. Bibliothekets medicinske Afdeling har i de senere Aar faaet en betydelig Forøgelse ved en Donation af Assessor Møller, og ved at det ophævede chirurgiske Akademies Bibliothek, tilligemed det med samme forenede, fornemmelig af nyere medicinske Skrifter bestaaende Classenske Literaturselskabs Bibliothek, (der ikke maa forblandes med det Classenske Bibliothek), i Aaret 1843 er blevet indlemmet i samme. (Jfr. Aarbogen for 1843, S. 39). — Blandt de paa Universitetsbibliotheket opbevarede Haandskrifter findes tvende navnkundige og høist værdifulde Samlinger, nemlig den af afdøde Professor Rask fra Orienten hjembragte Skat af Zend- og Pehlvi-Haandskrifter, tilligemed nogle Sanskrit- og enkelte Pali-Haandskrifter, og den Universitetet i Aaret 1730 af Islænderen Professor Arne Magnæus skjenkede Arnemagnæanske Samling af 2000 Haandskrifter, hvoraf en stor Deel ere Membraner, fornemmelig islandske, men dog ogsaa andre gamle nordiske, (danske, norske og svenske), til hvis Udgivelse det arnemagnæanske Legat, som nu udgjør c. 27,500 Rbd., fornemmelig er bestemt. Til Bestridelsen af dets Udgifter har Universitetsbiblotheket, skjøndt dets Indtægter nyligen ere blevne forhøiede, kun 4400 Rbd. aarlig (hvoraf c. 1600 Rbd. ere Legatrenter); og heraf anvendes aarlig til Indkjøb og Indbinding c. 2500 Rbd. Foruden de Bøger, der kjøbes, faaer Bibliotheket et uindbundet Frieremplar af alle Bøger og Skrifter, der udkomme i Kongeriget Danmark og Bilandene, men ikke af de i Hertugdømmerne udkommende. (Jfr. Frdg. 20 Januar 1832). Et beqvemt Læseværelse er indrettet ved Siden af Bibliotheksalen i Aaret 1837, og Bibliotheket har saavel et godt alphabetisk Catalog, som et scientifisk eller Real-Catalog, hvilket sidstnævnte dog lader en Deel tilbage at ønske, og navnlig høiligen trænger til at reenskrives.

Skjøndt kun Universitetets Lærere og Studerende have Krav paa at erholde Bøger fra Universitetsbiblioth eket *), staaer det med megen Liberalitet aabent for alle paalidelige Laanere. Det afbenyttes ogsaa ganske overordentlig meget. Dette hidrører vel for Tiden for en stor Deel fra den sjeldne Beredvillighed, med hvilken dets fortrinlige Personale, (til hvilket Man længe skulde lede om Magen), modtage dem, der ønske at afbenytte det; men er dog ogsaa en Følge af andre Aarsager. Universitetets Lærere og Studerende, som udgjøre det største Antal af dem, som dyrke Videnskaberne, søge naturligviis fortrinsviis til Universitetets eget Bibliothek, der i Reglen er i Besiddelse af de Bøger, de ønske at afbenytte; Universitetsbibliotheket ligger i Byens Centrum, medens det Kongelige Bibliothek ligger i en Udkant af samme; Universitetsbibliotheket er aabent alle Hverdage; og endeligen, og dette er den vigtigste Grund, erholder Man paa Universitetsbibliotheket Bogen udlaant strax, medens den paa det Kongelige Bibliothek først kan erholdes udlaant Dagen efter at den er forlangt, hvorved de, som beskjeftige sig med literaire Arbeider, der fordre Afbenyttelsen af et stort Antal Bøger, kun med stor Besvær kunne benytte sig af samme. Udlaanet fra Universitetsbibliotheket, der beløber sig til 14 til 16,000 Bind om Aaret, er derfor ogsaa tre Gange saa stort som Udlaanet af det med Personale og Midler saa langt rigeligere forsynede Kongelige Bibliothek; og heri ligger der en god Grund til at ønske, at Universitetsbibliothekets Indtægter og Personale maatte blive forøgede. Blandt Universitetsbibliothekets tidligere Overbibliothekarer fortjener Professor Nyrup særligen at nævnes, som med Deeltagelse mindes af Størstedelen af den lærde Verdens nær-

*) En Tidlang efter Universitetsbibliothekets Stiftelse fandt Udlaan slet ikke Sted, og Bøgerne vare endogsaa befæstede med Kjeder; og endnu i det 17de Aarhundrede skete Udlaan kun til Professorerne.

værende Generation. For Øieblikket er den ikke blot som lærd Philolog, men ogsaa som Bibliognost megen Anseelse nydende Professor Madvig Overbibliothekar ved samme.

Det Classenske Bibliothek.

I den fædrelandsksindede, i Aaret 1792 afdøde Generalmajor Classens Testament var fastsat, at hans Bogsamling skulde være til offentlig Brug, og 300 Rdl. Courant aarligen anvendes til dets Forøgelse, og efter at hans Broder, Geheimeraad Classen, havde ladet opføre en meget smuk Bibliotheksbygning, blev dette hidtil fornemmelig af mathematiske, landoekonomiske, naturvidenskabelige og geographiske Bøger bestaaende Bibliothek i Aaret 1796 aabnet til offentlig Brug. For Øieblikket er dette hidtil kun meget lidet afbenyttede Bibliothek i Begreb med at undergaae en Hovedforandring, idet det for Fremtiden kun vil omme til at bestaae af Bøger af landoekonomisk, teknologisk, naturvidenskabeligt og geographisk Indhold. Naar denne Forandring er foretaget, og dets øvrige Indhold afhændet, vil det tælle en Snees Tusind Bind. Efter senere Bestemmelser skulde der anvendes 800 Rdd. aarlig til dette Bibliotheks Forøgelse, men denne Sum overskrides i Almindelighed.

Den botaniske Have, Veterinairskolen, Kjøbenhavns Garnison, det Kongelige Konstakademi og det Kongelige nordiske Oldskrift-Selskab have Bibliotheker, der fornemmelig bestaae af Bøger i de Fag, som nærmest interessere de paagjeldende Stiftelser. Læseselskabet Athenæum har ligeledes et godt Bibliothek, som indeholder meget af den nyere udenlandske journalistiske og belletristiske og statsvidenskabelige Literatur, som neppe findes i noget andet Bibliothek her i Landet*).

Af Privatbibliotheker findes her for Tiden ingen af saadan Betydenhed, at de her ville være at nævne, og medens Lan-

*) Athenæums Bibliothek er saa stærkt benyttet at Udlaanenes Antal forrige Aar var 28000.

dets Stormænd i forrige Aarhundrede satte en Ære i at samle Bibliotheker, er det nutildags ganske mærkeligt hvor lidet den fornemme og rige Verden anvender paa Bøgers Anskaffelse.

Blandt de Arkiver i den danske Stat, som have særlig Interesse for Videnskabsmanden, er fornemmelig det Kongelige Geheimearkiv af Vigtighed. Benævnelsen „Geheime“ passer kun paa en saare ringe Deel af dette Arkivs Indhold; men ikke desto mindre holdes dets Indhold dog paa en Maade hemmeligt, og Adgangen til samme er besværliggjort ved at en speciel Tilladelse fra det kongelige danske Cancelli er fornøden for at kunne afbenytte det i een eller anden opgiven Anledning, og det benyttes derfor heller ikke meget. Mange ansete Lærde have imidlertid i Tidens Løb været ansatte som Arkivarer ved samme, og blandt disse Gram og Langebek, som have opnaaet næsten lige saa megen Navnkundighed for deres utrættelige Flid, som for deres sjeldne Lærdom, og det kan derfor antages at det Vigtigste af Geheimearkivets værdifulde Indhold er aftrykt eller afbenyttet, om end ikke i en saadan Grad, at jo en Efterhøst nok vilde lønne sig. Den nærværende Geheimearkivar er den lærde Oldgrandsker Etatsraad Finn Magnussen.

Ved tvende kongelige Resolutioner af 27de Aug. 1845 og 7de Febr. 1846 er der nylig ved Commissionen for Oldsagers Opbevaring og i Forbindelse med det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab blevet oprettet et historisk-archæologisk Arkiv, bestaaende af to Afdelinger, nemlig:

1) En Oldnordisk-Islandsk, indeholdende Diplomer, Afskrifter af Diplomer og andre vigtige Aktstykker til Oplysning for dansk Sprog og Historie ældre end 1450, samt af islandske og oldnordiske Codices, og ligeledes Samlinger til Færøernes, Islands og Grønlands Historie og Archæologi.

2) En antiqvarisk-topographisk Afdeling, indeholdende Samlinger af Indberetninger, Beskrivelser, Tegninger m. m. vedkom-

mende de nordiske Oldsager i Almindelighed og den danske Stats historisk-antiqvariske Topographi i Særdeleshed, samt Afbildninger og Beskrivelser af Oldsager, der have Overeensstemmelse med de nordiske.

Med dette Arkiv, ved hvilket der er tre Arkivsekretairer, er det af det nordiske Oldskriftselskab grundlagte historisk-archæologiske Bibliothek blevet forenet.

I Anledning af Oprettelsen af dette Arkiv er der udstedt en offentlig Opfordring til Alle saavel i Island som i Danmark om at indsende Bidrag til samme, fornemmelig oldnordiske Codices og Aktstykker ældre end 1450, og Man har med Hensyn til den grønlandske og færøeske Afdeling, (som Man vil give den videste Udstrækning, saa at Man til samme for Grønlands Vedkommende endogsaa vil føie alt hvad der kan oplyse ogsaa Landets nyere Geographi og Topographi og alle Slags ethnographiske Meddelelser om sammes nærværende Befolkning), sat sig i Forbindelse med flere i disse nordlige Bilande ansatte Embedsmænd.

Den antiqvarisk-topographiske Afdeling, (som for hvert Sted, saa langt den danske Tunge er eller eengang har været Folkesprog, tilsigter at give Oplysning om alle lokale Forhold, der have ophørt at være almindelige, og som derfor vil omfatte alt hvad der er bundet til et bestemt Sted og ikke staaer i Forbindelse med Landets almindelige Historie som Stat, eller med Personalhistorien), vil alene kunne faae den ønskelige Fremgang ved en almindelig Interesse for samme blandt alle Klasser i Folket. Man har derfor i en udførlig Skrivelse henvendt sig til hver enkelt Sognepræst, og for den Paagjeldendes Sogn udbedt sig: 1) antiqvariske Meddelelser, eller Beskrivelser af og Oplysning om saavel rørlige Oldsager som urørlige, saasom Gravhøie, Steensætninger, gamle Kirker, Ruiner, Voldsteder o. a. desl. 2) Topographiske og lokalhistoriske Indberetninger, nemlig deels geographisk-topographiske, som oplyse Forandringer

af Landet selv, f. Ex. om Land, der er blevet inddiget eller kommet under Vand o. a. desl., deels historisk-topographiske, saasom gamle Navne paa Distrikter, Byer, Høie, Skove, Marker o. s. v., ældre Inddelingsmaader af Landet, gamle Privilegier, Underretning om gamle nu aflagte Veie, Aftryk af gamle Sigiller, Fortegnelser paa Lokal-Embedsmænd og Besiddere af visse Steder, og Afskrifter af eller Optegnelser om Dokumenter, der kunne tjene til Oplysning i Lokalhistorien. 3) Beretninger om Sagn, Sange, Ordsprog, Skikke og Sædvaner eller Lege. 4) Lokale Sprogmærkeligheder. 5) Afbildninger af gamle Kort.

Da det for dette Arkiv, som har et værdifuldt Grundlag i allerede forhaandenværende betydelige Samlinger, bestemte Lokale i Christiansborg Slot ikke endnu er erholdt, er dets Virksomhed heller ikke endnu ret begyndt; men det har allerede erholdt mange vigtige Bidrag, (deriblandt Cancelliraad Deveggs Samling af 878 Kort, som hvad de norske Kort i Samlingen betræffer er den fuldstændigste, der haves), og Løfte om flere vigtige Gaver, deriblandt om Etatsraad Vedel Simonsens rige og sjeldne Samling af antiqvarisk-topographisk Indhold, og ligeledes om Professor og Pastor Larsens Samling.

Et historisk-genealogisk Arkiv er blevet oprettet ved Reskript af 27 August 1845, (altsaa samme Dag som det historisk-archæologiske Arkiv blev oprettet), „i Anledning af at der i Geheimearkivet saavelsom i de collegiale Arkiver findes mange Afskrifter af historiske Dokumenter, der indeholde vigtige Oplysninger om den danske Stats Historie siden den Oldenborgske Stammes Regjeringstid, om Personalhistorie, Genealogi og Heraldik; og da det er befundet uhensigtsmæssigt at slige Afskrifter opbevares paa samme Sted som Originalerne, saa er det blevet bestemt, at der ved Capitulet for de kongelige Ordener, under Cantslerens Tilsyn, skal samles et historisk-genealogisk Arkiv, som skal forbindes med Ordenscapitulets for Per-

sonalhistorien vigtige Samlinger, og gives Plads i Ordenscapitulets Gaard.“ Jfr. Pl. 20 Novbr. 1845. — Dette den 21 Novbr. 1846 aabnede Arkiv, der i et dertil indrettet Læseværelse visse Dage om Ugen i nogle Timer kan afbenyttes af Publikum, har allerede modtaget meget betydelige Samlinger. Den anseligste Tilvæxt har det erholdt ved at Kongen i den den 24de Februar 1847 udstedte „Stadfæstelse paa de det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog forhen givne Benaadningsbreve“, har bestemt at dette Selskabs Documenter, Stamtavler og genealogiske Samlinger, (for hvilke Man havde ansøgt om et Lokale, da de af Mangel paa Plads næsten aldeles ikke kunde afbenyttes, og desuden led meget af Fugtighed), for Fremtiden skulle opbevares og ordnes i det heromtalte historisk-genealogiske Arkiv, saaledes at Arkivarius ved samme skal holde dem særskilte og stedse tilgængelige for Selskabets Medlemmer til Brug ved deres Arbeider. Den betydelige Tilvæxt det historisk-genealogiske Arkiv herved har erholdt bestaaer af to Afdelinger, nemlig det forrige heraldisk-genealogiske Selskabs Samlinger, meest Stamtavler og genealogiske Efterretninger, og det forrige Danske Selskabs Arkiv, der næsten udelukkende bestaaer af Dokumenter og Aktstykker. Den første Afdeling stemmer nogenlunde med det i Aaret 1819 forfattede Catalog, og det Manglende har Man endnu Haab om for størstedelen at erholde tilbage; den anden Afdeling er derimod aldeles defekt, saa at omtrent Halvdelen af de i den trykte Fortegnelse af 1748 anførte Dokumenter mangle, hvorimod der er kommet en stor Mængde til, som tildeels aldrig har været registreret. Over hele denne Samling, (som nok omtrent vil udgjøre 1300 Nummere), forfattes nu et ordentligt Catalog, der bliver færdigt til Efteraaret, og tilligemed Cataloget over den genealogiske Afdeling vil blive trykt.

Af de indsendte Samlinger, (jfr. Berlingske Tid. 1847

Nr. 46 og Nr. 180), maa vi her indskrænke os til at fremhæve tvende, nemlig en Samling af Dokumenter fra Bryrø Gods, som Jægermester Post har indsendt, og som indeholder en Deel Sager af stor Værdi, (saasom den sjellandske Landebog, en i Frederik den 2dens Tid forfattet Fortegnelse over alle Sjellands Kirker med deres Tilliggende, og Rigsraad Christen Skeels egenhændige Optegnelser over Forhandlingerne i Rigsraadet fra 1649—1659); og de Reventlovske Papirer, en Samling af Breve og Ansøgninger fra 1671—1731, navnligen til Storkantsler Grev Conrad Reventlov, hvilke længe have henligget upaaagtede i det udenlandske Departement, hvorfra de ere blevne indsendte. Hele den sidstnævnte store Samling, der tæller 8 til 9000 Nummere, bliver for Tiden ordnet og gjennemgaaet, saaledes at ved hvert Brev Affenderens Navn, og af Indholdet Alt hvad der synes værd at optegne, bliver anført, (en Fremgangsmaade, der saavidt muligt følges ved alle til Arkivet indkomne Sager), og et fuldstændigt Navne- og Sag-Register optages igjen over alle disse Registranter, saa at Enhver stedse kan eftersee om der i Arkivet findes Noget om de Steder og de Personer, der for ham maatte have Interesse.

For at søge at frelse saadanne Dokumenter, der kunne befrygtes snart at ville blive ødelagte, har Hs. Majestæt allernaadigst bevilget en Understøttelse for Arkivaren ved dette Arkiv, Professor Becker, til i indeværende Sommer (1847) at bereise en Deel af Riget, navnligen Jylland, hvor Hovedgaardenes Udstykning har foraarsaget at en betydelig Mængde Godsarkiver ere blevne adsplittede og Dokumenterne for en stor Deel ødelagte, men hvor muligviis endnu meget staaer til at redde.

Kjøbenhavns Universitets, eller, som det kaldes, Consistoriets Arkiv, er blevet ordnet i Aaret 1842. En Fortegnelse paa de tildeels meget gamle og vigtige Dokumenter, som findes

i samme, er indrykket i Kjøbenhavns Universitets Aarbog for 1842 p. 20 ff.

Saavel Cancelliets som Collegiernes og forskjellige Autoriteters Arkiver indeholde en stor Deel for Historien vigtige Dokumenter, der sammestedes henligge til ingen Nytte, da deres Tilværelse forbliver saagodtsom ubekjendt, og da Adgangen til samme ikke er aaben. Da det ikke er disse Arkivers Bestemmelse at være Opbevarelsessteder for det Slags Dokumenter, er det at vente at det med Tiden vil blive befalet at slige gamle historiske Dokumenter skulle afleveres til det historisk-archæologiske Arkiv, som Man kunde ønske ophøiet til et Nationalarkiv, i hvilket Geheimearkivet da kunde indlemmes som en særegen Sektion for de Dokumenter, der ifølge deres Natur burde holdes „geheime“, og det historisk-genealogiske Arkiv, som en særegen Sektion for Personalhistorie, Genealogi og Heraldik, hvorved Man, foruden de andre Fordele, som en saadan Forening vilde medføre, vilde vinde den høist betydelige, at Man paa eet Sted vilde have samlet hvad der nu maa søges paa mange forskjellige Steder, uden at man paa det ene Sted veed hvad der findes paa det andet.

Et ikke uvigtigt Hjelpemiddel for Studier i flere forskjellige Retninger danner det Kongelige Mynt- og Medaille-cabinet. Grundvolden til samme blev lagt under Kong Frederik den Tredie efterat det Wormske i sin Tid berømte Musæum, som ogsaa indeholdt Mynter, var blevet skjenket Kongen i Aaret 1655. Efterat denne Samling senere var blevet en Deel forøget blev den i Aaret 1781 adskilt fra Musæum regium eller det saakaldte Konstkammer, og henflyttet paa Rosenborg Slot, hvor den endnu opbevares. Ved Geheimestatssekretair Guldbergs Medvirkning blev den berømte Zoëga sendt til Italien for at anskaffe antikke Mynter, og ved hans Underhandlinger erhvervedes Baron Ricuperis Samling, som især bestod

af syditaliske Mynter, og Bondacces-Samling, som især var udmærket ved fine romerske Mynter, og indbefattede over 10,000 Stykker. Senere er den Schmettauske Samling, som især bestod af græske Mynter; den Hjelmstjerneske Samling, der indeholdt mange sjeldne danske Mynter, Biskop Münters ældre orientalske Mynter, og en Deel af Kammerherre Falbes Samling af antikke Mynter blevne erhvervede for det Kongelige Myntcabinet, og i Aar (1847) har samme erholdt en betydelig Forøgelse, især forsaavidt Middelalderens og fremmede Mynter og Medailler betræffer, ved ifølge den nylig afdøde Cancelliraad Deveggés Testament at erholde sammes værdifulde Myntsamling. Det er desuden i Tidens Løb blevet forøget baade ved mange interessante Fund her i Landet, (ved hvilke mange deels ved Væringer og Vikinger fra fjerne Lande hjembragte og senere nedgravede, deels under Borgerkrigene i Jordens Skjød skjulte Mynter atter ere komne frem for Dagens Lys), og ved mangfoldige til Samlingen skjenkede enkelte Mynter, samt ved et stort Antal Indkjøb i Udlandet; og det Kongelige Myntcabinet udgjør derfor ogsaa nu en saa anselig og værdifuld Samling, at kun faa større Byer kunne opvise Magen til samme. Det kan passende deles i 8 Afdelinger:

1. Det græske Cabinet, hvilket kun temmelig uegentlig kaldes det græske, da det indeholder alle Slags antikke Mynter, som ikke ere slagne af Romerstatens Regjering, altsaa de saakaldte nummi populorum, urbium et regum. Denne Afdeling indeholder noget over 10,000 Nummere. 2. Det romerske Cabinet, eller Samlingen af romerske Mynter, (i videste Forstand, altsaa det østlige romerske Riges Mynter medregnede lige til dets Undergang ved Constantinopels Erobring af Tyrkerne), i alt over 20,000 Stykker. 3. En værdifuld Samling af orientalske Mynter, fornemmelig ældre saadanne. 4. Skandinaviens Mynter og Medailler fra Svend Tveskjægs Tid indtil Nutiden,

hvilken Deel af Samlingen Man har søgt at bringe til den størst mulige Fuldstændighed, især deelesshed forsaavidt den danske Afdeling betræffer. 5. Fremmede Landes Mynter fra Middelalderen, 6. fremmede Landes nyere Mynter, og 7. fremmede Medailler, alt dog efter et mere indskrænket System; og endeligen 8. Copikamret, som allerede tæller c. 20,000 Nummere i Svovl eller Gips, og efterhaanden skal forsynes med talrige Copisamlinger af det Vigtigste, som udenlandske Cabinetter besidder.

Det hele Myntcabinet indeholder i alt c. 70,000 Nummere. Over de danske Mynter og Medailler haves en i Aaret 1791 i to Bind in folio udgivet Beskrivelse med tilhørende Afbildninger, og et Supplement til samme er i Arbeide; og over de antikke Mynter haves et i Aaret 1816 udgivet, af Professor Ramus udarbeidet Catalog, som bestandig suppleres. En kort Udsigt over Myntkabinettets Indhold er desuden i Aaret 1835 udgivet af Cabinettets Embedsmænd til Brug for dem, som besøge Samlingen. Denne staaer nemlig med den største Liberalitet aaben til almindelig Afbenyttelse. Historiske Rækker baade af Mynter og Medailler ere derfor fremlagte under Glas paa Skraaplaner til Beskuelse, og enhver enkelt Mynt, som Cabinettet eier, kan efter Catalogerne forlanges til nærmere Studium eller til Aftegning i Copikamret. En værdifuld Bogsamling i den heromhandlede Retning, som bestandig forøges haves til Afbenyttelse.

Udgifterne ved Lønningen af Myntcabinettets Personale (1500 Rbd. aarlig til tre Embedsmænd) og til Indkjøb (c. 2000 Rbd. aarlig) udredes af Regaliefondet.

Hs. Majestæt Kongens værdifulde private Myntsamling er omtalt S. 161.

Ikke uvigtig for det historiske Studium er den paa Rosenborg opbevarede, i sit Slags eneste, chronologiske Sam-

ling af Gjenstande, hvilken danner et Slags Familie-Archiv for Kongehuset af Sager, som begynder med Husets Stifter, Kong Christian den 1ste og gaaer til Kong Frederik den 6te inclusive. Enhver Konges og hans Families Sager ere fra Christian den Fjerdes Tid af i chronologisk Følge anbragte i Værelser, som ere dekorerede og meublerede i hans Tidsalders Smag; og denne Samling, som indeholder mange Kostbarheder, giver saaledes et anskueligt Begreb om de forskjellige Regenteres Personlighed. Regalierne, der bestaae af et Par hundrede Nummere, hvoriblandt en stor Deel Diamantsmykker, høre vel ikke til selve denne Samling, men opbevares i samme Lokale, og staae i en naturlig Forbindelse med den.

Musæet for nordiske Oldsager, som nu tæller c. 10,000 Nummere, skylder den nyere Tid sin Tilværelse. Det under Kong Frederik den 3die oprettede saakaldte Konstkammer, der skulde optage alle Slags sjeldne Gjenstande, samlede vel ogsaa efterhaanden en Deel Oldsager; men det var dog forholdsviis kun et ringe Antal, da Man ikke henregnede de hyppigere forekommende Oldsager til Sjeldenheder, og derfor saagodtsom alene indskrænkede sig til at optage saadanne Sager fra Oldtiden, som vare Kostbarheder, eller som havde et særegent Konstværd. Først i Begyndelsen af dette Aarhundrede vaktes ved Biskop Münters, Capt. Abrahamsens, og Prof. Nyrups Bestræbelser en almindeligere Interesse for vort Fædrelands Oldsager; og efter at der i Aaret 1807 var blevet udnævnt en Commission for Opbevaringen af saadanne, besluttede samme at udføre den af Professor Nyrup foreslaaede Plan at oprette et Musæum for nordiske Oldsager. Uagtet en almindelig Opfordring udgik om Indsendelse af Oldsager til Musæet, tiltog dette i de 10 første Aar ikke meget, og til Opbevaringssted havde Man kun et stort Værelse i Universitetsbibliothekets Lokale. I Aaret 1832 indrømmede Kongen Musæet en Række af 7

Værelser i Christiansborg Slots Stue-Etage, og ved den mere planmæssige Opstilling som herved blev mulig, tiltog Publikums Interesse for Samlingen, og dette havde en betydelig aarlig Forøgelse af samme ved indsendte Bidrag af Oldsager til Følge, og i Aaret 1844 erholdt Musæet en meget vigtig Forøgelse ved at Konstmusæets, (det forandrede gamle Konstkammers) Samling af Oldsager, blev indlemmet i samme, ligesom det ogsaa ved denne Leilighed erholdt en yderligere Udvidelse af dets Lokale, som nu bestaaer af 15 Værelser. Dette Musæum, hvis Bestemmelse er at samle alleslags Bidrag til Nordens og navnlig Danmarks, almindelige Culturhistorie, af hvilke her ikke allerede findes større Samlinger, (altsaa ikke Malerier, Portraiter, Mynter, Manuskripter, Bøger, m. m.) bestaaer nu af 3 Hoved-Afdelinger:

1. Gjenstandene fra Hedenold, som atter deles i Gjenstandene fra Steenalderen, i hvilken Man intet Metal havde, Gjenstandene fra Broncealderen, der maa være begyndt med en Indvandring, uden Tvivl af Gother, og Gjenstandene fra Jernalderen, i hvilken Jernet var almindelig bekjendt, og en heel ny og større Cultur under Udbredelse. Denne Gjenstandene fra Nordens Hedenold omfattende Afdeling af Musæet danner nu den fuldstændigste Samling i denne Retning, som der existerer.

Sammenblandede med Oldsager fra de Islænderes og Normanners Tid, som imod Slutningen af Hedenold og i de derefter paafølgende 400 Aar bebyggede Grønland, men senere afløstes af Eskimoer, erholdt Man tillige efterhaanden en Mængde eskimoiske Oldsager, og Man fandt disse saa oplysende for vore egne Oldsager fra Steenalderen, at Man for Sammenligningens Skyld søgte at faae saa mange som mulig. Ogsaa fra Nordamerika erholdt Man Oldsager af Steen og Bronce, der havde en iøinefaldende Overeensstemmelse med vore nordiske,

hvilket ogsaa tildeels gjelder om Steenoldsager fra alle vilde Nationer, til hvilke Cabinettets Plan derfor ogsaa blev udstrakt, og herved er der efterhaanden opstaaet det saakaldte **Cabinet for americanske Oldsager**, som vel er strengt afsondret fra det nordiske Museum, men dog, for at lette Sammenligninger, opstillet i et Værelse ved Siden af samme.

2. Gjenstandene fra Middelalderen, deelte i to Afdelinger, den ældre Middelalder fra Christendommens almindelige Indførelse i det 11te Aarhundrede til Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, og den yngre Middelalder fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede til Reformationens Indførelse i Aaret 1536.

3. Gjenstande, som vel ere yngre end Reformationen, men som dog ved deres Lighed med ældre Gjenstande, kunne tjene til at oplyse og nærmere at bestemme disse, eller som ere charakteristiske for en ældre Slægts Skikke, Sædvaner, huuslige Liv, Smykker, o. s. v., naar de i Smag gaae forud for den nævnte yderste Tidsgrændse, eller kunne ansees som historisk mærkelige, eller som historiske Reliqvier.

Over Hedenoldssagerne haves en Beskrivelse af Arkivsecretair Sorterup til Veiledning for dem, som besøge Musæet.

Musæets Udgifter og dets Personales Lønning bestrides af Regaliefondet, og en vigtig Udgiftspost er den Godtgjørelse af Metalværdien, som ydes til dem, der finde Sager af ædle Metaller i Jorden og som efterkomme deres Pligt at indsende samme.

Til Oplysning i forskjellig Henseende for det geographiske Studium og for Studiet af den menneskelige Culturs (navnlig Industriens) Udvikling, og til Hjelpemiddel ved Studiet af den comparative Archæologie vil det nye **ethnographiske Musæum** kunne tjene, som Man er i Begreb med at oprette, og til hvilket der er blevet anviist 22 Værelser i det saakaldte Prindsens Palais. Grundstammen til dette Musæum haves i den

ethnographiske Afdeling i det Kongelige Konstmusæum, som fornemmelig indeholder grønlandske, chinesiske, ostindiske og australiske Gjenstande. Man vil til denne Samling, hvis Forøgelse betydeligen vil blive lettet ved Kjøbenhavns Beliggenhed ved Søen, søge at forskaffe sig Exemplarer af de forskjellige Gjenstande, som den større Masse af Folket blandt de vigtigere uciviliserede Nationer bruger, og ikke blot, (hvad i ældre Dage var almindeligt ved de ethnographiske Samlinger), holde sig til hvad de Rige og Fornemme betjene sig af; og Man vil naturligviis specielt have Opmærksomheden henvendt paa vore egne Colonier.

Et **Kongeligt Konst-Musæum** blev oprettet af Frederik den 3die, paa hvis Tid de saakaldte Konstkamre eller Raritetscabinetter vare i Mode, i hvilke Man uden noget Slags System samlede alle Slags kostbare og mærkelige Gjenstande. Efter i den nyere Tid til forskjellige andre særskilte Samlinger at have afgivet visse Afdelinger af dets Indhold, bestaaer det Kongelige Konstmusæum, som har sit Lokale i en til samme kjøbt Gaard i Dronningens Tvergade, nu af to Hovedafdelinger, a. Oldsager fra den saakaldte antikke Tid, og b. Konstsager (saasom konstigt forfærdigede Gjenstande af Elfenbeen, Crucifixer, alleslags udskaarne Gjenstande, o. a. dl.), og Kostbarheder, saasom alleslags slebne Gjenstande af Agat, o. a. dl. Blandt denne sidstnævnte, af Konstsager og Kostbarheder bestaaende Afdelings Gjenstande kan en Samling af Gemmer, (deels antikke og deels fra Konstens Gjenfødelsestid og den nyere Tid), og antikke Paster, og en anden af moderne Paster og Aftryk af Gemmer, fremhæves. Den første Afdeling, (nemlig de antikke Oldsager), bestaae af en Samling ægyptiske Oldsager, og en anden af græske og romerske. Begge disse Samlinger indeholde vel enkelte mærkelige Stykker, men ere dog i det Hele taget mindre betydelige. — Da vor paa gode Musæer og Samlinger rige Hovedstad kun er tarvelig forsynet med Levninger

af græske og romerske Oldsager bør det ikke her lades ubemærket at Hs. Majestæt **Kongen** besidder et værdifuldt **privat archæologisk Cabinet**, som har sin Oprindelse fra en Samling af græske Vaser, andre græske og romerske Leerkar, Marmor-Sculpturer og Mynter, som i Aaret 1822, under Hs. Majestæts daværende Ophold som Prinds i Neapel, blev kjøbt mod en Livrente til dens forrige Eier, Erkebiskop Capecelatro af Tarent, og forøget med en Samling af antikke Mynter samt adskillige Vaser, tildeels kjøbte, tildeels udgravede i Cuma under Prindsens Nærværelse sammesteds. Efterat være bragt hertil i Aaret 1827 af et dansk Krigsskib blev Samlingen opstillet i dens nuværende Lokale paa Amalienborg, og den er senere stadigen blevet forøget, deels ved Indkjøb, som dens Directeur er blevet bemyndiget til at gjøre, deels ved Gjenstande, som ere blevne indsendte til Hs. Majestæt, og den har herved opnaaet mere end det Dobbelte af dens oprindelige Størrelse. Formaalet med denne Samling var oprindeligen at afhjelpe nogle af de Mangler Kunstens Fremadskridning her i Staden led under. Bestemmelsen med de antikke Kar var saaledes især at skulle tjene til Mynster for Porcellains- og Leerkar-Fabrikationen, og Hensigten med Myntsamlingen var især at fremme Medailleur- og Graverings-Kunsten; og da nogle af de Lande, som Hs. Maj. dengang bereiste, frembyde de skjønneste Typer af antik Medailleurkunst, saa lagde Man især Vind paa at forøge de bereiste Landes numismatiske Mindesmærker, og sammes Rækker, især de syditaliske og siciliansk, ere derved lidt efter lidt bragte til en anselig Høide. En anden væsenlig Række af Medailler og Mynter i dette Cabinet er Hs. Majestæts Samtids, som dog dog ikke omfatter alle Landes nyere Mynter, men i det Væsentlige bestaaer af alle Mynter og Medailler, der staae i Forbindelse med den franske Revolution af 1789 og alle dens Consequentser, (altsaa ogsaa andre Landes Revolutioner end Frankrigs), lige indtil vore Dage; og

denne Deel af Samlingen er bragt til en saadan Fuldstændighed, at den kun mangler meget Lidet af hvad der er frembragt under Republikken, Keiserdømmet, Restaurationen, Juli-Revolutionen og den nuværende Regjering. Cabinettet besidder vel ogsaa andre Rækker af græske, romerske og moderne Medailler, men de betragtes kun som Elementar-Rækker, og forøges i Reglen kun ved Gjenstande, der indsendes til Hs. Majestæt. — En anselig, af Thorvaldsen samlet, af antikke Marmorer, Terra-Cottaer, Vaser, Broncer, Gemmer, Mynter, og Afstøbninger af Antikker bestaaende Samling, som vil blive opstillet i Thorvaldsens Musæum, findes nærmere omtalt i det næste Afsnit.

Det betydelige Kongelige Musæum for Naturvidenskaberne, som i det Væsentlige har faaet sin nærværende Organisation ved Reskr. af 24 April 1829, bestaaer af flere zoologiske Afdelinger, der hver har sin egen Inspekteur, nemlig 1 for Pattedyr og Fugle, 1 for Krybdyr, Fiske, Krebsdyr og Orme, 1 for Insekter, Arachnider og Myriapoder, og 1 for Bløddyr, Straaldyr og Zoophyter; samt af en mineralogisk, geognostisk Afdeling. I dette Musæum ere en Deel Privatsamlinger efterhaanden indlemmede, blandt hvilke de vigtigste ere: den paa Sjeldenheder meget rige Spenglerske Conchyliesamling, den med udmærkede Exemplarer rigt forsynede Holmskjoldske Mineraliesamling, Tønder Lunds og Sehesteds Insektsamling, som i sin Tid blev anseet for den største i Europa, og Capt. Wøldikes Samling af udstoppede Fugle. Et ganske eiendommeligt Afsnit af Musæet vil opstaae naar vor Landsmands Dr. Lunds mærkelige Samlinger af Brasiliens uddøde Dyr blive opstillede. Paa visse Dage om Ugen er Adgangen til det heromhandlede Musæum aaben for Publikum.

Hs. Majestæt har desuden en partikulair conchyliologisk, palæontologisk, geologisk Samling, der for Tiden opbevares paa Amalienborg Slot, og denne Samling,

som tæller c. 150,000 Individer, henhørende til c. 12000 Arter af Mollusker fra den nuværende Jordperiode, og 3 til 4000 Arter fossile Mollusker, skal være den største Samling i denne Retning, som der existerer. Hs. Majestæt besidder ligeledes en paa Amalienborg Slot opbevaret partikulair Mineraliesamling, som er rig paa Pragtexemplarer, og som indeholder den største Samling af Meteorstene, som Norden har at fremvise, ligesom den ogsaa er rig paa Mineralier fra Vesuv, og fra Island, Grønland, og Færøerne. Hs. Majestæt seer gjerne at alle Allerhøistsammes private Samlinger benyttes af Videnskabsmænd, og disse erholde let Adgang til samme igjennem de ved kommende Inspekteurer.

Universitetet er i Besiddelse af et ganske fortrinligt (indtil videre i et mindre heldigt Lokale, nemlig Kjelderetagen under Solennitetssalen i Universitetsbygningen, opstillet), physiologisk-zootomisk Musæum, som er blevet grundlagt ved Erhvervelsen af Professor Eschrichts betydelige, af 2449 Nummere bestaaende, for 6000 Rbd. afhændede Samling, (jfr. Aarbogen for 1842 S. 15 ff.). Dette Musæum, til hvilket det anatomiske Musæum har afgivet en Deel Gjenstande, og i hvilket Lektor Ibsens sjeldne Samling af Drepræparater nylig er blevet indlemmet, udmærker sig fornemmelig ved et Materiale til Hvalernes Naturhistorie, til hvilket ingen anden Samling kan vise Magen. — Fra Universitetet har det heromtalte Musæum et aarligt Bidrag af 700 Rbd., og ved Legatrenter en Indtægt af 400 Rbd.

Geheimestatsminister Grev Adam Gottlob Moltkes til Universitetet legerede, og af hans Søn Geheimestatsminister Grev Joachim Godske Moltke betydeligt forøgede, og med et Legat paa 60,000 Rbd. til Vedligeholdelsen af samme, og til det naturhistoriske Studiums Fremme*) begavede zoologiske og mineralogiske

---

*) Jfr. Fundatsen for dette Legat i Aarbogen for 1845 S. 47.

Kjøbet af en Samling af 600 nyhollandske Planter, og ved Professor Liebmanns og Gartner Rathsacks Reiser i Sydamerika, der have forskaffet den et Antal af c. 400 nye Arter af sydamerikanske Planter, fornemmelig Orchideer, Cacteer, Cycadeer og Palmer, i c. 850 Exemplarer, og Haven tæller derfor nu ogsaa c. 10,000 levende Planter. Af Værthuse har den 7, nemlig to saakaldte kolde Huse for Planter fra det varm tempererte Jordbelte, et Huus for Saftplanter og capske og nyhollandske Planter, 3 varme Huse for de tropiske Planter, samt et Værthuus til Tiltrækning af unge Planter. Af disse 7 Værthuse ere de to bedst indrettede nye, nemlig Palmehuset, og det, i hvis ene Afdeling de tropiske Orchideer dyrkes. Havens ældste Værthuus, der tidligere var det eneste for den varme Zones Planter, nedrives i denne Tid for at opbygges fra nyt, betydeligt udvidet og med forbedrede Indretninger. Haven har fremdeles en Bygning i hvis nedre Etage der findes en Læsesal, og i den øvre et botanisk Musæum. Herbarierne, som opbevares, deels i dette Musæum, deels i Lokaler, som henhøre til Bibliotheket, ere meget betydelige. M. Vahls og Schumachers Herbarier, tilligemed nogle mindre Samlinger udgjøre her Hovedstammen; og senere ere betydelige Forøgelser tilkomne, især ved Erhvervelsen af Hornemans Herbarier, som talte c. 35000 Nummere henhørende til c. 25000 Plantearter. Af Dr. Lund ere en Mængde brasilianske Planter skjenkede til Herbariet, og afdøde Regimentschirurg Voigt i Frederiksnagor har ligeledes skjenket den en betydelig Plantesamling fra Ostindien. I den seneste Tid har Samlingen ved Dr. J. Vahls Reiser i Grønland og paa Spitsbergen, ved Professor Liebmanns Reiser i Mexico og paa Cuba, og ved afdøde Cand. Kamphøveners Reiser i Syd-Europa erholdt en betydelig Tilvæxt.

Den heromtalte botaniske Have, som har en aarlig Indtægt af 6850 Rbd. fra Universitetet og af 350 Rbd. ved Le-

galrenter, har ogsaa en fortrinlig Bogsamling, som i de senere Aar har erholdt en betydelig Forøgelse ved at afdøde Professor Hornemanns Bogsamling er bleven erhvervet for samme.

I Charlottenlund Skov, 1 Miil N. for Kjøbenhavn, er der en forstbotanisk Have, som er anlagt for en halv Snees Aar siden. Den er af Vigtighed for Studiet af alle træ- og buskagtige Planter, som kunne taale vort Clima og derfor blive Gjenstand for vor Forsticultur, og dens Vigtighed er saa meget større som den botaniske Haves indskrænkede Areal ikke tillader den at dyrke mange træagtige Planter, for hvis Væxt dens indesluttede Beliggenhed og mindre gode Jordbund ogsaa er ugunstig. I Forsthaven ved Charlottenlund findes allerede over 400 Arter Træer og Buske i den frodigste Væxt; og især fortjene Naaletræerne Opmærksomhed, hvilke aldrig have villet trives i den botaniske Have. I Forsthaven findes en lille Læsesal til Afbenyttelse for de Forststuderende under deres Besøg i Anlæget.

Foruden de foranførte staae desuden følgende Samlinger i Forbindelse med Universitetet:

a. Det normal-anatomiske Musæum, hvortil Universitetet aarlig udreder 1400 Rbd.

b. Det pathologisk-anatomiske Museum, der ligesom det foranførte har sin Oprindelse fra det forrige chirurgiske Akademies anatomiske Musæum, og nu aarlig erholder anviist 500 Rbd. af Universitetets Kasse.

c. Den pharmakologiske Samling, til hvilken Universitetet aarlig anviser 50 Rbd.

d. Den chirurgiske Instrumentsamling, der aarligen erholder 300 Rbd. af Universitetets Kasse.

e. Det astronomiske Observatorium, som tidligere var paa runde Taarns Platform, men nu paa Holkens Bastion,

og til hvilket der aarlig af Universitetet anvises 1246 Rbd. og af Legatrenter 51 Rbd.

f. Den physiske Instrumentsamling*), til hvilken der aarlig anvises 828 Rbd. af Universitetets Midler, 630 Rbd. fra det polytekniske Institut og 272 Rbd. af Legatrenter; og

g. Tre chemiske Laboratorier, til hvilke der aarlig anvises 1275 Rbd. af den polytekniske Læreanstalts og 700 Rbd. af Universitetets Midler.

Et nyt magnetisk Observatorim, der betragtes som henhørende til den polytekniske Læreanstalts physiske Apparater, og bestaaer af to paa Kjøbenhavns Vold opførte Træbygninger, er ifølge Reskript af 11te Januar 1840 blevet opført ved Hjelp af en hertil bevilliget Sum af 1500 Rbd. Dette Observatoriums aarlige Udgifter, c. 200 Rbd., bestrides af Videnskabernes Selskab.

B. Om Universitetet i Kiel.

Kong Christian den 3dies Broder, Hertug Johan, oprettede i Aaret 1566 et Gymnasium, eller en udvidet lærd Skole i Kiel, hvilken han tillagde det ved Reformationens Indførelse nedlagte Bordesholm Klosters Eiendomme. Dette Gymnasium besluttede senere den lærde Hertug Frederik den 3die at forvandle til et Universitet, efterat han hertil havde erholdt den tydske Keisers Tilladelse; men hans Plan blev først udført i Aaret 1665 af hans Søn Hertug Christian Albrecht, efter hvem det nye Universitet erholdt Navnet Christiana Albertina (Fundats 29 Septbr. 1665). De Universitetet i Kiel oprindeligen tillagte Indtægter af Amtet Bordesholm bleve senere inddragne

*) Sorø Høiskole har en ved Kjøbet af afdøde Overhofmarschal Hauchs Samling grundlagt, baade betydelig og i visse Henseender pragtfuld Samling af physiske Instrumenter, der dog meest har historisk Interesse.

til Fordeel for den kongelige Kasse, og siden den Tid har Finantserne som Følge heraf i det Væsenlige maattet bestride denne Høiskoles Udgifter, da dens Capitalfond og nogle den tilstaaede tilfældige Indtægter ere af forholdsmæssig ringe Betydning. Dette Statskassens Tilskud er flere Gange blevet forøget, senest med 7200 Rbd. ved det nye Normalreglement, som Kiels Universitet har erholdt ved kongl. Resol. af 15de Decbr. 1845. Ved samme er Professorernes Antal og Gage normeret paa følgende Maade:

a. Det theologiske Fakultet skal have 5 Professorer, nemlig een i den systematiske, een i den exegetiske, to i den historiske, og een i den praktiske Theologi, af hvilke den ældste i Fakultetet skal have 2000 Rbd. i Gage*), to hver 1600 Rbd., een 1400 Rbd. og een 1200 Rbd.; b. Det juridiske Fakultet 6 Professorer, nemlig een i tydsk Privatret med Indbegreb af den tydske Rets- og Statshistorie, to i den romerske Ret, een i Civilproces og Veiledning til Retspraxis, een i Retsphilosophie, Kirkeret, Criminalret og Criminalproces, og een i fædrelandsk Privatret og fædrelandsk Retshistorie. Gagerne for de 5 Ældste ere som i det theologiske Fakultet, og for den Yngste 1000 Rbd.; c. Det medicinske Facultet 6 Professorer, nemlig een i Encyclopædi, Lægevidenskabens Historie, de pharmaceutiske Videnskaber og Lægeformularer, een i almindelig Pathologi og Therapi samt Semiotik og Diætetik, een i speciel Pathologi og Therapi, de medicina

*) De ovennævte Gagebestemmelser skulle, efter Sagkyndiges Yttring, aldeles ikke være til at overholde, da den Omstændighed, at Universitetslærerne kaldes fra eet tydsk Universitet til et andet, skal gjøre et irregulairt Gageringssystem og det Princip at tage enhver til den Priis, til hvilken han er at faae, eller hvilken Universitetsconcurrencen har sat paa ham, (forudsat at Man finder det rigtigt eller formaaer at give den), til en Nødvendighed.

forensis vedkommende Videnskaber og medicinsk Klinik, een i de chirurgiske Videnskaber og chirurgisk Klinik, een i de anatomiske og physiologiske Videnskaber, og een i Fødselsvidenskaben og den samme vedkommende Klinik, med Gager paa 1800, 1400, 1200, to paa 1000 og een paa 800 Rbd.; d. Det philosophiske Fakultet med 17 Professorer, deelte i tre Afdelinger, der paa en Maade kunne betragtes som særlige Fakulteter, og som derfor ogsaa hver have sine særegne Gagerings-normer, nemlig 1. Den philosophisk-philologiske Afdeling med 7 Professorer, nemlig een i theoretisk og praktisk Philosophi, een i Philosophi og de philosophiske Bividenskaber, een i den klassiske Philologi med dertil hørende Videnskaber, een i den klassiske Philologi med Archæologi, een i den orientalske Philologi, een i tydsk Sprog, Oldsager og Literatur, og een i dansk og nordiske Sprog, Oldsager og Literatur, med Gager paa 2000, to paa 1600, 1400, to paa 1200, og een paa 1000 Rbd.; 2. Den historisk-statsvidenskabelige Afdeling med 5 Professorater, nemlig eet i Literatur-historie og Bibliognosi, hvilket er forenet med Bibliothekarembedet, to i Historie, eet i almindelig og fædrelandsk Statistik samt de til den politiske Oekonomi hørende Videnskaber, og eet i Statsvidenskaberne, med Gager paa 2000, 1600, 1400, 1200, og 1000 Rbd.; 3. Den mathematisk-naturhistoriske Afdeling med 5 Professorater, eet i Mathematik, eet i Chemi, Mineralogi, Geologi, Geognosi og physisk Geographi, eet i Physik med derhen hørende Videnskaber, eet i Naturhistorie, især Zoologi, og eet i Botanik, med Gager paa 2000, 1600, to paa 1200, og 1 paa 1000 Rbd.; i Alt 34 Professorater, hvis Gager tilsammen udgjøre 48000 Rbd., eller naar 2000 Rbd., som ere normerede til Gagetillæg, tillægges, 50,000 Rbd. Friboliger for dets Professorer har Universitetet i Kiel ikke, men enhver Professor Ordinarius gjør

hele det Huus han beboer frit for Afgifter. Af extraordinaire Professorer er her langt færre end ved Kjøbenhavns Universitet, og for Øieblikket i alt kun 7, nemlig 3 i det medicinske Fakultet og 4 i det philosophiske; men Antallet paa de extraordinaire Professorer er afvexlende, da disse ofte, naar de have erholdt et Kald til et andet tydsk Universitet, udnævnes til Ordinarii, for at holde dem fra at modtage samme, medens omvendt ingen Extraordinarius bliver Ordinarius alene af Anceennitetshensyn, da Universitetets Concurrence med de andre tydske Universiteter gjør det til en Nødvendighed at tage enhver Universitetslærer til de billigste Vilkaar, til hvilke han er at have. Ved Kiels Universitet er der ansat en Curator, der er Mellemleddet mellem Universitetet og Regjeringen, for at paasee Universitetets Bedste; og den nærværende Curator fungerer tillige som Regjeringscommissarius, og fører altsaa Opsigt med Universitetet og dets Studerende i politisk Henseende. Universitetets Rektor vælges aarligen af det akademiske Senat, der bestaaer af de ordinaire Professorer.

De Studerendes Antal er i de sidste Aar aftaget med over en Tredieдeel, og udgjør nu (i Sommersemestret 1847) kun 183, hvilket er den laveste Freqvents Universitetet har havt i over 30 Aar. Af disse 183 ere 82 fra Holsteen (og deraf kun 6 fra Kiel), 76 fra Slesvig, 8 fra Lauenburg og 17 fra Udlandet. Et Antal af 49 studere Theologi, 4 Theologi og Philologi, 75 Jura, 2 Jura og Cameralia, 1 Cameralia alene, 35 Medicin, 1 Medicin og Philosophi, 1 Philosophi, 3 Philologi, 5 Mathematik, 1 Mathematik og Philologi, 1 Chemi og 5 Pharmaci. Den stærkeste Freqvents i de 10 sidste Semestre har været 227, og Gjennemsnitstallet af disse 10 Semestre er kun 203, nemlig 63 for Theologernes, 77 for Juristernes, 39 for Medicinernes, 9 for Pharmaceuternes

Vedkommende og 15 for deres som studere Philologi og de philosophiske Videnskaber. Sommersemestrene frembyde ingen Afvigelser fra Vintersemestrene, som ere værd at omtale. At saa stor en Deel af de Studerende lægge sig efter Retsvidenskaben hidrører deels fra at der i Hertugdømmerne ingen Examen gives for ustuderede Jurister, deels fra at Hertugdømmernes indviklede Retsvæsen aabner Levevei for et stort Antal Advokater. At de Studerendes Antal ikke er større, maa for en Deel hidrøre fra at Mange ikke studere hele Tiden ved dette Universitet, men ogsaa besøge andre Høiskoler; thi de aarligen Immatrikuleredes Antal, (der rigtignok er af en meget afvexlende Størrelse)*), er nemlig større end i Forhold til den nysanførte Freqvents.

Som Betingelse for at blive immatrikuleret fordres ikke som ved Kjøbenhavns Universitet, at den Paagjeldende først underkaster sig en Examen, men det er nok naar han medbringer en Maturitetsattest fra een af Rektorerne ved de lærde Skoler (jfr. S. 94), med mindre han attraaer Stipendier, for hvis Nydelse Underkastelsen af en særegen Prøve i Statuterne er sat som Betingelse, (jfr. til Ex. Regul. 10 April 1810 for det philologiske Stipendium); eller med mindre han er Værnepligtig, eller han attraaer Stipendium af Convictoriikassen (jfr. S. 176), og Credit paa Forelæsningshonorarerne indtil 6 Aar efter Afgangen fra Universitetet**), i hvilket Fald

---

*) Det største Gjennemsnitsantal af aarligen Immatrikulerede, som noget Decennium fremviser ved Kiels Universitet, er 108, hvilket saavel Perioden 1785—1800, som Decenniet 1820—1830 giver til Resultat; og det laveste er 22, hvilket Decenniet 1745—1755 fremviser. Oprettelsen af Universitetet i Göttingen i Aaret 1734 udøvede i det Hele taget længe en fordærvelig Indflydelse paa Freqventsen ved Kiels Universitet.

**) Enhver, der har bestaaet Convict-Examen med anden Charakteer, kan faae den ovennævnte Credit paa hele Forelæsningshonoraret, naar

han maa underkaste sig en Prøve af Universitetets Professorer, som kaldes for Convict-Examen. Ligesaalidt som der altsaa i Hertugdømmerne er Spørgsmaal om nogen examen artium, ligesaalidet er der det om den saakaldte anden Examen, som endnu i nogen Tid vil finde Sted ved Kjøbenhavns Universitet (jfr. S. 83).

De forskjellige Embedsexamina afholdes ikke i Hertugdømmerne ved Universitetet, saaledes som Tilfældet er i Kongeriget. De, som ville underkaste sig theologisk Embedsexamen, prøves i Hertugdømmet Lauenborg af det lauenburgske Consistorium i Ratzeburg, og i Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen af et Examinationscollegium, som i dette Formaal samles to Gange aarlig, nemlig Mandagen efter Paaske og Michaelis, paa Gottorp Slot, og bestaaer af Præsidenten for den slesvig-holsteenske Provindsial-Regjering som Directeur, og af det Medlem af den slesvig-holsteenske Regjering, til hvis Departement de geistlige Anliggender høre, af Generalsuperintendenterne for Slesvig og Holsteen, af en Professor af det theologiske Fakultet i Kiel (efter Omgang), af Regjeringens andet geistlige Medlem, og af tre andre Geistlige fra Hertugdømmerne. Ved den skriftlige Examen, der varer i to Dage, forelægges Candidaten, der ikke stedes til Examen med mindre han har fyldt det 24de Aar, 20 Spørgsmaal, nemlig 15 i det tydske og 5 i det latinske Sprog, deelte i 4 Afsnit, og valgte af den dirigerende Generalsuperintendent og den theologiske Professor. Ved den mundtlige Examen examineres Candidaten i Løbet af to Dage af Examinationscommissionens Medlemmer, (de to forsnævnte dog undtagne), i theoretisk Moral, praktisk Theologi,

hans Indtægter ikke overstiger 240 Rbd., og paa det halve Honorar, naar hans aarlige Indtægter er under 340 Rbd. Jfr. Cancl. Pat. 10 Aug. 1817.

det gamle og nye Testamentes Exegese, Dogmatik, Symbolik, Polemik, Hermeneutik, Kritik, bibelsk Archæologi, samt i Hjelpevidenskaberne: Kirkehistorie, Kirkeret, Latinitet, Philosophi, Naturvidenskaberne og almindelig Historie. En Prøve i det danske Sprog er ligeledes forenet med Examen (jfr. Patent 15 Mai 1834 § 5). Examinationen foregaaer for lukkede Døre, og kun for en ringe Deel paa Latin. Til Slutning aflægge Candidaterne en Prøve i Prædiken og Cathechiseren. — De ubeforbrede theologiske Candidaters Antal er for Øieblikket c. 180, og de aarligen til geistlige Embeder befordredes c. 20. Alle ubefordrede Candidater skulle aarligen inden Mikkelsdag indsende en theologisk Afhandling til Beviis paa at de fortsætte deres Studeringer, og disse Afhandlinger sender Generalsuperintendenten, ifølge Praxis, til den slesvig-holsteenske Regjering, ledsaget med sin Beretning, der skal indeholde en Fortegnelse over de theologiske Candidater, der opholde sig i hans Generalsuperintendentur, med Opgivelse af dem, der have forsømt at indsende Afhandling, for at der ved senere indløbende Ansøgninger kan tages Hensyn til samme. Jfr. Frd. 6 Aug. 1777 og Patent 15 Mai 1834.

At de, som have taget theologisk Embedsexamen i Hertugdømmerne og ved Kjøbenhavns Universitet, kunne søge theologiske Embeder baade i Kongeriget og i Hertugdømmerne, naar de godtgjøre den fornødne Sprogkundskab, og at første Charakteer ved theologisk Examen i Hertugdømmerne svarer til egregie ved Kjøbenhavns Universitet, og anden Charakteer med een af de tre Udmærkelsesbetegnelser til laudabilis ved Kjøbenhavns Universitet, er alt omtalt S. 108.

De juridiske Candidater examineres af Overappellationsretten i Kiel, som to Gange aarlig, nemlig Mandagen efter Paaske og Mikkelsdag, afholder en Examen, til hvilken Ingen admitteres uden han kan bevise at han to Aar har opholdt sig

ved Universitetet i Kiel, og i alt i tre Aar har hørt juridiske Forelæsninger, og i det mindste er 21 Aar gammel. Ved denne Examen meddeles skriftlige Spørgsmaal i alle Dele af Retsvidenskaben, og de Paagjeldende examineres mundtligen, (efter først at være prøvede i Forkundskaberne: Verdenshistorie, Fædrelandshistorie og de philosophiske Videnskaber, især Logik, Psychologie og Moralphilosophi), i Hovedvidenskaberne: Romerret, Canonisk Ret, Civilproces, Criminalret med Criminalproces, Fædrelandets Ret og den til disse Videnskaber hørende Literatur og Historie, tydsk Privat- og Statsret og Lehnsret. Til Slutning holdes en praktisk Prøve, idet Candidaten faaer en Sags Akter til Behandling. Efter tilendebragt Examen meddeles den Paagjeldende et Vidnesbyrd om samme. Jfr. Frdg. 18 Decbr. 1795 og Patent 15 Mai 1834. Enhver der har taget juridisk Examen faaer paa Ansøgning derom uden Vanskelighed Bestalling som Advokat, og Advokaternes Antal udgjør derfor ogsaa for Øieblikket (i Aaret 1847) 90 i Hertugdømmet Slesvig, og 146 i Hertugdømmet Holsteen*).

I Hertugdømmerne afholdes ingen medicochirurgisk Examen. Tilladelsen til at udøve medicinsk og chirurgisk Praxis i Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen er for Indlændiges Vedkommende betinget af at den Paagjeldende har erhvervet Doctor- eller Licenciatgraden i Medicin og Chirurgi ved det medicinske Fakultet i Kiel. De, som have Ret til medicinsk-chirurgisk Praxis i Kongeriget, have samme Beføielse i Hertugdømmerne. Udlændinge, som ikke have promoveret i Udlandet, kunne erhverve sig Ret til at praktisere i Hertugdømmerne ved i Kiel at underkaste sig Doktorexamen og bestaae samme med

*) En derover anstillet Undersøgelse har givet til Resultat, at Advokaternes Antal i Forhold til Befolkningen ikke er større nu end det var mod Slutningen af det forrige Aarhundrede.

1ste Charakteer; naar de derimod have promoveret i Udlandet, maa de underkaste sig et colloqvium ved det medicinske Fakultet i Kiel, og bestaae samme med 1ste Charakteer. For Hertugdømmet Lauenborgs Vedkommende finder denne Indskrænkning ikke Sted. Berettigede til Lægepraxis var i Aaret 1847 132 i Hertugdømmet Slesvig, og 250 i Hertugdømmet Holsteen.

Ogsaa ved Kiels Universitet finder der en philologisk Examen Sted, der nærmest er beregnet for dem, der danne sig for Skolefaget, hvilken hidtil kun netop saa mange have underkastet sig, som der har været Brug for til Besættelsen af ledige Poster. Jfr. om samme Regulativ 10 April 1810 § 11 og 12. Derimod have Forhandlingerne om en cameralistisk eller statsvidenskabelig Examens Indførelse i Hertugdømmerne henslæbt sig med en træg og søvnig Langsomhed i en Række af Aar uden endnu at føre til noget Resultat (jfr. S. 118).

Enhver Candidat, der søger Embede, skal godtgjøre sin Kyndighed i det danske Sprog, og dette gjelder endogsaa ved Ansøgninger om Advokat-Bestillinger. Jfr. Patent 7 Septbr. 1812 og Canc. Skr. 5 Juni 1813.

Hvad Doctorværdigheden betræffer, da ere Betingelserne for at erholde samme, ligesom ved de fleste andre tydske Universiteter, Tentamen, Examen, Forelæsning, samt Udarbeidelse og Forsvar af en Inaugural-Dissertation. I de 10 Aar 1834—1843 er i alt promoveret til Doktorer, 9 Theologer, 13 Jurister, 151 Medicinere og 62 i de philosophiske Videnskaber.

For trængende Studerende er der godt sørget, især deleshed hvad Theologerne betræffer. Deels har Universitetet nemlig lige siden sin Stiftelse havt et Convictorii Bord for fri Spiisning for fattige Studenter, (altsaa en lignende Indretning som det S. 123 omtalte Communitet ved Kjøbenhavns Universitet), hvis Præstation ved Reskript af 23 Juli 1790 er blevet forandret til en Pengeunderstøttelse af 64 Rbd. aarlig, som

deels af Convictoriikassen, der har en aarlig Indtægt af c. 4000 Rbd., deels har Universitetet mange Legater for trængende Studerende. Medens det aldeles overveiende Antal af slige Legater ved Kjøbenhavns Universitet bestyres af det akademiske Senat, er dette i Kiel kun Tilfældet med et Par Stykker, hvorimod Resten bestyres og bortgives af Private. Samtlige Legater give en aarlig Indtægt af c. 6000 Rbd., eller naar Convictoriikassens Indtægt tillægges, af c. 10,000 Rbd., og der er saaledes Midler tilstede til at tildele en Tredie-deel af Universitetets Studerende en aarlig Understøttelse af c. 150 Rbd. hver i Gjennemsnit. En Fortegnelse paa Legaterne ved Kiels Universitet og deres Administratorer, findes i Cancelliraad Selmers Kjøbenhavns Universitets Aarbog for 1843, S. 209—212.

Det heromhandlede Universitets Indtægter ere, i runde Summer, for Aaret 1847 anslaaede til:

Finantskassens Bidrag	78,300	Rbd.
Den akademiske Fiscus egne Indtægter, derunder Renten af Universitetets Capitalformue, som er c. 100,000 Rbd.	5,500	—
Universitetets og forskjellige Legaters og Stiftelsers Indtægter	5,500	—
	84,300	Rbd.

Udgifter:

Gage til 34 Professorer	50,500	Rbd.
— til andre Lærere	3,084	—
— til forskjellige andre Embedsmænd	8,400	—
Til Samlinger og Institutter	10,400	—
Til Understøttelser for de Studerende	5,500	—
Blandede Udgifter	6,400	—
	c. 84,300	Rbd.

Med Kiels Universitet ere forskjellige videnskabelige Samlinger forenede, saasom:

a) Kiels Universitetsbibliothek, der opbevares paa Slottet i denne By, og tæller c. 100,000 Bind. Dets aarlige Indtægt er 4200 Rbd.

b) En botanisk Have, som tæller over 6000 Arter af Planter, og har en aarlig Indtægt af 1600 Rbd.

c) Et anatomisk Musæum, blandt hvis Præparater især en stor Samling af Embryoner og Monstrositeter er mærkelig. Dets aarlige Indtægt er 1300 Rbd.

d) Et naturhistorisk Musæum, som især ved Kjøbet af Fabricius's Musæum har faaet en god Tilvært, og som har en betydelig Forøgelse i Vente naar Skibet Galathea vender tilbage fra sin Omseiling om Jorden. Dette Musæum har en aarlig Indtægt af 1200 Rbd.

e) En Samling chemiske Apparater.

f) En Samling physiske Apparater.

g) En Mynt- og Konstsamling, til hvilken vor konstelskende Konge, under hvis Regjering den er grundlagt, har skjenket en Samling af antikke Mynter, blandt hvilke der navnlig findes en anselig Række af romerske Familie- og Keisermynter. Forøgelsen af den heromtalte Samling, paa hvilken der anvendes 300 Rbd. aarlig, er hidtil skeet ved Anskaffelsen af Abstøbninger, og af Gemme-Affstøbninger haves allerede en temmelig fuldstændig Samling, der bestaaer af c. 7000 Nummere, og det er ligeledes lykkedes Bestyreren af denne Samling, Prof. philol. Forchhammer, for samme at erhverve en fortrinlig Samling af Affstøbninger af antike Bronce-Figurer.

I Kiel findes ligeledes et Musæum for fædrelandske Oldsager.

Noget astronomisk Observatorium har Universitetet derimod ikke, men vor berømte Astronom, Conferentsraad Schumacher, har et saadant i sin Have i Altona.

3) Om Høiskolen i Sorø.

Kong Frederik den Anden oprettede i Aaret 1585 en Skole og Opdragelsesanstalt for 30 adelige og 30 borgerlige

unge Mennesker, som sammesteds skulde have Alting frit, og kunne opholde sig der i 6 Aar (jfr. Fundats af 31 Mai 1586), og til denne Stiftelse skjenkede han det ved Reformationen ophævede Soro Klosters Gods, som var blevet inddraget under Kronens Jordegods. Ved Siden af denne Opdragelsesanstalt og Skole, som beholdt sin egen Rektor, oprettede Christian den Fjerde, for at forebygge at de Adelige i for ung en Alder skulde blive sendte udenlands, „inden de kunde ret fatte hvad de hos Fremmede saae og forfarede“, ved Fundats af 30 Novbr. 1623 et Akademi, der ved en fælles Overhofmester blev sat i Forbindelse med Skolen, og til Bestridelsen af dette Akademies Udgifter skjenkede han Maribo Klosters og Børglum Klosters Gods, og senere noget mere Jordegods i Sjelland, Fyen og Skaane, hvorimod Skolen beholdt sine Eiendomme for sig, kun med den Indskrænkning, at dens Overskud skulde tilfalde Akademiet. Den Indbest Christian den 4de viste det af ham oprettede Akademi, ved hvilket han lod to af sine Sønner oplære, havde naturligviis en gavnlig Indflydelse paa dets Virksomhed; men allerede kort efter hans Død „begyndte det at vakle og inden 10 Aar efter samme stod det for Fald“, og i Aaret 1665 blev det ved en kgl. Rsl. af 21de April nedlagt, og af dets Jordegods blev Maribo Klosters Gods henlagt til Dronningen Livgeding mod anden Erstatning, der imidlertid aldrig blev given, og Resten, 437 Tdr. Hartkorn, udlagt til Betaling af Akademiets Gjeld, som beløb sig til over 120,000 Rd. Skolen vedblev derimod at bestaae indtil Aaret 1737, i hvilket Aar den blev nedlagt fordi der næsten ingen Elever længere var i den. Ved Fundats af 7de Juli 1747 blev der paany, i en dertil opført Pragtbygning, oprettet et adeligt (ridderligt) Akademi i Soro, som strax erholdt Udsigt til at virke med større Kræfter, idet Holberg kort før dets Indvielse testamenterede det sine Godser Tersløse og Brorup, som ved denne Leilighed

bleve oprettede til et Baroni ved et Erectionspatent af 6te Marts 1747, i hvilket det hed, at Baroniet efter Holbergs Død skulde tilfalde Sorø Akademi, ligesom Holberg ogsaa ved Codicil af 20de Januar 1748 legerede Akademiet sit til 12,000 Rdd. vurderede Allodialgods. Uagtet denne Bestand, der blev forøget ved Overtagelsen af de i det Følgende nærmere omtalte Kalkreutziske Godser, deelte det nye Akademi inden nogle faa Aar sin Forgjengers Skjebne, og uagtet det i Aaret 1782 erholdt en ny Fundats, der ogsaa aabnede det for Uadelige, stode dets Læresale inden Aarhundredets Slutning tomme. I Aaret 1789 var Akademisternes Antal saaledes kun 4, i 1793 3, i 1796 2, og i 1797 kun Een, der afgik den 1 Mai 1798, hvorved Akademiets Virksomhed aldeles ophørte; og endeligen afbrændte i Aaret 1813 den 11te Juni den tomme Akademibygning med Bibliothek og Samlinger. Akademiets Indtægter accumuleredes imidlertid under en heldig Bestyrelse betydeligen, (uagtet det i Aaret 1813 afgav 100,000 Rd. til Christiania Universitet), og skjøndt Erfaringen syntes at have viist, at Man ikke kan vente at unge Mennesker skulle tage til en lille Kjøbstad for sammesteds at søge en Dannelse, som de langt bedre kunne erholde i den med alle videnskabelige Hjelpemidler rigt udstyrede Hovedstad, blev det dog paany besluttet at oprette et Akademi i Sorø. Man begyndte i den Anledning med i Aaret 1822 at lade en lærd Skole træde i Virksomhed i Sorø (jfr. Bkg. 31 Mai s. A.), og efter at Man med den ganske overordentlig store Bekostning af 309,810 Rbd.*) havde opført og udstyret en ny Akademibygning, blev Akademiet tilligemed Opdragelsesanstalten og Skolen, for hvilke der under 28de Januar 1827 var udstedt nye Statuter, høitideligen indviede

*) Den afbrændte Akademibygning var assureret for 80,000 Rdlr. Courant.

den 24de Mai 1827. De egenlige Fagstudier bleve, ligesom tidligere, Kjøbenhavns Universitet forbeholdt, hvorimod de fra Akademiet Dimitterede skulde ansees for modne til strax at begynde paa Studierne til Embedsexamen, uden at have nødig ved Kjøbenhavns Universitet at forberede sig til og underkaste sig den S. 83 omtalte anden Examen, og foruden en Deel Adjunkter ved Skolen*) blev der ansat 8 (senere 11) Lektorer**), som foruden at læse i Skolens øverste Klasse skulde holde Forelæsninger for Akademisterne over de samme Discipliner, som der ved Kjøbenhavns Universitet studeres til anden Examen; og med Akademiet skulde desuden et praktisk Jordbyrknings- og Forst-Institut forenes. Skolen og Opdragelsesanstalten, (der senere ved Resl. af 3die Marts 1843 blev adskilt fra Akademiet, og som et særligt Institut sat under en Rektors Bestyrelse, hvorved Lektorernes Forpligtelse til at læse i øverste Klasse bortfaldt og hele deres Embedsvirksomhed indskrænkedes til at veilede nogle enkelte Akademisters „anden Examen“ erstattende Studier), havde i Aarene 1826—1834 i Gjennemsnit 57 Elever og en Snees skolesøgende Disciple. I Aaret 1835 var derimod Elevernes Antal sunket til 43, i 1836 til 38 og i 1837 til 33. I sidstnævnte Aar blev Betalingen for Ophold, Underhold og Underviisning nedsat til det yderst lave Beløb af 128 Rbd. aarlig, og siden den Tid har Opdragelsesanstalten (skjøndt neppe alene af denne Grund) havt saa stor en Freqvents, som den kan modtage; jfr. S. 92. Akademisternes Antal har na-

*) Lærerpersonalet ved Skolen, der i Aaret 1822 kun bestod af 1 Adjunkter, er efterhaanden blevet forøget, og bestaaer nu af en Rektor, 2 Overlærere og 10 Adjunkter.

**) I Aaret 1822 blev der ansat 8 Lektorer, i 1826 en 9de, i 1827 en 10de og i 1828 en 11te.

bleve oprettede til et Baroni ved et Erectionspatent af 6te Marts 1747, i hvilket det hed, at Baroniet efter Holbergs Død skulde tilfalde Sorø Akademi, ligesom Holberg ogsaa ved Codicil af 20de Januar 1748 legerede Akademiet sit til 12,000 Rdd. vurderede Allodialgods. Uagtet denne Bistand, der blev forøget ved Overtagelsen af de i det Følgende nærmere omtalte Kalkreutziske Godser, deelte det nye Akademi inden nogle faa Aar sin Forgjengers Skjebne, og uagtet det i Aaret 1782 erholdt en ny Fundats, der ogsaa aabnede det for Uadelige, stode dets Læresale inden Aarhundredets Slutning tomme. I Aaret 1789 var Akademisternes Antal saaledes kun 4, i 1793 3, i 1796 2, og i 1797 kun Een, der afgik den 1 Mai 1798, hvorved Akademiets Virksomhed aldeles ophørte; og endeligen afbrændte i Aaret 1813 den 11te Juni den tomme Akademibygning med Bibliothek og Samlinger. Akademiets Indtægter accumuleredes imidlertid under en heldig Bestyrelse betydeligen, (uagtet det i Aaret 1813 afgav 100,000 Rd. til Christiania Universitet), og skjøndt Erfaringen syntes at have viist, at Man ikke kan vente at unge Mennesker skulle tage til en lille Kjøbstad for sammesteds at søge en Dannelse, som de langt bedre kunne erholde i den med alle videnskabelige Hjelpemidler rigt udstyrede Hovedstad, blev det dog paany besluttet at oprette et Akademi i Sorø. Man begyndte i den Anledning med i Aaret 1822 at lade en lærd Skole træde i Virksomhed i Sorø (jfr. Bkg. 31 Mai s. A.), og efter at Man med den ganske overordentlig store Bekostning af 309,810 Rdd. *) havde opført og udstyret en ny Akademibygning, blev Akademiet tilligemed Opdragelsesanstalten og Skolen, for hvilke der under 28de Januar 1827 var udstedt nye Statuter, høitideligen indviede

*) Den afbrændte Akademibygning var assureret for 80,000 Rdlr. Courant.

den 24de Mai 1827. De egenlige Fagstudier bleve, ligesom tidligere, Kjøbenhavns Universitet forbeholdt, hvorimod de fra Akademiet Dimitterede skulde ansees for modne til strax at begynde paa Studierne til Embedsexamen, uden at have nødig ved Kjøbenhavns Universitet at forberede sig til og underkaste sig den S. 83 omtalte anden Examen, og foruden en Deel Adjunkter ved Skolen*) blev der ansat 8 (senere 11) Lektorer**), som foruden at læse i Skolens øverste Klasse skulde holde Forelæsninger for Akademisterne over de samme Disciplinet, som der ved Kjøbenhavns Universitet studeres til anden Examen; og med Akademiet skulde desuden et praktisk Jordbyrknings- og Forst-Institut forenes. Skolen og Opdragelsesanstalten, (der senere ved Resl. af 3die Marts 1843 blev adskilt fra Akademiet, og som et særligt Institut sat under en Rektors Bestyrelse, hvorved Lektorernes Forpligtelse til at læse i øverste Klasse bortfaldt og hele deres Embedsvirksomhed indskrænkedes til at veilede nogle enkelte Akademisters „anden Examen" erstattende Studier), havde i Aarene 1826—1834 i Gjennemsnit 57 Elever og en Snees skolesøgende Disciple. I Aaret 1835 var derimod Elevernes Antal sunket til 43, i 1836 til 38 og i 1837 til 33. I sidstnævnte Aar blev Betalingen for Ophold, Underhold og Underviisning nedsat til det yderst lave Beløb af 128 Rbd. aarlig, og siden den Tid har Opdragelsesanstalten (skjøndt neppe alene af denne Grund) havt saa stor en Freqvents, som den kan modtage; jfr. S. 92. Akademisternes Antal har na-

*) Lærerpersonalet ved Skolen, der i Aaret 1822 kun bestod af 1 Adjunkter, er efterhaanden blevet forøget, og bestaaer nu af en Rektor, 2 Overlærere og 10 Adjunkter.

**) I Aaret 1822 blev der ansat 8 Lektorer, i 1826 en 9de, i 1827 en 10de og i 1828 en 11te.

turligviis ikke kunnet andet end være saa ringe*), at det i Gjennemsnit ikke har været saa stort som Lektorernes, og en i Aaret 1830 (jfr. Bkg. 13 Juli) oprettet landoekonomisk Læreanstalt paa Norup, een af Akademiets Hovedgaarde, gik end ogsaa, efter at have kostet betydelige Summer, til Grunde af Mangel paa Afbenyttelse. Den kun lidet afbenyttede Realunderviisning, som i Aaret 1837 er indført i Sorø Skole, er alt berørt S. 58 og S. 92.

Ved Kongelig Resolution af 27de Marts 1847 har Sorø lærde Skole nu faaet samme Indretning, som de S. 83 omtalte udvidede lærde Skoler, og Akademiet, der som nysanført kun var beregnet paa den „anden Examen" erstattende Underviisning, som nu skal meddeles i de udvidede lærde Skoler, er som en aldeles ligefrem Følge heraf ophævet, i det mindste i Realiteten, om end sammes Ophævelse ikke directe er udtalt.

Stiftelsens store Indtægter, der udgjøre c. 150,000 Rbd. aarlig, ville, naar Udgifterne ved Skolen og Opdragelsesanstalten ere bestridte, levne et betydeligt Overskud, og dens Rigdom har derfor i længere Tid tildraget sig en særlig Opmærksomhed. At bemeldte Overskud vilde kunne udøve en høist heldbringende Virksomhed, naar det blev anvendt i Videnskabernes Tjeneste i Kjøbenhavn, synes aabenbart. Naar det i høieste Grad vigtige polytekniske Institut erholdt Halvdelen af dette Overskud, vilde det ikke blot kunne faae en landoekonomisk og forstvidenskabelig Afdeling, men det vilde ogsaa kunne afhjelpe sine øvrige ikke ringe Savn; og ved Hjelp af den anden Halv-

*) At dette ikke vilde kunne skrives paa Lektorernes Virksomheds Regning, selv om Adgangen til at tage anden Examen ved Sorø Akademi havde staaet enhver Student aaben, er let at indsee, end sige nu en saadan fri Concurrence ikke har fundet Sted. At i Aarene 1822—1846 kun i Gjennemsnit 5 til 6 aarlig have taget examen artium i Sorø, er omtalt S. 92.

deel vilde Universitetet kunne erholde et statsvidenskabeligt Fakultet, et Par Lærestole i andre Retninger, som det endnu savner, og en Udvidelse af dets videnskabelige Samlinger og af Universitetsbygningen*). For det Første vil en saadan heldbringende Anvendelse af det forrige Sorø Akademies Midler imidlertid ikke være at vente; thi skjøndt Erfaringen synes at

*) Imod en saadan Anvendelse af det omhandlede Overskud paaberaaber Man sig paa den ene Side at det vilde være en Overtrædelse af Frederik den Andens og Holbergs Bestemmelser; men hertil svares fra den anden Side Følgende: Frederik den Anden vilde kun have en Underviisningsanstalt i Sorø for 60 unge Mennesker, og en saadan afgiver Sorø Skole og Opdragelsesanstalt jo; og hvad Holberg angaaer, da har hans Hensigt uden Tvivl kun været, at hans Formue skulde anvendes i Videnskabernes Tjeneste; men om dette skeer i Sorø eller i Kjøbenhavn, har visnok ikke været ham magtpaaliggende, og det vilde aldeles stride mod hans velbekjendte sunde Dømmekraft, af den tilfældige Omstændighed at han, (rimeligviis paa Anmodning derom), har nævnt Sorø som Stedet, hvor hans til videnskabeligt Brug helligede Midler skulde anvendes, at holde fast ved at Anvendelsen bestandig ufravigeligen skulde skee paa dette Sted, selv om den sammesteds skulde være uden Frugter, medens det var aabenbart, at den paa et andet Sted vilde kunne opnaae sin Hensigt og virke paa en heldbringende Maade. Fordi Holberg vilde, at et Værdibeløb, som det hans Godser havde i Aaret 1747, (circa 100,000 Rdlr. Courant), skulde anvendes paa Videnskabernes Fremme i Sorø, er det desuden slet ikke afgjort, at han vilde, at det tyvedobbelte Beløb skulde sammesteds anvendes i dette Øiemed; og havde han tænkt sig at der vilde finde en Opdyngelse af Akademiets Indtægter Sted ved Sammenlæggelse af Rente og Rentes Rente under en Ovale af c. 30 Aar, saa havde han rimeligviis taget ganske andre Bestemmelser med dette Beløb. Da alt i Verden er omskifteligt, og da nye Forhold gjøre andre Foranstaltninger nødvendige, maa alle slige testamentariske Bestemmelser udføres saaledes, at Det skeer, som Testator fornuftigviis maa antages at have villet skulde skee, og ikke, paa Grund af en bogstavelig Udtydning, Noget, som Testator, hvis han levede, aldeles vilde misbillige; og paa at denne Regel er bleven fulgt har vi ogsaa mangfoldige Exempler.

have viist, at een Høiskole ikke blot er tilstrækkelig for et Land af Danmarks Størrelse, men at Hovedstadens Tiltrækningskraft er saa stor, at ingen Høiskole udenfor samme vil kunne trives, ere de flere Gange mislykkede Forsøg paa ikke blot at følge det Principale i vedkommende Testatorers Bestemmelse, nemlig at de af dem skjenkede Midler skulle anvendes i Videnskabernes Tjeneste, men ogsaa den secundaire, maaskee tilfældige Bestemmelse, at det skulde være i Sorø at de skulle anvendes til Videnskabernes Dyrkelse, endnu ikke opgivne. Den nysnævnte kongelige Resl. af 27de Marts 1847 bestemmer nemlig, at der ved Siden af Skolen skal være en Real-Høiskole, hvis almindelige Formaal skal være at forskaffe dem, der have erhvervet sig den Forbannelse, som er Formaalet for det realvidenskabelige Skolecursus, en høiere og mere fuldendt realvidenskabelig Uddannelse, og i Særdeleshed at give Leilighed til at erhverve grundig Kundskab i Fædrelandets Sprog, Historie, Statistik og Statsforfatning, samt i de for Borgerne i private Stillinger vigtigste Dele af Lovgivningen, som og Kundskab om de administrative og communale Forhold. Real-Høiskolen skal derhos meddele Underviisning og Veiledning i en mere speciel Retning til Erhvervelse af de Kundskaber, som henhøre til den rationelle Landoekonomi. Med dette theoretiske Lærecursus skal der forenes en praktisk Underviisning i Agerbruget og Forstvæsenet. — Den nærmere Organisation af alt dette staaer imidlertid endnu tilbage. At de herhenhørende Bestemmelser ville blive tagne inden dette Skrifts Slutning, kan imidlertid ansees for afgjort, og i det Tillæg af Rettelser og Tilføielser, med hvilket dette Arbeide vil ende, vil saaledes det Væsenlige af hvad Tiden vil medføre Sorø Læreanstalt angaaende, kunne blive meddeelt, og hertil henvises Læseren derfor.

De Soranske Midler kunne deles i 4 Hovedbestanddele:

1) Sorø Klosters gamle Gods, hvilket Frederik den Anden som ovenanført skjenkede til en Skole og Opdragelsesanstalt for 60 unge Mennesker. Hertil høre Sorø store og lille Ladegaard, Bjernedegaard, og en betydelig Deel Bondergods, Skovareal og Tiender, og denne Bestanddeel er langt større end den Holbergske Donation. 2) Baroniet Holberg, hvis Bestanddele nærmere findes omtalte i Noten paa næste Side. 3) De Kalkreutziske Godser, med Hensyn til hvilke det forholder sig paa følgende Maade: Oberst v. Kalkreutz oprettede ved Testament af 13de Novbr. 1743 (Hofmans Fund. VII, S. 594 ff.) sine to Hovedgaarde, Hellestrup og Ridløse Ladegaard med Tilliggende, til en Pensionsanstalt for 10 fattige Officerer »eller andre skikkelige Mennesker«, hver paa 60 Rdl. aarlig, og 10 Fattige paa Godset, hver 24 Rdl. aarlig, hvorhos han bestemte at de hoverigjørende Bønder skulde have Frihed for al Afgift hvert syvende Aar, og kun betale 10 Rdl. i Indfæstning, samt nyde en aarlig Udviisning af Hjul- og Gavntømmer. Da den Kalkreutziske Stiftelse paa Grund af den paa Godserne hvilende Gjeld ikke kunde sættes i Virksomhed, og da ingen Executor testamenti var udnævnt af Testator, bleve disse Godser efter hans Død ved Fundats af 14 Mai 1751 (Qvartudgaven af Frdgrne for 1751, S. 99 ff.) henlagte under Sorø Akademi, imod at samme gjordes ansvarlig for Testamentets Fuldbyrdelse, hvilket i Begyndelsen ikke var Akademiet til Fordeel, men først senere i Tidens Løb er blevet det. 4) Den sammensparede Formue, bestaaende deels af Godserne Nordruplund og Mørup, der bleve kjøbte i Aarene 1824 og 1825, da Priserne paa Jordegods vare saa yderst lave, deels af c. 900,000 Rdl. i rentebærende Papirer. — Det samlede Jordegods udgjør 3893 Tdr. Ager og Engs Hartkorn efter den nye Matrikel (4700 Tdr. gammelt Hartkorn), 546 Tdr. 6 Skpr. Skov- og Mølleskyld,

15 Kirker og 492 Tdr. matrikuleret Tiende-Hartkorn, hvoraf Baroniet Holberg kun udgjør henimod en Femtedeel*).

Indtægterne ere for Aaret 1847 beregnede til 156,000 Rbd., altsaa til noget mere end hele Kjøbenhavns Universitets.

De vigtigere Bestanddele ere:

1) Capitalrenter		37,000 Rbd.
2) Jordebogsindtægter:		
For Tiden.	4,911 Tdr. Rug à 33 ß pr. Td. 4,911 — Byg à 22 ß — 4,914 — Havre à 17 ß —	59,178 —
Forpagtnings- og Leieafgifter		11,343 —
Landgilde, Hoveripenge, Huusmandsafgifter		9,803 —
Andre Jordebogsindtægter, saasom Indfæstninger, Recognitioner o. a. desl.		15,971 —
3) Forstindtægter**)		14,357 —
4) Contingenter af Elever og Skolesøgende		8,000 —
5) Extraordinaire Indtægter		500 —
		156,152 Rbd.

Om Udgifternes Størrelse kan der for Øieblikket, paa Grund af det Ovenanførte, ingen Tale være.

---

*) Baroniet Holberg bestaaer af 77 Tdr. privilegeret og 576 Tdr. uprivilegeret nyt Ager og Engs Hartkorn, 224 Tdr. matrikuleret Tiende-Hartkorn, og 21 Tdr. 7 Skpr. Skov- og Mølleskylds-Hartkorn.

**) Det maa her erindres, at de heromhandlede Skove, der i Alt udgjøre 6584 Tdr. Land, desuden levere et betydeligt Beløb af Deputatbrænde (nemlig for c. 6000 Rbd. aarlig), til Læreanstaltens og dens Embedspersonales Brug; (hver af Lektorerne faaer saaledes 16 Favne Bøgebrænde aarlig); og hertil kommer, at naar den senere Tids Brændepriser holde sig, ville Forstindtægternes Netto-Overskud kunne anslaaes til c. 20,000 Rbd., istedetfor som ovenanført til 14,000 Rbd. I Forstaaret 18$\frac{45}{46}$ udgjorde de saaledes 22,000 Rbd., i 18$\frac{46}{47}$ 28,000 Rbd.

C. Om Underviisningsanstalter og Examina for dem, som forberede sig til en bestemt Livsstilling, til hvilken der ikke behøves den saakaldte lærde Dannelse.

1) Om den almindelige Forberedelsesexamen for Polyteknikere, ustuderede Jurister, Pharmaceuter, Forststuderende og Veterinairer.

I Efteraaret 1836 indgik Commissionen for den pharmaceutiske Examen til Universitetsdirektionen med et Forslag, som blandt andet gik ud paa at en lignende Forberedelsesexamen, som den, de Forststuderende maa underkaste sig, maatte blive foreskrevet for dem, der agte at indstille sig til pharmaceutisk Examen; og dette gav Anledning til forskjellige, tildeels sig efterhaanden udviklende Forhandlinger om en Forening af en saadan Forberedelsesexamen for dem, der ville underkaste sig pharmaceutisk Examen, med den Præliminairexamen, som i længere Tid havde været foreskrevet for dem, som ville underkaste sig Forstexamen, polyteknisk Examen, eller Examen for ustuderede Jurister. (Jfr. Kjøbenhavns Universitets Aarbog for 1838 S. 141—149). Medens Universitetsdirektionen stod i Begreb med at nedlægge allerunderdanigst Forestilling om denne Sag modtog den en Skrivelse fra Direktionen for Stutterivæsenet og Veterinairskolen, i hvilken den sidstnævnte Direktion yttrede det Ønske at den nylig foreløbigen indrettede præliminaire Prøve for Veterinairer maatte bortfalde, og disse blive henviste til den paatænkte almindelige Præliminairexamen ved Universitetet. Resultatet af samtlige disse Forhandlinger var en kongelig Resol. af 7. Septbr. 1838, bekjendtgjort 14. Septbr. s. A. (see Forordningsamlingen), som paabød en almindelig Forberedelsesexamen for alle dem, der uden at være akademiske Borgere agte at indstille sig til polyteknisk Examen, juridisk Examen for Ustuderede, pharmaceutisk Examen, Forstexamen, og fuld-

stændig Veterinairexamen. Denne almindelige Forberedelsesexamen afholdes to Gange aarlig, nemlig om Foraaret og om Efteraaret. De Paagjeldende examineres af tre af Universitetets Professorer, (nemlig en Professor i Historie, i Mathematik og i de levende Sprog), a) i Modersmaalet, enten Dansk eller Tydsk, b) i Geographi og Fædrelandets Historie, c) i Arithmetik og Geometri, og d) i Tydsk; og Polyteknikere og Forststuderende tillige i Fransk, og Pharmaceuter tillige i Latin, hvori dog kun fordres saa megen Kundskab, som kan erholdes ved at gjennemgaa en god latinsk Chrestomati. I Modersmaalet gives en let skriftlig Opgave af saadant Indhold, at ethvert dannet Menneske ved egen Eftertanke vil kunne besvare den; ligeledes gives en skriftlig Opgave i Historien; men iøvrigt examineres blot mundtlig, dog saaledes at de Forststuderende og Veterinaireleverne tillige gives en skriftlig Opgave i Mathematik, og de Førstnævnte en skriftlig Opgave til Oversættelse fra Dansk paa Tydsk, eller for dem, hvis Modersmaal er Tydsk, fra Tydsk paa Dansk. — I Universitetsdirektionens Forestilling til Kongen er yttret den Formening at Examinationen i de forskjellige Fag vil faae samme Omfang som ved Examen artium (Aarb. for 1838 S. 148); og sin Anskuelse om at dette bør være saaledes, har Direktionen gjentaget i Skrivelse af 30te April 1839 (Aarb. 1839 S. 60).

Ved kongl. Resol. 17. Septbr. 1839 er det senere blevet bestemt at ogsaa de, som ville underkaste sig Landmaalerexamen, først maa have taget den almindelige Forberedelsesexamen paa samme Maade som med Hensyn til Forstexamen er anordnet, med mindre de ere Studenter, Officerer eller polytekniske Candidater.

I det sidste Qvinqvennium 1842—1846 har i alt et Antal af 618, eller 123 aarlig i Gjennemsnit, meldt sig til den almindelige Forberedelsesexamen, og af disse 618 har 1

faaet udmærket godt, 8,4 Procent meget godt, 30,4 Procent godt, 28,3 Procent maadelig, og 32,9 Procent ere blevne rejicerede, og det sees heraf at denne Examen kun giver et slet Resultat.

Det hele Antal var i dette Qvinqvennium saaledes fordeelt:

Polyteknikere . . . 14,4 aarlig i Gjennemsnit.

Ustuderede Jurister	55	Examens Udfald har omtrent været lige ringe for disse forskjellige Arter af Examinander.
Pharmaceuter . .	25	
Forststuderende . .	8,6	
Landmaalere . . .	4	
Veterinairer . . .	16	
	123.	

Om Hovedkarakterens Udregning af Specialkaraktererne, see Literaturafsnittet i Slutningen af dette Skrift, hvor Kilderne til Kundskab herom ville blive anførte for alle examina.

2) Af Agerdyrknings-Instituter har den danske Stat ingen offentlige *), men derimod nogle i den nyere Tid oprettede private, hvilke det, paa Grund af dette Slags Læreanstalters store Vigtighed, synes passende her noget nøiere at omtale.

Med Understøttelse af det Kongelige Landhuusholdningsselskab oprettede Kammerraad og Cand. philos. N. B. Krarup i Foraaret 1837 et Agerdyrkningsinstitut paa den af ham forpagtede Hovedgaard Frysendal under Grevskabet Frysenborg, hvilken den 1ste Mai 1840 blev forflyttet til Hovedgaarden Haraldslund 2 Miil Nordvest for Aarhuus, hvilken Kammerraad Krarup det foregaaende Aar havde kjøbt. De unge Mennesker, som antages sammesteds, deles i tvende Klasser,

*) Det S. 182 omtalte, i Aaret 1830 oprettede theoretisk-praktiske Agerdyrknings- og Forst-Institut paa det Sorø Høiskole tilhørende Sorø Mørup blev ophævet den 1ste Mai 1835 efter at have kostet betydelige Summer.

nemlig Lærlinger, der skulle praktisk at oplæres til at blive dygtige Bønder eller Avlskarle, hvilke ingen Betaling erlægge, men derfor ogsaa ere pligtige til at deeltage i alle forefaldende Arbeider ligesom et Tyende, og Elever, som betale 150 Rbd. aarlig for deres Ophold ved Institutet, og ere i Besiddelse af de fornødne Skolekundskaber for at kunne modtage den for Brugere af større Landeiendomme fornødne theoretiske Dannelse.

Lærlingerne, af hvilke Institutet i de senere Aar i Reglen har havt 9, maa ved Antagelsen være i en Alder af 18 til 24 Aar, og forsaavidt det kgl. Landhuusholdningsselskab ikke besætter Pladserne, skeer dette af Institutets Forstander. Læretiden er 3 Aar. Foruden en omhyggelig praktisk Beiledning i at haandtere de forskjellige Redskaber i Marken og Huggehuset, og i at udføre alle i Agerbruget forekommende Arbeider, meddeles dem, fornemmelig i Vinteraftenerne, Underviisning i Agerbrugets almindeligste Grundsætninger og i alt hvad der i Henseende til den huuslige Oekonomi paaligger en Avlskarl, samt Anviisning til en ordentlig Bogføring over Udsæd, Indavling, Kornregnskab og Arbeidsjournal, ligesom der ogsaa, saavidt Tiden tillader det, gives dem Leilighed til at gjenkalde og udvide deres Skolekundskaber. Samtlige Lærlinger aflægge ved en aarlig Examen saavel en praktisk som en theoretisk Prøve, og erholde derefter Vidnesbyrd om deres Dulighed. — Den overveiende største Deel af Lærlingerne have hidtil været af de Bønderkarle, som det kongelige Landhuusholdningsselskab med allernaadigst Tilladelse fritager for Militairtjeneste imod at de i en treaarig Læretid dannes paa forskjellige Steder til dulige Avlskarle, hvilke dog kun have tilbragt eet Aar af deres treaarige Læretid ved denne Læreanstalt.

Eleverne, (af hvilke Institutet ved en i Aaret 1843 foretaget Udvidelse er blevet i Stand til at modtage det Dobbelte An-

tet mod hidtil, og af hvilke det for Øieblikket har 27), maa ved deres Antagelse være af en Alder mellem 17 og 24 Aar, og maa inden de antages ved en Admissions-Examen godtgjøre almindelige Skolekundskaber i Retskrivning, Regning, skriftlig Udarbeidelse, Historie, Geographi og Tydsk. Deres Lærecursus er beregnet paa 3 Aar. Om Sommeren deeltage de stadigen i alle forefaldende Arbeider, og den theoretiske Underviisning meddeles kun, (naar Landmaaling undtages), i Vintersemestret. Den bestaaer fornemmelig af Agerdyrkningslære, Læren om Besætningsvæsenet, Huusdyrenes Anatomi, Læren om Hestens Exterieur, om Huusdyrenes almindelige Sygdomme, Mathematik, Naturlære, Forstvæsen, Bogholderi og landoeconomiske Beregninger, praktiske Arbeider i Marken, og praktiske Arbeider i Huggehuset. I Agriculturchemi har man endnu ikke seet sig i Stand til at meddele Underviisning. Foruden Forstanderen er der nogle Lærere, som assistere denne ved Underviisningen, der meddeles i Formiddagstimerne fra 8 — 12, hvorimod Eftermiddagen og Aftenen bruges til Forberedelse til den følgende Dag, og til skriftlige Udarbeidelser og Selvstudium. Offentlig Examen, ved hvilken der meddeles saavel Special- som Hovedkarakterer, holdes hvert Foraar, og medens det tidligere var sjeldent at Eleverne fuldendte det hele Lærecursus og efter sammes Tilendebringelse underkastede sig Afgangsexamen, er det nu almindeligt. Enhver Elev, der efter fuldendt Cursus underkaster sig Examen, erholder et Vidnesbyrd om hvorvidt man tør ansee ham for dulig til strax at overtage et Avlsbrugs Bestyrelse, eller om man anseer det fornødent at han endnu i eet eller flere Aar maa søge at dueliggjøre sig. Omtrent 40 Elever ere nu efterhaanden afgaaede fra dette Institut, og den største Deel af samme have fundet god Ansættelse som Bestyrere og Assistenter ved større og mindre Avlsbrug; og hvad

Lærlingerne angaaer, da tilbyder der sig langt flere Tilbud om gode Tjenester for samme end Institutet er i Stand til at kunne tilfredsstille. Af Landhuusholdningsselskabet nyder den her omhandlede Læreanstalt et aarlig Bidrag af circa 700 Rbd., (heri dog indbefattet heel eller halv Betaling for nogle Elever, som Selskabet stedse har havt ved Institutet); og af Regjeringen har den siden Aaret 1842 havt en aarlig Understøttelse af 600 Rbd., som nu midlertidigen er blevet forhøiet til 1000 Rbd.

Til at antages som Elever har der i de sidste Aar bestandig meldt sig flere end Institutet kunde modtage.

En mere detailleret Underretning om dette Institut, og om den Underviisning, som samme meddeler, findes i Halds Tidsskrift for Landoekonomi Ny Række 3die Bd. S. 101 ff.; 4de Bd. S. 161 ff., og 8de Bd. S. 276 ff.

I Foraaret 1845 oprettede Cand theol. Nis Hansen en landoekonomisk Læreanstalt af samme Natur som den foran omtalte paa den af ham i dette Øiemed kjøbte Hovedgaard Hastrup, som ligger 4½ Miil NV. for Veile i Tyregod Sogn, Nørvang Herred, og har et udstrakt Tilliggende af henved 2000 Tdr. Land af meget forskjellig Beskaffenhed, i det der baade er Jorder af god Beskaffenhed og sandede Lyngheder og Kjær og Moser, ved hvis planmæssige Opdyrkning der vil kunne læres meget til nyttig Anvendelse under lignende Lokalforhold i de paa raae Jorder rige Egne af Jylland, til hvilke Nutidens høie Eiendomspriser sandsynligviis ville nøde mangen yngre Landmand til at søge hen.

Dette Institut, som foruden at modtage Elever af den mere dannede Klasse, tillige antager sig flinke Bondersønners Uddannelse til dygtige Agerdyrkere, er blevet understøttet af Hs. Majestæt Kongen og af forskjellige private Mænd, deels ved Aktietegning, deels paa anden Maade, og et Prioritetslaan fra Statskassen har sat dets Forstander i Stand til at udvide

Gaardens ældre Bygninger, (hvis Omgivelse af Have, Søer, Skov, Vandløb og Enge gjøre dem til et smukt Opholdssted), og til at opføre et godt Vaaningshuus paa 30 Fag til Brug for Institutet, dets Lærere og Elever, af hvilke sidste enhver vil kunne erholde sit eget Værelse. Den 1ste Novbr. var Elevernes Antal, efter Examens Afholdelse, 24, og Lærlingernes 6, og en Deel Flere vare anmeldte til Optagelse, som Institutet endnu ikke formaaede at modtage. Betalingen for Eleverne er 160 Rbd. aarlig. Medlærernes Antal er tvende, og i det Praktiske øves Eleverne under Veiledning af Gaardens Forvalter. Agriculturchemi, Botanik og Anatomi agtes optagne iblandt Læregjenstandene. Hidtil have disse været: Læren om Qvægavl, Qvægets Røgt og Pleie, Agronomi, Mekanik, geometrisk Tegning, samt Dansk, Tydsk, Fædrelandshistorie, Geographi og Arithmetik; og dette Institut meddeler saaledes, ligesom det foran omtalte, og som Folkehøiskolen i Rødding, ikke blot landoekonomisk, men ogsaa almindelig Dannelse.

Den som kundskabsrig Landmand bekjendte Cand. philos. N. E. Hofmann Bang, (tilkommende Besidder af Stamhuset Hofmansgave, og en Broder til de bekjendte Landmænd af samme Navn), har i Aaret 1843 paa Hofmansgave, som han har i Forpagtning, oprettet en landoekonomisk Læreanstalt, der i Aaret 1845 er blevet udvidet og nu er beregnet paa 9 Elever, som hver betale 300 Rbd. aarlig. Adgangsexamen holdes ikke ved dette Institut; men det er kun beregnet for den dannede Klasse, og baade almindelige Skolekundskaber, og Takt og en øvet Tankegang fordres af dem, der ville indtræde i samme. Ligeledes forudsættes det at den Paagjeldende har landoekonomisk Praxis, da der i Reglen paa dette Institut kun gives theoretisk Underviisning ved Siden af Leilighed til daglig at kunne paavise Theoriens praktiske Anvendelse, hvorved dette Institut væsentligen skiller sig fra de ovenomtalte theore-

tisk-praktiske Instituter paa Haraldslund og Hastrup. — Undervisningen er deelt i et Sommer- og Vinter-Cursus imellem 1. Mai og 1. November, som derfor ere de Tider, paa hvilke Tiltrædelse finder Sted. Foredrag holdes daglig i 3 til 4 Timer om Formiddagen, foruden Examinatorier, hvortil særegne Timer vælges, isærdeleshed Eftermiddagstimer; og Excursioner foretages om Sommeren paa ubestemte Tider. Agerbrug, Qvægavl, Bogholderi, Lineal- og Redskabstegning, Mathematik og Landmaaling foredrages af Forstanderen selv, to Timer om Dagen; en theoretisk Lærer læser 1½ til 2 Timer daglig over Physik, Chemi og flere af de mathematiske Fag; og Godsforvalteren giver om Vinteren i to Aftentimer om Ugen Oplysning om flere til Communalvæsen og Landboforhold hørende Gjenstande. Baade for at sikkre sig Forebragenes rigtige Opfattelse, og for at Eleverne kunne have desto mere Nytte af Underviisningen, holdes jevnlige Examinatorier. Eleverne ere pligtige til at bivaane alle Forelæsningerne. I Reglen varer et Cursus kun et Aar, men Flere ere blevne længere Tid paa Institutet for at blive grundigere uddannede. Afgangsexamen holdes kun for dem, der selv maatte ønske at underkaste sig en saadan for at erholde en derpaa støttet Attest om Dulighed. — Eleverne spise Middag og Aften ved Forstandernes eget Bord og ere saaledes ikke udelukkede fra Familielivet; og dette Institut har i det Hele taget et høiere Sving end de foran omtalte, hvilket den høiere Betaling gjør det muligt at give det, skjøndt det ingen Understøttelse nyder af det Offentlige.

Søgningen til dette Institut er saa stor, at de Pladser, som blive ledige ved de tvende førstkommende Tiltrædelsestider den 1. Novbr. 1847 og den 1. Mai 1848, allerede ere besatte; og det var derfor meget at ønske at det maatte erholde en Udvidelse.

En anden Green af landoekonomisk Veiledning, som med-

deles paa Hofmansgave, er den, som sammesteds meddeles til Bondersønner, der ville danne sig til Avlskarle og derfor tjene uden Løn, imod om Aftenen at erholde Veiledning i landøkonomisk Theori, Bogføring, Tegning, og om Sommeren i Behandlingen af nyere Redskaber, lidt Landmaaling, Nivellering m. m. Af slige Lærlinge haves i Reglen 5, (hvoraf to hvert Aar anbringes af Landhuusholdningsselskabet), og Pladserne ere stærkt søgte. — Ligeledes antages en Meierskelærling aarlig, som oplæres i Smør- og Ostelavning, og som maa tjene uden Løn i to Aar, nemlig eet som Malkepige, og eet som Undermeierske.

Folkehøiskolen i Rødding i det nordlige Slesvig 2½ Miil Øst for Ribe er stiftet ved de dertil fra forskjellige Sider ydede velvillige Bidrag i det Formaal ved Siden af en landøkonomisk Dannelse at meddele Eleverne, der i Reglen ere Bondersønner, saadanne Kundskaber og Færdigheder, der siden kunne gavne dem som Statsborgere. Den blev aabnet med 20 Elever i Efteraaret 1844 paa en dertil kjøbt Bondegaard, og den bestyres af en Forstander, der ansættes af en af Omegnens Bidrag ydende Bønder valgt Direktion. For at aabne Eleverne Leilighed til at kunne boe samlede ved Skolen, istedetfor at de tidligere maatte søge Logis i Rødding By, har Man i Efteraaret 1845 ved et Aktie-Sammenskud faaet en Bygning opført til Beboelse for Eleverne. Uagtet disse, hvis Antal nu er 23, indtil videre nyde fri Underviisning, tildeels for at Omkostningerne ved Opholdet ved Skolen ikke skulde i Begyndelsen blive alt for hinderlige for Frequentsen, har det dog allerede viist sig at enhver Bonde, som holder sin Søn ved Instituttet, har en aarlig Udgift af omtrent 160 Rbd. til hans Kost og Logis. Et Lærecursus indskrænker sig til eet Aar, da faa Elever blive der længere. Det kgl. Landhuusholdningsselskab yder midlertidigen den heromtalte Læreanstalt et aarligt Bidrag af 200 Rbd. til Lønning for en Lærer i Landøkonomi; og ved de offentlige

Forelæsninger, som om Vinteren ere begyndte at holdes af Lærerne ved Skolen to Gange maanedlig, sager denne landoekonomiske Lærer at meddele nyere Opdagelser og Forbedringer i Agerbruget, der maatte fortjene Opmærksomhed, og at fremstille enkelte Egne i Landet, der udmærke sig i landoekonomisk Henseende; og disse især for Ældre beregnede Forelæsninger have allerede været besøgte af over 40 fremmede Tilhørere. Som Følge af at Gaardens Jorder, der kun udgjøre c. 60 Tdr. Land, ere bortforpagtede, og kun et Stykke Jord reserveret til Forsøgs Anstillelse i det Mindre, er den landoekonomiske Underviisning ved Rødding Folkehøiskole kun theoretisk.

3) **En Examen** for **Landmaalere** og **Land-Inspekteurer** blev indført allerede i Aaret 1782, i hvilket der den 18de Febr. blev nedsat en Landmaaler-Examinationscommission, som endnu bestaaer (jfr. Statscalenderen). Ved Landmaaler-Examen, som afholdes hvert Aar i Begyndelsen af Mai Maaned, fordres at den Paagjeldende har grundig og fuldstændig Kundskab i praktisk Landmaaling, Arithmetik, Plangeometri, Trigonometri, Stereometri, Bogstavregning og Analysis, samt kan gjøre Rede for de Instrumenters Indretning, Verifikation og Brug, som benyttes til Opmaalinger, og for Maaden, hvorpaa en Opmaaling foretages, og at han kan afcopiere og reentegne et forelagt Kort, og under en af Rentekammeret dertil udnævnt Landinspekteurs Tilsyn og i hans Nærværelse kan foretage en Prøvemaaling paa Marken, hvortil der anvises enten en Byes Marker eller i det Mindste et Terrain af 150 Tdr. af blandet Situation, hvilke Jorder opmaales og optages paa 3 til 4 Blade, som combineres efter et paa Marken opgivet fælles Combinationspunkt til et samlet Kort, hvorpaa Operations- og Combinations-Linierne maa være opdragne, hvorhos der i den opmaalte Strækning bliver at an-

vise til speciel Opmaaling eet eller flere Agerstifter, hvorefter Ageren afsættes paa Kortet.

Ingen admitteres til Landmaaler-Examen, der i Almindelighed ansees for en temmelig let Examen, uden han, (naar han ikke er Student eller Officeer), først har underkastet sig den S. 187 omtalte almindelige Forberedelsesexamen.

Antallet paa dem, som underkaste sig denne Examen, er i Tiltagen, og har i den senere Tid udgjort en halv Snees Stykker aarligen; hvorhos endvidere alle Forstcandidater ere berettigede til at faa Landmaaler-Bestalling. For Øieblikket er der et Antal af circa 170, som have Landmaaler-Brev, (som kan erholdes selv af dem, som kun have faaet temmelig godt til Landmaaler-Examen); men Størstedelen ere anbragte i forskjellige Embedsvirksomheder og Næringsbrug og gjøre aldeles intet Brug af deres Bestalling. De Landmaalere, som besidde praktisk Dygtighed og Øvelse, (af hvilke der ikke skal være mange), finde, naar de nedsætte sig paa Landet, et godt Udkomme ved at udføre Opmaalinger og Landinspekteurforretninger ved Udstykninger, hvilke sidstnævnte de uden Vanskelighed erholde Rentekammerets Autorisation til at foretage.

Landinspekteur-Examen tages i den senere Tid kun af meget Faa, og i Gjennemsnit ikke engang af 1 aarlig, hvortil Grunden nok tildeels ligger i at den fordrer en Øvelse, som kun Faa have Leilighed til at erhverve sig; og der er derfor ogsaa kun ⅛ Deel saa Mange, der have Landinspekteur-Bestalling, som der have Landmaaler-Bestalling. Det er saagodtsom uden Undtagelse Landmaalere, der underkaste sig denne Examen, ved hvilken der ikke blot fordres alt hvad der forlanges ved Landmaaler-Examen, men tillige en betydelig praktisk Færdighed, navnligen i Nivellering og Jordtaxation. Nærmere Underretning om samme kan erholdes i Rentekammerets Landvæsenscontoir.

4) Gartner-Examen. Lige indtil Midten af det forrige Aarhundrede vare de fleste dygtige Gartnere her i Landet Tydskere, og disse antog, saaledes som det i Tydskland er Skik, Lærlinger, som de efter en vis Tid gav Lærebrev, hvorpaa de lod dem vandre for ved Hjelp heraf at forskaffe sig Arbeide og Leilighed til videre Uddannelse i deres Fag; og denne laugsmæssige Indretning fandt endnu Sted i det første Decennium af dette Aarhundrede. Mange af dem, der paa denne Maade erholdt Lærebrev, vare imidlertid blottede endogsaa for Kundskab til de første Grundsætninger for Haugedyrkningen, og efter et derom indgivet Forslag af Gartnerne ved de offentlige Haver i Kjøbenhavn blev der derfor den 29de Octbr. 1811 udstedt en Anordning angaaende Indførelsen af en Examen for Gartnere ved en til samme Tid nedsat Gartner-Examens-Commission, (jfr. Statscalenderen), samt angaaende hvorledes Gartner-Lærebrev skulde udstedes. En Tidlang bestod denne Examen kun af en mundtlig Prøve; men da det viste sig at denne ikke gav den tilbørlige Garanti for Vedkommendes Dygtighed, og at langt flere meldte sig til og bestod denne Examen end der var Brug for her i Landet, blev der i Aaret 1822 indført en skriftlig Prøve, ved hvilken Examinanden maatte udførligen besvare nogle af hver Examinator opgivne Qvæstioner; og endelig undergik den heromhandlede Examen ved Plakat af 24de Septbr. 1833 nogle meget væsentlige Forandringer, ved hvilke den erholdt sin nærværende Indretning.

Ved den nysnævnte Reform blev der ved Siden af den almindelige Gartner-Examen indført en Examen for Kunstgartnere, hvis Underkastelse blev gjort til en Betingelse for Ansættelse ved de kongelige Haver. Examenen for Gartnere bestaaer nu af en praktisk Prøve, der er traadt i Stedet for den ovenomtalte skriftlige Prøve, og fornemmelig bestaaer i at vise den fornødne Færdighed i Omgang med Træers Beskæring og

Forædling, i at kjende Kjøkkenurternes Frø og vide hvormeget af hvert Slags der udfordres til at besaa et givet Stykke Jord, og endeligen i at kjende de almindeligste Frugtsorter og Blomster; samt i en mundtlig theoretisk Prøve, ved hvilken der gives særskilte Charakterer for Kundskab om Kjøkkenhave, Træopelskning, Blomsterhave, og Driveri, og ved hvilken Examinanderne maa vise at de forstaa et simpelt Lystanlæg, og en almindelig Kjøkkenhaves Anlæg og Vedligeholdelse, (derunder indbefattet Opelskning af Frø, Anlæg af Mistbænke og Melondyrkning), Anlæg og Vedligeholdelse af en Træskole og en Frugthauge, derunder indbefattet Behandling af Espaliertræer og Kundskab til Ferskeners og Viindruers Cultur, samt Behandling af de almindeligste Ziirplanter saavel i fri Land som i Potte. De, som ville underkaste sig den heromtalte Examen, maa først have bestaaet ved en samtidigen med samme sidst i hvert Aars September Maaned afholdt Præliminair-Examen, der dog kun bestaaer i en let Udarbeidelse i Modersmaalet, og saaledes kun er meget lidet betydende. Jfr. Pl. 27 April 1841.

Examen for Kunstgartnere bestaaer af en praktisk og en omfattende theoretisk, saavel skriftlig som mundtlig Prøve, (jfr. om samme Pl. 24de Septbr. 1833), ved hvilken der gives særskilte Charakterer for Botanik, Kjøkkenhave, Blomsterhave, Træopelskning, Driveri, Lære om Jordsmon, Lystanlæg, og Plantegning. I de 14 Aar, der ere forløbne siden Kunstgartner-Examens Indførelse, har kun 9 underkastet sig samme, af hvilke kun 1 har faaet mg., 6 g., 2 tg. og 2 ere blevne rejicerede. — Til Gartner-Examen har der i det sidste Decennium 1838—1847 indstillet sig 118, (hvoriblandt kun nogle faa fra Hertugdømmerne), eller 12 aarlig i Gjennemsnit, medens der i de forangaaende 26 Aar 1811—1837 kun meldte sig 9 aarlig i Gjennemsnit. Denne Examen har imidlertid i det sidste Decennium givet et betydelig ugunstigere Resultat end i Perioden 1811

Commissionen udgivet en i det danske og tydske Sprog affattet »Underretning for dem, som agte at underkaste sig den fuldstændige Forsteramen.“ De deri opstillede Fordringer til Examinanderne ere imidlertid senere ikke uvæsentligen forandrede, og Man har derfor paatænkt snart at udgive et lignende til de nuværende Fordringer svarende Program.

Ved den theoretiske Prøve examineres baade skriftligt og mundtligt i Forstlære (4 Discipliner) og i Mathematik, men alene mundtligt i Jagd, Forst- og Jagdlovgivning, Physik og Chemi, Jordbundslære, Botanik, og Zoologi. Denne Prøve bestaaer saaledes af 11 Discipliner, for hvilke der gives ligesaamange særskilte Charakterer.

Den praktiske Prøve er deels forstlig, deels geodætisk. Den forstlige praktiske Prøve afholdes i Skoven. Den geodætiske Prøve i Landmaaling og Nivellering, (som almindeligviis udføres i Mellemrummet imellem den theoretiske og den praktisk-forstlige Prøve, eller nogen Tid efter den sidstnævnte) bestaaer i at Examinanden under Tilsyn opmaaler og beregner samt udfærdiger Kort over et anviist Terrain af forskjellig Beskaffenhed, og nivellerer m. v. et Aaløb eller andet dertil passende, ligeledes anviist Terrain. For hver af den praktiske Prøves 2de Dele gives en særskilt Charakteer, og for hele Forsteramen tilkjendes saaledes 13 Specialcharakterer, af hvilke der efter bestemte Regler bliver uddraget en Hovedcharakteer. Enhver, der har ladet sig examinere i alle 13 Discipliner, og idetmindste erholdt 3die Charakteer til Hovedcharakteer, erholder Attest som Forstcandidat, og bliver umiddelbart derefter indstillet til at erholde Bestalling som Landmaaler, hvis han ikke allerede tidligere har bestaaet i den særskilte Landmaaler-Examen, i hvilket Tilfælde han ved Forsteramen fritages for Prøven i Landmaaling, og blot underkastes en særlig Prøve i Nivellering.

Examinations-Attesten lyder paa det Aar, i hvilket Examinanden har bestaaet den theoretiske Prøve, skjøndt den først kan udstedes efter at ogsaa den praktiske Prøve er bestaaet.

Siden Forstexamenens Indførelse har et Antal af 64, eller i Gjennemsnit 5,5 aarlig, (naar Aarene 1846 og 1847 ikke regnes med, i hvilke 8 have bestaaet den theoretiske Prøve saaledes, at de have Haab om at bestaae den hele Examen), underkastet sig samme, og af dette hele Antal har 9 faaet 1ste, 39 anden og 13 tredie Charakteer. I de 4 Aar 1835—38 have 24 bestaaet Forstexamen:; i de 4 Aar 1839—42 28; og i Triennict 1843—45 9; og det vil heraf sees at Candidaternes Antal i de sidste Aar har været meget færre end tidligere. Examens Udfald har i de senere Aar været noget bedre end tidligere.

Da en Deel af vore store Godseiere i den senere Tid har begyndt at antage Forstcandidater til Bestyrelsen af deres Skove, og da bestandig Flere vel ville være saa kloge at følge dette Exempel, saa kunne de, som tage Forstexamen, vente allerede som yngre Mænd at finde et passende Udkomme, og dette maa da bøde paa om deres Stilling i en ældre Alder for en stor Deel af dem mindre skulde svare til hvad de efter deres Uddannelse kunde vente. Ligeledes finde de fleste Forstcandidater meget Arbeide og god Fortjeneste som Landmaalere, saa at de private Skoveiere allerede nu maa gjøre dem gode Tilbud, naar de ville vinde dem for deres Tjeneste.

Den egentlige Forstvidenskab doceres af den nysomtalte under Rentekammeret staaende Docent; forøvrigt afbenyttes en Deel af det polytekniske Instituts og Universitetets fælles Docenter imod et dem herfor tilstaaet Honorar (jevnfør Side 219).

6) Om Veterinairskolen i Kjøbenhavn, og om Veterinairexamen.

I Aaret 1773 anlagde den senere som Videnskabsmand berømte Peter Chr. Abildgaard, der i 3 Aar havde studeret ved den da nye Skole i Lyon, en Veterinairskole i Hovedstaden (paa Christianshavn) for egen Regning, som en privat Stiftelse, men dog med en aarlig kongelig Understøttelse af 1200 Rdlr. Cour. Denne Læreanstalt gik efter et Par Aars Forløb i Aaret 1776 over til at være et offentligt Institut, til hvilket Abildgaard for 7000 Rdlr. Cour. afstod den ham tilhørende Grund med Bygninger og den hele for hans Regning gjorte Indretning, og for hvilket der den 23de Juli 1777 blev udstedt en kongelig Fundats, i hvilken det blandt andet blev bestemt at Ingen for Fremtiden maatte befatte sig med Beslag eller Hestekurer, eller antages som Kuursmed i kongelig Tjeneste, med mindre han var examineret ved Veterinairskolen og fra samme havde Attest om sin Dulighed, hvorfor ogsaa Smede skulde nyde fri Underviisning, og Adgang til Skolens Sygestalde samt til Øvelse i Beslag være dem aaben. I Aarene 1780 og 1806 erholdt Veterinairskolen betydelige Udvidelser og Meget blev efterhaanden gjort for samme i Tidens Løb; men ikke desto mindre befandtes det dog for et Decennium siden nødvendigt at underkaste samme en Reorganisation, for at bringe den til at svare til Nutidens Fordringer, og ved denne Leilighed blev det ogsaa bestemt at Ingen maa stedes til Veterinairexamen inden han først har godtgjort at han har underkastet sig den S. 187 omtalte almindelige Forberedelsesexamen. Ved den heromhandlede Læreanstalt meddeles nu Underviisning i Hjelpevidenskaberne: Propædeutik, Physik, Chemi og Mineralogi, Botanik og Zoologi, og i Hovedvidenskaberne: Anatomi og Physiologi, Diætetik, Beslaglære, Læren

om Hestens Pleie, Huusdyravlen, Pharmakologi og Pharmaci, Pathologi og Therapi, Chirurgi og Fødselsvidenskab, og Statsveterinairvidenskab. Samtlige Hovedvidenskaber foredrages i Reglen eengang i Løbet af 1½ Aar, med Undtagelse af Anatomi, af hvilken Beenlæren og Muskellæren foredrages eengang hvert Aar. Omtrent efter hver 4de til 6te Forelæsning holdes et Examinatorium, ved hvilket de Paagjeldende erholde Charakteer, og disse Charakterer lægges til Grund ved Udfærdigelsen af de Vidnesbyrd, som Elevernes Foresatte, eller offentlige Autoriteter, maatte forlange om den Nytte de Paagjeldende have havt af deres Ophold ved Læreanstalten. Skriftlige Øvelser holdes i Pathologi, Therapi, Chirurgi og Statsveterinairvidenskab; og praktiske Underviisnings- og praktiske Øvelses-Gjenstande ere: Beslagkunsten; Huusdyrenes Røgt og Pleie; botaniske Excursioner; Dyrkning af Medicinalplanter; anatomisk Dissektion; Pharmaci; operativ Chirurgi; Clinik, og Hestens Ydrelære. Over Elevernes Flid ved de praktiske Øvelser føres særegne Lister. — Elever, der endnu ikke have fyldt det 18de Aar, eller som ere ældre end 25 Aar, modtages ikke gjerne. Foraaret er den Tid, paa hvilken det er hensigtsmæssigst at begynde at tage Deel i Underviisningen paa Veterinairskolen, og det kan ikke noksom indskærpes de Paagjeldende ikke at melde sig til Deeltagelse i Underviisningen forend de have underkastet sig den S. 187 omtalte almindelige Forberedelsesexamen, eller i alt Fald forend de ere tilbørligen forsynede med de fornødne Forkundskaber, da de i modsat Fald ikke ville kunne have nogen Nytte af Underviisningen.

Uagtet Veterinairskolens Hovedformaal er at danne dygtige Dyrlæger, har den dog ogsaa til Formaal at udbrede Kundskaber om Hesten blandt dem, som befatte sig med Ridekonsten, om Beslaget blandt Beslagsmedene, og om Huusdyrenes Natur og hensigtsmæssigste Røgt og Pleie blandt Land-

mænd og andre, som maatte have Brug for slig Kundskab. Den staaer derfor ikke blot aaben for dem, der have til Hensigt med Tiden at underkaste sig Veterinairexamen, men ogsaa for alle Andre, som uden Hensyn til nogen Examen ønske at erhverve sig de Kundskaber, som læres ved denne Anstalt, og den har hver Vinter i de senere Aar været benyttet af 20 til 25 unge Landmænd, (som dog fornemmelig kun have hørt de for dem beregnede private Forelæsninger), og denne dens Virksomhed er i Tiltagende. — Cavalleriet og Artilleriet holder nogle Underofficerer og Fanesmede ved Institutet; og Finantserne holde nu med en Bekostning af 1000 Rbd. aarlig 5 Elever ved Institutet, som faae 120 Rbd. aarlig hver til Underholdning, og Bolig paa Skolen, hvad ingen af de andre Elever have, hvorfor Finantserne betale 80 Rbd. for hver som Godtgjørelse til Anstalten, hvilke 5 Pladser besættes af Skolens Overbestyrelse saaledes at to af dem tildeles Elever fra Hertugdømmerne, naar værdige trængende Ansøgere melde sig derfra. Jfr. kglg. Res. 20 April 1846.

Al Underviisning ved Veterinairskolen som saadan, eller som offentlig Anstalt, meddeles frit; og kun nogle, nærmest for de unge Landmænd, som besøge Institutet, beregnede Forelæsninger, som et Par af Docenterne holde privat eller privatissime, betales, tildeels med et ikke ubetydeligt Honorar.

To Gange aarlig, nemlig i April og October, afholdes der Veterinair-Afgangs-Examen, som er deelt i to Dele, af hvilke den ene, der kun er mundtlig, indbefatter Examinationen i Hjelpevidenskaberne, (Physik, Chemi, Mineralogi, Botanik og Zoologi), og i Reglen tages et Par Aar før den anden, som indbefatter Examinationen i Hovedvidenskaberne, og bestaaer af en mundtlig, en skriftlig og en praktisk Prøve. Ved den mundtlige Prøve i Hovedvidenskaberne examineres der i Anatomi og Physiologi, Diætetik, Beslaglæren, Hestens Ydrelære, Huusdyravl, Pharmakologi og Pharmaci, Pathologi og Therapi, Chirurgi

og Fødselsvidenskab, og Statsveterinairvidenskab. Ved den skriftlige Examen maa Examinanden underkaste sig to Prøver, nemlig i Gjenstande, der høre til Pathologi, Therapi og Chirurgi, og i Gjenstande, der høre til Statsveterinairvidenskab, og til disse Prøver tilstaaes den Paagjeldende i Reglen en Tid af 10 Timer. Den praktiske Prøve bestaaer i Beslagkunsten, Hestens Røgt, anatomisk Dissektion, Pharmaci, operativ Chirurgi, Clinik, og Hestens Ydrelære. Hvormegen Kundskab der fordres i de forskjellige ovennævnte Videnskaber, og ved de forskjellige Prøver, findes nærmere udviklet i et lille i Aaret 1844 udgivet Skrift, betitlet Underretning og Veiledning for Veterinaireleverne ved den kglg. danske Veterinairskole. Naar den Paagjeldende har underkastet sig den hele Afgangsexamen, maa han endnu forblive i et halvt Aar ved Stiftelsen for at tage Deel i syge Dyrs Behandling i Byen, og først efterat dette er skeet meddeles der ham Testimonium som Dyrlæge.

I de sidste fem Aar 1843—1847 har i alt et Antal af 52 underkastet sig Veterinairexamen, og deraf de 43 bestaaet; og af disse 43 have 11 faaet første, 17 anden, og 15 tredie Charakteer.

Den gavnlige Virksomhed, som Veterinairskolen udøver ved at helbrede syge Huusdyr, (især Heste, Køer, Sviin, Faar, Hunde, Katte og Fugle, hvis Behandling i Reglen skeer hos Eieren, og kun i de vigtigere Tilfælde paa selve Skolen), var i lang Tid i bestandig Tiltagen, men har i de senere Aar ikke været saa betydelig som tidligere. Nærmere Oplysning om de behandlede Dyrs Antal kan for Tiden ikke meddeles, men skal blive givet i det Tillæg, som vil blive tilføiet Slutningen af dette Skrift.

Veterinairskolen har et fortræffeligt Bibliothek paa over 5000 Bind, til hvis Vedligeholdelse der aarlig anvendes 400 Rbd., og en lille botanisk Have paa Amager, til hvis Vedli-

geholdelse der anvendes 200 Rbd. aarlig, samt et Musæum, der indeholder forskjellige Samlinger, der ere bestemte til Oplysning af de mundtlige Foredrag, nemlig en Samling af anatomisk-physiologiske og anatomisk-pathologiske Gjenstande til Oplysning af Beslaglæren, en Samling af chirurgiske Instrumenter og Apparater til Hestens Røgt, og en Samling af forskjellige Lægemidler.

Det hele Institut staaer under en af Kongen udnævnt Overbestyrer.

Veterinairskolens Udgifter beløbe sig til c. 15000 Rbd. aarlig, hvoraf 6230 Rbd. gaaer til Gager til dens 4 Lektorer, samt til Dyrlægen, Beslagmesteren, 4 faste Candidater m. m.; og 1090 Rbd. til Honorarer til Docenter og for andre Forretninger.

Indtægterne bestaae af et Tilskud fra Finantserne af circa 12000 Rbd., et Tilskud fra den militaire Fond af 650 Rbd., Overskud af Sygebehandlingen og Smedien c. 1200 Rbd., og forskjellige smaa Indtægter.

Et i Aaret 1807, tildeels ved offentlig Understøttelse stiftet Selskab til Veterinairkyndighedens Fremme, som har til Formaal ved fælles Bestræbelse at udbrede Kundskab om Huusdyrenes Forædling, Parring, Røgt, Pleie, indvortes og udvortes Bygning, Livsforretninger og Behandling i Sundheds og Sygdoms Tilstand, har i den sidste Snees Aar været i en saadan Opløsningstilstand, at det knap længere kan siges at være til. Dette Selskab udsatte i sin Tid Priisspørgsmaal, og i Aarene 1808 — 1818 udgav det Skrifter, hvoraf der dog kun i alt udkom 3 Bind. Da dette Selskab ikke er blevet ophævet, maa Man haabe at det ved een eller anden Leilighed vil blive kaldt til Live igjen.

7) Det polytekniske Institut.

I Aaret 1827 indgav Professor Ursin et Forslag til Kongen om Oprettelsen af en polyteknisk Skole, hvilket dog nærmest kun gik ud paa Indretningen af en Anstalt lig dem, der i Tydskland sædvanligen kaldes „Gewerbschulen", eller et Slags Haandværksskole af meget mere indskrænket Plan og Diemed end de under Navn af polytekniske Skoler i flere af Europas Hovedstæder indrettede Underviisningsanstalter; (jfr. Selmers Akad. Tid. II. S. 406 ff.). En Committee af Sagkyndige blandt Universitetets Professorer, (Ørsted, Thune, Zeise og Schmidten), som blev udvalgt til at afgive Betænkning over dette Forslag, var imidlertid af den Formening at en saadan Læreanstalt af større Omfang, og sat i Forbindelse med Universitetet, vilde være mere gavnlig, og troede derfor at burde fremsætte Forslag til en Læreanstalt, der ikke blot, saaledes som en Næringsbrugsskole, skulde være indrettet til at gjøre Lærlingerne dygtige til een eller anden bestemt Forretning eller Klasse af Forretninger, i hvilken Naturens Kræfter benyttes, og især deles hed deri skaffe dem Haandfærdighed, men derimod skulde gaae ud paa at meddele en saadan høiere Dannelse og Indsigt, at de, som herfra udgik, vare brugbare, eller lettere end andre kunde gjøre sig brugbare, til alle de Foretagender, hvorved Man gjør Anvendelse af Naturens Kræfter og Frembringelser, saavel i Statstjenesten som i den større borgerlige Industri. Committeen, som havde havt de mere berømte udenlandske polytekniske Skoler Die*), antog at Man burde skjelne mellem tvende Klasser af dem, der vilde kunne høste Gavn af en saadan Anstalt, nemlig imellem dem, som maatte attraae efter at

*) Det maa her erindres at école polytechnique i Paris er en militair Høiskole.

have fuldendt deres Studier i samme at erholde et Dueligshedsvidnesbyrd, hvorved de kunde anbefale sig til Statens eller Privates Tjeneste, og dem, som kun vilde benytte Underviisningen til deres eget private Brug; og den formeente at der ved een af det Offentlige foranstaltet polytekniſk Læreanstalt fornemmelig maatte tages Hensyn til de førstnævnte Deeltagere, hvilke baade burde gjennemgaae en viis Række af Underviisninger og Øvelser, og dertil forud anmelde sig med behørige Forkundskaber, og tillige efter Fuldendelsen af det hele Cursus aflægge en offentlig Prøve. Committeen meente derfor ogsaa at der ved den foreslaaede Læreanstalt burde indrettes to Examina, nemlig een i Mekanik og een i anvendt Naturvidenskab, saaledes at de, der underkastede sig den førstnævnte, især skulde prøves i Mathematiken og dens Anvendelse, men kunde nøies med en ringere Duelighed i de experimentale Videnskaber; hvorimod de, som vilde underkaste sig den sidstnævnte, ikke blot skulde være bekjendte med Physikens og Chemiens Dele og Anvendelse, men tillige have en betydelig Færdighed i at foretage de dertil hørende Arbeider. De Deeltagere i Underviisningen, som intet Dueligshedsbeviis attraaede, skulde derimod ikke være nogen Examen underkastede, men alene være forpligtede til at efterkomme de Love, hvorved god Orden tilsigtedes opretholdt i Læreanstalten. Foruden chemiske Laboratorier med Tilbehør, en physisk Instrumentsamling, en Samling af Maskinmodeller, og en Samling af Varer og Produkter burde der tillige efter Committeens Mening ved Institutet være et mekanisk Værksted, hvor der kunde være Leilighed til at erholde Begreb om, og Øvelse i Maskiners Forfærdigelse, og hvor unge Mennesker af Opdragelse kunde faae Leilighed til at lære forskjellige Haandværk, uden at gjennemgaae den for saadanne ubehagelige Haandværkslære, og hvor endelig de fleste for Læreanstalten nødvendige Modeller kunde forfærdiges.

Det heromtalte Forslag fandt Kongens Bifald, og efter at en Deel Forhandlinger vare førte angaaende den paatænkte Anstalts oekonomiske Forhold, (hvilke det paa Grund af Finantsernes daværende mindre gunstige Tilstand faldt vanskeligt at organisere, saa meget mere som Universitetet ikke var i Stand til at affee Noget), afgav Kong Frederik den 6te den 27de Januar 1829 et Reskript, som approberede en fremlagt provisorisk Plan *), og indeholdt Grundvolden for Institutets oekonomiske Tilstand, og derfor ogsaa kan betragtes som sammes Fundats.

Til første Indretning af Læreanstalten i to til hinanden stødende Professorgaarde i Studiistræde og St. Pedersstræde, (hvilke Universitetet afstod imod at Anstalten til samme svarede en aarlig Afgift til Udredelsen af tvende Huusleieportioner), skjenkede Kongen en Sum af 17000 Rbd.**). De aarlige Udgifter vare anslaaede til 10,200 Rbd. Til Dækningen af samme havde Institutet 1000 Rbd., som det Reiersenske Fond, og 600 Rbd., som Selskabet for Naturlærens Udbredelse havde lovet aarlig at tilskyde, samt 2000 Rbd., som Adressecontoiret, ved den 17de Decbr. 1828 at erholde sit Privilegium fornyet paa 20 Aar fra dets Udløb den 1ste Januar 1835 at regne, havde, blandt andre Forpligtelser, overtaget aarligen at svare

*) Denne Plan findes aftrykt i Acad. Tid. II. S. 436 ff. Det provisoriske Regl. af 9de Juni 1829 er aftrykt i Forordningsamlingen.

**) De med den første Indretning forbundne Udgifter løb i alt op til 20888 Rbd. Senere blev der i Aaret 1839, (ved Nedrivelsen af et tilkjøbt Huus), foretaget en Bygningsudvidelse, som kostede 7221 Rbd., hvilke Anstalten forstørstedelen maatte tilveiebringe ved Laan; og i Aaret 1845 har Anstalten til Lokale for dens og Universitetets, S. 168 omtalte, fælles physiske Instrumentsamling faaet Afbenyttelsen af et til samme stødende Huus i St. Pedersstræde, som Universitetet tidligere havde kjøbt til dette Brug.

til det polytekniske Institut. Resten, nemlig 6,600 Rbd., skulde Anstalten have ved Renten af 40,000 Rbd., som Kongen bevilgede Institutet som en Gave, der halvt skulde udredes af Finantserne, halvt af Industri- og Commercefonden, samt af Renten af 2100 Rbd., der vare forærede Anstalten af to Private, og endelig af Renten af et Forskud af en Capital paa 122,900 Rbd., som Finantsernes Reservefond skulde gjøre Institutet, og som dette skulde tilbagebetale Finantserne paa den i nedenstaaende Note omtalte Maade *).

---

*) Det ovennævnte Forskud af 122,900 Rbd. skulde det polytekniske Institut tilbagebetale Finantserne, deels ved til disse at indbetale dets Indtægt ved en aarlig Afgift til Institutet, som skulde paalægges alle saadanne politiske og Avertissements-Blade, til hvis Udgivelse Privilegier i Fremtiden bleve udfærdigede eller fornyede, og som i andre Stater ere underkastede Stempelafgift, og dets Indtægt ved en Afgift, der skulde paalægges, (og som med forskjellige Undtagelser ogsaa ved Resolution 13de Octbr. 1829, jfr. Akad. Tid. II. S. 483, blev paalagt) Blade og Aviser, som befordres med Posten i Danmark, (hvilken Afgift af 1 Skilling for hver 16 Skilling Abonnementsprisen udgjør skulde træde istedetfor den Stempelafgift, som fordres i andre Lande); deels ved saalænge til det heromtalte Forskud og Renterne af samme var afbetalt til Finantserne at indbetale hvad Gaver det maatte erholde, og som det ventedes at det vilde erholde fra forskjellige Steder. (Af det Classenske Fideicommis erholdt Institutet senere i Aaret 1831 en Gave af 5000 Rbd ; og af Adressecontoiret erholdt det ved Fornyelsen af sammes Privilegium i Aaret 1835 et Beløb af 3000 Rbd.; og disse Beløb ere saaledes anvendte til Gjeldens Formindskelse). For at fremskynde det heromtalte Forskuds Forrentning og Tilbagebetaling til Finantsernes Reservefond bestemte imidlertid Reskriptet af 27de Januar 1829, at der af Regaliefondets Renter skulde aarligen forskudsviis udbetales Finantserne en Sum af 10,000 Rbd., og at naar Forskuddet, deels herved, deels ved Indbetalingerne fra Læreanstalten, var refunderet Finantsernes Reservefond, skulde Indbetalingerne fra Læreanstalten til Finantserne igjen af disse anvises Regaliefondet, saalænge indtil dette havde faaet tilbagebetalt sit Udlæg med Renter deraf; og naar endelig ogsaa Regaliefondet var skadesløsholdt, saa skulde Avisafgiften (Adresseavisens dog undtagen) tilfalde Finantserne. Ved Regaliefondets heromtalte Indbetalinger afbetaltes

Læreanstaltens aarlige Indtægter have imidlertid senere erholdt en ikke ubetydelig Forøgelse, navnligen ved at det classenske Fideicommis siden den 1ste Januar 1811 aarlig har tilskudt 300 Rbd.; ved at dets Capitalformue, og altsaa ogsaa Renten af samme, til forskjellig Tid er blevet noget forøget*); ved at det har erholdt Tilladelse til at tilbageholde 300 Rbd. aarlig af Avisafgiften; ved at Universitetet har paataget sig et aarligt Bidrag af 700 Rbd. til de chemiske Laboratorier; ved at Betalingen for Forelæsninger og Øvelser efterhaanden er voxet til et større Beløb, nemlig c. 1700 Rbd.**); samt ved at den Anstalten tilfaldende Halvdeel af Nettogevinsten ved leve-

---

Finantsernes hele Fordring med Renter efterhaanden, og var den 11te Decbr. 1839 aldeles afgjort. Regaliefondet havde i alt betalt 104,790 Rbd., og den paaløbende Rente heraf udgjorde den 11te Decbr. 1839 et Beløb af 21000 Rbd., hvilket sidstnævnte Beløb Kongen dog senere tillod maatte overgaae til en rentefri Gjeld. Den nysnævnte rentebærende Gjeld af 104,790 Rbd. er senere efterhaanden nedbragt til c. 88000 Rbd., og da Avisafgiften indbringer c. 4000 Rbd. aarlig, er den saaledes nu ikke blot i Stand til at udrede Renten af denne Gjeld, men ogsaa til at afgive et lille Overskud til Afbetaling paa den nysnævnte rentefrie Gjeld, som endnu udgjør c. 20,000 Rbd.

*) Ved Overdragelsen af Apothekerprivilegier, der kun gjelde Besidderens Person, har det i længere Tid været paalagt de Paagjeldende at betale en Recognition af forskjellig Størrelse i de forskjellige Tilfælde til det polytekniske Institut, og ved kgl. Resol. 2den Juli (Canc. Plac. 28de Juli) 1845 er det endogsaa blevet bestemt at en saadan Recognition stedse ved slig Leilighed skal erlægges, og at ⅔ af samme skal tilfalde polytekniskt Institut, og ⅓ det pharmaceutiske Understøttelsesfond. Den Indtægt, som Institutet herved har havt, er ikke anvendt til Gjeldens Afbetaling, men til Forøgelse af dets Capitalformue, hvis Renter anvendes til dets løbende Udgifter.

**) Examinanderne løse et Adgangskort, som gjelder for hele Underviisningen, og betales med 10 Rbd. qvartaliter. Extradeeltagerne løse kun Adgangskort til enkelte Forelæsninger og Øvelser.

rede Arbeider fra Værkstederne *) er voxet til et Beløb af c. 500 Rbd. I de senere Aar har det polytekniske Instituts Indtægter derfor været 15 til 16,000 Rbd. aarlig; men selv hermed har denne Læreanstalt meget vanskeligt ved at bestride sine Udgifter. De tvende vigtigste Udgiftsposter ere: Gager og Honorarer for Forelæsninger, hvortil i alt gaaer c. 5600 Rbd., og Udgifterne ved de tre chemiske Laboratorier, som beløbe sig til 3 til 4000 Rbd. aarlig.

Af faste Lærere har den polytekniske Læreanstalt for Øieblikket 1 i Physik, 1 i Chemi, 1 i Chemi, Chrystallographi og Mineralogi, 1 i chemisk Teknologi, 1 i Mathematik **), 1 i beskriptiv Geometri, 1 i Maskinlære og Tegning, 1 i Teknologi, og en Forstander for Værkstederne. Forelæsninger over Zoologi og Botanik holdes af dertil antagne Docenter, som herfor erholde et Honorar.

De, som ønske at antages i den polytekniske Læreanstalt for senere at tage en Examen der, maa først underkaste sig den almindelige Forberedelsesexamen (jfr. S. 187), med mindre de have taget den philosophiske Examen ved Kjøbenhavns Universitet eller Officeersexamen, og derpaa i ethvert Fald, altsaa selv om de ere Studenter eller Officerer, underkaste sig en Adgangsexamen i Mathematik, med Hensyn til hvilken de nærmere Bestemmelser ere foreskrevne i den i Forordningsamlingen indrykkede Bekjendtgjørelse af 5te Febr. 1839.

Den polytekniske Examen bestaaer af en praktisk, en skriftlig og en mundtlig Prøve.

A. For dem, som have bestemt sig til Candidater i den anvendte Naturvidenskab, bestaaer

---

*) Den anden Halvdeel tilfalder Værkstedernes Forstandere.

**) Der er desuden nylig constitueret en Docent paa 2 Aar i Mathematik, og for Tiden er der altsaa 2 Docenter i Mathematik, een for Mekanikerne og een for Chemikerne.

a) den praktiske Prøve i: 1) tre Præparationer af chemiske Stoffer, hvoraf to af den organiske Natur; 2) en analytisk Undersøgelse af et Legeme af den uorganiske Natur, (og denne Undersøgelse skal være qvantitativ) *), og en analytisk Undersøgelse af et organisk Legeme; og 3) en Tegneprøve, hvis Gjenstand er et Instrument, som tegnes med Rydsefjeder.

b) Ved den skriftlige Examen gives to Spørgsmaale i den tekniske Chemi, to i Physik, 1 i Mathematik og 1 i Teknologi.

c) Den mundtlige Examen har følgende Rubrikker: 1) Chemisk Theori 2) Uorganiske Legemers Analyse 3) Organiske Legemers almindelige og analytiske Chemi 4) De uorganiske Stoffers chemiske Teknologi 5) De organiske Stoffers chemiske Teknologi 6) Mathematisk Physik 7) Chemisk Physik 8) Mathematik 9) Teknologi 10) Mineralogi, Krystallographi og Geognosi 11) Botanik, og 12) Zoologi.

B. For dem, som have bestemt sig til Candidater i Mekaniken, bestaaer

a) den praktiske Prøve i et Udkast til et ikke altfor sammensat Maskinanlæg, som udføres første Dag, og som skal være ledsaget af de til Forstaaelsen nødvendige Tegninger, som siden i de 4 paafølgende Dage udføres nøiere, (og for Opgavens

*) Naar Examinanderne have erholdt den analytiske Opgave, der skal være qvantitativ, maa de, førend de forlade Laboratoriet, have givet en paa en foreløbig Undersøgelse grundet Plan til hele Analysen. Over hvert af disse Arbeider giver Examinanden en skriftlig Beretning, hvori tillige Fremgangsmaadernes Theori udvikles. For hver af de ovennævnte 5 Prøver erholder Examinanden en Karakteer. Den chemiske Prøve holdes i 6 Dage. Hver Gang kan anvendes 12 Timer; og ved den qvantitative Analyse tillades det Examinanderne at veie det Stof, som er blevet dem opgivet at udskille, den følgende Dag. Kun ved den qvantitative Analyse, og ikke førend Planen til denne er afgivet, maa Examinanderne benytte Bøger under den praktiske Prøve.

Behandling og for Tegningen gives særskilte Karakterer); samt i en Opgave af den deskriptive Geometri. Tillige erholder den Paagjeldende en Karakteer for de under det hele Cursus indleverede Prøvetegninger.

b) Ved den skriftlige Examen i Mekaniken gives 3 Spørgsmaale i Mathematik, 1 i Chemi, 2 i Physik, 1 i Teknologi og 1 i Maskinlære.

c) Den mundtlige Examen har følgende Rubriker: 1) Algebra 2) Differential- og Integralregning 3) Calculens Anvendelse paa Geometrien 4) Høiere Mekanik 5) Teknisk Mekanik 6) Maskinlære 7) Theoretisk Chemi 8) Chemisk Teknologi 9) Chemisk Physik 10) Mathematisk Physik 11) Teknologi og 12) Deskriptiv Geometri.

Antallet paa dem, der studere ved Læreanstalten i den Hensigt senere at underkaste sig polytekniskExamen, har i de senere Aar været 25—30. Læreanstaltens Værksted har i de senere Aar stadigen havt saamange Elever som det kunde modtage, nemlig 13*). I de to sidste Aar er der til Tegnestuerne, (hvis ordinaire Deeltagere ere baade Examinander og Værkstedselever), af Extradeeltagere løst et Antal af 88 Adgangskort, hvert gjeldende for et Qvartal, og til Laboratorierne et Antal af 106 Adgangskort, hvert lydende paa et halvt Aar, hvilket er det høieste Antal, som Laboratorierne have formaaet at udstede.

I de 17 Aar 1831—1847 incl. har et Antal af 43 underkastet sig Examen i anvendt Naturvidenskab, af hvilke 24 have faaet laud., 18 haud. og 1 non contemn. — I samme

*) Disse Elevers Underviisning indskrænker sig til det der læres i Værkstederne og til Tegning; men Læreanstalten lader dem prøve i Vintermaanederne for at erfare hvorvidt de vedligeholde og udvide deres Skolekundskaber, hvorover der gjøres Antegnelse i den Charakteerbog, ved hvilken de Paagjeldendes Forældre ugentlig underrettes om Elevernes øvrige Forhold.

Tidsrum har 27 taget Examen i Mekanik, af hvilke 10 have faaet laud., 15 haud. og 2 non contemn. Kun 4 have taget begge Examina. Af de 66, som saaledes i dette Tidsrum have taget den ene eller begge Examina, have de 31 været Studenter. Antallet paa dem, som underkaste sig polytekniſk Examen, er noget i Tiltagen forsaavidt de Uſtuderende betræffer. Desuden have 18 Examinander og Extradeeltagere underkastet sig specielle Prøver, og 13 Værkstedselever have modtaget Vidnesbyrd om deres ved Prøvearbeider godtgjorte Dulighed. Hver af den polytekniske Examens to Afdelinger ansees for lige saa svær som Universitetets Embedsexamina, og fordrer de facto lige saa lang Forberedelse, (skjøndt samme oprindelig kun var beregnet til 2 Aar), og ved kongl. Resol. af 8de Januar 1841 er det derfor ogsaa bestemt, at polytekniske Candidater, som have taget den philologisk-philosophiske Examen ved Universitetet, skulle ansees lige i almindelige akademiske Rettigheder *) med Candidater i de egentlige Embedsfag. Ved kongelig Resol. af 1ste Septbr. 1830 er der givet polytekniske Candidater Haab om efter Ansøgning at erholde Bevilling til uden at underkaste sig de sædvanlige laugsmæssige Prøver at tage Borgerskab paa det Næringsbrug, hvortil de ifølge de Kundskaber, som de ved den polytekniske Examen have lagt for Dagen, i Forbindelse med de afgivne Prøver paa Haandfærdighed, som i ethvert enkelt Tilfælde maatte ansees fornødne, kunne antages at besidde Dulighed til, hvilket Næringsbrug kan udøvides uden-

*) Saadanne Rettigheder ere: Adgang til at erholde Reisestipendier eller Noget af de store Beneficia ved Universitetet, naar Vedkommende have laud. til Embedsexamen. (Univ. Fundt. 7. Mai 1788 VI. § 9); Adgang til, naar Vedkommende har taget Embedsexamen med bedste Charakteer, uden Conference at kunne disputere for Magistergraden Frdn. 9. Febr. 1824 § 2; og Fritagelse for at tage Deel i de Studerendes Vaabenøvelser.

for de Grændser, som ere bestemte ved de nu gjeldende Regler for Udøvelsen af de forskjellige Næringsbrug; men dette Haab skal oftere være blevet skuffet ved strenge Fordringer, som ere blevne opstillede for de paagjeldende Ansøgere. Efter den senere Tids Embedsbesættelser at dømme synes polytekniske Candidater at kunne gjøre sig grundet Haab om fortrinsviis at komme i Betragtning ved Besættelsen af Embeder ved Digevæsenet, Sandflugten, Myntvæsenet, Veivæsenet, Justeervæsenet, Havnevæsenet, Salinevæsenet o. a. desl. — Af det ovennævnte Antal af 66, som have taget polytekniſk Examen siden Læreanstaltens Oprettelse, ere 25 ansatte i det Offentliges Tjeneste, deraf dog næsten Halvdelen kun som Adjunkter ved offentlige Skoler, (jfr. Kjøbenhavns Univ. Aarbog for 1843 S. 160 og 161); og 9 ere blevne Bestyrere af Industrianlæg for deres egen Regning, foruden adskillige, der bestyre Industrianlæg for Andre. I ikke industrielle Stillinger ere i alt 30; i private industriel Stilling 23; i praktisk industrielle Embeder 9, og uden bestemt Virksomhed 4. De 18 Examinander og Extradeeltagere, som have aflagt specielle Prøver, ere næsten Alle i industriel Virksomhed.

Det polytekniske Institutś Virksomhed indskrænker sig imidlertid langt fra ikke til at meddele den fuldstændige Underviisning, som leder til at blive polytekniſk Candidat enten i Mekanik eller i anvendt Naturvidenskab; men denne Læreanstalt virker ogsaa i mange andre Retninger. Den meddeler saaledes Underviisning og praktisk Uddannelse til extraordinaire Deeltagere, som ikke ville underkaste sig den polytekniske Examen, men som enten blot ville benytte Underviisningen for at lære Noget, eller blot ønske at underkaste sig en Prøvelse i enkelte Dele af Faget, for i Overeensstemmelse med § 64 i det provisoriske Reglement derom at erholde et Vidnesbyrd, og Antallet af extraordinaire Deeltagere den førstnævnte Art er bestandig tiltaget og

er for Tiden som ovenfor oplyst ikke ubetydeligt. Den polytekniske Læreanstalt giver ligeledes Underviisning i de til de mekaniske Kunster hørende Haandværksarbeider, og yder sin Medvirkning til Forstvæsenets Studium, ligesom den ogsaa samvirker baade med Selskabet for Naturlærens Udbredelse og med Universitetet. Hvad sidstnævnte betræffer, da medvirker den polytekniske Læreanstalt til Underviisningen ved samme forsaavidt de Studerende hente deres meste experimentale Underviisning sammesteds. Læreanstaltens Laboratorier bruges saaledes til Universitetets Brug; Professorerne i Physik og Chemi holde deres Universitetsforelæsninger paa Læreanstalten, hvis Hjelpemidler benyttes til samme; i nogle Videnskabsfag, saasom Maskinlære, Teknologi og deskriptiv Geometri lader Universitetet ikke holde Forelæsninger, saa at de Studenter, der ville lægge sig efter disse Fag, ere henviste til Læreanstalten, hvor de da som oftest indtræde som Examinander; og i andre Videnskabsfag, nemlig Mathematik, Physik og Chemi udfordrer Læreanstaltens Underviisning, at der stadigen holdes Cursus over Afsnit, som ellers enten slet ikke, eller i alt Fald ikke saa hyppigt, kunde blive foredragne ved Universitetet, hvorimod Studenter nu kunne deeltage i Forelæsningerne ved Læreanstalten. De Forststuderende erholde en Deel af deres theoretiske Underviisning i Læreanstalten ved dens reglementerede Forelæsninger, og det polytekniske Institut afgiver desuden Lokale til andre Forelæsninger, som det kongelige Rentekammer lader holde sammesteds, samt til den theoretiske Forstexamen. Med Selskabet for Naturlærens Udbredelse samvirker det polytekniske Institut ved at dette Selskab, imod aarlig til Læreanstalten at yde 600 Rbd., af sammes Vinterforelæsninger kan aarligen udvælge tvende Rækker, som skulle holdes frit om Aftenen, hvorhos der desuden afgives to Fripladser til fuldstændig Benyttelse af Læreanstalten efter Selskabets Valg, samt en Deel Fri-Adgangskort til enkelte

der; Modellering i Leer og Poussering i Vox; Gravering, Ciselering og Drivning; praktisk Overslagsberegning; og Mathematik, og Physik. Institutet har i det sidste Aar været frequenteret af 432 Elever, eller saa mange, som Man kunde modtage. Der finder aarligen en Udstilling Sted af Elevernes Arbeider, (ved hvilken der i Aar var 172 Nummere, hvoraf 119 var Tegninger), og i Aar har for første Gang en Præmieuddeling af Sølvmedailler fundet Sted. Institutet har bebudet Udgivelsen af en Samling af Fortegninger i Maskinfaget; og det søger ogsaa at virke ved efter Evne at yde beslægtede Anstalter i Provindserne sin Bistand.

Det tekniske Selskab tæller for Tiden 425 Medlemmer. Dets aarlige Indtægt er c. 2400 Rbd., hvoraf c. 900 Rbd. hidrøre fra den moderate Betaling Eleverne erlægge, c. 300 Rbd. fra Medlemmernes Contingent, 500 Rbd. fra det Reiersenske Fond, 300 Rbd. fra det Classenske Fideicommis, 300 Rbd. fra Industrifonden, og 100 Rbd. fra Selskabet for Naturlærens Udbredelse.

10) Om den Examen, som de maa underkaste sig, der ville vinde Borgerskab, som Skibsbyggere, see Pl. 11. Novbr. 1818, og 11) om Examen for Møllebyggere Pl. 28. Aug. 1833.

12) Af Handels-Akademier findes der ingen offentlige i den danske Stat; men deres Savn erstattes for en Deel ved de videnskabelige Realskoler, af hvilke et Par, som tidligere omtalt, ere blevne oprettede i Kongeriget. Af private Handelsakademier er der i den senere Tid blevet oprettet tvende i Kjøbenhavn af DHrr. Langkjer og Grüner.

Svenné Langkjers Handels- og Sprog-Akademi i Kjøbenhavn er oprettet i Aaret 1842. I samme meddeles af 9 Lærere Underviisning i Tydsk, Engelsk, Fransk og Svensk, Bogholderi, Calligraphi, Handelsregning, og Mynt- og Varekundskab: To Gange ugenlig holdes et kort Foredrag paa

Tydsk over een eller anden interessant Gjenstand henhørende til Handelsvidenskaben. For at blive optaget i Akademiet, hvilket kan skee paa enhver Tid af Aaret, maa den Paagjeldende være confirmeret og forsynet med gode Skolekundskaber. Minimum for Opholdstiden er 1 Aar; og de Allerfleste ville med megen Nytte kunne opholde sig i to Aar ved Akademiet. Den ordinaire Underviisningstid er fra 9 – 1 om Formiddagen, og fra 4—7 om Eftermiddagen. Sidst i October og April Maaned afholdes en Overgangsexamen, og, naar et passende Antal af de Udgaaende derom kunne forene sig, afholdes, i Overværelse af ansete dertil indbudne Mænd af Kjøbenhavns Handelsstand og nogle Lærde, en Afgangsexamen. Ved Afgangen fra Institutet meddeles Dimissions-Attest. I Akademiets Gaard er der indrettet 16 Pladser for Pensionister, hvoraf for Tiden de 15 ere besatte. Betalingen for disse er, Underviisningen derunder indbefattet, 350 Rbd. aarlig. For de øvrige, som frequentere Akademiet, er den 6 Rbd. maanedlig for dem, som have deres Hjem i Kjøbenhavn, og 10 Rbd. maanedlig for Udenbyes Boende.

I de 18 Maaneder fra August 1845 til Januar 1847 har Akademiet været frequenteret af 96, hvoraf de 50 have været fra Hovedstaden. Disse 96 have imidlertid langt fra ikke alle afbenyttet hele den Leilighed til Underviisning, som Akademiet tilbyder, og uagtet Frequentsen stedse har været i Tiltagen, er Antallet paa dem, som modtage fuldstændig Underviisning, for Øieblikket (i Efteraaret 1847) ikke mere end 32. Nærmere Oplysning erholdes af et Program, som gratis kan afhentes hos Bestyreren og hos de større Boghandlere.

Haldur R. Grüners Praktiske Handels-Akademi i Kjøbenhavn er oprettet den 1 November 1843 i det Øiemed at give den til Handelsstanden bestemte Ungdom Leilighed til at erhverve sig de i Forretningslivet nødvendige Kundskaber saavel

i merkantil som i sproglig Henseende. Underviisningsgjenstandene ere: Bogholderi, Handelsvidenskab, Handelsregning, Calculation, Mynt-, Maal- og Vægtlære, Handelsgeographi, Dansk, Tydsk, Fransk, Engelsk og Skrivning. Den ordinaire Underviisningstid er fra 8—3 om Formiddagen. Om Eftermiddagen fra 5 — 8 forberede Eleverne sig under en Inspekteurs Opsyn og Veiledning til den følgende Dag. Lærernes Antal er for Tiden 11. Eleven maa være confirmeret førend han indtræder, og være i Besiddelse af gode Skolekundskaber, hvorpaa han ved sin Tiltrædelse maa aflægge Prøve. Optagelse kan finde Sted paa enhver Tid paa Aaret, men dog helst den 1. Novbr. og den 1. Mai. De, som ere forsynede med gode Forkundskaber, ville kunne gjennemgaa det hele Cursus paa 1 Aar, og paa kortere Tid end et Aar antages nu ikke længere Nogen. Hidtil har der ingen Examen været holdt, af Mangel paa Elever, der have villet underkaste sig en saadan. For Fremtiden vil der imidlertid, for at nøde de Paagjeldende til at underkaste sig Examen, ikke blive udstedt Testimonium til andre Afgaaende end dem, som have underkastet sig samme. For Fremtiden vil der saaledes hvert Aar i November og Mai Maaned blive afholdt en offentlig Handelsexamen i Overværelse af to Handlende og en Jurist som Censorer. Den skriftlige Prøve vil komme til at bestaae i: 1) Udarbeidelsen af et dansk, tydsk, fransk og engelsk Handelsbrev. 2) En Calculation. 3) Forskjellige Coursberegninger. 4) Notering af en Forretning efter det dobbelte og enkelte Bogholderies Regler. 5) Besvarelsen af Spørgsmaal i Handels-Videnskaberne. 7) Udfærdigelsen af forskjellige Handels-Dokumenter, saasom Verkst, Slutsedler &c. 7) En Udarbeidelse i Modersmaalet. Den mundtlige Deel skal bestaae i Examination i: 1) Handels-Videnskaberne; 2) det tydske, franske og engelske Sprog efter Bøger, som ikke benyttes i Akademiet; og 3) Geographi. Ef-

ter fuldendt Examen vil der blive meddeelt Eleven, naar han udtræder af Akademiet, et Testimonium, som vil indeholde samtlige Læreres Dom om hans Flid og Kundskaber. Bestyreren af Akademiet gjør sin bedste Flid for, ved at knytte Forbindelser med de Handlende, at forskaffe de unge Mennesker, som forlade Akademiet, passende Anbringelse paa Handelscontoirer. Med Akademiet er forenet en Pensionsanstalt, i hvilken der betales 250 Rbd. aarlig. Betalingen for dem, som frequentere Akademiet, er 10 Rbd. maanedlig. Anstalten har i Reglen c. 25 Elever, og har siden dens Oprettelse i Alt været frequenteret af et Antal af c. 150. Nærmere Oplysning erholdes af et Program, som gratis kan afhentes hos Bestyreren.

13) **En Examen for Interessenterne og Svendene i de 5 Handelslaug i Kjøbenhavn,** (Urtekræmmernes, Isenkræmmernes, Viintappernes, Hørkræmmernes, og Silke- og Klædekræmmernes), er paabuden ved Frdg. 23de April 1817 § 17. Saadant var allerede forhen paabudet, men faste Regler derfor gaves ikke. I Henhold til ommeldte Bestemmelse ere Examensreglementer siden af Magistraten approberede, og Examina indrettede særskilt for Drenge og Svende. Dette gjelder ogsaa med Hensyn til Handelslaugene i Kjøbstæderne. Disse Examina ere, naar Varekundskab undtages, omtrent eens ved de forskjellige Laug, og det vil derfor være tilstrækkeligt at omtale hvad der fordres ved een af dem, hvortil her vælges Silke- og Klædekræmmerlaugets. Ved Svende-Examen examineres i: a) Regning efter Regula de Tri med Brøk; b) Disconto-Regning; c) simpel udenads Regning i Hovedet, som dagligt kan forefalde i Handelen; d) Bogføring efter det enkelte Bogholderi; e) Retskrivning i det tydske Sprog efter Diktat; f) Oversættelse paa Dansk af det saaledes Dikterede, hvoraf tillige saavel Retskrivning som Skjønskrivning bliver at bedømme; g) Kundskab om indenlandsk Maal og Vægt samt om

udenlandske Pengesorter; h) Geographi efter en kortfattet Lærebog; i) Bedømmelse af Varenes forskjellige Qvalitet og deres Bestanddele, samt Forklaring om, hvorledes de bedst behandles og conserveres; k) rigtigt Begreb om Toldbodforretninger, Laugets Handel vedkommende, samt Færdighed i at expedere Connossementer og Passeerfedler; l) Kundskab om hans Pligter mod Principalen og Lauget. — Ved Interessent-Examen examineres i: a) Renteberegning; b) Varecalculation; c) Kundskab i Vexelret; d) Kundskab om indenlandsk og udenlandsk Vægt og Maal, samt begges gjensidige Forhold. e) Kundskab om inden- og udenlandsk Mynt og deres indbyrdes Forhold til hinanden. f) Handelscorrespondence i Dansk og Tydsk efter Opgave, hvoraf tillige Ret- og Skjønskrivning bliver at bedømme; g) Handelsgeographi med særdeles Hensyn til de vigtigste Handels- og Fabrikstæder, samt Handelsveie; h) Kundskab i Bogholderiet; i) nøiagtig Kundskab i at bedømme Varenes forskjellige Qvalitet og deres Bestanddele, samt til hvorledes de bedst behandles og conserveres, ligesom og om hvorfra de rettest fra første Haand forskrives; k) Kundskab om de Lauget vedkommende Toldanordninger og Toldbodforretninger. Disse Examina afholdes i Overværelse af eet af Magistratens Medlemmer, Oldermanden og nogle af Laugets Committerede, samt, forsaavidt Svende-Examen angaaer, tillige af nogle med Stemmeret tilstedeværende, ved Oldermanden efter Tour tilsagte Interessenter, og af Lærlingernes Principal, som dog ikke har nogen Stemme. Examinationen, der i Reglen er temmelig lempelig, skeer ved een af Laugets Committerede. En Times Underviisning daglig i tre til fire Maaneder hos een af dem, der beskjeftige sig med at manuducere til disse Examina, ansees for en tilstrækkelig Forberedelse. Forsaavidt Examenen for Isenkræmmerlaugets Interessenter betræffer, hvilken er lidt af-

vigende fra det her Anførte, henvises til Isenkræmmernes Laugs-Artikler af 5te Juni 1807 § 10 og 11.

Ogsaa The- og Porcelainshandlerne i Kjøbenhavn maa underkaste sig en Art Examen.

14) For Mæglerne (Varemæglere, Skibsmæglere, Vexelmæglere og Assurancemæglere) er der ved Frdg. 22de Decbr. 1808 anordnet en Examen, og 15) for Dispacheurer blev der i Aaret 1817 ligeledes indført en saadan, om hvilken den fornødne Efterretning findes i Collegialtid. for 1817 S. 236 ff.; jfr. Instrux 31 Januar 1823.

16) Den pharmaceutiske Examen blev allerede indført ved Frdg. 4 Decbr. 1672, og er saaledes den ældste af alle Examina her i Landet*). I § 11 af bemeldte Anordning hedder det at „de, som sig herefter agte at nedsætte og holde Apothek i nogen By eller Sted i de kongl. Riger og Lande, skulle, forend de Bestallingsbrev derpaa bekomme, examineres af Facultatis Medicæ Doctoribus og Apothekerne i Kjøbenhavn, og, om de dertil findes dygtige, skulle de derpaa tage et Attestatum". I Aaret 1828 kom det under Drøftelse, om der ikke var Anledning til at give den pharmaceutiske Examen en forandret Indretning, og navnligen til at skjærpe den, og de i den Anledning førte Forhandlinger, (som nærmere findes omtalte i Adm. Tid. I S. 208 ff.), havde en Forordning af 2den Juni 1828 til Resultat, som bestemte at den pharmaceutiske Examen skal afholdes to Gange aarlig, nemlig i April og October Maaned, og bestaae af en praktisk Prøve, ved hvilken der skal fordres Udførelsen af en chemisk-pharmaceutisk Operation, Til-

*) Theologisk Examen kan nemlig først ansees at være bleven indført ved den i Noten S. 108 omtalte Forordning af 1ste August 1707. Jfr. Danske Lovs 2—2—1 og 2.

laveisen af et Reagens, og en let chemisk Analyse af en Gjenstand, som har Hensyn paa Pharmacien, over hvilke Operationer der skal føres en Journal, hvori Fremgangsmaaden og Grundene for samme forklares; og af en mundtlig Prøve, ved hvilken der skal examineres i Receptlæsning, Pharmakologi, Chemi, Botanik, de for Pharmaceuten vigtigste Dele af den mekaniske Physik og physiske Chemi, pharmaceutisk Varekundskab og Beregning, samt i mekaniske Præparationer. Det Omfang, hvori Kundskab i de her anførte Discipliner skal fordres ved den pharmaceutiske Examen, findes nærmere udviklet i en Instrux for Examinatorerne af 9de Decbr. 1828, hvilken findes aftrykt i Akad. Tid. 1 S. 212—215. Den 2den Juni 1829 blev der anordnet en af 6 Medlemmer bestaaende pharmaceutisk Examens Commission, og denne er ved kongl. Resol. af 4de Juli 1838 blevet bemyndiget til at indbyde til som Censorer at overvære den mundtlige Deel af den pharmaceutiske Examen et passende Antal sagkyndige Mænd, der to og to skulle overvære Examinationen i ethvert af de forskjellige Fag, samt derpaa deeltage i Charakterernes Bestemmelse, ligesom bemeldte Resolution og saa overlader det til Commissionen selv at vedtage de Regler, hvorefter Hovedkarakteren vil være at uddrage af de Karakterer, som ere givne ved Examinationen i de specielle Fag. I ældre Dage tog kun nogle Faa aarligen den pharmaceutiske Examen. I dette Aarhundrede har derimod bestandigen et ikke ringe Antal underkastet sig samme,

i Qvinqv.	1801—1805	nemlig i Gjenns.	10,0	aarlig.
—	1806—1810	—	10,2	—
—	1811—1815	—	13,6	—
—	1816—1820	—	14,4	—
—	1821—1825	—	15,6	—
—	1826—1830	—	14,4	—
—	1831—1835	—	17,4	—
—	1836—1840	—	22,0	—
—	1841—1845	—	8,8	—

og af de 154, som i Decenniet 1836—1845 underkastede sig denne Examen, fik 1 laud. med Udmærkelse, 70 laud, 72 haud og 11 non contemn. Kun de, som have bedste Karakteer til pharmaceutisk Examen, kunne erholde Privilegium som Apothekere i Kjøbenhavn.

At saa Faa have underkastet sig denne Examen i det sidste Qvinqvennium, hidrører vistnok fornemmelig fra at Udsigterne for uformuende pharmaceutiske Candidater ere saa maadelige, (hvisaarsag ogsaa et mærkelig stort Antal Pharmaceuter forlade deres Fag, og indtræde i alle Slags forskjellige Livsstillinger); men nogen Indflydelse har det dog maaskee ogsaa, at Ingen siden Efteraaret 1840 admitteres til denne Examen, uden han først har underkastet sig den S. 187 omtalte almindelige Forberedelsesexamen.

Det Kappelske Legat for Medicinere og Pharmaceuter er omtalt S. 131.

17) Om den almindelige Styrmandsexamen og Længdeexamen, og om Navigationsskolerne.

Ingen kan erholde Patent til at fare som Styrmand eller Skipper med mindre han a) har fyldt, i Kongeriget sit 23de, i Hertugdømmerne sit 21de Aar, (fra hvilken Bestemmelse Dispensation dog undtagelsesviis gives i visse Tilfælde); b) i 7 Aar har faret som Matros og i den Tid gjort i det mindste to Reiser paa Middelhavet eller Vestindien, eller een Reise paa China eller Ostindien, samt har faret paa Østersøen og er kjendt i Kattegattet; jfr. Frdg. 8de Januar 1802 § 68; samt c) har underkastet sig den i Aaret 1802 indførte almindelige Styrmandsexamen med bedste Charakteer. En Længdeexamen er indført ved Plakat af 11te April 1837 for de Skippere og Styrmænd, der attraa at legitimere sig som særlig dygtige i deres Fag. Ved den almindelige Styrmands Examen (Brede-

Examen) fordres saavel i Kongeriget som i Hertugdømmerne følgende Kundskaber og Færdigheder. a) Som en nødvendig Indledning til Navigationen: Kort Begreb om Regning med Decimalbrøker, Talforhold og Brugen af Logarithmer; de allerførste Grundbegreber af Geometrien samt Begreb om de trigonometriske Linier og deres Anvendelse til retlinede Trianglers Beregning; b) Kundskab om Compassets og Loggens Indretning og Brug. c) Kundskab til Jordens Figur, dens Bevægelser, samt de Linier og Punkter, man tænker sig paa den, og som tjene til at bestemme Steders Beliggenhed; d) Begreb om det platte og voxende Kort samt om Afsætning i Korterne, og de dermed forefaldende Beregninger; om Forskjellen imellem misvisende og retvisende Korter; om Misviisningens Foranderlighed og Lokalattraktionen i Skibe; Kundskab om de forskjellige Maader at bestemme et Skibs Afstand fra Land, saasom ved 1 eller 2 Peilinger, ved udseilet Distance eller Maaling af Vinkler imellem Gjenstande paa Land; om Lodbets Vigtighed for Navigationen i Almindelighed og som Middel til at berigtige Bestikket; samt om Brugen af den for Tiden erkjendte bedste Loddemaskine; e) Dulighed til at holde Journal, regne Bestik ved de dertil indrettede Tabeller og kjende Rudeqvadranten, samt at afsætte og stille sin Kours i Kortet og forbedre den for Strøm, Afdrift og Misviisning; f) Begreb om den Maade, hvorpaa Himmellegemernes almindelige eller daglige Bevægelse skeer; om de Cirkler man tænker sig paa Himmelkuglen; om Solens egen Bevægelse, samt om hvad Kimmingdaling, Refraktion, Halvdiameter og Paralax er; g) Færdighed i at undersøge og rette Speilenes Stilling paa Octanten eller Sextanten, i at bruge Instrumentet til at maale saavel Høiden af Solen eller en Stjerne, som Afstanden imellem Gjenstande paa Land; h) Dulighed til at finde hvilke Stjerner der til en given Tid komme i Meridianen paa deres Høieste eller Laveste, eller

at finde hvad Tid og hvor høit en given Stjerne kommer i Meridianen; ligeledes til at finde Breden saavel ved Meridianhøiden af Solen eller en Stjerne, som ved tvende Høider af Solen udenfor Meridianen, med Tiden imellem Observationerne given, saa og til at finde Tiden af Høi- og Lavvande; i) Færdighed i at beregne Tiden af Solens Op- og Nedgang, og at finde Compassets Misviisning ved een eller tvende Peilinger i Horizonten, samt ved Azimuthpeiling.

Angaaende hvad der fordres ved Længde-Examen, som ingen særlige Rettigheder giver, men kun tjener de Paagjeldende til Anbefaling, henvises Læseren til Pl. 14te April 1837 eller til Canc. Pat. for Hertugd. af 7de Sept. 1839. De heromhandlede Examina holdes i Kjøbenhavn og Tønningen, naar Nogen melder sig, og i Aalborg eengang om Aaret. (Jfr. Pl. 24de Marts 1846). I Kjøbenhavn og Aalborg examinerer Navigationsdirecteuren, i Tønningen derimod en dertil af Kongen udnævnt Navigations-Examinator (Col. Tid. 1833 S. 809 ff.). Examen holdes offentligen. Omtrent de ⅘ Dele af dem, som underkaste sig Styrmandsexamen, faae bedste Charakteer, og de, som kun faae anden Charakteer, læse i Reglen om, da de ikke uden Dispensation kunne faae Patent som Styrmænd eller Skippere, naar de kun have anden Charakteer. I de senere Aar har i Gjennemsnit 35—40 aarligen taget Styrmandsexamen, og 16 Længdeexamen, i Kjøbenhavn. I Tønningen er der derimod omtrent 6 Gange saa mange, der tage Bredeexamen, og 2 til 3 Gange saa mange, der tage Længdeexamen, som i Kjøbenhavn, hvilket skal hidrøre fra at Examen i Tønningen ansees for de facto at være meget lettere end her. At det imidlertid fortrinsviis ved denne Examen er vigtigt at den er paalidelig, er let at indsee. Til den i Aalborg afholdte Examen indstiller sig kun nogle Enkelte aarligen.

I Kjøbenhavn er der en i Aaret 1833 anlagt Naviga-

tionsskole, som alene bestaaer ved hvad Eleverne betale, men dog staaer under en ved Reskript af 24de April 1833 anordnet Direktion. I Aalborg er der ligeledes en, i Aaret 1822 reorganiseret, Navigationsskole, og Tønningen har tre saadanne. Forøvrigt er det ikke nødvendigt at have freqventeret en Navigationsskole for at kunne fremstille sig til Examen, hvorimod Ingen maa admitteres til samme førend han har gjort i det mindste een Reise til Søes. Forberedelsen i Navigationsskolerne varer i Reglen kun 5 til 6 Maaneder, (og i Tønningen endnu kortere Tid), men der vises ogsaa som oftest den meest anstrengende Flid for saa snart som muligt at blive færdig, for at spare paa de Omkostninger, som Forberedelsen foraarsager.

18) Søcadet-Akademiet er stiftet den 26de Februar 1801. Det fører Navn af et Søcadetcorps, og har en Organisation lig en taktisk Afdeling. Ansøgning om at faae et Barn indskrevet til Søcadet indsendes, (ledsaget med Døbe- og Vaccinationsattest, samt Lægeattest for at den Paagjeldende ikke har nogen Legemsfeil), til Admiralitetet, og naar samme har bevilliget Indskrivningen, betales 6 Rbd. i Gebyhr, og, naar det ikke er Sø-Officeerssønner, tillige 100 Rbd. i Indskrivningspenge, hvilke imidlertid atter udbetales Cadetten, naar han forlader Akademiet. Det gjør Intet til Sagen, i hvad Alder det unge Menneske indskrives; men han kan ikke tage Præliminair-Examen førend han er 12 Aar, og ikke efter at han har fyldt det 14de Aar. Førend den Paagjeldende stedes til Præliminairexamen undersøges hans Syn, og hvis det ikke befindes tilfredsstillende, erholder han ikke Adgang til Examen. Præliminairexamen holdes hvert Aar i August Maaned, og ved samme examineres i Mathematik, Regning, Skrivning, Tegning og Brugen af de mathematiske Tegneinstrumenter, dansk Grammatik, dansk Stiil, Christendom, Historie og Geographi, En-

gelsk, Fransk, Tydsk og Svømning, altsaa kun i de almindelige Skolevidenskaber, i det hele Fagdannelsen meddeles ved Akademiet. Forberedelsen til Præliminairexamen er Akademiet uvedkommende, og søges af de Fleste i private Læreanstalter, f. Ex. Mariboes og Friis's Instituter. Med dem, der have staaet sig bedst ved Præliminairexamen, besættes de ledige Pladser ved Corpset, (hvis Normalstand er 30 Cadetter og 6 Volontairer); og da der i de senere Aar bestandig er langt flere Aspiranter end ledige Pladser, er der hvert Aar en Deel, hvis Haab om at blive antaget, bliver skuffet. Disse ansees da, uanseet om de have bestaaet Examen eller ikke, som om de ingen Examen havde taget, og kunne først næste Aar, forsaavidt de ikke forinden blive 14 Aar gamle, indstille sig til den næste Præliminairexamen.

Underviisningen paa Akademiet kan deles i to Afdelinger, den som fra Begyndelsen af August til medio April meddeles paa selve Akademiet, og den, som meddeles ombord i Cadetskibet.

Underviisningen i Land bestaaer af: Mathematik og Navigation, Artilleri, Religion, Dansk, Fransk, Engelsk, Tydsk, Historie og Geographi, Physik og Chemi, Retslære, Skrivning, Tegning, Gymnastik og Svømning, Dands, Vaabenøvelser og Sømandskab, som læres af 17 Lærere. Til Øvelse for Cadetterne foranstaltes af Admiralitetet aarligen udrustet en Corvet, som gjør en Tour paa 13 Uger. Det nærmere om Underviisningen og Øvelserne paa dette Øvelsestogt, kan sees i en udførlig Afhandling om Akademiet, som Commandeur-Capitain C. Paludan har leveret i andet Bind af Nyt Arkiv for Søvæsenet. Efter endt Søtogt afholdes Examen. Cadetterne gjøre sædvanligen 6 eller 7 Togter forend de ere i Stand til at præstere hvad der fordres for at faae Attest eller Officeers-Recommandation fra Cadetskibet. Først efter at have er-

hvervet denne, samt bestaaet den theoretiske Examen i Landvidenskaberne kan Cadetten afgaae som Lieutenant. Denne theoretiske Land-Examen holdes hvert Aar i Slutningen af Marts Maaned, og sjelden afgaaer Nogen som Officeer førend 6 til 7 Aar efter at han er bleven Cadet. I det sidste Qvinqvennium er der i Gjennemsnit blevet 4 Officerer aarlig.

Underviisningen paa Akademiet er aldeles gratis. De 6 ældste Cadetter forrette Underofficerers Tjeneste og nyde herfor aarligen 100 Rbd. Alle de 30 virkelige Cadetter erholde visse bestemte Uniformeringsstykker aarlig, og, naar de ere ombord, 88 Skilling daglig i Kostpenge. Akademiets Udgifter ere c. 11,000 Rbd. aarlig.

19) Landcadet-Akademiet i Kjøbenhavn er oprettet i Aaret 1713. Siden Aaret 1803 fører det Navn af Landcadetcorps, og har en Organisation lig en taktisk Afdeling. Dets Bestemmelse er: ved Underviisning og Opdragelse at give det til Cadet antagne unge Menneske en Uddannelse, der svarer til hans Bestemmelse som Subalternofficeer i Infanteriet eller Cavalleriet, samt at forskaffe de Elever, der have Tilbøielighed og naturlige Evner til høiere videnskabeligt Studium, Leilighed til at erhverve sig de til Adgangsexamen ved den militaire Høiskole foreskrevne Kundskaber. Landcadetcorpsets Elever ere inddeelte i fem Klasser. I de fire første Klasser tilendebringes Underviisningen i Mathematik, Physik, Dansk, Fransk, Historie, Regning, Skrivning, Frihaandstegning, Svømning og Dands; og tillige gives i disse Klasser Underviisning i Religion, Tydsk og Geographi, og i topographisk Tegning, Geværexercits, Gymnastik, Fegtning, Hugning og Ridning. I Afgangsklassen, eller den øverste Klasse, fortsættes og tilendebringes Underviisningen i Religion, Tydsk og Geographi, topographisk Tegning, Gevær-Exercits og Commando, Gymnastik, Fegtning, Hugning og Ridning; og desuden

meddeles i denne Klasse Underviisning i Landmaaling og i de egenlige militaire Discipliner, nemlig Terrain- og Troppe-Croquering, Fortifikation, Artilleri og Vaabenlære, theoretisk og praktisk Felttjeneste, Garnisonstjeneste, Exercits med svært Skyts, samt andre artilleristiske og fortifikatoriske Øvelser, Skydning med skarpladte Geværer og svært Skyts, og Staldtjeneste. Den egenlige Fagdannelse meddeles saaledes først i Afgangsklassen, og denne Klasse danner saaledes Overgangen fra Ynglingens almindelige Dannelse til hans specielle Forberedelse til at kunne ved Aarets Slutning udtræde som Officeer i Armeen. — Ingen kan stedes til Adgang ved Landcadetcorpset uden dertil at have erhvervet kongelig Tilladelse ved en, (af Dobeattest, Sundhedsattest, Vaccinationsattest, og Oplysning om Aspirantens tidligere Levnet ledsaget) Ansøgning, som maa være indsendt inden den 1ste August i det Aar, da Adgangen attraaes. Antagelse finder kun Sted eengang aarlig, nemlig den 1ste November. Kun den, der har et sundt Legeme, og navnlig et godt Syn og en god Hørelse, kan blive antaget. Den Paagjeldende maa for at indtræde

i yngste Classe være mellem	13	og	15	Aar;
i næstyngste Cl.	14	og	17	—
i næstældste Cl.	15	og	19	—
i ældste Cl.	16	og	21	—
i Afgangsklassen	17	og	23	—

Hvad Kundskabsgrad i de forskjellige ovennævnte Underviisningsgjenstande, der fordres ved Adgangsexamen til de særskilte Klasser, findes nøiagtigen angivet i et lille i Aaret 1846 udgivet Skrift, betitlet: „Uddrag af de ved det kongelige Landcadetcorps gjeldende Bestemmelser betræffende Adgangen til alle Klasser og Examensprøver ved Examina i de fire yngre Klasser, bekjendtgjorte til Efterretning for de Aspiranter, som ønske at indtræde i Corpset" med Tillægsbestemmelser af 14de October 1847. Den Aspirant, som ikke bestaaer i Examen til den Klasse, til hvilken han fremstiller sig, erholder

ikke Tilladelse til at indtræde i nogen af de derpaa følgende Klasser, og den Aspirant, der to Gange ikke er bestaaet i den samme Klasses Examen, kan ikke oftere stedes til Adgangsexamen til den samme Klasse. Naar, formedelst Mangel paa Vacancer, ikke alle de bestaaede Aspiranter kunne antages, tages til hver Klasse den samme Part af de Bestaaede, som alle Vacancernes Antal er af alle de bestaaede Aspiranters Antal, dog med Iagttagelse af at de muligt overskydende Brøker fra de ældre Klasser komme Aspiranterne til yngste Klasse tilgode. Tidligere var der altid flere ledige Pladser end der var Aspiranter, der bestod sig; men i de senere Aar, efter at Officerernes Kaar ere blevne forbedrede, og efterat Cadetpladsernes Antal er bleven indskrænket, er Aspiranternes Antal saa meget større end de ledige Pladser, at det for Tiden endogsaa er vanskeligere at blive Landcadet end at blive Søcadet *). Ved Antegnelsen gjøres, (dog ikke af de Militair-Berettigede), et Indskud af 200 Rbd., som igjen udbetales den Paagjeldende som Eqviperingspenge ved hans Afgang fra Corpset. De bestaaede Cadetters Officeers-Anciennitet tilbagedateres eet Aar fra Afgangs-Examen at regne. Efter afholdt Officeers-Examen bliver det anviist Corpset, hvorledes de bestaaede Cadetter skulle fordeles i Cavalleri-Regimenterne, Infanteri-Bataillonerne og begge Jægercorpserne. De kunne da anmelde i den Orden, hvori de ere bestaaede, ved hvilket Regiment, Corps eller Bataillon de ønske at ansættes, indtil hvert af disse har erholdt det for samme anviste Antal. Dog kan Ingen blive ansat i Cavalleriet, med mindre han kan godtgjøre at han er i Stand til at bestride de med hans Eqvipering forbundne Omkostninger, der variere mellem circa 400 Rbd. og circa 500 Rbd., og

*) I Aaret 1846 var der saaledes 16 ledige Pladser og 46 bestaaede Aspiranter; og i Aaret 1847 16 ledige Pladser, og 67 bestaaede Aspiranter, og 114 til Antagelse Anmeldte.

heller ikke besættes de ledig blivende Pladser i begge Livgarderne paa den heromtalte Maade. Naar Officeers-Examen er holdt udvælges 14 Elever, der have bestaaet, (og følgelig erholdt Anciennitet som Officerer), til at blive et Aar tilbage paa Akademiet, for, imod at have Alting frit, at forrette den Kongelige Pagetjeneste, og for i den Tid, som herfra levnes dem, som Repetenter at understøtte Lærerne ved Underviisningen. Efter Afgangen fra Landcadetcorpset underviises den unge Officeer i 5 Uger ved det militaire gymnastiske Institut. Han gjennemgaaer dernæst en Exerceerskole ved den Bataillon, eller det Regiment, hvorved han er bleven ansat; gjennemgaaer Tjenesten for den Menige og for Underofficeren, og tages først derefter til Tjeneste som Officeer ved Bataillonen eller Regimentet. I de sidste 5 Aar 1843—1847 incl. er der i Gjennemsnit afgaaet 21 Officerer aarlig fra Akademiet. Landcadetcorpset er reglementeret med 120 Cadetter, og Lærernes Antal er for Tiden 21, sex Skoleofficerer, som meddele Underviisning i de militaire Discipliner, heri iberegnede. Akademiet er ikke blot en Underviisningsanstalt, men ogsaa en Opdragelsesanstalt, og det kan i sin slotsmæssige Bygning modtage 80 Cadetter, som sammesteds erholde Kost, Logis og Vadsk. Fortrinsret til at indlægges paa Akademiet have, naar de ønske det, de nedenfor nærmere omtalte 50 virkelige Cadetter, 14 Hofklassecadetter og to Legatcadetter, og til de Pladser, som blive tilovers for andre, foretrækkes i Reglen de, hvis Forældre ere udenbyes; men Forholdene ere for Tiden saaledes, at med de 80 Pladser kunne alle de Cadetter, som ønske det, optages paa Akademiet. En Cadet, som boer paa Akademiet, og Intet har frit, betaler i alt 268 Rbd. aarlig, hvoraf de 100 Rbd. ere for Kost og Vadsk, de 58 Rbd. for Mundering og Klædning, de 60 Rbd. for Underviisningen, og de 50 Rbd. for Bøger, Instrumenter o. a. desl. De saakaldte virkelige Ca-

detter, hvis Antal er 50, (nemlig 14 Repetenter og 36 Cadetter), nyde imidlertid alt frit, og faae desuden 200 Rbd. i Eqviperingspenge naar de forlade Akademiet som Officerer, skjøndt de ingen Indskud have erlagt ved deres Antagelse. Gage i contante Penge erholder ingen Cadet. Berettigelse til efter bestaaet Afgangsexamen at blive virkelig Cadet har den, hvis Fader var, eller er, Officeer i Linien eller Civilembedsmand i et Embede, der medfører Rang, og er lønnet af det militaire Fond. Til Besættelsen af de 36 virkelige Cadetpladser tages de berettigede Elever i Afgangsklassen i den Orden, i hvilken de have bestaaet ved sidste Examen; derefter tages paa samme Maade lignende Subjekter af ældste Klasse, o. s. fr. Den Elev, der ei har bestaaet i den sidste Examen, han har taget, kan ikke i det Aar indtræde i virkeligt Cadetnummer. To Brødre kunne ikke paa eengang være i virkeligt Nummer, med mindre den ene er Repetent. Foruden de 50 virkelige Cadetter have 14 andre, for hvilke Hofkassen, (som et Vederlag for Pagetjenesten), betaler 208 Rbd. for hver, Alting frit paa Akademiet. Disse Pladser bortgives alle af Kongen selv; men Corpset har Tilladelse til at foreslaae til de 12 af disse Pladser trængende udenbyes berettigede Officeersbørn. To Cadetter nyde hver af Legater 100 Rbd., og have altsaa kun 108 Rbd. at betale, naar de ere indlagte paa Akademiet; og disse to Pladser besættes ligeledes med trængende udenbyes berettigede Officeersbørn. Fri Underviisning nyde de 50 virkelige Cadetter, de 14 Hofkassecadetter, de to Legatcadetter, og 8 andre Cadetter, hvis Pladser besættes med indenbyes berettigede Officeersbørn. Forøvrigt er det Regel ved Besættelsen af de sidstnævnte 8 Cadetpladser og af Legat- og Hofkasse-Cadetpladserne, at den mest trængende gaaer frem for de øvrige; og under lige Vilkaar den Forældreløse først, dernæst Enkens Søn,

og derpaa Sønnen af en Officeer i lavere Charge for Sønnen af en høiere Officeer.

Akademiets Udgifter beløbe sig i alt til c. 36,000 Rbd., hvoraf 1969 Rbd. dækkes ved Renter af Akademiets Fonds, 2760 Rbd. ved Underviisningspenge for 46 Cadetter, 2912 Rbd ved Hofkassens Betaling for 14 Cadetter, og Resten 28,291 Rbd. dækkes af den militaire Fond.

Ingen kan blive Officeer ved Kjøbenhavns Borgervæbning, med mindre han har taget en ved Regl. 1ste Juni 1808 § 43—47 anordnet militair Examen, som bestaaer af en theoretisk og praktisk Prøve. Denne Examen er imidlertid af en lempelig Natur, og Forberedelsen til hver af Prøverne skal i Regelen kun medtage 3 til 4 Maaneder, og selv i dette korte Tidsrum langtfra ikke medtage den Paagjeldendes hele Tid. — For Livjægercorpsets Officerer er en Examen i militaire Videnskaber anordnet ved § 7—10 og § 68 i Tillæget af 21. Novbr. 1806 til Regl. 31. Januar 1806, samt i Regl. 22. April 1829 § 8—11; og for Kjøbenhavns Brandcorps Officerer ved Regl. 1. Mai 1818 § 12.

20) Den kongelige militaire Høiskole er oprettet den 1ste Novbr. 1830 ifølge en Resol. af 3die Mai 1830 af Kong Frederik den 6te, som hele sit Liv igjennem nærede den priisværdigste Forkjerlighed og Iver for Oplysnings- og Kundskabers Udbredelse i alle forskjellige Retninger. Dens Formaal er Udviklingen af en høiere videnskabelig Dannelse i Militairstanden. Specielt dimitterer den Officerer til Generalstaben, Ingenieurcorpset og Artilleriet. Ogsaa kunne Officerer af Søetaten faae Adgang til Underviisningen for at forberede sig til specielle Poster i denne Etat.

De Militaire og Civile, som attraa at blive Elever paa Høiskolen, maa indgive Ansøgning om Tilladelse til at

underkaste sig den Adgangsexamen, der holdes hvert andet Aar. De civile Aspiranter skulle, naar de indstille sig til denne Adgangsexamen, have en Alder imellem 17 og 23 Aar, en god og passende Legemsbeskaffenhed, og fra paalidelig Haand medbringe Attest for god Opførsel. Ved Adgangsexamen aflægges Prøve i Mathematik, Physik, Dansk, Tydsk, Fransk, Historie, Geographi, Tegning (Frihaandstegning, Korttegning, geometrisk Tegning og Kortskrift), Landmaaling og Croquering, Geværexercits, Hugning eller Fegtning og anden Gymnastik. Omfanget af hvad der fordres ved den heromhandlede Adgangsexamen i disse Fag og Færdigheder findes nærmere bestemt i Bilagene til Planen af 27de Februar 1844. Det normerede Antal af Elever, som kan antages ved hver Adgangstid, (hvert andet Aar i April Maaned), er 15, og om samme concurreres, saaledes at de ledige Pladser besættes med de Aspiranter, der have staaet sig bedst ved Adgangsexamen. De civile Aspiranter, der optages som Elever paa Høiskolen, saavelsom de Militaire, der ikke alt maatte være Officerer, udnævnes til Secondlieutenanter a la suite i Artilleriet med 300 Rbd. Gage og Lieutenants Emolumenter, dog indtil videre uden Anciennitet, hvilken de først erholde, (fra Adgangsexamen at regne), naar de have bestaaet Oprykningsexamen fra yngste til ældste Afdeling. Bestaae de ikke ved Oprykningsexamen, saa afgaae de fra Høiskolen og afskediges uden Tilladelse til at bære Uniform eller føre Officeers Titel, og hvis de ønske at blive Officerer maa de i saa Fald, efter bestaaet Adgangsexamen ved Landcadetcorpset, indtræde paa Landcadetakademiet som Cadetter. De Officerer, der optages som Elever, blive fritagne for Tjeneste saalænge de ere i denne Stilling. — Høiskolen, der for Tiden har 50 Elever, er inddeelt i to Afdelinger, yngste Afdeling for den almindelige, reentvidenskabelige (rationelle) Underviisning, og ældste Afdeling for den specielle, anvendte, (tek-

niske) Underviisning. I hver af disse Afdelinger tilbringes to Aar. Ved Slutningen af hver Afdelings Cursus holdes Examen, og de Elever, som ikke bestaae ved Oprykningsexamen fra yngste til ældste Afdeling, afgaae fra Hoiskolen. I den yngste Afdeling er Underviisningen fælles for alle Elever, og bestaaer i mathematisk Analyse og rationel Mekanik, deskriptiv Geometri med sammes vigtigste Anvendelser, Topographi, Physik, Chemi, Tydsk, Fransk, Garnisons- og Felttjenestens Forskrifter og Troppeplegning, og Vaabenovelser. Efter Oprykningsexamen fordeles de Elever, som have bestaaet samme, til i den ældste Afdeling at folge Underviisningen i de forskjellige Fag, og de kunne i den Orden, i hvilken de have bestaaet og forsaavidt der er Pladser ledige, vælge at indtræde i ældste Afdeling som Ingenieur-Elever eller Artilleri-Elever. For at kunne aspirere som Adjoint i Generalstaben skulle de Betingelser fyldestgjøres, som indeholdes i den allerhoieste Bestemmelse af 28de April 1842. I den ældste Afdeling er Underviisningen kun for en Deel fælles for alle Eleverne; for en Deel forgrener den sig derimod med Hensyn til de forskjellige Fag, hvortil Eleverne dannes. Fælles Underviisning meddeles i teknisk Mekanik, Maskinlære, Teknologi, Danmarks Militairgeographi og Statistik, Danmarks Krigshistorie i Forbindelse med Krigskunstens Historie, Engelsk og Vaabenovelser. Generalstabseleverne erholde særskilt Underviisning i Geodæsi, et fuldstændigere militair-geographisk Foredrag, Felttogshistorie, Artilleri (forkortet Foredrag), Krigsbygningskunst (forkortet Foredrag), og Fransk og Engelsk; Artilleri-Eleverne erholde særskilt Underviisning i Artilleri, og i Krigsbygningskunst (forkortet Foredrag); og Ingenieur-Eleverne erholde særskilt Underviisning i Krigsbygningskunst, Landbygningskunst, Vandbygningskunst, Veibygningskunst, Artilleri (forkortet Foredrag), og Geodæsi. De Elever, som ikke bestaae ved Afgangsexamen, erholde Ansættelse i Infanteriet eller Ca-

valleriet, med Ancienneteten fra deres Abgangsexamens Dato. De, som bestaae sig ved Afgangsexamenen, rangeres efter følgende tre Momenter: a) Det hele Tal, som Afgangsexamens Resultat giver; b) det Halve af det Tal, som Opryknings-examen har givet; c) 5 Points for hvert Aars Officeersanciennetet, de paa Høiskolen tilbragte Aar fraregnede; og efter denne Rangering indtræde de, (efter at have gjennemgaaet de praktiske Ingenieur- eller Artilleriøvelser), i Generalstaben, Ingenieurcorpset eller Artilleriet, uden Hensyn til deres foregaaende Anciennitet *). I Reglen kan Ingen tage Opryknings-examen eller Afgangsexamen om igjen, eller undlade at fremstille sig til samme uden at forlade Høiskolen, og et fuldstændigt Cursus ved samme medtager derfor 4 Aar, og hverken kortere eller længere.

Hidtil har kun 21 Procent af dem, som have fremstillet sig til Optagelse ved Høiskolen, igjennemgaaet samme.

Siden Høiskolens Oprettelse i Aaret 1830 og indtil Aaret 1846 incl. have nemlig til Adgangsexamen ved samme ialt fremstillet sig: 117 Officerer, 11 Underoffic. og 170 Civile, og deraf kun bestaaet 81 Officerer, 4 Underoffic. og 77 Civile.

Af de 162, som efter bestaaet Adgangsexamen ere blevne Elever, ere 6 døde ved Skolen, 7 have uden Officeers Anciennitet eller Titel, og 27 med Anciennitet maattet forlade den, enten fordi de ikke have bestaaet ved Opryknings-examen, eller fordi de paa Grund af Sygdom eller anden Aarsag ikke have kunnet følge Forelæsningerne. 22 ere endnu tilbage i første Afdeling.

Af de 100, som ere komne i øverste Afdeling, have 8 forladt Høiskolen for at indtræde i Armeen, fordi de ikke have

*) Ved Artilleriet indtræde de Points, der tildeles de tilgaaende Officerer i de praktiske Skoler, hvilke de efter Afgangen fra Høiskolen skulle gjennemgaae, som et 4de Moment ved Indrangeringen, der følgelig ikke finder Sted før omtrent 1½ Aar efter Afgangen fra Høiskolen.

bestaaet ved Afgangsexamen; 1 er afgaaet til Søetaten, da han ikke ønskede at gjennemgaae Afdelingen, og 28 ere endnu tilbage i samme.

Af de 63, som have bestaaet ved Afgangsexamen, ere 14 afgaaede til Generalstaben, 20 til Ingenieurcorpset, og 29 til Artilleriet.

Den militaire Høiskoles Udgifter beløbe sig ialt til circa 30,000 Rbd. aarligt.

21) Det kongelige militaire gymnastiske Institut er oprettet ved Reskr. af 25 August 1804, og har faaet sit nuhavende Navn den 27 Septbr. 1829, og sin nuværende Organisation ved Armeeplanen af 28de April 1842 og Reskr. 20de Mai s. A. Institutets Bestemmelse er at uddanne Armeens Gymnastiklærere, tilligemed samtlige Batteri-, Escadrons- og Compagnilærere ved de i Kjøbenhavn og Citadellet Frederikshavn garnisonerende Troppeafdelinger, ligesom ogsaa at give de unge Officerer, forinden deres Afgang til Regimenterne, Bataillonerne og Corpserne, en videre Uddannelse i Gymnastik og de dermed forenede Vaabenøvelser; samt aarligen med Lærerne af Kjøbenhavns og Citadellets Skoler at foretage en Repetition for at befordre Eensformighed i Underviisningen. Foruden Forstanderen, der skal være en Capitain, er Institutet normeret med 3 Commandeersergeanter af Infanteriet som Lærere, og 12 Elever; og dets Udgifter beløbe sig til 3500 Rbd. aarlig.

22) Normalskolen for den indbyrdes Underviisning i Kjøbenhavn er oprettet i Septbr. 1822 paa den Tid den indbyrdes Underviisnings Indførelse i Almueskolernes Elementarklasser blev drevet saa stærkt. Sølvgadens Casernes militaire Skoles Drenge-Elementarklasse blev da udvalgt til at være en Normalskole for den indbyrdes Underviisning, og en Docent blev antaget til gratis at meddele Enhver, som dertil meldte

sig, Underviisning i den indbyrdes Underviisnings Theori, og til at vise dem Methodens Anvendelse i Normalskolen, med hvilken han skulde føre Opsigt. I Aaret 1832 blev Waisenhusets Drenge-Elementarklasse udvalgt til at være Normalskole istedetfor den ovennævnte, og den er det endnu for Øieblikket. Hver Maaned holdes et Cursus. I Begyndelsen var denne Underviisning stærkt besøgt, fornemmelig af Skolelærere, Præster og theologiske Candidater. Nu, efterat den indbyrdes Underviisning er indført saagodtsom i alle Landets Skoler, melder der sig kun nogle Enkelte til hvert Cursus, og det fornemmelig kun theologiske Candidater, hvilke inden de tage Bispeexamen (jfr. S. 109) maa godtgjøre at de ved Normalskolen, eller ved eet af Seminarierne, (som alle have en Skole annekteret, i hvilken Methodens Anvendelse kan vises), have gjort sig bekjendte med den indbyrdes Underviisning. Udgifterne ved denne Normalskole udgjøre c. 1000 Rbd. aarlig. — I Eckernførde er der en lignende Normalskole for Hertugdømmerne.

23) Om Examen for dem, der ville oprette eller bestyre en privat Skole, see S. 74 og 75.

24) En høiere Dannelses-Anstalt for Damer, navnligen saadanne, som ønske at danne sig til Lærerinder, er bleven oprettet i Foraaret 1846 af Jomfru Annestine Beyer og Cand. philos. Bojsen. Der meddeles i samme Underviisning, fortrinsviis ved Foredrag og mundtlige og skriftlige Øvelser, i Dansk, Tydsk, Fransk, Engelsk, dansk Literaturhistorie, Verdenshistorie og nordisk Historie, Naturlære, Opdragelseslære og Underviisningslære. Underviisningsplanen for disse Cursus, som alle til en vis Grad afsluttes i et halvt Aar, er indtil videre kun lagt for et Aar, men den vil senere blive udvidet over denne Tid, naar det viser sig at flere end

enkelte Damer ønske at udstrække Tiden, i hvilken de besøge Dannelsesanstalten, over et Aar. Honoraret er 2 Rbd. maanedlig for et enkelt Cursus med Moderation for flere, og for dem, der afbenytte hele Underviisningen, 10 Rbd. om Maaneden. Der er 6 Pladser for unge Piger, der forberede sig til at blive Lærerinder, som kun honoreres med halv Betaling for fuldstændig Underviisning. Senere vil Naturvidenskaben og navnlig Naturlæren i større Omfang end forhen blive optaget indenfor Kredsen af Dannelsesanstaltens Underviisningsgjenstande. I det sidste Aar har denne Underviisningsanstalt hvert Halvaar været afbenyttet af c. 30 Damer. Et Par af disse have senere underkastet sig den S. 74 og 75 omtalte Examen for dem, der ville oprette og bestyre en privat Skole, og til at forberede sig til denne Examen synes det heromtalte Institut at frembyde den bedste Leilighed. Da det er af megen Vigtighed at denne Dannelsesanstalt nyder en god Fremgang, maa Man haabe at Alle, som formaa det, ville søge at fremme dens Tarv.

25) Om Examen for ustuderede Juristar, see det S. 111 og S. 187 Anførte.

26) Om Examen for Jordemødre, see det i det Følgende under Medicinalvæsenet om Fødselsstiftelsen Anførte.

D. Om forskjellige Forhold, der staa i Forbindelse med Nationens intellektuelle Udvikling.

1) Om Trykkefriheden.

Trykkefrihedslovgivningen og Presfrihedens Tilstand er forskjellig i Kongeriget, i Hertugdømmet Slesvig, og i Hertugdømmerne Holsteen og Lauenborg, og maa derfor betragtes særskilt for hver af disse den danske Stats Bestanddele.

paapegede Udslettelser eller Forandringer, og saaledes at underkaste sig et Slags Censur; hvortil kommer at man ved ifølge denne Plakat at lade Action følge paa Beslaglæggelsen anvender baade præventive og straffende Forholdsregler, og at et attenteret Pressemisbrug bliver straffet lige saa haardt, som det fuldbyrdede. Dette Lovbuds Trykkefriheden indskrænkende Bestemmelser erholdt de facto et Tillæg ved at man, mærkeligt nok, ikke lagde mærke til, (førend Algreen Ussing herpaa gjorde opmærksom i en Deel i Literaturafsnittet nærmere omtalte Artikler i Bladet Dagen for Aaret 1834), at man ikke havde nødig uden videre at finde sig i Beslaglæggelser, (der dengang forøvrigt saa yderst sjeldent forekom, at de næsten vare ukjendte), eftersom Plakaten ikke afskjar Forfattere og Redakteurer deres Ret til at lade Domstolene undersøge hvorvidt Presseforseelse var begaaet, eller ikke, ved den beslagte Artikel, og hvorvidt altsaa det foreløbigen lagte Beslag skulde vedvare eller hæves. — De her anførte Indskrænkningers Indførelse opvakte ikke den Sensation eller Misfornøielse, som man skulde have ventet efter den Modtagelse, som Forordningen af 27de Septbr. 1799 havde fundet, hvilket rimeligviis hidrørte fra at Nationen dengang led under forskjellige Tidernes Tryk, som absorberede den offentlige Opmærksomhed. Den danske Nation er imidlertid for oplyst til at den ikke skulde indsee at Trykkefriheden er det virksomste Middel til at udbrede Oplysning og almeennyttige Kundskaber, at den er een af de væsenligste Betingelser for Folkelivets og Almeenaandens Oplivelse, at den er det bedste Middel til at fremme Nationalopdragelsen og til at standse Misbrug, at den frembyder den sikkreste ja næsten eneste Maade paa hvilken Kongen kan komme til Kundskab om Nationens Ønsker og Trang og om hvad rører sig i Folket, og at den saaledes baade afgiver den bedste Støtte for Thronen og den sikkreste Garanti for Folkefriheden; og siden Aaret 1836 da Pro-

nindskakstændernes Indførelse aabnede Folket Leilighed til ved dets Repræsentanter at frembære dets Ønsker for Thronen, har Ophævelsen af de tvende sidstnævnte ved Pl. af 2. Octbr. 1810 og Pl. 13. Mai 1814 gjorte Indskrænkninger i den danske Trykkefrihed flere Gange været Gjenstand for Petitioner fra Stænderne *). Pressen har imidlertid fra samme Tidspunkt af ofte været Gjenstand for Misbrug, og Regjeringen har ofte i det sidste Decennium været Gjenstand for uværdige Angreb, og mange af Landets talentfuldeste og dygtigste offentlige Charakterer have maattet lide meget ved uværdige Fremstillinger af deres Færd og deres Personlighed. At denne Udskeielse af en Deel af Pressen har kunnet fremkalde saa megen Ulempe, som den virkelig har gjort, har imidlertid væsenligen sin Grund i Nationens Mangel paa politisk Dannelse, hvilken et Folk naturligviis ikke erhverver i en halv Snees Aar. Det hidrører nemlig væsentligen fra at vi ikke ere videre end at den større Deel af Publikum ændser og tager Hensyn til en Styverfængers Besyv, naar han har nedskrevet samme og faaet den trykt, medens man vilde have vendt ham Ryggen naar han havde fremført den mundtlig; og at der sættes en vis Grad af Lid til politiske Kandestøberes Klager i et slet Blad over Regjeringsforanstaltninger eller offentlige Charakterer, medens man kun vilde have leet ad dem hvis man havde hørt dem fremføre i den Ølstue, hvorfra de maaskee have deres første Oprindelse. Naar den større Deel af Nationen derimod havde saa megen

*) Stændernes Petitioner til Regjeringen vare foranledigede ved Andragender til samme fra Trykkefrihedsselskabet om at petitionere om at Frdn. 26de Septbr. 1799, med Undtagelse af dens 20de § om speciel Censur for domfældte Forfattere, maatte blive enegjeldende Trykkelov, og om at alle senere Lovbud angaaende Trykkefriheden, (altsaa foruden alle de ovennævnte ogsaa Pl. 10de Juni 1818, Frdn. 30te Marts 1827 § 7, Reskript 22de Septbr. 1835 og Pl. 1ste Novbr. 1837), maatte blive ophævede.

politisk Dannelse, at man kun tillagde det trykte Ord, ligesom man gjør det med det mundtlige, den samme Grad af Betydning, som man tillægger Personen, der fremfører det, da vilde man ophøre at ændse og læse Pressens slette Frembringelser, og samme vilde da tvinges til at ophøre; da vilde lave, anonyme Angreb og Anfald kun hos Gjenstanden for samme vække en forstærket Grad af den Uhyggelighedsfølelse, som en Gadedrengs Skjeldsord kunne fremkalde, (og kun forstærket forsaavidt det maa antages at det trykte Ord høres i en videre Kreds end det mundtlige); da vilde den gode Presse nok revse den raade og taktløse; og da vilde vel ogsaa den komiske Vigtighed, med hvilken en Deel af vore Blade fremtræde, efterhaanden bortfalde. Men skjøndt det saaledes synes at burde være med kraftigen at arbeide paa at fremme Nationens politiske Dannelse, og ikke ved strenge Trykkefrihedsbestemmelser, at man bør see at raade Bod paa og at hemme Pressens Misbrug, saa har Regjeringen dog fundet Pressendskeielserne at være for store til at det kunde være raadeligt at bevillige Stændernes nysomtalte Petitioner. Derimod har den, (efter at have udstedt en Pl. af 1ste Novbr. 1837 og en anden af 3die Juni 1846, som deels løsne deels stramme Baandene paa Trykkefriheden), ladet forelægge de i Aaret 1844 forsamlede Stænder et Udkast til en ny Hovedlovgivning angaaende Trykkefriheden, om hvilket man dog ikke veed om det vil erholde Lovskraft eller ikke *).

---

*) I det ovenomtalte Udkast ere en Deel af de Indskrænkninger, som nu hvile paa Pressen, ophævede. Det afskaffer saaledes Forbudet mod at meddele politiske Efterretninger andetsteds end i privilegerede Blade; det ophæver Anonymitetsforbudet; det reformerer paa en tilfredsstillende Maade Straffebestemmelserne for private Injurier; det formilder Straffebestemmelserne betydeligen, og bærer i mange Henseender Præget af en billig og human Aand. Paa den anden Side indeholder det ogsaa enkelte nye be-

De nugjeldende Grundbestemmelser med Hensyn til Trykkefriheden i Kongeriget Danmark ere i Følge Alt det Foranførte følgende: For alle Pressens Frembringelser, som udgjøre mere end 6 Ark, finder der fuldstændig Trykkefrihed Sted. For at den fornødne Control kan føres med Pressen skal imidlertid af alle Frembringelser, der ere over 6, men dog ikke over 24 Ark, sendes Politimesteren et Exemplar inden de uddeles eller udsælges til andre; og hvis i Kjøbstæderne Politimesteren, og i Kjøbenhavn den Embedsmand, til hvem Tilsynet med de uprivilegerede Blade og Skrifter under 24 Ark er overdraget*), finder Noget strafværdigt i et saadant Skrift, da skal han strax forbyde Udsalget og tage alle usolgte Exemplarer under Forsegling, eller, som det kaldes, beslaglægge dem; og Cancelliet afgjør derpaa om Beslaglæggelsen skal hæves, eller Sag anlægges mod den Paagjeldende, i hvilket sidste Fald Domstolene afgjøre om Presseforseelse er begaaet eller ikke, og om Beslaget skal hæves eller Skriftet supprimeres. Straffebestemmelserne for Presseforseelser, hvilke indeholdes i Frdn. 27de Septbr. 1799 og Pl. 1. Novbr. 1837, ere meget strenge, og

byrdende Forholdsregler. Det har saaledes en Bestemmelse om at Retten til at udgive et Blad skal være betinget af en Caution paa 1500—4000 Rbd., og af visse personlige Qvaliteter; det foreløbig Gjennemsyn, der er i et Slægtskab med Censur, har det beholdt for alle Frembringelser paa under 24 Ark; ligeledes den specielle Censur for domfældte Forfattere; og de strafbare Handlinger ere betegnede i temmelig vidtomfattende Udtryk. Begge Stænderforsamlingerne have derfor paa det Indstændigste fraraadet at give dette Udkast Lovskraft, hvis Bestemmelsen om det foreløbige Gjennemsyn af alle Blade og Skrifter paa 24 Ark og derunder skulde gjøres gjeldende; men, naar samme kunde bortfalde, derimod tilraadet det, dog med et betydeligt Antal foreslaaede Forandringer.

*) Jfr. Pl. 4de April 1809 § 10 og Rſt. 14de Mai 1845.

de ere forenede med en kortere eller længere Tids Censur for den domfældte Forfatter; jfr. Plak. 1ste Novbr. 1837 § 3. De strafbare Handlinger ere betegnede i meget vidtomfattende Udtryk, og Plak. 1ste Novbr. 1837 § 2 har endogsaa, skjøndt Stænderne saagodtsom eenstemmigen i sin Tid fraraadede det, forøget de strafbare Handlingers Tal ved at fastsætte en Mulkt af 100—500 Rbd. for uforsvarlig Tilsidesættelse af pligtskyldig Opmærksomhed i sine Yttringer angaaende Rigets Forfatning, dets Love, eller Regjeringens Handlinger. Regjeringen og Domstolene vise imidlertid megen Moderation med Sagsøgning af Forfattere og med Presselovgivningens Fortolkning og Anvendelse, og ligesom her de jure er fuldstændig Trykkefrihed med Hensyn til de af Pressens Frembringelser, der ere over 6 Ark, er her det derfor ogsaa de facto.*)

Hvad de af Pressens Frembringelser angaaer, som kun ere 6 Ark eller derunder, da staae de Blade, som have Privilegium paa at meddele politiske Efterretninger, (og som saadanne ansees ifølge Plak. 3 Juni 1846 alle Bemærkninger over fremmede Staters Forfatning eller Forvaltning, eller over det gjensidige Forhold imellem dem indbyrdes eller til det danske Monarki), under formelig Censur, og selv for dem, der ville underkaste sig denne og de andre S. 249 omtalte Betingelser, er det i allerhøieste Grad vanskeligt at erholde et saadant Privilegium, og for Tiden er der i Hovedstaden kun to Blade, der have det, nemlig den Berlingske Tidende og Aftenbladet. Næsten alle Pro-

*) Der vil være en Deel, som ville benægte Rigtigheden af den ovenanførte Paastand; men det maa da i alt Fald erindres, at den, der er Part i Sagen, ikke kan tages for gyldig som ubildet Dommer.

vindsblade ere som Følge heraf under Censur, og det under en Censur, der udøves af Politimesteren i Byen, hvor de udkomme.

Den øvrige Deel af Presfefrembringelserne paa 6 Ark eller derunder nyder en indskrænket Trykkefrihed. Forfatterne til samme staae nemlig siden Udstedelsen af Plakat 3 Juni 1846 i alle Tilfælde kun under Domstolene hvad Spørgsmaalet angaaer, om de have gjort sig skyldige i Overtrædelse af Presselovgivningen eller ikke; men de ere indskrænkede i deres Stof ved den S. 248 omtalte Plakat af 18 Octbr. 1805, som forbyder de offentlige Blade at meddele Nygter, og ved Reskript af 22 Septbr. 1835, som forbyder at meddele Noget om Stændernes Forhandlinger, førend samme have været meddeelte i Stændertidenden; og de ere ved Bestemmelserne i den S. 249 omtalte Plakat af 13 Mai 1814 underkastede præventive Forholdsregler. Ifølge denne Plakat sevnført med Plakat 3 Juni 1846 maa nemlig ingen Frembringelse af Pressen, som kun er 6 Ark eller derunder, uddeles eller udsælges førend Politimesteren, (eller i Kjøbenhavn den Embedsmand, hvem Tilsynet med Pressen er betroet), paa et ham tilsendt Exemplar har givet Paategning om at Skriftet er ham foreviist, og om at han har tilendebragt sit Gjennemsyn, hvilket skal skee inden en lovbestemt kort Frist. Hvis Politimesteren finder at det paagjeldende literaire Produkt indeholder noget Lovstridigt, da beslaglægger han det, og saafremt Cancelliet finder at der er Grund til Beslaglæggelsen, men ikke til Sags Anlæggelse mod den paagjeldende Redakteur eller Forfatter, beroer det paa denne, om han vil lade det forblive ved Beslaget, hvormed Sagen i saa Fald bortfalder, eller om han vil have Spørgsmaalet om Lovligheden eller Ulovligheden af det beslaglagte Blad eller Brochure afgjort af Domstolene, og saaledes i Haab om Frifindelse og Beslaglæggelsens deraf følgende Ophævelse udsætte sig

for at blive straffet for Overtrædelse af Presselovgivningen. (Jfr. Plac. 3die Juni 1846.) At en Artikel eller et Skrift er passeret Gjennemsynet uden at blive beslaglagt sikkrer ikke Redakteuren eller Forfatteren for at blive sagsøgt, hvis Regjeringen skulde finde at der hertil er Grund. I de senere Aar er Beslaglæggelse af Blade skeet meget hyppigen. Forøvrigt kommer næsten Alt an paa hvorledes man udtrykker sig, og at Man, naar Man betjener sig af moderate og sindige Udtryk, ogsaa kan i Bladartikler uhindret udtale sig med alt tilbørligt Frisind, have flere Forfattere viist. — De strænge Straffebestemmelser, og fremfor alt den specielle Censur for domfældte Forfattere, hvilken flere Redakteurer ikke have kunnet underkaste sig uden at opgive deres Existents som saadanne, har i den nyere Tid affødt en beklagelig Ustik, nemlig den, at domfældte Redakteurer leie et Menneske, som kun har Lidet at tabe, til at navngive sig som Redakteur, og til derved at paatage sig hele Ansvaret og stille sig frem som Syndebuk; og Man maa derfor dobbelt ønske at Straffeloven i Pressesager maa blive formildet, og den specielle Censur for domfældte Forfattere afskaffet, og Publikum derved blive sat i Stand til at ramme denne Fremgangsmaade med en saadan Misbilligelse, at Ingen længere vil vove at betjene sig af samme.

I Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen blev Censuren indført i Aaret 1562 ved Kong Frederik den Andens og Hertugerne Johans og Adolfs Mandatum luneburgense, som paa Grund af at der udkom saa mange „famos libell oder Schmeheschriften und unziemliche Gemählte“, forbød at lade noget Skrift trykke førend Øvrigheden dertil havde meddeelt sit Samtykke. Den saaledes indførte Censur bestod lige til Aaret 1770, da det berømte Reskript af 14de Septbr. 1770, (jfr. Resol. 18de Octbr. 1771), indførte den samme fuldstændige Trykkefrihed i

Hertugdømmerne, som Danmark til samme Tid blev deelagtig i. — Den første Indskrænkning i den saaledes erholdte Trykkefrihed skete i Hertugdømmerne ved et Rescript af 1ste Novbr. 1799, som befalede Øvrigheden baade underhaanden eftertrykkeligen at advare Bogtrykkere, Forlæggere og efter Omstændighederne ogsaa Forfattere, og tillige at standse ethvert sig visende Pressemisbrug ved Inhibition, Beslaglæggelse af det allerede Trykte, og, i Tilfælde af Opsætsighed, ved at belægge de Paagjeldende med provisorisk Arrest, og derpaa herom at gjøre Indberetning (til Overdicasterierne) til Sagens videre Forfølgelse ved Domstolene; hvilket en senere Forordning af 22de Febr. 1820 — der, ligesom en Canc. Skr. af 19de Mai 1818, indskærpede Reskr. 1ste Novbr. 1799 og Omsorgen for Pressemisbrugs Forebyggelse i Øvrighedens Erindring, og paalagde Bogtrykkerne til Politimesteren at indlevere et Exemplar af alle Skrifter paa under 20 Ark førend deres Salg eller Uddeling, (uden dog som Plac. 13de Mai 1814 for Kongeriget at fordre at Salget ikke maatte finde Sted førend enten efter en vis Tids Forløb, eller førend Politimesterens Paategning om Gjennemsyn var erholdt) — nærmere bestemte derhen at Beslaglæggelse kun skulde finde Sted, naar Skriftet overtraadte de gjeldende Love og Forordninger eller angreb venskabeligt forbundne Magters Forfatning og Forvaltning. Ligesom det nysanførte Reskript af 1ste Nov. 1799 havde gjort en Indskrænkning i Trykkefriheden ved den præventive Bestemmelse, at et Skrift kunde beslaglægges allerede under Trykningen, saaledes gjorde en den 4de Marts 1820 udstedt Forordning det ved, som nærmere omtalt i det Følgende, at gjøre Blades og Tidenders Udgivelse afhængig af et specielt dertil meddeelt Privilegium. — En indskrænket Trykkefrihed bestod saaledes i Hertugdømmet Slesvig indtil Aaret 1834. Om det ved den den slesvig-holsteenske Provindsial-Regjering meddeelte Instruktion af 15de Mai 1834

har været Hensigten at ophæve den indtil da i Hertugdømmet Slesvig bestaaende Presfefrihed, derover siger bemeldte Instruktion Intet; men at Trykkefriheden i Slesvig ved samme væsentligen blev modificeret og omskabt paa en saadan Maade, at der egentlig existerer en Art Censur, det kan ikke nægtes. I § 19 og 32 er nemlig blandt de under den slesvig-holsteenske Regjering henlagte Gjenstande ogsaa nævnt Opsynet over Pressen og Forholdsregler til Forebyggelse af sammes Misbrug, og i § 100 er det forbudt med Hensyn til alle Gjenstande, der henhøre til Regjeringens Embedskreds at henflyde sig under Domstolene, til hvis Afgjørelse kun Regjeringen selv kan henvise, og som Følge heraf er det den slesvig-holsteenske Regjering og ikke Domstolene, der afgjør om de af Politimesteren iværksatte Beslaglæggelser skulle stadfæstes eller ikke. Den første slesvigske Stænderforsamling petitionerede vel om at det maatte blive Forfatterne af beslaglagte Presseframbringelser tilladt ved at henflyde sig under Domstolene at bevirke en retlig Kjendelse af Overretten som første Instants angaaende Retmæssigheden af den mod ham tagne Forholdsregel; men Petitionen blev ikke bevilliget.

I Hertugdømmet Slesvig finder som Følge af det Anførte en Presseforfatning Sted, som ligner Censur. Ingen Tidende og intet Uge- eller Dagblad maa ifølge Forordn. 4de Marts 1820 udgives uden dertil erhvervet særligt Privilegium, og Udgiverne af Uge- og Dagblade maa ikke uden speciel i deres Privilegium dertil erholdt Tilladelse optage politiske Efterretninger eller Artikler, som beskjeftige sig med politiske Gjenstande. Alt hvad Politiet beslaglægger bliver, naar der ikke finder Anledning Sted til at forfølge Forfatteren til Straf, undertrykt af den slesvig-holsteenske Regjering, i alt Fald under det slesvig-holsteen-lauenborgske Cancellies

Stadfæstelse, hvis disse høiere Autoriteter finde Beslaglæggelsen begrundet. Nogen Hovedlovgivnig som indeholder Straffebestemmelserne for Presseemisbrug haves ikke i Hertugdømmerne. Flere Politimestere benytte deres heromtalte Beslaglæggelsesret paa en Maade, som ikke er let at forklare, og mange Bladredakteurer have derfor, trætte af Beslaglæggelser, foretrukket at underkaste sig en Art Censur af Politimesteren, og de, som ikke ville dette, klage meget over at de ere megen Vilkaarlighed undergivne. Paa Spørgsmaalet om hvoraf det kan komme sig at de 4 sidste slesvigske Stænderforsamlinger ikke have petitioneret om en Forandring i denne i Hertugdømmet Slesvig bestaaende Trykkefrihedstilstand, har Forfatteren af dette Skrift af Sagkyndige faaet det Svar, at det Parti, som i de senere Aar behersker Stemningen, ingen Forandring ønsker i saa Henseende.

I Hertugdømmet Holsteen var lige indtil i Aaret 1819 Trykkefrihedens Skjebne og Tilstand, den samme, som ovenfor er omtalt for Hertugdømmet Slesvig. Ved en Forbundsbeslutning af 20 Septbr 1819, (der blev gjentaget i Aaret 1825, da den fra først af kun var paa 5 Aar), blev der nemlig i alle tydske Forbundsstater indført Censur for alle Skrifter paa under 20 Ark, og for Hertugdømmerne Holsteen og Lauenburg blev herom udstædt en Anordning af 9de Novbr. 1819. Desuden er det ved Anordning af 4de Marts 1820 forbudt at udgive Blade, uden dertil meddeelt Privilegium, eller uden særlig dertil erholdt Tilladelse i disse at meddele politiske Efterretninger, eller Artikler, som beskjeftige sig med politiske Gjenstande.

2) Om Literaturens Tilstand.

Naar Talen er om vor Literaturs Tilstand, da maa Man væsentligen skjelne imellem Bladliteraturen, den periodiske Presse,

og videnskabelige Skrifter. Hvad Qvantiteten betræffer, da, har den danske Stat en meget betydelig Bladliteratur, og dette gjelder fornemmelig med Hensyn til Hovedstaden, i hvilken der for Tiden udkommer følgende 31 Dag- og Ugeblade: Nyt Aftenblad, Almuevennen, Kjøbenhavns Adressecontoirs Efterretninger, Arkiv for underholdende Læsning (et ugentligt Folgeskrift til Morgenposten), Beobachter am Sunde, den Berlingske politiske og Avertissementstidende, Borgervennen, Ny Collegialtidende, Corsaren, Dagbladet, Dansk Folkeblad, Flyveposten, Frederiksborg Amtstidende, Fædrelandet, Handels- og Skibsfartstidende, Juridisk Ugeskrift, Dansk Kirketidende, Kjøbenhavnsposten, Lunos Landoekonomiske Tidende, Magazin for Natur- og Menneskekundskab, Morgenposten, Menneskevennen (udgiven af Totalafholdenhedsselskabet), Novellebladet, Novelletidende, Nordisk Penningmagazin, Kjøbenhavns Priiscourant, Philiatriens Forhandlinger, Repertorium for Skolelærere, Tidende for almindelig dansk Skolelærerforening, Ugeskrift for Læger, og Toldbodlisten. — I Provindserne i Kongeriget udkommer der for Tiden et Antal af c. 20 Blade, og i Hertugdømmerne, hvor de fleste Stæder og Flekker have deres Ugeblad, c. 45; og i Kongeriget og Hertugdømmerne tilsammen udkommer der saaledes i Alt c. 100 Blade. At Bladenes Antal er saa stort i den danske Stat hidrører vistnok, hvad Hovedstaden betræffer, fornemmelig fra at Enhver kan udgive et Blad uden i saa Henseede at være nogensomhelst Betingelse underkastet, (medens der næsten ved alle Næringveie fordres Dulighedsprøve, Borgerskab og andet deslige), hvorved en Deel blive fristede til at gjøre mislykkede Forsøg paa at finde Erhverv ved denne frie Næring; og, hvad Provindserne betræffer, fra at Landet har saa stort et Antal Kjøbstæder. Af at disse ere saa smaa, og af at Sprogets Grændser ere

saa indskrænkede*), følger atter at det i Reglen ikke kan lønne sig for kundskabsrige og talentfulde Mænd at hellige sig Journalistbanen, og at Redakteurerne for vore mange Blade i Reglen ikke kunne betragte denne deres Virksomhed som deres Hovedbeskjeftigelse, eller være tjent med for samme at gjøre de pekuniaire Opoffrelser, som Udgivelsen af et godt Blad i Reglen vil fordre; og i det Hele taget er det som Følge heraf kun tarvelig bevendt med vor Bladliteratur. — Af samtlige Blade ere kun 9 Dagblade, af hvilke de 7 udkomme i Hovedstaden, og to i Altona. Af Kjøbenhavns øvrige Blade, og af de i Hertugdømmerne udkommende, ere de allerfleste Ugeblade, hvorimod Provindsbladene i Kongeriget, som paa nogle faa nær alle ere Amts- og Stiftstidender, i Reglen udkomme 3 til 4 Gange ugenlig. Provindsbladene have i Reglen Ret til at meddele politiske Efterretninger, og ere som Følge heraf under Politimesterens Censur. I Kjøbenhavn har den Berlingske Tidende og Aftenbladet denne Ret, ifølge hvilken de staae under en af Kongen udnævnt Censor, der ikke maa forblandes med den ligeledes af Kongen beskikkede Embedsmand, der besørger det foreløbige Gjennemsyn af alle Pressefrembringelser under 6 Ark. Ret til at indrykke Avertissementer for Betaling har af Hovedstadens Blade kun den Berlingske Tidende og Adressecontoirets Efterretninger. Det sidstnævnte Blad, hvis

*) Det maa her erindres at enkelte Blade vel have Bevilling paa at forsendes med Posten mod modererede Udgifter, (i hvilket Fald Postvæsenet indkræver og indestaaer for den Udgiverne tilkommende Betaling); men at denne for Blad-Redakteurer vigtige Begunstigelse langt fra ikke tilstaaes alle Blade. De nærmere Bestemmelser for denne Postforsendelsesret, som langt fra ikke ere saa gunstige for Blad-Redakteurerne og det læsende Publikum, som de i mange andre Lande gjeldende, findes i Pl. af 10 April 1840.

Privilegium*) udløber i Aaret 1855, (sevnfør S. 211), har derved en betydelig Indtægt, og denne sætter det i Stand til at sætte en yderst lav Abonnementspriis paa Bladet, som derfor ogsaa har henimod 7000 Abonnenter. Den Berlingske Tidende har ogsaa en temmelig betydelig Indtægt ved denne Rettighed, og er saaledes i Stand til at gjøre de Forstud, som Bladet i sin Egenskab af politisk Tidende fordrer. Den har

*) I Aaret 1706 blev der, som Faddergave ved en Søns Daab, (foruden Ret til at oppebære Revenüerne af de ved Hof-Etaten faldende Auktioner), tilstaaet Kammerjunker og Kjøgemester v. Osten et Privilegium af 6te Marts paa „at han og hans Arvinger med Consorter eller deres Fuldmægtige" maatte have Eneret paa at holde Portechaiser, og til Belønning for Fuldmægtigen ved Portechaiseanlæget blev det ved samme Privilegium bevilget Kammerjunkeren, at den Person, som han dertil satte, maatte have Eneret til at holde „et saakaldet Adressecontoir", og at han maatte lade trykke Plakater og lade dem til Enhvers Efterretning paa behørige Steder opslaae. I Løbet af de første 53 Aar efter dette Privilegiums Udstedelse blev der vel flere Gange gjort Forsøg paa at gjøre Brug af Retten til at holde Adressecontoir, men dog kun ved at trykke og opslaae Plakater med Avertissementer, eller ved at indføre slige i en Protokol, hvori Folk kunde læse dem, i Forening med Aftrykning af Avertissementsblade, som bleve tilbragte nogle faa Abonnenter paa samme; og først i Aaret 1759 lykkedes det ved et fjerde Forsøg, efterat Man havde samlet 30 Subskribenter, og efter en kort Tid at have udgivet skrevne Efterretninger, at begrunde en trykt Adresseavis, kaldet „Adressecontoirets Efterretninger", hvilken siden den Tid bestandig er vedblevet at udkomme. Endnu i Aaret 1771 var Fordelen ved samme imidlertid ikke større end at Eierne for at tilveiebringe 30,000 Rdlr. til et Bogtrykkeri maatte oprette et Interessentskab paa 30 Aktier, hver paa 1000 Rdlr., af hvilke de selv tog de 10 og solgte de 20. I Aaret 1759 udkom den første trykte Aargang af Adresseavisen. Ti Aar tidligere, eller i Aaret 1749, begyndte den Berlingske Tidende, der er vore Avisers Senior. Borgervennen begyndte 1788, og Collegialtidenden 1798. Alle vore andre Blade ere fra dette Aarhundrede, og de fleste fra det sidste Decennium. Den ældste danske ugenlig udgaaende Avis var Jørgen Gødes ordinaire Posttidende, som begyndte i Aaret 1673, 61 Aar efter den første tydske Avis.

under sin nuværende Redakteur, Grosserer Nathanson, hævet sig meget og tiltaget betydelig i Udbredelse, og har for Tiden, efter Udgiverens Opgivende, mellem halvfemte og fem Tusind Abonnenter, af hvilke omtrent de halve ere i Provindserne. Af de andre Blade skulle Corsaren, Flyveposten, og Folkebladet være de, som have fleest Abonnenter. I Jylland er Aarhuus Stiftsaviis, som skal have c. halvtredie tusind Abonnenter, det meest udbredte Blad. Iøvrigt kan Man naturligviis lige saa lidt her som andensteds maale et Blads Værd eller Betydning efter dets Abonnentantal, hvilket navnligen Oppositionsbladet Fædrelandet, som upaatvivlelig er eet af de Blade, der have størst Indflydelse, men som i Abonnentantal ikke kan maale sig med de nysnævnte, tydeligen viser. Foruden det sidstnævnte Blad kunne Kjøbenhavnsposten, Folkebladet og Almuevennen, og paa en Maade ogsaa Corsaren, henregnes til de kjøbenhavnske Oppositionsblade. Af ministerielle Blade har den danske Stat ingen, i det mindste ikke i den Betydning, i hvilken dette Udtryk bruges i de constitutionelle Stater. Skulde noget Blad ansees som saadant maatte det vel være den Berlingske Tidende. Som en officiel, eller i det mindste halv-officiel Tidende kan man ansee Collegialtidenden.

Den periodiske Presse har i Kongeriget Danmark et betydeligt Omfang. Der udkommer nemlig sammesteds for Tiden følgende 31 periodiske Skrifter: a) Maanedsskrifterne Arkiv for Historie og Geographi, Arkiv for Handel og Toldvæsen, Centralblatt für Handel, Schifffahrt und Industri, Dansk Missionsblad, Frølunds Folkelæsning, Dansk Bibliographi ved Høst, og Maanedsskrift for Lov og Ret for Herremænd og Bønder; b) Qvartalsskrifterne: Arkiv for Pharmaci, Bibliothek for Læger, Christelig Samler, Tidsskrift for Literatur og Kritik udgivet af Fyens Stifts literaire Selskab, Militairt Repertorium, Naturhistorisk Tidsskrift, Nyt Arkiv for Søvæsenet, Qvartalsberet-

ninger for Industriforeningen i Kjøbenhavn, Tidsskrift for Almueskole og Seminarievæsenet, Tidsskrift for udenlandsk theologisk Literatur; c) Aarsskrifterne: Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie, og de tre islandske Tidsskrifter Fjölnir, Skirnir og Ny Fèlagsrit; samt d) Schouws danske Tidsskrift, som udkommer 6 Gange aarlig, Tidsskrift for Landoekonomi, som udkommer 3 Gange aarlig, Halvaarsskrifterne: theologisk Tidsskrift, og historisk Tidsskrift; Oversigt over det kongelige Videnskabers Selskabs Forhandlinger, som udkommer 8 Gange aarlig, og de til irregulaire Tider udkommende Tidsskrifter: Molbechs literaire, kritiske og historiske Analekter, Rudelbachs christelige Biographier, Danske Magazin, og Nyt juridisk Tidsskrift ved Cassø. Af samtlige disse 31 Tidsskrifter udkommer kun et eneste udenfor Kjøbenhavn, nemlig det af Fyens Stifts literaire Selskab udgivne „For Literatur og Kritik"; og i Hertugdømmerne, hvor der holdes en Deel tydske Tidsskrifter, kun tre, nemlig Etatsraad Falcks Arkiv für Geschichte, Statistik, Kunde der Verwaltung und Landesrechte, Biernatzkis schl. holst. lauenb. Landesberichte, og Prof. Ravits Jahrbücher der Gesetzgebung und Verwaltung der Herzogth. Schl. Holstein und Lauenburg. — Hvad Kongerigets periodiske Presse angaaer, da har samme ikke blot et betydeligt Omfang, men dens Frembringelser udmærke sig ogsaa ved deres Indhold, som ikke staaer tilbage for de tydske, engelske og franske Tidsskrifters, skjøndt der anvendes saa betydelig mere paa disse.

Hvad Bøger var i det forrige Aarhundrede, det er Blade og Tidsskrifter nu for Tiden, og det er fornemmelig igjennem samme at den større Deel af Publikum nutildags søger sin Belæring, og medens man i det forrige Aarhundrede hos alle Landets Stormænd og næsten paa alle Herregaarde fandt Bibliotheker, er det nu ligesom gaaet af Moden blandt den fornemme og rige Verden at kjøbe Bøger. Dette har havt en meget skadelig Indflydelse paa vor videnskabelige Literatur, som

paa Grund af Sprogets ringe Udstrækning allerede iforveien bevægede sig under smaa og indskrænkede Forhold. Kun Skolebøgers, Morskabslæsnings og æsthetiske Skrifters Udgivelse svarer derfor for Øieblikket Regning her i Landet. Udgivelsen af videnskabelige Skrifter betaler sig derimod i Reglen slet ikke længere, og Følgen heraf er, at mangen en bekjendt Videnskabsmand uden mindste Besvær kunde gaae med sine opera omnia i Lommen, og at vor videnskabelige Literatur i flere Retninger lider af en paafaldende Armod, endogsaa forsaavidt Haandbøger og Systemer betræffer. Forfatteren vil ikke her fremhæve visse bestemte Grene af vor Literatur, (thi man kan ogsaa sige exempla sunt odiosa); men Enhver, der har nogen Sagkundskab, behøver blot at gjenkalde sig hvad der af større Arbeider er udkommet i den videnskabelige Literaturs forskjellige Retninger i den sidste Snees Aar, for at finde det Heranførte stadfæstet. At større videnskabelige Arbeiders Udgivelse ikke ganske ophører, skyldes derfor for Størstedelen kun til den Liberalitet, med hvilken det Offentlige i mange Tilfælde viser sig rede til at understøtte samme, og til at her er en Deel Foreninger, som have Literaturens Fremme til Formaal. — Vor æsthetiske Literatur er omtalt i næste Afsnit.

3) Om Boghandlen

i den danske Stat, som i alt har noget over 100 Boghandlere, er kun lidet at sige. I Kjøbenbenhavn, som i alt har 28 Boghandlere, er den Reitzelske Boghandel, som for Tiden anvender c. 40,000 Rbd. aarlig til Bøgers Udgivelse, for Øieblikket den eneste Forlagsboghandel af noget betydeligt Omfang, efterat den Gyldendalske Boghandel, som tidligere forlagde et stort Antal videnskabelige Skrifter, nu indtil videre har ophørt med denne Forretningsgreen. En Forlagsforening, som i Aaret 1839 blev dannet paa Aktier, fornemmelig af Boghandlere, har hidtil kun udfoldet en ringe Virk-

ninger for Industriforeningen i Kjøbenhavn, Tidsskrift for Almueskole og Seminarievæsenet, Tidsskrift for udenlandsk theologisk Literatur; c) Aarsskrifterne: Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie, og de tre islandske Tidsskrifter Fjölnir, Skirnir og Ny Félagsrit; samt d) Schouws danske Tidsskrift, som udkommer 6 Gange aarlig, Tidsskrift for Landoekonomi, som udkommer 3 Gange aarlig, Halvaarsskrifterne: theologisk Tidsskrift, og historisk Tidsskrift; Oversigt over det kongelige Videnskabers Selskabs Forhandlinger, som udkommer 8 Gange aarlig, og de til irregulaire Tider udkommende Tidsskrifter: Molbechs literaire, kritiske og historiske Analekter, Rudelbachs christelige Biographier, Danske Magazin, og Nyt juridisk Tidsskrift ved Casse. Af samtlige disse 31 Tidsskrifter udkommer kun et eneste udenfor Kjøbenhavn, nemlig det af Fyens Stifts literaire Selskab udgivne „For Literatur og Kritik“; og i Hertugdømmerne, hvor der holdes en Deel tydske Tidsskrifter, kun tre, nemlig Etatsraad Falcks Arkiv für Geschichte, Statistik, Kunde der Verwaltung und Landesrechte, Biernatzkis schl. holst. lauenb. Landesberichte, og Prof. Ravits Jahrbücher der Gesetzgebung und Verwaltung der Herzogth. Schl. Holstein und Lauenburg. — Hvad Kongerigets periodiske Presse angaaer, da har samme ikke blot et betydeligt Omfang, men dens Frembringelser udmærke sig ogsaa ved deres Indhold, som ikke staaer tilbage for de tydske, engelske og franske Tidsskrifters, skjøndt der anvendes saa betydelig mere paa disse.

Hvad Bøger var i det forrige Aarhundrede, det er Blade og Tidsskrifter nu for Tiden, og det er fornemmelig igjennem samme at den større Deel af Publikum nutildags søger sin Belæring, og medens man i det forrige Aarhundrede hos alle Landets Stormænd og næsten paa alle Herregaarde fandt Bibliotheker, er det nu ligesom gaaet af Moden blandt den fornemme og rige Verden at kjøbe Bøger. Dette har havt en meget skadelig Indflydelse paa vor videnskabelige Literatur, som

paa Grund af Sprogets ringe Udstrækning allerede iforveien bevægede sig under smaa og indskrænkede Forhold. Kun Skolebøgers, Modersmaalslæsnings og æsthetiske Skrifters Udgivelse svarer derfor for Øieblikket Regning her i Landet. Udgivelsen af videnskabelige Skrifter betaler sig derimod i Reglen slet ikke længere, og Følgen heraf er, at mangen en bekjendt Videnskabsmand uden mindste Besvær kunde gaae med sine opera omnia i Lommen, og at vor videnskabelige Literatur i flere Retninger lider af en paafaldende Armod, endogsaa forsaavidt Haandbøger og Systemer betræffer. Forfatteren vil ikke her fremhæve visse bestemte Grene af vor Literatur, (thi man kan ogsaa sige exempla sunt odiosa); men Enhver, der har nogen Sagkundskab, behøver blot at gjenkalde sig hvad der af større Arbeider er udkommet i den videnskabelige Literaturs forskjellige Retninger i den sidste Snees Aar, for at finde det Heranførte stadfæstet. At større videnskabelige Arbeiders Udgivelse ikke ganske ophører, skyldes derfor for Størstedelen kun til den Liberalitet, med hvilken det Offentlige i mange Tilfælde viser sig rede til at understøtte samme, og til at her er en Deel Foreninger, som have Literaturens Fremme til Formaal. — Vor æsthetiske Literatur er omtalt i næste Afsnit.

3) Om Boghandlen

i den danske Stat, som i alt har noget over 100 Boghandlere, er kun lidet at sige. I Kjøbenhavn, som i alt har 28 Boghandlere, er den Reitzelske Boghandel, som for Tiden anvender c. 40,000 Rbd. aarlig til Bøgers Udgivelse, for Øieblikket den eneste Forlagsboghandel af noget betydeligt Omfang, efterat den Gyldendalske Boghandel, som tidligere forlagde et stort Antal videnskabelige Skrifter, nu indtil videre har ophørt med denne Forretningsgreen. En Forlagsforening, som i Aaret 1839 blev dannet paa Aktier, fornemmelig af Boghandlere, har hidtil kun udfoldet en ringe Virk-

somhed. De fleste kjøbenhavnske Boghandlere ere vel Sortimentsboghandlere; men nogen Sortimentsboghandel i storartet Stiil har Kjøbenhavn ikke at fremvise, hvilket fornemmelig er en Følge af at Bøger ved Hjelp af Kjøbenhavns Beliggenhed ved Søen og dens mange Dampskibsforbindelser nu kunne haves efter Bestilling i Løbet af nogle Uger. Af franske Bøger findes dog et ikke ubetydeligt Udvalg i den Høst'ske Boghandel. Blandt Kjøbenhavns Antiqvar-Boghandelen udmærker den Salmon'ske sig. Beløbet af de tydske, franske og engelske Bøger, som aarlig anskaffes i Kongeriget Danmark er ikke ubetydeligt. Ved Hjelp af Indførsels-Toldlister lader sammes Størrelse sig ikke opgive, da samme kun indeholde Vægten men ikke Værdien af de indførte Bøger, og da circa de ⅔ Dele af de indførte Bøger remitteres; og Forfatteren maa derfor indskrænke sig til den Bemærkning, at den Reitzelske Boghandel i de sidste Aar har havt c. 35000 Rbdlr., og den gyldendalske Boghandel c. 25000 Rbdlr. aarlig at betale til Udlandet for fremmede Bøger, og at Kjøbenhavns Forbrug af samme calculatorisk kan ansættes til c. 100,000 Rbdlr. Af svenske og norske Bøger forbruges her kun for et Par Tusind Rbdlr. aarlig, og for større Beløb sælges der heller ikke danske Bøger i Sverrig, hvorimod Norge faaer for en Snees Tusind Daler danske Bøger aarlig. — Hvad Provindserne betræffer, da drive tydske Boghandlere deres Forretninger gjennem Hertugdømmerne lige op til Aalborg. Naar hertil lægges at de fleste af vore Kjøbstæder kun ere ubetydelige, da vil det findes let forklarligt at de fleste Boghandlere udenfor Kjøbenhavn, (hvis Antal i Kongeriget er 54 og i Hertugdømmerne 26), kun ere Commissionairer for de større Boghandlere, og kun drive Boghandlen ved Siden af andet Erhverv. Undtagelser, som her kunne være at nævne, gjøre den Hempelske Boghandel i Odense, Universitetsboghandlen og den Schwers'ske Boghandel i Kiel, og Hammerichs og Aues i Altona.

Tredie Afsnit.

Om den danske Stat i æsthetisk Henseende.

Ligesom den danske Stats Befolkning, hvad det Foregaaende nærmere vil have godtgjort, i det Hele taget er i Besiddelse af en saadan Grad af intellektuel Udvikling, at den i saa Henseende ikke staaer tilbage for nogen anden Nation, saaledes er dette ogsaa Tilfældet med Hensyn til den æsthetiske Cultur. — Hvad Digtekonsten betræffer, da staaer den danske Nation for Øieblikket endogsaa ganske mærkelig høit. Thi for ikke at tale om Oehlenschläger, som ikke blot utvivlsomt maa ansees for den første blandt alle nulevende Digtere, men ogsaa for een af de Heroer i Sangernes Verden, som kun nu og da fødes i Aarhundredernes Løb, eller om Grundtvig, Ingemann, Hauch, Blicher, J. L. Heiberg, Hertz, Chr. Winther, Paludan-Müller, Overskou, H. C. Andersen, H. P. Holst, den anonyme Forfatter af Hverdagshistorierne, Pseudonymen Carl Bernhard, og flere Andre, som ved en mangeaarig Virksomhed have grundfæstet deres Berømmelse, saa besidde vi et større Antal yngre Digtere, som have gjort sig fordeelagtigen bekjendte ved Arbeider, der have vundet Publikums Bifald*). — Hertugdømmerne har derimod ikke frembragt nogen Digter, der har naaet saamegen Berømmelse, at hans Navn er kommet dette Skrifts Forfatter for Øre.

Hvad Billedhuggerkonsten angaaer, da har Thorvaldsen ved samme vundet sig en uvisnelig Hæderskrands, der vil holde sig saa meget desto friskere i Aarhundredernes Løb, som hans Fædrelandskjærlighed, der bragte ham til at skjenke Staden Kjøbenhavn hans Konstskatte og hans Formue til Oprettelsen

*) Hvilken Mærkelighed er det ikke ogsaa at det lille Danmark i Løbet af eet Aarhundrede har havt fire Digtere som Holberg, Ewald, Baggesen og Oehlenschläger.

af et Musæum*), har sat Efterverdnen i Stand til at kunne beundre hans udødelige Arbeider samlede paa eet Sted, og til tilbørligen at kunne fatte den mageløse Produktivitet, hvilken han bevarede lige til sin Dødsdag den 24de Marts 1844.

Ligeledes har Danmark i den for tidligt bortgangne Freundt, og i Bissen og Jerichau frembragt tre Billedhuggere af første Rang, og de tvende sidstnævnte ville paa den lange Løbebane, der sandsynligviis endnu vil være dem forundt, vistnok ikke undlade at grundfæste og udvide deres Berømmelse.

Hvad Malerkonsten angaaer, da har vi i denne Retning havt Mænd som Abildgaard og Juel, og om vi end ikke for Øieblikket har nogen Maler med vidtudbredt Navnkundighed at fremvise, saa vil Prof. Eckersberg, der har dannet saamange fortrinlige Elever, f. Ex. de udmærkede Konstnere Rørby og Marstrand, dog altid indtage en høi Plads i Danmarks Konsthistorie, ligesom vi ogsaa have et større Antal yngre Konstnere, (for Exempel Simonsen, Melby, Constantin Hansen, Gurlit og Gertner), som ere paa Veien til at opnaae en stor Anseelse.

I Bygningskonsten har baade Harsdorff og Conferentsraad Hansen i sin Tid udmærket sig meget, og de ere blevne afløste af Bindesbøl og Hetsch, hvilken sidstnævnte atter i Brødrene Hansen, Nebelong, Winstrup og Stilling har Elever, der gjøre ham Ære.

Paa Leilighed til at uddanne sig som Konstner mangler det heller ikke de her i Landet fremspirende Talenter. I Hovedstaden Kjøbenhavn findes der saaledes et af Frederik den 5te i Aaret

*) Thorvaldsens Musæum, — til hvilket Grunden blev lagt ved den store Konstners Gavebrev af 5 Decbr. 1838, og ved Reskript af 4 Jan. 1839, ved hvilket Kong Frederik den 6te skjenkede en til Christiansborg Slot hørende Bygning, (som dog senere maatte nedrives), til samme, — er efter 8 Aars Arbeide ikke endnu færdigt; men da det vel vil blive det inden dette Skrifts Slutning, skal det nærmere blive omtalt i det Tillæg, med hvilket dette Værk vil slutte.

1754 stiftet Kongeligt Akademi for de skjønne Konster*) der ikke blot „har til Formaal som Konstselskab at udbrede Konstsmag, men ogsaa som Konstskole at danne Konstnere.“ — Som Dannelsesanstalt skal Akademiet have 7 Professorer, som ere Konstnere, (hvilke vælges blandt Akademiets ordentlige Medlemmer), nemlig 5 i Historiemaleri og Billedhuggerkonst og 2 i Bygningskonst; og desuden 1 Professor i Perspektiv og Stereometri, 1 i Mathematik, 1 i Konsthistorie og Mythologi, og 1 i Anatomi, hvilke Professorer dog kun ere aflagte med en Løn af 300 Rbd., og tildeels med fri Bolig paa det Akademiet til Lokale indrømmede Slot, Charlottenborg. Elevernes Antal har i de sidste Aar sædvanligen udgjort c. 600. De ere fordeelte i 14 Skoler, nemlig 2 Elementarskoler, 2 Ornamentskoler, 3 Bygningsskoler, 3 Frihaandstegningskoler, 1 Modelleerskole, samt de tre høiere Skoler: Modelskolen, Arkitektskolen og Dekorationsskolen. I de tre sidstnævnte eller de høiere Skoler veiledes Eleverne af Akademiets Professorer, i de lavere af 11 dertil antagne Lærere under Professorernes Tilsyn. At Elevernes Antal er saa stort hidrører væsentligst fra de i anden Deel Side 466 og 467 nærmere omtalte Bestemmelser angaaende visse Laug, med Hensyn til hvilke det er foreskrevet at Tegning af Svende- og Mesterstykket skal indleveres til Konstakademiet, og, ligesom det senere herefter udførte Arbeide, være approberet af samme inden Prøvestykket maa ansees for gyldigt. Af de ved Akademiet underviste Haandværkslærlingers talrige Klasse udgaaer de fleste Konstnere, og Underviisningen er i de lavere Klasser fælles for alle, hvad enten de danne sig til at være Haandværkere eller til at blive

*) Akademiets ældste Fundats er af 13 Marts 1754, og den nugjeldende af 28 Juli 1814 (see Forordningsamlingen), confirmeret med nogle smaa Forandringer den 1 Marts 1842 (jfr. Coll.-Tid. p. 792). Det nugjeldende Reglement er af 1ste Marts 1842.

Konstnere. De af Eleverne, som formaae det, maa erlægge en moderat Betaling. For Eleverne i de høiere Konstskoler holdes Forelæsninger, for hvilke visse bestemte Lærebøger lægges til Grund, over Perspektiv, Geometri, Mekanik, Anatomi, Historie, Konsthistorie og Mythologi. To Gange aarlig aabnes der Concurrence om Akademiets større og mindre Sølvmedaille, og hvert andet Aar om den større og mindre Guldmedaille. Hvormange Medailler der hver Gang skal uddeles, beroer paa Akademiets Dom. Kun de, som have vundet den store Sølvmedaille, kunne concurrere til den store Guldmedaille; og til samme kunne ligeledes kun Historiemalere, Billedhuggere, Arkitekter, Kobberstikkere og Medailleurer concurrere, og kun til disse gives Akademiets store Reisestipendium paa 800 Rbd., men derimod ikke til Portraitmalere, Landskabsmalere, Dyrmalere, Blomstermalere, Miniaturmalere, Theatermalere og Dekorationsmalere. Af det store Rejsestipendium paa 800 Rbd. har Akademiet tvende Portioner, og samme meddeles paa tre Aar, hvilket Tidsrum dog for Historiemalere, Billedhuggere og Arkitekter kan forlænges med 1 eller 2 Aar. Blandt dem, som ved Flid og Talent have udmærket sig, og vundet den store Guldmedaille, (hvilket kun Faa gjør), skal Akademiet vælge de Fortrinligste til at gives det store Reisestipendium. Af noget mindre Reiseunderstøttelser (i Reglen paa 600 Rbd. hver) uddeler Akademiet aarlig et større Antal, som oftest til et aarligt Beløb af 3500 Rbd. I Fundatsen er det foreskrevet, at de, som ville gjøre sig Haab om at erholde Reiseunderstøttelse af Akademiet, flittigen skulle besøge de høiere Forelæsninger, som holdes ved Akademiet, og endvidere saaledes lægge sig efter det franske og italienske Sprog, at de førend de reise kunne godtgjøre at de i det mindste forstaae en let Bog skreven i ethvert af disse Sprog. Denne Bestemmelse i Fundatsen overholdes paa følgende Maade: Ingen admitteres til Concurrence om Guld-

medaillerne forend han har underkastet sig en Examen, der er forskjellig i de forskjellige Fag, og Ingen erholder Akademiets store Reisestipendium forend han endvidere har aflagt den ovenomtalte Prove i Sprog, hvorimod dette ikke fordres som Betingelse for Tilstaaelsen af de mindre Rejseunderstottelser. De, som have vundet den store Guldmedaille, „maa uden at gjøre Mesterstykke have Laugsrettighed som Mestere, naar de have taget Borgerskab"; de, som have vundet den store Solvmedaille have Rettighed som Laugssvende, og alle Akademiets Artister og Elever ere, saalænge de sammestedes danne sig og besøge de høiere Skoler, frie for militair Tjeneste. Foruden Medaillerne aabner Akademiet hvert andet Aar, nemlig det, i hvilket der ikke concurreres til Guldmedaillerne, Concurrence om de Neuhausenske Pengepræmier*).

Som Konstselskab bestaaer Akademiet af ordentlige Medlemmer, for Tiden 30 i Tallet, hvilke skulle være Konstnere**), og Æresmedlemmer (for Tiden 40), hvortil vælges særligen udmærkede Konstnere, og Mænd, som paa een eller anden Maade mærkeligen have bidraget til Konstens Fremme. Naar en Konstner, som har reist, (thi dette er ifølge Fundatsen en Betingelse), ønsker at optages som Medlem af Akademiet, afgjøres det først ved Stemmeflerhed af Medlemmerne om han, efter de Prøver han har viist paa sin Konst, bør gives Adgang til at udarbeide et Receptionsstykke. De, som have erholdt en saadan Tilladelse, kaldes for Agreerte. Naar Receptions-

*) Det Neuhausenske Legat bestaaer ifølge Regl. for samme af 18de Marts 1837, af en Grundfond af 16000 Rbd., hvis Renter anvendes til Præmier paa 100 til 300 Rbd., som hvert andet Aar udsættes i Konstens forskjellige Retninger. Af Beløbet for de Præmier, som ikke vindes, dannes Legatets disponible Fond, som nu udgjør 2500 Rbd., hvis Renter tilfalder Akademiets Forvalter og Opvartere.

**) Professorerne i de Videnskaber, som foredrages ved Akademiet, ere dog Medlemmer, selv om de ikke ere Konstnere.

Stykket, der skal udføres inden Udløbet af to Aar efter en af Akademiet given Opgave, er færdigt, og det ved Stemmeafgivningen over samme har Totrediedelen af Stemmerne for sig, optages den Paagjeldende som Medlem. Antages det ikke, saa kan han først melde sig paany efter to Aars Forløb. Medlemmerne af Akademiet have ingen andre Rettigheder end at de og deres Enker ere berettigede til en Pension af indtil 300 Rbd. af Akademiets Understøttelsesfond, og Ret til uden at tage Borgerskab, eller at indtræde i Laug, selv og med Laugssvende eller andre Arbeidere under deres Bestyrelse at udføre og forfærdige alt det Haandværksarbeide, hvortil deres Konst giver dem Indsigt og Dulighed*). Akademiets Medlemmer holde Møde hver anden Uge. Hvert Aar i April Maaned lader Akademiet afholde en Udstilling i sit Lokale paa Charlottenborg Slot, paa hvilken Haandværksarbeider, der udmærke sig ved smagfuld Udførelse, ogsaa medtages. Ved hver saadan Udstilling kan der tilkjendes een eller flere Medailler for Talent og heldig Bestræbelse, og denne Medaille giver de Paagjeldende og deres Enker Adgang til en Pension af 100 Rbd. af Akademiets Understøttelsesfond. For at understøtte og opmuntre unge Konstnere kjøber Kongen, efter Indstilling af Akademiets Præses, for 3000 Rbd. af de paa Udstillingen fremstillede Gjenstande.

Statskassen tilskyder c. 12000 Rbd. aarlig til Akademiet, hvoraf c. 6700 Rbd. gaaer til Lønninger, 1600 Rbd. til Udredelsen af Akademiets to store Reisestipendier, hver paa 800 Rbd. aarlig, og c. 3500 Rbd. til andre Reiseunderstøttelser. Desuden har Akademiet en aarlig Indtægt af c. 1600 Rbd. af dets Skoler, c. 3000 Rbd. ved de aarlige Udstillinger, (efterat den Understøttelseskassen tilfaldende Fjerdedeel

*) De 5 ældste Medlemmer have dog nu Fribolig og 2 af dem Huusleiebidrag. At Professorerne i Konstfagene vælges blandt Medlemmerne, er ogsaa en Fordeel for disse.

er fradraget), og c. 2200 Rbd. i Renter af dets Legater*); altsaa i alt en Indtægt af circa 19,000 Rbd. Akademiet har desuden en Understøttelseskasse, der eier 30,000 Rbd., for dets Medlemmer og disses Enker og Børn, og for Akademiets Lærere, hvilken er dannet af ⅙ (i de senere Aar ⅓) af Nettoindtægten af Udstillingerne siden Aaret 1821. — Hans Kongelige Hoihed Kronprindsen er for Tiden Akademiets Præses, og Hs. Majestæt Kongen, der i lang Tid som Thronarving var dets Præses, er nu dets Protektor.

Den Kongelige Malerisamling, som er dannet ved et Udvalg af de Malerier, som fandtes adspredte paa forskjellige Kongelige Slotte, og som siden Aaret 1824 har havt sit Lokale paa Christiansborg Slot, byder Konstnerne megen Leilighed til Uddannelse. Grundvolden til denne Samling er fornemmelig lagt af Kong Christian den 4de, som lod en Deel Malerier forfærdige hos de berømteste italienske og nederlandske Malere. De følgende Konger forøgede de paa Slottene og især delesshed i et Malerigalleri i Konstkammeret opbevarede Malerisamlinger, deels ved Indkjøb af ældre Malerier, deels ved Bestillinger, (Frederik den 4de fornemmelig paa sin Reise i Italien), og især delesshed erholdt de Kongelige Malerier en betydelig Forøgelse under Kong Frederik den 5te, (som lod en kyndig Malerihandler, Morell, i Nederlandene, især paa den sammesteds i Aaret 1763 afholdte Auktion over Kardinal Valentinis Galleri, kjøbe et betydeligt Antal herlige Stykker), og under Kong Frederik den 6te, som kjøbte to store private Malerisamlinger, nemlig Etatsraad West's og Etatsraad Bodendick's. Da det Kongelige Konstkammers Lokale, (der stødte

*) Af Kong Frederik den 6te erholdt Akademiet i Aaret 1817 en Gave af 20000 Rbd. (jfr. herom S. 282), hvilken senere er opvoxet til 35000 Rbd.; af Statsminister Grev J. G. Moltke har det i sin Tid faaet et Legat paa 10000 Rbd., og af Hofraad Meyer et andet af samme Størrelse.

op til det Kongelige Bibliothek)*), var saa indskrænket, at knap en Fjerdedeel af de Kongelige Malerier sammesteds kunde sættes til Skue, bevilligede Kongen i Aaret 1824 at de midlertidigen maatte anbringes i en Deel af Salene paa det efter Gjenopbyggelsen endnu ubeboede Christiansborg Slot, og ved denne Leilighed bleve en Deel af de fortrinligere Malerier paa de forskjellige Kongelige Slotte optagne i Samlingen. I Aaret 1827 blev Samlingen, efter at Ordningen var tilendebragt, aabnet for Publikum, og indeholdt dengang 921 Stykker. Senere er meget udskudt, og nu er der kun 5 til 600 Stykker, som siden den nye Ordning, der blev foretaget i Aaret 1824, ere ophængte i tvende med hinanden forbundne Rækker af i alt 13 høie og lyse Sale, med specielt Hensyn til at hvert Stykke kunde faae det for samme bedst passende Lys, og derfor ikke med Strenghed efter de forskjellige Skoler Da i ældre Dage Hændelsen fornemmelig har raadet ved Maleriernes Indkjøb og Bestilling, saa ere de forskjellige Forgreninger af Malerkonsten og de forskjellige Skoler og Mestere meget ulige repræsenterede, (den hollandske Skole navnlig meget fremherskende, de italienske Mestere derimod kun svagt repræsenterede, som overalt i Norden); og denne Samling frembyder derfor ikke saamegen Leilighed til at oversee Konstens Udvikling og Standpunkt i dens forskjellige Perioder, som til at glæde sig over Beskuelsen af enkelte fortrinlige Arbeider, en Nydelse, som fra Begyndelsen af Mai til Slutningen af Septbr. haves aldeles gratis, Søndag fra 12—2, Fredag fra 11—3 og Tirsdag fra 3—7.

Paa Frederiksborg Slot findes en fortrinlig, i Aaret 1815 paabegyndt, historisk Portraitsamling, hvis af 159 Stykker bestaaende Grundlag er samlet af Hjelmstjerne og foræret Kong Frederik den 6te

*) At Størstedelen af de Kongelige Malerier ikke under Christiansborg Slots Brand Aaret 1794 blev et Rov for Luerne, skyldes afdøde Justitsraad Spenglers modige Anstrengelser.

i Aaret 1812, og tillige en Deel andre gode Malerier, i alt c. 500 Stykker. At Man ikke kan faae denne Samling at see uden mod at betale 2 Rbd. til Slotsforvalteren og 1 Rbd. i de sædvansmæssige Drikkepenge, er beklageligt, da det naturligviis afholder Utallige fra denne belærende Konstnydelse.

Af private Malerisamlinger, der kunne tjene Konstnere til Uddannelse, er fornemmelig tvende mærkelige, nemlig den Moltkeske, og den paa Gauns Hovedgaard opbevarede. — Den grevelige Moltkeske Malerisamling, som blev grundlagt af Statsminister Grev A. G. Moltke, og betydelig forøget af hans Søn, Statsminister J. G. Moltke, var oprindelig en Prydelse for det Moltkeske Palais paa Amalienborg Plads. Da samme tilligemed de tre andre Palaier paa Amalienborg Plads efter Christiansborg Slots Brand i Aaret 1794 blev Kongen overdraget, savnede Samlingen et passende Lokale, og dette, i Forening med Eierens Fædrelandssind, bevirkede at Samlingen blev aabnet for Publikum i et til sammes Opbevarelse leiet Lokale i een af Sidebygningerne til det Thottske Palais, hvor denne senere bestandigen forøgede, og fornemmelig med Malerier af den hollandske og flanderske Skole forsynede Samling, der tæller noget over 150 Malerier, een Gang ugenlig, nemlig om Onsdagen fra 12—2 staaer aaben til Beskuelse.

Paa Gauns Hovedgaard opbevares en af Geheimeraad O. Thott samlet Malerisamling af meget betydelig Størrelse, der ifølge en testamentarisk Bestemmelse bestandig skal forblive sammesteds som Fideicommis. I denne Samling, der indeholder langt flere Stykker end den Kongelige Malerisamling paa Christiansborg Slot, er der blandt meget Middelmaadigt og Slet en Deel fortrinlige Stykker, og navnlig et ganske overordentlig stort Antal Portraiter, især deleshed af danske Adelige.

De i Hs. Majestæts archæologiske Cabinet og i det Kgl. Konstmusæum opbevarede Konstværker ere omtalte S. 160 og 161.

Den betydelige Kongelige Kobberstiksamling frembyder ligeledes god Leilighed til Uddannelse for Konstnere i forskjellige Retninger. De Kobberstik og Haandtegninger, hvoraf denne Samling fornemmelig bestaaer, opbevaredes tidligere paa det store Kongelige Bibliothek, hvor de naturligviis betragtedes som en Bigjenstand. De vare aldeles ikke ordnede, tildeels slet opbevarede, Publikum havde ingen Adgang til dem, og de vare endogsaa i ældre Dage blevne mishandlede ved aldeles hensynsløst at være blevne indklistrede i store Bøger med hvide Blade, ved hvilken Leitighed Man ofte med barbarisk Haand havde beklippet dem. I Aaret 1831 blev der nedsat en Commission, bestaaende af Justitsraad Thiele og nogle andre Sagkyndige, til at ordne dem i en selvstændig Samling, og det lykkedes denne Konstkjender ved en ombyggelig og indsigtsfuld Behandling at afløse Bladene, og derved at muliggjøre det for ham at udføre det ham overdragne vanskelige Hverv, hvilket han efter 10 Aars Arbeide fuldendte i Aaret 1843. Alle de Kobbere over indenlandske Egne, Bygninger, Begivenheder, Personer og Gjenstande, som hørte til Conferentsraad Müllers S. 137 omtalte Samling*), beholdt det store Kongelige Bibliothek, hvilket dog ikke var Samlingen til synderlig Tab i konstnerisk Henseende. Da Grundvolden til Kobberstiksamlingen er lagt allerede paa Christian den Andens Tid, indeholder den mange Sjeldenheder, og hvad ældre Arbeider angaaer er den endogsaa temmelig fuldstændig. Af de nye Sager, som udkomme i saa stort et Antal, indeholder den naturligviis kun et Udvalg. Da den Kongelige Kobberstik-

---

*) Af alle i Danmark og Hertugdømmerne udkommende Kobberstik, Lithographier og Træsnit skulle Friexemplarer afleveres til det Kongelige Bibliothek, som dermed supplerer den ovennævnte Müllerske Samling.

samling den 4de April 1843 blev aabnet til offentlig Afbenyttelse (Tirsdag og Fredag fra 11—1) bestod den af 7522 Original-Raderinger, ordnede efter Bartsch's Peintre graveur; 26,927 ditto, som ikke findes hos Bartsch; 1961 Blade af Kobberstikkeres Arbeider; 552 Blade i manière noire, og 672 Træsnit, ialt 37,634 Blade, ordnede i 401 Portefeuiller. Den 12 November 1847 har Hs. Majestæt afgivet følgende for denne Samling vigtige Resolution: „Den kostbareste Deel af Kobberstiksamlingen skal udskilles af de almindelige Portefeuiller, som fremlægges til Gjennemsyn, og opbevares særskilt i dertil indrettede Portefeuiller, hver Konstners Arbeider for sig; denne Deel af Samlingen skal maanedligen udstilles i alternerende Grupper, og Adgangen til disse Udstillinger skal staae aaben for Konstnere og Konstelskere hver Torsdag i 2 à 3 Timer passende med Aarstiden." — At denne allerhøieste Bestemmelse lige saa meget er i Publikums som i Samlingens Interesse, er let at indsee.

Tonekunsten har her i Landet i Weyse og Kuhlau havt tvende Dyrkere, som ved deres Værker have stiftet sig et varigt Eftermæle, og af lovende nulevende Componister har vi flere, saasom Hartmann, Rung og Gade. Det Kongelige Capel, (til hvilket der aarligen af Statskassen anvises circa 32,000 Rbd., hvoraf henved de 30,000 gaae til Lønninger), danner en fortrinlig Skole for Dannelsen af praktiske Musici, som atter i videre Kredse kunne meddele Underviisning i Musikens Dyrkelse. Den Musik, med hvilken der opvartes paa de bedre offentlige Forlystelsessteder, saasom Casino og Tivoli*), er

*) Casino er en af et Aktieselskab, (efter Indbydelse af Agent Carstensen), bekostet, og af Arkitekt Stilling i Løbet af et Aar med megen Smag og i storartet Stiil opført Forlystelsesanstalt, som fornemmelig er beregnet paa et større Publikums Underholdning ved musikalske Præstationer, Pantomimer, smaa Balletter o. m. desl. Det blev

derfor i Reglen meget god, og fornemmelig udmærker sig for Tiden det Lumbyske Selskab. — Det danske Clima synes derimod kun lidet gunstigt for Udviklingen af gode Sangstemmer, som derfor ogsaa hertillands ere meget sjeldne.

Skuespillerkonsten staaer paa et mærkeligt høit Standpunkt her i Landet. Alle Danske, som have reist i Udlandet, ere saaledes enige i, at de intetsteds have truffet en Skuespillerinde som Fru Heiberg, (selv naar de have seet Hippolyte Mars og Leontine Fay [nu Md. Volneys] i deres bedste Aar), og det gaaer derfor vistnok de fleste dannede Danske ligesom Forfatteren af dette Skrift, at de skylde en stor Deel af de bedste Øieblikke, som Konstnydelse har bragt dem, til denne sjeldne Skuespillerinde, som forener alt hvad der udfordres for at blive udmærket i denne Retning. Phister, Nielsen, Mad. Nielsen og Rosenkilde ere ligeledes Konstnere, om hvis Lige Man længe skulde lede paa udenlandske Theatre.

Skuespilhuset i Kjøbenhavn, som ifølge Pl. af 25 Juni 1817 har Eneret til Skuespils Opførelse i Hovedstaden, har siden Aaret

---

aabnet i Aaret 1847, er beliggende i Amaliegaden, og har kostet 340,000 Rbd., hvorat de 200,000 Rbd. ere tilveiebragte ved Actiesammenskud og Resten ved Prioritetslaan, af hvilke det sidste paa 40,000 Rbd. forrentes med 8½ Procent. — Tivoli er et lige udenfor Hovedstadens vestre Port beliggende Folke-Forlystelsessted, som har samme Oprindelse og Formaal, som Casino, men skiller sig fra samme derved, at Publikums Underholdning er beregnet paa væsentligen at skulle finde Sted under aaben Himmel i det med Anstalten forbundne Haveanlæg, hvorfor Man har kunnet anvende mere forskjelligartede Underholdningsmidler, saasom Fyrværkeri, Vauxhal, Rutschbaner, Circus o. a. desl. Tivoli blev aabnet i Aaret 1843 og har kostet c. 110,000 Rbd. Der er for Tiden neppe nogen anden By, der kan opvise Magen til to saa storartede og smagfulde Folkeforlystelsesanstalter, som de heromtalte. Lokalet i Casino egner sig ogsaa fortrinligen til Afholdelsen af store Festligheder og store Forsamlinger.

1772*) været en Statsanstalt, der har til Formaal at virke som Nationaldannelsesmiddel, og altsaa efter andre Hensyn, end den størst mulige Pengeindtægt; og det nyder derfor en aarlig Understøttelse af det Offentlige af circa 46,000 Rbd., (eller, naar Capellet medregnes, af 78,000 Rbd.), i hvilken Henseende det imidlertid maa erindres, at Hs. Majestæt Kongen raader over et betydeligt Antal Fripladser. Ved Forestillingerne har Theatret en Indtægt af 125—130,000 Rbd., hvoraf c. 50,000 hidrøre fra Logeabonnementet, (i enkelte Aar dog en Deel mere, i Aaret 1841 f. Ex. 62,800 Rbd.), og Theatrets Indtægter kunne saaledes i alt anslaaes til 178,000, og Theatrets og Capellets tilsammen til c. 210,000 Rbd. De reglementerede Gager til Skuespillerne udgjøre c. 26,000 Rbd., (den høieste faste Gage er 1000 Rbd.), og for Dandsepersonalet noget over 12,000 Rbd.; ureglementerede Lønninger 10,000 Rbd.; Gratificationer 6,000 Rbd.; Feu eller Spillepræmie, (indført i

*) Efter at her i lang Tid nu og var da af fremmede Trupper givet Skuespil, som i Reglen udmærkede sig ved Svulst, Optog og Sceneforandringer, faldt det Nogle ind at opføre Comedier i Modersmaalet, og da dette blev tilladt, aabnedes den 23de Septbr. 1722 „den danske Skueplads" i Grønnegade, hvis gode Skuespillere af Holberg bleve forsynede med nationale Stykker. Dette Theater kunde ikke bestaae, og kort efter at Holbergs „Den danske Comedies Liigbegjengelse" var blevet opført den 25de Febr. 1727, lukkedes Theatret. Den 16de April 1728 blev det vel aabnet paany, ved Hjelp af Kong Frederik den 4des Bistand; men Kjøbenhavns samme Aar indtrufne store Ildebrand frembragte atter en Standsning, der varede gjennem hele Christian den 6tes Regjering, rimeligviis paa Grund af den da herskende pietistiske Aand. Strax efter Christian den 6tes Død erholdt en Organist ved Navn Thilo den 30 Decbr. 1746 Tilladelse til at opføre Skuespil i Modersmaalet, og den 14 April 1747 aabnede han et dansk Thater i et privat Huus i Læderstræde. Endnu samme Aar gik Thilos Bevilling over paa Skuespillerne, der bleve satte under en Direktion af ansete Borgere og under 29 Decbr. 1747 fik et Privilegium, ved hvilket Kongen skjenkede dem den Grund paa Kongens Nytorv, hvor det endnu

Efteraaret 1843 og udgjørende $\frac{1}{16}$ af Forestillingernes Indtægt), 12,500 til 13,000 Rbd.; Personalets Vognbefordring 2,200 Rbd.; Statistvæsenet 1,400 Rbd.; Servering paa Scenen 500 Rbd.; Garderobens Vedligeholdelse og Forøgelse 16,500 Rbd.; Maskiner og Dekorationer 9,500 Rbd.; literaire og artistiske Arbeider 9,000 Rbd.; Bøger og Tidsskrifter 2,000 Rbd.; og Musikalier 7,000 Rbd. Skuespildirektionen bestaaer af Theaterchefen (Overhofmarschallen) og to Direkteurer, der vel i Forening administrere Theatrets Anliggender, men af hvilke Theaterchefen dog har at udføre det Executive ved Bestyrelsen, den ene Direkteur fornemmelig at besørge Bedømmelsen af de til Opførelse bestemte Stykker, og den anden især at paasee det Oekonomiske.

Theaterbygningen er, skjøndt der er foretaget forskjellige Tilbygninger og Forbedringer ved samme, ikke længere svarende til Nutidens Fordringer til en Hovedstads National-Skuespilhuus, og det vilde derfor være ønskeligt om den til næste Aar, naar den har gjort Tjeneste i 100 Aar, kunde blive afløst af en ny.

---

værende Theater derpaa blev opført og aabnet den 18 Decbr. 1748. Dette danske Skuespilhuus, i hvilket Man vel i Begyndelsen meest gav Holbergs Stykker, men dog ogsaa en Deel tydsk Juks, blev i Aaret 1750 af Kong Frederik den 5te skjenket til Staden Kjøbenhavn, og kom saaledes under Magistratens Bestyrelse; og da denne i Aaret 1770 ikke længere kunde afholde Skuepladsens Udgifter, og da Capelmester Sarti, (under hvis Bestyrelse Theatret derpaa kom, i Anledning af hans derom indgivne Ansøgning), efter to Aars Forløb maatte reddes med en Bekostning af 30,000 Rbd., blev den danske Skueplads i Aaret 1772 sat under en Kongelig Bestyrelse, og har senere bestandig været under en saadan.

Fjerde Afsnit.

Om de private Foreninger og Fonds, som have materiel eller immateriel Culturs Befordring i een eller anden Retning til Formaal.

1) Det kongelige Landhuusholdnings-Selskab er stiftet i Aaret 1769 af et lidet Antal Fædrelandsvenner, som, (fornemmelig ved den i Danmarks oekonomiske Historie berømte Christian Martfelbts Medvirkning), sammentraadte i den Hensigt at oprette et oekonomisk Selskab, og forelagde Publikum en af Martfeldt forfattet Plan. Den ældre Bernstorff, (Johan Hartvig Ernst), antog sig Selskabet, og blev dets første Præsident, og ved hans Indflydelse erholdt det et Bidrag af 1000 Rdlr. aarlig i 3 Aar af Statskassen, og 200 Rdlr. aarlig af den kongelige Chatolkasse, samt Brevporto-Frihed, hvilken i Aaret 1771 blev afløst med en aarlig Erstatning af 200 Rdlr.; og nu fik Selskabet hurtigen et stort Antal Medlemmer. Den 29 Januar 1776 modtog det et kongeligt Patent, hvorved det erholdt forskjellige Benaadninger, (navnligen Værelser i en kongelig Bygning, hvilket Gode Selskabet endnu nyder ved at have Værelser i det saakaldte Prindsens Palais); og den 6 Octbr. 1774 bleve nye Love vedtagne, som senere den 27de Juni 1810 bleve afløste af andre, som i det Væsentlige endnu følges. — Udvidelsen af dette Selskabs heldbringende Virksomhed og Forbedringen af dets oekonomiske Forhold ere gaaede Haand i Haand med hinanden. I Aaret 1781 erholdt det af det for nogle Aar siden under Finantserne inddragne Fond ad usus publicos en aarlig Understøttelse af 1000 Rdlr.; i Aaret 1817 erholdt det en Gave af Kongen af 40,000 Rbdlr. Sedler*); og efterhaanden i Tidens Løb har det ved testamentariske

*) Efter at en Brændebeholdning, som den i Aaret 1814 ophævede Commission for Kjøbenhavns Forsyning med Brænde havde efterladt, var

Bestemmelser erholdt et ikke ubetydeligt Antal Legater. Dets Capitalformue beløb sig som Følge heraf i Aaret 1810 til 25,470 Rdlr., i Aaret 1824 til 116,000 Rbdlr., og i Aaret 1846 til 137,421 Rbdlr. — Lige fra dets første Oprettelse indtil i Aaret 1841 virkede det kongelige Landhuusholdningsselskab fornemmelig, (men dog ingenlunde alene), som Præmieselskab ved at udsætte theoretiske og praktiske Priisopgaver og derpaa at lade Priisskrifterne trykke; ved at belønne udmærket Jordbrug eller priisværdige Bestræbelser i landoekonomisk Retning, og ved, efterat Selskabet havde faaet den nysomtalte kongelige Gave, at tilstaae dygtige Bønder, som vilde indføre en bedre Driftsmaade, under behørigt Tilsyn en paa 3 til 5 Aar fordeelt Pengeunderstøttelse, der i Reglen udgjorde 300 Rbdlr. for en Bonde med en Heelgaard*). Den efterhaanden opstaaede Tvivl om Præmiesystemets Hensigtsmæssighed**) blev imidlertid efterhaanden stærkere og stærkere; og efterat Man

bleven realiseret, forbeelte Kongen ved en Resolution af 3die Juni 1817 en Deel af det herved indkomne Beløb imellem forskjellige almeennyttige Institutter, og ved denne Leilighed fik Landhuusholdningsselskabet 40,000 Rbdlr. Navneværdi, med Tilhold paa den hensigtsmæssigste Maade at anvende dem til Gavn for Agerdyrkning og Agerdyrkere, hvormed Begyndelsen skulde skee i Sjelland; Videnskabernes Selskab 20,000 Rbdlr. N. V., Fødselsstiftelsen 30,000, og Akademiet for de skjønne Konster 20,000 Rbdlr.

*) Fra Aaret 1818, da Man begyndte, og indtil Udgangen af Aaret 1839 da Man ophørte med denne Fremgangsmaade, bleve paa denne Maade 195 Jordbrugere af Almuen understøttede, hvortil i alt gik 30,000 Rbdlr., eller i Gjennemsnit 1700 Rbdlr. aarlig.

**) Allerede i Aaret 1813 udsatte Landhuusholdningsselskabet en Præmie af 300 Rbdlr. for en fyldestgjørende Undersøgelse om Fordelene og Manglerne ved Præmier som Befordringsmiddel af gavnlige praktiske Foretagender, og om der gives andre og bedre Midler, hvorved Selskaber, som have landlig, huuslig og Kjøbstad-Vindskibeligheds Forædling og Flor til Diemærke, kunne virke, med udførlig Forklaring af disse Midlers Anvendelse, og med fortrinligt Hensyn til Fædrelandet.

havde indhentet Betænkning i saa Henseende fra 54 forskjellige Sagkyndige og fra de oeconomiske Selskaber i Provindserne, besluttede Man i Aaret 1841 for Fremtiden i det Væsentlige at opgive Præmiesystemet, navnlig i praktisk Retning, baade fordi der i flere Tilfælde var forbundet Misligheder med samme, og tillige, og det fornemmeligen, for derved at erholde desto bedre Evne til at virke i mere frugtbringende og med Nutiden mere stemmende Retninger. Siden den Tid har Selskabet fornemmelig virket paa følgende Maade. For at udbrede et bedre Jordbrug blandt Almuen udtager Selskabet i Løbet af hvert Qvinqvennium, efter en dertil meddeelt allerhøieste Bemyndigelse, et Antal af 50 Bønderkarle, som derom have indgivet Ansøgning*), af den værnepligtige Masse, og saavel disse, der herved for bestandig, hvis de erholde Lærebrev af Selskabet, blive fritagne for Krigstjeneste, som andre unge Mennesker**), der ikke ere værnepligtige, naar saadanne andrage derom***), søger Man at danne

*) Antagelse skeer til 1ste Mai og til 1ste Novbr. Ingen Værnepligtig, som har fyldt sit 21de Aar, kan antages. De Ansøgninger, som til Selskabet indgives om Antagelse, maa være forfattede og skrevne af den Paagjeldende selv, og maa angive hans Alder, og dersom han er værnepligtig tillige hans Lægds- og Rulle-Nummer, og være ledsagede af anbefalende Vidnesbyrd fra i det mindste twende paalidelige Mænd, af hvilke den ene altid maa være Stedets Præst. Dette Vidnesbyrd maa især deles hed godtgjøre at den Paagjeldende er sund og stærk, af god moralsk Charakter og godt Nemme, flittig og arbeidsom, at han kan læse godt og skrive nogenlunde, samt at han allerede besidder nogen Arbeidsfærdighed i hvad der hører til Landbruget, hvorhos det maa attesteres at Ansøgningen er skrevet med hans egen Haand.

**) Landvæsenslærlinger, der ikke have faaet Selskabets Lærebrev, blive forlods udskrevne til Krigstjeneste.

***) Af Værnepligtige har man altid et langt større Antal Ansøgere end der er ledige Pladser, og i dette Efteraar, (1847), var Ansøgernes Antal saaledes 60 og de ledige Pladsers kun 20. Af ikke Værnepligtige melder der sig derimod kun nogle Faa aarligen. Forøvrigt

til dygtige Avlskarle og Bønder ved at anbringe dem i Tjeneste hos dulige Landmænd under hvis Tilsyn de indøves i alle ved et velordnet Agerbrug forefaldende Arbeider. I Reglen omflyttes Lærlingerne een Gang aarlig fra een Provinds til en anden for desbedre at gjøres bekjendte med forskjellige Lokalforhold. Saavidt muligt virke Huusbonderne i Almindelighed til den gode Hensigts bedre Opnaaelse ved at sørge for at Lærlingerne, som tjene dem uden Løn, veiledes til Kundskab om Landoekonomiens almindelige Grundsætninger, samt oplyses om Grundene til de Fremgangsmaader, som følges ved det paagjeldende Agerbrug; og paa fine Steder, saasom paa Haraldslund (jfr. S. 190) og Hofmansgave, øves Lærlingerne endogsaa i Landmaaling og Nivellering. Over hvad de lære og foretage sig ere Lærlingerne, af hvilke Selskabet i de senere Aar bestandigen har havt et Antal af c. 55 anbragte rundt omkring i Landet, forpligtede til at føre Dag- eller Ugebøger; hvilke de aarligen maa indsende til Selskabet med deres Foresattes Erklæring. De Lærlinger, som vise Lyst og Haandelag til Træarbeide, anbringes i nogen Tid paa Selskabets Bekostning i Hjulmandslære. Ingen dimitteres og anbefales som Selskabets udtjente Lærling med mindre han aarligen i Læretiden tilveiebringer gode Vidnesbyrd fra sin Huusbond. Da disse Landvæsenslærlinger senere blive spredte hele Landet over, virkes der ved den heromhandlede Foranstaltning overordentlig meget til et bedre Agerbrugs Udbredelse. Ved Selskabets Foranstaltning tjener paa samme Maade en Deel Bønderdøttre og andre unge Fruentimmer, (for Øieblikket c. 20), ved forskjellige

er det først ved Resol. af 15 Mai 1841 at Selskabet har erholdt Tilladelse til at udtage et Antal af 50. Man begyndte nemlig med i Aaret 1820 at erholde Tilladelse til at udtage 10, og har kun efterhaanden faaet Antallet forøget indtil det ved den nysnævnte Resolution erholdt en betydelig Forøgelse, der bragte det op til 50.

af Landets bedre Meierier for at oplæres til dulige Meiersker. I det første Halvaar af Læretiden, som pleier at være to Aar, tjene disse Lærlinger, som faae Kost og Huusly, men ingen Løn, som Malkepiger. For at den i den senere Tid opvaagnede Interesse for Engvandingsvæsen ikke skulde standses af Mangel paa indøvede Folk til at fremme Sagen, har Landhuusholdningsselskabet ligeledes i de senere Aar ladet en Deel unge Mænd af den mere dannede Klasse gjøre sig bekjendte i Udlandet med alt til samme Henhørende; og efter deres Hjemkomst have disse været beskjeftigede med Engvandingsanlægs Udførelse for en Deel Eiendomsbesiddere i Landets forskjellige Egne. Desuden antager Selskabet en Deel flinke unge Mennesker af Bondestanden, som ønske at gjøre sig bekjendte med Engvandingsvæsenet for siden at finde Erhverv som Engfogder, og drager Omsorg for at de i Løbet af en treaarig Læretid faae Leilighed til under en Engmesters Tilsyn at deeltage i de Arbeider, der nærmest vorde dem anviste ved Engvandingsanlæg*). Om Vinteren modtage disse Engvandingslærlinger, af hvilke der hidtil i alt er udlært c. 15, og hvis Antal for Tiden udgjør c. 10, nogen Underviisning af Engmesterne, som herfor erholde et Honorar af Selskabet, i Landmaaling, Nivellering, Bestikberegning, Korttegning og Læren om Engcultur, og de maa ligesom Landvæsenslærlingerne til Selskabet indsende Dagbøger og desuden tillige Prøvearbeider. De erholde fri Underviisning, og Kost og Huusly paa Arbeidsstederne, og Selskabet understøtter adskillige af dem med Nivelleerinstrumenter. — Et

---

*) Ved kglg. Resol. af 14 Mai 1846 (jfr. Resol. 7 April 1848) er det blevet Selskabet tilladt i to Aar aarlig at udtage 5 af det for Udskrivning staaende Mandskab som Engvandingslærlinger under de samme Betingelser, under hvilke Selskabet kan udtage de Bondersønner, der ved dets Foranstaltning oplæres i det forbedrede Agerbrug.

kraftigt Middel til landoekonomisk Kundskabs Udbredelse har ligeledes den Understøttelse været, som Selskabet i den senere Tid har ydet en stor Deel af de mangfoldige Almuebibliotheker, som (c. 700 i Tallet) have dannet sig, og daglig danne sig i Landets forskjellige Egne, af hvilke i den sidste Tid aarligen et Antal af 50 nye have faaet en Understøttelse af Selskabet i Bøger til en Værdi af 25—50 Rbdlr., foruden at aarligen en Deel af de allerede tidligere understøttede paa ny have erholdt Bidrag, naar dertil fandtes særlig Anledning. Ved at lade Forelæsninger afholde, navnligen Vinterforelæsninger i Agriculturchemi, og ved at besørge hensigtsvarende Skrifter udgivne i Trykken, virker Selskabet ligeledes for nyttige landoekonomiske Kundskabers Udbredelse, og her maa særligen nævnes den udstatteerlige Samling af oekonomiske Beskrivelser over samtlige Kongeriget Danmarks Amter, som ved Selskabets Medvirkning ere udkomne i Aarene 1826—1844*). For at fremme Udbredelsen

*) Efter en kglg. Befaling af Aaret 1810 skulde Rentekammeret eengang aarligen forelægge Hs. Majestæt Kongen en tabellarisk Oversigt over Tilsaaningens Tilstand i det forbigangne Aar; over hvorledes og hvorvidt de hidtil mindre almindelige Sædearters, Foderurters og Handelsplanters Dyrkning udbredte sig; over hvorvidt nogen Deel af Kjøbstadjorderne anvendtes til denne Dyrkning, med andet mere, som kunde vise Agerbrugets Tilstand og Mangler, angive Aarsagerne til disse, og Midlerne til at raade Bod derpaa, alt i Følge de Efterretninger, som fra Amtmændene, i Henhold til de dem i denne Anledning opgivne Spørgsmaal, aarligen bleve indsendte. Disse Oversigter bleve hvert Aar tilsendte Landhuusholdningsselskabet, „for at dette kunde kundgjøre, hvad det deraf fandt for godt, eller deraf tage Anledning til i Tiden at indkomme med Forslag saavel om Tabellernes bedre Indretning, som om Realiteten selv, som de indeholdt.“ Efter et Forslag af nuværende Geheimeraad Collin blev der i Aaret 1821 draget en Skillelinie imellem de Forhold, som fra eet Aar til et andet kun umærkeligen forandre sig, og de i korte Tidsrum afvexlende, for Ex. Høstens Udfald, Agerbrugets Fremgang o. a. dl., og det blev i August 1821 af Kongen overdraget til Selskabet at indhente Oplysninger om alle de kun lang-

af bedre Landbrugsredskaber, uddeler Selskabet ogsaa en Deel saadanne uden Vederlag som Belønning for udviist Landboflid, eller det overlader samme mod nedsat Betaling til Jordbrugere i Egne, hvor de ikke ere bekjendte. — Ogsaa paa forskjellige andre Maader, saasom ved Reiseunderstøttelser, ved landoekonomiske Læreanstalters Understøttelse, ved at belønne priisværdige landoekonomiske Bestræbelser, ved at fremme Dyrskuer og Udstillinger af indenlandsk Industrigjenstande, ved (siden Aaret 1782) at lade smaa landoekonomiske Afhandlinger indrykke i Almanakken, o. s. fr., søger Selskabet at fremme sit Formaal, som ikke indskrænker sig til den egentlige Agriculturs Fremme, men omfatter alle Slags Forhold, der staae i Forbindelse med Landoekonomien, saasom Træplantning, Havecultur, Inddæmninger, landlig Industri, Fiskeri, m. a. m. — Alt som Selskabets Virksomhed er voxet, ere de til samme indkomne Sagers Antal ogsaa tiltaget, tildeels ved de mange Betænkninger, som det af-

somt omskiftelige landoekonomiske Forhold, og derpaa at lade dem samle og offentliggjøre. I den Anledning udstedte Man Opfordringer til 142 af de sagkyndigste Mænd i Landet om at besvare en Deel dem opgivne Spørgsmaal, og ved senere for de enkelte Amters Vedkommende at lade sagkyndige dertil udvalgte Mænd redigere dette Materiale, og ved Omreiser i Amtet indhente den Oplysning, som maatte mangle, ere Amtsbeskrivelserne, eller, som Værket ogsaa kaldes, „Bidrag til Kundskab om de danske Provindsers nærværende Tilstand i oekonomisk Henseende,“ fremkomne, og udgivne i Trykken ved Hjelp af en af Finantserne dertil tilstaaet Understøttelse af 400 Rbdlr. aarlig, hvilken naturligviis langt fra ikke strakte til at dække alle Udgifterne. — Hvad de hurtigere omskiftende oekonomiske Forhold angaaer, da er det ved kgl. Resol. 28 Novbr. 1835 blevet bestemt, at kun Høstens Udfald skal være Gjenstand for de aarlige Indberetninger, hvorimod der kun hvert 6te Aar skal for den hvergang forløbne Tid gjøres Beretning over de øvrige Punkter, saasom om Foderurters og Handelsplanters Dyrkning; nye Næringsveies Aabning; Udbredelse af Jordens planmæssige Drift; Staldfodrings og Brakfrugtavls Fremgang; Agerbrugets Tilstand i Almindelighed; og Hindringer for og Midler til dets Fremme.

giver, og medens samme i Begyndelsen af dette Aarhundreds var c. 350 aarlig, og i Krigsaarene endogsaa kun 200 aarlig, har det nu i det sidste Qvinqvennium udgjort over 800 aarlig, og Antallet af de afgaaede Breve er i dette Aarhundrede steget fra 100 til 500 aarlig.

Medlemmernes Contingent er 10 Rbdlr. aarlig eller 100 Rbdlr. eengang for alle, og dem, der svare det Dobbelte heraf, kaldes for overordentlige Medlemmer, og dette temmelig høie Contingent er vel fornemmelig Aarsag i at deres Antal, som for 40 Aar siden var c. 300, nu neppe udgjør 100. Selskabets Indtægter udgjøre en halv Snees Tusind Daler aarlig*), hvoraf c. 5,300 Rbd. er Renter af Selskabets Formue og Aktiver, der beløbe sig til 137,000 Rbdlr., 755 Rbdlr. Medlemmernes Contingent, 2400 Rbdlr. ordinairt Bidrag fra Finantserne, og 1300 Rbdlr. temporairt Bidrag fra samme. Af Indtægterne ere i de sidste Aar noget over 3000 Rbdlr. gaaede til Bøgers Udgivelse og Anskaffelse til Almuebibliothekerne, c. 700 Rbdlr. til Institutet paa Haraldslund (jfr. S. 192), c. 800 Rbd. til Agerdyrkningsredskabers Anskaffelse, c. 1500 Rbdlr. til Engvan-

*) At Regnskaberne nogle Aar tilbage fremvise et større Indtægts- og Udgiftsbeløb hidrører for en stor Deel fra Kongelunden, en Plantage, som Landhuusholdningsselskabet i Aaret 1818, efter Forslag af Geheimeraad Collin, begyndte at anlægge paa et 300 Tdr. Land stort Stykke Overdrev paa Amager, som det først paa 20 Aar og derpaa i andre 20 Aar eller indtil Aaret 1858 erholdt overdraget til dette Brug af Hollænderbyen, eller store Magleby. Efterat det efterhaanden var lykkedes Selskabet at overvinde forskjellige betydelige Hindringer, især de ødelæggende Beskadigelser, som Harer og Muus tilføiede de unge Planter, og at opelske en kraftig Bestand af Birk, Hvidel og Eeg, er denne Plantage i Aaret 1845 blevet solgt til Forstvæsenet for 20,000 Rbdlr. til Lodseierne, og 5,500 Rbdlr. til Landhuusholdningsselskabet. Den havde i Alt kostet 37,000 Rbdlr., hvoraf den kongelige Kasse havde tilskudt de 18000 Rbdlr., og den selv indbragt 7000 ved Udhugninger o. dl.

dings og andre Landboforetagenders Fremme, og c. 1200 Rbdlr. til Administrationsudgifter.

Af Landhuusholdningsselskabets heromtalte heldbringende Virksomhed har Geheimeraad Collin, som i 40 Aar har været een af sammes Præsidenter, en meget betydelig Fortjeneste, og hvad denne hoisindede Statsmand, (som med aabent Øie og Øre for alt Nyttigt og Skjønt har fremelsket saa mange Spirer, der nu staae i frodig Vært), i denne lange Aarrække paa directe og indirecte Maade har virket gjennem Landhuusholdningsselskabet til det rationelle Agerbrugs Fremme, vil danne eet af de større Blade i den Taknemmelighedens Krands, som en erkjendtlig Eftertid ikke vil undlade at vinde om hans Minde.

2) I alle Amterne (Skanderborg Amt undtagen) findes der eet eller flere landoekonomiske Selskaber, som i det Hele taget omtrent ved eens Midler søge at fremme deres Formaal. Man søger saaledes at anspore Huusmændene til et bedre Agerbrug og til Havedyrkning, deels ved at forfatte Smaaskrifter i let forstaaelig Stiil, hvilke blive trykte og uddeelte, deels ved Pengeunderstøttelser og ved Belønninger for Brak, Mergling og Pløining med Køer, Jordens Bearbeidelse med Spaden, og en hensigtsmæssig Driftsplan; Man søger at virke til Huusdyravlens Forædling ved at uddele Præmier ved de aarlige Dyrskuer for de bedste Individer af Hingster, Hopper, Tyre, Køer, Qvier, Faar og Sviin, eller ved Opkjøb af udmærkede Individer til Avlens Forbedring; Man fremmer efter bedste Evne Træplantning og Engvanding; Man søger ved mundtlige Discussioner i Forsamlingerne over landoekonomiske Æmner, eller ved Afholdelsen af smaa Foredrag, samt ved Udbredelsen af passende Skrifter og ved Grundlæggelsen af Laanebibliotheker at udbrede nyttige Kundskaber; Man kjøber fremmede Kornsorter og Værter, og gode Agerdyrkningsredskaber, som bortlobdes

blandt Medlemmerne, eller sælges til disse for Indkjøbsprisen; Man lader Udstillinger af Gjenstande, som specielt interessere Landmanden afholde; og Man udsætter Præmier for lang og tro Tjeneste, for Vinteraftenens nyttige Anvendelse, for raae Jorders Opdyrkning, for Indførelse af Brak og Mergling eller for særlig velbehandlede Brakmarker.

De fleste af disse Landhuusholdningsselskaber eller Landboforeninger i Provindserne udgive smaa trykte Beretninger om deres Virksomhed, i hvilke denne paa det Udførligste bliver beskrevet, og i disse kan Enhver, der ønsker det, finde fornøden Underretning.

3) Selskabet til Havedyrkningens Fremme blev stiftet i Aaret 1830. Dets Formaal er at vække og nære Sandsen for Havedyrkning, og udbrede Kundskab derom, samt at indføre og gjøre nyere og sjeldnere Siirplanter, Frugtsorter og Kjøkkenurter almindelig bekjendte her i Landet. De Midler, ved hvilke Man i Begyndelsen søgte at naae dette Formaal, vare: Besørgelsen af Indkjøb af Planter til Medlemmerne hos fremmede Handelsgartnere uden Bekostning for hine af Transportomkostninger; indbyrdes Ombytning; Bekostning af Katalogers Trykning for de herværende Handelsgartnere; Vedligeholdelsen af et Udsalgssted, hvor disses blomstrende Planter besørgedes solgte, samt endelig Udgivelsen af et Tidsskrivt for Havevæsenet. Da Selskabets Virksomhed senere kunde udvides anskaffede Man en Have, hvor Værthuse bleve opførte. Sammesteds findes nu en Samling af Træer, som ere forædlede ved Podeqviste af de nyeste Frugtsorter, forstørstedelen indførte fra England, og der anstilles Forsøg med Produktioner, der optræde som Nyheder i Udlandet, for at komme til Kundskab om hvorvidt og ved hvilken Kultur de kunne egne sig for vore Forhold; og endelig tiltrækkes og formeres Planter, som igjen uddeles til Medlem-

merne. Da Interessen for Havevæsenet, tildeels som Følge af dette Selskabs Virksomhed, i den senere Tid er tiltaget meget, har Man nu troet at Man kunde overlade det til Handelsgartnerne selv at sørge for Blomsterudsalg og for deres Katalogers Trykning, og nu for Tiden bestaaer Haveselskabets Virksomhed saaledes i Besørgelsen af Forskrivninger for Medlemmerne fra udenlandske Gartnere, Afholdelse af Udstillinger, som ere forbundne med Præmier for Siirplanter, Frugtsorter og Kjøkkenurter, og Uddeling til Medlemmerne af Frø af nyere Sorter Kjøkkenurter, Podeqviste, Frugttræer og Siirplanter baade til Stueflor og til Friland, hvilke opelskes i Haven. I Aaret 1846 uddeelte Selskabet 1860 Potteplanter, 2300 flereaarige Frilandsplanter, 2800 Georginer og 1000 Portioner Frø. I Aar har det uddeelt c. 1200 Potteplanter, 1000 flereaarige Frilandsplanter, 300 Frugttræer og 1600 Georginer. Tidsskriftet er vel gaaet ind efterat 9 Aargange vare udkomne, men Man er betænkt paa ved forekommende Leilighed at bringe det i Gang igjen. — Medlemmernes Antal har i de senere Aar varieret mellem 260 og 300 indenbyes, der erlægge 4 Rbd. aarlig i Contingent, og 130 og 140 udenbyes, der der erlægge 2 Rbd. aarlig i Contingent, heri indbefattet Filialselskaberne i Helsingøer og Hillerød*). — Af Hs. Majestæts Partikulairkasse faaer Selskabet en aarlig Understøttelse af 600 Rbdlr., som hidtil ere blevne anvendte til Præmier ved Udstillingerne, men som nu for Fremtiden ifølge allerhøieste Bestemmelse, skulle anvendes, Halvdelen til Præmier ved Udstillingen, Halvdelen til at gjøre Haven til en Mønsterhave.

4) Haveselskabet for Fyen, Jylland og Slesvig er stiftet i Aaret 1843 efter Indbydelse af Generalkrigscommissair

*) De tidligere bestaaende Filialselskaber i Slagelse, Roeskilde og Nykjøbing paa Falster ere indgaaede.

Riegels, som senere har været Sjelen i samme. Det har havt god Fremgang, og har fornemmelig virket meget til Træplantnings Udbredelse, (navnlig i Vesteregnene), hvortil Kongen har tilstaaet en Understøttelse af 300 Rdd. aarlig i 4 Aar. Det i Forbindelse med dette Selskab staaende Anlæg paa Snoghøi, hvilket Generalkrigscommissair Riegels har fremkaldt, er værd at see.

5) Det danske Silkeselskab blev stiftet i Aaret 1841 i den Hensigt at fremme Silkeavlens Udbredelse i Danmark. Det har allerede virket meget til at udbrede Dyrkningen af det hvide Morbærtræe, hvis Blade er Silkeormens naturlige Fodemiddel, og et heldigt Udfald af dets Bestræbelser synes ikke at være saa usandsynligt, som Mange ere tilbøielige til at antage.

6) Det Classenske Fideicommis.

Generalmajor Classen, som afgik ved Døden den 24de Marts 1792, havde ved Testament af 28de Januar 1789 og Codicil af 23de Marts 1792 bestemt, at hans betydelige Formue skulde, — naar al Gjeld, og en Deel til forskjellige private Personer eengang for alle testamenterede Summer, (hvilke Gjelds- og Legatbeløb senere viste sig at udgjøre noget over 79000 Rdlr.), vare udbetalte, — udgjøre et Fideicommis, hvis Indtægter skulde anvendes: a) til at udrede visse i Testamentet fastsatte Livrenter, (der tildeels skulde gaae over paa Arvinger), og en Deel Honorarer, Pensioner og Lønninger, tilsammen til det oprindelige Beløb af 11,777 Rdlr. Cour. aarlig, samt forskjellige Legater til enkelte Personer til det oprindelige Beløb af 7,440 Rdlr. Cour. aarlig, tilsammen altsaa 19,216 Rdlr. aarlig; b) til at udrede et stort Antal Legater til forskjellige Stiftelser, til et aarligt Beløb af 9,800 Rdlr., nemlig

til det kongelige Frederiks Hospital 3000 Rdlr. aarlig, (hvorved Direktionen for samme blev i Stand til at oprette en Deel nye Senge, i hvilke nu for Tiden circa 120 uformuende Syge aarligen nyde fri Kuur og Forpleining); til den kongelige Fødsels- og Pleiestiftelse 1000 Rdlr. aarlig, (hvorved Direktionen for samme blev i Stand til at indrette en Deel Senge, i hvilke nu for Tiden circa 35 Mødre aarligen blive forløste og pleiede, og circa 25 Børn aarlig blive opammede); til Arbeids- og Underviisningsanstalten for fattige Soldaterbørn, især af Artillericorpset, 2000 Rdlr. aarlig; til Arbeidsanstalten ved Garnisonsmenigheden i Kjøbenhavn 500 Rdlr. aarlig; til Videnskabernes Selskab, til Præmiers Udsættelse, 200 Rdlr. aarlig; til en Agerdyrkningsskole 1200 Rdlr. aarlig; til Skolevæsenets bedre Indretning paa de frederiksværkske og de Fideicommisset paa Falster tilhørende Godser 1000 Rdlr. aarlig; til de Fattige paa de nysnævnte falsterske Godser 200 Rdlr. aarlig; til de Fattige paa Frederiksværk 400 Rdlr. aarlig; og til det af Testator stiftede Classenske Bibliothek, (for hvilket hans Broder, som S. 148 omtalt, paa egen Bekostning lod opføre en smuk Bygning ved Siden af Fideicommissets Gaard i Amaliegaden), 300 Rdd. aarlig. c) Forsaavidt endeligen noget af Fideicommissets Indtægter efter Udredelsen af de ovennævnte Beløb af circa 29000 Rdlr. maatte blive tilovers, da skulde det anvendes til offentligt og almeennyttigt Brug efter Direkteurernes Bestemmelse, om hvilke Testator yttrede, at han følte sig forsikkret om, at de vilde handle efter Patriotisme og Menneskekjerlighed. De første Direkteurer, blandt hvilke den Afdødes Broder Geheimeraad Classen var, havde Testator selv udnævnt, med den Bestemmelse „at naar nogen af Direktionen afgik, skulde de tilbageblivende ved Stemmernes Pluralitet udvælge en anden, der med kongelig Tilladelse skulde indtræde.“

Den af Generalmajor Classen efterladte Formue bestod af Godserne Corselidse og Carlsfeldt paa Falster, (som alene af Ager og Eng have c. 1600 Tdr. nyt Hartkorn), en Gaard i Amaliegaden i Kjøbenhavn, en mindre Eiendom udenfor Kjøbenhavns østre Port, en aarlig Afgift af 7000 Rdlr. af det af Testator til Prinds Carl af Hessen afstaaede Frederiksværks Gods*), og en Capitalformue af c. 380,000 Rdlr. Cour. Efter de tre sidste i Aarene 1843, 1844 og 1845 aflagte Regnskaber udgjorde Fideicommissets Indtægter — nemlig Renterne af dets Capitalformue, (som for Tiden udgjør 332,000 Rbdlr.), den nysnævnte Afgift paa 7000 Rbdlr. af Frederiksværk Gods, og Nettoindtægten af Godserne paa Falster. — et aarlig Gjennemsnitsbeløb af 37,000 Rbdlr.**). Heraf er i disse tre Aar i Gjennemsnit 19,900 Rbdlr. aarlig anvendt til Udbetalinger af de Livrenter, Pensioner, Honorarer og Lønninger, som ifølge Testamentet skulle udredes (jfr. S. 292); 9,800 Rbdlr. aarlig er anvendt til Udredelsen af de i Testamentet bestemte, S. 293 nævnte Legater; og c. 7000 Rbdlr. aarlig til forskjelligt offentligt

*) Det var Generalmajor Classens Ønske at Frederiksværks Etablissement og Gods maatte efter hans Død faae en Besidder, af hvis Evner og Indsigter han kunde forvisse sig om at samme ikke blot vilde blive vedligeholdt, men ogsaa bragt til den muligste Fuldkommenhed; og i sit Testament gjorde han derfor Prinds Carl af Hessen det Forslag at overtage samme mod en aarlig Afgift til Fideicommisset af 7000 Rdlr., hvilket dengang antoges omtrent at svare til Renten af hvad Frederiksværk efter de daværende Forhold kunde ansees for at være værd.

**) Naar hertil lægges den Beholdning af c. 10,000 Rdlr., som, tildeels i Contanter, men fornemmelig i Produkter af de falsterske Godser, haves fra eet Aar til et andet, samt Afdrag paa Restancer og Laan m. m. desl., saa udkommer den nominelle Gjennemsnitsindtægt for disse 3 Aar af 67,000 Rbdlr. aarlig. Det virkelige og det nominelle Udgiftsbeløb er af samme Størrelse som det tilsvarende Indtægtsbeløb.

Brug, nemlig: til Fødselsstiftelsen, foruden det nysnævnte Legat paa 1000 Rbdlr., endvidere 750 Rbdlr. aarlig, til Underviisningsanstalter for Soldaterbørn, foruden det nysnævnte Legat paa 2000 Rbdlr, endvidere 400 Rbdlr. aaarlig, til de Masmannske Søndagsskoler 100 Rbdlr., til Skolen for Børn af Borgersamfundet 80 Rbdlr., til Skolen for Embedsmænds Døtre 180 Rbdlr., til Spinde- og Syskoler paa Godserne paa Falster, foruden Legatet 500 Rbdlr., endvidere i Gjennemsnit circa 150 Rbdlr. aarlig, til Bespiisningsanstalten 50 Rbdlr. aarlig, til Lollands og Falsters landoekonomiske Selskab 100 Rbdlr., til det Classenske Literaturselskab for Læger 500 Rbdlr., til Samfundet for den danske Literaturs Fremme 100 Rbdlr., til den historiske Forening 100 Rbdlr., til den polytekniske Læreanstalt 300 Rbdlr., til Foreningen for forsømte Børns Frelse 100 Rbdlr., til Selskabet for Druknedes og andre Skindødes Redning 60 Rbdlr., til det forenede Velgjørenhedsselskab 100 Rbdlr., til det S. 148 omtalte Classenske Bibliothek, foruden Legatet 300 Rbdlr., endvidere, deels til Bøgers Anskaffelse, deels til Lønninger og Reparationer m. v., i Gjennemsnit i de omhandlede 3 Aar c. 3000 Rbdlr. aarlig; og endeligen til Experimentparcellen Næsgaard paa Carlsfeldt Gods, som er traadt i Stedet for det i Testamentet nævnte Agerdyrknings-institut, og hvorfra meget er virket til et bedre Agerbrugs, bedre Sædekorns og bedre Qvægracers Udbredelse, fornemmelig paa Falster*), foruden det legerede aarlige Bidrag af 1200

*) For at realisere Testators Bestemmelse angaaende Oprettelsen af et Agerdyrkningsinstitut for Bøndersønner antog Fideicommissets Direktion den 23de Mai 1793 afdøde Professor Olufsen til Lærer ved et saadant, og lod ham først i Aarene 1793—1796 bereise Tydskland, Schweits, England og Skotland for at gjøre sig bekjendt med disse Landes fortrinligste Agerbrug, og overdrog ham senere at indrette Instituttet paa Gaarden Næs paa Carlsfeldt Gods; men

Rbdlr., endvidere i Gjennemsnit i de omhandlede tre Aar noget over 700 Rbdlr. aarlig.

Hvis de nærværende høie Priser paa Agerdyrkningsproducter holde sig, da ville de falsterske Godser, som efter Nutidens Priser paa Jordegods i det mindste ere en Million værd, afgive et langt større Udbytte end tidligere, og dette almeennyttige Institut vil da derved blive i Stand til end yderligere at udvide sin heldbringende Virksomhed.

7) Det Reiersenske Fond.

Ved Testament af 30te Marts 1793 bestemte Etatsraad Niels Lunde Reiersen, at Renterne af de Midler, han efterlod sig, skulde, naar visse navngivne Pensioner vare udredede, anvendes til Manufakturvæsenets og Industriens Udvi-

---

da Man i Aaret 1800 var færdig med samme meldte sig kun en Eneste til Underviisning. I Aaret 1802 aabnedes Institutet ogsaa for Andre end Bøndersønner; men slet Ingen meldte sig efter den offentlige Indbydelse. Man besluttede da at lade Læreren flytte til Kjøbenhavn for sammesteds at holde landoekonomiske Forelæsninger, og slige bleve ogsaa i en meget lang Række af Aar holdte i det Classenske Bibliotheks Lokale, (hvor Direktionen ogsaa lod afholde veterinairvidenskabelige og naturvidenskabelige Forelæsninger), ligesom Man ogsaa i Aarene 1805—1820 bekostede Udgivelsen af Olufsens oekonomiske Annaler, af hvilke et Friexemplar blev sendt til alle Herredsprovster. Til praktiske Forsøgs Udførelse var den behørige Jord med tilhørende Bygninger bleven anviist i den saakaldte Classenske Have; men alt hvad her var indrettet og fremkaldt blev ødelagt ved Engellændernes Angreb paa Hovedstaden i Aaret 1807. Næsgaard var imidlertid blevet bestemt til at være en Forsøgsgaard, og da de nysomtalte Forelæsninger senere ophørte, paa Grund af forandrede Anskuelser i Direktionen, lagde Man en Tidlang megen Vind paa sammesteds at opelske og derpaa at udbrede gode Racer af Heste, Hornqvæg, Faar og Sviin, og paa Indførelsen af gode Sædearter. Nu da Sandsen for Agerdyrkningsinstituter atter er vakt, er det paatænkt paa Næsgaard at oprette et Agerdyrkningsinstitut for Bøndersønner i Overeensstemmelse med Testators Plan.

desse i Kjøbenhavn og Kjøbstæderne i Sjelland ved Præmiers Udsættelse, gode og nyttige Skrifters Udarbeidelse, vigtige, nyttige, lærerige og betydelige Værkers Oversættelse i det danske Sprog, og Understøttelse af nye og nyttige Anlæg og deres fortsatte Drift til Landets og menig Mands Fordeel, i hvilken Henseende Fondets tvende Bestyrere, (eller, som de i Testamentet kaldes, Executorer, hvilke bestandig skulde vælge en retskaffen og dulig Mand til at indtræde, naar Een af dem skulde afgaae), ikke med Hensyn til Regnskabet skulde, under hvad Navn det end være maatte, nogensinde være undergivet eller henhøre under noget Collegium, Departement eller kongelig Indretning, enten med Foranstaltninger, Ordrer, Revision, eller andet. — Etatsraad Reiersen døde den 20de Juli 1795, og da Skiftet var blevet sluttet befandtes han at efterlade sig 499,009 Rdlr. Cour. En Sum af 53,000 Rdlr. Cour., som indestod i et Silkemanufaktur, og som ifølge Testamentet ikke maatte opsiges Vedkommende, saalænge Renten blev rigtigen erlagt, gik imidlertid i Aaret 1805 aldeles tabt; og Fondet har ogsaa senere i Tidens Løb havt forskjellige Tab. For Øieblikket udgjør det 428,528 Rbdlr., foruden nogle mod mindre betryggende Sikkerhed udestaaende Fordringer.

Af Fondens aarlige Indtægter, hvis omtrentlige Beløb er c. 20,000 Rbdlr., anvendes omtrent 14,000 Rbdlr. aarlig forlods til Industriens Tarv i Almindelighed. Af Resten, c. 6000 Rbdlr., anvendes i Overeensstemmelse med Testamentet Halvdelen paa industrielle Interessers Fremme i Kjøbenhavn, og Halvdelen paa de sjellandske Kjøbstæder. — Der har kun været saa til Industriens Fremme sigtende Foretagender i den Kreds, i hvilken det er det Reiersenske Fond anviist at virke, som ikke i større eller mindre Grad have nydt Understøttelse af samme. I Begyndelsen af sin Virksomhed anvendte Fondet en stor Deel af sine Indtægter til at ophjelpe Høravlen og Linnedindustrien.

Det udsatte i denne Anledning Præmier; det holdt Spindeskoler overalt i Stæderne, forsynede dem med Hør, modtog det spundne Garn, og lod det væve, og solgte Produktet. Fiskeriet har Fondet altid ladet det være sig meget magtpaaliggende at ophjelpe, og endnu for Øieblikket understøtter det et stort Antal Fiskere med rentefrie Forskud til Anskaffelse af Fiskeredskaber, hvilket har viist sig meget nyttigt og velgjørende i sine Følger. — Fremfor alt søger Fondet at udbrede Kundskaber og Dannelse blandt Teknikere, Fabrikanter og Haandværkere, og i den Anledning understøtter det aarligen de Instituter og Selskaber, som udbrede en saadan bedre Aand. Til det polytekniske Institut yder det saaledes 1000 Rbdlr. aarlig, til Instituttet for Metalarbeidere 300 Rbdlr., til det tekniske Selskab 300 Rbdlr., til Industriforeningen 200 Rbdlr., til Selskabet for Naturlærens Udbredelse 300 Rbdlr., til Foreningen for Søfartens Fremme 300 Rbdlr., til Blindeinstitutet 100 Rbdlr., til Underviisning i Tegning og Mathematik i de Masonske Søndagsskoler, Kunstakademiets Skoler o. a. Steder c. 1000 Rbdlr., ligesom det ogsaa understøtter en Deel Læseselskaber og periodiske Skrifter, som fornemmelig ere beregnede paa Industridrivende, og har til forskjellige Tider ladet Forelæsninger afholde, som kunde tjene til at udbrede en høiere Dannelse blandt Haandværksstanden. Paa Fondets Bekostning er desuden til forskjellig Tid udgivet en Deel Skrifter i det tekniske Fag, deels originale, deels Oversættelser og Omarbeidelser; og de fleste i en lang Række af Aar i denne Retning udgivne Skrifter have nydt Understøttelse af Fondet. Af Reiseunderstøttelser bevilliger Fondet aarligen et ikke ubetydeligt Antal, og i den senere Tid har det hertil anvendt c. 8000 Rbdlr. aarlig, hvilket har havt de meest heldbringende Følger for den danske Industri. Ligeledes har Fondet bestræbt sig for at forskaffe udenlandske Redskaber og Maskiner, som ere bedre

end de her almindeligen brugte, Indpas i Landet, deels ved at forære slige bort til hertil qvalificerede Folk, deels ved at tilstaae rentefrie Forskud til deres Anskaffelse; og Indforelsen af Columbiapresser og Jacquardmaskiner her i Landet skyldes saaledes navnligen fornemmelig til det Reiersenske Fond. Egentlig Driftscapital tilstaaer Fondet derimod kun sjeldent Nogen, med mindre den Paagjeldende skulde have særligen udmærket sig i Faget, og der skulde være Mangel paa Concurrenter i samme. De Forskud, som Fondet gjør, tilstaaes i Reglen rentefrit, mod successiv Afbetaling i 10 Aar, og der fordres ikke ved Bevilligelsen af samme den fuldstændigste Sikkerhed, da Understøttelsens Formaal derved som oftest vilde blive forfeilet.

Naar Man tænker paa den yderst heldbringende Indflydelse, som det Reiersenske Fond i den senere Tid har havt paa den danske Industri, da falder Tanken uvilkaarlig paa dets Bestyrer, Conferentsraad Johnsen, som med stor Samvittighedsfuldhed forener en sjelden Humanitet og Kjerlighed til alt Nyttigt og Skjønt, og som derfor ogsaa har lagt den gode Bestyrelses levendegjørende og frugtbringende Kraft til den fædrelandsksindede Stifters betydelige Gave til det Offentlige.

8) **Industriforeningen i Kjøbenhavn** blev stiftet i Aaret 1838 i den Hensigt at virke til Industriens Fremme i den danske Stat. I Begyndelsen virkede Man næsten udelukkende ved at sørge for de Industridrivendes Belæring ved Anskaffelse af teknisk Læsning, ved Udgivelsen af et Ugeblad og ved enkelte theoretiske Foredrag; og dette foranledigede en Deel Industridrivende, (som antog at det, der stod i Veien for Industriens Opkomst i Danmark, ikke saa meget var Mangel paa Leilighed for de Næringsdrivende til at forskaffe sig de theoretiske Kundskaber, de maatte mangle, som Adgang til med Lethed at faae deres Produkter afsatte, og Kjendskab til de Fordrin-

ger, der gjøres til Industriens Frembringelser, for at de kunne være gode Handelsvarer, samt Underretning om hvilke Produkter, der især egne sig for det store Marked, og beqvem Leilighed til at bringe de courante Artikler i stor Mængde ud i Publikum), til at danne en merkantil Industriforening til at virke til Bedste for den danske Industri i merkantil Retning. Efter at Industriforeningen senere havde bestemt sig til ligeledes at søge at virke for Industriens Fremme i denne Retning, blev begge disse Selskaber forenede den 20de Novbr. 1840, ved hvilken Leilighed Selskabet fik dets endnu gjeldende Love. Industriforeningen har senere erholdt en ikke ubetydelig Tilvæxt, og tæller for Tiden c. 1900 indenbyes og c. 50 udenbyes Medlemmer, som svare et Contingent, der for de førstnævnte er 2 Rbd. 3 Mk., for de sidstnævnte 2 Rbd. — Midlerne, hvorved Man virker, ere følgende: Ugentlige Foreviisninger af Gjenstande, som kunne interessere Industridrivende, fornemmelig indenlandske Industrigjenstande. De Aftener, disse Foreviisninger finde Sted, forsamle Medlemmerne sig i stort Antal og underholde sig ved gjensidig Meddelelse, og som oftest holdes disse Aftener i en særskilt Sal en Forelæsning af Een eller Anden, som dertil har Evne, over et selvvalgt Æmne, og naar disse Foredrags Gjenstand har været beregnet, ikke paa nogle enkelte, men paa et større Antal af Medlemmerne, have de altid havt et særdeles talrigt Auditorium. Selskabet har en Læsestue, i hvilken Tidsskrifter, og Tegninger, der have Interesse for Industridrivende, og enkelte Bøger ligge til Eftersyn, og Selskabet har ligeledes et Bibliothek, der tæller henved 600 Bind. Paa Udgivelsen, i Begyndelsen af et Ugeskrift, og senere af et Qvartalskrift, (der deels indeholder Beretning om Selskabets Anliggender, deels Artikler der fornemmelig ere beregnede paa Industridrivende), har Selskabet

lige siden Begyndelsen af dets Virksomhed anvendt en betydelig Deel af sine Indtægter, for Tiden mellem ¼ og ⅓ af samme. Over Gjenstande, hvorover Selskabets Betænkning forlanges, meddeler dets Bedømmelser, og det giver Svar paa alle Slags Forespørgsler, som indkomme til samme. Saavel ved almindelige Industriudstillinger, som gjentages efter passende Mellemrum*), som ved Afholdelsen af Julebazarer

---

*) De ældste Industriudstillinger her i Landet ere de 6, som Selskabet for indenlandsk Konstflid lod afholde i Aarene 1810—1815, altsaa 12 Aar efter den første franske Industriudstilling, som fandt Sted i Aaret 1798. Med Aaret 1815 ophørte disse Udstillinger, og Selskabet synes omtrent fra samme Tid af endogsaa at være hendøet. Først i Aarene 1834 og 1836 afholdtes atter almindelige Industriudstillinger i Konstakademiets Lokale efter Indbydelse af en af Akademiet for de skjønne Konster, Landhuusholdningsselskabet og Selskabet for Naturlærens Udbredelse af deres Midte udnævnt Commission; og efter at Industriforeningen i Aaret 1838 var bleven stiftet besørgede den i Aarene 1840 og 1844 slige Industriudstillinger afholdte i Konstakademiets Lokale i 10 Værelser, hvoriblandt nogle Sale af betydeligt Omfang, og den agter for Fremtiden hvert 4de Aar at indbyde til en saadan Udstillings Afholdelse i August og September Maaned. Hidtil have disse Udstillinger aldeles overveiende bestaaet af Industrigjenstande fra Kjøbenhavn; men Man nærer det Haab at Industrien i Provindserne, og navnligen Hertugdømmernes Industri, vil blive bedre repræsenteret paa de følgende Udstillinger. Medens Udstillingerne i Aarene 1810—1815 i Gjennemsnit indeholdt 347 Gjenstande fra 87 Personer, (den største, den i Aaret 1812, 579 Gjenstande fra 117 Personer), indeholdt

Udstillingen	1834	572	Nummere	fra	190	Personer
—	1836	696	—	—	271	—
—	1840	745	—	—	252	—
—	1844	1300	—	—	298	—

For at fremme Afsætningen har Man med de 4 sidste Udstillinger forenet en Bortlodning af Gjenstande, der ere blevne kjøbte paa samme for Beløbet af den ved Salg af Lodder indkomne Sum.

Paa Udstillingen		Lodder		Gevinster	Værdi
1834	var der	2600	à 5 Rbd.	2600	13000 Rbd.
1836	—	1100		203	5500 —
1840	—	3680	à 2 Rbd.	368	7360 —
1844	—	3550		355	6820 —

og Befordring af Industriudstillinger i Provindserne har Selskabet virket i den merkantile Retning, og i samme Hensigt anskaffer det nu og da udenlandske Artikler, der kunne egne sig til Fabrikation her i Landet, og søger ved ethvert Middel der staaer til dets Raadighed at udbrede Kjendskab til Udlandets Industri blandt vore Industridrivende, og Kjendskab til vore Industrifrembringelser, saavel i som udenfor Fædrelandet.

Da der blev Spørgsmaal om en sjellandsk Jernbanes Anlæg antog Industriforeningen sig denne Sag med megen Iver, bekostede de præliminaire Arbeider (tildeels ved Hjelp af kongelig Understøttelse), og erhvervede Concession til Baneanlæget, hvilken Concession Man senere afstod til et privat Aktieselskab mod 1 Procent af Aktiecapitalen, eller 15000 Rbd., hvoraf Industriforeningen, efter at have afholdt en Deel Udgifter, og efter at have tilstaaet Jernbanecommitteens Medlemmer et Honorar af 4000 Rbd., beholdt de 10,000 Rbd. tilbage, som for Tiden danne Selskabets Formue.

Industriforeningens Indtægter udgjøre c. 5000 Rbd. aarlig, hvoraf c. 1000 Rbd. gaaer til Tidsskriftet, c. 700 Rbd. til Bibliotheket, og Resten til Huusleie og en Mængde forskjelligartede mindre Udgiftsposter. — Lektor Wilkens har megen

---

Paa den sidste Udstilling solgtes desuden ellers for 4250 Rbdlr., saa at hele Affætningen udgjorde 10,050 Rbd. Der løstes noget over 13000 Adgangskort, og ved den herved indkomne Indtægt af 2197 Rbd. dækkedes baade Udgifterne ved Udstillingens Afholdelse, (heri iberegnet et Beløb som Catalogets Trykning, skjøndt der solgtes 2804 Exemplarer af samme, kostede mere end Salget indbragte), samt c. 600 Rbd., som medgik til Udgivelsen af en Beretning om Udstillingen.

For at fremme Affætning af Industrigjenstande har Industriforeningen flere Gange afholdt Julebazarer, af hvilke den i Rosenborg Brøndsal, og den i en dertil opført Træbygning paa Kongens Nytorv afholdte, især have tildraget sig Opmærksomhed.

Fortjeneste af dette Selskab paa Grund af den Iver, med hvilken han lige siden dets Oprettelse har taget sig af dets Anliggender.

9) Det tekniske Selskab er omtalt S. 221.

10) Et Selskab til Udbredelse af almeengavnlig Oplysning, Forædling og Dannelse blandt Haandværkerne er blevet stiftet den 11te October 1847, og tæller allerede efter et Par Maaneders Forløb c. 400 Medlemmer, (hvoriblandt 150 Haandværkssvende), som betale 3 Rbd. aarlig i Contingent. Midlerne, ved hvilke Man agter at fremme Foreningens Formaal ere ved i selskabelige Møder tvende Aftener om Ugen at lade Foredrag og Oplæsning af interessante Afhandlinger o. dl. afvexle, hvortil da gjensidige selskabelige Discussioner og Meddelelser kunne knyttes; ved Anskaffelsen af passende Dagblade, Tidsskrifter og Værker; og ved Meddelelse af Veiledning i forskjellig Retning, saasom dansk Stiil og Retskrivning, fremmede Sprog, Historie, Geographi, Naturlære o. dl. Man maa ønske at vore industrielle Notabiliteter kraftigen ville tage sig af dette Selskab.

11) Foreningen for Søfartens Fremme blev stiftet i Aaret 1844 efter Indbydelse af 18 Sø- og Handelskyndige, og tæller nu et Par Hundrede Medlemmer. Hver af disse erlægger i det mindste 2 Rbd. i Contingent, og Foreningen har desuden fra forskjellige Steder erholdt større og mindre Gaver, og navnligen hidtil aarligen 300 Rbd. af det Reiersenske Fond. Denne Forening har hidtil søgt at virke ved Udsættelsen af Præmier for fortrinligen af Skibscapitainer og Styrmænd førte Journaler og Observationsbøger; ved Afholdelsen af Forsamlinger, i hvilke der holdes Forelæsninger over Æmner, som fornemmelig kunne interessere Sømandsstanden; ved at fremme

Udbredelsen af Kundskab om nye Opfindelser og Forbedringer i Navigation og Sømandskab; ved i en Aftenskole fra 4—7 om Eftermiddagen at meddele unge Søfolk Underviisning i Skolevidenskaberne og i Forberedelse til Navigation; og ved at sørge for Logis for Søfolk paa Steder, hvor der ikke tillige er Vertshuushold. — Foreningen har ogsaa anskaffet en stor Redningsbaad, som skal ligge ved Indløbet til Aggercanalen. Af det Heranførte vil det indsees hvor megen Grund der er til at ønske at vor talrige Sømands- og Handelsstand vil søge at fremme dette nyttige Selskab, og yde det den fornødne Bistand.

---

12) **Det kongelige danske Videnskabernes Selskab**, som blev stiftet den 13 Novbr. 1742 efter et af den berømte Gram til Geheimeraad J. L. Holstein, og af ham til Kongen indgivet Forslag, har til Formaal at fremme de historiske, physiske, mathematiske og philosophiske Videnskaber, saavel ved Forhandlinger og Meddelelser af videnskabeligt Indhold, som ved Skrifters Udgivelse og videnskabelige Foretagenders Understøttelse, og det optager som Medlemmer saadanne inden- og udenlandske Mænd, hvis Kundskaber og videnskabelige Aand giver grundet Forventning om at de ville virke for Selskabets Øiemed, hvilke deles i fire Klasser efter de nysnævnte fire Videnskabsfag *). Ligesom dette

*) Grams Plan gik kun ud paa Oprettelsen af et Societas antiquitatum et Historiarum patriæ; men allerede i det første Møde den 13de Novbr. 1742 blev dette af de fire stiftende Medlemmer, (J. L. Holstein, Gram, Pontoppidan, og Henrichsen), forandret derhen, at Man ikke vilde indskrænke sig til at oplyse Fædrelandets Historie eller Antiqviteter, men at Selskabets Formaal skulde være at behandle alle Videnskaber i Almindelighed. Ligesom imidlertid allerede et kongeligt Reskript til Geheimeraad Holstein, som fremlagdes i det første Møde, og hvori Kongen udtaler sit Bifald med Selska-

Selskab som Følge heraf ikke burde hedde »Videnskabernes Selskab«, men »Selskabet til de historiske, physiske, mathematiske og philosophiske Videnskabers Fremme« *), saaledes har den mathematisk-physiske Retning siden Slutningen af det forrige Aarhundrede havt en afgjort Overvægt i Selskabet.

Ethvert indenlandsk Medlem er berettiget til at gjøre Forslag til nye Medlemmers Optagelse i den samme Klasse, hvortil han selv henhører. De i Klassen givne Stemmer for eller imod tælles dobbelt naar de øvrige Medlemmer i hele Selskabet afstemme, og til Optagelse fordres ⅔ af samtlige Stemmer. De forskjellige Medlemmer benytte sig naturligviis i forskjellig Grad af denne deres Propositionsret, og Man har havt Exempel paa at et enkelt indflydelsesrigt Medlem (Hjelmstjerne) paa een

dets Oprettelse, nævner Fædrelandets Historie, Geographie, Sprog og Naturhistorie, samt de medicinske, mathematiske og mekaniske Videnskaber, som de, som det fornemmelig var ønskeligt at Man vilde fremme, saaledes hedder det i Reskript af 5te Octbr. 1774, som indeholder de ældste egentlige Forskrifter for Selskabet, at »naar Antallet af membra tillader det, da maa de inddeles i visse Klasser, den historiske, mathematiske og physiske«; og i § 6 i de ældste 1776 affattede Vedtægter, at »de hidtil vedtagne Præmier, en mathematisk, physisk og en historisk udsættes aarligen«; og i Vedtægterne fra 1796: »Selskabet har i Overeensstemmelse med Hs. Majestæt Kongens allernaadigste Resolution af 23de Decbr. 1796 bestemt de historiske, mathematiske og physiske Videnskaber, samt den speculative Philosophi til Formaal for dets Handlinger, og vedtaget at inddele sine ordentlige Medlemmer i fire Klasser, een for Historien, een for Mathematiken, een for Physiken og een for den speculative Philosophi.«

*) Indtil Aaret 1776, da 11te Deel af dets Skrifter udkom, vedblev det paa Titelen af disse at kalde sig »Det kjøbenhavnske Selskab af Lærdoms og Videnskabers Elskere.« I Reskript 5te Octbr. 1774 benævnes det derimod »Videnskabernes Societet«; og i Cabinetsordre af 18de Januar 1776 kaldes det »Vort Videnskabers Selskab«, og siden den Tid har det ført Navn af »Det kongelige Videnskabers Selskab.«

Dag har foreslaaet 9 nye Medlemmer, som alle bleve antagne, medens andre Medlemmer aldrig have gjort Brug af denne Ret. Det Almindelige er at de Foreslagne blive antagne; men det mangler dog ikke paa Exempler paa at det Modsatte har været Tilfældet selv med ansete Videnskabsmænd som Nyrup, Münter, J. W. Schlegel, Rahbek o fl. a, som først den anden eller tredie Gang, de ere blevne praponerede, ere blevne antagne. De indenlandske Medlemmers Antal er for Øieblikket 49 og de Udenlandskes 67. Contingent svares ikke, og Selskabets Udgifter maa derfor bestrides ved Renterne af den Formue, som det efterhaanden har opsamlet, og som fornemmelig skyldes kongelig Gavmildhed. Christian den 6te, under hvis Regjering Selskabet blev oprettet, betænkte Selskabet ved forskjellige Leiligheder, fornemmelig naar Erlæggelsen af en vis Pengesum til Partikulairkassen, (hvad dengang ikke var sjeldent), var blevet gjort til Betingelse for Tilstaaelsen af en Titel eller et Embede, og Selskabet erholdt i alt af denne Konge 12,200 Rdlr. Selskabets saaledes grundlagte Formue erholdt i Aaret 1767 en Forøgelse ved en Gave af 8000 Rdlr. af Kong Christian den 7de til Udsættelse af 3 Præmier, een i Historie, een i Physik og een i Mathematik, og ved en Gave af 20,000 Rbdlr. af Kong Frederik den 6te (jfr. S. 282), og forøgedes desuden ved Oplag af uforbrugt Rente og heldig Bestyrelse. I Aaret 1772 udgjorde den allerede 25000 Rdlr., i Aaret 1815 59,250 Rbd. og i Aaret 1843 128,262 Rbd., og Renten af Selskabets Formue udgjør saaledes nu c. 5000 Rbdlr. Selskabets Virksomhed har imidlertid været langt betydeligere end Man skulde troe at den efter disse dens pekuniaire Forhold skulde kunne have været, hvilket hidrører fra de betydelige Understøttelser, som Selskabet har havt af Statskassen til forskjellige videnskabelige Foretagenders Fremme. Lige siden Aaret 1768 har det udsat Priisspørgsmaal, af hvilke dog altid nogle nu

og da ere blevne besvarede til Tilfredshed, og for Tiden udsætter det aarligen fire slige, nemlig i Historie, Physik, Mathematik og Philosophi. Præmien er Selskabets Guldmedaille, der har en Værdi af 200 Rbdlr. Statsminister Grev O. Thott har desuden i Aaret 1782 legeret Selskabet en Sum af 2500 Rdlr., af hvis Renter der aarligen skal udsættes to Præmier for de to bedste Afhandlinger til Agerdyrkningens Forbedring samt Skovenes Opelskning; og Generalmajor Classen har i Aaret 1792 legeret Selskabet 200 Rdlr. aarlig til to Præmiers Udsættelse for nyttige praktiske Afhandlinger sigtende til Agerdyrkningens Forbedring i de danske Stater og til Opfindelse og Forbedring af nyttige mekaniske Maskiner, der have Hensigt til Agerdyrkning, Fabrikker eller Bjergbygning; og disse Thottske og Classenske Præmier udsættes ogsaa aarligen, men vindes naturligviis langt fra ikke altid. Af Selskabets Skrifter, der fornemmelig bestaae af de i sammes Møder oplæste Afhandlinger, ere i Tidens Løb forskjellige Rækker udkomne, nemlig første Række, 12 Bind, der fornemmelig bestaae af Afhandlinger af historisk-antiqvarisk Indhold, i Aarene 1745 til 1779; anden Række, i hvilken naturvidenskabelige Afhandlinger have Overvægten, 1781—1799; tredie Række, 6 Bind, fra 1800—1812; fjerde Række, 19 Qvartbind, nemlig 12 naturvidenskabelige og mathematiske, og 7 historisk-philosophiske, i Aarene 1843—1847*). Af historiske Almanakker udgav Selskabet i Aarene 1760—1782 et Antal af 22 Aargange. Forskjellige Skrifters Udgivelse er ogsaa blevet besørget og understøttet af Selskabet, navnligen: Nordens Voyage d'Egypte et de Nubie, 2 Vol. Fol. 1755, (en Beskrivelse af den danske Søofficeer Nordens paa offentlig Bekostning i Aarene 1737 og 1738 fore-

*) Afsætningen af Selskabets Skrifter er ganske overordentlig ringe, og har saaledes i Decenniet 1830—1840 i intet Aar oversteget 46 Rdd.

tagne videnskabelige Reise til Egypten), som endnu i Udlandet, hvorhen alle Exemplarer efterhaanden ere vandrede, betales med 150—200 Francs; Islænderne Olaffens og Biarne Povelsens Reise gjennem Island i Aarene 1752—1757 i oekonomisk og geographisk-statistisk Øiemed; Morvilles Jordskiftningslære; Finn Magnussens Eddalæren og dens Oprindelse; Schouws Skildring af Veirligets Tilstand i Danmark; samme Forfatters Værk over Italiens Plantegeographi; Daugaard: de danske Klostre i Middelalderen; N. M. Petersens Sagnhistorie; Kolderup-Rosenvinges Udvalg af gamle danske Domme; Molbech: Videnskabernes Selskabs Historie i dets første Aarhundrede, (af hvilket Værk det Heranførte om Selskabet i det Væsentlige er uddraget); et Kort over Island; Westergaard over Sanskritsprogets radices; og Diplomatariske Regester til den danske Historie. Desuden har Videnskabernes Selskab forestaaet flere betydelige Foretagenders Udførelse, og tildeels understøttet samme. Saaledes forestod Selskabet i Aarene 1761—1812*) den geographiske Opmaaling af Danmark og Hertugdømmet Slesvig, og de fra denne udgaaende, i Aarene 1766—1841 udgivne, i Literaturafsnittet nærmere omtalte Specialkort over Kongeriget og Hertugdømmet Slesvig, foruden adskillige Generalkort, (hvortil der var optaget og tegnet 178 originale eller Conceptkort for Danmark og 78 for Slesvig), hvilke for deres Tid fortrinlige Kort i alt kostede Statskassen 251,270 Rbd., og Selskabet i Tidsrummet 1761—1800 et Beløb af 12,638 Rbd.

*) Naar samtlige de herved i Kongeriget afbenyttede Landmaaleres Arbeidsaar lægges sammen, udkommer der et Antal af 177 Aar, som udgjør omtrent et Aar for hvert Conceptkort. I Gjennemsnit kommer der 2 Qvadratmiil aarlig paa enhver af de 13 geometriske Arbeidere, som vare beskjeftigede ved dette Arbeide. — Hvad Korterne over Hertugdømmet Holsteen betræffer, da blev det i Aaret 1820, efter at allerede en stor Deel af Holsteen var opmaalt og Korterne reentegnede, overdraget Prof. Schumacher at udgive samme efter en ny Plan; men som bekjendt ere de ikke udkomne.

I Aaret 1842 overdrog Selskabet Alt denne dets Virksomhed Angaaende til Generalstaben, og hele Forraadet af Silskabets Kort, Pladerne til disse og Kort-Arkivet blev afleveret til samme — Paa Udgivelsen af en dansk Ordbog har Selskabet arbeidet i 92 Aar, nemlig siden Aaret 1755. I Aaret 1780 udkom Bogstavet A; i Aaret 1792 sluttedes med Bogstavet E det første Bind, til hvilket af den kongelige Partikulairkasse i alt var udbetalt 7,500 Rbd.; i Aaret 1812 udkom anden Deel, F—H, i Aaret 1820 3die Bind, I—L, i Aaret 1826 4de Bind, M—O, i Aaret 1829 5te Bind P—R, og for Dieblikket arbeides der paa Slutningen af Bogstavet S. — Dr. Lund, som i Brasilien har i nogle Kalkgrotter opdaget en heel undergaaet Dyreverden, hvoriblandt der er over 100 forhen ukjendte Pattedyr, har Selskabet understøttet med Midler til at lade de fundne Dyrelevninger udgrave og aftegne; og herpaa, og paa at lade Tegningerne lithographere, illuminere og publicere i dets Skrifter har Selskabet anvendt c. 6000 Rbd. — Paa et Forsøg paa at tilveiebringe en artesisk Brønd, (i hvilken Henseende Nyholm blev udvalgt til Stedet, hvor Man skulde bore), har Selskabet siden Aaret 1831 anvendt c. 16000 Rbd.*), uden endnu at opnaae det ønskede Resultat. Hvis Man ved dette Foretagende havde været sikker paa et heldigt Udfald, da havde Videnskabernes Selskab slet ikke havt nødig at tage sig af samme, thi det vilde da have betalt sig; men netop fordi det var saa usikkert, og fordi Man, hvad enten det lykkedes eller ikke, vilde ved samme kunne erholde et stort videnskabeligt Udbytte i geognostisk Henseende, egnede det sig til at være Gjenstand for Videnskabernes Selskabs Virksomhed. At det har kostet saa betydeligt mere end Man havde ventet, hidrører fra de ganske særegne uforudseelige Uheld, som have ledsaget dets Udførelse. Da Man paa 610 Fods Dybde

*) Det hele Foretagende har i alt kostet c. 20,000 Rbd.

under Vandspeilet ikke endnu er stødt paa Vand, tale flere Grunde for at opgive Foretagendet og at lade sig nøie med det ved samme erholdte videnskabelige Udbytte, især da Communalbestyrelsen har optaget Sagen, og paa flere Steder har erholdt vigtige Resultater, i det Man har fundet Grønsandlaget og i samme en meget stor Mængde Vand. — I den Kreds af videnskabelige Foretagender, som Selskabets Virken omfatter, ere endeligen i den nyere Tid vedvarende magnetiske Observationer blevne inddragne, paa hvilke Selskabet anvender c. 300 Rbd. aarlig.

For Tiden har Selskabet ingen Præsident; men Hs. Majestæt Kongen, der som Thronarving den 9 Marts 1838 modtog det paa ham faldne Valg til Præsident, er nu Selskabets Patron*).

13) **Det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab** blev stiftet den 28de Januar 1825 efter Forslag af C. C. Rafn, der siden som Secretair har virket meget til dets Opkomst. Dets Formaal bestaaer „fornemmelig i islandske Oldskrifters Udgivelse og Fortolkning, og ellers i alt hvad der kan tjene til at oplyse det gamle Nordens Sprog, Historie og Oldsager i Almindelighed, til at udbrede Deeltagelse for den nordiske Oldtidsvidenskab samt derved vække og nære Kjærlighed til Fædre og Fædreland.“ I Overeensstemmelse med dette sit Hovedformaal har Selskabet besørget en Deel kritiske Udgaver af nordiske Oldskrifter, der have Vigtighed for Historien, Oldsagerne

*) Selskabets tidligere Præsidenter have været: J. L. Holstein fra Begyndelsen til 1758; O. Thott 1758—1776; Hjelmstjerne 1776—1780; Luxdorph 1780—1788; A. P. Bernstorff 1788—1797; E. H. Schimmelmann 1797—1831; A. W. Hauch 1831—1838. — Selskabets Sekretairer have været: Hjelmstjerne fra Begyndelsen til 1776; C. F. Jacobi 1776—1795; P. C. Abildgaard 1795—1801; Th. Bugge 1801—1815; H. C. Ørsted siden Aaret 1815. Selskabets Sekretair er lønnet med 300 Rbd. aarlig, dets Casserer med 200, og dets Arkivar, der besørger Skrifterne udgivne, med 200 Rbd.

eller Sproget, navnligen Fornaldar Sögur Norðrlanda, eller mythisk-historiske Sagaer om Begivenheder i Norden før Islands Bebyggelse, Fornmanna Sögur, en Række af historiske Sagaer om Begivenheder udenfor Island, særskilt i den gamle Grundtext og i særskilte Oversættelser paa Dansk og Latin, (36 Bind), ligeledes Fereyínga Saga eller Færingernes Historie, Íslendínga Sögur, eller historiske Sagaer om Begivenheder paa Island, (af hvilken betydelige Række de to første Bind ere udkomne), og tvende andre Værker, indeholdende Kilderne til Amerikas antecolumbiske Opdagelseshistorie, nemlig Grønlands historiske Mindesmærker, og Antiquitates Americanæ. Ligesom disse tvende sidstnævnte Arbeider oplyse de gamle Nordboers Færd i det yderste Vesten, saaledes er et lignende Værk, hvis Trykning er paabegyndt, nemlig Antiquités Russes et Orientales, bestemt til at indeholde de skandinaviske Kilder til de østlige Landes ældre Historie, hvor, som bekjendt, de gamle Nordboer ogsaa idelig færdedes.

Fra Selskabet udgives derhos et „Antiqvarisk Tidsskrift“, hvori Beretninger om dets Virksomhed og Uddrag af dets Regnskaber med tilhørende Medlemslister kundgjøres, og ligeledes successive Beretninger om Musæet for nordiske Oldsager (jfr. S. 157) og flere andre offentlige Institutioner, som vedkomme Oldtidsvidenskaben, nemlig Myntcabinettet (jfr. S. 154), det ethnographiske Cabinet (jfr. S. 159), Cabinettet for amerikanske Oldsager (jfr. S. 158), og det historisk-archæologiske Arkiv og Bibliothek (jfr. S. 149); fremdeles Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie, hvori optages islandske, norske, svenske og danske Afhandlinger, Opsatser og Beretninger, som tjene til at oplyse Oldskrifternes Indhold og Nordens Oldtid i Almindelighed. For at gjøre Selskabets Foretagender mere bekjendte ogsaa i Udlandet udgiver det ligeledes et Tidsskrift med Bidrag paa Fransk, En-

indskrænke os til at nævne: Sturlúnga Saga eller Islændernes store Historie med en Fortsættelse ved Jon Espolin under Navn af Íslands Árbækr, frembeles en Landaskipunarfræði eller almindelig Geographie, en íslenzk Grasafræði eller Botanik, Lækníngakver eller Lægebog, Orðskviðasafn eller Samling af Ordsprog, flere Æfisögur eller Biographier, deriblandt Islænderen Bertel Thorvaldsens, Ljóðmæli eller Samlinger af flere udmærkede islandske Digteres Arbeider, deels originale, deels fortrinlige Oversættelser ved Jon Thorlakson af Klopstocks Messias og af Miltons tabte Paradis. Derhos udgiver Selskabet i det islandske Sprog et Aarsskrift Skírnir, hvori der meddeles saavel Efterretninger om Tildragelser i og udenfor Europa, som i Særdeleshed Beretninger Island vedkommende.

Selskabets vigtigste Foreiagende for Tiden er Udgivelsen af Korter over Island, som ville udkomme i 4 store Blade, eet for hver Fjerding af Landet, udarbeidede efter Opmaalinger af Adjunct Bjørn Gunnlaugson, som til den Hensigt har i 18 Aar flere Maaneder hver Sommer bereist hele Landet for at udarbeide de fornødne Udkast, og af hvilke Kort de to allerede, ved Hjelp af Understøttelse fra Rentekammeret og Finantserne, ere udkomne under Major Olsens Bestyrelse. Derhos har Selskabet i længere Tid samlet Materialier til en udførlig physisk og topographisk Beskrivelse over Island, og det har i den Anledning i sin Tid indledt Brevvexling med samtlige Præster og andre Embedsmænd i Landet, og har allerede fra de fleste af dem modtaget Meddelelser.

Selskabets Indtægter bestaae i Renterne af en Fond, der for Tiden er 8000 Rbdlr., en aarlig kongelig Gave af 200 Rbdlr., og derhos i Aarsbidrag fra omtrent 100 Medlemmer, som hver bidrage 3 Rbdlr. aarlig.

16) Det nordiske Literatur-Samfund er stiftet i Januar 1847 for at fremme Kundskab til Nordens ældre Literatur, nærmest ved at udgive og i saa vid en Kreds som mulig at udbrede nordiske Oldskrifter og de til deres Benyttelse fornødne Hjelpemidler. Samfundet vil derfor nærmest foranstalte Hovedudgaver af de vigtigste islandske og andre oldnordiske Skrifter med en velbearbeidet Text, og vil ved Siden heraf ogsaa søge at fremkalde lignende Udgaver af de senere Sprogmindesmærker, navnlig af Levningerne fra vor egen Middelalder; men da Kundskab til Nordens Oldsprog er saa lidet udbredt, vil Samfundet, i det mindste til Tilveiebringen af andre fornødne Hjelpemidler gjør det overflødigt, ledsage sine Textudgaver med Oversættelser eller saadanne Oplysninger, som ere nødvendige til fuldstændig at forstaae det Udgivne. Samfundet begyndte sin Virksomhed med Udgivelsen af Hrafnkels Saga besørget ved K. Gislason og oversat af N. L. Westergaard, og har dernæst udgivet Droplaugarsona Saga ved K. Gislason og Hervarar Saga ved N. M. Petersen og Biarnar Saga hitdælakappa ved H. Frederikson. Det tæller for Tiden (Novbr. 1847) c. 400 Medlemmer.

17) Det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog blev stiftet den 8de Januar 1745 af vor berømte Historiker Langebek, i det Formaal „at oplyse, rette, og i tilbørlig Ære at føre den danske Historie tilligemed det danske Sprog.“ Dette Selskab, som oprindelig kun bestod af 5 Medlemmer, men snart fik flere, og deriblandt de fleste af vore berømte Historikere, udgav allerede i den samme Maaned, i hvilken det var blevet stiftet, det første Hefte af Danske Magazin, (en Samling af Dokumenter og andre Kildeskrifter ledsagede af Indledninger og Oplysninger, som i det Væsentlige havde Langebek til Forfatter), og denne uskateerlige Samling blev siden fortsat med megen Iver. Selskabet vandt der-

ved ogsaa hurtigen Anerkjendelse, og erholdt den 24de Februar 1747 et kongeligt Beskyttelses- og Benaadningsbrev, ved hvilket det erholdt Tilladelse til at føre Navn af »det kongelige danske Selskab til den nordiske Histories og Sprogs Forbedring,« fri Adgang til Arkiverne, Tilladelse til at trykke sine Skrifter uden Censur, frit Lokale, m. m., og nogle Aar senere erholdt Selskabet ogsaa en Understøttelse af Statskassen. — Efter at Selskabet i dets første 7 Aar havde virket med megen Kraft, og foruden den nysnævnte Samling udgivet forskjellige Skrifter, (hvilke findes anførte i et udførligt Skrift over Selskabets Historie, som Conferentsraad Werlauf i Aaret 1847 har udgivet), ophørte Udgivelsen af Danske Magazin i Aaret 1752 med sammes 72de Hefte eller 6te Bind, fordi andre Arbeider forhindrede Langebek fra at beskjeftige sig med samme, og i de 95 Aar, som senere ere forløbne, er Selskabet vel vedblevet af bestaae, men uden at udfolde nogen livlig Virksomhed. Et Par Forsøg paa at kalde det til Live fra den Dvale, i hvilken det i forskjellige lange Tidsrum har været nedsunket, have imidlertid været gjorte. I Aaret 1795 tilsikkrede Kongen saaledes den Mand, til hvem Selskabet overdrog Danske Magazins Fortsættelse, en Sum af 300 Rbd. for hvert Bind der udkom; og i Aaret 1810 blev det i Aaret 1777 stiftede „kongelige danske genealogiske og heraldiske Selskab“, (som havde udgivet det danske Adelslexikon), forenet med samme, i hvilken Anledning Selskabet fik nye Love, og det Navn det endnu fører. Danske Magazins Udgivelse begyndte efter 42 Aars Dvale paany i Aaret 1794 under Titel af Nye danske Magazin, og i Aaret 1806 udkom andet Bind og i Aarene 1810, 1823, 1827, og 1836, tredie, fjerde, femte og sjette Bind. I Aaret 1843 paabegyndtes det atter med en 3die Række, og 2 Bind, hvert bestaaende af 4 Hefter, ere senere udkomne. I Aarene 1838—1846 har Selskabet ogsaa ved Etatsraad Molbech udgivet

Biskop Bircherods Dagbøger for Aarene 1658—1702, og Selskabet har saaledes i den senere Tid været i noget større Virksomhed end tidligere. Hundredaarsdagen efter dets første kongelige Benaadningsbrev, nemlig den 24de Februar 1847, er der ogsaa blevet tilstaaet Selskabet et aarligt Bidrag af 400 Rbd., (foruden de i Aaret 1795 tilstaaede 300 Rbd. for hvert Bind af Magazinet, som udgives), ligesom dets Arkiv ogsaa ved samme Leilighed har faaet et bedre Lokale, (jevnfør herom S. 152), og fra den økonomiske Side er der saaledes ikke længere Noget til Hinder for Selskabets Virksomhed. Tidligere ydede Medlemmerne et aarligt Contingent af 8 Rbd., og senere af 4 Rbd.; men ifølge de sidst vedtagne Love svares ikke længere noget Bidrag. Medlemmernes Antal er for Tiden 30.

18) **Den danske historiske Forening** blev oprettet den 14de Februar 1839, og maa som sin Stifter ansee Etatsraad Molbech, der ogsaa senere bestandig har været Sjelen i samme, og uafbrudt Selskabets Sekretair, og som saadan Redakteur af Selskabets Tidsskrift. Foreningens Formaal er „deels at vække historisk Aand og Interesse i Almindelighed, deels at fremme historisk Konst og Talent og historiske Studier og Arbeider, vel ikke med udelukkende, men dog altid med nærmest Hensyn til Fædrelandet og den danske Literatur; deels at medvirke til Opmærksomhed paa, og Bevaring af historiske Dokumenter og andre Kildeskrifter; deels endelig at bevirke og fremme Udgivelsen af større nationale Arbeider henhørende til Danmarks Historie, Geographi, Ethnographi og Archæologi.“ — Foreningen har vel lige siden dens Stiftelse nu og da holdt Møder, i hvilke Afhandlinger ere blevne oplæste, fornemmelig af Sekretairen; men dets Hovedvirksomhed har dog Udgivelsen af det „Historiske Tidsskrift har været, hvoraf 7 Bind ere udkomne, af hvilke det 7de har begyndt en ny Række, betitlet „Nyt histo-

risk Tidsskrift. Dette paa fortrinlige Afhandlinger rige Tidsskrift, af hvis regelmæssige Udgivelse sammes Redakteur, Etatsraad Molbech, har megen Fortjeneste, uddeles til Foreningens Medlemmer, hvis Antal for Tiden udgjør circa 650, og disse have saaledes mere end fuldt Vederlag for de 2 Rbd., som de aarligen erlægge i Contingent.

19) Det Slesvig-holsteen-lauenborgske Selskab for fædrelandsk Historie, i Kiel, blev stiftet den 13 Marts 1833, og tæller c. 150 ordentlige og 57 correspenderende Medlemmer. Hs. Majestæt Kongen er Protektor for dette Selskab, som i Aarene 1823—1843 har i 5 Bind udgivet Archiv für Staats- und Kirchengeschichte der Herzogthümer, hvilket nu udkommer under Titelen Nordalbingische Studien, oder neues Archiv der schleswig-holstein-lauenburgische Gesellschaft für vaterländische Geschichte, hvoraf hidtil 3 Bind og nogle Hefter ere udkomne. Selskabet har desuden udgivet en „Urkundensammlung“, en „Urkundenbuch für Geschichte des Landes Ditmarschen“ og „Sammlung altditmarscher Rechtsquellen“, hvilke Skrifter Medlemmerne kunne faae til nedsat Priis.

20) Det genealogisk-biographiske Selskab blev stiftet i Aaret 1839. Det har udgivet 1½ Bind af et genealogisk-biographisk Arkiv, men har i de senere Aar befundet sig i en saadan Dvale, at det knap kan siges længere at være til.

21) Selskabet for Naturlærens Udbredelse er stiftet i Kjøbenhavn den 27de Febr. 1824 efter Indbydelse af Professor H. C. Ørsted, i det Formaal at udbrede Kundskab i den experimentale Naturvidenskab, især anvendt paa de borgerlige Erhvervsgrene, og med fortrinligt Hensyn paa Fædrelandet, hvorhos dog ogsaa naturhistoriske Undersøgelser, der have oekonomisk eller teknologisk Interesse, ansees for at henhøre under Selskabets Virkekreds. — Dette Selskab, i hvilket Conferentsraad Ørsted stedse har været Sjelen, tæller for Tiden c. 100

Medlemmer, som betale 8 Rbd. hver i Contingent. Af Kongen har det en aarlig Understøttelse af 100 Rbd., og af det Reiersenske Fond 300 Rbd. aarlig; og da det har en Formue af c. 5000 Rbd., udgjør dets aarlige Indtægt saaledes i alt c. 1400 Rbd. Dets Hovedvirksomhed har bestaaet i populaire Forelæsningers Afholdelse i Provindserne og i Hovedstaden. Med disse er der dog, hvad Kjøbenhavn betræffer, efter Oprettelsen af det polytekniske Institut, (som i det Hele taget har gjort Selskabet mindre fornødent end det tidligere var), skeet den Forandring, at der nu aarligen af Selskabet udredes 600 Rbd. til det polytekniske Institut mod Berettigelse til aarligen af sammes Vinterforelæsninger at udvælge tvende Rækker, som skulle holdes frit om Aftenen (jfr S. 219). Desuden har Selskabet virket ved at lade forskjellige Undersøgelser anstille, f. Ex. angaaende Smørsaltning og Tilberedning af Ost; ved at understøtte en Deel unge Mennesker, som dannede sig til Konstnere og Haandværkere; ved Søndagsforelæsninger for Medlemmerne og deres Familier, og ved aarlige Foreviisninger af physisk-chemiske Experimenter og Apparater. — Hs. Majestæt Kongen, som tidligere var Selskabets Patron, er nu, ligesom hans ophøiede Forgænger, dets Beskytter.

22) Den naturhistoriske Forening blev stiftet i Kjøbenhavn i Aaret 1831. Dette Selskab, som tidligere havde en betydelig Samling af naturhistoriske Gjenstande, hvilken det nu har afhændet, holder hver 14de Dag videnskabelige Møder, og lader hver anden Søndag populaire Forelæsninger afholde for Medlemmerne, hvilke ogsaa kunne faae Adgangskort til Damer og unge Mennesker i en Alder af 10 til 17 Aar. For Fremtiden vil Man tillige lade et Cursus af naturhistoriske Forelæsninger afholde for Medlemmerne. Contingentet er i Anledning af Musæets Salg blevet nedsat fra 6 til 3 Rbd.

23) **Det kongelige kjøbenhavnske medicinske Selskab** blev stiftet den 14de October 1772 efter Forslag af Tode, „til indbyrdes Opmuntring, fælles Bestræbelse til Lægevidenskabens Forbedring og didhørende Kundskabers Udbredelse“, og fik under 5te Juni 1782 Tilladelse til at føre Navn af Kongeligt Selskab. I Aaret 1803 blev det bestemt at Mænd, som have udmærket sig i de med Lægekonsten nær beslægtede Videnskaber, skulle kunne optages som Medlemmer. En Tidlang virkede dette Selskab ved Udgivelsen af en Deel af de i dets Møder oplæste Afhandlinger, som bleve oversatte paa Latin og indrykkede i Selskabets Acta, som imidlertid udkom temmelig uregelmæssigen og ofte med lange Mellemrum (først Collectanea i 2 Vol., derpaa Acta 1777—1779 I., II.; 1783—1803 I., II., III., IV.; og 1818—1829 nova acta I., II., III.); men fra Aaret 1829 aftog Selskabets Virksomhed betydeligt. For at fremkalde fornyet Liv i samme er der nu blevet nedsat tre Committeer, (nemlig 1 for Hygieine, 1 for Medicinal Statistik og 1 for medicina forensis), til Behandling af tidsvarende og for Videnskaben vigtige Æmner, og de første Frugter af disse Committeers Virksomhed er under Pressen. — Dette lærde Selskab, som holder sine Møder hver anden Uge, tæller for Tiden 5 Æresmedlemmer, 66 ordentlige indenlandske, 86 ordentlige udenlandske og 10 correspondenrende Medlemmer.

24) **Philiatrien** er et for en Snees Aar siden oprettet, „af examinerede Læger, som have stadigt Ophold i Hovedstaden bestaaende“ lægevidenskabeligt Selskab, som ifølge dets sidste Love af Aaret 1842 „har til Hensigt at bidrage til Videnskabens Fremme og udbrede nyttige Kundskaber og Sands for Videnskabelighed, fornemmelig indenfor Selskabets Grændser, men dog ogsaa, naar Omstændighederne egne sig dertil, udenfor samme“, hvorfor ifølge en nyere Bestemmelse, „Alt hvad der kan have Interesse for Lægestanden skal kunne være Gjenstand

for Philiatriens Forhandlinger." Dette Selskab, som fornemmelig bestaaer af yngre Læger, har i lang Tid repræsenteret Bevægelsespartiet i den medicinske Sphære, og der har længe været en livlig Aand i samme som har baaret gode Frugter. De ugentlige Forsamlinger, som ere helligede til Meddelelser og Discussioner, have havt god Virkning. Det Vigtigste af hvad der i disse Møder er forhandlet er bekjendtgjort, først i et Bind „Praktiske Jagttagelser", derpaa fra den 7de Januar 1842 til 1ste Septbr. 1845 i et Følgeblad til Ugeskriftet for Læger, betitlet „Philiatriens Forhandlinger." Til forskjellig Tid har Philiatrien fremkaldt nyttige Skrifter, f. Ex. Hübertz's og Selmers Skrifter om Daarevæsenet, og Uldalls Haandbog i Sundhedspolitiet; og endeligen har dette Selskab fremmet, (ja tildeels fremkaldt), de Reformer. som ere foretagne i den nyere Tid i den lægevidenskabelige Sphære, navnligen Foreningen af det chirurgiske Akademi med Universitetet (jfr. Philiatriens Program ved Reformationsfesten 1836), Daarevæsenets Forbedring, og Reformerne ved Fødselsstiftelsen. — Medlemmernes Antal er for Tiden c. 50.

25) **Det Classenske Literaturselskab for Læger** er stiftet i Aaret 1808 ved at Nogle af Medlemmerne af en Forening af Lærde, som i Aaret 1794 havde dannet sig til Udgivelsen af det „Bibliothek for physikalske, oekonomiske og medicokirurgiske Videnskaber, som udkom i Aarene 1794—1807, forenede sig i et nyt Selskab, som paa Grund af en Understøttelse af 500 Rbd. aarlig, som det erholdt af det Classenske Fideicommis, skulde opkaldes efter samme og udgive et nyt Tidsskrift, der skulde være indskrænket til Lægevidenskaben og hedde Bibliothek for Læger. Dette Selskab holder ingen Møder; men det vedligeholder et fortrinligt lægevidenskabeligt Læseselskab for Lægerne i Kjøbenhavn, (hvilket ved Hjelp af de nysnævnte 500 Rbd. fra det Classenske Fideicommis og 200 Rbd. fra Univer-

sitetsbibliotheket, samt et Bidrag af 5 Rbd. af hver af Deeltagerne, hvis Antal er henved 50, er i Stand til at gjøre betydelige Indkjøb), og det har efterhaanden opsamlet et godt Bibliothek, som opbevares paa Universitetsbibliotheket, og som bestaaer af c. 2500 selvstændige Skrifter, foruden den store Mængde Tidsskrifter, af hvilke aarligen anskaffes flere i stedse voxende Forhold. Af Tidsskriftet „Bibliothek for Læger" har det regelmæssigen udgivet et Bind aarlig siden Aaret 1809.

26) Et juridisk praktisk Selskab har bestaaet i Kjøbenhavn siden Aaret 1761. Det virker ved at give unge Jurister Leilighed til at faae praktisk Uddannelse ved Benyttelsen af virkelige Retsakter under Veiledning af en erfaren juridisk Embedsmand, som herfor erholder et Honorar af Statskassen af 300 Rbd. Jfr. Resol. 7de Febr. 1826, 25de April 1845, og Cancelliraad Selmers: Kjøbenhavns Universitets Aarbog for 1845 S. 27.

27) Samfundet til den danske Literaturs Fremme blev stiftet i Kjøbenhavn i Aaret 1827. Efter en Tidlang at have havt en ret virksom Tilværelse, under hvilken det navnligen fremkaldte Professor N. M. Petersens: Det danske, norske og svenske Sprogs Historie under deres Udvikling af Stamsproget, og samme Forfatters Haandbog i den gammel-nordiske Geographi, og fremmede Udgivelsen af adskillige Skrifter, begyndte det at hensygne, og paa en Generalforsamling den 26de April 1839, hvor af Selskabets halvandet hundrede Medlemmer kun 23 mødte, blev det med 12 Stemmer mod 11 besluttet at ophæve Selskabet og at overdrage dets Formue af 4300 Rbd. til Videnskabernes Selskab. Mod denne Beslutnings Gyldighed indgav imidlertid Etatsraad Brøndsted en kraftig Protest, og det lykkedes ham at faae Selskabet reconstitueret og at udvirke den Bestemmelse af Videnskabernes Sel-

skab, at det nye Selskab beholdt Renten af det ældres til Bidenskabernes Selskab overdragne Formue. Contingentet er senere blevet nedsat fra 4 til 2 Rbd., og det er blevet bestemt at Medlemmerne skulle have Frieremplar af de udgivne Skrifter, og siden den Tid har der været meget Liv i dette Selskab. Det tæller nu 1100 Medlemmer og har siden dets nysomtalte Reorganisation udgivet et forholdsviis stort Antal Skrifter, saasom Brøndsteds Reiser i Grækenland og hans Oversættelse af Orestias, Niels Kliim, Schak Staffeldts Digte; Levins „Dansk Lydlære og Dansk Kjønslære“, og Vedels Saxo, ligesom det har paatænkt ved Sven Grundtvig at udgive Kjæmpeviserne.

28) Fyens Stifts literaire Selskab blev stiftet i Odense i Aaret 1815. Dette Selskab, som har et betydeligt Bibliothek, har paa forskjellig Maade virket til Literaturens Fremme, for Exempel ved i Aaret 1841 at udgive et Bind forstørstedelen hidtil utrykte Aktstykker til Oplysning af Danmarks indre Forhold i ældre Tid. — Hs. Kongelige Høihed Kronprindsen er Selskabets Præses.

29) Selskabet for de skjønne Videnskabers Forfremmelse blev stiftet i Aaret 1759 efter Forslag af Tyge Rothe. I Begyndelsen udsatte det to Præmier aarlig, een for et dansk Digt, og een for den bedste Afhandling i ubunden Stiil, begge over opgivne Æmner, og i Aarene 1764—1783 udgav det 7 Bind bestaaende af Priisskrifter og andre af Selskabet antagne Arbeider. Allerede i Aaret 1788 ophørte Man imidlertid med disse regelmæssige Priisudsættelser; men vedblev dog nu og da at udsætte større Præmier. I lang Tid har dette Selskab slet ingen Tilvært havt, og dets Medlemmers Antal er derved efterhaanden sammensmeltet til 5, og i meget lang Tid har det kun virket ved at anvende en Understøttelse af 400 Rbd.,

som det aarligen erholder af den kongelige Kasse, og Renterne af dets af et Par Tusind Daler bestaaende Formue, til at understøtte Forfattere, navnligen ved at yde dem Bistand til at udgive Arbeider, som ingen Forlægger kunne finde, og som dog ansees for værdige til at udgives.

30) Det holbergske Selskab blev stiftet i Aaret 1842 ved Etatsraad Molbech i den Hensigt at besørge værdige Udgaver af Holbergs Arbeider, og udgive Værker, der kunne oplyse disse Værker selv og Forfatterens Tidsforhold. Dette Selskab, som tidligere har havt 1800 Medlemmer, har nu kun 1100, rimeligviis fordi Mange have fundet at det gik for langsomt med Selskabets Udgivelse af de holbergske Skrifter. Da Contingentet kun er 1 Rbd. aarlig, og da alle Medlemmerne skulle have det Udgivne gratis, er det vel ganske naturligt at Bestyrelsen ikke endnu har kunnet udgive mere end 3 Bind af Comedierne; men ønskeligt var det dog at Man forhøiede Contingentet og saa fremmede Udgivelsen med større Hurtighed.

31) Konstforeningen blev stiftet i Aaret 1827, i den Hensigt at virke for Konstens og Konstnernes Tarv. Dette Selskab kjøber aarligen et større Antal Konstværker, hvilke derpaa bortloddes blandt Medlemmerne. — Contingentet for indenbyes Medlemmer er 8 Rbd., for udenbyes 4 Rbd. De inden- og udenbyes Medlemmers Antal er tilsammen 880.

32) Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug har spillet en ikke uvigtig Rolle i den senere Tids politiske Udvikling, og egner sig derfor til her noget nøiere at omtales. I Begyndelsen af Aaret 1835 udbredte det vistnok ikke ugrundede Rygte sig, at det var paatænkt at indføre Censur eller i alt Fald nye

Indskrænkninger i Trykkefriheden*), og dette foranledigede et Antal af 10 Patrioter**) til, (vistnok for en stor Deel i det Haab derved at standse de tilsigtede Forholdsregler), den 18de Febr. 1835 at udstede en Indbydelse til at stifte en Forening til Modarbeidelsen af Pressens Misbrug, fornemmelig ved Pressen selv, og navnligen ved at fremme Udbredelsen af god og nyttig Læsning og ved at modarbeide Udbredelsen af slet Læsning; og efter at disse 10 oprindelige Indbydere havde indbudt 14 andre Mænd til med dem at grundlægge Selskabet og danne den provisoriske Bestyrelse for samme, udkastede de Lovene for en saadan Forening, som de kaldte Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug, hvis Formaal skulde være „ved de Midler, der staae i dets Magt at fremme Trykkefrihedens rette Brug, hindre dens Misbrug i hvilkensomhelst Retning, og saaledes virke til Folkeoplysning.“ — For at have et stadigt Middel til at fremme denne Virksomhed skulde Selskabet udgive et Ugeblad, hvis Formaal skulde være „at udbrede saadanne Kundskaber, som kunne tjene til at oplyse Folket, og danne dets Dom over Gjenstande, der maa være vigtige for Alle.“ — Man vilde desuden fremkalde gode populaire Skrifter

*) Hvor stor den ovenomtalte Frygt var, sees af de, deels fra 572 af Kjøbenhavns Indvaanere, deels fra flere af Kjøbstæderne paa samme Tid til Kongen indgivne Petitioner, i hvilke der gjordes Forbøn for den Frihed, som den bestaaende Trykkefrihedslovgivning hjemlede i Danmark. — Det Stænderne det følgende Aar forelagte Udkast til de Forandringer i Trykkefrihedslovgivningen, som senere bleve foretagne ved Plak. 1ste Novbr. 1837, viste ogsaa at Rygtet ikke var ganske uden Grund.

**) Prof. H. N. Clausen, O. E. Høeg-Guldberg, L. N. Hvidt, N. Hoyen, M. Lütken, N. Meinert, J. F. Schouw, H. D. B. Seidelin, F. C. Sibbern, og J. Th. Suhr. Istedetfor Com. Capitainerne Lütken og Seidelin, som fandt sig foranledigede til at fratræde, indtraadte H. C. Ørsted og Drewsen noget senere blandt de oprindelige Indbyderes Tal.

passende for alle Borgerklasser og beregnede paa at udbrede Kundskaber, forbedre Smagen og forædle Sindet. Desuden skulde hvert enkelt Medlem ligesaavel som hele Selskabet benytte enhver Leilighed til at udbrede nyttig og modvirke skadelig Læsning. Forskjellige Midler vare desuden antydede ved hvilke Man formeente at Selskabet kunde modarbeide Pressemisbrug, og ramme samme med offentlig Dadel. Uagtet der var Mange, som betragtede denne sidste Deel af Selskabets Virksomhed med et mistænksomt og ugunstigt Øie, strømmede dog et stort Antal Mænd af alle Stænder, men dog især deelesched af Embedsstanden, med en hertillands hidtil ukjendt Iver til Bestyrelsen for at optages i samme, og ved Selskabets Stiftelse den 27de April 1835 talte det allerede 500 Medlemmer, og ved det første Repræsentantmøde 1258, og inden det første Aars Udgang 2256. Med Udgivelsen af et Ugeblad, „Folkebladet“ kaldet, der blev redigeret af en Skriftcommittee, af hvilken flere af vore anseteste Videnskabsmænd vare Medlemmer, begyndte Man strax, og samme vandt i høi Grad Publikums Bifald, og da dette ligeledes var Tilfældet med 3 med korte Mellemrum udgivne Folkeskrifter, af hvilke, og af Folkebladet, Friexemplarer bleve uddeelte til Medlemmerne, og da de yderst livlige Forhandlinger paa de hyppigen afholdte Generalforsamlinger interesserede det talrige Publikum, der mødte ved samme, saa meget, at Mange ansaae det for en reen Fornøielsesfag at bivaane dem, tiltog Selskabets Medlems-Antal med stærke Skridt. Efter nogle Forsøg paa ved direkte Virksomhed at modarbeide Pressens Misbrug opgav Man dette og holdt sig alene til det indirekte Middel i saa Henseende, som indeholdes i Folkeoplysnings Udbredelse, og da det hverken manglede Selskabet paa dygtige Forfattere, der tilbøde samme deres bedste Kraft, eller paa pekuniaire Midler, udgav det med korte Mellemrum et saa betydeligt Antal gode Skrifter, at det blev til en reen Fordeel

at være Medlem af Selskabet, og Medlemmernes Antal ved-blev derfor at tiltage, saavel i Hovedstaden, som i Provindserne, hvor der efterhaanden dannede sig en Deel Filialselskaber, der besørgede Skrifternes Fordeling, Contingentets Indkrævning m. m.; og ved Udgangen af det andet Selskabsaar udgjorde Medlemmernes Antal som Følge heraf 4291, (hvoriblandt 1700 Embedsmænd), og ved Udgangen af det 3die Selskabsaar i April 1839, c. 5000, (hvoraf de ⅘ vare udenbyes), hvilket er det høieste Standpunkt hvorpaa samme har været. Omtrent ved denne Tid foregik der en væsentlig Forandring med Aanden i Selskabet. De Mænd, som havde stiftet det, hørte forstørstedelen til vort doktrinaire Parti, eller til vor juste milieu, og samme havde kun havt til Hensigt at afværge yderligere Indskrænkninger i den bestaaende Presselovgivning og at modarbeide Pressens Misbrug ved direkte og indirekte Midler, og de vilde ikke have at Trykkefrihedsselskabet skulde blive et politisk Selskab eller Folkebladet til et politisk Blad; hvorimod Oppositionspartiet, som stedse vandt større og større Indflydelse paa Selskabets Anliggender, vilde at Selskabet skulde værne om Trykkefriheden og bestræbe sig for at faae den udvidet, og tillige virke i politisk Retning. Der opstod i saa Henseende en deels i Stilhed ført, deels høirøstet Kamp mellem Partierne, i hvilken Oppositionspartiet, som deels var større i Tallet, deels bestaaende af yngre livlige Mænd, der sluttede sig tæt sammen, efterhaanden gik af med Seiren. Folkebladets Redaktion ved Skriftcommitteen ophørte, og en lønnet Redakteur for samme blev antaget, først i Tidsrummet fra 24 Mai 1839 til 1 Octbr. 1841, daværende Overlærer Olsen, dernæst indtil 5 Mai 1843 Cand. Allen, derpaa Magister Monrad og endelig siden 1 Januar 1847, Fuldmægtig og Stænderdeputeret Hother Hage. Medens Trykkefrihedsselskabet saaledes efterhaanden er gaaet over til at blive et halv-politisk Selskab, paa hvis Anliggenders Afgjø-

relse det liberale Parties Formænd have en afgjørende Indflydelse*), er Folkebladet efterhaanden blevet et politisk og et Oppositionsblad. Dette synes ikke at have vundet det større Publikums Bifald; thi Medlemmernes Antal har i den senere Tid været i en uafbrudt Aftagen, og udgjør nu kun c. 2400, hvoraf noget over Halvdelen opholder sig i Kjøbenhavn, og hvoraf omtrent 1700 ere Embedsmænd og Studenter. Da Folkebladet, der i de senere Aar har kostet Selskabet betydeligt mere end i de første Aar, medtager over Halvdelen af Selskabets nærværende Indtægter, har Man i de sidste Aar ikke kunnet udgive saa mange Folkeskrifter som tidligere, og vil heller ikke for Fremtiden kunne gjøre det. Selskabet virker imidlertid dog endnu ikke lidet til Folkelæsnings Udbredelse. Siden dets Stiftelse har det i alt udgivet 46 Skrifter, (nemlig 11 historiske, 7 Biographier, 9 af fortællende, 5 af politisk, 5 af naturhistorisk, og 1 af geographisk Indhold, og 6 Samlinger af Digte), tilsammen 298 Ark, hvoraf der er trykt c. 260,000 Exemplarer paa i alt c. 1,800,000 Ark, hvilke selv efter Selskabets meget lave Priser have en Værdi af 85,000 Rbd.; og heraf er solgt for c. 8000 Rbd., og af Resten ere Friexemplarer uddeelte til Medlemmerne og til c. 700 Almuebibliotheker. Desuden har Selskabet udgivet 12 Aargange af Folkebladet, paa c. 400 Ark, som i store Oplag, i alt c. 1,800.000 Ark, er udbredt hele Landet over. — En meget gavnlig Virksomhed har Selskabet ogsaa havt ved at give det første Signal til at vække det danske Folks Opmærksomhed og Iver for den slesvigske Sag.

*) I Udvidelsen af sin politisk Virksomhed blev Selskabet standset i Aaret 1844 ved en Skrivelse af 4de Novbr. fra Cancelliet, i hvilken det blev samme tilkjendegivet, at det, saafremt det erfaredes at der atter i samme var blevet holdt Sammenkomster til at deliberere om Lovgivnings- og Regjeringsanliggender, uden Henstand vilde vorde ophævet.

ved kraftigen at befordre Udbredelsen af dansk Læsning i Nordslesvig, samt ved at understøtte Almuebibliothekers Oprettelse ved at tilstaae samme Exemplarer af dets Skrifter og af Folkebladet, i Begyndelsen aldeles gratis, senere mod et aarligt Bidrag til Selskabet af 3 Mk. Efter at denne sidstnævnte Sag er bragt i god Gang, og efterat Almuebibliothekernes Antal efterhaanden er steget til 700, er det nu blevet bestemt, at denne Virksomhed fra 1ste October 1847 skal ophøre, og Almuebibliothekerne saaledes kun have Skrifterne og Folkebladet naar de indtræde i Selskabet paa samme Vilkaar som de øvrige Medlemmer. — Jo gavnligere Trykkefrihedsselskabet saaledes har virket, destomere maa Man ønske at der maatte blive foretaget en Reorganisation med det, som kunde tilbagekalde det Liv, der i sin Tid herskede i samme.

33) Foreningen til Udbredelse af dansk Læsning i den dansktalende Deel af Slesvig blev stiftet i Aaret 1839, og har senere væsentligen bidraget til at reise et Værn mod den indtrængende Tydskhed.

34) Bondevennernes Selskab, hvis Formaal er „at tilveiebringe en offentlig og alsidig Undersøgelse og Fremstilling af vore Landboforhold, navnligen af vore Godsforhold, samt en derfra udgaaende Plan til en hensigtsmæssig og retfærdig Reform af disse, hvorved Bondestandens Emancipation til Frihed og Lighed med Statens øvrige Borgere for Person og Eiendom kunde fuldbyrdes", blev stiftet den 5te Mai 1846 efter Indbydelse af Drevsen og Balthazar Christensen, og talte inden kort Tids Forløb over 4000 Medlemmer. Senere har denne Forening, (som hvis Organ Bladet „Almuevennen" kan ansees), bekjendtgjort et betydeligt Antal Spørgsmaal angaaende vore Landboforhold, til hvis Besvarelse Man

har opfordret de Sagkyndige i Landets forskjellige Egne. Resultatet af det herved erholdte Udbytte er ikke endnu offentliggjort. Contingentet i dette Selskab er 64 ß. for en Gaardmand, og 32 ß. for en Huusmand.

35) Det skandinaviske Selskab blev stiftet den 1ste September 1843 i den Hensigt at fremme en aandelig Forening mellem de tre skandinaviske Riger, og det virker desuden til Dannelses Udbredelse ved dets Bibliothek, ved Forelæsningers Afholdelse, ved Udgivelsen af Smaaskrifter, m. m. Det har for Tiden c. 1049 Medlemmer, som svare et Contingent af 4 Rbd.

36) Det slesvig-holsteenske patriotiske Selskab blev stiftet den 29de Septbr. 1812 i den Hensigt at virke saa meget til Slesvigs og Holsteens Indvaaneres Held, som det kan være muligt for en frivillig og venskabelig Forening af uegennyttige Private, navnligen ved at udbrede Forbedringer og Opfindelser af enhver Art, almeennyttige Kundskaber og lærerige Skrifter; ved at opmuntre til ædle Handlinger og til Afbenyttelse af indenlandske Produkter, samt ved Priisopgaver og Præmier. Dette nyttige Selskab, hvis Centraladministration er i Altona, har en aarlig Indtægt af Statskassen af 420 Rbd., og lige saa meget i Rente af dets Capital.

37) Det danske Bibelselskab blev stiftet den 22de Mai 1814 og erholdt kongelig Confirmation den 16de Juli s. A. Det har senere gjort god Fremgang, og eier nu en rentebærende Capital af c. 38000 Rbd., og har 20 Filialselskaber i Provindserne. Det har i Aaret 1846 til Skoleborn, Asylborn, uformuende Confirmanter, Hospitaler, Arrestanter o. a. dl. deels gratis deels til meget nedsat Priis afgivet noget over halvandet hundrede Bibler og henved halvsjette hundrede Exem-

plarer af det nye Testament. De 20 Filial-Bibelselskaber i Provindserne have desuden begjert og modtaget 414 Bibler og 9461 Exemplarer af det nye Testament. Disse have de imidlertid enten ganske eller tildeels betalt; og Hovedselskabet har derfor kun forbrugt en mindre Deel af sine Indtægter og kunnet oplægge 1531 Rbd. — Blandt Provindsbibelselskaberne har Fyens Stiftsbibelselskab den største Virksomhed, og samme har i en Række af Aar brugt 600 Exemplarer af det nye Testament aarlig, og i Aaret 1846 desuden 221 Bibler. Dets Beretninger indeholde desuden Vidnesbyrd om den hellige Skrifts Benyttelse. 11 Præster i Fyens Stift holde Bibellæsning i Kirken, 42 andre holde saadan i Forbindelse med Katechisation i Kirken, næsten alle gjennemgaae eet eller andet Afsnit af de hellige Skrifter med Confirmanterne, og i 188 Skoler er der indført Bibellæsning.

Ialt er der ved Bibelselskaberne i den Tid, samme have virket, udbredt 185,000 Exemplarer af den hellige Skrift; og i dem alle rører der sig et Liv, der ikke er aftaget i Styrke, men derimod hos flere, saasom hos Selskaberne for Præstø, Fyens Stift, Aarhuus og Randers, er i glædelig Tiltagen.

38) Det slesvig-holsteenske Bibelselskab, som har sit Middelpunkt i Staden Slesvig, blev stiftet i Aaret 1815 og erholdt under 17de Novbr. s. A. en kongelig Confirmation. Dette Selskab, hvis Love ere af 7de Januar 1816, har flere Filialselskaber, og det besidder Stereotypplader til en storoctav og til en middeloctav Bibel, til en Skolebibel i et lille Octavformat, og til et nyt Testament med Psalmer og Sirach i stor Duodez.

39) Foreningen til christelige Opbyggelsesskrifters Udbredelse blandt Folket, som blev oprettet i Aaret 1842, har

nu 1034 Medlemmer og har i det sidste Aar havt en Indtægt af c. 1500 Rbd. De Skrifter samme har uddeelt have fornemmelig været Oversættelser af ældre tydske gudelige Skrifter.

40) Det danske Missionsselskab, som nu har forskjellige Filialselskaber, blev oprettet i Aaret 1821. Det udgiver et Tidsskrift, betitlet „Dansk Missionsblad“, af hvilket 14 Aargange ere udkomne.

41) Den danske Forening mod Brændeviinsdrik, (tidligere kaldet den danske Maadeholdsforening), tæller, efter at have bestaaet i et Par Aar, 335 Medlemmer, hvoraf 233 Intet betale til Selskabets Kasse, eller, naar et Par Filialselskaber medregnes, i alt henved 1000 Medlemmer. Man har hidtil virket gjennem Pressen og ved Foredrag i de hver 14de Dag afholdte Møder over de skadelige Følger af Brændeviinsdrik. Dette gavnlige Selskab, hvis Indtægter kun beløbe sig til c. 300 Rbd. aarlig, har hidtil langt fra ikke havt den Fremgang, som Man kunde vente og ønske; men det lader dog nu til at Interessen for samme begynder at tiltage.

42) Et Totalafholdenhedsselskab, hvis Medlemmer maa afholde sig fra Nydelsen af alle Spirituosa og gjærede Drikke, blev stiftet omtrent paa samme Tid, som den ovennævnte Forening, og tæller nok saa mange Medlemmer som samme. — En Forening af begge disse Selskaber (af hvilke det her omtalte udgiver Bladet Menneskevennen), saaledes at hver af dem danner en særskilt Section, skal være paatænkt.

43) Foreningen af 1837 til forsømte Børns Frelse tæller for Tiden henved 500 Medlemmer, og da enkelte af disse yde anselige Bidrag, er Foreningens aarlige Indtægt

henved 4000 Rbd. For Børnene sørges fornemmelig ved, under bestandigt Tilsyn, at anbringe dem paa passende Steder, i hvilken Anledning Selskabet knytter Forbindelser i Provindserne. Siden Foreningens Oprettelse har den under sin Varetægt havt 126 Børn; heraf ere endnu 111 under dens Forsørgelse og Tilsyn; og 97, om hvilke Man kan gjøre sig godt Haab, 6 tvivlsomme, og 7 uforbederlige ere demitterede fra Foreningen efter tilendebragt Opdragelse, og 3 ere ved Dødsfald udgaaede af Tilsynet inden deres Opdragelse var endt, og 2 ved at vende tilbage til deres Familie. Det vil heraf sees at der er al Anledning til at glæde sig over Foreningens Virksomhed.

44) **Fængselsselskabet.** Da den af sine Bestræbelser for Fængselsvæsenet og Fangernes moralske Forbedring berømte Mistress Fry var her i Aaret 1841 besluttede nogle Menneskevenner at oprette et Fængselsselskab, og en Committee blev nedsat til at forberede et saadant, og til en Prøve begyndte Man at virke i denne Retning ved Besøg i Fængslerne, ved sammestedsat afholde Foredrag, (til hvilke omtrent ¼ Deel af Fangerne meldte sig), o. s. f., og den 7de Januar i Aaret 1841 bekjendtgjordes det endeligen at Selskabet nu havde organiseret sig. Dets Formaal er deels at virke til Fangernes religiøse og moralske Forbedring under deres Fangenskab, deels ved passende Midler at beskytte dem mod Tilbagefald efter Løsladelsen. Det er i det Væsentlige kun Fangerne i Tugthuset, Rasphuset og Forbedringshuset, og ikke de til Varetægt hensatte Arrestanter, der ere Gjenstand for Selskabets Virksomhed. For Fangernes moralske Forbedring medens de hensidde i Fængslerne sørges ved at de Damer, som ere Medlemmer af Selskabet, besøge de qvindelige Fanger, og Herrerne de mandlige, og ved Samtale, ved at laane dem Bøger

og paa anden Maade efter bedste Evne søge at indvirke paa dem. De Fanger, hos hvilke de bedste Frugter af denne Virksomhed spores, søger Man, naar deres Straffetid er tilende, at forskaffe Erhver, eller, hvis saadant ikke strax kan tilveiebringes, at forsørge saalænge til de erholde det; og Fordelingen af Selskabets Kræfter i disse tvende Hovedretninger ledes af tvende af Medlemmerne, af hvilke den ene leder alt hvad der angaaer Besøgene, den anden Forsørgelsen. Antallet af de løsladte Fanger, for hvilke Selskabet siden dets Stiftelse i alt har sørget, er 146. I Begyndelsen, da Selskabet var i Mode, drog Forfængelighed og Haab om at kunne fremme sine egne Interesser et stort Antal til Selskabet, af hvilke kun 80 til 90 ere tilbage, hvoraf omtrent ⅓ ere Damer. Medlemmerne svare i det mindste 2 Rbd. i aarligt Contingent. En Beretning om Selskabets Virksomhed lige siden dets Oprettelse er under Pressen.

Velgjørenhedsselskaberne, og derunder Asylselskaberne, ere anførte i Afsnittet om Fattigforsørgelsen.

Tredie Hovedafdeling.

Om Statsforfatningen.

Første Afsnit.

Om Grundlove i den danske Stat og navnligen om Kongeloven.

Kongeloven af 14 Novbr. 1665, som i sin Intimation kalder sig for „Kongedømmets rette uforanderlige Fundamentallov", og i Art. 3 for Kongedømmets rette Grund- og Grundvolds Lov, og Landrecessen af 15de Sept. 1702 for Hertugdømmet Lauenborg, ere for Øieblikket de eneste gjeldende Grundlove i den danske Stat; men efter hvad der ved den i det Følgende nærmere omtalte Cancelli-Plakat af 28 Januar 1848 er bekjendtgjort om Kongens Beslutning at foretage Forandringer i Forfatningen, vil en octroyeret Grundlov, eller en af Kongen givet Forfatningslov, snart være at vente. Efter de Grundtræk, som i det aabne Brev ere givne for denne Statsreform, vil den nye Forfatningslov vel betydeligen modificere eller vel endogsaa ophæve enkelte Artikler af Kongeloven, men dog ikke strax ophæve denne Grundlov i dens Heelhed (Jfr. S. 448). Skulde derimod den bebudede Forfatningslov, hvad der er sandsynligt, men ikke omtalt i Reskriptet af 28de Januar, indføre ansvarlige Ministre, da ville Kongelovens væsenligste Bestemmelser tabe deres Kraft, og dens Ophævelse vistnok heraf blive en Følge;

og hvis den lovede besluttende Medvirkning ved Udgivelsen af Love, der angaae Kongerigets og Hertugdømmernes fælles Anliggender, ogsaa, saaledes som Man maa haabe det, skal gjelde for Lovgivnings-Anliggender, som Man maatte blive enige om at gjøre fælles for hele Riget, saa at Folket i Fællesstaten efterhaanden kunde forskaffe sig Deeltagelse i den lovgivende Magt, alt som det opgav den provindsielle Afsluttelse, og efterhaanden som en for hele Riget fælles Lovgivning og Administration saaledes kunde blive indført, saa vilde ligeledes dette visnok med Tiden medføre Nødvendigheden af Kongelovens Ophævelse, da Fornuften i Reglen seirer i Længden, og da det som Følge heraf neppe ret længe vil lykkes dem, der have Fordeel af en paa en historisk Basis hvilende Forvirring i alle offentlige Forhold, at forblænde Befolkningen i Hertugdømmerne, og at drage den i deres Ledebaand.

Forordningen om Indfødsretten af 15de Januar 1776 kalder sig vel baade i dens Begyndelse og Slutning for en Grundlov, og det har aabenbart ogsaa været Lovgiverens Hensigt at den skulde være det*); men foruden at den kun er

*) Den herombandlede Lovgivning ender saaledes: Da denne vores her bekjendtgjorte Villie og Anordning er grundet i den uforanderlige Retfærdighed og i det naturlige Baand, som Arve- og Enevolds-Kongerne her i Riget have med deres Folk; saa ere vi overbeviste om, at Regenterne stedse vil følge samme Tænkemaade, og derfor erklære vi denne vores Anordning for en uforanderlig og ubrødelig Lov i Riget, den Vi som Konge og Fader paalægge alle vore egne Descendenter helligen at følge og aldrig at vige fra, med mindre et saadant høist betydeligt og for hele Staten især vigtigt enkelt Tilfælde, som al menneskelig Forsigtighed ikke kan forudsee, skulde indtræde, der kunde gjøre en Undtagelse i denne Grundlov uomgængelig nødvendig, hvilket dog i saadant Fald aldrig skal drage til Følge eller svække denne Anordnings Kraft og stedsevarende Virkning. Af samme Omhu for Vores Fædrene Folk og for at handthæve det i den naturlige Ret, som vi ved denne Vores Lov have villet fastsætte, have vi bedet vores Elskeligste og eneste Bro-

grundet paa Regentens eensidig tilkjendegivne Villie, og saaledes ikke svarende til Begrebet om en Grundlov, saa kan der ifølge den Kongen ved den 3die Artikkel i Kongeloven hjemlede Magt til „at forklare, forandre, formere, formindske, ja og slet at ophæve forrige af ham selv eller af hans Forfædre udgivne Love“ ikke bestaa nogen Grundlov eller Lov, som ikke af Regenten eensidigen kan ophæves, ved Siden af Kongeloven; og Forordningen om Indfødsretten kan saaledes blot ansees som en særlig vigtig Lovgivning, der indeholder et Tilsagn, som ingen Regent vel vilde bryde uden de allergyldigste Aarsager. — At „die Landesprivilegien“ af 1460 for Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen, ikke længere ere gjeldende som Landsprivilegier, men kun som Standsprivilegier, er nærmere omtalt S. 451, og at de i intet Fald kunne ansees som en Grundlov, sees tydeligen af at de trænge til Confirmation.

Hvad Kongelovens Charakteer som Grundlov angaaer, da beroer samme paa, at den fra Nationens Side var ratihaberet ex antefacto ved den Kongen tildeels allerede paa Rigsdagen 1660, men fornemmelig ved Akten af 10de Januar 1661 meddeelte Bemyndigelse til efter eget bedste Skjønnende at ordne Statsbestyrelsen og at forfatte en „Fundamental Lov“, hvorved de

---

der Hs. kongelige Hoihed Arveprindsen at udstede for sig og sine Descendenter en Forsikkringsakt, at om Arvefølgen skulde engang efter Guds Villie komme til den anden Linie i vores Huus, denne naturlige og billige Lov da ligefuldt skal være og blive en Grundlov; hvilken Akt og vores kjære Herre Broder med største Fornøielse haver under denne Dags Dato udstedet, og hensendt til Bevaring i vores Arkiv, ligesom vi og ville at tvende af os selv underskrevne ligelydende Originaler deraf skal ved Kongeloven henlægges. Thi byde og befale vi dermed vore Collegier, og dem, som i første Artikkel ere nævnede og derunder forstaaes, nøie at vaage over denne Lovs Jagttagelse og omhyggeligen at vogte sig for sammes Overtrædelse. (Jfr. Kabinets Ordren af 1ste Febr. 1776 § 5 i Suhms Nye Samlinger III S. 190).

nærmere Omstændigheder vare følgende. Som Alle bekjendt og nærmere udviklet i mangfoldige Skrifter*), (og tildeels ogsaa S. 528—530 i 1ste Deel af dette Skrift), havde Adelens Vælde og Overmod paa Frederik den 3dies Tid naaet en saadan Grad af Høide, at den var aldeles ødelæggende for Riget, og yderst trykkende for de øvrige Stænder. Kongemagten var kun en Skygge**), og hele Regjeringen var i Virkeligheden i Hænderne paa det af 23 Adelsmænd bestaaende Rigsraad, som skammeligen misbrugte deres Magt til at fremme deres Standsbrødres Interesser paa Samfundets og de andre Statsborgeres Bekostning. Stænderne indkaldtes vel nu og da til Rigsdage; men disses Betydning var for Intet at regne. Da Landets Finantser og hele Rigets Tilstand efter den ulykkelige Krig med Sverrig, som endte med Freden til Kjøbenhavn den 27de Mai 1660, vare i den ynkeligste Forfatning, blev en Rigsdag sammenkaldt til Kjøbenhavn***), og ved samme mødte foruden Rigsraadet 35 Adelige, forsynede med Fuldmagter for de øvrige som undlode at indfinde sig, hvilket i det mindste var Tilfældet med de $\frac{8}{10}$ Dele i Tallet, (hvoraf man seer, hvor lidet de anede hvad denne Rigsdag kunde føre med

*) Jfr. Literatur-Afsnittet.

**) Som et Exempel paa hvor ringe Kongens Indflydelse var selv i de ubetydeligste Sager, kan det anføres, at Frederik den 1ste, (efter at den eneste Apotheker, som her var, havde forladt Landet med Christian den 2den), først paa Herredagen i Kjøbenhavn 1525 og senere paa Herredagen i Odense 1526 forgjeves henvendte sig til Rigsraadet for at formaae det til at udsætte Løn for 2de forfarne Apothekere, 1 i Sjelland og 1 i Jylland, og, skjøndt Rigsraadet anerkjendte Nytten heraf, modtog Svaret „hvo dem haver behov, han lønne dem.“

***) Rigsraadet vilde have at Rigsdagen skulde være i Odense, og det var kun med Vanskelighed at Kongen satte det igjennem at den blev i Kjøbenhavn, for hvis Borgeres ved Beleiringen tiltagne Mod og Selvstændighed Adelen nærede Frygt.

sig;)*) 20 Geistlige og 38 af Borgerstanden, hvorimod Bondestanden lige saa lidet var indkaldt til denne, som til den nærmest foregaaende Rigsdag i Aaret 1648. Adlens Forhold under Krigen havde været snæverhjertet og feigt, hvorimod Borgerstanden havde frelst Hovedstaden og Riget. Den sidstnævnte Stand, til hvilken den over den Tilsidesættelse, som den led, forbittrede Geistlighed nøie sluttede sig, mødte derfor ved Rigsdagen med forøget Ringeagt for Adlen, og med indgroet Harme over dens Vælde i Forbindelse med Selvtillid og Lyst til at blive deelagtig i en Deel af Adlens Privelegier. Dens Haab i den sidstnævnte Henseende kunde imidlertid kun være ringe; thi vel var Kongen gunstig stemt baade mod Borgerstanden og Geistligheden; men han formaaede Intet mod Adlen, der sluttede sig tæt sammen naar det gjaldt dens Forrettigheder, og kunde antages for lige saa uvillig til at indrømme de øvrige Stænder Noget, som til at give Slip paa Noget af hvad den havde i Hænde. Rigsdagen begyndte den 10de September 1660. Endnu førend dens Aabning havde Borgerstanden og Geistligheden indgaaet et Forbund om ikke at tage nogen Beslutning uden efter fælles Overlæg; og denne deres Samdrægtighed viste de offentligen baade ved parviis, en Geistlig ved Siden af en Borger, i et høitideligt Optog at begive sig til Slottet for at høre den Tale, med hvilken Rigshofmesteren aabnede Rigsdagen, og tillige senere ved at de oftere, efter at hver Stands særlige Møder vare begyndte, holdt Fællesmøder i Borgerstandens Forsamlingslokale i Bryggernes Laugshuus. Regjeringens Forslag til

*) Ved Rigsdagen i Aaret 1536 mødte 374 Adelige, foruden Rigsraadet, eller efter Fradrag af den skaanske Adel, 330. Alle adelige Lehnsmænd og Sædegaardseiere vare berettigede til at møde ved Rigsdagen.

Rigsdagen gik ud paa at afhjelpe Finantsernes slette Tilstand ved Paalæggelsen af en Consumtionsskat paa alle Varer; men den snæverhjertede Adel var ikke til at bringe til paatage sig en saadan, men henskød sig under sine Privilegier, og vægrede sig først aldeles for at deeltage i en saadan Skat, og vilde senere, da Uvillien imod den blev mere høirøstet, kun indvillige i at svare den af hvad den fortærede i Kjøbstæderne, men ikke af hvad der blev consumeret paa dens Gaarde paa Landet. Forbittrelsen mod Adlen steg imidlertid i Løbet af de 14 Dage, som hengik med Forhandlingerne herom, mere og mere; flere og flere Reformer bleve bragte paa Bane; Forhandlingerne erholdt efterhaanden et stedse dristigere Sving, og den Tanke, at Man burde tvinge Adlen til at indvillige i de Reformer, til hvis Indførelse den ikke godvillig vilde give sit Samtykke, er vistnok opstaaet hos Mange. Hvo der først har fattet Ideen om at knække Adlens Magt ved at overdrage Kongen Arveregiering ikke blot for hans Efterkommere, men ogsaa for ham selv, saa at han ophørte at besidde Thronen ifølge det paa ham faldne Valg og kom i Besiddelse af den som Arv, hvoraf atter den af ham ved hans Valg indgaaede Haandfæstnings Cassation maatte følge, og Fundamentet for Adlens Magt saaledes bortfalde, vides ikke*); men denne Tanke laae ikke fjern; thi paa Spørgsmaalet om hvorledes Adlen havde opnaaet den Vælde, af hvilken den var i Besiddelse, maatte Enhver strax svare, at det var ved at benytte Konge-

*) Denne Haandfæstning var saa streng, at Kongen først havde vægret sig ved at underskrive den, og kun var bragt dertil ved, at Ulfeldt forestillede ham, at han i saa Fald vilde gaae glip af Thronen. For at Kongen og hans Fortrolige ogsaa allerede inden Rigsdagens Sammenkaldelse have havt den Plan, at see at faae Haandfæstningen ophævet paa een eller anden Maade, og i saa Henseende have underhandlet med Sehested, Svane og Nansen, er der historiske Vidnesbyrd der tale. Jfr. Historisk Calender 1ste Del S. 230.

valgene til at gjøre Udvidelsen af dens Rettigheder til en Betingelse for Valget, samt ved Haandfæstningernes Affattelse. Det synes forøvrigt at have været enten Biskop Svane eller Borgemester Nansen, som først har havt den heromhandlede Idee. Saa meget er i det mindste vist, at denne Sag begyndte med at disse tvende indflydelsesrige Mænd, der vare Geistlighedens og Borgerstandens Ledere, ved Kongens Fortrolige, Kammerskriver Gabel, — der den 26 Septbr. bragte dem Kongens Opfordring til uden Frygt for Adlen at opmuntre Stænderne til at holde fast ved et Forslag om forskjellige for Adlen ugunstige Reformer, som Borgerstanden og Geistligheden Dagen i Forveien havde overrakt i en høitidelig Audients, — anmodede Kongen om at det maatte være dem tilladt at aabenbare og betro en Deel af de Deputerede „det Forsæt, hvorom noget tilforn var overlagt angaaende Haandfæstningens Cassation og Arveregjeringens Oprettelse“. Til Svar paa denne deres Anmodning tilstillede Kongen dem endnu samme Dag ved Gabel et egenhændigt skriftligt Svar, (som haves aftrykt i historisk Calender 2den Aarg. 1815 S. 417), ved hvilket han overlod det til dem selv, hvem iblandt de andre de vilde aabenbare hvad som der var bleven aftalt, og approberede deres Forsæt hvad Stadshauptmand Thuresens Indvielse i Planen angik, og opfordrede dem til at see til at hvad der skulde gjøres blev gjort snart, da Ophold vilde være skadeligt, og da Adlen ved at vinde Tid kunde vinde mere. Svane og Nansen indviede nu flere Deputerede i Planen, og efterat de i Løbet af den nærmest paafølgende Tid havde i Stilhed vundet Tilhængere for den, og med Omhu søgt at forberede en gunstig Stemning for dens Udførelse, og efterat Kongen ved Gabel havde opfordret dem til at paaskynde samme, besluttede de endelig hver for sig den 8de October Kl. 2 at forelægge deres forsamlede Medbrødre Sagen. Nansens Tale i den Anledning fandt strax Bifald hos

Borgerstanden, og da der ved dens Slutning intraadte 2 Deputerede fra Geistligheden, hvis Fleertal ikke havde havt Mod nok til strax at gaae ind paa Svanes Forslag, men først havde villet høre hvorledes Borgerstanden havde optaget Planen, kunde disse Affendinge strax bringe Efterretningen om Borgerstandens Stemning til Geistligheden, som derpaa uden videre Betænkning antog Forslaget. Biskop Svane havde et i Forveien af ham og Nansen den 4de Octbr. opsat og af Kongen gjennemseet Dokument hos sig, ved hvilket man foreslog Rigsraadet og Adlen at tilbyde Kongen og det Kongelige Huus det arveligen, som Hs. Majestæt havde bekommet ved Stændernes Valg, og dette Dokument blev nu først underskrevet af Geistligheden, og derpaa, efter en af Svane afholdt Tale, efter nogen Indsigelse, af Borgerstanden, til hvilken hele den geistlige Forsamling, efter selv at have underskrevet, havde begivet sig. Rigsraadet, til hvilket dette Dokument derpaa blev afleveret sildig om Aftenen, blev i høi Grad forbauset og bestyrtet, og forblev samlet hele Natten, uden dog, ligesaa lidt som i de nærmest paafølgende Dage, at kunne blive enige om hvad de skulde gjøre; og hvor forbittret Adlen er blevet kan man blandt andet see af den haardnakkede Modstand, den vedblev at vise, selv efter at Rigsraadet havde fundet det nødvendigt at give efter. Rigsraadet synes at være bleven enig om at gjøre en passiv Modstand og at see at vinde Tid; og under flere alvorlige Rivninger og heftige Optrin mellem Adlen og de andre Stænder hengik saaledes den 9de og 10de Octbr. Det maatte imidlertid efterhaanden blive Adlen klart, at en længere Modstand vilde være farlig for den. Byen var nemlig i en oprørt Bevægelse; Kjøbenhavns modige Borgervæbning var rede til at samle sig paa første Vink fra dens for Planen vundne Stadshauptmand, og Befalingsmanden over det Militaire, Byens Commandant General Schack, var en Mand, paa hvis

Hengivenhed Kongen kunde stole. Adlen besluttede derfor om Aftenen den 10de, den næste Dag hemmeligen at forlade Byen for saaledes at sprænge Rigsdagen og at vinde Tid; men Planen blev røbet, og Byens Porte bleve om Morgenen den 11te Octbr. lukkede, og Foranstaltninger trufne til at Ingen tilsøes kunde forlade Staden. Efterretningen herom opfyldte Adlen med Skræk; men hele Dagen hengik desuagtet uden at Rigsraadet fattede nogen Beslutning. Om Aftenen lod Kongen imidlertid Rigshofmesteren og nogle andre Raader sige, at de maatte skynde sig med at erklære sig, da de to andre Stænder trængte paa Svar, og at dersom der af deres Forhaling kom Noget efter, vilde han derfor være undskyldt. Efter lang Raadslagning kom Rigsraadet da endelig sildig paa Aftenen til den Beslutning, at tilbyde Kongen Thronen arvelig paa Mandslinien; men førend Man den næste Formiddag, den 12te Octbr, opsatte den i saa Henseende fornødne skriftlige Erklæring, forlangte Man ligefrem af Kongen at vide, hvorledes Regjeringsformen skulde blive, naar Stændernes Forslag gik igjennem, hvorpaa Man imidlertid kun fik det Svar, at herom kunde Kongen endnu Intet bestemme. Hele Adlen var imidlertid ingenlunde tilfreds med at Rigsraadet vilde give efter, og nogle Adelsmænd havde endogsaa Mod til at gaae lige til Kongen og erklære, at hvad de andre Stænder havde foretaget i Henseende til Arveretten var dem ganske uvedkommende, ja vedkom end ikke Adlen, som dog var Rigets første Stand, men ene og alene Rigets Raad. Borgerstanden og Geistligheden lod imidlertiden forhøre hos Rigsraadet og Adlen, om de høie Herrer ikke snart vare færdige med deres Erklæring, og hen paa Eftermiddagen modtog Kongen endelig en saadan, i hvilken Rigsraadet erklærede sig enig med de andre Stænder i at tilbyde ham Thronen arvelig paa den mandlige Linie; dog tilføiedes der som Villkaar at ingen Apanage

maatte udvedes til de andre Prindser, og at enhver Stand beholdt sine Privilegier, og at de Adelsmænd blev hørt, som vare tilstede, for at Alting kunde skee med god Orden og med Samtliges Samtykke. Mod Forventning nægtede Kongen imidlertid at modtage deres Tilbud, naar Thronen ikke ogsaa blev arvelig paa Qvindelinien, og efterat Dagen paany var hengaaet i Tvivlraadighed, blev Adlen endelig enig om at falde til Føie, (hvortil den snilde Hannibal Sehested og nogle andre indflydelsesrige Adelige, som Hoffet allerede tidligere havde vundet for sig, vistnok ikke lidet have bidraget), og Riget blev som Følge heraf den 13de October i en tvitidelig Audients overdraget Kongen arveligt paa Mands- og Qvindelinien, af alle tre Stænder i Forening, og i den af Rigsraadet i denne Anledning iforveien til Kongen afgivne Erklæring, var nu kun nævnt det Vilkaar, at Riget blev udeelt under den Konge, som var nærmeste Arving, og at alle Stændernes Privilegier i alle Maader bleve uforkrænkede. — Dette sidste Tillæg viser, hvad der ogsaa af mange Grunde maa ansees for utvivlsomt, at der endnu ikke var mindste Tanke hos Stænderne om at overdrage Kongen en uindskrænket Myndighed. Paa den anden Side var det dog imidlertid en Selvfølge, at Kongens Haandfæstning maatte bortfalde (da han ikke længere var Valgkonge), og Forholdet mellem Regjeringsmagten og Undersaatterne, eller Kongens og Stændernes indbyrdes Forhold, bestemmes ved en ny Grundlov eller Foreningsakt, skjøndt der hverken herom eller om Haandfæstningens Cassation var meldt det Ringeste i nogen af Akterne, hverken i den som Rigsraadet og Adelen, eller i den som Geistligheden og Borgerstanden indgav*). Samme

*) Flere Deputerede paastode derfor ogsaa, da der blev Tale om Haandfæstningens Ophævelse, at en ny Haandfæstning burde udstedes inden den gamle tilintetgjordes. I Suhms nye Samlinger findes ogsaa aftrykt en Concept, (om hvilken forøvrigt Intet vides, men som

Aften som Arveregjeringen var Kongen overdraget lod han derfor ogsaa Rigets Hofmester afforbre den originale Haandfæstning, men fik fra Rigshofmesteren og de sammenkaldte Rigsraader det Svar tilbage, at den intetsteds var at finde. Dette mistænkelige Svar kunde ikke andet end være ubehageligt for Kongen, hvem Haandfæstningens snarlige Ophævelse maatte være magtpaaliggende. Dertil kom at der i Geistlighedens og Borgerstandens Arveregjerings-Akt blot var andraget paa enhver Stands „tilbørlige“ Privilegiers Vedligeholdelse, medens Rigsraadet derimod i den af samme udstedte Akt havde betinget sig at alle Stændernes Privilegier i alle Maader blev uforkrænkede, hvilket sidste vilde medføre at Kongens Hænder blev lige saa bundne som tidligere. At overlade det til Stænderne at afgjøre dette betydelige Tvistens Punkt, kunde heller ikke ansees for raadeligt. Saasnart Kongen erholdt det nysnævnte Svar lod han derfor strax endnu samme Aften Klokken 10 udfærdige en Befaling, (der blev sendt de Paagjeldende om Natten), ved hvilken 4 Rigsraader, 4 Adelige, 5 Geistlige og 7 af Borgerstanden, (og det for det meste saadanne om hvis Hengivenhed Kongehuset troede sig forsikkret), erholdt Ordre til den næste Dag, om Søndagen efter Prædiken Kl. 10 at samle sig paa Slottet, og der i Venlighed og Sagtmodighed at conferere, hvorledes de eragtede at der med den besluttede Sag om Arveriget paa bedste Maade videre burde omgaaes, saa at Alting dermed uden Forhaling kunde sluttes; og for under deres Hænder at

---

Langebek henfører til 18 Octbr.), til en Kongelig Revers, i hvilken Kongen baade lover at bevare Stænderne deres Privilegier og tillige »med nogle af hver Stand at styre og regjere Danmarks Rige«, og tillige ikke at begynde Krig, slutte Fred, indgaa Forbund med fremmede Stater, paalægge Skatter eller Afgifter eller gjøre Forandringer med Noget, der angaaer samtlige Stænder »med mindre det skeer med samtlige Stænders Samtykke og Bevilling«.

give beskrevet hvad de i saa Maade til Stændernes Fornøielse fandt tjenligt, paa det Alting uden Ophold jo før jo bedre maatte blive tilendebragt. Da denne Committee den næste Dag, den 14de Octbr., sammentraadte, viste der sig megen Meningsforskjellighed. Efter at Raadslagningerne allerede havde været i længere Tid, holdt Professor math. Lange en lang Tale, i hvilken han udførligen opregnede hvorledes enhver Stat i Europa havde deres constitutiones fundamentales, ved hvilke var fat og besluttet hvorledes med Regjeringen skulde forholdes, hvilket han meente ogsaa burde iagttages ved den forehavende Regjeringsforandring, og dette hans Forslag klang vel i en Deels Ører; men Bisop Svane afbrød Forhandlingerne med den Bemærkning, at Aftensang snart skulde begynde, og at det derfor var bedst at opsætte Discussionerne til efter samme, og i Mellemtiden fik Professor Lange Ordre fra Kongen til ikke oftere at indfinde sig. Om Eftermiddagen fortsattes Raadslagningerne. Om at den gamle Haandfæstning skulde casseres, blev man da efter adskillige Indvendinger enige; men „om med hvad Forsikkring Stænderne af Kongen skulde forsynes, om at enhver af dem skulde blive erholdet ved deres Privilegier, som kunde være dem til Gavn og Ære, og det gemene Bedste til Fremtarv", derom reiste der sig megen Strid, og da var det at Bisop Svane, efterat Uenigheden mellem de adelige og og de borgerlige Medlemmer af Commissionen var bleven larmende, og Debatterne alvorlige og heftige, først bragte Enevoldsmagtens Overdragelse til Kongen paa Bane, i det han, (som det synes ifølge egen Drift og øieblikkelig Indskydelse og ikke ifølge nogen aftalt Plan), i en lang Tale erklærede „at det var bedst og raadeligst at Kongen blev givet Hænderne frie til at regjere sine Undersaatter den ene med den Anden efter den Aand, Naade og Viisdom, som Gud Hs. Kongelige Majestæt og hans Afkom vilde forlene" . . . . „at han ikke

vidste noget Kongen og hans Huus skulde forbindes til uden den rette og rene Religion« . . . . og „at dersom Hænderne i ringeste Maade paa Kongen bleve bundne, da vilde det imellem Kongen og Undersaatterne foraarsage en hemmelig Mistro.“ Da Bisskop Svane havde udtalt sagde Rigsraad Bjelke høit, at alt hvad Bisskoppen havde talt var sandt, og at han var af samme Mening, hvilket General Schack ogsaa stadfæstede; hvorpaa hele Geistligheden og Borgerstanden, som nærede stor Kjærlighed til Kongen, og sikkert ventede deres Privilegier forøgede i samme Grad som Kongen fik større Magt, med høi Røst een efter anden bifaldt Bisskop Svanes Forslag, hvori de 6 øvrige Adelige, (som i ethvert Fald vilde have været aldeles i Minoriteten), endelig efterfulgte; og derpaa blev der opsat en skriftlig Erklæring *), som blev underskrevet af alle Commissionens Medlemmer, af hvilken det væsentlige Indhold var, at Man efter at have confereret ansaae det fornødent „at Hs. Kongelige Majestæt sin Eed remitteres og Haandfæstningen overleveres, i al Underdanighed formodende at Hs. Majestæt lader formere en Reces, (et Ord, der ofte brugtes om Haandfæstninger), saaledes som det kan være Hs. Majestæt, Riget og enhver Stand især til Gavn, og til det gemene Bedste.“ Denne Erklæring blev silde om Aftenen leveret Kongen, som modtog den med stor Naade. Adelen, som naturligviis strax fik det der var skeet at vide, fremsatte ingen Protest mod Commissionens Competence, (sandsynligviis fordi de mere have frygtet for hvad de ringere Stænder kunde beslutte, Forfatningen betræffende, end for hvad Kongen vilde bestemme), men var kun iøvrigen sysselsat med at faae deres Privilegier anbefalede til Kongen, fra hvilken de i saa Henseende modtog et naadigt Svar, og Haandfæstningen blev derfor ogsaa uden Indsigelse

*) Aftrykt i Suhms nye Samlinger, 1ste Bind S. 248.

casseret den 16de October ved en Paategning derom paa en Copi af samme, (da Originalen ei var til at finde), hvilken Stænderne underskrev. Den 18de fandt en høitidelig Arvehylding Sted, og den 14de Novbr. en Continuations-Arvehylding, ved hvilken alle de, som havde undladt at møde ved Rigsdagen, og som altsaa ikke havde bivaanet den første Arvehylding, tilligemed en Repræsentation for Bondestanden, vare indkaldte, og ved denne Leilighed blev der den 17de November forelagt de forsamlede Stænder en ny Revers om Ophævelsen af Haandfæstningen til Underskrift*).

At Arveregjeringen var indført, og at Haandfæstningen var ugyldig var saaledes nu utvivlsomt; men Kongens Ret til selv at bestemme hvorledes den nye Regjerings Form skulde være, var derimod ikke klar. At Kongen antog at han havde en saadan Ret, sees af flere Omstændigheder**); men det er neppe undgaaet hans Opmærksomhed at der herom kunde være afvigende Mening, fordi Committeen var eensidigen udnævnt

*) Aftrykt i Fogtmans Reskriptsamling.

**) I den Tale Rigsraad Reetz ved Hyldingen den 18 Octbr. holdt til Stænderne paa Kongens Vegne, blev det Kongelige Løfte saaledes givet, at Hs. Majestæt vilde benytte den ham overdragne Magt til at oprette en saadan Regjeringsform, at Alle skulde have sig en christelig og mild Regjering at vente af Hs. Majestæt, Hans Arvinger og Efterkommere, og denne Yttring findes gjentaget i den trykte Bekjendtgjørelse om Regjeringsforandringen, som Kongen den 16de Novbr. lod udstede ved Continuations-Arvehyldingen (see Fogtmanns Reskriptsamling); den 20 Octbr. lod Kongen Rigsraadets Arkiv og alle dets Protokoller og Papirer bringe op paa Slottet, og viste derved, at hele den ældre Regjeringsform var ophørt; og den 4de Novbr. lod han udgaa en Provisionalordonnance, der indeholdt Grundtrækkene for den nye Statsforvaltning.

Ved Besættelsen af de høie Poster, som denne Provisional-Ordonnance oprettede, blev en Deel af de Mænd, som meest havde fremmet Regjeringsforandringen, betænkt, ligesom der ogsaa blev tildeelt flere af dem betydelige Belønninger i Penge, Jordegods, Værdigheder og Titeler.

af Kongen, uden at han af Rigsraadet eller Stænderne var blevet bemyndiget til at nedsætte den, eller til selv at vælge de Medlemmer, hvoraf den skulde bestaae; fordi Committeen kun havde afgivet en Meningsyttring eller Betænkning, som Stænderne kunde forkaste, men ikke nogen Bemyndigelse for Kongen i den omhandlede Henseende, hvilken den heller ikke var berettiget til at give; og endelig fordi selve Stændernes Ret til at have meddeelt Kongen en saadan Bemyndigelse, uden ved en saa vigtig Handling at have deres Committenters Fuldmagt, godt kunde kaldes i Tvivl.

Derfor besluttede Kongen ogsaa, efter at nogen Tid var forløbet, ved et nyt Dokument at fjerne enhver Tvivl med Hensyn til hans Ret til selv at bestemme den nye Regjeringsform. Dette Dokument er den saakaldte Souverainitetsakt af 10de Januar 1661, som Kongen ved dertil udnævnte Commissarier lod bringe Landet rundt, for at den i tre ligelydende Exemplarer kunde erholde Underskrifter, det ene Exemplar af saa mange Adelsmænd som muligt, det andet af hele Geistligheden, og det tredie af alle Magistratspersoner og to Borgere i hver Kjøbstad*). Ved denne vigtige Akt stadfæstede Nationen Overdragelsen af Arverettighed, „samt alle jura majestatis, absolut Regjering og alle Regalia for Kongen og hans Efterkommere, saa længe nogen af dem maatte være til paa den mandlige eller qvindelige Linie, som en absolut Arvekonge"; hvorhos det ogsaa stilles i Kongens egen naadigste Villie, ikke alene hvorledes Regjeringen senere skulde anstilles", men og-

*) Dette Dokument findes trykt i Suhms Nye Samlinger 1ste Bd., hvor Geistlighedens 980 Underskrifter ligeledes findes anførte S. 256, og Kjøbstadborgernes 393 Underskrifter S. 275, hvorimod Adelens Underskrifter (18 Rigsraaders og 163 andre Adeliges, blandt hvilke Corfitz Ulfeldts), endnu ere utrykte. Alle tre Exemplarer opbevares Geheimearkivet.

saa hvorledes Successionsordenen skulde være, og om hvorledes der skulde forholdes i Tilfælde af en Thronarvings Minorennitet, og endelig erklæres at Kongens „sidste Villie“ om disse Punkter skulde som en Fundamental Lov blive efterlevet i alle sine Clausuler af Undersaatterne ifølge den med Eed bekræftede Arvehylding.

Ved dette Dokument var Kongens Ret til efter eget bedste Skjønnende at anordne den nye Regjerings Forfatning bragt paa det Rene. At Stænderne ikke tænkte sig at Kongen vilde benytte denne Ret til at indføre et uindskrænket Kongedømme, i hvilket ingen af Rigets Stænder havde nogen Deel i Magten, er klart af flere Omstændigheder*); og i Begyndelsen synes det aabenbart heller ikke at have været Kongens Mening**),

---

*) I det af Svane conciperede, og af Geistligheden og Borgerskabet den 8de October til Rigsraadet indleverede Dokument om Arveregjeringen hedder det: at Kongen skulde forsikkre Stænderne med en skriftlig Revers; i sin høi idelige Lykønskning til Arveretten yttrede Svane: at Kongen tilligemed Stænderne vilde sætte noget istedetfor de gamle Love; i selve Dokumentet af 14de Octbr. omtales i Slutningen „de førstkommende Herredage“; i Borgerskabets Forestilling af 24 Octbr. andrages paa at alle Love og Recesser maatte forelægges Stænderne førend de udkom m. m. desl.; i Kjøbenhavns Borgerskabs Forestilling af 30te Octbr. andrages paa at alle Stænder maatte give deres Stemme til Besættelsen af de høieste Rigsembeder; i dets Forestilling af 22de Novbr. andrages paa at alle Stændermøder for Fremtiden maatte holdes i Kjøbenhavn; og endeligen synes ogsaa det, at Regjeringen lod 41 Aar hengaa inden den lod Kongeloven komme til Folkets almindelige Kundskab at vise, at Man ventede at den vilde opvække ualmindelig Opmærksomhed.

**) Kongen lod saaledes Stænderne forblive samlede til den 4de Decbr., og lod dem deliberere over offentlige Sager, som han lod dem forelægge; i Frdg. 28 Novbr. 1660 paaberaaber han sig endogsaa at den er given med samtlige Stænders Samtykke; i Provisional-Ordonnancen af 4de Novbr. hedder det i Slutningen, at Kongen i Sager der angaae Krig, Fred, Traktater og Paalæg af Skatter og Afgifter vil sammenkalde alle Rigets Stænder m. m. desl.; og i Kjøbenhavns Privilegier af 24de Juni 1661 hedder det, at naar

fa Enevoldsmagten i den Aand, i hvilken den fremtraadte i Slutningen af det 17de Aarhundrede og i Løbet af det forrige indtil Aaret 1784, er ikke engang fra Frederik den 3dies Tid, men først fra Christian den 5tes, efterat Kongeloven var ophørt at være en Hemmelighed. At Kongen imidlertid ved nøiere at overveie Sagen kunde komme til det Resultat, at det var rigtigst at indføre en aldeles uindskrænket Regjeringsform, og at det kunde skee uden at vække Nationens Misfornøielse, er let forklarligt af de daværende Forhold. Det var ingenlunde at vente at Geistlighed, Borger- og Bondestanden skulde ved Møder af alle Rigets Stænder kunne i Længden holde Adlen Stangen; thi foruden at Adlen havde Kaldsret til Størstedelen af Landets Præstekald, var Geistligheden paa flere Maader afhængig af samme; Borgerstanden var kun i Kjøbenhavn nogenlunde velhavende, dannet og uafhængig; og Bondestanden befandt sig næsten hele Landet over i en aldeles undertrykt og vankundig Tilstand; og hvis Kongen havde deelt Regjeringsmagten med Stænderne, da vilde Adelsvældet efter al Sandsynlighed inden en ikke lang Tids Forløb atter været vendt tilbage og efterhaanden være kommet paa sit tidligere Standpunkt, især deleshed hvis en mindre kraftig Regent kom paa Thronen, og hele Frugten af Regjeringsforandringen vilde da været spildt, og det rimeligviis for stedse, da Adlen vel nok vilde have sørget for at ingen Leilighed til paany at berøve den dens Magt atter skulde indtræde. — Dertil kommer at der, hvis Kongen kaldte Stænderne til Deeltagelse i Regjeringen, var al Sandsynlighed for at Statens Vel aldeles vilde blive tilsidesat for Stændernes egoistiske Bestræbelser for at faae deres Privilegier udvidede, og at der vilde opstaa en aldrig ophørende Strid og Kamp i Anledning af de Forrettigheder, som hver Stand allerede havde,

Kongen for godt befinder Stænderne at sammenkalde, da skulle Kjøbenhavns Borgere rc.

eller vilde opnaa. Privilegiers Stadfæstelse og Udvidelse var nemlig Tidens Feltraab, som ogsaa gjenlyder saa uafbrudt fra alle Forhandlingerne paa Rigsdagen 1660, og findes gjentaget saa ofte i alle de Dokumenter og Akter som dengang bleve udstedte, og sees saa tydeligen saagodtsom udelukkende at have beskjeftiget alle de Deputeredes Tanke, at den hele Rigsdag under Læsningen af hvad der forefaldt paa samme forekommer Een som et Stevnemøde af Mænd, der vare komne sammen for at see hvorledes de paa bedste Maade kunde bevare og fremme deres Standsinteresser. Hvis Regjeringen derfor skulde kunne benytte den til samme overdragne Magt til at fuldbyrde Tidens Opgave, nemlig Lighedsprincipets successive Realisation, — ikke, som Geistligheden og Borgerstanden vilde det, ved at forøge deres og ved at formindske Adelens Privilegier paa Bondestandens Bekostning, hvis privilegieløse Tilstand Man ligefrem forudsatte, da hele Nationen jo ikke kunde bestaae af lutter Privilegerede, men Lighedsprincipets Realisation ved at Alle ved alt Privilegievæsens Afskaffelse bleve lige for Loven —, da maatte den ikke dele Magten med Stænderne, men den maatte stille sig aldeles over disse som Almeenvellets, til alle særlige og i Strid med det almindelige Bedste værende Forrettigheders og Interessers Bekæmpelse kaldede, Repræsentant *). Men med dette Formaal stadigen for Øie maatte ogsaa den uindskrænkede Magt benyttes, naar den skulde have en fornuftig og moralsk Betydning; og en Konge der begunstigede Aristokratiet, hvis Bekæmpelse var det væsentligste Motiv til Enevoldsmagtens Overdragelse, vilde ikke blot derved blive i høieste Grad upopulair, men han vilde ogsaa misbruge den ham viste Tillid, og gjøre sig skyldig i hvad Man i juridisk Sprogbrug vilde kalde for Contraktens Misligholdelse. At Frederik den 3die benyttede den ham givne Bemyndigelse til at anordne Regjeringsformen

*) Jfr. 1ste Deel S. 526–527.

til at indføre den uindskrænkede Kongemagt, (om hvis rette Opfattelse nærmere er handlet i det Følgende S. 445 ff.), kan saaledes ikke med Rette belægges med Historiens Misbilligelse, og det opvakte heller ikke nogen Utilfredshed hos hans Samtid, skjøndt denne visnok ikke gik ud fra det nysanførte Synspunkt, men fra andre Betragtningsmaader. Borgerstanden og Geistligheden ventede deres egne Privilegier forøgede og Adelens formindskede i samme Grad som Kongens Magt blev større, og Adelen frygtede langt mere for de øvrige Stænders Misundelse og Harme end for Kongen, hvis Sagtmodighed, Mildhed og Retsind var almindeligen bekjendt; nogen politisk Frihed gik ikke tabt for andre end Adelen ved Enevoldsmagtens Indførelse; thi kun Adelen var dengang fri, de øvrige Stænder var det derimod ikke engang af Navn, og Man havde saaledes Intet imod at faa een Herre istedetfor mange; Kongen besad i høi Grad Nationens Tillid og Kjærlighed, og Antallet paa dem, som havde Opmærksomheden henvendt paa en fjernere Fremtid, var i en saa egoistisk Tidsalder naturligviis kun ringe; og endelig var Adelsvælde i de fleste andre europæiske Stater i den nærmest foregaaende Tid blevet afløst af Enevoldsmagt, og den med Regjeringsformen foretagne Grundforandring var saa lidet noget Ukjendt eller historisk Nyt, at det meget mere var en Efterligning af hvad der i andre Lande tidligere var foregaaet som Resultat af en langsommere Forholdenes Omskiftelse.

Kong Frederik den 3die benyttede imidlertid ikke strax den ham givne Bemyndigelse til at anordne hvorledes Regjeringen skulde anstilles, men først den 14de Novbr. 1665 blev — (efter at den berømte Publicist Herman Conring og Kongens tydske Cantslers Th. Reinking, og visnok Flere Andre, havde afgivet Betænkninger, som dog nok kun bleve Lidet afbenyttede) — den udførlige Disposition underskrevet, som først, i Overeensstemmelse

med det i Akten af 10de Januar 1661 brugte Udtryk „sidste Villie" (jfr. S. 350), i lang Tid blev kaldet Kongens Testament, men senere, efter at den var bleven bekjendtgjort, lex regia eller Kongeloven. Den, der har conciperet samme, er efter al Sandsynlighed Kongens Geheimesekretair Schumacher (Griffenfeldt), og at han har reenskrevet og parapheret den, er afgjort. Den blev i lang Tid behandlet som den allerstørste Hemmelighed, saa at ikke engang den indflydelsesrige Dronning Sophie Amalie kunde opnaae at faae den at see, og Schumacher skal ved Eed have være forbundet til ikke at vise den til Nogensomhelst. Ved Christian den 5tes Thronbestigelse, den 9de Febr. 1670, blev den vel fremtaget og oplæst i det forsamlede Statsraad, ligesom den senere atter blev oplæst ved Kongens Salving; men de Commissarier, som udarbeidede den danske Lov, fik den dog ikke til Gjennemlæsning, men erholdt kun nogle Uddrag af den, som findes indførte i Danske Lovs 1—1—1 og 1—2—1. Først i Aaret 1709 bestemte Kong Frederik den 4de sig til at lade den komme til almindelig Kundskab ved en Pragtudgave, der dog ikke kom i Boghandelen, hvorimod en senere Udgave fra Aaret 1722 blev solgt til Alle og Enhver.

Da kun de af dette Skrifts Eiere, som ere Jurister, kunne forudsættes at være i Besiddelse af denne for Alle i høieste Grad vigtige Lov, og da der ved i det Følgende at kunne henvises til sammes Artikler vil kunne spares næsten lige saa megen Plads, som dens Aftrykkelse vil optage, saa meddeles den her in extenso.

Wii Friderich den Tredie af Guds Naade, Dannemarkis, Norgis, Wendis og Gottis Konning, Hertug udi Schleswig, Holsten, Stormarn og Dithmarschen, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst, Giøre alle vitterligt, At eftersom Wi ikke alleene af andres Exempel, men end og af egen Forfarenhed haver fornummet og udi Gierningen befundet, hvor underligen den store og almegtige Gud over alle Konger og Herskaber, saavelsom deris underhavende Riger og Lande efter sin urand-

fagelige Viisdoms Raad herster og alting der udi styrer og bestikker; Fornemmeligen i det hans Guddommelige Almagt den over Os, Voris Kongelige Huus og disse Vore Kongeriger og Lande udi forgangne Aaringer svævende Fare, ja fast øjenspynlig forestaaende yderste Fordery og Undergang saaledis faderligen haver afvendet og til saadan en Ende udført, at vi ikke alleene er bleven redded og sat udi ynskelig Fred og Rolighed, mens endogsaa Voris da værende Rigens Raad og samtlige Stænder Adel og U-adel, Geistlig og Verdslig dertil bevæget, deris forrige Kaar og Valrettighed at afstaa og begive, den tilforne af Os underskreevne Haandfæstning med alle sine Gienparter, Puncter og Clausuler død magtesløs og til intet at giøre, Os fra Voris Eed, Vi giorde, der Vi først traade i Regieringen, udi alle Maader og uden nogen Exception quit og fri at erklære, og saaledis Os og de af Os, saasom Hovedet og første Ejere, ved ret lovlig Ægteskab needstigende Mand og Qvinde Linier, saa lenge nogen af dennem i Live ere, Arverettigheden til disse vore Kongeriger Danmark og Norge, samt alle Jura Majestatis, absolute Magt, Souveraineteet, og alle Kongelige Herligheder og Regalier utvungen og uden nogen Voris Tilskyndelse, Anmodning eller Begiæring, af egen fri Villie og fuldberaad Huu allerunderdanigst at andrage og overantvorde, dislige at renunciere den af Os paa Voris Elskelige kiære Søns Printz Christians Vegne Anno 1650 den 18 Junii udgivne Revers, samt Voris provisional Disposition dateret Anno 1651 den 9 Junii, saavelsom og alt hvis udi Recessen, Ordinantzen og andre Forordninger kunde findes, Haandfæstningen gemeß, at stride mod denne Voris Arverettighed, Souverainetet og absolute Regiering, stillende det ogsaa udi Voris egen Allernaadigste Villie ikke alleeniste paa hvad Maade Regieringen herefter skulde indrettis, mens endog hvorledis med Succeßionen og Arve-Liniernes ordentligen paa hin anden følgende Rad blant Mand og Qvinde Kiøn skulde forholdes, og paa hvad Maneer i den mindre-aarige Konges unge Alder (om slig minorennitet i Fremtiden sig maatte tildrage) Regimentet skulde føres og bestikkes, og her om efter Voris egen Naadigste Lykke og Velbehag een Forordning at giøre, som de da lovet og med Eed sig forpligtet haver, at skulle være dennem deris Arvinger og Posteriteten een Fundamental, det er uforanderlig Grundvolds Lov, og af dennem udi alle sine Puncter og Clausuler efterkommes, saa at Vi, Voris egte Livsarvinger og deris Descendenter udi ingen Maade hemmelig eller aabenbarlig derimod af dennem eller deris Arvinger og Efterkommere skulde hindres og foruroliges, mens ydermeere med Eed forbundet sig imod alle og eenhver, i hvem det være kunde, Indlændske eller Udlændiske, som herimod skulde ville handle eller tale, saadant at forsvare, Liv og Ære, Gods og Blod derhos at opsætte, og at fra saadan deris Pligt og Skyldighed dennem deris Arvinger og Efterkommere ingen Venskab eller Fiendskab, Frygt eller Fare, Gavn eller Skade, Had, Avind, eller nogen menniskelig List og Paa-

fund udi ringeste Maade skulde afvende, og hvad helles ydermeere deris underdanigste Løfter og Tilsagn ere, hvormed bemeldte Voris kiære og tro Undersaatter deris inderlige Devotion og Kiærlighed til Os, og deris hiertelig Attraa til Voris Kongelige Arve-Huses florerende Fremvext og Tiltagelse og disse Vore Arve-Kongerigers almindelig Tryghed og rolig Velstand haver villet give tilkiende. Da have Vi ogsaa saadan den Guddommelige Forsyyns synderlige Skikning og Voris kiære og tro Undersaatters store Kiærlighed og allerunderdanigste Devotion til Os tilbørligen overvejet og betragtet, og derfor billigen vore Tanker der hen vendet og rettet, saadan Regierings Form og Arve-Succession at forordne og beskikke, som sligt et Enevolds Arve-Konegdømme og Regimente det endeligen fordrer og udkræver, hvilken Vi ogsaa med og udi denne KONGE-LOV, saa som Kongedømmets rette uforanderlige Fundamental Lov, vil have forordnet og beskikket, som skal holdes og agtes af Voris Arvinger, deris Efterkommere og Descendenter, saavelsom og af meenige Vore Kongerigers og Landes Indbyggere, fra den Høyeste til den Laveste, ingen undertagen, for en fuldkommen urygelig og uimodsigelig Forordning og Lov til ævig Tiid.

I. Den beste Begyndelse til Alting er at begynde med GUD. Det første derfore som Vi for alting ville udi denne KONGE-LOV alvorligen have befalet, er: At Voris Efterkommere, Børn og Børne-Børn i tusinde Leed, paa Fæerne og Møerne, Enevolds Arve-Konger over Danmark og Norge ære, tiene og dyrke den eene rette og sande GUD paa den Maade og Maneer som hand sig i sit hellige og sande Oord aabenbaret haver, og Voris Christelige Tro og Bekiendelse klarligen derom formelder efter den Form og Maade som den reen og uforfalsket er bleven foresat og fremstillet udi den Augsburgiske Confession Aar Eet tusind fem hundrede og tredive, og ved samme reene og uforfalskede Christelige Tro holde Landsens Indbyggere, og den vældeligen haandthæve og beskierme i disse Lande og Riger mod alle Kiettere, Sværmere og Guds Bespottere. II. Danmarkes og Norges Enevolds Arve Konge skal være herefter og af alle Undersaatterne holdes og agtes for det ypperste og høieste Hoved her paa Jorden over alle Menniskelige Love, og der ingen anden Hoved og Dommere kiender over sig enten i Geistlige eller Verdslige Sager uden GUD alleene. III. Skal derfor ogsaa Kongen alleene have høieste Magt og Myndighed til at giøre Love og Forordninger efter sin egen gode Villie og Velbehag, at forklare, forandre, formeere, formindske ja og slet at ophæve forrige af hannem selv eller af hans Forfædre udgivne Love, (denne KONGE-LOV alleene undertagen, hvilken saasom Kongedømmets rette Grund og Grundvolds Lov jo endeligen faar at blive uforanderlig og urygelig) saa og at undertage hvad og hvem hand lyster udaf Lovens almindelige Befalning. IV. Skal og Kongen eene have høieste Magt og Myndighed at isette og afsette alle Betiente høie og lave, være sig hvad Navn og Titel de have kunde, efter sin egen fri

Villie og Lyste, saa at alle Embeder og Bestillinger, i hvad Myndighed de haver, skal af Kongens Enevolds Magt saasom af en Kilde have sin første Oprindelse. V. Kongen skal eene have Vaabens og Væbnings Magt, at føre Kriig, slutte og ophæve Forbund med hvem og naar hand det got befinder, Told og ald anden Contribution at paalegge, eftersom enhver vel veed, at Riger og Lande ikke tryggeligen kand besiddes uden væbnet Magt, og Krigsmagt kand ikke holdes uden Besoldning, og Besoldning ikke bringes til veie uden Skat. VI. Skal og Kongen eene have højeste Magt over ald Clerieiet fra den Højeste til den Laveste, at bestikke og anordne ald Kirke og Gudstieniste; Mooder, Sammenkomste og Forsamlinger om Religions-Sager, naar hand det raadeligt eragter, byde, forbyde; og i Almindelighed, korteligen at sige, skal Kongen eene have Magt at bruge alle Regalier og Jura Majestatis hvad Navn de og have kunde. VII. Alle Regierningens Erinder, Breve og Forretninger skal udi ingen end udi Kongens Navn og under hans Signete udgaa, og skal hand altid selv sin Haand underskrive, om hand helles er kommen til sine myndige Aar. VIII. Kongens myndige Aar skal agtes hans Alders fiortende Aar, det trettende fuldendet, det fiortende begyndt, saa at saa snart hand træder i sit fiortende Aar, skal hand selv offentlig forklare sig myndig at være, og ingen Værge eller Formyndere meer at ville bruge. IX. Kongens Værgemaal og Formynderskab, imedens hand er mindre Aaring, skal i alle Maade saalevis bestikkes ligesom den nest for hannem regierende Konge for sin dødelig Afgang skriftligen der om forordnet haver. Mens dersom Ingen saadan Forordning eller sidste Villie fandtes, da skal dermed forholdes som efterfølger, nemmeligen: Enkedronningen, som er den mindreaarige Konges rette kiødelige Moder skal være Regiente, og hende til Hielp og Bistand i Formynderskabet tilføyes de Syv højeste Kongelige Raad og Betiente, og skulle disse samtligen forestaa Regieringen, og alting efter de meste Vota beslutte, hvor da Dronningen skal have tvende Stemmer; og hver af de andre ikkun een Stemme; og skulle alle Breve, Befalinger og alle Regieringens Erinder altid forrettes og udstædes i Kongens Navn, endog de af Regenten og samtlige Regierende Formyndere underskrives. X. Er Enkedronningen Kongens Moder ved Døden afgangen, eller og træder paa ny i Egteskabs Stand igien, da skal den neste Kongens Frende, blant Printzerne af Blodet af Voris needstigende Linier, som her i Riget er og altid kand blive tilstæde, være Regiente, (dersom hand helles er kommen til sine myndige Aar, som skal agtes at være hans Alders Attende Aar, det syttende fuldendet, det attende begyndt,) og iligemaade have tvende Stemmers Rettighed; Og helles videre med alting forholdes som før er meldet. XI. Men dersom forbenevnte Printz af Blodet ikke endnu var kommen til myndig Alder, saa og helles om ingen Printz af Blodet var forhaanden, da skulle ovenbemelte Syv højeste Kongelige Betiente alleene forestaa og forvalte

Regieringen og Formynderskabet med lige Magt og Myndighed, og hver Persoon have een Stemme: Og saa alting fremdeelis efter den Maade som før er sagt. XII. Dersom og nogen af de Regierende Formyndere fattedes ved dødelig eller anden Tilfald, da skal de øvrige strax een anden, som dygtig til Bestillingen er, udi hans Sted indsette, og hvem da er hans Efterkommere i Embedet, skal og betræde hans Sted og besidde hans Sæde udi dette Regierende Formynderskab. XIII. Regienten og samtlige Regierende Formyndere skulle strax svære Kongen ikke alleene Huldskab og Troskab, mens end og i sær belangende deris Formynderskab, at de i Kongens Mindreaarighed vil saaledis forestaa Regieringen, at Kongens absolute Souveraine Enevolds Magt og Arverettighed i alle Maade uforkrenket og uformindsket hannem og hans Efterkommere bevares, og helles alting saaleedis styre og raade som de det agter for GUd og Kongen at forsvare. XIV. Og saa snart de have giort deris Eed, og træder til deris Embedis Forretning, da skal det første, de tager sig for, være, at de strax uforhalet forfatter et rigtig Inventarium, det er Forteignelse paa disse Rigers og underliggende Landes Stæder, Festninger, saa og Gods, Kleinodier, Penge, Krigsmagt baade til Lands og Vands, saavelsom ogsaa ald Kongens Indtegt og Udgift, saa at her af strax kand eragtes udi hvad Tilstand de det Regierende Formynderskab antræder, efter hvilken Fortegnelse de og foruden nogen Paaskud igien haver at giøre Regenskab og svare Kongen til alting, og staae Hannem til Rette for ald Tiltale, saa snart Hand er kommen til sine myndige Aar. XV. Skal da derfor og herefter aldrig disse Riger og Lande holdes for at være foruden Konge imedens Voris needstigende Linier varer paa Færne og Mørne, saa at saa snart een Konge ved Døden afgaar, er strax virkeligen og i Gierningen selv Konge og fører Konge Navn og Titel den som Arve-Linien den neste at være udviiser, og skal hannem strax Kongelige Majestetes Titel og ubundne Enevoldsmagt arveligen være til og hiemfalden det samme Øieblik hans Formand Aanden opgiver. XVI. Og endog, i det alle Stænder, Adel, U-adel, Geistlig, Verdslig een ubunden Enevolds Kongedømmes Magt Os og de af Os needstigende Linier paa Færne og Mørne til ævig Tiid arveligen haver eengang overdraget, her efter strax, naar een Konge ved Døden afgaar, den neste i Arve-Linien Krone, Scepter og Eenevolds Arve-Konge, Titel og Magt det samme Dyeblik eigner og tilkommer, saa at ingen videre Overantvordning i nogen Maade behøves, eftersom Kongerne i Danmark og Norge her efter til ævig Tiid, imedens nogen af Voris Kongelig Arvestamme er til overs, ere fødde og baarne og ikke kaarede eller valde Konger, ikke dismindre paa det al Verden skal vide, at Danmarkes og Norges Konger holder det for deris største Høihed, at ydmyge sig for GUD, og at de agte det for deris høieste Magt og Vælde at være velsignet af GUd ved hans Ords Tienere til en lykkalig Begyndelse paa deris

Regimente, da ville Vi og at Kongen offentlig i Kirken med dertil sømmelige Ceremonier lader sig salve. XVII. Men Kongen skal aldeelis ingen Eed eller nogen Forpligt, i hvad Navn det og have kand, muntlig eller skriftlig fra sig give, efterdi hand saasom een fri og ubunden Eenevolds Konge ikke kand bindes af sine Undersaatter ved nogen Eed eller forestrevne Forpligtelser. XVIII. Kongen kand lade sin Salvings højtidelige Fest holdes naar Hannem lyster, endog Hand ikke er kommen til sine fuldmyndige Aar, og er det jo før jo bedre at annamme og bekomme GUds Velsignelse og HErrens kraftige Biistand som følger hans Salvede; Dog alt hvad som Ceremonier ikkun angaar, dermed kand forholdes efter som Tidens Leilighed det beqvemmeligst at være udviiser. XIX. Og efterdi Fornuften og den daglige Forfarenhed noksommeligen lærer at een samlet og sammenknyttet Magt er langt sterkere og af større Kraft og Fynd end den som er adskilt og adspreed, og jo større Vælde og Herredømme een Herre og Konge besidder, jo tryggere lever Hand og hans Undersaatter for alle udvortes Fienders Anfald; Da ville vi ogsaa at disse vore Arve Kongeriger Danmark og Norge, samt alle de dertil hørende Provincier og Lande, Øer, Festninger, Kongelige Herligheder og Rettigheder, Kleinodier, Penge, og alle andre Mobilier, Krigsmagt og Rustning baade til Lands og Vands, saavelsom ogsaa alt hvis Vi nu med sær Ejeres Ret besidde, eller her efter enten af Os eller af Voris Efterkommere med Sværdet vindes eller ved Arv og nogen anden lovlig Titel og Middel forhvervis kand, altsammen, intet undertaget, skal uskiftet og udeelt være og blive under een Danmarkes og Norges Eenevolds Arve-Konge; De andre Printzer og Printzesser af Blodet lade sig nøje med Haabet, og bie indtil Raden omsider kommer til dennem og deris Linier, een efter anden. XX. Og saasom Vi nu i foregaaende have anordnet, og som een højest nødvendig Artikel i denne KONGE-LOV alvaarligen ville, at skulle ubrødeligen og uden ald Imodsigelse holdes, at nemmelig disse Vore Riger, og alle de Lande som Vi nu virkeligen besidde eller og i Fremtiden kunde have Arve-Ret og billig Tiltale til, ingenlunde maa adskilles, skiftes eller deles; Saa ville Vi ogsaa at da derimod de andre Kongelige Børn med nødvendig og reputeerlig Underholdning, deres Stand nogenlunde gemeß, af Kongen forsørges, hvormed de og i alle Maade skulle lade sig nøje enten de i reede Penge eller i Land-gods bliver aflagt, og dersom Land-gods, være sig under hvad høj Ære-Titel det være kand, dennem forundes og tillegges, skulle de den aarlige Indkomst, Nytte, Brug og Frugt alleeniste deraf deris Lives Tiid have sig at tileigne; Ejendommen samt ald Kongelig Overmagt stedse hos Kongen forblivende: Hvilket og iligemaade om Dronningens Livgedinge er at forstaa. XXI. Ingen Printz af Blodet, som her i Riget er og udi Voris Gebeet sig opholder, maa gifte sig, eller af Landet rejse, eller begive sig i fremmede Herrers Tieniste, med mindre

hand af Kongen Forlov dertil erlanger. XXII. De Kongelige Døttre og Systre skulle med Fyrstelig Underhold forsynes, indtil de med Kongens Villie og Vidskab træder i Egteskabs Stand, da de med en Fyrstelig Bruudskat i reede Penninge skal forsørges efter Kongens egen milde Behag, og derimod frasktive sig fra nogen videre Underhold hos Kongen for dem eller for deris Børn at søge og begiære, indtil Arve-Successionen udi Regieringen dem kunde tilfalde. XXIII. Dersom Kongen ved Døden afgaar, og den neste i Linien til Arve-Successionen udi Regieringen er da ude af Riget, naar Arven hannem tilfalder, da skal hand strax, alle andre Ærinder tilside sat, uforhalet her ind i sit Rige Dannemark begive sig at bo og holde Hoff, og Regieringen strax antræde. Og dersom samme neste i Linien og da rette Eenevolds Arve-Konge ikke indstiller sig inden trei Maaneders Forløb, som er at beregne fra den første Dag hannem forrige Konges dødelig Afgang bliver forkyndet og anmeldet, da skal, med mindre hand ved Sygdom eller anden uomgiengelig Tilfald lovligen var forhindret, i hans Sted være Konge den neste efter hannem udi Linien, som helles efter hans Død er nest til Arven. Med Statholderiet og Regimentets Forvaltning imidlertiid indtil Kongen kommer skal forholdes saa som i KONGE-LOVEN om det Regierende Formynderskab er anordnet. XXIV. Printzerne og Printzesserne af Blodet skulle have den øverste Stæd i Sæde og Gang efter Kongen og Dronningen, og iblant sig selv have Præcedentie og Oversted, ligesom Linien udviser dem at være nest til Arve-Successionen udi Regieringen. XXV. De skulle og for ingen Underdommere svare, mens deris første og sidste Dommer skal være Kongen eller hvem hand særdelis dertil forordner. XXVI. Hvad som nu udi foregaaende om Kongens Enevolds Herredømmes Magt og Høihed sagt er, og dersom noget helles kunde være som ikke nu i sær var udtrykkeligen forklaret, er tilsammen korteligen begrebet i disse saa mens fyndige Ord: At Danmarkes og Norges Konge er feen fri Høiest fuldmegtig Eenevolds Arve-Konge, saa at alt hvis om een Absolut Souverain Christen Arve-Konge kand til Beste siges eller skrives, det skal alsammen ogsaa om Danmarkes og Norges Eenevolds Arve-Konning udi den yndeligste og beste Meening forklares og udtydes; hvilket og iligemaade om Danmarkes og Norges Eenevolds Arve-Dronning er at forstaa, naar Arve-Successionen udi Regieringen nogen Printzesse af Blodet i sin Tiid skulde tilfalde. Og eftersom den daglige Forfarenhed og andre Landes ynkelige Exempler noksom udviser, hvor skadeligt det er, naar Kongers og Herrers Mildhed og Fromhed saaleedis misbruges, at deris Magt og Myndighed af een eller anden, ja end og undertiden af deris egne nermeste og høyest betroede Tienere, fast ufyynligen dennem beskæres, og i saa maade det gemeene Beste ligesaa velsom Kongerne selv liider største Forfang og Afbrek, saa at det mangesteds høiligen havde været at ynske, at Konger og Herrer med større Nidkiærhed havde holdet over deris Myndighed end tidt og ofte

skeet er; Da ville Vi og alvorligen have Voris Efterkommere Enevolds Arve-Konger over Danmark og Norge befalet, at de med et nidkiær og vaagendes Oie give Agt paa at holde deris Arve-Rettighed og Absolute Souveraine, det er, Enevolds-Magtes Høihed uforkrenket, ligesom den nu af Os her udi denne KONGE-LOV dennem til ævindelig Arv fuldkommen er forestillet; Og derfor ogsaa til dens ydermeere Bestyrkelse nu hermed strengeligen byde og befale, at dersom nogen, være sig hvem det være kunde, skulde understaa sig at udvirke eller forhverve noget som kunde i een eller anden Maade være Kongens Absolute Souveraine Enevolds Magt til Afbrek og Forfang, skal dog alt hvis saaledis kand være tilsagt og erlanget, holtes for usagt og ugiort, og de som sig sligt forhvervet eller tilsneeget haver straffes som de der Majesteeten beleidiget og imod Kongens Enevolds Herredømmes Høihed groveligen sig forgrebet haver. XXVII. Og som vi tilforne sagt haver, at een alleene skal være Enevolds Konge og Herre over disse Riger og alle Os underliggende Lande, eller som i Fremtiden kunde tillagde vorde, og de andre Kongelige Børn at skulle lade sig nøie med hvis Kongen dem til nødvendig Underhold, deris Stand nogenlunde gemeß, vil forunde, og med det Haab de haver i sin Tiid til Arve-Successionen udi Regieringen; Saa ville Vi nu, ald Tvist og Striid at forekomme og at afverge, korteligen her anordne i hvad Rad og paa hvad Maade og Maneer Een efter anden i sin Tiid Arveligen udi Regieringen haver at succedere. Skal derfor Sværdsiden udi ret lovlig Ægteskab avlet, altid først Arve-Successionen udi Regieringen tilhøre, og imedens Mand af Mand er tilovers, saa lenge skal hverken Qvinde af Mand ej heller Mand eller Qvinde af Qvinde kaldes, og aldeelis ingen af Mørnestammen Kronen arve, saa lenge paa Fædernestammen nogen Livs Arving findes, saa at end og Qvinde af Mand skal gange for Mand af Qvinde. XXVIII. Skal og i Arvetallets Rad at merke alt Linierne nøie tagis i agt, saa at der ikke for Alderens Skyld springes af Linie i Linie, mens Sønnen træder strax i Faderens Sted, og imedens udi den første Mannlige Linie nogen Mands Persoon findes, skal den anden Mannlige Linie intet kunde arve, og saa fremdeelis Linie efter Linie. Naar da endeligen Arve-Successionen udi Regieringen til Qvinde-Kjønnet falder, da træde først frem de af Os paa Færnestammen ved Sønnerne needstigende Qvinde Linier, og derefter omsider de som af Os paa Mørnestammen ved Døttrene needstige; alt Linie efter Linie, Een efter anden, og Førsteføddes Ret altid taget i agt, saa at, korteligen, Sværdsiden altid gaar for: de Mannlige Linier altid først: og saa blant dem som ere lige i Linie og Kjøn den Eldere stedse foregaar den Yngere, og nyder Førsteføddes Ret. XXIX. Og paa det at jo alting saa klart maa for Øine stilles, at ingen i fremtiden med nogen Billigheds Skin skal kunde forevende nogen tvistige Ords Vanskelighed i denne KONGE-LOVENS Forordning, da ville Vi den med Voris eigne Kongelige

Børns Navne i sær, saasom til Exempel forklare. Naar Vi derfor efter GUds Villie og Behag denne jordiske Krone imod den evige og Himmelske aflegge og forbytte, da skal Danmarkes og Norges og alle Vore Landes fuldkomne ubundne højest fuldmægtige Enevolds Kongedomme og Herskab Voris Førstefødde Søn Printz Christian arveligen tilhøre, saa at saa lenge udi de af Hannem needstigende Mannlige Linier (endog Hand selv kunde være ved Døden afgangen, førend Arve-Successionen udi Regieringen Hannem virkeligen var hiemfalden) nogen Mannlig Arving findes, skal hverken Printz Georg og hans Linier, eller hans Systre og deris Linier den allerringeste Part af Vore Riger og Lande arve. XXX. Er da den Mannlige Slegt af Printz Christians Sønner og Sønne-Sønner udi tusinde Leed uddød; da træde først frem Voris anden Søns Printz Georgs Mannlige Linier og besidde Vore Rigers og Landes Enevolds Kongedommes Magt til evindelig Arv, alting uskiftet og udeelt som før er sagt, alt Een efter anden, Mand efter Mand, Linie efter Linie, imedens Mand af Mand er til overs, Alderen taget i agt alleene blant dem som ere lige i samme Linie og Kiøn, saa at den Eldere Broder altid foredrages den Yngre, om endskiønt den Eldre var fød førend hans Fader blev Konge, og derimod den Yngre avlet af sin Fader efter at Arve-Successionen udi Regieringen virkeligen var hannem hiemfalden; Og skal efter foreskrevne Maade med alting ligesaaleedis forholdes, om GUd ydermeere Voris Egteskab med fleere Mannlige Arvinger velsignede. XXXI. Skulde det da hende sig (hvilket GUd naadeligen forbyde) at ald den Mannlig Slegt af Sværdsiden aldeelis var uddød, da skal Arve-Successionen udi Regieringen tilhøre den sidste Konges Sønners Døttre og deris Linier, om nogen findes; hvis ikke, da hans egne Døttre, først den Eldste og hendis needstigende Linier, siden de andre og deris needstigende Linier, Een efter anden, Linie efter Linie, og blant dem som ere lige udi samme Linie altid Kiønnet først agtes, og siden Alderen, saa at Sønnen stedse gaar for Datteren, og siden den Eldre foregaar den Yngre; Hvilket altid skal tages i agt. XXXII. Lader Hand da heller ingen Døttre efter sig, da skal den Printzesse af Blodet, som hannem paa Fædrene Stammen hører nest til, Arve-Successionen udi Regieringen være hiemfalden og hendis Linier een efter anden paa den Maade som før er sagt. XXXIII. Dernest skal den sidste Konges neste Frenke og Slegt, som dog er udi de af Os ved Sønnerne needstigende Qvinde Linier, Arveligen udi Regieringen succedere, og Hendis Børn og Børne-Børn efter hende, Een efter anden, Linie efter Linie, paa den Maade som før er forklaret. XXXIV. Er da Voris Sønners Linier Mandkiøn og Qvindkiøn gandske uddød, da komme Radden til Printzesserne Voris Døttris Linier, og først til Printzessen Anna Sophia, saasom den eldste og hendis Børn og Børne-Børn i tusinde Leed; siden til de andre, alt Een efter anden, Linie efter Linie, saa at dog stedse blant dem som ere lige udi samme Linie, agtes

Kiønnet først og siden Alderen; Søn for Dotter, og siden den Eldre for den Yngre; og imedens Een af Voris Blood er tilovers, hører disse Rigers og Landes Enevolds Kongedømme og Herskab samme Printz eller Printzesse Arveligen til, Linie efter Linie, Een efter anden. XXXV. Den Eldre Dotters Dotter i Tusinde Leed skal altid foregaa den Yngre Dotters Søn og Dotter: Og maa ikke springes af Linie i Linie; Men den Anden Linie bie efter den Første, den Tredie efter den Anden, den Fierde efter den Tredie, og saa fremdeelis. XXXVI. Men dersom Arve-Successionen udi Regieringen kommer til en Dotters Søn, og Hand lader Mannlige Arvinger efter sig, da skal med de af Hannem nedstigende Mannlige Linier alting forholdes saasom Vi om de af Os nedstigende Mannlige Linier forordnet haver, at alle de af Hannem kommende paa Fæmestammen og Sværdsiden skulle da fremfor alle andre arveligen udi Regieringen succedere, Een efter anden, Linie efter Linie, den Eldre altid for den Yngre, saa at, korteligen, Mand af Mand gaar først for Qvinde af Mand, og siden Qvinde af Mand gaar for Mand og Qvinde af Qvinde; og derneſt videre med alting forholdes som før er sagt. XXXVII. Det er Døttrene og Døttrenes Børn og Børne-Børn i evindelig Rad som Arve-Successionen udi Regieringen skal tilhøre, og ikke Døttrenes Mænd, som aldeelis intet med disse Rigers Enevolds Herskab skulle sig befatte, og i hvor høje og megtige de hellers kunde være i deris eigne Lande, skulle de dog, naar de her udi Riget ere, aldeelis ingen Magt sig tileigne, mens altid ære Arve-Dronningen og hende den høire Haand og ypperste Stæd give. XXXVIII. Blant Børn og Børneborn regnes end og Fosteret; Saa at, omendskiønt det først efter Faderens Død fødes til Verden, nyder det dog strax sin tilbørlige Sted og Rad i Arvetallet, saavelsom de andre. XXXIX. Og eftersom Vi af GUds milde og Faderlige Velsignelse visseligen have at haabe og formode, at Voris Kongelige Arvehuus og Stamme evindeligen skal blomstre og mangfoldeligen voxe og formeeres; Da paa det i fremtiden formedelst de needstigende og tverstigende Liniers Mengde ikke nogen Tvist og Irring udi Alderen eller Confusion blant Linierne skulde foraarsages, ville Vi, saa og hermed alvorligen byde og befale, at naar nogen af Voris Stamme Søn eller Dotter fødes, Forældrene da samme Printzes eller Printzesses Navn og Fødsels Dag uden Forsømmelse lader Kongen anmelde og forkynde saa fremt de agter nogen Arve-Rett til disse Riger og Lande i sin Tiid at ville prætendere, og derimod igjen af Kongen et Documentum insinuationis at de nemmelig sligt tilbørligen haver tilkiende givet, begierer; Hvoraf da Gienparten udi Voris Archivo skal giemmes, og helles ogsaa et rigtigt Slegt-Register over Voris Kongelig Arve-Stamme altid holdes og der bevares. XL. Alt det som hidindtil om Børn og Børne Børn i Tusinde Leed er meldet, er altsammen at forklare og udtyde om rette Egte-Børn og ingen anden. Rette Egte Sønner og Egte Døttre avlede

udi ret lovlig Egteskab af den af Os nedstigende Kongelige Arve-Stamme ere alleene at forstaa ved de Børn og Børne-Børn som udi KONGE-LOVEN om tales.

Saa haver Vii nu saa vidt som menniskelig Forsigtighed mueligt er, alting paa beste Viis og Maneer ordnet og stillet, og saasom Os haver synt best og beqvemmest ald Skade og Ulempe at kunde afverges, og Voris inderlig elskede Undersaatter at kunne udi Fred og Rolighed, foruden Frygt for indvortes Tvist og Oprør tryggeligen bygge og bo. Menniskens endog de allerviiseste Anslag ere dog udi GUds Haand, og i hvor viiselig een Ting begyndt er, saa er det dog GUd som giør Enden og Udgangen derpaa efter sin behagelige Villie; Udi hvis Guddommelige Forsyn og Faderlige Beskiermelse Vi Voris Kongelig Arve-Huus og Vore Riger og Lande og deris Indbyggere til ævig Tiid befale.

Grunden til Kongelovens forbindende Kraft for den nærværende Generation ligger naturligviis ikke, (saaledes som man saa ofte hører det yttret), i den Kong Frederik den 3die ved Akten af 10de Januar 1661 givne Bemyndigelse til at forfatte en Grundlov; — (thi Forfædre kunne vel binde Efterkommere ved Bestemmelser angaaende den dem tilhørende Formue, fordi denne er deres Eiendom og fordi de altsaa kunne stille Betingelser for Overladelsen, men de kunne ikke binde dem med Hensyn til personlige Forhold, og en Bestemmelse ved hvilken Een fastsatte at hans ufødte Sønnesønssøn skulde være umyndig eller skulde bekjende sig til en bestemt Religion, vilde ikke have nogen Gyldighed) — men Grunden er simpelthen den, at Undersaatterne ere Statens Love underkastede; og Kongeloven har ingensinde ophørt at være gjeldende Lov. „Kun i Statslivet (hedder det i Ørsteds Haandbog, 1ste Deel S. 131) kan man gjøre Paastand paa Rettigheder; Staten kan imidlertid ikke bestaae uden en vis Form, og med et bestemt regjerende Personale, og følgeligen er den i en bestemt Stat indførte Forms og det regjerende Personales Erkjendelse juridisk nødvendig for dem, der ville leve inden Statens Territorium; og de kunne ikke protestere mod Formen eller modsætte sig de regjerende eller ifølge de vedtagne Bestemmelser til Regjeringen berettigede physiske

eller moralske Personer, uden at nægte Statens Tilværelse og derved altsaa at berøve sig alt Krav for Sikkerhed for deres Rettigheder. Da nu den danske Statsforfatnings Form, og Hvo der skal regjere, er bestemt ved Kongeloven, saa følger heraf, at Enhver, der lever indenfor den danske Stats Territorium, maa, saa vist han vil gjøre Fordring paa Rettigheder, respektere Kongelovens Autoritet." Og dette sidste gjelder ogsaa hvor Kongeloven kun er faktisk gjeldende, men ikke formelig forkyndt som Lov; thi hvis man i en Stat vilde taale at enkelte Undersaatter nægtede at anerkjende den bestaaende Forfatning, under Paaskud af at den manglede en retmæssig Oprindelse, da vilde al offentlig Orden derved forstyrres og Døren ligefrem aabnes for Anarkiet*), og Enhver er derfor forpligtet til at respektere den bestaaende Magt, og det er altid en strafbar Handling at modsætte sig samme, og ophører først at være det naar Magten ikke længere er bestaaende, og naar den, som tidligere var i Minoriteten bliver i Majoriteten**).

Skjøndt Kongelovens Arvefølge, som nærmere omtalt i det Følgende S. 397, gjelder i alle 3 Hertugdømmer (ingensomhelst Deel af samme undtagen), kan Kongeloven ikke forøvrigt ansees som gjeldende Lov i samme, da dertil een eller anden positiv Handling vilde været fornøden, navnligen dens Publikation. Paa at Regjeringen ogsaa anerkjender dette, mangler det

---

*) Selv i Frankrig er det ved en udtrykkelig Lov forbudt offentlig at fremsætte Tvivl om det bestaaende Dynastie og den bestaaende Forfatnings Retmæssighed.

**) Hvis de Mænd, som i Aaret 1830 styrtede Carl den 10des Regjering i Frankrig, vare blevne overvundne, maatte man anseet deres Færd som en strafbar Handling. Europas nyere Historie frembyder i saa Henseende Domme i Mængde, der her kunne tjene til Exempel. — Svane, Nansen, Sehestedt og Gabel bleve saaledes ogsaa rigt belønnede for hvad Dybvaderne 40 Aar tidligere maatte udsone med Embedstab og livsvarigt Fængsel.

heller ikke paa Kjendetegn. Nogen praktisk Forskjel mellem Kongerigets og Hertugdømmerne Slesvigs og Holsteens Forhold finder imidlertid ikke paa Grund heraf Sted, da det uindskrænkede Herredømme og Kongelovens Aand — nemlig at Kongens Villie er Lov, uden at behøve ansvarlige Ministres Contrasignation, eller Samtykke fra Folkerepræsentanter, end ikke i de vigtigste Lovgivningsanliggender, — nimodsigeligt er gjeldende ligesaa vel i disse Hertugdømmer som i Kongeriget Danmark. Jfr. S. 448.

Et vigtigt Spørgsmaal med Hensyn til Kongeloven er om Kongen er berettiget til, i Forening med Nationens Repræsentanter, at ophæve den. Dette Spørgsmaal synes utvivlsomt at maatte besvares bejaende. Kongeloven maa nemlig betragtes som Resultatet af et mellem Kongen og Nationen afsluttet Grundforbund, og maa saaledes kunne forandres og hæves af Folkets Deputerede og Kongen med den samme Ret, med hvilken de i Aaret 1661 sluttede det nysnævnte Forbund, ved hvilket Kong Frederik den 3die erholdt Bemyndigelse til at bestemme hvorledes Rigets Statsforfatning skulde være. — I Kongelovens tredie Artikel er det vel antaget, at Kongen ikke eensidigen kan forandre eller ophæve Kongeloven, hvilket ogsaa synes at følge af at den i samme Artikel erklærer sig for en Grundlov, i hvilken Henseende den selv i sin Intimation henviser til Akten af 10de Januar 1661; men mod Forandring eller Ophævelse ifølge en Forening derom mellem Kongen og Nationens Deputerede indeholder den ikke noget Forbud; hvortil kommer at Frederik den 3die ikke havde nogen Ret til saaledes at binde sine Efterfølgere paa Thronen, og desuden i Bestemmelsen i Kongelovens 2den Artikel, at Kongen ikke kjender noget andet Hoved eller Dommer over sig end Gud alene, har givet en Regel, der ikke lader sig forene med et saadant Forbud, hvorfor det heller ikke er foreskrevet at Kongen ved Salvingen

skal aflægge noget Løfte paa at holde Kongeloven*). At antage, at Kongen ikke i Forening med Folkets Repræsentanter skulde kunne forandre eller ophæve Kongeloven, vilde ogsaa være stridende mod Kongemagtens og Landets Interesse, hvis Fremme dog maa antages at være det Formaal, i hvilket Kongeloven er skrevet. „Folkets Aand maa nemlig saa at sige iføre sig et Legeme, have en udvortes Form og et Redskab, der synes den passende til at realisere Ideen af et Folkesamfund. En saadan Form er Statens Organisme, dens Forfatning og dens Forvaltning. Under en vis Grad af Frihed vil Folket af sig selv og efterhaanden ordne Forfatning og Forvaltning saaledes, at Statens Øiemed vil kunne opnaaes. Staten vil til enhver Tid forme sig efter Folkets Trang, og denne Trang bestemmes i naturlig og normal Tilstand ved Folkets Cultur. Kun meget faa Love kunne tænkes evige. En Grundlov kan derfor vel bestemme det Almindelige i Forfatning og Forvaltning som gjeldende for bestandig; men det Enkelte maa forandre sig efter Culturens vexlende Fordringer, ikke at tale om de tilfældige Begivenheder, som kunne tilraade eller paabyde Forandringer i Organismen. Naar Forfatning og Forvaltning ere enten over eller under Folkets Cultur, saa er man i Almindelighed beføiet til at antage at det er en unaturlig Tilstand. Hvor en fremadstræbende Kraft hos Folket staaer i en stærk Modsætning til en forældet Stats-Organisation indtræde Revolutioner, under en mindre stærk Modsætning Reformer." (Estrup.) — Vor folkelige Konge vil ifølge det Foranførte fuldkommen være i sin gode Ret, naar han om nogen Tid giver den ved Reskript af 28de Januar 1848 bebudede Forfatningslov, ved hvilken en Deel af Kongelovens

*) At vore Konger heller ikke tidligere har anseet sig strengt forbundne til at følge Kongelovens Forskrifter, vise de gjeldende Bestemmelser om Apanager, jfr. Art. 19, 20 og 22; og de ostindiske Besiddelsers Salg, jfr. Art. 19 og 20.

Artikler blive modificerede eller ophævede ved at Stænderne indrømmes besluttende Medvirkning ved Forandringer i Skatterne og ved Finantsbestyrelsen, samt ved Udgivelsen af Love, der angaae Kongerigets og Hertugdømmernes fælles Anliggender. Jfr. S. 448. Med Hensyn til Landrecessen af 15de Septbr. 1702, der maa ansees som en Grundlov for Hertugdømmet Lauenborg, henvises Læseren til S. 453.

Andet Afsnit.

Om Statsformen.

Den danske Stat er et paa Mands- og Qvindelinien arveligt, udeleligt, tildeels indskrænket Monarki, hvis forskjellige Bestanddele danne en Statseenhed.

Denne Sætning trænger imidlertid til en nøiere Udvikling.

Om Arvefølgen.

Adgangsberettigede til den danske Throne ere ifølge Kongelovens 1ste og 27—39te Artikel alle mandlige og qvindelige Descendenter af Frederik den 3die*), som ere undfangne i ret lovligt Ægteskab**) (Art. 27, 38, 40), og som bekjende sig til den evangelisk-lutherske Religion (Art. 1). Arvefølgen er lineal agnatisk-cognatisk. Da al Lovfortolkning ligger udenfor Statistikens Sphære, forbigaaes her næsten alle de Qvæstioner, til

*) De øvrige af Christian den 1stes mandlige Descendenter, (til hvilke blandt andre Keiseren af Rusland, Prindsen af Vasa, Storhertugen af Oldenborg, og Hertugerne af Augustenborg og Glücksborg høre), ere saaledes kun adgangsberettigede til den danske Throne forsaavidt de paa Spindesiden nedstamme fra Frederik den 3die, hvilket de imidlertid alle gjøre.

**) Til et ret lovligt Ægteskab fordres naturligviis ikke Standslighed. Derimod kan et morganatisk Ægteskab, eller Ægteskab til venstre Haand, ikke ansees for et ret lovligt Ægteskab.

hvilke Kongelovens Bestemmelser om Arvefølgen give Anledning, og denne Materies hele Detaille, og her bemærkes i Anledning af samme blot Følgende: Det væsentligste Udslag gjør Agnation i Modsætning til den blotte Cognation*), og navnlig Egenskaben som mandlig Agnat; thi saalænge nogen saadan findes i den arveberettigede Slægt forbigaaer han alle qvindelige Agnater, (hvorfor Kong Christian den 8de forbigik Kong Frederik den 6tes Døttre), og alle baade mandlige og qvindelige Cognater, uden Hensyn til disses nærmere Slægtskab med den sidste Konge; og først naar alle *mandlige* Agnater ere uddøde**), kan Thronen komme til de qvindelige Agnater og Cognaterne. Dernæst skal i Almindelighed sees paa Liniens Nærhed, som bestemmes efter Liniernes Forhold til den sidste Konge og ikke efter deres Stilling til Frederik den 3die, *og saalænge der altsaa findes Successionsberettigede i den Linie som har arvet Thronen, springes ikke over i nogen anden Linie****); men mangle saadanne, da gaaer Thronen over til de Personer, som høre til den nærmest

---

*) Successionsberettiget Agnat er enhver Mand eller Qvinde, hvis Fader nedstammer paa Sværdsiden, eller Søn fra Søn, fra Frederik den 3die; successionsberettiget Cognat er enhver Mand eller Qvinde, som, om end nok saa fjernt, nedstamme fra en qvindelig Agnat, og altsaa paa Spindesiden fra Frederik den 3die.

**) For Tiden er Hs. Kongl. Høihed Prinds Frederik Ferdinand den eneste tilbageværende mandlige Agnat, og Prindsesserne Juliane, Charlotte, Caroline og Vilhelmine de eneste qvindelige Agnater, hvorimod alle de øvrige mangfoldige til den danske Throne Adgangsberettigede Prindser og Prindsesser ere Cognater. Naar en mandlig Cognat engang kommer paa Thronen, danner han paa en Maade en ny Stamme, og der vil da i Forhold til ham paany blive Agnater.

***) De qvindelige Agnater, Prindsesserne Juliane og Charlotte, ere derfor efter Mandsstammens Afgang nærmere successionsberettigede end Kong Frederik den 6tes Døttre, hvorimod disse vilde være gaaet foran dem hvis Mandsstammen var uddøet medens Frederik den 6te levede.

staaende Linie*), og saa fremdeles, uden Hensyn til at der findes Personer i den fjernere staaende Linie, som ere den sidste Konge nærmere beslægtede i Grad, hvorved maa erindres at den Ret, som en Successionsberettiget har, ved hans Død gaaer over paa hans nærmeste Descendent, som træder op i hans Sted og repræsenterer ham**). Endelig gjør Alderen Udslaget imellem flere Arvinger, som iøvrigt efter deres Stilling ere lige nær berettigede. — Naar Successionen gaaer over til Spindesiden, saa have de mandlige Cognater ikke noget Fortrin for Qvindespersoner, men qvindelige Cognater kunne være at foretrække for hine; og kun naar flere Cognater staae lige nær, eller naar de indbyrdes ere Søskende, foretrækkes Mandfolk for Fruentimmer, (Prinds Frederik af Hessen saaledes for sine to ældre Søstre og deres Descendenter), hvornæst der imellem flere Cognater af samme Kjøn bliver at see paa Alderen.

Som Følge af den Regel, at Liniernes Nærhed beroer paa Forholdet til den sidste Besidder, ville enkelte Slægtninges Stilling, som mere eller mindre nærstaaende til at succedere,

*) Fra Kong Frederik den 5te udgaae de to Hovedlinier, om hvilke der for Tiden kan være Tale, nemlig Christian den 7des og hans Halvbroder Arveprinds Frederiks, Kong Christian den 8des Fader. Fra saadanne Hovedlinier forgrene sig naturligviis i Reglen flere agnatiske, og især deslesbed mangfoldige cognatiske Linier.

Frederik 5te.
- Christian 7de.
  - Frederik 6te.
    - Caroline.
    - Wilhelmine.
  - Lov. Augusta, *Augustenborg.
    - Hertug Chr.
      - 2 Sønner 3 Døttre.
    - Fr. Emil.
      - 1 Søn 1 Datter.
    - Enkedronning Caroline Amalie.
- Arveprinds Frederik.
  - Christian 8de.
    - Frederik 7de.
  - Juliane.
  - L. Charlotte, *Hessen-Cassel.
    - Marie, *Anhalt-D.
      - 3 Døttre.
    - Frederik af Hessen.
    - Louise, *Glücksborg.
      - 2 Sønner 1 Datter.
    - Au[...]
  - [...]

**) Naar A er paa Thronen er D saaledes nærmest Successionsberettiget, skjøndt B er nærmere i Grad, og D gaaer foran C, fordi han repræsenterer sin afdøde Bedstefader, der var en ældre Broder af C, og derfor i sin Tid successionsberettiget foran denne.

vi blot være foranderlig ved nye Fødsler, men ogsaa ved Thronskifte, hvorved Thronen gaaer over til en anden Linie end den, der hidtil besad samme*). Betragter man de nulevende Agnater og Cognater, uden Hensyn til de Forandringer som fremtidige Fødsler kunne medføre, da er Følgeordenen denne: 1) Prinds Frederik Ferdinand, født den 22de Novbr. 1792. 2) Prindsesse Juliane, født den 18de Febr. 1788. 3) Prindsesse Louise Charlotte, født den 30te Octbr. 1789. 4) Sidstnævnte Prindsesses talrige Descendenter, og blandt disse først hendes Søn, Prinds Frederik af Hessen, født den 26de Novbr. 1820. 5) Kong Frederik den 6tes Døttre, Prindsesse Caroline, født den 28de Octbr. 1793 og Prindsesse Vilhelmine, født den 18de Januar 1808. 6) Frederik den 6tes afdøde Søsters Hertuginden af Augustenborgs Afkom, og blandt samme først hendes Søn, Hertugen af Augustenborg, født den 19de Juli 1798, og efter ham hans ældste Søn, født den 6te Juli 1829. 7) Frederik den 5tes, og 8) Frederik den 3dies med hessiske, gottorpske og sachsiske Prindser giftede Døttres Afkom, hvortil et ganske overordentligt stort Antal Prindser og Prindsesser af Europas forskjelligste Fyrstehuse høre, f. Ex. de kronede Hoveder: Keiseren af Rusland, Keiseren af Østerrig, Keiseren af Brasilien, Kongen af Neapel, Kongen af Sardinien, Kongen af Sachsen, Dronningen af Spanien, Dronningen af Portugal, Churfyrsten af Hessen-Cassel og Storhertugen af Mecklenburg-Schwerin.

Hvis Prindsesse Charlotte, som sandsynligt er, skulde afgaae ved Døden uden at have besteget den danske Throne, da herske der forskjellige Meninger om hendes Afkom, og

*) Saalænge Frederik den 6te levede vare saaledes hans Døttre nærmere til Thronen end Prindsesserne Juliane og Charlotte; men da de sidstnævntes Broder, Kong Christian den 8de, kom paa Thronen, bleve de sidstnævnte Prindsesser nærmere successionsberettigede end Frederik den 6tes Døttre.

altsaa navnligen den nærmeste af disse, Prinds Frederik af Hessen, der er Cognat, eller Frederik den 6tes Døttre, (der ere qvindelige Agnater), er nærmest til Thronen. Om at Afkom af en qvindelig Agnat, der er kommen paa Thronen, skjøndt Cognater, gaae foran qvindelige Agnater — (og at altsaa Prinds Frederik af Hessen og hans Søstre, skjøndt Cognater, maa, naar Thronen først er tilfaldet deres Moder, gaae foran Kong Frederik den 6tes Døttre, der ere qvindelige Agnater), — derom ere vel alle enige, skjøndt det i Artikel 27 og 36 i Kongeloven hedder, at Qvinde af Mand, hvilket de nysnævnte Prindsesser ere, skulle gaae foran Mand og Qvinde af Qvinde, hvilket Prinds Frederik og hans Søstre ere); men der hersker derimod Meningsforskjellighed om, naar Thronbesidderen ingen Børn har, og der baade er qvindelige Agnater og Cognater, disse da alle skulle sættes i een Klasse og arve mellem hinanden efter deres Linies Nærhed, (i hvilket Fald Prinds Frederik af Hessen og hans Søskende, som nærmere i Linie, vilde i ethvert Fald komme til at gaae foran Frederik den 6tes Døttre) *), eller om de qvindelige Agnater skulle, uden Hensyn til Liniens Nærhed, paa Grund af Sætningen at Qvinde af Mand gaaer for Mand af Qvinde, gaae foran alle Cognater **), i hvilket Fald Frederik den 6tes Døttre vilde gaae foran Prindsesse Charlottes Afkom i det Tilfælde at sidstnævnte Prindsesse skulde afgaae ved Døden uden at komme paa Thronen, i hvilket Fald atter Thronen vilde blive i deres Linie, og efter deres Død, naar de ikke

*) For at dette maa formodes at være Kongelovens Mening har vor ansete Statsretslærer, Professor Larsen, erklæret sig paa sine Forelæsninger. Jfr. ogsaa Dansk Folkeblad 1845 Nr. 49.

**) For at dette er Kongelovens Mening har Herr Benzon-Buchwald udtalt sig i den af ham udgivne Statsret S. 170, og ligeledes en anonym Artikel i Altonaer Merkur 1845 Nr. 34; og den sagkyndige Publicist Dr. Ostwald antager ogsaa at det afgjort maa ansees for at være Kongelovens Mening, og agter med det første offentligen at føre Beviset herfor.

efterlod Børn, gaae over til deres Faders Søsters, den afdøde Hertuginde af Augustenborgs talrige Afkom, og først naar samme aldeles var uddød, til Prindsesse Charlottes Afkom.

Dette Spørgsmaal, (hvis Løsning er Lovfortolkningens og ikke Statistikens Sag), er af allerhøieste Grad af praktisk Betydning. Det er nemlig sandsynligt at Hs. Majestæt Kong Frederik den 7de, Hds. kgl. Høihed Prindsesse Wilhelmine og Hs. Durchl. Prinds Frederik af Hessen overleve deres saameget ældre Slægtninge, de kongelige Høiheder Prinds Ferdinand og Prindsesserne Juliane, Charlotte og Caroline; og da er Spørgsmaalet, Hvo der er nærmest arveberettiget efter Hs. Majestæt Kong Frederik den 7de, enten Prindsesse Wilhelmine og efter hende det augustenborgske Huus, eller Prinds Frederik af Hessen og efter ham hans Søstre og deres Afkom, for Haanden. —

Ved et aabent Brev af 8de Juli 1846 har afdøde Kong Christian den 8de, (efter først med det Geheime-Statsraad at have drøftet en Betænkning fra en Commission, som havde været nedsat til at gjennemgaae alle Akter og Dokumenter angaaende Arveforholdene i Hertugdømmerne og til nøie at undersøge alle derhen hørende Forhold), erklæret, at der vel med Hensyn til enkelte Dele af Holsteen ere Forhold (som man imidlertid arbeider paa at fjerne), som bevirke, at man ikke med Bestemthed kan sige at Arvefølgen ved samme er ligesom i den øvrige Deel af Monarkiet, — (hvilke ikke videre omtalte Forhold, maa antages at bestaae i det gottorpske Huses ældre Linies S. 407 nærmere omtalte formeentlige Pretension paa de til den storfyrstelige Deel af Holsteen hørende Stykker af dette Hertugdømme i det Tilfælde at Mandsstammen uddøer), men at Arvefølgen i det øvrige af Holsteen og i hele Hertugdømmet Slesvig og Hertugdømmet Lauenborg utvivlsomt er den i Kongeloven fore-

skrevne; og at Kongen og hans Efterfølgere paa Thronen vilde ansee det som Pligt og Kald at opretholde samme.

Det aabne Brev af 8de Juli 1846 indeholder saaledes en offentlig Kundgjørelse fra Regjeringen om den gjeldende Ret med Hensyn til Arvefølgen, efter hvilken alle Undersaatterne have at rette sig, og Sagen er altsaa hermed afgjort for sammes Vedkommende; men da dette aabne Brev let kunde udtydes som om det var Meningen, at der var Dele af Holsteen, med Hensyn til hvilke der var Grund til at antage, at Arvefølgen ikke var den samme som i Kongeriget, (medens de paagjeldende tvivlende Udtryk sikkert alene ere brugte for ikke at støde den ophøiede Repræsentant for den ældre Linie af det gottorpske Linie af det gottorpske Huus ved inden han selv anerkjendte det at erklære hans Pretension paa de storfyrstelige Dele af Holsteen for ubegrundet), og da Meningsforskjellighederne angaaende Arvefølgen ikke blot have vakt saa megen Opsigt baade i Fædrelandet og udenlands, men ogsaa have havt en høist betydelig Indflydelse paa vore offentlige Forhold og Stemninger, saa vilde det ikke være rigtigt her at lade samme være uomtalte, eller at lade Retfærdigheden i det aabne Brevs Indhold være uoplyst, eller at undlade at føre Beviset for at Kongelovens Arvefølge gjelder i alle 3 Hertugdømmer, ingensomhelst Deel af samme undtagen; og vi skulle derfor i det Følgende i Korthed tage disse Materier i Betragtning, og kun hvad en mere i det Enkelte gaaende Drøftelse betræffer, henvise Læserne til den Masse af Skrifter, som herover ere udgivne i de senere Aar, af hvilke de vigtigste findes anførte i Litteraturafsnittet i Slutningen af dette Værk.

For at sætte den usagkyndige Læser i Stand til at forstaae Hovedargumenterne i Arvefølgesagen, og Meget af det

forøvrigt om Hertugdømmernes statsretlige Forhold i det Følgende Anførte, vil en kortfattet Fremstilling af forskjellige Momenter af Slesvigs og Holsteens Historie være aldeles fornøden, og en saadan forudskikkes derfor her.

Treenfloden og Slien var Jyllands ældste oprindelige Grændse, til hvis Forsvar den bekjendte Vold Dannevirke senere blev opført, og omtrent de ⅔ af det nærværende Hertugdømme Slesvig har saaledes lige fra Oldtiden af været et dansk Landskab, som oprindeligen ikke blot havde samme Sprog*), men ogsaa samme politiske Forfatning, Bestyrelse og Inddeling i Syssler og Herreder**) som Jylland. Under Harald Blaatand udvidedes Jyllands Grændse til Eideren, og den mellem denne Flod og Slien liggende Strækning, der var et saa godt som ubeboet, af store Skove bestaaende Grændseland, blev under Knud den Store formelig afstaaet af Keiser Conrad den Anden, saa at Eiderfloden blev anerkjendt som Grændsen mellem Danmark og Tydskland***). Danmark bestod dengang af tre store Dele, nemlig Skaane, Øerne og Jylland, der som nysanført strakte sig lige til Eideren †). Først i Aaret 1232 kom den sydlige Deel af Jylland, eller det nuværende Slesvig, i et særligt Forhold til Riget, ved at Valdemar Seier forleh-

*) Jfr. Noterne S. 458 og 471 i 1ste Deel.

**) Endnu den Dag i Dag strækker den blandt Saxerne, og derfor ogsaa i Holsten, ukjendte Herredsinddeling sig lige ned til Eideren, til hvilken Hohner Herred støder lige op. Jfr. 1ste Deel S. 104.

***) Allerede i Aaret 811 vare 10 Sendebud fra Keiser Karl den Store, og 10 fra Kong Godfred af Jylland blevne enige om, at Grændsen for det dansk-jydske Rige skulde være Eideren, hvorved det dog antages at man enten har meent en ikke længere tilværende Arm af Eideren ved Stapelholm, eller ogsaa Treenfloden.

†) Eideren vedblev lige til det tydske Riges Opløsning i Aaret 1806 at være sammes Grændse, og over een af Portene i Rendsborg læstes derfor lige til Aaret 1806 indhugget i en Steen, som endnu opbevares i Arsenalet, „Eidora Romani terminus imperii" (Eideren er Grændsen for det Romerske Rige); og lige til i Aaret 1806 blev

Artikler blive modificerede eller ophævede ved at Stænderne indrømmes besluttende Medvirkning ved Forandringer i Skatterne og ved Finantsbestyrelsen, samt ved Udgivelsen af Love, der angaae Kongerigets og Hertugdømmernes fælles Anliggender. Jfr. S. 448. Med Hensyn til Landrecessen af 15de Septbr. 1702, der maa ansees som en Grundlov for Hertugdømmet Lauenborg, henvises Læseren til S. 453.

Andet Afsnit.

Om Statsformen.

Den danske Stat er et paa Mands- og Qvindelinien arveligt, udeleligt, tildeels indskrænket Monarki, hvis forskjellige Bestanddele danne en Statseenhed.

Denne Sætning trænger imidlertid til en nøiere Udvikling.

Om Arvefølgen.

Adgangsberettigede til den danske Throne ere ifølge Kongelovens 1ste og 27—39te Artikel alle mandlige og qvindelige Descendenter af Frederik den 3die*), som ere undfangne i ret lovligt Ægteskab**) (Art. 27, 38, 40), og som bekjende sig til den evangelisk-lutherske Religion (Art. 1). Arvefølgen er lineal agnatisk-cognatisk. Da al Lovfortolkning ligger udenfor Statistikens Sphære, forbigaaes her næsten alle de Qvæstioner, til

*) De øvrige af Christian den 1stes mandlige Descendenter, (til hvilke blandt andre Keiseren af Rusland, Prindsen af Vasa, Storhertugen af Oldenborg, og Hertugerne af Augustenborg og Glücksborg høre), ere saaledes kun adgangsberettigede til den danske Throne forsaavidt de paa Spindesiden nedstamme fra Frederik den 3die, hvilket de imidlertid alle gjøre.

**) Til et ret lovligt Ægteskab fordres naturligviis ikke Standslighed. Derimod kan et morganatisk Ægteskab, eller Ægteskab til venstre Haand, ikke ansees for et ret lovligt Ægteskab.

hvilke Kongelovens Bestemmelser om Arvefølgen give Anledning, og denne Materies hele Detaille, og her bemærkes i Anledning af samme blot Følgende: Det væsentligste Udslag gjør Agnation i Modsætning til den blotte Cognation*), og navnlig Egenskaben som mandlig Agnat; thi saalænge nogen saadan findes i den arveberettigede Slægt forbigaaer han alle qvindelige Agnater, (hvorfor Kong Christian den 8de forbigik Kong Frederik den 6tes Døttre), og alle baade mandlige og qvindelige Cognater, uden Hensyn til disses nærmere Slægtskab med den sidste Konge; og først naar alle mandlige Agnater ere uddøde**), kan Thronen komme til de qvindelige Agnater og Cognaterne. Dernæst skal i Almindelighed sees paa Liniens Nærhed, som bestemmes efter Liniernes Forhold til den sidste Konge og ikke efter deres Stilling til Frederik den 3die, og saalænge der altsaa findes Successionsberettigede i den Linie som har arvet Thronen, springes ikke over i nogen anden Linie***); men mangle saadanne, da gaaer Thronen over til de Personer, som høre til den nærmest

*) Successionsberettiget Agnat er enhver Mand eller Qvinde, hvis Fader nedstammer paa Sværdsiden, eller Søn fra Søn, fra Frederik den 3die; successionsberettiget Cognat er enhver Mand eller Qvinde, som, om end nok saa fjernt, nedstamme fra en qvindelig Agnat, og altsaa paa Spindesiden fra Frederik den 3die.

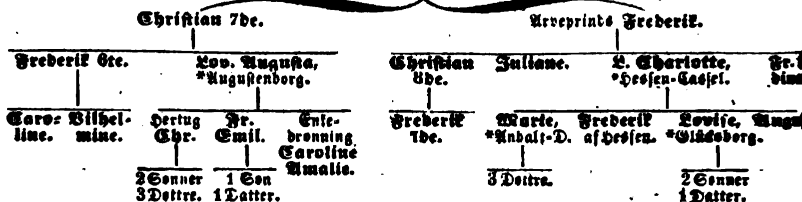
**) For Tiden er Hs. Kongl. Høihed Prinds Frederik Ferdinand den eneste tilbageværende mandlige Agnat, og Prindsesserne Juliane, Charlotte, Caroline og Vilhelmine de eneste qvindelige Agnater, hvorimod alle de øvrige mangfoldige til den danske Throne Adgangsberettigede Prindser og Prindsesser ere Cognater. Naar en mandlig Cognat engang kommer paa Thronen, danner han paa en Maade en ny Stamme, og der vil da i Forhold til ham paany blive Agnater.

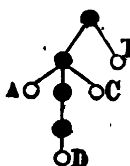
***) De qvindelige Agnater, Prindsesserne Juliane og Charlotte, ere derfor efter Mandsstammens Afgang nærmere successionsberettigede end Kong Frederik den 6tes Døttre, hvorimod disse vilde være gaaet foran dem hvis Mandsstammen var uddøet medens Frederik den 6te levede.

staaende Linie*), og saa fremdeles, uden Hensyn til at der findes Personer i den fjernere staaende Linie, som ere den sidste Konge nærmere beslægtede i Grad, hvorved maa erindres at den Ret, som en Succesionsberettiget har, ved hans Død gaaer over paa hans nærmeste Descendent, som træder op i hans Sted og repræsenterer ham**). Endelig gjør Alderen Udslaget imellem flere Arvinger, som iøvrigt efter deres Stilling ere lige nær berettigede. — Naar Succesionen gaaer over til Spindesiden, saa have de mandlige Cognater ikke noget Fortrin for Qvindespersoner, men qvindelige Cognater kunne være at foretrække for hine; og kun naar flere Cognater staae lige nær, eller naar de indbyrdes ere Søskende, foretrækkes Mandfolk for Fruentimmer, (Prinds Frederik af Hessen saaledes for sine to ældre Søstre og deres Descendenter), hvornæst der imellem flere Cognater af samme Kjøn bliver at see paa Alderen.

Som Følge af den Regel, at Liniernes Nærhed beroer paa Forholdet til den sidste Besidder, ville enkelte Slægtninges Stilling, som mere eller mindre nærstaaende til at succedere,

*) Fra Kong Frederik den 5te udgaae de to Hovedlinier, om hvilke der for Tiden kan være Tale, nemlig Christian den 7des og hans Halvbroder Arveprinds Frederiks, Kong Christian den 8des Fader. Fra saadanne Hovedlinier forgrene sig naturligviis i Reglen flere agnatiske, og især deleshed mangfoldige cognatiske Linier.

**)

Naar A er paa Thronen er D saaledes nærmest Succesionsberettiget, skjøndt B er nærmere i Grad, og D gaaer foran C, forbi han repræsenterer sin afdøde Bedstefader, der var en ældre Broder af C, og derfor i sin Tid succesionsberettiget foran denne.

vi blot være foranderlig ved nye Fødsler, men ogsaa ved Thronskifte, hvorved Thronen gaaer over til en anden Linie end den, der hidtil besad samme*). Betragter man de nulevende Agnater og Cognater, uden Hensyn til de Forandringer som fremtidige Fødsler kunne medføre, da er Følgeordenen denne: 1) Prinds Frederik Ferdinand, født den 22de Novbr. 1792. 2) Prindsesse Juliane, født den 18de Febr. 1788. 3) Prindsesse Louise Charlotte, født den 30te Octbr. 1789. 4) Sidstnævnte Prindsesses talrige Descendenter, og blandt disse først hendes Søn, Prinds Frederik af Hessen, født den 26de Novbr. 1820. 5) Kong Frederik den 6tes Døttre, Prindsesse Caroline, født den 28de Octbr. 1793 og Prindsesse Vilhelmine, født den 18de Januar 1808. 6) Frederik den 6tes afdøde Søsters Hertuginden af Augustenborgs Afkom, og blandt samme først hendes Søn, Hertugen af Augustenborg, født den 19de Juli 1798, og efter ham hans ældste Søn, født den 6te Juli 1829. 7) Frederik den 5tes, og 8) Frederik den 3dies med hessiske, gottorpske og sachsiske Prindser giftede Døttres Afkom, hvortil et ganske overordentligt stort Antal Prindser og Prindsesser af Europas forskjelligste Fyrstehuse høre, f. Ex. de kronede Hoveder: Keiseren af Rusland, Keiseren af Østerrig, Keiseren af Brasilien, Kongen af Neapel, Kongen af Sardinien, Kongen af Sachsen, Dronningen af Spanien, Dronningen af Portugal, Churfyrsten af Hessen-Cassel og Storhertugen af Mecklenburg-Schwerin.

Hvis Prindsesse Charlotte, som sandsynligt er, skulde afgaae ved Døden uden at have besteget den danske Throne, da hersker der forskjellige Meninger om hendes Afkom, og

*) Saalænge Frederik den 6te levede vare saaledes hans Døttre nærmere til Thronen end Prindsesserne Juliane og Charlotte; men da de sidstnævntes Broder, Kong Christian den 8de, kom paa Thronen, bleve de sidstnævnte Prindsesser nærmere successionsberettigede end Frederik den 6tes Døttre.

altsaa navnligen den nærmeste af disse, Prinds Frederik af Hessen, der er Cognat, eller Frederik den 6tes Døttre, (der ere qvindelige Agnater), er nærmest til Thronen. Om at Afkom af en qvindelig Agnat, der er kommen paa Thronen, skjøndt Cognater, gaae foran qvindelige Agnater — (og at altsaa Prinds Frederik af Hessen og hans Søstre, skjøndt Cognater, maa, naar Thronen først er tilfaldet deres Moder, gaae foran Kong Frederik den 6tes Døttre, der ere qvindelige Agnater), — derom ere vel alle enige, skjøndt det i Artikel 27 og 36 i Kongeloven hedder, at Qvinde af Mand, hvilket de nysnævnte Prindsesser ere, skulle gaae foran Mand og Qvinde af Qvinde, hvilket Prinds Frederik og hans Søstre ere); men der hersker derimod Meningsforskjellighed om, naar Thronbesidderen ingen Børn har, og der baade er qvindelige Agnater og Cognater, disse da alle skulle sættes i een Klasse og arve mellem hinanden efter deres Linies Nærhed, (i hvilket Fald Prinds Frederik af Hessen og hans Sødskende, som nærmere i Linie, vilde i ethvert Fald komme til at gaae foran Frederik den 6tes Døttre) *), eller om de qvindelige Agnater skulle, uden Hensyn til Liniens Nærhed, paa Grund af Sætningen at Qvinde af Mand gaaer for Mand af Qvinde, gaae foran alle Cognater **), i hvilket Fald Frederik den 6tes Døttre vilde gaae foran Prindsesse Charlottes Afkom i det Tilfælde at sidstnævnte Prindsesse skulde afgaae ved Døden uden at komme paa Thronen, i hvilket Fald atter Thronen vilde blive i deres Linie, og efter deres Død, naar de ikke

*) For at dette maa formodes at være Kongelovens Mening har vor ansete Statsretslærer, Professor Larsen, erklæret sig paa sine Forelæsninger. Jfr. ogsaa Dansk Folkeblad 1845 Nr. 49.

**) For at dette er Kongelovens Mening har Herr Benzon-Buchwald udtalt sig i den af ham udgivne Statsret S. 170, og ligeledes en anonym Artikel i Altonaer Merkur 1845 Nr. 34; og den sagkyndige Publicist Dr. Ostwald antager ogsaa at det afgjort maa ansees for at være Kongelovens Mening, og agter med det første offentligen at føre Beviset herfor.

efterlod Børn, gaae over til deres Faders Søsters, den afdøde Hertuginde af Augustenborgs talrige Afkom, og først naar samme aldeles var uddød, til Prindsesse Charlottes Afkom.

Dette Spørgsmaal, (hvis Løsning er Lovfortolkningens og ikke Statistikens Sag), er af allerhøieste Grad af praktisk Betydning. Det er nemlig sandsynligt at Hs. Majestæt Kong Frederik den 7de, Hds. kgl. Høihed Prindsesse Vilhelmine og Hs. Durchl. Prinds Frederik af Hessen overleve deres saameget ældre Slægtninge, de kongelige Høiheder Prinds Ferdinand og Prindsesserne Juliane, Charlotte og Caroline; og da er Spørgsmaalet, Hvo der er nærmest arveberettiget efter Hs. Majestæt Kong Frederik den 7de, enten Prindsesse Vilhelmine og efter hende det augustenborgske Huus, eller Prinds Frederik af Hessen og efter ham hans Søstre og deres Afkom, for Haanden. —

Ved et aabent Brev af 8de Juli 1846 har afdøde Kong Christian den 8de, (efter først med det Geheime-Statsraad at have drøftet en Betænkning fra en Commission, som havde været nedsat til at gjennemgaae alle Akter og Dokumenter angaaende Arveforholdene i Hertugdømmerne og til nøie at undersøge alle derhen hørende Forhold), erklæret, at der vel med Hensyn til enkelte Dele af Holsteen ere Forhold (som man imidlertid arbeider paa at fjerne), som bevirke, at man ikke med Bestemthed kan sige at Arvefølgen ved samme er ligesom i den øvrige Deel af Monarkiet, — (hvilke ikke videre omtalte Forhold, maa antages at bestaae i det gottorpske Huses ældre Linies S. 407 nærmere omtalte formeentlige Pretension paa de til den storfyrstelige Deel af Holsteen hørende Stykker af dette Hertugdømme i det Tilfælde at Mandsstammen uddøer), men at Arvefølgen i det øvrige af Holsteen og i hele Hertugdømmet Slesvig og Hertugdømmet Lauenborg utvivlsomt er den i Kongeloven fore-

skrevne; og at Kongen og hans Efterfølgere paa Thronen ville ansee det som Pligt og Kald at opretholde samme.

Det aabne Brev af 8de Juli 1846 indeholder saaledes en offentlig Kundgjørelse fra Regjeringen om den gjeldende Ret med Hensyn til Arvefølgen, efter hvilken alle Undersaatterne have at rette sig, og Sagen er altsaa hermed afgjort for sammes Vedkommende; men da dette aabne Brev let kunde udtydes som om det var Meningen, at der var Dele af Holsteen, med Hensyn til hvilke der var Grund til at antage, at Arvefølgen ikke var den samme som i Kongeriget, (medens de paagjeldende tvivlende Udtryk sikkert alene ere brugte for ikke at støde den ophøiede Repræsentant for den ældre Linie af det gottorpske Linie af det gottorpske Huus ved inden han selv anerkjendte det at erklære hans Pretension paa de storfyrstelige Dele af Holsteen for ubegrundet), og da Meningsforskjellighederne angaaende Arvefølgen ikke blot have vakt saa megen Opsigt baade i Fædrelandet og udenlands, men ogsaa have havt en høist betydelig Indflydelse paa vore offentlige Forhold og Stemninger, saa vilde det ikke være rigtigt her at lade samme være uomtalte, eller at lade Retfærdigheden i det aabne Brevs Indhold være uoplyst, eller at undlade at føre Beviset for at Kongelovens Arvefølge gjelder i alle 3 Hertugdømmer, ingensomhelst Deel af samme undtagen; og vi skulle derfor i det Følgende i Korthed tage disse Materier i Betragtning, og kun hvad en mere i det Enkelte gaaende Drøftelse betræffer, henvise Læserne til den Masse af Skrifter, som herover ere udgivne i de senere Aar, af hvilke de vigtigste findes anførte i Litteraturafsnittet i Slutningen af dette Værk.

For at sætte den usagkyndige Læser i Stand til at forstaae Hovedargumenterne i Arvefølgesagen, og Meget af det

forøvrigt om Hertugdømmernes statsretlige Forhold i det Følgende Anførte, vil en kortfattet Fremstilling af forskjellige Momenter af Slesvigs og Holsteens Historie være aldeles fornøden, og en saadan forudskikkes derfor her.

Treenfloden og Slien var Jyllands ældste oprindelige Grændse, til hvis Forsvar den bekjendte Vold Dannevirke senere blev opført, og omtrent de ⅘ af det nærværende Hertugdømme Slesvig har saaledes lige fra Oldtiden af været et danskt Landskab, som oprindeligen ikke blot havde samme Sprog*), men ogsaa samme politiske Forfatning, Bestyrelse og Inddeling i Sysler og Herreder**) som Jylland. Under Harald Blaatand udvidedes Jyllands Grændse til Eideren, og den mellem denne Flod og Slien liggende Strækning, der var et saa godt som ubeboet, af store Skove bestaaende Grændseland, blev under Knud den Store formelig afstaaet af Keiser Conrad den Anden, saa at Eiderfloden blev anerkjendt som Grændsen mellem Danmark og Tydskland***). Danmark bestod dengang af tre store Dele, nemlig Skaane, Øerne og Jylland, der som nysanført strakte sig lige til Eideren†). Først i Aaret 1232 kom den sydlige Deel af Jylland, eller det nuværende Slesvig, i et særligt Forhold til Riget, ved at Valdemar Seier forleh-

*) Jfr. Noterne S. 458 og 471 i 1ste Deel.

**) Endnu den Dag i Dag strækker den blandt Saxerne, og derfor ogsaa i Holsten, ukjendte Herredsinddeling sig lige ned til Eideren, til hvilken Hohner Herred støder lige op. Jfr. 1ste Deel S. 104.

***) Allerede i Aaret 811 vare 10 Sendebud fra Keiser Karl den Store, og 10 fra Kong Godfred af Jylland blevne enige om, at Grændsen for det dansk-tydske Rige skulde være Eideren, hvorved det dog antages at man enten har meent en ikke længere tilværende Arm af Eideren ved Stapelholm, eller ogsaa Treenfloden.

†) Eideren vedblev lige til det tydske Riges Opløsning i Aaret 1806 at være sammes Grændse, og over een af Portene i Rendsborg læstes derfor lige til Aaret 1806 indhugget i en Steen, som endnu opbevares i Arsenalet, „Eidora Romani terminus imperii" (Eideren er Grændsen for det Romerske Rige); og lige til i Aaret 1806 blev

nede sin Søn Abel med Størstedelen af samme*), som et Hertugdømme**); og under næsten bestandige, og tildeels meget blodige, og hele Danmarks Tilværelse et Par Gange, (og navnlig under den ynkelige Christopher den Anden), truende Stridigheder om Lehnet var arveligt for hans Afkom, hvad de sønderjydske Hertuger stred for, eller kun personligt, hvad de danske Konger stadigen paastode, forblev Sønderjylland som Lehn hos Abels. Descendenter indtil Aaret 1375. Med Abels Sønnesønssønnesønssøn, Hertug Henrik, uddøde hans Slægt endelig i Aaret 1375, og Valdemar Atterdag var allerede begyndt paa at tage Sønderjylland i Besiddelse som et til Kronen hjemfaldet Lehn, da han pludselig bortkaldtes ved Døden. Greverne af Schauenburg, som siden Aaret 1106 havde havt Grevskabet Holsteen, (til hvilket Ditmarsken dengang endnu ikke hørte), i arvelig Forlehning af den tydske Keiser, havde allerede længe søgt at drage Fordeel af enhver mislig Stilling, i hvilken de danske Konger kunde befinde sig, og strax efter Kong Valdemars Død fremkom ogsaa den af Niels Ebbesen dræbte Grev Geerts Sønner med en ubeføiet Paastand om at de havde Adkomst til at faae Hertugdømmet Sønderjylland i For-

---

der i den holsteenske Deel af Staden Rendsborg i Kirkerne bedt baade for Keiseren og for Kongen af Danmark, i den slesvigske Deel af Byen derimod alene for den sidstnævnte.

*) Lehnet omfattede nemlig ikke alt hvad der senere fik Navn af Sønderjylland, (en Benævnelse, der først senere opkom), og man maa derfor i statsretlig Henseende skjelne imellem Landet Sønderjylland som saadant, og det i samme oprettede Ducatus Juliæ, eller jydske Hertugdømme.

**) Flere kongelige Prindser, f. Ex. Knud Lavard, havde vel tidligere været Jarler i det sydlige af Jylland, men de havde samme kun som Statholderskab, med det specielle Hverv at forsvare Grændsen, og ikke som Lehn, til hvilke man dengang ikke kjendte noget her i Landet. Titlen af Hertuger førte de ogsaa i saa Fald kun som kongelige Prindser, og man finder ikke i Tidsrummet før 1230 Sønderjylland benævnt som et Hertugdømme.

lehning, fordi Kong Christopher den Anden, (paa egen Haand og uden Rigsraadets Samtykke), havde lovet deres Fader, at han eller hans Arvinger skulde faae denne Forlehning, hvis Hertug, Valdemar af Sønderjylland døde uden Arvinger; og medens Margarethe maatte henvende sin Opmærksomhed paa at faae Thronfølgen i Danmark sikkret, lykkedes det dem ved Penge, List og Magt foreløbigen at sætte sig i Besiddelse af Lehnet. Margarethas skandinaviske Planer og Krig med Sverrig forhindrede hende i med Vaabenmagt at bekæmpe denne Usurpation, og i 11 Aar henstod Sagen saaledes uafgjort, og da hun, efter at have bragt Nordens tre Kroner paa sit Hoved, vel har fundet det klogest ikke paany at begynde en Krig, beqvemmede hun sig endelig i Aaret 1386 til at forlehne Grev Gerhard af Holsteen, af den Schauenborg-Rendsborgske Linie*), med Sønderjylland. Havde hun anet Følgerne heraf, da havde hun sikkert ikke skyet de Farer, som kunde opstaae af en Krig for hendes endnu ikke fast begrundede Herredømme; thi usigelig megen Strid og Forvikling gjennem Løbet af Aarhundreder blev grundlagt ved denne Forlehning, ved hvilken de holsteenske Grever endelig naaede det Maal, hvortil de saalænge havde arbeidet. Fra denne Forlehning skriver sig navnligen den næsten planmæssige Undertrykkelse og Fortrængelse af dansk Nationalitet og Sprog i Slesvig, som begyndte med at Grev Gerhard ombyttede Benævnelsen Jylland med Slesvig, efter

*) I Aaret 1247 blev Holsteen deelt mellem Adolph den 4des Sønner, Johan, der stiftede den kielske Linie, og Gerhard, der stiftede den rendsborgske Linie, og senere blev saavel Johans som Gerhards Deel udstykket mellem deres Sønner, hvorfor der ogsaa i Historien bestandig tales om de holsteenske Grever, og ikke om Greven af Holsteen. Slesvig blev dengang endnu anseet som et udeleligt Lehn, der kun kunde tilfalde Een. — Den kielske Linie uddøde 1317, og den Rendsborgske i Aaret 1459 med Adolf den 8de, som besad hele det daværende Holsteen, med Undtagelse af det Pinnebergske. Jfr. S. 379.

Hovedstadens Navn*), og som siden den Tid er stadigen bleven fortsat lige til Nutiden, og endnu den Dag i Dag bliver udøvet af Adels- og Embedsaristokratiet; og fra denne Forlehning skriver sig det nøiere Forhold, hvori Slesvig og Holsten saalænge har staaet, hvilket atter i den nyere Tid har affødt Ideen om et Slesvig-Holsteen, der for Tiden fremkalder saa megen politisk Forvikling.

Om Forlehningen efter tydsk Lehnsskik og Lehnsret, hvilken de slesvigske Hertuger altid havde villet gjøre til Norm for deres Lehnsforhold, skulde være arvelig, eller om den blot var personlig for Grev Gerhard alene, var der, mærkeligt nok, Intet bestemt i Lehnsbrevet, og allerede under Margrethes Efterfølger, Erik af Pommern, opstod der herom en Strid, som efter en tyveaarig Krig, under hvilken Holsten blev understøttet af Hansestæderne og flere nordtydske Fyrster, kostede Erik Nordens tredobbelte Krone. Den tydske Keiser Sigismund, som var bleven kaldt til Voldgiftsmand, dømte vel, efter at have indhentet Betænkning af Prælater, Riddere, Doctores og Lovkyndige, og efter ved udsendte Commissarier at have afhørt et stort Antal ansete og høitstaaende Mænd som Vidner, at de holstenske Grever hverken havde eiet eller eiede nogen Lehnsrettighed til Hertugdømmet Sønderjylland; men Erik af Pom-

*) Endnu i det 14de Aarhundrede skrev de sønderjydske Hertuger sig Dux Juliæ, eller Hertug til Jylland. Byen Slesvig heed oprindelig Hedeby, men kaldtes ogsaa Sliasvig (af dens Beliggenhed ved en Vig af Slien), hvilket Tydskerne forandrede til „Schleswig“, hvilken Benævnelse de senere anvendte paa hele Hertugdømmet, for at undgaae Navnet Jylland. Senere hen i Tiden begyndte man endogsaa at ville indføre Benævnelserne dansk Holsten og Neder-Holsten for Slesvig, og Helvaderus skriver endog 1624, at Hertugdømmet Slesvig „zu unsrer Zeit Nieder-Holstein genannt wird“; og man bragte det herved ogsaa efterhaanden saavidt, at man i Kjøbenhavn, hvor man dog er bedre underrettet, kun taler om holsteenske Skippere, holsteenske Sild, holsteensk Meel og Smør o. s. fr., skjøndt de Skippere og de Fodemidler, som komme hertil fra Hertugdømmerne, saagodt som udelukkende ere slesvigske.

nern kunde ikke sætte Dommen i Kraft, og hans Efterfølger, Christopher af Baiern, forlehnede strax efter sin Thronbestigelse i Aaret 1440, (enten af Ubekjendtskab med Forholdene eller af Frygt for Stridigheder), Grev Adolf den 8de af Holsten, der rigtignok ingen Børn havde, med Hertugdømmet Slesvig som „et ret Arvelehn“. Tyve Aar derefter, nemlig i Aaret 1460, afgik Grev Adolf ved Døden; og da han ingen Afkom efterlod, var Kongen af Danmark berettiget til at inddrage dette Hertugdømme som et til Kronen hjemfaldet Lehn, hvorimod Grev Otto af Schauenburg-Pinneberg, som hørte til den Schauenburg-Rendsborgske Linie, der i over 300 Aar havde været i arvelig Lehnsbesiddelse af Holsteen, antoges for arveberettiget til det sidstnævnte Hertugdømme, hvilket han dog ikke var, da han, hvad Man ikke lagde Mærke til, manglede Simultanbelehning, noget han derimod nok selv har vidst. Den overveiende Deel af den holsteenske Adel vilde imidlertid meget nødig have Greven af Schauenburg til Regent, deels fordi han var meget forgjeldet, og fordi han havde 8 Sønner, hvilket vilde medføre Holsteens fuldstændige Sønderlemmelse; deels fordi ikke han, men Christian den 1ste og hans Brødre som Søstersønner vare Arvinger til Grev Adolfs allodiale Besiddelser i Holsteen; deels endelig fordi man ikke vilde have den saa længe stedfundne Forbindelse mellem Slesvig og Holsteen opløst*), da det nemlig var holsteenske Adelslægter som regjerede i Slesvig, hvis Adel de holsteenske Grever planmæssigen havde søgt at fortrænge og at afløse med den dem hengivne holsteenske Adel, noget de næsten bestandigvarende Krigsforhold gjorde dem lettere; og efter nogen Tids Deliberation valgte man den Udvei at vælge Kongen af Danmark, Christian den 1ste, til Hertug i Holsteen og i Slesvig, noget hvortil man naturligviis var aldeles ubeføiet. Grev Otto af Schauen-

*) Jfr. det S. 426 Anførte om de Foranstaltninger de allerede tidligere havde søgt at tage derimod ved Constitutio Waldem., og Dokumentet af 1448.

burg afferdigede man med Erklæringen, at Kong Christian var nærmere arveberettiget som Grev Adolfs Søstersøn, „da Spindesiden i Holsteenernes Land arvede ligesaavel som Sværdsiden“. Hermed var han imidlertid naturligviis ikke tilfreds. I den Retsstrid, som saaledes var for Haanden, var den tydske Keiser den rette Dommer; og Biskoppen af Lübeck, som ifølge et keiserligt Privilegium var bestandigvarende keiserlig Commissarius for de holsteenske Rigslehns-Forhold, formaaede nu begge Parter til at udvælge Voldgiftsmænd til under hans Forsæde at afgjøre Sagen; og Voldgiftskjendelsen, (til hvilken den stærkt forgjeldede Greve af Schauenburg sikkert forud havde givet sit Samtykke), faldt ud til Kong Christians Fordeel, i det Holsteen blev tilkjendt ham, imod at han til Greven af Schauenburg skulde betale 43000 rhinske Gylden, en for de Tider meget betydelig Sum*). Med sine Brødre maatte Christian den 1ste desuden med Pengeerstatning affinde sig for deres Medarveret til Grev Adolfs allodiale Besiddelser, og for deres ugrundede Pretensioner paa Arveret til begge Hertugdømmerne. For at faae Grevskabet Holsteen, (som noget senere i Aaret 1474 blev ophøiet til et Hertugdømme), og for at sikkre sig sammes bestandige Forening med Danmark ved at de holsteenske Stænder bleve i Stand til at vælge den samme til Hertug, som de danske Stænder valgte til Konge, indvilligede Christian den 1ste saaledes i at undlade at inddrage Slesvig som hjemfaldet Lehn, og i at anerkjende Ridderskabets Valgret og saaledes at modtage det af det holsteenske og slesvigske Ridderskabs Gunst, og at tage det til Lehn af sig selv**). Efter at være blevet

*) Voldgiftskjendelsen er aftrykt i Westphalens mon. inedita I. p. 1069.

**) Lade det holsteenske Ridderskab vælge sig i Holsteen, og tage Slesvig som hjemfaldet Lehn, kunde Christian den 1ste ikke, da derved ikke det vilde opnaaes, som Ridderskabet vilde, nemlig Holsteens og

valgt til Hertug i Slesvig og Holsteen udstedte han de bekjendte, S. 414 og S. 351 nærmere omtalte „Landesprivilegien“, i hville det blev bestemt, at Hertugen i Slesvig og Holsteen skulde vælges blandt den danske Konges Sønner, eller i Mangel af slige blandt hans øvrige Slægt, (altsaa i den samme Kreds af hvilken de danske Konger skulde vælges), og i hville Kongen anerkjendte en paa Foreningen imellem begge Landes Stænder til fælles Fyrstevalg grundet Forbindelse mellem Slesvig og Holsteen, ved hvilken Slesvigs Lehnsforhold til Danmark dog ikke skulde ophøre, og lovede at begge Hertugdømmerne evig skulde udeelte blive sammen. Denne hele Forening om at Stænderne skulde vælge en fælles Fyrste var imidlertid aldeles ugyldig. Holsteen var nemlig et arveligt tydsk Rigslehn, (hvilket man jo selv havde anerkjendt ved at svare Grev Otto af Schauenburg, at Christian den 1ste var nærmere arveberettiget end han), og det holsteenske Ridderskab, (af hvilket Christian den 1ste havde kjøbt nogle ved Penge og andre ved Løfter), var saaledes, hvad en kraftig tydsk Keiser ogsaa nok vilde have viist dem, aldeles uberettiget til at tiltage sig en Valgret, som de aldrig havde havt, hvortil kommer, at Ridderskabet i ethvert Fald var uberettiget til at handle paa egen Haand, da de andre Stænders Deeltagelse i Landdagene paa den Tid ikke endnu var ophørt (jfr. S. 450). Den sande Retsgrund, med hvilken Christian den 1ste fik Holsteen, var saaledes Voldgiftskjendelsen, eller, om man hellere vil det, et Forlig med Greven af Schauenburg, som vistnok er gaaet forud for Voldgiftskjendelsen, der uden et saadant, ikke vilde være faldet ud til Christians Fordeel. Slesvig var et Lehn

Slesvigs bestandige Forening under den samme Fyrste, eftersom det i saa Fald til enhver Tid vilde staae enhver fremtidig Konge af Danmark frit for paany at give det hjemfaldne Slesvig i Forlehning til hvem han vilde.

af den danske Krone, og havde altid været personligt Lehn, og kun i de sidste 20 Aar ifølge en speciel, imod den danske Statsrets-Grundsætninger stridende Bevilling, et Arvelehn, der nu var hjemfaldet til Kronen; hvortil kommer, at Christian den 1stes Indvilling i Stændernes Valgret var ugyldig*), da den stred mod hans Haandfæstning, i hvilken han havde lovet „ikke at afhænde noget Lehn eller Slot fra Riget“, og fordi Rigsraadet, (hvorpaa Arild Hvitfeldt allerede gjør opmærksom), kun havde underskrevet som Vidner, uden udtrykkelig at give deres Samtykke, og fordi endelig selv Rigsraadets Samtykke vilde været utilstrækkeligt, da der efter den Tids danske Statsret fordredes Folkets eller Rigsdagens Samtykke til en saadan Sags Afgjørelse**).

At Christian den 1ste ansaa Bestemmelsen for gyldig, viste han imidlertid 6 Aar senere ved at indgaa Unionen af 1466, ved hvilken Hertugdømmerne forpligtedes til at vælge den danske Konges Søn, naar han kun efterlod een, — og Christian den 1ste havde dengang kun een Søn —, men havde frit Valg mellem flere, om de fandtes; og denne hans Anskuelse fik senere en i høieste Grad fordærvelig Indvirkning. Strax efter Christian den 1stes Død traadte Enkedronningen nemlig i Underhandling med Deputerede fra den holsteenske Adel om

---

*) I Aaret 1588 lod Hertug Philip fremsætte 40 historiske og statsretlige Grunde imod Stændernes Valgret, (hvilke findes anførte hos Hegewisch Fortsetz. III. S. 483—488), hvilke man fandt saa vægtige, at man slet ikke indlod sig paa at gjendrive dem. — Den tydske Keiser anerkjendte heller aldrig de holsteenske Stænders Valgret.

**) At dette var fornødent, sees af det Svar, som Hertug Frederik 34 Aar senere erholdt af sin Broder Kong Hans, da han forlangte Lolland, Falster og Møen til Lehn, nemlig: at dette var „en Sag, som rører menige Riget paa, og kan derfor intet Svar gives uden med alle Rigets Indbyggeres Samtykke“; og af at den fuldstændige Rigsdag, som i den Anledning blev sammenkaldt, nægtede sit Samtykke til at Hertugens Ønske opfyldtes.

at den skulde vælge hendes yngste 9 Aar gamle Søn Frederik til Hertug i Slesvig og Holsteen, og fandt dem ikke uvillige dertil, og hun gjorde derpaa hendes ældste Søn Kong Hans det Forslag, enten at finde sig deri, eller at afstaa Norge til Frederik, og da at beholde begge Hertugdømmerne, eller at dele baade Norge og Hertugdømmerne med ham. Kong Hans afslog aldeles at indlade sig i noget af disse tre Forslag, og da det tegnede til at Man vil vælge hans Broder til Hertug i Slesvig og Holsteen, protesterede han mod Valgretten, i det han paastod at begge Hertugdømmerne vare Arvelande*), og at Man var uberettiget til reent at udelukke ham fra denne Arv, og han bevirkede herved at Enkedronningen foreslog Hertugdømmernes Stænder, at lade Valget falde paa begge hendes Sønner. Stænderne gik ind derpaa og valgte begge Brødrene, og Kong Hans fandt sig deri, (rimeligviis forbi han i den lange Tid indtil Broderen blev myndig skulde føre Regjeringen over begge Hertugdømmerne uden Deling), istedetfor at han burde have inddraget Slesvig som et alt 1460 hiemfaldet Lehn, i hvilket Fald Holstenerne nok havde valgt ham for at undgaa Holsteens Adskillelse fra Slesvig.**) Otte Aar senere, da Hertug Frede-

*) Dette var aabenbart urigtigt for Slesvigs Vedkommende, da Slesvig var et hjemfaldet Lehn, og desuden aldrig havde været Gjenstand for Arvedeling, men stedse var blevet anseet for udeleligt. Dertil kommer at Kong Hans og hans Broders Arveret jo skulde hidrøre fra deres Fader; men Christian den 1ste vilde ikke engang om Slesvig havde været et paa Spindesiden arveligt Lehn have havt nogen Arveret til samme paa Grund af at han var Grev Adolfs Søstersøn; thi den arvelige Forlehning paa Slesvig blev tilstaaet Grev Adolph og hans Afkom, og kunde altsaa ikke tilkomme hans Beslægtede i Sidelinien, der blot kunde have Arveret til hans allodiale Besiddelser.

**) Allerede Arild Hvitfeldt ytrer sig over denne Feil: „Han lod Hertugdømmet Slesvig, som var en Forlehning her af Riget (om Holsteen og Stormarn taler jeg ikke) gaae i Arv og Skifte med sin Broder.“

rik i Aaret 1490 var blevet myndig, blev Delingen virkeligen fuldbyrdet, saaledes at hver af Brødrene fik sit Stykke af hvert af Hertugdømmerne. Da Hertug Frederik i Aaret 1523 kom paa Danmarks Throne efter Christian den Andens Fordrivelse, bleve begge Hertugdømmerne vel derved atter forenede med den danske Throne; men det fordærvelige Exempel paa at betragte dem som et Par store Godser, der kunde skiftes som andet Arvegods, var engang givet, og ved Frederik den 1stes Død i Aaret 1533 blev hans Søn Christian den 3die, (i det Stænderne mærkeligt nok opgave deres usurperede Valgret), vel hyldet i Hertugdømmerne som Arving, men ikke alene, men tillige for sine umyndige Brødre; og 11 Aar senere deelte han ogsaa virkelig, (skjøndt den berømte Feltherre og erfarne Statsmand Johan Rantzau ivrigen raadede ham enten at forene begge Hertugdømmerne med Riget, eller i det mindste at inddrage Slesvig og overlade Brødrene Holsteen), baade Slesvig og Holsteen med sine Brødre Johan og Adolph. Ved denne Deling blev det bestemt at de adelige Godser, Klostergodserne, og tildeels Stæderne skulle udeelte staae under de 3 Herrers fælles Regiering, (hvorved den saakaldte fælles Deel opkom), og det var egenlig saaledes kun Krongodset, de fyrstelige Lehn og Slotte og disses underliggende Bønder, som kom til Deling. Den Hertug Adolph tilfaldne Deel kaldtes efter Slottet Gottorp den Gottorpske, og han blev Stamfader til den holsteen-gottorpske Linie*), som senere har spillet saa vigtig en Rolle i Nordens Historie. Da Ditmarsken i Aaret

*) Egenlig skulde alle de Linier, hvis Benævnelse begynde med »Holsteen«, begynde med »Slesvig-Holsteen«, thi de nedstamme alle fra Prindser, der førte Titlen: Hertuger til »Slesvig og Holsteen.« I Overeensstemmelse hermed føre de Linier, som endnu for nogle faa Decennier siden kaldtes Holsteen-Sønderborg-Augustenborg, og Holsteen-Sønderborg-Glücksborg, nu Titlen Slesvig-Holsteen-Sønderborg-Augustenborg og Sl.-H.-Sønderb.-Glücksborg.

1559 var bleven erobret, fik hver af de tre Dele sin Anpart af samme. I Aaret 1580 døde Hertug Johan uden Livsarvinger, og hans Deel blev som Følge heraf deelt mellem den Gottorpske Deel og den Kongelige Deel. Denne Tilvært kunde den sidstnævnte godt trænge til; thi 16 Aar tidligere, nemlig i Aaret 1564, havde Kong Frederik den 2den, 5 Aar efter hans Thronbestigelse, afstaaet ⅓ af den Kongelige Deel til sin Broder Johan den yngre,*) som blev Stamfader til den slesvig-holsteen-sønderborgske, (eller, som den ogsaa kaldes, den yngre kongelige), Hovedlinie**), og de mange fra samme udgaaende Sidelinier. Da Hertug Johan den yngre i Aaret 1564 gjorde Fordring paa Arvehylding, nægtede Stænderne ham den, og saaledes gaves der efter Johan den ældres Død kun to regjerende Fyrster i Hertugdømmerne, nemlig een af den Kongelige og een af den gottorpske Linie, hvilke hver i sin Deel førte den fælles Regjering over Klostergods, Ridderskab og Stæder (jfr. det Ovenanførte); hvorimod Hertugerne af den sønderborgske Linie ikke vare regjerende Fyrster. Kongen af Danmark var hele Hertugdømmet Slesvigs Lehnsherre, hos hvem Kongen selv som Hertug***), og de gottorpske og sønderborgske Hertuger maatte have Stadfæstelse paa deres Lehn. — De slesvigske Hertugers Forhold til hverandre indbyrdes og til den danske Krone, var bestemt ved den i Aaret 1533 afsluttede „evige Union", der indeholdt Forpligtelse til godt Venskab og gjensidig Bistand i Krigstilfælde. Ved et Primogeniturstatut af 1608 for den Gottorpske,

*) Den 3die Broder Magnus havde renunceret, til Fordeel for Kongen, paa at faae nogen Andeel.

**) Den ældre Kongelige Linie kaldtes senere ofte den (slesvig) holsteen-glückstadtske.

***) Naar de danske Konger forlehnede sig selv med Slesvig eller med den Kongelige Deel deraf, repræsenterede Statholderen i Hertugdømmet Kongens Person som Hertug.

og et lignende Statut af 1650 for den Kongelige Hovedlinie, (hvilke Statuter bleve stadfæstede af begge Lehnsherrerne, Keiseren, og Kongen af Danmark), var yderligere Deling af disse Liniers Besiddelser blevet forebygget, ligesom ogsaa Arvelighed herved blev indført, og den Valgret, som Stænderne uretmæssigen havde tiltaget sig i Aaret 1460 aldeles afskaffet; hvorimod den sønderborgske (omtrent kun ⅓ af hele Slesvig udgjørende) Deel, der efterhaanden mere og mere blev betragtet som et Allodium, eller som Privateiendom, ved Johan den yngres Død blev udstykket mellem hans 4 Sønner, og senere end yderligere udparcelleret, hvorved en Mængde sl.-holst-sønderborgske Linier opstod, blandt hvilke det her vil være nok at nævne den augustenborgske, den beckske, (som nu ifølge en Bevilling af 1825 kaldes for den glücksborgske), den nordborgske, den glycksborgske og den ploenske. At denne Udstykning maatte fremkalde forskjellige Forviklinger og Stridigheder er let at indsee. Allerede under Christian den 3die og Frederik den 2den opstod saaledes de gamle Lehnsstridigheder paany, under den sidstnævnte navnlig fordi Kongens Farbrødre Hertugerne Johan og Adolph vægrede sig, vel ikke ved at aflægge Lehnseden, men dog ved at gjøre Lehnstjeneste, og paastode, at Lehnet var arveligt baade paa Mands- og Qvindelinien. Disse Stridigheder blev ved et Forlig i Odense af 25de Marts 1579 endelig afgjort saaledes, at Kongen skulde forlehne Hertugerne med Fyrstendømmet Slesvig, som et til Danmark hørende arveligt Fanelehn, og at samtlige Hertuger af det slesvig holsteenske Huus skulde have den saakaldte „samlede Haand“ *), (hvilken de alt af Keiseren havde for Holsteen), for

*) Med Hensyn til den saakaldte samlede Haand forholdt det sig saaledes. Efter den tydske Lehnsret nedarvedes Lehn kun fra Fader til Søn. For imidlertid ogsaa at forskaffe Beslægtede i Sidelinier Successionsret opfandt Man Forlehning til samlet Haand,

Hertugdømmet Slesvig, hvorved en Mulighed for Parcellernes fremtidige Forening ved indbyrdes Succession blev tilveiebragt. Af værre Art blev de Stridigheder, der efterhaanden opstod med de med det svenske Kongehuus besvogrede og næsten altid under Dække spillende gottorpske Hertuger; og de Krige, som herved bleve fremkaldte, tog tilsidst en saa ulykkelig Vending for Frederik den 3die, at han ved den Roeskildske Fred med Sverrig i Aaret 1658 blev nødt til at tilstaae den gottorpske Hertug Frederik den 3die og hans mandlige Descendenter fuld Souverainitet over hans Andeel, (hvorved neppe var meent Enevoldsmagt, men kun et for Lehnspligt og Lehnsafhængighed fritaget Herredømme*), hvilken Frigjørelse for Lehnspligt dog kun blev tildeelt Hertug Frederik og hans mandlige Afkom, men ikke den af ham beherskede Deel af Slesvig, som atter skulde indtræde i sit Lehnsforhold til Danmark, naar Hertug Frederiks Mandsstamme uddøde)**), og ved samme Leilighed erhvervede Kong Frederik den Tredie sig paa lignende Maade Souverainitet med Hensyn til den Kongelige Deel af Slesvig, hvorimod de sønderborgske Linier vedblev at staae i Lehnsforholdet og maatte iagttage de af samme flydende Forpligtelser. De slesvigske

eller Simultan-Forlehning (gesammte Hand), der gav Vedkommende en fingeret Medbesiddelse af Lehnet, hvis Virkning dog blandt andet var nøie bundet til den Betingelse, at de Medforlehnede ved hver Forandring af Lehnsherre eller Vasal sørgede for Simultan-Forlehningens Fornyelse, ligesom den i virkelig Besiddelse af Lehnet værende Vasal.

*) Souverain Magt og absolutum dominium eller Enevoldsmagt er ikke det samme. Alle de constitutionelle Konger ere saaledes souveraine Fyrster. Hvor danske Konger siden Frederik den 3dies Tid omtale deres souveraine Magt i Hertugdømmerne, menes derimod naturligviis Enevoldsmagt.

**) Den danske Krones dominium directum gik saaledes over til et dominium dormiens. Det blev derfor ogsaa udtrykkelig vedtaget i Aaret 1658, at ingen af de tvende souveraine Landsherrer maatte afstaae noget af Landet til Skade for den danske Krones eventuelle Ret.

Hertugers „evige Union“ med det danske Rige blev ved denne Leilighed stadfæstet. De danske Kongers Misfornøielse med den til de Gottorpske Hertuger indrømmede Souverainitet, (ved hvilken omtrent ⅕ af Slesvig var bleven løst af sin Forbindelse med Danmark saalænge til Hertug Frederik den 3dies mandlige Afkom uddøde), og disses svigefulde og mod Danmark fjendtlige Forhold under sammes Krige med det med det gottorpske Huus besvogrede svenske Kongehuus, gav Anledning til en Mængde Krigsbegivenheder, der efter først i Aaret 1660 at have bragt Danmark sin Opløsning nær, og efter flere Gange senere stærkt at have truet samme, endte med at Kong Frederik den 4de i Aaret 1713 erobrede den Holsteen-Gottorpske Hertug Karl Frederiks slesvigske Lande og forenede dem med den Kongelige Deel, over hvilken Kongen af Danmark siden Aaret 1658 herskede med Enevoldsmagt. Da det Erobredes vedvarende Besiddelse ved Freden i Aaret 1720 var blevet sikkret ham af Frankrig og England*), bekjendtgjorte Kongen denne Erhvervelse ved et aabent Brev eller Patent af 22 Aug. 1721, i hvilket Kongen med klare Ord benævnede den fyrstelige gottorpske Deel af Slesvig „en i besværlige Tider paa ulovlig Maade fra Kronen Danmark afreven Pertinents,“ hvilken han „eftersom nu

*) Det Gottorpske Huus vedblev at protestere, og dette blev senere farligere, da denne Linie kom i Besiddelse af den svenske Throne, og da Hertug Karl Frederiks Søn Peter, (paa Grund af at hans Moder var en Datter af Peter den Store), blev russisk Thronfølger. Da Storfyrst Peter i Aaret 1762 var blevet Keiser lod han strax en russisk Armee rykke frem mod Danmark; men hans pludselige Thronafsættelse og Drab reddede Danmark, og Katharine den 2den sluttede strax Fred, og anerkjendte senere paa hendes umyndige Søn Pauls Vegne Slesvigs Indlemmelse i den danske Stat, og ved en senere Tractat af 1ste Juni 1773 renuncerede derpaa Storfyrst Paul af Rusland, efter at være bleven myndig, paa det gottorpske Huses ældre Linies Rettigheder med Hensyn til Slesvig til Fordeel for Kongen og hans Kronarvinger.

den evige uforstyrrede Besiddelse af og Herredømme over hele Hertugdømmet Slesvig er forsikkret ham", igjen tager i Besiddelse, og, som det i Hyldningsformularen hedder, forener med sin egen Andeel af Hertugdømmet Slesvig, og „for evigt igjen incorporerer i sin Krone*) som et gammelt ved injuria temporum afrevet Stykke." **) I den følgende Maaned gik Arvehyldingen høitideligen for sig, ved hvilken Kongen for sig og sine Arve-Successorer i Regjeringen secundum tenorem legis Regiæ" (ↄ: efter Kongelovens Lydende), modtog det slesvigske Ridderskabs***) og Geistlighedens Deputeredes Eed, og ved Commissairer de øvrige Indbyggeres. Som Følge af, og som Tegn paa denne Slesvigs Gjenforening med Moderlandet blev dets Vaaben (trende Løver), som tidligere ligesom Hol-

*) Hensigten at ville indlemme Slesvig i Danmark giver sig tilkjende i alle Raadslagninger, som gik forud for Patentet af 22 Aug. 1721; og Vidnesbyrd derom indeholder desuden en Erklæring gandske af Kongens Haand, hvorved han ubetinget giver de Grunde, som talede for en saadan Indlemmelse, Fortrinet for dem, der vare opstillede derimod. — Som Følge af denne Incorporation hedder det i Reskript af 20 Octbr. 1758, at indfødte Slesvigere skulle være adgangsberettigede til Communitetet og Regentsen, naar de have de behørige Qvalificationer, „saasom Undersaatterne i Slesvig ikke bør ansees for andet end hvad de virkelig ere, nemlig rette Danske, fødte inden Danmarks Riges Grændser."

**) Et stort Antal ældre Skrifter, i hvilke Slesvig omtales som incorporeret i Danmark, findes anførte i en i Aftenbladet den 4de Mai 1847 anført Artikkel.

***) Den slesvig-holsteenske Landdags Samtykke kunde det naturligviis ikke være fornødent at indhente. Den havde, som nærmere i det Følgende omtalt, ikke været sammenkaldt mere end eengang i de foregaaende 46 Aar, nemlig i Aaret 1711, skjøndt den skulde sammenkaldes aarlig; den var siden Aaret 1709 kun raadgivende; og den sidste Gang Man holdt Møde havde kun Ridderskab og Prælater været indkaldt, og disse vare for Slesvigs Vedkommende tilkaldte til Hyldingsedens Aflæggelse, og da Sagen kun angik Slesvig, var det ikke nødvendig at indkalde det holsteenske Ridderskab i Forening med det Slesvigske til en fælles Landdag.

strens havde havt sin Plads i det danske Vaabens Middelskjold, sat ind i Hoved- og Rigsskjoldet, hvor det sidder den Dag i Dag. Hvis Frederik den 4de nu havde fulgt en rigtig Politiks Grundsætninger, da havde han ophævet Benævnelsen: „Hertugdømmet Slesvig“,*) og efterhaanden givet Landet samme Administration og Lovgivning som Kongeriget. At det ogsaa har været hans Plan er afgjort, og han opsatte det maaskee blot til han kunde erhverve de tre Smaastykker af Slesvig, som endnu vare i sønderborgske Liniers Besiddelse. Disse bleve senere paa forskjellig Maade erhvervede i Aarene 1723—1779**), og i det sidstnævnte Aar var hele Slesvig, 289 Aar efter den første Sønderlemmelse, atter samlet under den danske Krone; men det var saa langt fra at Frederik den 4des Efterfølgere fulgte den nysnævnte af hele Danmarks Historie ligefrem opgivne Politik,

*) Hansen bemærker udtrykkelig i § 16 i hans i Aaret 1778 udgivne Staatsbeschreibung des Herzogthums Schleswig, der gjelder som Autoritet om hvad der angaaer Slesvigs statsretlige Forhold, efter at have fortalt at Frederik den 4de flyttede Slesvigs Vaaben fra Middelskjoldet til Hovedskjoldet: Es nennt aber der König zu Dänemarck sich noch wie vor jederzeit Herzog zu Sleswig.

**) Disse tre Stykker vare a) den hertugelig-nordborgske Deel af Øen Als, som Frederik den 4de erhvervede ved to Forbrag af 1723 og 1729 med det Pløenske Huus, som dengang besad samme, b) den mellemste Deel af Øen Ærø, som Frederik den 5te i Aaret 1749 kjøbte af Hertugen af Holsteen-Glücksborg; og c) en lille glücksborgsk Lehnsdeel, nemlig Rybol og Munkebrarup Herreder, hvilken ved den glücksborgske Linies Udslukkelse i Aaret 1779 tilfaldt Kronen, som i Aaret 1756 havde af den augustenborgske Linie tilkjøbt sig sammes Arveret til de glücksborgske og pløenske Lande imod herfor, (dog under kongelig Souverainitet som mandlige Lehns- eller Fideicommisgodser), til Hertugen af Augustenborg at afstaa en Deel kongelige Godser paa Als, hvor den augustenborgske Linie ved Kjøb havde erhvervet sig en Deel Jordegods, over hvilket det naturligviis endnu mindre havde nogen Landshoihed, men kun nogle Forrettigheder.

at Man lod Slesvigs Lovgivning, Retspleie, Skattevæsen, Communalvæsen, dets Toldgrændse mod Jylland, kort sagt, alle dets forældede administrative Forhold blive uforandrede; ja endogsaa Kong Frederik den 6te, som endnu uden i mindste Maade at opvække nogen Misfornøielse vilde kunne have raadet Bod paa Fortidens Feil, fulgte endnu den samme Fremgangsmaade, og forøgede endogsaa ved flere Foranstaltninger baade Slesvigs provindsielle Afsluttelse og tillige dets Sammenknyttelse med Holsteen, den sidste især ved i Aaret 1834 at give begge Hertugdømmer fælles Regjering og fælles Overapellationsret. Nu Partiaanden har bemægtiget sig Gemytterne vilde den Ophævelse af Slesvigs provindsielle Selvstændighed og dets administrative Forbindelse med Holsteen, som er en nødvendig Betingelse for de betydelige administrative Reformer, hvortil Slesvig saa høiligen trænger*), og derved for hele Landets Udvikling i materiel, aandelig og politisk Henseende, ikke kunne udføres uden at opvække stor Misfornøielse. En Omskiftning af den offentlige Mening synes imidlertid snart at maatte kunne ventes, thi naar Partivæsens-Forblændelsen er stærkest, er Tiden til at faae Øinene aabnede nærmest.

Hvad Holsteen angaaer, da erholdt Frederik den 4de ikke de i samme liggende gottorpske Besiddelser dengang han be-

*) Slesvigs administrative Forhold ere nemlig saa forviklede, at de ikke kunne ventes ordnede førend Mænd, der staae udenfor det Hele, og som Følge deraf ere tilbørligen uhildede, ublændede og upartiske, faae Indflydelse paa den nye Organisation, hvortil samme saa høiligen trænger. Naar Slesvigs administrative Forholds Ordning blev afgjort af Rigsstænderne, (hvad Størstedelen af dets Indvaanere for Tiden visnok desværre vilde frabede sig), da kunde det være sikkert paa en upartisk Ordning af dets forviklede Forhold, hvilket det ikke kan vente saalænge det forbliver afsluttet, da Reformerne berøre alt for mange Interesser og indgroede Fordomme til at de Paagjeldende ville kunne have et klart og uhildet Blik.

mægtigede sig den gottorpske Andeel af Slesvig; derimod tilbyttede Kong Christian den 7de sig ved en Tractat af 1ste Juni 1773 med Hovedet for den ældre gottorpske Linie, Storfyrst Paul af Rusland, denne Deel af Holsteen, der dengang kaldtes den storfyrstelige Deel*), imod for samme at give Grevskaberne Oldenborg og Delmenhorst,**) som Hertugen af Pløen, (der ifølge den graduelle Arvefølges Grundsætninger havde erholdt dem tilkjendte af den Keiserlige Hofret ved den fra Kong Christian den 1stes Broder nedstammende grevelig-oldenborgske Linies Udslukkelse), ved Forlig af 1671 havde afstaaet til Christian den 5te imod Erstatning i Penge og Landeiendomme. Det Pinnebergske var allerede erhvervet for Kronen ved Kjøb i Aaret 1640***); Grevskabet Rantzau var tilfaldet

---

*) Hvilke Dele af Holsteen der hørte til den Kongelige, den storfyrstelige, og den pløenske Deel, findes anført i 1ste Deel S. 110.

**) Storfyrst Paul overlod i Aarene 1778 Grevskaberne Oldenborg og Delmenhorst til Biskop Fr. August af Lybeck, der da var det ældste Medlem af den yngre holsteen-gottorpske Linie, og denne fik dem ophøiet til et Hertugdømme, der for Tiden besiddes af hans Broders Sønnesøn Storhertug Paul Fr. Aug. af Oldenborg. Fyrstendømmet Eutin, (det sæculariserede Bispedømme Lybeck), Fyrstendømmet Birkenfeld og Herskabet Jever ere senere komne til Oldenborg, der i 1815 blev ophøiet til et Storhertugdømme.

***) Da den sidste Greve af den Schauenburg-Pinnebergske Linie døde i Aaret 1640, kjøbte Christian den 4de og Hertug Frederik den 3die af Holsteen-Gottorp Altona og det Pinnebergske, der i lang Tid havde været behandlet som allodialt Rigsland, af hans Moder, og deelte det saaledes, at Hertugen fik Amtet Barmstedt, og Kongen Resten.

Amtet Barmstedt blev 1649 solgt af Hertugen til Grev Rantzau, som deraf oprettede Rigsgrevskabet Rantzau, og dette tilfaldt, (ifølge en i Aaret 1669 oprettet Disposition, der bestemte at det, naar alle mandlige Arvinger vare uddøde, skulde tilfalde Kongen af Danmark), i Aaret 1726 Kong Frederik den 4de, efterat den regjerende Greve i Aaret 1721 var blevet dræbt af sin Broder, som senere døde i Fængsel uden ligesaalidt som Broderen at efterlade Afkom.

Kong Frederik den 4de i Aaret 1721 ifølge en 1669 oprettet (i Noten S. 302 omtalt) testamentarisk Disposition, og de ploenske Lande vare ved den Ploenske Linies Udslukkelse i Aaret 1761, ifølge en tidligere indgaaet Arveforening, tilfaldne Kongen af Danmark, med hvis Rige hele Holsteen altsaa ved Tilbyttelsen af den storfyrstelige Deel *atter blev forenet i Aaret 1773, 283 Aar efter den første Sønderlemmelse.*

Holsteen vedblev naturligviis at være et arveligt Lehn af det tydske Keiserdømme, og først ved sammes Ophævelse i Aaret 1806, gik det ved Patent af 9 Septbr. s. A. ind under den danske Konges souveraine Herredømme, og incorporeredes*), dog med provindsiel Selvstændighed, i det danske Monarki. Nogen anerkjendt Folkerepræsentation, hvis Samtykke ved denne Leilighed kunde være at indhente, fandtes ikke dengang i Holsteen, og det var saaledes nok at den souveraine Magt og Statseenheden blev anerkjendt folkeretligen ved de vedkommende Tractater, og dette skete ved Fredsslutningen i Aaret 1814, og ved Forbundsakten. I Aaret 1815 indtraadte Kong Frederik den 6te for Holsteens og Lauenborgs Vedkommende i det ved Forbundsakten af 8de Juni 1815 stiftede Forbund, som da blev dannet af Fyrster, der beherskede tydske Lande, til hvilket Skridt han vel for en stor Deel er blevet bevæget ved den Betragtning, at han derved vilde sikkre Grændseprovindserne en Beskyttelse i Krigstilfælde, og derved atter sikkre den bag samme liggende Deel af Halvøen, — en Fordeel, der dog ikke opveier den Forvikling i de offentlige Forhold, som fremkaldes ved Holsteens Forhold til det tydske Forbund.

Mange meene, at Holsteen herved ophørte at være en

---

*) Det hedder udtrykkelig i dette Patent, at Holsteen, »som en i enhver Henseende *uadskilt Deel forenes med det hele Kongens Scepter undergivne Monarki*«.

Bestanddeel af det danske Monarki, eller at være incorporeret i den danske Stat; men mod denne Anskuelses Rigtighed er der meget der taler*), og den har heller ikke fundet Medhold i Reskriptet af 28de Januar 1848, som anordner fælles Stænder for hele det danske Monarki.

Hertugdømmet Lauenborg blev i Tidsrummet 1260—1689 som et selvstændigt Land regjeret af Hertuger af det sachsiske Huus, gik derpaa ifølge en Arveforening over, først til Hertugen af Brunsvig-Celle, og derpaa til den Brunsvig-Hannoveranske Linie, der i 1716 fik keiserlig Forlehning paa samme. Ved Tractat af 29 Mai 1815 afstod Kongen af Hannover (og af England) Lauenborg til Kongen af Preussen, der atter ved Tractat af 4 Juni 1815 (der findes i Forordningsamlingen) for samme og en Pengesum tilbyttede sig svensk Pommern og Rygen af Danmark, der havde erholdt de sidstnævnte Lande som en Art af Erstatning for Norge.

Naar vi nu, efter at have fremsat de ovenstaaende historiske Momenter, for derved at sætte den usagkyndige Læser i Stand til at forstaa det i det Følgende Anførte, henvende vor Opmærksomhed paa den af det separatistiske Parti, selv efter det S. 373 omtalte aabne Brevs Offentliggjørelse forfægtede, og over hele Europa udbasunede Paastand, at Arvefølgen i Hertugdømmerne er forskjellig fra Arvefølgen i Kongeriget, da er

*) »Naar en Stat forenes med en anden, saaledes at den ophører at bestaae for sig selv, og udgjør en Deel af denne anden Stat, kaldes dette en Inkorporation« (Gros naturlige Statsret). Men kan Holsteen, som har Administration fælles, deels med Slesvig, deels med hele Riget, og som har Diplomati, Finantser, Krigsmagt, og Indfødsret etc. tilfælles med Kongeriget og Hertugdømmet Slesvig, siges at bestaa for sig selv som Stat? — Er ikke Forholdet her som i det preussiske Monarki, og yderst forskjelligt fra Forholdet mellem Norge og Sverrig? Incorporeret i administrativ Henseende er derimod hverken Hertugdømmet Holsteen eller Hertugdømmet Slesvig.

naturligviis det første Spørgsmaal som maa gjøres: Hvor staaer det skrevet, at dette forholder sig saaledes, og Svaret herpaa bliver: Intetsteds, thi de eneste Dokumenter der omtale Arvefølgen i Hertugdømmerne ere Inkorporations-Patentet af 22de August 1721 med tilhørende Hyldingsformularer, hvilke, (naturligviis uden at omtale Holsteen) erklære, at i Slesvig skal Kongelovens Arvefølge gjelde, altsaa den samme som i Kongeriget (jfr. S. 389). Det separatistiske Parties Paastand kan altsaa kun gaae ud paa at Holsteen og Lauenborg i sin Tid have været Lehn af det tydske Keiserdømme, og at Arvefølgen i samme altsaa fra gammel Tid af maa være den ved Rigslehn almindelige, nemlig den agnatiske; og at tydsk Lehnsret ogsaa maa antages at have gjeldt for Slesvig, der var Lehn af den danske Krone; og at Spindesiden, som er arveberettiget i Kongeriget, altsaa ikke er det i Hertugdømmerne, i ethvert Fald ikke saalænge der er Agnater tilstede, og dette vilde der, naar Frederik den 3dies Mandsstamme uddøde, (thi Kongelovens Arvefølge begynder med Frederik den 3die), være i rigelig Mængde for Slesvigs og Holsteens Vedkommende, naar de gamle Lehnsforhold kaldtes tillive, da der ikke er mindre end 5 endnu blomstrende Linier, der nedstamme fra Christian den 1ste, fra hvem Lehnsarvefølgen maatte regnes; og at Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen som Følge heraf vilde blive adskilte fra Kongeriget, hvis Frederik den 3dies Mandsstamme skulde uddø*), og gaae over til den efter

*) Selv om den qvindelige Arvefølge gjaldt i Hertugdømmerne vilde den omhandlede Adskillelse i det nævnte Tilfælde finde Sted, naar ikke netop Kongelovens Arvefølge gjaldt i Hertugdømmerne, ifølge hvilken kun Frederik den 3dies Afkom er arveberettiget; thi ogsaa efter den qvindelige Arvefølge maa selv de fjerneste Agnater, saalænge der ere nogen af samme, gaae foran Spindesiden, i hvor nær i Linie denne end er den sidste Thronbesidder.

Lehnsarvefølgen nærmest succesionsberettigede af de fra Christian den 1ste nedstammende Fyrster*). — Det for alle tre Hertugdømmers Vedkommende Ugrundede i denne Paastand, skulle vi i det Følgende søge at vise særskilt for hver af samme.

Hvad Hertugdømmet Slesvig angaaer, da har allerede siden Aaret 1773 ingen anden af det oldenborgske Huses Linier, end den

---

*) Fra Frederik den 1ste udskille sig to Linier, nemlig Christian den 3dies og Hertug Adolphs, Stamfaderen til den gottorpske Linie, og den sidstnævnte deler sig atter i tre Linier, nemlig den keiserlig russiske eller den ældre gottorpske Linie, den svenske, og den storhertugelig Oldenborgske. — Fra Christian den 3die udskille sig atter to Linier, nemlig Frederik den 2dens, eller den kongelige Linie, og Johan den yngres eller den sønderborgske Linie, som endnu blomstrer i det augustenborgske og glycksborgske (beckske) Huus, hvis Stamfædre vare Brødre, og Sønner af Johan den yngre.

Christian 1.
Frederik 1.

Christian 3. — Adolf, Hertug af Slesv.-Holsteen-Gottorp.

Under Christian 3.: Fred. 2. — Johan, Hert. af Sl.-Holsteen-Sønderborg.

Fred. 7. — Augustenborgske Linie. — Glücksborgske Linie. — Keiseren af Rusland. — Prindsen af Wasa. — Storhertugen af Oldenborg.

Med Hensyn til disse Liniers Arveret vilde der, naar de havde bevaret samme, og den ved den Kongelige Mandsstammes Udslukkelse skulde træde i Kraft, være forskjellige Qvæstioner, som det vilde være vanskeligt at løse, af Mangel paa forhaandenværende Bestemmelser derom, blandt andre om den reen lineale eller reen graduelle eller den lineal-graduelle Arvefølge burde følges, om hvorvidt Lehnet kunde være Gjenstand for Arvedeling, (hvilket sikkert maatte antages for Holsteens Vedkommende); om Primogeniturstatuterne skulde være gjeldende, og om alle Dele af Hertugdømmerne havde samme Arvefølge; og af disse Qvæstioners Løsning vilde det afhænge, om den augustenborgske Linie alene skulde succedere, eller den russiske Linie allene, eller den augustenborgske og den glücksborgske tilsammen, eller den ældre gottorpske (den russiske) og den augustenborgske og glücksborgske tilsammen o. s. fr. Jfr. Samwer: Staatserbfolge, S. 138 ff.

paa den danske Throne værende, havt nogen Arveret med Hensyn til samme. Den Lehnsarveret, som det sønderborgske Huus i sin Tid havde, var nemlig ene og alene begrundet paa den i Noten S. 386 nærmere forklarede og omtalte Simultanforlehning, eller Forlehning „zur gesammter Hand“, som det en Tidlang havde, og hvilken det maatte have bevaret lige til Nutiden, eller rettere til den Kongelige Mandsstammes Udslukkelse, for at kunne gjøre Paastand paa Arveret efter samme; men de endnu blomstrende Linier af dette Huus have ikke siden Aaret 1649 erholdt Fornyelse paa samme, og det gottorpske Huses Ret er, som vi strax skulle see, aldeles udslukket siden Aaret 1773. Naar der spørges om Grunden til at de tvende endnu blomstrende sønderborgske Linier ikke have erholdt Fornyelse paa den saa vigtige*) Simultanforlehning, da bliver Svaret følgende. Den Stifteren af det sønderborgske Huus, Johan den yngre, tilstaaede Deel af Slesvig, blev efterhaan-

*) Paa Grund af at han ingen Simultanforlehning havde paa Holsteen, fik Johan den yngre ingen Deel i den af Johan den ældre til Arvedeling efterladte Deel af dette Hertugdømme, men samme blev deelt mellem hans Brødre Kong Frederik den 2den, (som derpaa af Godmodighed afstod noget til ham), og til Hertug Adolph til Holsteen-Gottorp, hvilke havde slig Simultanforlehning, og heraf sees det hvor strængt Man i ældre Dage tog det med samme. Da den keiserlige Belehning i Anledning af Johan den Ældres Død skulde fornyes, bestræbte Johan den yngre sig derfor ogsaa ivrigen for ved denne Leilighed at erholde Simultanforlehning, men opnaaede det ikke, hvorimod han 8 Aar senere, nemlig i Aaret 1590, endelig fik samme. Dette Beviis for Simultanforlehningens Vigtighed kunde forøges med mange fra Tydsklands Forhold hentede Exempler paa, at Arveret er gaaet tabt, fordi de Paagjeldende ikke havde erholdt Fornyelse af deres Simultanforlehning. Vil Man gjøre de gamle Lehnsforhold gjeldende, saa maa Man ogsaa kunne fyldestgjøre Lehnsrettens Fordringer, og kunne fremlægge sine Adkomstdokumenter, og de, som paa Grund af Mangel i saa Henseende ikke vilde have havt nogen Ret paa den Tid Lehnsforholdene vare i fuld Kraft, kunne naturligviis saa meget mindre have det nu.

den, som S. 386 omtalt, i høi Grad udstykket, og da Repræsentanterne for de forskjellige Linier senere bleve forgjeldede, afstode de efterhaanden, deels ved Salg, deels paa forskjellig anden Maade deres Land til den Kongelige Linie (jfr. Noten S. 390). Efterhaanden som de forskjellige sønderborgske Linier mistede deres Territorium nægtede den danske Krone dem Simultanforlehning, under Paaskud af at naar de slet ikke længere havde nogen enkelt Deel af Hertugdømmet i Forlehning, saa kunde de heller ikke faae nogen Simultanforlehning paa det hele Hertugdømme, og paa denne Maade mistede ogsaa det augustenborgske og det glücksborgske (beckske) Huus sin Simultanforlehning, hvilken de sidste Gang erholdt tilstaaet i Aaret 1649, men ikke senere, skjøndt de et Par Gange ansøgte derom. Hvad det Gottorpske Huus betræffer, da behøvede det ligeledes Simultanforlehning lige til Aaret 1658; men ikke længere, paa Grund af den samme da tilstaaede Souverainitet. Den Arveret, som det havde, afstod det imidlertid fuldstændigen til den danske Krone i den sidste Halvdeel af det forrige Aarhundrede. Hvorledes den gottorpske Deel af Slesvig blev erobret af Frederik den 4de, hvorledes denne incorporerede den som som en Erobring i den danske Stat, og indførte Kongelovens Arvefølge i samme, saaledes som han ifølge den 19de Artikkel i Kongeloven var forpligtet til, er alt omtalt S. 388. Frederik den 4de var fuldkommen berettiget hertil, hvad hans Undersaatter angik, da den souveraine og lovgivende Magt indeholder Ret til at regulere Arvefølgen, i det Undersaatterne ere pligtige til at lyde en Arvefølgelov, som enhver anden Lov, der udstedes af den lovgivende Magt*); og hvad

*) Saaledes har man i Storhertugdømmet Baden ved en Declaration af 4de October 1817, og i Kongeriget Bayern ved den octroyerte Forfatningslov af 26 Mai 1818, paa Grund af den i den souveraine Magt hertil begrundede Ret, og uden derover at høre Stænderne, foretaget Forandringer i den bestaaende Arvefølge.

fremmede Fyrsters mulige Pretensioner angik, da brugte Man den Forsigtighed at sikkre sig alle de Paagjeldendes Samtykke, uagtet Storbrittanien, Frankrig og Sverrig alt i Traktaten af $\frac{3}{14}$ Juni og 3die Juli 1720 havde garanteret Danmark Besiddelsen af Slesvig. Efter langvarige diplomatiske Forhandlinger erholdt man saaledes endelig i Aaret 1773 ved Traktat af $\frac{21 \text{ Mai}}{1 \text{ Juni}}$ det Samtykke, der var det vigtigste af alle, i det Storfyrst Paul af Rusland, som da var Hovedet for den ældre Gottorpske Linie, ved denne Traktat i de allerstærkeste Udtryk for sig og sine Arvinger og Descendenter for evig Tid renuncerede paa „hele" Hertugdømmet Slesvig til Forbeel for Kongen af Danmark og hans Kronarvinger, og tillige for sig og Descendenter og Arvinger forbandt sig til heller ikke at ville taale at Andre handlede derimod. Denne Renunciation tiltraadte Stamfaderen for de nuværende storhertugelig og hertugelig Oldenborgske Linier, eller den yngre Linie af det Gottorpske Huus, ved Akter af $\frac{29 \text{ Octbr.}}{9 \text{ Novbr.}}$ og 8de August 1777*). Repræsentanten for den mellemste Linie af det Gottorpske Huus, den svenske Thronfølger Adolph Frederik, havde allerede i Aaret 1750 paa kraftigste Maade og for evig Tid renunceret til Forbeel for Kong Frederik den 5te og hans Arvinger og mandlige Descendenter. Paa Grund af Udtrykket „mandlige Descendenter" vil Prindsen af Vasa, (den afsatte svenske Konge Gustav den 4des Søn), ikke, naar Mandsstammen maatte uddøe, være berettiget til at sige, at Renunciationen ikke længere er gyldig; thi ved Traktaten af 1750 afstod den svenske Linie af det gottorpske Huus til evig Tid al den

*) Jfr. XLIII og XLVIII. i Dr. Ostwalds „Urkundliche Beilagen" i „Zur Würdigung der Schrift" 2c., hvor de vigtigste Dokumenter, Arvesagen angaaende, ere meddeelte i paalidelige Aftryk, hvilket det er saa meget vigtigere at erindre, som de tydske Skrifter vrimle af urigtige Citater af Dokumenter, ja selv indeholde Aftryk, i hvilke de vigtigste Sætninger ere udeladte.

Ret, som den havde, til Kongen af Danmark og hans Mands-stamme, jfr. S. 407; og naar Hovedet for et Fyrstehuus renoncerer, bindes desuden alle Andre af Huset derved, da de kun have deres Arveret ved ham, (i modsat Fald maatte man slutte en ny Traktat hvergang en Prinds blev myndig, da han jo kunde stifte en ny Linie), og den keiserlig russiske Linie maatte altsaa være uddød inden en saadan Paastand kunde have nogen Gyldighed.

Det vil af det Foranførte sees at det Gottorpske Huses tre Linier har mistet sin Arveret ved frivillig Afstaaelse, og at det sønderborgske Huses tvende Linier, den augustenborgske og den glücksborgske, har mistet deres ved at de ikke have opnaaet Fornyelse af den Simultanbelehning, hvorpaa den Arveret, som deres Huus i Fortiden havde, ene og alene var begrundet *); og det vil herved blive klart, hvorfor den daværende Hertug af Augustenborg i Aaret 1721 uden mindste Indsigelse eller Reservation aflagde Arvehyldingseden og underskrev Hyldings-dokumentet, i hvilket han lovede for sig og sine Efterkommere at være Kongen og hans Arvesuccessorer i Regjeringen efter Kongelovens Lydende huld og tro, og saaledes paany høitideligen anerkjendte, hvad der forlængst var in confesso, at han ingen Arveret længere havde; det vil heraf sees, hvorfor Hertugen af Augustenborg i Aaret 1786 var villig til at afgive den S. 406 anførte Erklæring; det vil heraf sees, at Kongelovens Arvefølge, hvilken Frederik den 4de, som 389 omtalt,

*) For at de uden Hensyn til Simultanbelehning, alene i Egenskab af Descendenter af Christian den 1ste, skulde have Arveret, vilde det have været nødvendigt at den longobardiske Lehnsret havde været gjeldende for Hertugdømmernes Fyrstelehn; men dette var ingenlunde Tilfældet, men den tydske (sachsiske) Lehnsret gjaldt sammesteds og i hele Nordtydskland; og efter den havde de ingen Arveret som Descendenter, men vilde kun havt den naar de havde bevaret deres Simultanforlehning.

indførte i Slesvig i Aaret 1721, siden Aaret 1773*) har været gjeldende sammesteds med fuldstændig Gyldighed, i det der siden den Tid ikke længere har været nogen af det oldenborgske Huses Linier, som har havt nogen Ret til at gjøre nogen Indsigelse herimod**), og det vil heraf ligeledes sees,

*) Strengt taget først siden 1779, da den Sidste af det glücksborgske Huus, som havde bevaret sin Simultanbelehning, afgik ved Døden. Det bringes her i Erindring, at det oprindelige Navn for det Fyrstehuus, der nu kaldes for det Glücksborgske, er Holsteen-Beck.

**) Alle de anseteste Statsretslærere i Hertugdømmerne have ogsaa inden Partistridighederne opkom erklæret sig for at Slesvig er uadskillelig forenet med Danmark og har Kongelovens Arvefølge, om end ikke ifølge det ovenanførte Raisonnement. I Borgermester Hansens Staatsbeschreibung des Herzogthums Schleswig, som udkom i Aaret 1770, og som med Hensyn til Slesvigs Statsret er et classisk Skrift, omtales det saaledes p. 9, at Slesvig paa Grund af Kongelovens 19de Artikel i Fremtiden udeelt vil blive ved den danske Krone. I Schraders Lehrbuch der schlesw.-holst. Privatrecht hedder det i 1ste Deel p. 279: „Seit dieser Zeit (1721) befindet sich das ganze Herzogthum Schleswig mit dem Königreich Dänemark in einer durch das dänische Königsgesetz schon im voraus für unzertrennlich erklärten und durch den § 1 der zwischen dem König von Dänemark und der Kaiserin Katherina II geschlossenen Traktate völlig gesicherten Vereinigung." — I Falcks: Das Herzogthum Schleswig, antages det S. 119 at Art. 19 i Kongeloven ogsaa gjelder hele Hertugdømmet, og ikke blot de ved Erobring eller Afstaaelser erholdte Dele af samme, jfr. S. 123; og om han end S. 61 i hans Nachtrag til hans i Aaret 1816 udgivne Oversættelse af Schlegels aperçu etc. indskrænker Kongelovens Arvefølge til den gottorpske Deel, der ophørte at være Lehn, tilføier han dog: „Ferner wäre es wohl noch zu untersuchen, ob nicht durch die Staatsveränderung in Dänemark von 1660 das Verhältniß Schleswigs so weit abgeändert sei, daß die Lehnsverbindung durch Consolidation erloschen sei, und gar nicht wieder aufleben konnte"; og i sin Haandbog yttrer Falck: „Daß nach Erlöschen des Mannsstammes die Qvalität eines Lehns vom dänischen Reiche wieder eintrete, womit es denn selbstfolglich gegeben ist, daß der Souverain Dänemarks alsdann darüber beschließen könne, ob er das Herzogthum als Lehn verleihen wolle oder nicht." Dahlmann har i Kieler Blätter I. S. 293 ff. udtalt sig for at Kongelovens Arvefølge gjelder i Slesvig, og om at han ligeledes paa sine Forelæsninger har gjentagne Gange udtalt den

at Kongelovens Arvefølge vilde været gjeldende i Slesvig, selv om Kong Frederik den 4de ikke havde indført den sammesteds, i det nemlig ethvert Territorium, der er under den danske Konges Scepter, ifølge Artikel 19 i Kongeloven, har sammes Arvefølge, naar ingen fremmede Fyrsters Rettigheder derfor er til Hinder, saa at denne Arvefølge, i det Tilfælde at slige Rettigheder have været tilstede og holdt den ude, øieblikkelig og eo ipso indtræder, saasnart de bortfalde.

Imod det Heranførte vil ingen slesvig-holsteensk Kløgt være i Stand til at udfinde nogen gyldig Indvending, og vi ville derfor ikke tilføie mindre solide Argumenter, for at man ikke ved at angribe disse skal lede Opmærksomheden bort fra Hovedpunktet *). Det foranførte Argument er saa uigjendriveligt, at det gjør alle de andre overflødige; og det er derfor saa meget mindre nødvendigt at dvæle ved disse, og ved den colossale literaire Kamp, som har været ført om deres Betydning og Kraft,

---

samme Anskuelse, har man overbeviist sig ved at sammenholde et større Antal af de hans Tilhørere nedskrevne Collegier. — At slige af Hertugdømmernes første Statsretslærere, inden den politiske Fanatisme opluede og forblændede al klar Anskuelse, offentlig afgivne Erklæringer, som i sin Tid hverken bleve modsagte af Prætendenter eller Skribenter, have en ganske anden Beviiskraft end de af Partiaand besjelede rabulistiske Brochürer, vil Enhver Ubildet vistnok indrømme.

*) Ved den første Udarbeidelse af det Ovenanførte havde Forfatteren anført alle de forskjellige Argumenter, som kunne anføres for at Kongelovens Arvefølge gjelder i Slesvig og Holsteen, og søgt at gjendrive de Indvendinger, som fra det separatistiske Partíes Side gjøres mod sammes Gyldighed; men ved at gjennemgaae Manuskriptet med Dr. Ostwald, som besidder en sjelden, ved mangeaarigt Studium erhvervet Kundskab til Hertugdømmernes og Tydsklands Statsret, blev han af denne gjort opmærksom paa og overbeviist om, at det er langt hensigtsmæssigere at holde sig alene til de uigjendrivelige Argumenter, og at lade alle de, mod hvilke der kan indvendes Noget fare, for at Publikum ikke skal blive vildledt ved Skjærmydsler og Forpostfægtninger.

Punkt for Punkt i talløse Brochürer*), som et stort Antal af Forkæmperne for det separatistiske Parti, efter at have forsøgt paa de meest fortvivlede Fortolkningskunster, synes at have opgivet Striden, og at erkjende, at Slesvig har Kongelovens Arvefølge**).

---

*) Alene i Anledning af det Factum, at Frederik den 4de i Aaret 1721 bekjendtgjorde, at han havde taget den fyrstelig-gottorpske Deel af Slesvig i Besiddelse som et fra Danmarks Krone i besværlige Tider afrevet pertinens, og at han nu forenede og incorporerede samme Deel (tillige) med sin egen, og modtog Hyldingseed for sig og sine Arvesuccessorer secundum tenorem legis regiæ (jfr. S. 389, eller Col. Tid. for 1846 S. 558), har man paastaaet fra det separatistiske Parties Side (foruden at reise uendelig megen Strid om Betydningen af Ordet incorporere), at Kongen ikke incorporerede den gottorpske Deel i sit Monarki, men i den kongelige Deel af Slesvig; at Ordet „Krone“ betyder den slesvigske Krone, og at lex regia ikke betyder Kongeloven; og der er skrevet mange Bøger alene herover, og blandt andet optages en stor Deel af de 9 Kieler-Professorers Kritik over Commissionsbetænkningen af Drøftelse af disse Punkter.

**) Een og anden Læser vil maaskee spørge: Men kunne overhovedet Fruentimmer og Cognater succedere i Hertugdømmerne naar der ikke længere er nogen mandlig Arveberettiget? Og Svaret herpaa bliver utvivlsomt „Ja“. De ere nemlig efter tydsk Lehnsret ikke udelukkede fra Arv i allodiale Lande, (hvilket Holsteen jo blev 1806 og Slesvig 1658), men staae blot tilbage for mandlige Arveberettigede saalænge der findes slige. (See det af Dr. Ostwaldt herfor førte Beviis i „Beobachter am Sunde“ 1846 Nr. 33 og 34, ogsaa aftrykt i „J. C. Historische Uebersicht der schl. holst. Bewegung“ 1847 S. 115—129). Falck erklærer det derfor ogsaa S. 169 i 2den Deel af hans Privatret„ for utvivlsomt at efter den mandlige Stammes Afgang den qvindelige maa komme til Regjeringen i Holsteen.“ Det kan ogsaa bemærkes, at Man svarede Grev Otto af Schauenburg i Aaret 1460, „at i Holstenernes Land arver Spindesiden ligesaavel som Sværdsiden“; at Markgrev Johan af Custrin i Aaret 1565 som Cognat gjorde Paastand paa at erholde det Halve af Holsteen; og at Hertugerne Hans og Adolf under Frederik den 2den paastode at Slesvig var et arveligt Lehn baade paa Mands- og Qvindelinien. — I ethvert Fald havde Kongen af Danmark desuden Ret til at gjøre Slesvig, og den romerske Keiser Ret til at gjøre Holsteen til et qvindeligt Lehn, og Kongen af Danmark har nu al den Ret over Holsteen, som Keiseren tidligere havde. Hertil kommer endelig, at Undersaatterne ere pligtige til

Hvad Hertugdømmet Holsteen angaaer, da maa samme og alle de andre tydske Rigslehn antages ved det Romerske Keiserriges Opløsning den 6 August 1806 at være gaaet over i den daværende Lehnsbesidders souveraine Eiendom. Det hedder ogsaa i Overeensstemmelse hermed i Patent af 9de Septbr., at da det tydske Rige er ophævet „og da det er en Følge heraf at alle de Baand, ved hvilke de Rigslande, som ere Kongens Regjering underlagte, have været forbundne med den Romerske Keiser og det tydske Rige, og ligeledes alle herpaa grundede Forhold og Pligter, ere opløste og hævede," saa skal herefter „hele Hertugdømmet Holsteen være forbundet med det hele Kongens Scepter undergivne Monarki*), som en i enhver Henseende fuldkommen uadskilt Deel af samme, og saaledes fra nu af alene staae under hans egen uindskrænkede Regjering." Skjøndt der, som vi strax skulle see, allerede for længe siden ikke var nogen Arveret til Holsteen tilstede hos nogen fremmed Fyrste, saa kunde Kongelovens Arvefølge dog ikke indtræde i Holsteen, fordi dette vilde stride mod den Romerske Keisers Ret, da Holsteen var et mandligt Rigslehn; men denne Hindring bortfaldt ved det tydske Riges Opløsning, og siden Aaret 1806 har Kongelovens Arvefølge saaledes været gjeldende i dette Hertugdømme, i det den ifølge Artikel 19 og 20 øieblikkelig og eo ipso indtræder i ethvert den danske Konges Scepter underlagt Territorium, saasnart ingen fremmed Fyrstes Ret længere derfor er til Hinder. Nogen Deklaration

at adlyde en af Kongen givet Arvelov som enhver anden Lov (jfr. Noten S. 398), saa at kun fremmede Fyrster kunne gjøre Indsigelse derimod, hvis de finde deres Rettigheder krænkede ved samme; men som nysanført er der ingen fremmede Fyrster, der have nogen Arverettighed.

*) I det for Hertugdømmerne udfærdigede Patent hedder det endogsaa „mit dem gesammten Staatskörper der dem königl. Scepter untergebenen Monarki."

derom behøvedes naturligviis ikke, og forsaavidt den ikke alt maatte ligge i det nysnævnte Indlemmelsespatent af 9 Septbr. 1806, kan den jo til hvad Tid det skal være blive givet ved en Forordning, mod hvilken ingen Fyrste vil have nogen begrundet Indsigelse at gjøre, og hvilken Undersaatterne ville have at adlyde som enhver anden Forordning*).

Grunden til at hverken det Gottorpske eller det Sønderborgske Huus har, eller i Aaret 1806 havde nogen Arveret til Holsteen, er at ingen af dem i flere Generationer tilbage havde af den romerske Keiser faaet Fornyelse af deres Simultanbelehning paa Holsteen, (det sønderborgske Huus endogsaa ikke siden den 13de Febr. 1751), hvilken de maatte have bevaret saalænge der var en romersk Keiser, altsaa til Aaret 1806, naar de skulde have nogen Arveret, da samme var deres eneste Adkomst til en saadan (jfr. Noten S. 386 og Noten S. 400). Grunden til at det Gottorpske Huus ikke søgte eller fik Simultanforlehningen fornyet, var, at de ved Tractaterne af 1 Juni og 12 Nov. 1773 havde afstaaet hele deres Ret til Holsteen til det danske Arvekongehuus; og hvad begge de endnu blomstrende Linier af det sønderborgske Huus angaaer, da var Grunden, at det sønderborgske Huses Arveret var afstaaet til det danske Arvekongehuus ved den af Repræsentanten for det sønderborgske Huses Simultanforlehningsret Hertug Friedrich Carl af Pløen, med de sønderborgske Agnaters Samtykke (jfr. de af Hertug Fr. Christian til Augustenborg, og Hertugerne Peter Aug. Fr. og Carl Aug. Anton til Holstein-Beck udstædte Renunciations- og Cessionsacter af 13 Febr., $\frac{30 \text{ Jan.}}{10 \text{ Febr.}}$ og 25 Mai 1756)**), med

*) Det kan her tilføies, at den Romerske Keiser var berettiget til at erklære Qvindelinien for medarveberettiget i Holsteen, og at hele hans Ret ved det tydske Riges Opløsning gik over til Kong Christian den 7de og hans Arvesuccessorer.

**) Jfr. Ostwaldts Urkundliche Beilagen XXXI, XXXIV, XXXV. — Man har ogsaa en meget yngre Renunciationsakt for det Augustenborgske

Kong Frederik den 5te afsluttede Successionstraktat af 29 Nov. 1756, ratificeret $\frac{7}{11}$ Januar 1757 og confirmeret af Keiseren den 5te Marts 1761. — Der var saaledes hverken for det gottorpske eller for det sønderborgske Huus Grund til hos den romerske Keiser længere at andrage paa Fornyelsen af deres Simultanforlehning, da de vidste at de ikke kunde erholde den.

Der er Mange, som have antaget at den ældre gottorpske Linie, naar vort Kongehuses Mandsstamme uddøde, var berettiget til, mod at tilbagelevere Oldenborg og Delmenhorst, at tilbageforbre den storfyrstelige af 9 adspredte Stykker bestaaende, og i alt omtrent ¼ af Hertugdømmet udgjørende Deel af Holsteen, (i hvilken Kiel, Oldenborg og Neustadt ligge)*), forbi Stor-

Huses ældre Linies Vedkommende. Kong Frederik den 6tes Søster, Prindsesse Lovise Augusta, udstedte nemlig ved sit Ægteskab med Hertugen af Augustenborg (den nuværende Hertugs Fader) den 28de Mai 1786, en udførlig, først nylig i Ostwalds „Urkundliche Beilagen“ S. 215—219 offentliggiort) Renunciationsakt, ved hvilken hun med hendes Gemals „Vorwissen und Genehmigung“ for sig og hendes eventuelle Afkom, paa det udførligste og høitideligste lovede i eet og alt at holde sig Kongeloven efterrettelig, og lige høitideligen og udførligen lovede at entholde sig fra Alt, og at renoncere paa Alt hvad „zum Præjudiz und Nachtheil der bei dem Königlichen Erbhause eingeführten, und durch die Legem regiam festgestellten Successionsordnung gereichen möchte; og hendes Gemal udstedte ligeledes samme Dag en i Berlingske Tid. for 2den Marts 1848 aftrykt Akt, i hvilken han høitideligen for sig og Afkom stadfæstede denne Renunciation, hvorimod det augustenborgske Huses eventuelle Ret til „efter Kongeloven“ at arve hele det danske Monarki, reserveres i begge Dokumenterne. Jfr. Dr. Ostwalds Artikel i „Beobachter am Sunde“ Nr. 9 d. A. Det indsees forøvrigt letteligt, at en Strid om hvorvidt de ovennævnte Agnater havde renunceret eller ikke, vilde være uden Betydning. Deres Renunciation omtales nemlig kun her som forklarende det Factum, at deres Simultanbelehning ikke er bleven fornyet; men Grunden hertil er jo ligegyldig. Det vigtige er det Factum, at det ikke er skeet.

*) Til den forhen storfyrstelige Deel af Holsteen hørte Stæderne Kiel, Oldenborg og Neustadt, og Amterne Kiel, Cronshagen, Bordesholm, Neumünster, Cismar, Reinbeck, Trittau

Fyrst Paul i Tractaten af $\frac{21\ \text{Mai}}{1\ \text{Juni}}$ 1773 kun afstod samme til vort Kongehuses Mandsstamme. Denne Anskuelse kan imidlertid ikke gives Medhold. Traktatens rette Mening er nemlig, at det Gottorpske Huus for bestandig afstod al den Ret samme havde til Kongen af Danmark, som kun kunde modtage det Afstaaede for sin Mandsstamme, fordi han ellers vilde have krænket den romerske Keisers Ret, af hvem han havde Holsteen i Forlehning som et Mandslehn, hvorimod han, naar den romerske Keiser gav sit Samtykke dertil, kunde forholde sig med det ham Overdragne som han vilde, og altsaa ogsaa bestemme at det skulde gaae over til hans Cognater*); og siden det romerske Rige er opløst, behøves et saadant Samtykke ikke længere. — Naar Traktaten faaer denne sin rette Mening, saa bliver det klart, at den baade kan tale om Overdragelse til bestandig varende Eiendom, og Overdragelse til det danske Kongehuses Mandsstamme alene, hvilket ellers vilde være en contradictio in ajecto; og at Traktaten ikke indeholder et Ord om hvorledes der skulde forholdes med Mageskiftets Ophævelse naar den Kongelige Mandsstamme uddøde; og at den definitive Tractat i eet og Alt ratihaberer den provisoriske Traktat, der ikke taler et Ord om at Afstaaelsen kun er til Mandsstammen**); og at den ældre gottorpske Linie bortskænkede Oldenborg og Delmenhorst til den yngre gottorpske Linie (den storhertugelig oldenborgske), hvilket den jo ikke vilde have

---

og Tremsbüttel, Landskabet Nordre-Ditmarsken og Cancelligodserne Silgt og Tangstedt.

*) Paa samme Maade afstod Danmark for bestandig al sin Ret med Hensyn til Oldenborg og Delmenhorst, men kun, da samme var tydsk Rigslehn, til Acqvirentens Mandsstamme, da det nemlig ikke kunde erhverves paa anden Maade.

**) Danmark har maaskee selv forlangt det tilføiet, for at den romerske Keiser, hvis Samtykke til at lade Lehnet gaae over til Qvindelinien, man mulig kunde komme til at trænge til, ikke skulde blive fornærmet, og maaskee endogsaa nægte at confirmere Tractaten; eller ogsaa har den Romerske Keiser maaskee forlangt disse Ord tilføiede·

gjort, naar Afstaaelsen ikke havde været ubetinget, da Oldenborg og Delmenhorst jo maatte tilbageleveres naar Mageskiftet skulde gaae om; og da bortfalder ogsaa den Besynderlighed, at Christian den 7de vilde foretage et saadant Mageskifte for saa kort en Tid som den dengang kun af 2 Personer bestaaende Mandsstamme mulig vedblev at blomstre, isærdeleshed da Oldenborg og Delmenhorst maatte ansees for værdifuldere Besiddelser end den storfyrstelige Deel af Holsteen.

Det vil af det Foregaaende sees, at der slet ikke er nogen Deel af Holsteen, med Hensyn til hvilken der er nogen begrundet Arvepretension tilstede fra fremmede Fyrsters Side, i det Tilfælde at den Kongelige Mandsstamme skulde uddøe, men at hele Holsteen uden Undtagelse har Kongelovens Arvefølge*). Naar Kong Christian den 8de i det aabne Brev af 8de Juli 1846 yttrede „at der var Forhold tilstede“, som forhindrede ham fra „med Bestemthed“ at kunne udtale sig om alle Dele af Holsteen, da sigtede han utvivlsomt til de til den storfyrstelige Deel af Holsteen hørende Stykker af Landet, og til de indledte diplomatiske Underhandlinger angaaende en Anerkjendelse af den danske Krones ubetingede Ret til samme, idet han vel ikke har fundet det Passende offentlig at erklære, at der ingen begrundet Pretension kunde gjøres paa samme om ogsaa Mandsstammen uddøde, førend den ophøiede og mægtige Repræsentant for det Gottorpske Huses ældre Linie havde erklæret, at han selv anerkjendte dette.

Af den S. 402 anførte Grund have vi her alene holdt os til de ubestridelige Hovedargumenter; men disse ere ogsaa

---

*) Den anseteste af Hertugdømmernes Statsretskyndige, Etatsraad Falck, har ogsaa i sit i Aaret 1816 udgivne Skrift: Das Herzogthum Schleswig 2c. S. 119 in fine, jfr. S. 123, udtalt det som sin Anskuelse, at Kongelovens 19de Artikel maa anvendes baade paa Slesvig og Holsteen, og at samme derfor ikke kunne skilles fra den danske Krone.

saa uigjendrivelige at de gjøre alle andre overflødige. — At der er blevet skrevet saa utallige Brochürer om en Sag, der lader sig fremstille saa simpelt, som her er skeet, ligger deels deri, at de til Sagens Opløsning fornødne Dokumenter for en stor Deel først ere fundne eller offentliggjorte i den nyere Tid, saa at man længe har famlet om i Mørke; deels i at Kampen er bleven ført om uvigtige Punkter, og det øfte meget heftigen, hvorved Opmærksomheden er blevet ledt bort fra Hovedsagen; deels i at mange have ført Kampen hen paa den nyere Politiks Gebeet, og ikke, som det bør sig, holdt den alene paa det historisk-statsretlige Gebeet; deels endelig i de uendelige Gjentagelser og det sophistiske Rabulisteri, som i saa rigeligt Maal findes i disse Stridsskrifter, og som atter har givet Anledning til Gjendrivelse og Strid. At der forøvrigt ved at anføre Traktaterne, Lehnsbrevene &c., og de Forhandlinger til hvilke samme have givet Anledning m. m., let lod sig skrive en heel Bog ogsaa efter de her i al Kòrthed og Simpelhed angivne Grundtræk, er noget der er let at indsee, og idet vi slutteligen henlede Opmærksomheden paa, at vistnok kun meget Faa have sat sig ind i denne Sag, og at en stor Deel af dem, som have gjort det, neppe have ønsket at Publikum skulde see klart i samme, eller faae en klar Fremstilling af samme, maae vi derfor protestere imod at den usagkyndige Læser tvivler paa at det har sin Rigtighed med hvad her er anført, og at Sagen er saa klar, som her er paastaaet, af den Grund, at han synes at der, naar det var Tilfældet, dog vel ikke kunde være skrevet saa meget om denne Sag, og gjort saa meget Væsen af samme.

Hvad Hertugdømmet Lauenborg betræffer, da følger det ligefrem af den Maade, hvorpaa det er erhvervet, (nemlig ved Mageskifte med det af Sverrig til Incorporation i Danmark til Erstatning for Norge afstaaede Svensk-Pommern), at det

er uadskilleligt forenet med den danske Krone, og altsaa samme Arvefølge som denne undergivet; og det hedder derfor ogsaa i det af Frederik den 6te den 6te Decbr. 1815 udstedte og den 27. Juli 1816 publicerede Dokument: „wir wollen dasselbe hiedurch unseren übrigen Staaten für jetzt und auf ewige Zeiten allerhöchst einverleibt haben"; og de lauenborgske Stænder hyldede derfor ogsaa, som det hedder i Hyldingsformularen af 26den Octbr. 1816, (see Richters Samling af lauenborgske Frdgr.), Hs. Majestæt Kongen „og hans Arvesuccessorer i Kongeriget Danmark", ligesom det ogsaa hedder sammesteds: „Os og vore Arvinger til den danske Throne". Til Overflod bemærkes endvidere, at Agnaterne af det oldenborgske Huses ældre Linier i intet Fald kunde have nogen Arveret til samme, da deres Forfædre ingen saadan havde*). — Om at Kongelovens Arvefølge gjelder i Lauenborg, har Tvivl derfor ogsaa saa godt som ikke været yttret.

Om Rigets Udelelighed.

I Kongelovens 19de Artikel hedder det: „alt hvad vi nu med sær Eieres Ret besidde, eller herefter enten af os eller af vores Efterkommere med Sværdet vindes eller ved Arv og nogen anden lovlig Titel og Middel forhverves kan, altsammen, Intet undtaget, skal ustiftet og udeelt være og blive under een Danmarks og Norges Enevolds-Arvekonge"; og Artikkel 20 fastsætter som en Bestemmelse, der ubrødeligen og uden al Imodsigelse skal holdes, at ingen af de Lande, som Kongen virkeligen besidder eller kan have Arveret og billig

*) Den Arvepretension, som det sachsiske Huus kunde have paa Lauenborg, (selv om vort Kongehuses Mandsstamme vedblev at blomstre), naar det hannoveranske Kongehuses Mandsstamme uddøde, vedkommer os ikke her.

Tiltale til, nogensinde maa adskilles, skiftes eller deles. Arvefølgen er ogsaa, som i det Foregaaende er nærmere omtalt, eens for samtlige det danske Monarkies Bestanddele, ingen undtagne.

Herimod ville mange vel indvende, deels at det ikke er afgjort at den ældre gottorpske Linie anerkjender den S. 407 anførte Fortolkning af Tractaten 1 Juni 1773, og at den store Magt, af hvilken Repræsentanten for denne Linie er i Besiddelse, gjør enhver anden Afgjørelse af denne mulige Pretension paa den storfyrstelige Deel af Holsteen end hans egen Opgivelse af Fordringen umulig; deels at Tydskland i den senere Tid har viist den største Partiskhed mod Danmark, og at det er at befrygte, at denne Partiskhed paa ny vilde vise sig, naar der var nogen Anledning til praktisk at gjøre den gjeldende, og at den germaniske Begeistring for Tydsklands Udvidelse ved Slesvigs Indlemmelse i Forbundet, (der efter de tydske Enthusiasters Mening vilde aabne Veien til Nordens Germanisation), og Lysten til at skaffe Forbundet en Besiddelse, der kunde forsyne det med Søfolk til den attraaede Forbundsflaade, vilde seire over vor gode Ret, og bringe Vægtskaalen til at falde til Gunst for ubeføiede Arvepretensioner. Denne Frygt synes imidlertid ikke grundet; thi den nysanførte Argumentation for at der ingen grundede Arvepretensioner kunne gjøres paa nogensomhelst Deel af den danske Stat, om ogsaa den Kongelige Mandstamme skulde uddø, er saa klar, at den Partiskhed, der skulde nægte at tage samme for fyldest, ikke vilde blive taalt af de Stormagters Retsind, som for Tiden raade over Europas folkeretlige Forhold. Et stærkt og neutralt Danmark er for afgjort i Europas Interesse til at Man skulde finde sig i at at det uretmæssigen blev svækket, og lige saa lidet som Tydskland, England og Frankrig vilde ønske, at Rusland fik Kiels fortrinlige Havn og Fjord, (der vilde kunne rumme hele dets

store Flaade), med Resten af hvad der i sin Tid hørte til den storfyrstelige Deel af Holsteen, ligesaa lidt kan Rusland, Frankrig og England antages at begunstige Forbundets Plan at blive en Sømagt. Ligesom vi have Retten paa vor Side, saaledes have vi derfor ogsaa Sandsynlighed for at samme vil blive overholdt.

Om Statseenheden.

Uagte de tre Hertugdømmer hver for sig have provindsiel Selvstændighed, danne samtlige Rigets Bestanddele dog en Statseenhed. Saaledes ere de udvortes Statsforhold, baade Krigs- og Fredsforhold, navnlig Handelstraktater, fælles for hele Staten, og som Følge heraf er det danske Handelsflag og Skibsmærke fælles for alle Kongens søfarende Undersaatter; Krigsmagten saavel tillands som tilvands danner et organisk Hele for det samlede Monarki; Statshuusholdning, Finantser, Statsgjeld og Pengevæsen er fælles for Kongeriget og Hertugdømmerne, og det samme gjelder om de fleste af de øverste Regjeringsautoriteter, saasom: det Geheime-Statsraad, Departementet for de udenlandske Sager, General-Toldkammer- og Commerce-Collegiet, Rentekammeret, Finantsbestyrelsen, de militaire Collegier, Generalpostdirektionen o. fl. a.; en Deel Dannelsesanstalter, f. Ex. Veterinairskolen, polyteknisk Institut, Militairakademierne o. s. fr. ere ligeledes fælles; Indfødsretten er en fælles Lov for Undersaatterne i hele Monarkiet; og theologiske og medicinske Candidater, som ved eet af Universiteterne have fuldendt deres Embedsstudier, have lige Rettigheder i hele Staten.

Derimod har paa den anden Side baade Slesvig, Holsteen og Lauenborg, hver for sig, i mange Henseender, (hvad Afsnittet om Forvaltningen nærmere vil oplyse), deres særegne administrative Forhold, og ethvert af disse Hertugdømmer kan

saaledes siges at have en administrativ eller provindsiel Selvstændighed.

Som Følge af det Foranførte er det aabenbart, at den danske Stats Sydgrændse er ved Elben; hvorimod Danmarks Grændse, da Slesvig fra Oldtiden af har været et danskt Land, er ved Eideren, og Kongeriget Danmarks ved Kongeaaen.

Lige til for en halv Snees Aar siden har dette slet ikke været bestridt; men i den nyere Tid har der dannet sig to indflydelsesrige Partier, af hvilke det ene, Separatisternes eller Slesvig-Holstenernes, bestrider Rigtigheden af den ovenanførte Sætning, og det andet, nemlig Ny-Holstenernes og det saakaldte ultra-nationale Parti i Kongeriget, vel ikke ligefrem bestrider Statseenheden, men dog ønsker den ophævet ved Holsteens Udsondring. Da disse Partier udøve en høist betydelig Indflydelse paa vore offentlige Forhold, vil det være fornødent at omtale dem noget nøiere.

De separatistiske Anskuelser bleve grundlagte i Aarene 1813—1830. Det slesvig-holsteenske Ridderskab havde allerede i Aaret 1802 anseet det for en Krænkelse af den Skattefrihed, som de fra gammel Tid af formeente at være i Besiddelse af, at Regjeringen havde paalagt de sammes Medlemmer tilhørende Godser den ved Frdg. 1. Octbr. 1802 udskrevne Grundskat, og da Bankhæftelsen i Aaret 1813 blev paalagt Ridderskabets Godser paa samme Maade som Tilfældet var med Landets øvrige Landeiendomme, steg Misfornøielsen blandt Ridderskabets Medlemmer til en betydelig Høide, og Man søgte allevegne fra at samle Retsgrunde for Ridderskabets formeentlige Skattefrihed eller Selvbeskatningsret. Ved denne Leilighed blev Professor Dahlmann, som var Selskabets Sekretair, og som med et constitutionelt Sind og Begeistring for

Tydsklands Eenhed forenede engelsk-aristokratiske Anskuelser, opmærksom paa et næsten forglemt*) Dokument af Aaret 1460, som Christian den 1ste havde, som en Art Haandfæstning, udstedt til Slesvigs og Holsteens Ridderskab, og i hvilket han havde lovet Adlen Skattefrihed, Toldfrihed og Eneret til de vigtigste Lehn og Embeder, og havde lovet, at Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen skulde evig blive udeelte tilsammen, og at ingen Skat skulde blive udskrevet uden Stændernes Samtykke. Dette sekelgamle, næsten lige siden dets Udstedelse ude af Kraft værende Dokument, som, paa Grund af at det fandtes i Ridderskabets Privilegiekasse i Preetzer Kloster, blev betragtet som henhørende til de gamle Friheder og Rettigheder, som ved hver Regjeringstiltrædelse hidtil ere blevne confirmerede ved en generel Stadfæstelse, blev nu fremdraget til Ære og Værdighed som endnu gjeldende Grundlov, og under Navn af „Landesprivilegien“**), „Landesverfassung“, „Staatsrecht der Herzogthümer“ o. desl. i talrige Aftryk udbredt overalt i Hertugdømmerne som Grundlag for den landstænderske Forfatning, hvilken Hertugdømmet Holsteen som alle andre tydske Lande havde Krav paa ifølge det Løfte, som var givet under Frihedskrigen, og som blev gjentaget i den 13de Artikel i Bundesakten og senere i Art. 54

*) Det var vel tidligere aftrykt i de i Aaret 1797 af den ældre Hegewisch og Prof. Jensen udgivne „Privilegien der schl.-holst. Ritterschaft“, men uden at have vakt nogen Opmærksomhed; og Prof. Dahlmann kan saaledes ansees som „første Opfinder“ baade af Staten Slesvig-Holsteen og af dens „Landesverfassung“.

**) Benævnelsen „Landes-Privilegien“ blev vel ikke oprindeligen brugt om disse Privilegier; men at de allerede meget langt tilbage i Tiden ere blevne kaldte saaledes, viser Paaskriften paa Originalen: „Dat sind der Lande Privilegien von Olde Koning Karsten vorgesegelt.“ — Det Tillæg, som disse Privilegier erholdt kort efter deres Udstedelse, har paa Originalen Paaskriften: „Ene tappere Vorbetterunghe der Privilegien of von Olde Konink Karsten statfastet unde bestetiget mit für (vier) güden Artikelen.“

—59 i Wiener-Schlußact af 15. Mai 1820. I denne Forfatning vilde det Dahlmannske Parti, der talte flere af Universitetets dygtigste yngre Professorer blandt sine Tilhængere, have at Slesvig, hvilket de ansaae for et tydsk Land, skulde være deelagtig*), hvorimod de ikke vilde have nogen Forfatning i Forening med Danmark, fordi de frygtede for at Kongeloven skulde indvirke hæmmende paa samme, og for at de i en fælles Forsamling skulde danne en Minoritet; og herved var da Hensigt om en administrativ Adskillelse af Holsteen og Slesvig fra Danmark, og en Forening af begge Hertugdømmerne under samme Forfatning, med det samme grundlagt. Universitetslærerne have rimeligviis fundet, at det i Forfatningsspørgsmaalet var altfor nyttigt at have Ridderskabets Bistand, til at de have villet opponere mod „Landesprivilegierne“ **) som Grundlag for en Forfatning, og Universitetets Studerende vare for overraskede ved at være i Harmoni baade med deres Lærere og Landets høie Adel til at kunne faae Øinene op for at de i Grunden arbeidede for aristokratiske Tendentsers Fremme; og Tanken om at udvide Grændserne for „das

*) Ved Resolution af 16. Juli 1816 blev der nedsat en Commission til for Holsteen at udarbeide den samme lovede Forfatning; men da Ridderskabet (og senere ogsaa flere Corporationer og Byer) indgav en Petition, i hvilken det hed, at Slesvig under alle Omstændigheder maatte have samme Forfatning som Holsteen, blev denne Sag henlagt.

**) Enkelte af de til det separatistiske Parti Hørende have dog udtalt sig om hvorlidet Landesprivilegierne passe til Nutidens Fordringer. Saaledes hedder det i Advokat Forchhammers Gesch. Schl.-Holst. S. 10: „Sie sind im Vergleich mit Verfassungsurkunden neuerer Zeit ein rohes Werk; und wenn man dieses auch der Zeit, in welcher sie verfasst wurden, zuschreiben muss, so war doch die Idee, welche der Herzog sowohl als die Stände damit verbanden, daß nun alle Rechte des Volks verbrieft seien, ein Hinderniß in der weitern Ausbildung der Verfassung“.

deutsche Vaterland" ved Slesvigs Forening med Holsteen opfyldte dem med germanisk Begeistring. Saaledes udbredte Separatismens Idee sig i Aarene 1813—1830, aldeles uforstyrret fra oven af, mere og mere, uden dog egentlig at vække nogen Opmærksomhed, og uden i mindste Maade at slaae Rod i Folket.

Den constitutionelle Bevægelse, som Julirevolutionen i Aaret 1830 udbredte overalt i Europa, undlod imidlertid ikke at gjøre sin Virkning ogsaa paa Befolkningen i Hertugdømmerne. Den danske Stats Finantser befandt sig dengang i en sørgelig Forfatning; Statshuusholdningen havde en aarlig Underballance, Statsgjelden tiltog bestandig paa en foruroligende Maade, og en mismodig Stemning havde bemægtiget Gemytterne rundt omkring i Riget; men medens Man i Kongeriget troede at Frelsen vilde findes i en fri Forfatning, udbredte den Anskuelse sig i stærk tiltagende Grad i Hertugdømmerne, at den maatte søges i en Affondring fra Kongeriget i finantsiel og administrativ Henseende, (thi videre gik Man dog dengang ikke), idet Man forglemte at Verdensbegivenhedernes Tryk vilde have hvilet nok saa tungt paa Hertugdømmerne, hvis de havde været en særskilt Stat. Lornsen blev vel formelig ladet i Stikken af Partiet, og en Fædrelandsven, som var en bedre Skjebne værd, gik derved til Grunde; men den mislykkede Bevægelse, som han i Aaret 1830 fremkaldte, var dog ikke uden Indflydelse paa Stemningen*), og endnu mere blev denne sat i Røre ved Provindsialstændernes senere paafølgende Bebudelse og Indførelse. At Slesvig og Holsteen fik sine Provindsialstændar hver for sig, og ikke i Forening, var naturligviis Partiet yderst ubehageligt, og det synes næsten

*) Imidlertid var dog af 42 Smaaskrifter, som udkom ved denne Leilighed, 22 mere eller mindre imod Lornsen.

som om Danmark fik to Stænderforsamlinger, skjøndt der ikke er en Skygge af Forskjel mellem Jyllands og Oestifternes Lovgivning og administrative Forhold, og skjøndt der Intet synes at være, som kunde tale for denne upopulaire Adskillelse, alene for at berolige det slesvigholsteenske Parti, og for at sætte det i Stand til at kunne føre det Raisonnement: Danmark er en statsretlig og administrativ Eenhed og har dog to Stænderforsamlinger, altsaa indeholdes der intet Argument mod Slesvig-Holsteins Eenhed i det, at det har faaet to Provindsialstænderforsamlinger. At Hertugdømmerne ved tvende Anordninger af samme Dato som Forordningen om Provindsialstændernes Indførelse fik en fælles Overappellationsret og en fælles Provindsialregjering, synes aabenbart at have været beregnet paa at stille Partiet tilfreds, og bidrog meget til at gjøre Ondt værre, og ansees derfor ogsaa af Mange for en af de største politiske Feil, som Danmarks nyere Historie har at fremvise. De separatistiske Anskuelser vare imidlertid endnu dengang Provindsialstænderne i Aaret 1836 begyndte deres Virksomhed kun udbredte blandt Embedsstanden, Aristokratiet og Universitetets Lærere og Studerende, hvilke sidstnævnte næsten alle paa tydske Universiteter vare blevne smittede af den ungdommelige Begeistring for Tydsklands Eenhed; blandt Folket begyndte de derimod først at slaae Rod da en anseet Embedsmand, som derved har paadraget sig det store Ansvar, som alle de have at bære, der opvække politisk eller religieus Fanatisme hos den ukyndige og for Raisonnement blottede Folkehob, stod offentligen frem med den aldeles ugrundede Paastand, at Hertugdømmerne vare i finantsiel Henseende meget stærkere bebyrdede end Kongeriget. Dette var nemlig en Paastand, der bragte den store Masse i Røre, og fra alle Kroer og Ølstuer gjenlød nu Beklagelsen over, at „de fede Hertugdømmer maatte

føde det magre Kongerige", og betale hele Statshuusholdningen; og Beviisførelserne for at Statsindtægterne fra Kongeriget forholdsviis ere større end fra Hertugdømmerne, og at disses Kornudførsel forholdsviis ikke er saa stor som Kongerigets, og at det kun er i Sammenligning med Vestkysten og Midten af Jylland, men ikke i Sammenligning med Kongeriget i det Hele, at Hertugdømmerne i deres Heelhed kunne siges at være i nogen væsentlig Grad frugtbarere, kom knap Almuen for Øie, og bleve naturligviis endnu mindre læste eller ændsede, medens Tiedemanns Reiser rundt omkring i Landet i Aarene 1843 og 1844 for ved Folketaler at agitere mod Flensborger Banken og for den af ham oprettede Landesbank, derimod satte meget ondt Blod i Folket. Imidlertid havde den offentlige Stemme i Kongeriget, deels i Stænderforsamlingerne deels i Pressen løftet sin Røst mod det danske Sprogs Undertrykkelse i Nordslesvig, og Sprogkampen begyndte nu, og naaede efterhaanden, især deelesheb i Aaret 1842, under P. H. Lorenzens Paastand om at han vilde tale dansk i den slesvigske Stænderforsamling, en betydelig Høide. Saavel Sprogkampen selv, under hvilken den nordtydske Arrogance ret viste sig i sit fulde Lys ved at betragte det som et Opror, at den danske Nationalitet ikke længere taalmodigen vilde lade sig undertrykke, som Frygten for, at Regjeringen skulde søge at tilintetgjøre de separatistiske Bestræbelser, og derved at værne om den danske Nationalitet i Nordslesvig, ved at indlemme Slesvig i Kongeriget, noget, hvortil der fra dansk Side ofte blev opfordret, bragte fornyet Liv i de separatistiske Bestræbelser, og gjennem Hundreder og atter Hundreder af Bladartikler blev den Paastand udbasunet, at Slesvig og Holsteen ere selvstændige, med hinanden uadskilleligt forbundne Stater, og at Slesvig er et tydsk Land, (istedet for at Man burde sige, et halv fortydsket Landskab), og som

snarest bør indlemmes i det tydske Forbund*). Imidlertid var Tvivlen bleven reist om Arvefølgen, hvis Kongehusets Mandsstamme skulde uddøe, vilde være eens i Kongeriget og i Hertugdømmerne, og Partiet kastede sig nu med den største Iver over denne Sag, i det Man tillige uden videre opstillede Hertugen af Augustenborg som præsumtiv Thronarving til begge Hertugdømmerne, og allerede i Aanden glædede sig over den selvgjorte Stat Nordalbingien. At Regjeringen viste en saa ganske mærkelig Overbærelse mod den af den civile Embedsstand under denne Sagernes Gang udviste yderlige Insubordination, og at den i Bevidstheden om, at der ikke var mindste fornuftig Grund til Utilfredshed i Hertugdømmerne, lod sig forlede til at gjøre saa lidet for at modarbeide eller hæmme Separatismen, at den endogsaa udnævnte Prindsen af Augustenborg til Statholder i Hertugdømmerne, forhøiede naturligviis de Paagjeldendes Dristighed, som ogsaa efterhaanden er steget til en forbausende Grad af Høide. Til enkelte Tider har Man endogsaa troet i Hertugdømmerne, at Man ved Hjelp af tydske Sympathier vilde kunne løsrive sig fra det danske Rige og danne en selvstændig Stat; og navnligen har dette vistnok været Tilfældet i den Tid, der fulgte nærmest paa det ofte omtalte aabne Brev af 8 Juli 1846 om Arvefølgen; thi vist er det, at betydelige Summer dengang bleve udøste**) paa systematisk at fremme Separatismen, og

---

*) Selv den slesvigske Stænderforsamling fordrede den 26. Novbr. i Aaret 1846, at Slesvig skulde udsondres fra den danske Stat og indlemmes i det tydske Forbund. Man kunde imidlertid ligesaa godt paastaae, at Elsas, hvis overveiende Befolkning endnu er tydsk, skulde udsondres fra Frankrig og lægges under det tydske Forbund.

**) Man har oftere paastaaet at Renten af den Million, som Ridderskabet fik for Afstaaelsen af dets Toldfrihed, er bleven anvendt i

paa i Udlandet at udbrede den frække Usandhed, at den danske Regjering undertrykkede den tydske Nationalitet i Hertugdømmerne, for derved at opvække en Medlidenhed og Deeltagelse, der senere kunde blive til Bistand*). Medens Man saaledes ved talrige Bladartikler og Taler bearbeidede Folkemassen med usandfærdige Paastande om, at Hertugdømmerne skulde være for høit beskattede mod Kongeriget, søgte Man ved leiede literaire Styverfængere eller blinde fanatiske Partigængere at oversvømme Tydskland med løgnagtige Fremstillinger af den Uret, den tydske Nationalitet led i Hertugdømmerne, og da Tydskerne i Reglen ere saa ubekjendte med Nordens Forhold, at Man gjerne kunde indbilde dem at Jylland var et tydsk Land, og da de Usagkyndige maatte blive vildledede ved at 9 af Kiels Professorer, i et af et Par af dem forfattet og af de øvrige underskrevet Skrift optraadte mod Rigtigheden af den med det

Separatismens Tjeneste, uden at Ridderskabet ved at offentliggjøre Regnskabet for denne Fonds Anvendelse har modbeviist denne Beskyldning.

*) Flere Ankepunkter, som Man fra tydsk Side har gjort i de senere Aar med Hensyn til det tydske Sprogs Anvendelse, ere blevne tagne til Følge: Anordningerne for Holsteen trykkes saaledes ikke mere baade paa tydsk og dansk, men blot paa tydsk; de holsteenske Embedsmænds Bestalling udfærdiges ikke længere paa dansk; de holsteenske Soldater indrulleres ikke længere i de danske i Danmark garnisonerende Regimenter (den kongelige Garde undtagen); Mynternes Værdi angives nu paa samme paa tydsk; Underviisning i Tydsk meddeles for Statskassens Regning til den Deel af den dansktalende Ungdom i Slesvig, som ønsker det; ɔc. ɔc. ɔc. At bøhmiske og illyriske Soldater commanderes paa tydsk, finder Man i sin Orden; men at holsteenske Soldater commanderes paa dansk finder Man derimod himmelraabende. »Man tænke sig engang«, bemærker derfor Prof. Clausen medrette, »det nuværende Forhold vendt om, Man tænke sig den tydske Deel af Slesvig, navnlig dets Kirke- og Skolevæsen, styret af danske Amtmænd og Superintendenter, af dansk Regjering og Cancelli! Jorden vilde ryste under de tydske Skrig over himmelraabende Uret« !

aabne Brev fulgte Commissionsbetænkning, og da Tydskerne endelig have en saadan Mani efter at udvide Tydsklands Grændser, og fremfor alt en saadan Lyst til at erholde en Flaade, at de ikke ville see Sandheden, om den endogsaa blev viist dem nok saa klart, — saa lykkedes Planen over al Forventning, og over de tydske Blade, Sangforeninger, Klubber, Stænderforsamlinger, Folkefester og Universiteter kom der en formelig germanisk Besærkergang, og der blev løftet et saadant Krigsskrig, at Man skulde troet, at det unge Tydskland var rede til at begynde et Korstog mod Danmark uden at bryde sig om først at forvisse sig om at Gjenstanden for Klagerne virkelig var tilstede, og om at Staten Nordalbingien, til hvis Forsvar det var kaldt i Vaaben, virkelig var andet end et af Partiaand fremmanet Gjøglebillede. De tydske Regjeringer synes at have tænkt, at saa længe Man sværmede for Schleswig-Holstein var Opmærksomheden afledt fra Hjemmets Anliggender, og at Man gjerne engang kunde unde Folket lidt Ytringsfrihed og en lille germanisk Hjertesudgydelse, og en Tidlang vare de snarere tilbøielige til at give Bevægelsen Medhold end til at standse den, skjøndt Forbundslovene forbyde Forbundsfyrsterne i deres Stater at taale Angreb paa andre Forbundsfyrster, og skjøndt de fleste af de omhandlede Artikler og Brochürer vare affattede i et for Danmark høist fornærmeligt Sprog *). Efter nogen Tids Forløb fandt de fleste tydske

*) Advokat Samwers Arbeider roses i Almindelighed for deres sindige Sprog, og dog bruger han i hans i Aaret 1847 udgivne Brochüre »Das Commissionsbedenken«, om den af en Deel af Landets høieste Embedsmænd affattede og af hans Konge tiltraadte Betænkning, Udtryk som »Erfindung von Thatsachen«, »Häufung von Unrecht und Unwahrheit«, »Massen von thatsächlichen und rechtlichen Irrthümern«, »Absurditet ihrer Consequentsen«, »Unfähigkeit und Leichtfertigkeit«, »Entbehrung jedes Sinnes«, »rein erfundene Thatsachen«, »thatsächliche und rechtliche

Regjeringer dog, at det ikke var raadeligt at lade sligt et hoirøstet Sprog blive ført længere, og lidt efter lidt udkom der stedse flere og flere Skrifter af ansete Forfattere, som oplyste Europa om Tingenes sande Stilling, og den blandt Masserne opblussede nationale Begeistring udslukkes efterhaanden af Mangel paa solid Næring. Ogsaa i Hertugdømmerne selv vendte Besindigheden efterhaanden tilbage hos mange af de høiere Stænder, især da Kongen var begyndt med alvorligen at vise sin Ugunst mod den separatistiske Aand. En Deel af de Vedkommende have rimeligviis ogsaa fundet, at det i Længden dog vilde blive vel dyrt at vedligeholde Agitationen, og desuden ikke føre til noget, og derfor indskrænket deres Udgifter i den paapegede Retning, hvilket naturligviis har lammet det hele Maskineries Gang; og Menigmand, som i Grunden er meget tilfreds, og ogsaa har al Grund til at være det, og hos hvem den hele Bevægelse kun er et Kunstproduct, en reen Morskab, er efterhaanden blevet kjed af at skrive Adresser, betale Festmaaltider til Ære for Partihøvdingerne, synge „Schleswig-Holstein meerumschlungen", og drage omkring med trefarvede Faner og agere Dänenfressere, ligesom det vel ogsaa er bleven de Fleste, selv af Almuen, klart, at alt paa det Fuldstændigste er nu som for 10 Aar siden, da alt var roligt, og at det er uværdigt for dem at være Marionetdukker, som styres af fremmed Haand. Almuen i Hertugdømmerne er desuden sammensat af meget forskjelligartede Bestanddele, og mellem Dithmarskerne, som ikke kunne fordrage Holstenerne, Friserne, som betragte Tydskerne som en for dem ligesaa fremmed Nation som de Danske, Anglerne, hvis bløde Cha-

---

Bodenlosigkeit", „inhaltloses Gerede", med talløse andre Yttringer i samme Smag. Af disse Prøver af en af de som Moderate anpriste Forfatteres Yttringer om en af Regjeringen fundgjort Betænkning, vil Læseren kunde slutte sig til, i hvad Tone de Radicale skrive.

ramlere føler sig ubehagelig berørt af den holsteenske Arrogance, og endelig de Danske i Nord-Slesvig, er det vanskeligt for længere Tid at bringe noget Sammenhold tilveie; ja selv Kjøbstadbefolkningen er i Grunden politisk indifferent, og skjøndt Borgerne i de smaae Kjøbstæder og Flekker finde det ganske moersomt, naar de om Aftenen samles paa Gjestgiverstedet og først tilstrækkeligt have talt om deres huuslige Anliggender, at fordrive Tiden med politisk Kandestøberi og med at slaae i Bordet ved et Kruus Øl, naar de ved Beseler-Tiedemannske Taler eller Bladartikler ere komne i den behørige krigeriske Stemning, saa vilde Man dog, naar Man gjorde hver enkelt det Tilbud, at han skulde faae alt indrettet i politisk Henseende som han ønskede det, mod derfor at erlægge 10 Rdlr., finde meget Faa, som herpaa vilde indlade sig. Saaledes er der nu indtraadt den Stilhed, som følger efter en Storm, eller Man maa vel snarere sige, som gaaer forud for en Storm, da Partiet endnu er saa vel organiseret, at dets driftige Formænd ville kunne reise en saadan, naar det skal være, og rimeligviis ogsaa ville gjøre det i Anledning af at Forfatningsreskriptet lægger Statsenheden til Grund for Organisationen af den paatænkte Forfatning.

Naar det separatistiske Parti paastaaer, at Hertugdømmerne ikke danne en Statsenhed i Forening med Kongeriget, men „at Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen ere selvstændige Stater", og at de „ere fast forenede med hinanden", (og disse Paastande ere navnligen fremsatte i en af Stænderforsamlingen i Itzehoe eenstemmigen antaget og den 21de Decbr. 1844 udstedt „Verwahrungsact")*), saa ville vi, hvad Paastanden om at Slesvig og Holsteen ere selvstændige Stater, som ikke i Forening med Kongeriget danne nogen Statsenhed, henvise til

*) Itzehoer Stænd. Tid. for 1844 II. S. 388.

det S. 412 Anførte, hvoraf det aldeles Ugrundede i denne Paastand vil fremgaae;*) og hvad Spørgsmaalet angaaer om Slesvig eller Holsteen nogensinde have været selvstændige Stater, henvise til det S. 375—394 Anførte, hvoraf det vil sees, at dette vel i ældre Tid har været Tilfældet med enkelte Stykker af samme, men aldrig med hele det Territorium, hvoraf hvert af disse Hertugdømmer for Tiden bestaaer.

Naar det separatistiske Parti paastaaer, at Slesvig og Holsteen ere uadskillelig forenede med hinanden, saa er denne Paastand lige saa ugrundet, da den kun støtter sig paa et Par sekelgamle Dokumenter, som saagodtsom aldrig have havt Gyldighed, og endnu mindre have en saadan for Øieblikket. Det ene af disse Dokumenter er den saakaldte Constitutio Waldemariana, som Grev Geert af Holsteen, efter i Aaret 1326 at have sat sin Slægtning, den tolvaarige Skyggekonge Hertug

*) Hvis den holsteenske Stænderforsamling havde sagt: Vi ville at Slesvig og Holsteen for Fremtiden skulle være selvstændige Stater, der ikke skulle være forenede med Kongeriget til en Statseenhed, og denne vor Villie ville vi sætte igjennem, det koste hvad det koste vil, da kunde Man forstaae det; men det er ubegribeligt, at dannede Mennesker kunne falde paa at sige at Sort er Hvidt. Det bør her ikke lades ubemærket, at den første holsteenske Stænderforsamling paa det tydeligste anerkjendte Fællesstaten. Der blev nemlig i Aaret 1835 stillet tre forskjellige Finantsforslag i den holsteenske Stænderforsamling, hvilke alle tre indeholde en saadan Anerkjendelse, nemlig af Grev Baudissin, i hvis Forslag der tales om „Fædrelandets tre andre Stænderforsamlinger“, af d'Aubert, i hvis Forslag det omtales, at Finantserne berøre „alle Statens Dele“, og af Grev Reventlov Farve, som omtalte at „Finantserne berøre Fædrelandets fælles Interesser“, og at en Undersøgelse om „hele Statens Finantsvæsen“ altsaa burde forelægges de holsteenske Stænder; og der var ingen der dengang opponerede mod den Anskuelse, at Holsteen var en Provinds af den danske Stat og havde fælles Fædreland med samme, men der blev blot fremsat Tvivl om Man var competent til at tale „om hele Statens Finantser“; og om dette ikke burde være Rigsstænder forbeholdt. — Jfr. dansk Tidsskrift Nr. 7 S. 31—36, hvor en Deel lignende Ytringer findes anførte.

Waldemar til Slesvig, paa Danmarks Throne, og efter at have ladet ham beleyne sig med Slesvig som Arvelehn, strax lod Waldemar udstede, og som skal have indeholdt den Bestemmelse, at Hertugdommet Slesvig aldrig maatte forenes med den danske Krone, saaledes at een Fyrste var Herre over begge, en Bestemmelse, ved hvilken Grev Geert har villet sikkre sig mod Pretensioner fra senere danske Kongers Side. Waldemar blev som bekjendt et Par Aar derefter fordrevet fra den danske Throne, og erholdt derpaa Slesvig tilbage; og i Løbet af 122 Aar hørte Man Intet til dette Document, som hverken er til i Original eller Afskrift, og ikke omtalt hverken i den af Waldemar i Aaret 1326 udstedte Haandfæstning eller i de af Rigsraadet udstedte Lehnsbreve om Slesvig, ja det blev ikke engang paaberaabt i den Proces, som Erik af Pommern førte for Keiserens Domstoel med de holsteenske Grever, om Slesvig var et personligt Lehn af Danmark, eller et Arvelehn; og der er derfor ogsaa flere Forfattere der have meent, at det aldrig har existeret. Først i Aaret 1448, da der blev Spørgsmaal om at Christian den 1ste skulde vælges til Konge i Danmark, og da den holsteenske og slesvigske Adel ved denne Leilighed afæskede ham det Løfte, som han af flere Grunde vel har fundet det uklogt at nægte at give*), at han for sig og sine Arvinger vilde give Afkald paa Slesvig**), finder Man atter

*) Han har vel frygtet for at den indflydelsesrige holsteenske og slesvigske Adel ellers skulde intrigere mod hans Valg, og for at de ellers i den Tid der kunde forløbe mellem hans Thronbestigelse og Hertug Adolfs Død (hvilken blev 12 Aar), skulde arbeide paa at sikkre sig imod, at han inddrog Slesvig som hjemfaldet Lehn; ligesom han vel ogsaa har tænkt: den Tid den Sorg, hvortil Tiden ogsaa senere viste at der var Grund. Jfr. S. 380.

**) Grunden til denne Paastand var, at Man ikke vilde have Slesvig skilt fra Holsteen; og Slesvig skulde ved Hertug Adolfs Død falde til den danske Krone som hjemfaldet Lehn, medens Man antog at Grev Otto af Schauenburg-Pinneberg var nærmest beret-

dette Dokument omtalt, idet det hedder, at Man for at gjøre Løftet mere bindende forelagde Christian den 1ste den Artikel i Const. Wald., som bestemmer at Kongeriget og Hertugdømmet Slesvig aldrig skulde have een og samme Herre*), hvilken Artikel han, efter at have ladet sig den forklare, da han ikke forstod Latin, underskrev den 28 Juni 1848. Hvad nu det sidstnævnte Dokument og Constitutio Waldemariana angaaer, da maa det bemærkes, at hverken Waldemar eller Christian den 1ste kunde bortgive den danske Krones Ret uden Stændernes Samtykke paa et Dannehof, (ja Christian den 1ste var jo ikke engang Konge endnu, da han underskrev Dokumentet af 1448); at Bestemmelsen allerede blev brudt i Aaret 1460, da Kong Christian den 1ste ved Hertug Adolfs Død blev valgt til Hertug i Slesvig og Holsteen, og Slesvig saaledes forenet med Danmark under samme Hersker; at den uafbrudt senere har været brudt; og endelig, at selv om Slesvig end ikke maatte gjenforenes med Danmark, saa vilde heraf dog ingenlunde følge, at det skulde være forenet med Holsteen. Dette er saa klart, at Partiet i den senere Tid har opgivet at paaberaabe sig paa disse Dokumenter**), men til Gjengjeld saa meget desto stærkere støttet sig

---

tiget til Holsteen (hvilket han imidlertid ikke var, forbi han manglede Simultanforleyning, og altsaa blot kunde arve allodiale Godser). Paa Hertug Adolfs Anmodning havde Adelstanden i Slesvig vel tidligere hyldet hans Søstersøn Christian (den 1ste) som hans Efterfølger, men da af Adlen i Holsteen kun en Deel havde føiet Adolfs Begjering om ogsaa at hylde Christian som hans Efterfølger i samme, har Man neppe havt Grunde at holde sig Hyldingen i Slesvig efterrettelig.

*) Item ducatus Sunder Jutiæ regno et coronæ Daciæ non unietur nec annectetur, ita quod unus sit dominus utriusque.

**) Selv Falck antager nu, at Constitutio Waldemariana var en hemmelig privat Forening mellem de holsteenske Grever og Waldemar, og uden Gyldighed for det danske Kongehuus. Jfr. hans „Sammlung der wichtichsten Urkunden“ ꝛc. Kiel 1847. Indledning VII.

paa Dokumentet af 5. Marts 1460, „die Landesprivilegien", i hvilket Christian den 1ste med Hensyn til Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen lovede, at de skulde evig blive udeelte tilsammen, (dat se bliven ewich tosamende ungedeelt) *). Foruden at det er noget uhørt, at ville grunde en saa vigtig statsretlig Sætning som den omhandlede paa et gammelt Dokument, hvilket i halvfjerde Aarhundrede har havt saa liden Gyldighed og været saa lidet kjendt, at Man knap har lagt Mærke til at det var til, kan imod dette Dokuments Gyldighed anføres følgende høist vigtige Grunde: a) Christian den 1ste lovede her langt mere end han kunde være i Stand til at holde, thi Holsteen var et tydsk Rigslehn, og stod altsaa under Keiseren, der, naar det hjemfaldt, kunde give det til hvem han vilde; og selv om den Valgret, som Stænderne med hans Samtykke anmasede sig, ikke havde været en Usurpation, saa kunde Man.

Dahlmann yttrer allerede i III. Bd. S. 464 af hans Historie: „Die Grafen von Holsten geleitete nun den Knaben, welcher König geworden war, nach Fühnen zu dem dort in Nyburg gehaltenen Landtag, auf welchen Gerhard den jungen König zu der Gesetzlosigkeit seiner Belehnung und der Waldemariana verleitete."

*) Disse Ord kunne godt forstaaes saaledes, at derved kun meentes at Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen ikke maatte udstykkes ved ved Arv, saaledes som dengang almindeligt var med Lehn, og som ogsaa senere skete med dem, og herfor taler, at der er brugt Ordet „ungedeelt" og ikke „ungescheden". At man ogsaa i ældre Tid har forstaaet dem saaledes sees af Keiser Rudolph den Andens Stadfæstelse paa Primogeniturstatutet af 1608, hvori det hedder: „Wiewohl mit etlichen glaubwürdigen, uralten, mehr dann vor 150 Jahren von S. Lb. Vorfahren, der Holst. Ritter- und Landschaft gegebenen Privilegien [naturligviis Privilegierne af 1460] zu bescheinigen, daß die Lande ewig unzertheilt beisammen bleiben sollen, jedoch von S. Lb. Vorfahren anfänglich in zwei Linien vertheilt werden" ꝛc. — Der er imidlertid dog paa den anden Side efter de daværende Forhold adskilligt, der taler for, at Meningen virkelig har været, at de bestandig skulde være under den samme Herster.

jo ikke have den mindste Garanti for at den holsteenske Landdag, som dengang holdtes særskilt i Bornhøvede, og den slesvigske, som holdtes i Urnehoved, vilde vælge den samme Fyrste; b) Chr. den 1ste var uberettiget til at give dette Løfte, da et saadant, da det angik et Lehn af den danske Krone, naar det skulde have nogen Gyldighed, maatte have de danske Stænders Samtykke (jfr. S. 382); c) det slesvigske og holsteenske Ridderskab overtraadte selv Bestemmelsen allerede i Aaret 1482 ved at benytte deres usurperede Valgret til at vælge begge Christian den 1stes Sønner, hvorved de lagde Grunden til den paafølgende Udstykning af Hertugdømmerne under forskjellige Landsherrer, hvilken ligeledes for en stor Deel skete med deres Samtykke*); og d) ligesom intet Dokument kan have statsretlig Gyldighed, der i over et Aarhundrede har været overtraadt og ude af Kraft, saaledes mangler dette paa det Fuldstændigste slig Gyldighed, da det ikke har de senere Regenters Confirmation, eftersom det kun er blevet confirmeret som Standsprivilegium for Ridderskabet, men ikke som »Landesprivilegium«.

Der findes heller ikke i nogensomhelst Forordning eller offentlig Akt noget, som kunde endogsaa blot antyde en saadan politisk Forening mellem Hertugdømmerne, som derfor heller ikke have kunnet sætte det igjennem, at faae en fælles Provindsial-Stænderforsamling, og mellem hvilke der ogsaa staaer en mægtig statsretlig Skillerum ved at Kongen af Danmark er

---

*) Og hvorledes vilde Hertugdømmerne ikke været blevne udstykkede, hvis ikke de S. 385 omtalte Primogeniturstatuter vare blevne givne. Ikke desto mindre ytrer Samwer (Prolegomena N. Kiel. Bl. S. 194): »Die beiden Lande sollten ewig zusammen bleiben; dem ist bis auf dem heutigen Tag nie entgegengehandelt«. Og Samwer er een af de separatistiske Forfattere, som gaaer meest videnskabelig tilværks. Man vil heraf see, hvor lidet det separatistiske Parti lader sig genere af Historien.

tiltraadt det tydske Forbund for Holsteens Vedkommende, men derimod ikke for Slesvigs.

At der fornemmelig i Løbet af det sidste Aarhundrede har uddannet sig en administrativ Forbindelse mellem Slesvig og Holsteen, saa at disse have forskjellige Autoriteter og Forhold tilfælles, navnligen fælles Universitet siden 1768, fælles Cancelli siden 1806, (tildeels dog allerede siden 1688), fælles Provindsialregjering og Overappellationsret siden 15 Mai 1834, og fælles Toldgrændse imod Kongeriget, er en ganske anden Sag, og denne Forbindelse er ikke af en saadan Natur, at den hindrer Regjeringen i at indføre en fælles Organisation for den hele Stat, og navnligen ansvarlige Ministre. — En Tidlang var der endogsaa et Parti i Holsteen, nemlig de saakaldte Ny-Holsteneres, som stred for at en saadan Adskillelse, og i Forbindelse hermed en Udsondring af Holsteen burde finde Sted. Det kunde nemlig ikke andet end være Mange klart, at Holsteen ikke vilde opnaae den Forfatning, hvortil det havde Adkomst, saa længe det vedblev at paastaa, at det ikke vilde have den uden i Forening med Slesvig, og Man harmedes desuden i Holsteen over de utvetydige Tegn paa danske Sympathier, som viste sig i Nordslesvig; og Antallet paa dem, som meente Man fremfor Alt burde arbeide paa at skaffe Holsteen en fri Forfatning, og, siden der ingen Sandsynlighed var for at Man skulde kunne sætte Foreningen med Slesvig igjennem, arbeide paa at afsondre Holsteen som et baade i administrativ og politisk Henseende selvstændigt Hele, der kun skulde staae i Unionsforhold til Kongeriget, blev derfor bestandig større og større, og fremstod tilsidst som et Parti, der havde Ohlshausen til Anfører*) og Corre-

*) Det nyholsteenske Parti aabnede sine Debatter i Correspondenz-Bl. 1839 Nr. 41—68.

Svendenzblatt, og Oldesloer, Wandsbecker og Preetzer Ugebladene til Organer. Da denne Anskuelse stedse vandt mere og mere Terrain, især deelesheb blandt de Yngre, hos hvem Sympathierne for den dynastiske Side af den hele Agitation er mindre; og da den fra dansk Side fandt megen Understøttelse, hvad strax nærmere skal blive omtalt, saa opstod der lidt efter lidt en stor Frygt blandt de ældre Slesvig-Holstenere for at Regjeringen skulde gaae ind paa dette Forslag, og der blev tilsidst gjort en Kraftanstrengelse, (ved hvilken Leilighed der ikke blev sparet paa Penge), for at føre Schismatikerne tilbage under Hovedfanen; og dette lykkedes ogsaa; og efter at en Journalist-Congres var afholdt i Rendsborg i Aaret 1844 har Man saagodtsom Intet mærket i Hertugdømmerne til dette Parti.

I Kongeriget er det saakaldte ultra-nationale Parti, der ligeledes strider for Holsteens Udsondring, (især ved dets Organer, Bladene „Fædrelandet“ og „Folkeblabet“), bestandig voxet, og det tæller flere af Landets talentfuldeste og meest fædrelandsksindede Mænd blandt sine Tilhængere, og har fornemmelig i den senere Tid, og navnligen efter Udstedelsen af Forfatningsreskriptet af 28. Januar 1848, ofte ladet høre fra sig*). Det

*) Blandt Embedsklassen og den ældre dannede Deel af Befolkningen er den ovennævnte Anskuelse, at Man bør begynde Forfatningsværket med at udsondre Holsteen, imidlertid dog aldeles i Minoriteten, og den har heller ikke endnu nogen Rod i Folket, udenfor hvis hele Ideesphære denne Sag ogsaa ligger, noget, der derimod ikke kan siges om Kampen mod Schleswig-Holsteinismen eller om den danske Nationalitets Beskyttelse. Man anføre ikke som Beviis herimod den i Casinos Lokale den 11. Marts d. A. afholdte store Forsamling; thi der vilde lige saa Mange have indfundet sig, og de vilde have raabt lige saa høit Hurra, hvis de samme folkekjære og talentfulde Mænd havde sammenkaldt dem og holdt begeistrede Taler for dem til Gunst for Statseenheden og Fællesstaten, ved hvilken Slesvig jo ogsaa bevares for Danmark. Af Bifaldsraab

Characteristiske ved denne Green af det liberale Parti var i lang Tid, at de satte den danske Nationalitets Bevarelse i Nordslesvig som det Overordnede, paa hvilket hele Opmærksomheden og Kraften anvendtes, og Friheden eller en frisindet og rationel Udvikling af vore indre Forhold bagefter som Noget, der maa rette sig efter de af Hovedformaalet dikterede Regler, og gjorde dette i en saadan Grad, at det en Tidlang saae ud som om Man reent havde glemt Friheden over Nationaliteten, og som om Man over den enkelte Deel glemte det Hele; og for at være sikker paa, at den tydske Nationalitet ikke skal fortrænge den danske, (hvorfor Man vistnok nærer langt større Frygt end der er Grund til), vilde man have Holsteen udsondret og Slesvig sluttet til Danmark. I den nyeste Tid er det Hovedmotiv, som af Fleertallet gjøres gjeldende, derimod et andet, nemlig Lyst til ved det tydske Holsteens Udsondring at opnaae et harmonisk og veltilfreds dansk Statshele, og Frygt for at Forbundets Politik skal faae overveiende Indflydelse i Danmark, naar vi have Statsforfatning fælles med Holsteen, og for, at

---

i store Folkeforsamlinger kan Man i det Hele taget heller ikke slutte sig til mere end til en øieblikkelig Stemning for en Sag, og hvor liden dybere Betydning de have, sees blandt andet af den uendelige Jubel, med hvilken Pariserne modtog Bourbonnerne ved deres Tilbagekomst. Man erindre sig ogsaa de store Folke-Forsamlingers Despoti, som forhindrer al Opposition, naar Stemningen først er bleven ledet hen i een Retning, og gjør al fri Discussion illusorisk. Lette Tropper kunne imidlertid ogsaa hjelpe med til Seiren, og hvis Man paa den ene Side vedbliver at arbeide med den hidtil udviste Iver, og paa den anden Side at lægge Hænderne i Skjødet, uden at gjøre noget for at bevare Opinionen for Fællesstaten, saa ville vi rimeligviis komme til strax at begynde med Holsteens Udsondring, (hvilket efter Forfatterens Overbeviisning er det samme som dets og Slesvigs Tab), »denn wo das meiste Leben, dort ist der Sieg.«

vi i saa Fald ikke skulle erholde tilbørligen frie Institutioner, (i det Man antager, at det tydske Forbund ikke vil taale at slige indføres i Holsteen), og i det Hele taget Frygt for de Vanskeligheder ved vore Forholds Reorganisation, hvilke Holsteens Forhold til det tydske Forbund kunne frembyde. Imod det heromtalte Parties Anskuelse, at Holsteen af de ovenanførte Grunde bør udsondres, gjøre vi, som mene at Man ingenlunde bør begynde med Holsteens Udsondring, men at samme bør være det sidste Middel, som Man først bør gribe til, naar Erfaringen tilstrækkeligen har viist at det ikke er muligt paa anden Maade at naa Maalet; vi, som vel ansee det for en afgjort Sag, at Man for ingen Priis bør forene Slesvig med Holsteen til et Schleswig-Holstein eller Nordalbingien, men som, naar dette er givet, sætte en rationel Udvikling af vore Forholde som det Overordnede, og tro, at Man med Friheden kan og bør kjøbe Opgivelsen af de fordomsfulde Partianskuelser, og at Man med frisindede Institutioners Baand vil kunne omslynge og forene alle Rigets Undersaatter, saa at de med Forglemmelse af deres Nationalitet, saalænge samme ikke trues, føle sig som veltilfredse Borgere af en fælles Stat, af hvis Forholds hensigtsmæssige Organisation de have lige stor Interesse; vi, som derfor holde paa Statseenhedens Bevarelse og yderlige Uddannelse, naturligviis med stadig Agtpaagivelse af „at det danske Folks Ret og Ære ikke trædes for nær, og at Alt undgaaes hvad der vilde udsætte Danskheden for at fortrænges i Slesvig, og begunstige den tydske Forbunds-Politiks Overgreb over Eideren“ — følgende Indvendinger: Hvis hele Slesvigs Befolkning var dansk, da vilde Man maaskee opnaa sin Hensigt ved Holsteens Udsondring, hvad Nationalitetens Bevarelse i Nordslesvig, og et harmonisk og veltilfreds Statshele betræffer; men det er den desværre saalidet, at ikke engang Halvdelen er dansk, og endnu

langt mindre danskfindet *). Man vilde derfor heller ikke ved Holsteens Udsondring hæve Faren for Danskhedens Fortrængelse i Nordslesvig, især deelesheb naar Slesvig, saaledes som Man foreslaaer det, beholdt sin administrative Afsluttelse, og fik en for samme organiseret Landdag, i det nemlig næsten hele Embedsstanden og den paa Landdagen mødende intelligente Deel af Befolkningen vilde være tydsk eller tydsksindet, og paa Grund af sin Misfornøielse over Slesvigs Adskillelse fra Holsteen, endnu langt ivrigere end hidtil vilde søge at benytte deres Magt og Indflydelse til den danske Nationalitets Fortrængelse, hvilket Man naar Slesvig beholdt sin provindsielle Afsluttelse ikke vilde kunne forhindre. Den danske Nationalitet vilde derved efter vor Overbeviisning komme i saa stor en Fare for at fortrænges, at den ingensinde tidligere har været i en saadan. — Men skjøndt den større Deel af Slesvig er tydsk, og den aldeles overveiende Deel tydsksindet, saa kunde der endda, naar Man opgav Landdagen og den provindsielle Selvstændighed, være Spørgsmaal om at vælge den omhandlede Plan, naar Slesvigerne vilde være tilfredse med sammes Iværksættelse; men dette er saa lidet Tilfældet, at selv den nordligste og meest danske Deel af Slesvig vilde være høist misfornøiet med samme **);

*) Da Man i Aaret 1846 satte det til Afstemning i de Sogne, hvor Folkesproget er dansk, men Kirke- og Skolesproget tydsk, om de vilde have dansk eller tydsk Kirke- og Skolesprog, var der kun nogle enkelte Sogne, i hvilke Afstemningen faldt ud til Gunst for det danske Sprog.

**) Man give sig blot, hvis man i saa Henseende nærer nogen Tvivl, til at bladre i nogle slesvigske Stænder-Tidender. — I Kjøbenhavn gjøre mange af vore politiske Notabiliteter sig meget urigtige Forestillinger om Stemningen og Sprogforholdene i Nordslesvig, hvilke de antage (eller ikke ville andet end antage) for langt gunstigere for Danskheden og Danmark end de i Virkeligheden ere, hvori de vistnok ikke lidet bestyrkes ved den Forbindelse, i hvilken de staa med de Dannemænd, som værne om vor Nationalitet i Nordslesvig. Men hvor der handles om saa vigtige Interesser maa Man vogte sig for Selvbedrag.

thi selv de danske Nordslesvigere sige næsten alle: „Vi ere vel Danske af Nationalitet og ville vedblive at være det, men i politisk Henseende hører Slesvig til Tydskland“; og i Sydslesvig vilde Holsteens Udsondring vække en høi Grad af Forbittrelse, der vilde faae en stadig Næring fra Holsteen af; og vi vilde saaledes være saa langt fra ved den omhandlede Operation at beholde et harmonisk og veltilfreds Hele tilbage, at vi endnu vilde beholde et betydeligt fremmed Element i det nye Statslegeme, der naar Slesvig beholdt den provindsielle Afsluttelse vilde blive Kilden til mange nye Onder, og vi vilde have en yderst misfornøiet Befolkning i en ikke ringe Deel af Riget; og Klagerne fra Hertugdømmerne og Tydskland over den formeentlige Vold, som fra dansk Side var udviist ved at adskille Slesvig og Holsteen, og de særlige Klager fra Slesvig, vilde aldrig ophøre, og den uhelbdige Spænding med Tydskland vilde blive bestandigvarende. Det bør her ikke lades ubemærket at Klagerne vilde være aldeles begrundede, og at Holsteens Udsondring i statsretlig Henseende vilde være en Uretfærdighed. Det er udtrykkelig og høitideligen flere Gange lovet af den afdøde Konge, (og i statsretlig Henseende døer en Konge aldrig, og et givet Fyrsteløfte kan statsretligen ikke tages tilbage mod dens Villie, til hvem det er givet), og ligeledes af Hs. Majestæt vor nuværende Konge i Forfatnings-Reskriptet af 28. Januar d. A., at Hertugdømmerne ikke skulle blive adskilte. Dette bliver de naturligviis ikke ved Organisationen af en Fællesstat, og en fælles Administration for hele Riget, (f. Ex. ved Ministerier for hele Staten); thi de beholde alt fælles, kun at de tillige have det fælles med Danmark, (og Anerkjendelsen af det Nordalbingien, som de ville have, var jo ikke Meningen af de Kongelige Løfter); men ved Holsteens Udsondring vilde disse Løfter brydes; og at sligt ikke bør skee, vil vist Alle indrømme,

da det Vigtige i Kongeordets Hellighed synes at maatte være indlysende for Enhver *), og tvivlsomt er det om Forbundet ikke vilde ansee den statsretlige Krænkelse for saa betydende, at det vilde give Holsteens Klage Medhold. De nysnævnte Kongeløfter ere imidlertid kun givne under Forudsætning af Fællesstaten; og modsætte Hertugdømmerne sig denne, saa har Løftet tabt sin Kraft. — Hvad Frygten for at det tydske Forbund, naar Holsteen vedblev at være en Deel af Fællesstaten, skulde formene os Indførelsen af frie Institutioner, da synes samme ikke at være grundet; thi deels ville de Reformer, som vilde være hensigtsmæssige og svarende til vore Forhold, og som vi kunne vente at erholde, i lang Tid ikke være af en saadan Natur, at det kunde være at vente at det tydske Forbund skulde gjøre nogen truende Indsigelse mod samme, (især deleshed efter at det har besluttet at overlade Bestemmelserne angaaende Pressen til hver enkelt Forbundsfyrstes egen Raadighed, og efterat vor folkelige Konge allerede har benyttet sig heraf til ved en Frdg. af 10de Marts d. A. at afskaffe Censuren i Holsteen og Lauenborg); deels maa det erindres at Forbundet er en Forening af Fyrster til gjensidig at sikkre hverandre Opretholdelsen af deres Staters Integritet og Uafhængighed, at Forbundsbestemmelser, der mere eller mindre ophæve de enkelte Staters Selvstændighed, saaledes er stridende mod Forbundets Charakteer og Formaal, og at der som Følge heraf ikke synes at være mindste Grund til Frygt for at Forbundet skulde gaae til den mod hele Tidsaanden stridende Yderlighed, at ville twinge en Forbundsfyrste til at ophæve Institutioner og Love, om hvis Indførelse han var enig med sine Undersaatter, forbi de vare for frisindede, ligesom det heller ikke er

*) Man er i den nyere Tid i den liberale Sphære altfor tilbøielig til at slaa en Streg over al Statsret. Consequentsen heraf fører ligefrem til at Retten sidder i Spydstagen.

at vente at England og Frankrig roligen vilde taale at en saadan oprørende Trang, (der naturligviis vilde vække en Forbittrelse i Tydskland mod Forbundet, for hvilken det vist ikke vilde udsætte sig), blev udøvet mod en med samme i venskabelige Forhold staaende Magt.*)

Hvad endelig det væsentligste af de Motiver, som anføres for Holsteens Udsondring, og det som har vundet Partiet dets fleste Tilhængere, angaaer, nemlig at Danmark herved vilde kunne erholde en selvstændig af Forbundet uafhængig Politik, og navnligen, hvad Man i Almindelighed anfører som Exempel, være i Stand til at føre Krig i den modsatte Retning af den, som Forbundet følge, og staa en Stat bi, med hvilken Forbundet var i Krig, da kunne vi ikke indrømme at dette vilde opnaaes ved Holsteens Udsöndring. Danmarks Politiks Afhængighed af Forbundets er nemlig desværre større end Man i Almindelighed synes at forestille sig det. Ikke Holsteen, ikke en Hertug af Holsteen, men Kongen af Danmark som saadan er, (paa Grund af at han besidder Holsteen), „Bundesmitglied" eller Medlem af Forbundet, der er en Forening af Fyrster og ikke af Lande. Dette er aldeles afgjort, og fremgaaer af alle Forbundsakterne; og i Kong Frederik den 6tes Ratifikation af Forbundsakten (see Ostwaldts Urkundliche Beilagen LXII.) tales derfor ogsaa kun om Kongen af Danmark, (ikke om Kon-

*) Den engelske Regjering har oftere, (og navnlig ganske nylig tvende Gange i Noter af 12 Aug. og 11 Septbr. 1847 til Fyrst Metternich), erklæret det for en uomtvistelig politisk Sandhed, at den souveraine Magt i en Stat har en ubestridelig Ret til at foretage saadanne Reformer og indre Forbedringer, som den maatte finde det hensigtsmæssigt at udføre for at befordre det Folks Velvære, hvorover det regjerer, og at ingen anden Magt kan være berettiget til at forbyde eller lægge Baand paa Udøvelsen af denne Ret, hvilken England i paagjeldende Tilfælde vilde forsvare mod enhver fremmed Indblanden. At den franske Regjering ikke vilde taale at en Fyrste blev af Forbundet tvunget til at opgive frisindede Institutioner, er aabenbart.

gen af Danmark som Hertug af Holsteen, hvilket ikke engang er nævnt i Dokumentet), og om „os og vore Arvinger“ o. s. f. — I Forbundslovene er det imidlertid fastsat, at Forbundsmedlemmerne ikke maa føre Krig imod hinanden eller mod Forbundet, og omvendt Forbundet ikke føre Krig mod de af en Forbundsfyrstes Besiddelser, som ikke høre til Forbundet, og Kongen af Danmark vilde saaledes ikke i sin Politik kunne være imod Forbundet for Danmarks Vedkommende, om ogsaa Holsteen blev udsondret,*) noget Klogskaben ogsaa maatte fraraade ham, da den aabne Halvøes øieblikkelige Occupation, længe inden nogen Hjelp kunde tilføres os tilsøes, heraf vilde være en Følge, saa meget mere som det over Udsondringen misfornøiede Slesvig vel vilde modtage Tydskerne med aabne Arme, hvortil kommer den overordentlig vanskelige Stilling, i hvilken en Fyrste vilde være, der skulde have forskjellig Politik for forskjellige af sine Besiddelser. Men kan Danmark end saaledes ikke være imod Forbundet, om ogsaa Holsteen udsondres, saa har det dog ikke nødig at være med det, og at føre Krig mod sine Sympathier. Forbundsretten bestemmer nemlig, at Forbundet er neutralt i enhver Krig, som føres af en Forbundsfyrste for hans udenfor Forbundet værende Besiddelsers Vedkommende, og omvendt er Forbundsfyrsten neutral for disse Besiddelsers Vedkommende i alle Forbundets Krige, (see Klübers Acten des Wiener-Congresses Bd. II. S. 357, 378, 423, 431 og 485; og Klübers Oeffentliches Recht des teutschen Bundes, 4de Udgave, § 191); og skulde andre Magter ville tvinge Forbundsfyrsten til at opgive sin Neutralitet, maa Forbundet beskytte ham, og holder det ikke denne Forplig-

*) En Keiser af Østerrig eller en Konge af Preussen kan sætte sig ud over Forbundets Bestemmelser, en Konge af Danmark vil ikke kunne det i Krigstider, naar Forbundet virkelig alvorligen har en Interesse ved at dets Love overholdes.

telse, da har det selv overtraadt Contracten, og den Paagjeldende maa da være berettiget til at udtræde af samme, noget han ellers ikke kan, da den 5te Artikel af Wiener-Schlußakten udtrykkelig erklærer at Forbundet er en uopløselig Forening, og at Medlemmerne af samme ikke kunne udtræde. — Man siger at Man ved Holsteens Udsondring vil have et Unionsforhold tilveiebragt som det mellem Norge og Sverrig; men Norge og Sverrig skulle jo netop ifølge § 26 i Norges Grundlov have een og den samme Politik; noget der ogsaa ligefrem ligger i et Unionsforhold. En Trøst med Hensyn til at Danmark, naar det ikke vil følge Forbundets Politik, kun kan være neutral, men ikke imod Forbundet, er imidlertid, at der for en Stat af 3die Rang dog alligevel ikke kunde være synderlig Tale om udvortes Politik, men at vi i ethvert Fald maatte søge vort fornemste Værn i de store Magters Skinsyge, og fremfor alt ønske at kunne forblive neutral, hvortil Forbundets Bistand ifølge det Nysanførte i mange Tilfælde maa blive os til Deel; og en anden Trøst er at Forbundet jo kunde blive opløst. Hvis de tydske Nationer fik et Parlament, da maatte samme enten være en Fortsættelse af Forbundet, og altsaa kun have samme Gjenstande for sin Virksomhed, og altsaa være af folkeretlig Natur, eller Forbundet maatte derved blive opløst. Men naar der kom et tydsk Parlament, og vi havde en Fællesstat, vilde Holsteen da ikke løsrive sig for at gaae til Parlamentet selv om Forbundet i sin gamle Skikkelse var opløst, og Kongen af Danmark udtraadt af samme? Hvis det var Tilfældet vilde Slesvig følge med; men hvorledes en Stat har at forholde sig, naar enkelte af dens Provindser gjøre Oprør, derom kan der vel ikke være forskjellig Mening.

Medens Man saaledes paa den ene Side ikke vilde opnaae hvad Man ønsker og tilsigter ved Holsteens Udsondring, (hvorfor en Deel ogsaa vil at Man aldeles skal opgive

Holsteen, og ikke lade sig nøie med at udsondre det), vilde samme sikkert blive Kilden til megen fremtidig Ulempe. Man vilde derved nemlig vistnok lægge Spiren til en Strid om Holsteens Deeltagelse i *Statsgjelden*, de fælles *Statsudgifter*, *Flaaden* m. a. m. dl., paa hvilken det vilde være vanskeligt nogensinde at faa Ende, fordi Forfængeligheden vilde ægge dem, der hidtil have ført det store Ord, til at opfinde Stof til en Agitation, der kunde vedligeholde deres indbildte Vigtighed, og fordi Misfornøielsen over at være bleven skilt fra Slesvig vilde forvandle enhver Bagatel, med Hensyn til hvilken Man ikke strax fik sin Villie, til en Sag af Vigtighed, som Man vilde stride for med Bitterhed og Heftighed; og Man vilde saaledes ved Udsondringen vistnok selv udsaae Sæden til en ubetvingelig Lyst hos det over Adskillelsen fra Slesvig forbittrede Holsteen, *som havde faaet Forfatning, Finantser, Armee, Flaade kort sagt næsten alt for sig selv, undtagen Regenten,* til enten alene eller i Forening med nogle af de andre nordtydske Lande at danne en selvstændig Stat, og Man vilde saaledes selv fremkalde Holsteens fuldstændige Løsrivelse, ved hvilken Leilighed det over Adskillelsen fra Holsteen misfornøiede Slesvig naturligviis vilde forene sig med samme, hvorfor Man ogsaa i daglig Tale meget træffende kalder Udsondringspartiet for »dem, som ville af med Holsteen«, hvilket Man gjerne kunde forandre til »dem, som ville af med begge Hertugdømmerne«. Hertil vil Nogle mere, Andre mindre ligefrem svare: Vi vilde slet ikke beklage det videre om Begivenhedernes Gang tog en saadan Vending, at Holsteen blev aldeles skilt fra den danske Stat; thi i saa Tilfælde vilde det blive til en Nødvendighed for alt hvad der var Dansk at slutte en Union med det øvrige Skandinavien; men herimod vil da med Grund kunne indvendes, at Man saare let kunde forregne sig, idet Slesvig ved slig en Leilighed vistnok vilde følge Tydskland og ikke Skandinavien, hvad Man

dog vel neppe vilde have, og idet der let kunde vise sig uovervstigelige Hindringer imod en skandinavisk Union*). — Man maa naturligviis ønske at Schleswig-Holsteinismen bekæmpes, og at Nationaliteten kraftigen opretholdes og beskyttes, og Fortydskningen standses ved energiske Midler, (navnligen ved at dele Slesvig i to Bispedømmer, eet for den tydske og eet for den danske Befolkning, og ved at indsætte tvende fædrelandsksindede og energiske Mænd, den ene som Biskop, den anden som Direkteur for Skolevæsenet, ved rigeligen at forsyne dem med Penge til Anskaffelsen af alle de materielle Midler, ved hvilke Nationalfølelse kan styrkes, og ved Ansættelsen af danske Embedsmænd af prøvet Fædrelandssind i Grændsedistrikterne); men naar saaledes det nationale Element har faaet hvad deis er, da maa Man ønske Eenhed i alle offentlige Forhold**), (saaledes som den til Exempel finder Sted i Frankrig), saa at der kun i historisk Henseende blev Spørgsmaal om et Hertugdømme Slesvig eller et Hertugdømme Holsteen, men i administrativ og statsretlig Henseende kun om en dansk Stat, der var deelt i saa og saa mange Departementer, Amter, eller hvad Man vil kalde det, som alle havde den

*) Om et skandinavisk Forbund skulde stiftes, og om Danmark skulde knytte sig til et saadant, har diplomatisk været omhandlet paa Congressen i Wien, og kunde jo altsaa nok ved en anden Leilighed atter komme under Deliberation. — At Kong Frederik den 6te i Aaret 1815 efter Norges Tab ikke kunde være stemt for en skandinavisk Union er let at indsee.

**) „Den første politiske Lov for Folk og Stat er at consolidere sig og at bringe de Dele, hvoraf Folket og Staten bestaaer og har bestaaet, i den inderligste Forening. Denne Lov beroer paa en naturlig organisk Stræben, der er Stat og Folk lige saa egen eller medfødt som Individet; den understøttes ved Kjerligheden til Fædrelandet; den har lige saa mange moralske og politiske Motiver, som det Selskab vi kalder Folk og Stat har moralske og politiske Øiemed.“ (Estrup.)

samme Lovgivning og de samme administrative Forhold, altsaa, for at nævne et enkelt Exempel, en fælles Indenrigsminister, og ikke noget dansk og tydsk Cancellie, men en Justitsminister for hele Staten. En saadan Tingenes Orden vil det vel være megen Vanskelighed underkastet at opnaae, deels fordi Partimændene i Hertugdømmerne, og navnligen Juristerne blandt samme, ville paa det Heftigste være derimod, og paa det Ivrigste holde paa deres „von Alters hergebrachten“ Sammensurium, deels fordi der ogsaa ellers vil være Hindringer at overvinde; men naar man vil tage Fornuften til Ledestjerne, og naar Man vil erindre sig at der ingen Tale bør være om at Hertugdømmernes Deputerede skulle give efter for Kongerigets, eller disses for hines, men kun om at Alle skulle give efter for Fornuften, saa vil Man nok finde Veien her, som Man har gjort det andensteds, (og i Længden seirer Fornuften dog i Reglen); og til at fremme Lysten til at tilveiebringe en saadan ønskværdig Tingenes Orden indeholder Forfatningsreskriptet, (hvis Forfatteren har forstaaet samme rigtigt), et fortrinligt Middel, idet samme nemlig lover Folkets Repræsentanter besluttende Medvirkning i alle Forhold som ere eens for hele Riget, og altsaa hele den lovgivende Magt, hvorved Provindsialstænderne vilde blive overflødige og bortfalde, naar hele Lovgivningen og alle administrative Forhold ved Folkets egen Medvirkning ere blevne eens for hele Riget. Jfr. S. 448.

At Man i Hertugdømmerne er ugunstigen stemt mod Statseenheden, kan ikke gjelde som nogen Indvending, thi Stemningen er i Hertugdømmerne aabenbart langt gunstigere for Fællesstaten end for Holsteens Udsondring. Hvis Man skulde blive nødt til at anvende Tvang, vil Modstanden derfor være mindst, naar Man holder paa Statseenheden.

Alle de Udfald, Man gjør paa Fællesstaaten fordi den vil indeholde to Nationaliteter, gjelde ogsaa mod den Stat, som Man vilde erholde naar Holsteen blev udsondret; thi over Halvdelen af Slesvigs Befolkning er jo reent tydsk, og hvad Man ofte hører yttret om at de skulde gjøres danske, er af en saa despotisk Natur, at Man ikke kan antage at det virkelig kan være liberale Folks Alvor. Vil Man have en Stat, som Man fordrer den, saa maa Man udsondre den tydske Deel af Slesvig tilligemed Holsteen, men det vil Man jo ikke, og det med Rette. — Den Frygt, som Mange nære for at vi skulle blive fortydskede, fordi en Deel Deputerede fra Hertugdømmerne tale tydsk i Rigsdagsforsamlingen, røber en saadan Mistillid til dansk Selvstændighed og Nationalfølelse, at den alene heraf vilde være Forfatteren uforstaaelig, selv om den ikke ellers var det. Forøvrigt mangler det ikke paa Exempel paa at Mænd af forskjellig Nationalitet have mødt i fælles Parlament og hver talt sit Sprog, uden at deraf er opstaaet nogen Ulempe.

Vi ere forøvrigt ingenlunde blinde for de Vanskeligheder, som Holsteens Forhold til det tydske Forbund, og Stemningen i Hertugdømmerne ville frembyde under Realisationen af en statsretlig, administrativ og legislativ Statseenhed; men deels ansee vi det for den eneste Vei der fører til Maalet, og tillige for den mindst farefulde af de forskjellige Veie;*) deels tro vi at Man med en god Villie, med Fædrelandskjærlighed og med frisindede Institutioner for Die som Maalet, vilde være i Stand til at fjerne endnu større Vanskeligheder end de, som

*) Efter Forfatterens Overbeviisning har Man kun Valget mellem Fællesstat, Schleswig-Holstein, og Tabet af begge Hertugdømmer, som tidligere eller sildigere vilde blive en Følge af Holsteens Udsondring. Vil Man vise den sædvanlige altfor store Eftergivenhed, da har Man slet intet Valg, men maa i saa Fald finde sig i Schleswig-Holstein. Fornuften og Retfærdigheden bør derfor vel gaae i Spidsen, men harniskklædte og bevæbnede.

her ere for Haanden. Naar derfor blot de Mænd, som ifølge Forfatningsreskriptet af 28de Januar ville blive udvalgte til Ordningen af Rigets offentlige Forhold, ville møde med Anerkjendelse af at Regjeringen ved at gjennemføre Statseenheden har under de vanskelige Forhold valgt det ene Rette og Udførlige, med patriotisk Lyst til at ordne Alt paa bedste og fornuftigste Maade, og med stadig Ihukommelse af, at de hverken møde som Danske eller som Holstenere, men som Borgere af en fælles Stat, og at deres Nationalitetsfølelse bør være slumrende saalænge der intet er, der truer samme, og saalænge Spørgsmaalet om passende Bestemmelser for i Nordslesvig at beskytte saavel det danske som det tydske Sprog ikke er paa Bane, saa vil en god Udgang af vore forviklede og truende Forhold endnu være at opnaae. I modsat Fald ville de paadrage sig et uhyre Ansvar baade for deres Samtid og for Efterverdenen.

I Fald enkelte Valgklasser i Hertugdømmerne skulde af Agitatorerne lade sig forlede til det Misgreb slet ikke at vælge (noget der dog ikke er sandsynligt); eller hvis enkelte Exalterede skulde forlade Forsamlingen, naar de ikke kunde sætte deres Mening igjennem, da synes det at være en Nødvendighed at den almindelige Regel bliver fulgt, at de Mødende stemme, og de Udeblevne antages som enige i hvad Pluraliteten antager, da det ellers vilde blive Skik at forlade Forsamlingerne naar Man ikke kunde eensidigen sætte sin Villie igjennem, og da ellers den tilsigtede Reform af Statsforfatningen og vore offentlige Forhold vilde umuliggjøres. Hvad Udførelsen og Iværksættelsen af det af de Tilbageblivende, eller i det Hele taget af Majoriteten Besluttede, og af Regjeringen Antagne angaaer, da maa man haabe at Kongen i fornødent Fald vil vise, at han ikke blot bærer Scepteret, men ogsaa Sværdet..

Men skjøndt vi saaledes tro at Man ikke bør begynde med Holsteens Udsondring, indrømme vi villigen at Stemningen i Hertugdømmerne, og Verdensbegivenhedernes Gang, i den oprørte Tid,

i hvilken vi leve, let kan tage en saadan Vending, at Fællesstaten ikke vil lade sig realisere; og i saa Fald maa vi naturligviis holde paa Slesvig, og adsondre eller opgive Holsteen.

Om Kongemagtens Udstrækning.

Det er allerede i det Foregaaende (S. 353) nærmere omtalt at Kong Frederik den 3die benyttede den ham af Nationen givne Bemyndigelse til efter eget bedste Skjønnende at bestemme den fremtidige Regjeringsform til ved Kongeloven at indføre en uindskrænket Kongemagt, og at der paa den Tid ogsaa var meget der talte for en saadan Anvendelse af den ham tilstaaede Bemyndigelse. De Artikler i Kongeloven, som tillægge Kongen en ubunden Enevoldsmagt (Art. 2, 15, 16, 17, 26), — og navnligen hele den lovgivende Magt (Art. 2 og 3), og Ret til at gjøre Undtagelser fra de almindelige Love (Art. 3), den udøvende Magt (Art. 4, 5, 6, 7), og den høieste dømmende Myndighed (Art. 2), samt Ret til at føre Krig, og at slutte og ophæve Statsforbund, og at paalægge Skatter og Afgifter (Art. 5), og den høieste Myndighed i kirkelige Sager (Art. 6, jfr. 1 og 2), — ere udtrykte i meget stærke og energiske Udtryk; men herved maa det erindres, at en slig kraftig Udtryksmaade paa den Tid var almindelig i alle Dokumenter; at det var nødvendigt at betjene sig af stærke Udtryk for tydeligen at vise at slet ingen Levning af Rigsraadets tidligere Magt var tilbage. Det er derfor aldeles urigtigt naar mange Forfattere af enkelte yderlige Udtryk i Kongeloven, (f. Ex. „at Kongen skal af Undersaatterne agtes for det ypperste og høieste Hoved her paa Jorden, over alle menneskelige Love", o. a. l.), have ladet sig forlede til at henregne den ved Kongeloven indførte Regjeringsform til Despotiernes Klasse, eller til hvad Franskmændene kalde le gouvernement du bon plaisir. Naar Man til Forsvar for denne Paastand siger: Her i Landet kan Kongen etc. etc. etc.,

da maa hertil svares Følgende: Den indskrænkede Kongemagt kan ogsaa faae alle Slags vilkaarlige Handlinger udførte; (Christian den Anden var saaledes til Exempel paa det Strengeste bunden ved en Haandfæstning, og hvad foretog han sig ikke desuagtet), og Spørgsmaalet er saaledes ikke hvad en Konge kan gjøre, men kun om hvad han er berettiget til at gjøre; og Despoti eller et Vilkaarlighedens Herredømme kan kun være faktisk bestaaende, men aldrig retsbegrundet; thi Mennesket kan ikke fraskrive sig sine absolute Menneskerettigheder, og i hvorledes Grundloven saa end er, saa vil en Nation altid være i sin gode Ret naar den modsætter sig disses Krænkelse Af hele Kongelovens Aand fremgaaer det ogsaa, at det ikke har været sammes Hensigt at indføre et Despoti eller en efter Lune og Vilkaarlighed handlende Regjering (jfr. Art. 2, 16, 26 og Epilogen), og i Slutningen af Frdgn. 27 Septbr. 1799 hedder det derfor ogsaa „at det er at laste Statens Regjeringsform, naar samme tillægges saadanne Mangler, at Borgersamfundets Formaal, borgerlige Frihed, Sikkerhed og Almeenvel, ikke derved kunne opnaaes eller bestaae“, og Man har ogsaa havt Exempel paa Forfattere, der ere blevne tiltalte, fordi de have anført vilkaarlige Handlinger til Exempel paa hvad Kongen her i Landet skulde være berettiget til at gjøre. Vore Enevoldskonger have ikke blot anerkjendt denne Anskuelse af vor Regjeringsform ved deres Handlemaade, men de have tillige omgivet sig med Institutioner, som kunde sikkre en hensigtsmæssig Udøvelse af Kongemagten. Den lovgivende Magt har lige siden Souverainitetens Indflydelse været udøvet efter Regjeringscollegiernes Indstilling, efter at et større Antal sagkyndige Mænd have havt Leilighed til at yttre sig, og det er i høieste Grad sjeldent at den Kongelige Willie har umiddelbart gjort sig gjeldende i saa Henseende; den udøvende Magt har ligeledes stedse været i de offentlige Autori-

teters Hænder, og selv ved Embedsbesættelser er Sagen i 100 Tilfælde vistnok i de 99 blevet afgjort efter disses Indstilling, ligesom der ogsaa er i Tidens Løb blevet givet talrige lovbestemte Regler for Qvalifikation med Hensyn til Embedsansættelse; og det har ligeledes været en ufravigelig Grundsætning i vor Statsforvaltning, at Domstolene, som i Kongens Navn pleie Retten, burde nyde den fuldkomneste Uafhængighed og Frihed for al extraordinair Indblanding i deres Funktioner fra Regjeringens og Øvrighedens Side.*) Forsaavidt Regjeringen maatte have indladt sig i private retlige Forhold, har det ogsaa stedse været den almindelige Regel at de vedkommende Private kunne erholde de Stridigheder, der maatte opstaae desangaaende imellem dem og Regjeringen, afgjorte ved Domstolene, og visse Retsspørgsmaal der vedkomme offentlige Retsforhold kunne ligeledes erholdes afgjorte ad Rettens Vei, hvorimod naturligviis alt hvad der henhører til den egentlige Myndighedsmagt og til det Administrative er unddraget Domstolenes Afgjørelse. Det er ogsaa saa langt fra at Man kan sige at vore Enevoldskonger have misbrugt deres Magt, at der er faa constitutionelle Stater, i hvilke Folket er saa tilfreds med Regjeringen, som det danske Folk i det Hele taget har været det siden Souverainitetens Indflydelse. — Den tænkende Deel af Nationen har imidlertid dog paa den anden Side alt længe ikke kunnet fordølge sig, at det kun maa tilskrives et Held at vore Enevoldsregenter alle have været af et mildt og christeligt Sindelag og desselede af

*) Derfor skrev ogsaa Statsminister A. P. Bernstorff i Aaret 1794 til den engelske Gesandt: Ce seroit absolument méconnaitre la constitution de Dannemarc que de supposer que moi ou qui que ce fut put influer ici sur les loix, dès que cellesci ont été invoquées, on sur une décision légale dès qu'une affaire est entamée devant les tribuneaux ordinaires; et cela est ci generalement connu, que tout més-entendu à cet égard est impossible.

Ønsket om at gjøre det deres Scepter underlagte Folk saa lykkeligt som muligt, men at Man ingen Garanti har for at det saaledes bestandig vil vedblive, og at en vedvarende god Regjering kun kan ventes hvor Man ved en god Forfatning har søgt at danne en Modvægt mod den Indflydelse, som det Foranderlige i Regentens Personlighed kan medføre. Det absolute Monarki er desuden stridende mod Tidsaanden, og det vil derfor let blive betragtet med Misfornøielse af Folket, selv om der ikke er Grund dertil, i det samme vil faae Skyld for meget, der har en ganske anden Grund, f. Ex. Egoismens og Materialismens Udbredelse; og heller ikke lader det sig negte, at Enevoldsmagtens Indflydelse paa Embedspersonalet ikke er gunstig, idet samme let forledes til kun at bryde sig om deres Embedsførelse tilfredsstiller Kongen, der i Reglen vil være en lempelig Bedømmer af samme, men derimod ikke behørigen at bryde sig om Publikums Dom og Anskuelse. Af disse og flere andre Grunde har den intelligente Deel af Nationen, (skjøndt den anerkjender at den høieste Garanti for Regjeringsmagtens rette Brug maa søges i Folkets Oplysning, Moralitet og Frihedssind), dog i længere Tid ønsket en saadan Forandring i Forfatningen, at Folket ved dets Udvalgte fik Andeel i den lovgivende Magt og Indvirkning paa de offentlige Anliggenders Bestyrelse. Efterat Kong Frederik den Sjette ved Provindsialstændernes Indførelse, og Kong Christian den Ottende ved Communallivets Fremme, havde fremkaldt den Grad af politisk Dannelse hos Nationen, af hvilken den nødvendig maatte være i Besiddelse inden dette Ønske kunde opfyldes, har Kong Frederik den 7de nu bestemt sig til at fuldende, hvad hans Fader alt havde paabegyndt, og at skjenke Nationen en fri Forfatning; og det danske Folk vil saaledes ved dets Fyrsters Omhu for deres Vel erholde, hvad næsten alle andre Folkefærd have maattet tilkæmpe sig gjennem

stormfulde og som oftest blodige Omvæltninger. Ifølge Forfatningsreskriptet af 28de Januar 1848 vil denne bebudede Forfatning skjenke Folkets Repræsentanter en besluttende Medvirkning ved Forandringer i Skatter og ved Finantsbestyrelsen, og den Kongelige Magt vil da herved erholde en vigtig Indskrænkning, som vil have til Følge at flere Artikler i Kongeloven, som beskrive Enevoldsmagten, navnlig Artiklerne 2, 3, 5, 17 og 26, deels maa ophæves, deels undergaae væsenlige Forandringer. Besluttende Medvirkning ved Lovgivningen, og Statsbestyrelsen i det Hele taget, kunde ikke tilstaaes Rigsstænderne, da det uheldige Faktum finder Sted at de forskjellige Bestanddele af vor lille Stat have forskjellig Lovgivning og administrative Forhold; men Forfatningsreskriptet lover Rigsstænderne en besluttende Medvirkning ved Udgivelsen af Love, der angaae Kongerigets og Hertugdømmernes fælles Anliggender, og dette synes at maatte forstaaes saaledes, at efterhaanden som Rigets Stænder blive enige om at andrage paa at flere og flere Love og Administrationsforhold blive fælles for hele Riget, (noget Regjeringen naturligviis i høi Grad maa ønske), skal Rigsstændernes Deeltagelse i den lovgivende Magt udvides, hvorved Provindsialstændernes Virksomhed efterhaanden vilde blive indskrænket og Kongelovens fremtidige Ophævelse eller fuldstændige Omarbeidelse være grundlagt. Hvis det skulde blive bestemt, at her skal være contrasignerende og ansvarlige Ministre, (noget, som Forfatningsreskriptet ikke har lovet, men som dog er sandsynligt), da vilde dette naturligviis ophæve Enevoldsmagten, og forandre Monarkiet fra et uindskrænket til et indskrænket Kongedømme, og saaledes ligeledes medføre Nødvendigheden af Kongelovens Ophævelse eller fuldstændige Omarbeidelse.

Det er i det Foregaaende S. 365 omtalt, at Kongeloven ikke kan antages at være gjeldende for de 3 Hertugdømmer uden forsaavidt dens Bestemmelser om Arvefølgen betræffer;

men Kongelovens Aand, eller Enevoldsmagten, har ikke destomindre lige siden Aaret 1711, da den sidste Landdag blev afholdt, været bestaaende i Slesvig og Holsteen, og der finder faktisk ikke den mindste Forskjel Sted mellem Regjeringsmagtens Udstrækning i nogensomhelst af Rigets Bestanddele, Lauenborg undtagen. Alle i Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen ansatte Embedsmænd, og i det Hele taget Enhver, der har Bestalling, maa derfor ogsaa ved deres Embedseed love at ville vove Liv og Blod „for uforandret at ville opretholde Kongens absolutum dominium, Souverainitet og Arverettighed over Hs. Kgl. Majestæts Riger og Lande, og for at samme kan blive forplantet paa Hans Kongelige Majestæts retmæssige Arvesuccessorer.“ Ved forskjellige Leiligheder har Regjeringen ogsaa omtalt det som noget almindelig bekjendt, at den uindskrænkede Regjeringsform var gjeldende i Hertugdømmerne og i Patentet af 9de September 1806 hedder det saaledes til Ex. at Holsteen for Fremtiden „skal være forbundet med det hele Kongens Scepter undergivne Monarki som en i enhver Henseende fuldkommen uadskilt Deel af samme, og saaledes staae under hans egen uindskrænkede Regjering.“

Naar Man i Hertugdømmerne paastaaer at de gamle Landdage ingensinde ere afskaffede, og at disse i Forening med „Landesprivilegierne“ indskrænke Regjeringsmagten, da kan denne Paastand ikke gives Medhold. Lige til Christian den 1stes Tid havde hvert af Hertugdømmerne sin Landdag, og denne Konge lovede ogsaa i det den 5te April 1460 udstedte Tillæg til Landesprivilegierne af samme Aar, at en aarlig Landdag skulde blive holdt for hvert Land især ved Bornehoved og Urnehoved Thing; men desuagtet indførte han senere den Skik at der som oftest, men dog ingenlunde altid, blev holdt fælles Landdage for begge Hertugdømmerne*), som ogsaa bleve af-

*) For at Man ikke i den som oftest fælles for begge Hertugdømmerne

holdte lige til Begyndelsen af Christian den 5tes Regjering. Bondestanden blev imidlertid allerede under Christian den 1ste ikke længere tilkaldt; Stædernes Deeltagelse var temmelig uregelmæssig og intetsigende; efter Reformationen bortfaldt efterhaanden den geistlige Repræsentation og blev kun tilbage i Navnet ved at de Medlemmer af Ridderskabet, der vare Forstandere for de 4 adelige Jomfruklostre, beholdt Benævnelsen Prælater, (som de endnu have); og tilsidst kaldtes ikke engang alle adelige Godseiere til Landdagen, men kun de, der hørte til de i Ridderskabet optagne Familier. Ikke destomindre ansaaes Landdagene for samtlige Indbyggeres Repræsentation, ved hvis Bevillinger og Beslutninger de øvrige Stænder vare bundne. Deeltagelse i Lovgivningen havde Landdagen ikke**), og dens raadgivende Betænkning over nye Love blev kun nu og da indhentet; men derimod kunde ingen Krig begyndes og ingen Skatter paalægges uden dens Samtykke, (hvilket Fyrsten dog ikke behøvede til Udskrivning af Afgifter, der paalagdes Bønderne i hans egne Amter), og Forsøg fra Regenternes Side paa at erholde Krigshjelp og Skatter, og Forsøg fra Adelens Side paa at kunne unddrage sig samme, var det, som spillede Hovedrollen paa Landdagene. Efter Souverainitetserklæringen af 1658 (jfr. S. 387), og efterat Enevoldsmagten var indført i Kongeriget, aftog Adelsregimentet og Adelsmagten meget hurtigt ogsaa i

---

afholdte Landdag skal see et Argument for en i Fortiden grundlagt politisk Forbindelse mellem Holsteen og Slesvig, bemærkes det, at hvert Hertugdømme stedse blev betragtet som bestaaende særskilt for sig, og Stænderne betragtet som Repræsentation hver for sit Hertugdømme. Saaledes bleve alle keiserlige Mandater udstedte til de holsteenske Stænder alene, og da Man engang vilde have at Slesvig skulde deeltage i Omkostningerne ved et Gesandtskab til den westphalske Congres, protesterede de slesvigske Stænder derimod som noget dem uvedkommende, da Slesvig ikke hørte til Tydskland.

*) I Middelalderen tænkte Man kun paa Privilegier, og naar Man fik dem, brød Man sig kun lidt om Lovgivningen.

Hertugdømmerne, og Landdagene bleve under Frederik den 3die ofte saa sparsomt besøgte, at ingen Beslutning kunde tages. Under Christian den 5te bevirkede den fjendtlige Tilstand mellem Landenes tvende Fyrster, som i Fællesskab skulde handle med Stænderne, naturligviis megen Forvikling, og Landdagen i Aaret 1675 blev afbrudt inden den var traadt i Virksomhed, og i 36 Aar blev ingen ny Landdag sammenkaldt. Efter at begge Fyrsterne ved Altonaer Recessen af Aaret 1709 havde forenet sig om ikke længere at anerkjende Ridderskabets Landdage som lovgivende, men kun som raadgivende, og for en Deel at ophæve deres Told- og Skattefrihed, blev der vel i Aaret 1711 sammenkaldt en Landdag, der blev betragtet som et raadgivende Adelsconvent, men det blev ogsaa den sidste, og efter Aaret 1712 anerkjendte Hertugdømmernes souveraine Fyrster ikke længere Adlens Toldfrihed eller Selvbeskatning. Frederik den 4de vilde derfor heller ikke, uagtet gjentagne Ansøgninger derom indkom, stadfæste Privilegierne*), og de af de senere Konger meddeelte Confirmationer angaae kun Ridderskabsprivilegierne, og ikke Landsprivilegierne**), og da det holsteenske Ridderskab i Aaret

*) Den af det separatistiske Parti paaberaabte Confirmation af Frederik den 4de angaaer kun de forrige Gottorpske Undersaatters specielle Privilegier.

**) I de ældre Confirmationer hedder det at Confirmationen meddeles salvo jure imperii, eller salvo jure regni; men Frederik den 6te lod en Erklæring gaae forud for Confirmationen, der betager alle slige Confirmationer al reel Betydning, og Christian den 8de antydede ved en Canc.-Skr. (jfr. Akten der schl.-holst. Ritterschaft), at det kun er Standsprivilegier og ikke Landsrettigheder, der i Overeensstemmelse med de tidligere Confirmationer confirmeres. Om Kong Frederik den 7de vil meddele sin Confirmation vides ikke. Mange vente at Kongen vil nægte Confirmationen; men derimod ved to nye Dokumenter tilstaa Medlemmerne af Ridderskabet i Slesvig og Holsteen, hver for sig, de Forrettigheder, af hvilke de ere i Besiddelse, hvorved alle de Paastande, der udledes af de gamle Pergamenter, vilde bortfalde.

1823, i Anledning af at det ikke kunde faae Regjeringen til at anerkjende deres Skattebevillingsret, indgik til Forbundet med et Andragende om at samme, — ifølge Bestemmelsen i Wiener-Schlußakt af 15de Mai 1820, at en i anerkjendt Virksomhed bestaaende Forfatning ikke kan for Forbundsfyrsternes Lande forandres uden paa forfatningsmæssig Vei, — vilde haandhævde den gamle stænderske Forfatning, fik det den 27de Novbr. s. A. til Svar fra Forbundet, „at samme havde overbeviist sig om at den paaberaabte gamle Forfatning for Holsteen ikke bestaaer i anerkjendt Virksomhed“. — Derimod synes det at maatte antages at Hertugdømmet Holsteen ved den 13de Artikkel af Forbundsakten har erholdt Ret til at vente en Indskrænkning i Enevoldsmagten for sammes Vedkommende, og denne Ret, hvis Fyldestgjørelse Separatisterne hidtil have forhindret ved deres Paastand, at de kun vilde have en Forfatning, naar Slesvig blev deelagtig i samme*), vil nu blive fyldestgjort ved den bebudede nye Forfatning for hele Staten.

I Hertugdømmet Lauenborg, hvis Befolkning har forholdt sig fuldkommen passiv under de slesvig-holsteenske Agitationer, synes Regjeringsformen ikke at kunne siges at være uindskrænket. Ved dette Hertugdømmes Erhvervelse bleve nemlig alle dets hidtilværende Rettigheder og Privilegier stadfæstede, og det har saaledes beholdt sin særegne Forfatning, og navnligen dets Landstænder, som repræsentere hele Hertugdømmet. Disse Landstænder, som allerede findes omtalte som bestaaende i Aaret 1394, bestaa af de Ridderskabelige Godseiere og af Deputerede fra dets 3 Stæder, sædvanlig 1 eller 2 Borgemestere og 1 Raadmand fra hver af samme, hvilke dog tilsammen kun have 1 Stemme ligesom hver af Godseierne. Lauenborgs stænderske Forfatning hviler især paa den af Ridderskab og Landskab i

*) Jfr. Noten S. 415.

Aaret 1585 oprettede og af Hertug Frantz den Yngre Aaret derpaa stadfæstede evige Union, og det vigtigste samme angaaende Dokument er den lauenborgske Landreces af 15de September 1702, som blev stadfæstet af Frederik den 6te ved Forsikkringsakten af 6te Decbr. 1815, ifølge hvilken der tilkommer Landstænderne Deeltagelse saavel i Lovgivningen som i Skattepaabud. De fuldstændige Landdage, hvilke Landmarskallen, hvis Post er arvelig for Lehnsbesidderen af Godset Gudow, har Ret til at sammenkalde, holdes i Büchen, men de afholdes kun meget sjeldent, og alt afgjøres i Reglen ved en af Landmarskallen og 4 af Ridder- og Landskab udnævnte Landraader bestaaende permanent Committee, som har sit Sæde i Ratzeborg. Naar en Landraadsplads bliver ledig vælger Commiteen et nyt Medlem blandt de adelige Godseiere, hvilket Valg dog skal have Kongens Approbation. Committeen er forsynet med en Syndicus eller Retsconsulent, en Landskabssekretair eller Protokolfører, og en Kasserer.

I at Hertugdømmet Lauenborg saaledes har sin egen Forfatning, ifølge hvilken sammes Befolkning har større Rettigheder end den bebudede Forandring i Statsforfatningen lover Folket i den øvrige Deel af Monarkiet, maa Grunden vistnok søges til at samme ikke skal sende Deputerede til Rigsstændernes Forsamling, noget der forøvrigt har et saa schleswig-holsteinsk Udseende, og er saa uheldigt, at Man høiligen maatte ønske at Lauenborg maatte blive inddraget under den fælles Forfatning, der vistnok vil give Alt hvad Lauenborgerne kunne siges at have gyldigt Krav paa.

Tredie Afsnit.

Om Regenten.

a) Om Regentens Regjeringstiltrædelse m. m.

Ifølge den 15de og 16de Artikel i Kongeloven tilfalder Kronen ved en Konges Død i samme Øieblik den til samme nærmest Berettigede, og Riget er saaledes aldrig uden Konge (jfr. Art. 38 og 23). Regjeringsforandringen bliver efter Vedtægt bekjendtgjort Folket ved det Udraab for samme af den ældste af de i Slottet forsamlede Statsministre: Kong . . . er død, længe leve Kong . . ., hvorpaa Garnisonen strax bliver taget i Troskabseed, under hvis Aflæggelse Byens Porte lukkes. Regjeringsmagtens Udøvelse er ikke betinget af at Kongens Salving først har fundet Sted;*) jfr. Art. 16—18. Hvis den nærmeste Successionsberettigede er mindreaarig, saa skal en Formynderregjering paa hans Vegne udøve Regjeringen til hans Myndighed indtræder, hvilket ifølge Art. 8 skeer naar han har fyldt sit 13de Aar. Bestemmelserne for hvorledes der skal forholdes med en saadan Formynderregjering, findes i Kongelovens 9de Artikel, og disse Bestemmelser maatte i Forening med Artikel 23 afgive Reglen for hvorledes der vilde være at forholde sig, hvis en pludselig Sygdom ikke blot forhindrede Kongen fra selv at bestyre Regjeringen, men ogsaa fra at anordne det Fornødne.

b) Om de Kongen ifølge Kongeloven paahvilende Forpligtelser.

Direkte paalægger Kongeloven ikke Kongen andre Forplig-

*) Kongens Kroning blev afskaffet ved Arveregjeringens Indførelse, og det er derfor en urigtig Sprogbrug naar Salvingen belægges med dette Navn, saaledes som det i Almindelighed skeer. Kongen bærer derfor ogsaa efter Vedtægt Kronen paa Hovedet, naar han begiver sig til Salvingen.

telser end a) at bekjende sig til den evangelisk-lutherske Religion, Art. 1; b) at holde Landets Indbyggere til denne Religion, Art. 1; c) at holde Riget samlet, Art. 19 og 20; d) ordentligviis at boe og residere i Danmark*), Art. 23; og e) ikke eensidigen uden Folkets Samtykke at forandre eller ophæve Kongeloven, Art. 3. — Af Art. 2 og 16 kan Man imidlertid indirekte udlede en Forpligtelse for Kongen til at adlyde de guddommelige, og altsaa ogsaa de naturlige Love, og af Art. 26 en Forpligtelse til ei at benytte Magten paa anden Maade, end den som anstaaer en christen Konge.

c) Om Kongens Titel og Vaaben.

Kongens Titel er for Øieblikket: Af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders og Gothers**), Hertug i Slesvig, Holsteen, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenborg; og en lignende Titel fører Dronningen, hvortil saavel efter almindelig Vedtægt blandt kronede Hoveder, som efter gammel Stil her i Landet, føies det Fyrstehuses Titel, hvortil hun hører. — Denne fuldstændige Titel bruges imidlertid kun i de offentlige Aktstykker, som forsynes med det store Segl, (hvad enten de underskrives af Kongen selv eller udfærdiges i Kongens Navn af dertil berettigede Autoriteter), hvorimod den ikke bruges i de Kongelige Reskripter til Collegierne, og i Reglen heller

*) Paa Kongelovens Tid var Kongen Enevoldsherre baade i Danmark Norge og en Deel af Hertugdømmerne; og naar det desuagtet foreskrives at han skal boe og residere i Danmark, maa Meningen altsaa være, at af hvilke Lande Riget end bestaaer, skal Kongens Bopæl og Residents stedse ordentligviis være i Danmark.

**) Titlen Vendernes Konge (rex Slavorum) antog Knud Waldemarsen efter at have befæstet Danmarks Herredømme i Venden, og den findes første Gang brugt i et Dokument af 1182; og Titlen af Gothernes Konge antog Waldemar Atterdag efter Den Gullands (Gothlands) Erobring. Benævnelsen Vendernes Konge blev senere i Middelalderens Latin urigtigen oversat ved rex Vandalorum, hvilket Udtryk endnu bruges.

ikke i de Kongelige Haand- og Cabinets-Skrivelser. — Ved høitidelige Leiligheder, saasom ved Høiesterets Aabning, tiltales Kongen med „Stormægtigste, allernaadigste Arvekonge og Herre". Den formelige Titulatur, hvormed Ansøgninger til Kongen forhen ledsagedes, blev derimod afskaffet ved Frdg. 3die April 1771, og nu stiles Undersaatternes Andragender til Kongen, ifølge Frdg. 15 Decbr. 1820 om Ansøgningers og Klagers Affattelse og Indsendelse, blot „til Kongen", uden videre Titulatur. Alt hvad der er stilet til Kongen underskrives „allerunderdanigst", ligesom Udtrykkene „allernaadigst", „allerhøiest" og „deres Majestæt" i Almindelighed indflettes i Stilen. — Kun Kongen og Dronningen føre Titlen „Majestæt", eller „Kongelig Majestæt".

Det kongelige danske Vaaben kjender Enhver, da det jo sees allevegne, for Exempel paa enhver Sølvdaler, og det Følgende er derfor blot vedføiet for at forklare Tegnenes Betydning. Det store kongelige danske Vaaben er prydet oventil med en aaben kongelig Krone og har to Vildmænd til Skjoldbragere, der støtte sig paa en Kølle og have grønne Krandse om Livet; og det er omslynget med Elefantordenens og Dannebrogsordenens Kjeder, og stundom omgivet med en carmoisinrød med Hermelin foret Vaabenkappe. Vaabnet selv er deelt ved det hvide Dannebrogskors i 4 Hovedqvarterer. Det øverste Qvarteer tilvenstre har det gamle danske Rigsvaaben, som siden Valdemar den 2dens Tid er tre himmelblaa kronede Løver i Spring, den ene over den anden i gyldent Feldt, med 9 Hjerter i tre paralelle Rækker, tre i hver, saa at Løverne ere omgivne af Hjerter. Løven var i Middelalderen fyrstelige Personers sædvanligste Skjoldmærke, og ved at det personlige Vaaben gik over til Rigsvaaben er den kommen til at spille den vigtige Rolle, som den har i saa mange Rigers Vaaben. De tre Løver have vistnok været en Distinktion for Kongen,

da Prindserne ofte havde een Løve, og Hertugerne af Sønderjylland to Løver, i deres Vaaben*). Hjerterne synes oprindelig at have været Blomster, rimeligviis til Prydelse, og før Erik af Pommerns Tid var deres Antal aldeles ubestemt, og først under denne Konge blev deres Antal bestemt til 9. — I det øverste Qvarteer til Høire har det danske Rigsvaaben i gyldent Feldt de to himmelblaa Løver, der ere Slesvigs Vaaben, og sikkert oprindelig ere tagne af det danske Vaaben, idet de første slesvigske Hertuger vare af det danske Kongehuus. — Det nederste Qvarteer til Venstre har for oven tre Guld-Kroner i blaat Feldt, hvilke sigte til de tre engang forenede skandinaviske Riger; i den venstre Halvdeel neden til en hvid kronet Stokfisk i rødt Feldt for Island, og i den høire Halvdeel foroven en hvid og sortplettet Væder i blaat Feldt for Færøerne, og forneden en opretstaaende hvid Bjørn i blaat Feldt for Grønland. Det nederste Qvarteer til Høire har foroven en blaa Leopard i Spring i gyldent Feldt, med 9 røde Hjerter under sig, (4 i een Række, derunder 3, og derunder 2), for det gothiske Rige, og en gylden kronet Lindorm i rødt Feldt for det vendiske Rige. Middelskjoldet har, foruden Hjerteskjoldet, fire Qvarteerer, og i det øverste af disse til Venstre et hvidt med Spidsen nedad vendt Neldeblad i rødt Feldt, med en Sølvnagel i hvert af de tre Hjørner for Holsteen**); i det øverste Qvarteer til Høire en Sølv-Svane med en gylden Krone om Halsen i rødt Feldt for Stormarn; i det nederste Qvarteer til Venstre i rødt Feldt en i den høire opløftede Haand en Sabel holdende Rytter i gyldent Harnisk og med blaat Skjold med et Guldkors i, paa en hvid Hest med

*) Andre have meent at de tre Løver sigtede til de tre Riger, det skaanske, det sjellandske og det jydske, af hvilke det danske Rige oprindeligen blev sammensat.

**) Anledningen til Neldebladet skal »der Nesselberg« have været, paa hvilket de schauenborgske Grevers Stamborg var bygget.

blaa Sabel, for Ditmarsken, og i det nederste Qvarteer til Høire Hovedet og Halsen af en gylden Hest for Lauenborg*). Hjerteskjoldets venstre Deel optages af Stamvaabenet for Hertugdømmet Oldenborg, to røde Tverbjelker i gyldent Feldt, og dets høire Halvdeel af et gyldent svævende Kors i blaat Feldt for Delmenhorst.

Til mindre Sigiller bruges ofte alene det egenlige danske Vaaben, saaledes som det findes i det øverste Qvarteer til Venstre i Rigsvaabenet.

Det danske Flag er det hvide Dannebrogskors paa rød Grund. Kongeflaget er forsynet med tvende røde Splitter, og har Rigsvaabenet i dets Midte.

d) Om Kongens Ret til at uddele Ordener, Hæderstegn, Titeler og Rang.

Denne Ret omtales ikke særskilt i Kongeloven, sandsynligviis fordi Kongerne allerede før Enevoldsmagtens Indførelse vare i Besiddelse af samme.

Hvad Ridderordener angaaer, da haves tvende saadanne i den danske Stat, nemlig Elefantordenen og Dannebrogsordenen.

Elefantordenen er i sin Oprindelse, (efter Conf. Engelstofts sagkyndige Yttring derom i Maanedsskr. f. L. I, S. 575), et af Christian den 1ste stiftet høiere Broderskab, eller et ved Religionen helliget Familie-, Venskabs- og Velvillies Samfund, som blev repræsenteret ved et udvortes Mærke eller en Dekoration, hvori Elefanten var Hovedsymbolet, og som nærmest synes at være blevet dannet efter det burgundiske gyldne Skinds Orden. De Omvæltninger, som intraadte nogle Aar

---

*) Vagriens Vaaben er ikke repræsenteret, (saaledes som Holsteens, Stormarns og Ditmarskens), i Rigsvaabenet. Dets Mærke er et blaat Oxehoved i gyldent Feldt.

efter Kong Hans's Død, og det Had, hvormed den senere indførte Reformation forfulgte alle Indretninger, der bare de hidtil brugte religiøse Formers Præg, kuldkastede denne Institution, men Erindringen om samme gav senere Anledning til Elefantkjeden, og endelig til den nuværende Elefantorden, som af Christian den 5te den 1ste December 1693 erholdt sine Statuter. Ordenstegnet er en hvid emailleret Elefant med et rødt Taarn paa Ryggen, og bæres i et over den venstre Skulder hængende og til den modsatte Hofte gaaende, bredt blaat Ordensbaand, eller i Ordenskjeden, der dannes af to Taarne, der afvexle med to Elefanter. Desuden bæres paa det venstre Bryst en ottekantet sølvstukken Stjerne, i hvis Midte der sees et Dannebrogskors. Ordensdevisen er pretium magnanimi, ɔ: Belønning for den Høisindede. — Den 1ste Januar er Elefantordenens Ordensdag. Elefantordenen har stedse hørt til de fornemste europæiske Ordener, og bortgives kun til fyrstelige Personer og særdeles høit staaende Mænd. For Øieblikket er der, naar fyrstelige Personer undtages, kun 8 af Kongens Undersaatter, og 7 Udlændinge, der ere Riddere af denne Orden.

Dannebrogsordenen antages at være stiftet af Waldemar Seier i Aaret 1219. Efter forlængst at være gaaet i Glemme*) blev den fornyet af Christian den 5te den 12te October 1671 og forsynet med Statuter den 1ste Decbr. 1693, ifølge hvilke kun Adelige maatte optages blandt Dannebrogsridderne, og disses Antal ikke overstige 50, hvorfor det at være Ridder af Dannebroget lige indtil i Aaret 1808 havde samme Betydning, som det nu har at have denne Ordens Storkors. — Ved et aabent Brev af 28de Juni 1808 erholdt ogsaa Uadelige Ad-

*) I Indledningen til Dannebrogsordenens Statuter anføres der vel historiske Data for at denne Orden skulde være bleven uddeelt lige til Christian den 1stes Tid; men disse Data skulle ikke kunne udholde en historisk Critik.

gang til denne Orden, som ved samme Leilighed erholdt en meget betydelig Udvidelse og blev deelt i 4 Klasser, nemlig Storcommandeurer, (af hvilke der aldrig har været flere end et Par enkelte), Storkors, Commandeurer og Riddere, hvilket senere ved aabent Brev af 21de Febr. 1842 er blevet forandret derhen, at Ordenen er deelt i tre Klasser, nemlig Storkors, Commandeurer og Riddere. Det fælles Ordenstegn for Ridderne af alle tre Klasser er et Guldkors, hvidt emailleret paa rød Grund, med Ordensdevisen „Gud og Kongen." Ridderne af 1ste Klasse bære det besat med Brillanter i et bredt hvidt Baand med røde Kanter fra høire Skulder til venstre Hofte, (eller, hvis de ere Riddere af det blaa Baand, eller Geistlige, om Halsen), og bære desuden Storkorset forsynet med Sølvstraaler, saa at det danner en Stjerne, paa det venstre Bryst. De og Elefantridderne have desuden en Høitidsdragt af hvidt Silke, med en Fløiels Kappe, (carmoisinrød for Elefantridderne, og orangeguul for Dannebrogets Storkors), paa hvilken Ordensstjernen er anbragt. Commandeurerne bære Korset i et hvidt vatret Silkebaand med røde Kanter om Halsen, samt et broderet Kors uden Straaler paa det venstre Bryst. Ridderne af 3die Klasse bære Korset i et smalt hvidt vatret Silkebaand med røde Kanter paa venstre Side i et af Kjolens Knaphuller. Ved Resol. 9. Mai 1835 er det bestemt, at Enhver med Dannebrogs-Ridderordenen benaadet for sig og sine Efterladte skal have Adgang til Pension af den almindelige Pensionskasse ligesom kongelige Embedsmænd. Ridderne af 1ste, 2den og 3die Klasse erholde militaire Honneurs respective med Generalmajorer, Stabsofficerer og subalterne Officerer. Ridderne af 3die Klasse have ingen Rang som saadanne. — Dannebrogsordenens og Elefantordenens Anliggender bestyres ved en ifølge det aabne Brev af 28de Juni 1808, under Navn af de kongelige Ordeners Capitul, oprettet For-

samling af Riddere af begge Ordener, i hvilken Kongen ved høitidelige Leiligheder præsiderer.

Foruden Ridderne af Dannebroget bære, ifølge Bestemmelserne derom i de aabne Breve af 28de Juni 1808 og 28de Januar 1812, de, som Kongen skjønner en saadan Udmærkelse værdige, Dannebrogskorset i Sølv i et hvidt vatret Silkebaand med røde Kanter paa venstre Side i et af Kjolens Knaphuller, som et udvortes Tegn paa anerkjendt Borgerværd. De, som ere benaadede med dette Hæderstegn, kaldes Dannebrogsmænd. — Dette Hæderstegn tildeles ikke blot Mænd, som paa Grund af deres mere underordnede Stilling i Samfundet ikke vel kunne optages blandt Ridderne, (saasom Commandeersergeanter, Toldbetjente, Skolelærere, Sognefogder o. d. l.), men ogsaa Mænd i de høieste Livsstillinger, som alt ere Riddere af Dannebroget, og som ved uafbrudt Iver for Kongens Tjeneste og Fædrelandets Held have bestræbt sig for end ydermere at forøge de Fortjenester, for hvilke eet af Ordenens Hæderstegn er blevet dem tildeelt, og det aflægges aldrig, men bæres selv af Ridderne af Elefanten, og alle Medlemmerne af Ordens-Capitulet. Dannebrogsmændene honoreres af enkelt Skildvagt med skuldret Gevær; de skulle, som Kongens udmærkede Mænd, allevegne udenfor deres Tjenesteforhold ansees og behandles som de første blandt deres Ligemænd; og de have Adgang til alle Ordenens høitidelige Møder, saasom den 28de Juni, Kong Waldemar den 2dens Fødselsdag, der er fælles Høitidsdag for Elefant- og Dannebrogsordenen, og den regjerende Konges Fødselsdag, der er Ordensdag for Ridderne af begge Ordener; den 15de April, Kong Christian den 5tes Fødselsdag, og den 28de Januar, Kong Frederik den 6tes Fødselsdag, der ere Dannebrogsordenens særskilte Ordensdage. For saa vidt muligt at raade Bod paa uformuende Dannebrogsmænds trykkende Kaar, henlagde Kong

Frederik den 6te i Aaret 1808 under Ordens-Kapitulets Forvaltning et Fond af 250,000 Rbd. af Postkasse-Pensionsfondets oplagte Penge, til sammes Understøttelse. (Jfr. Anordningen om Dannebrogsmændene af 28de Januar 1809). Dette Fond er senere tiltaget betydeligt ved Hjelp af et aarligt Bidrag, der erlægges til samme af Ridderne af Elefanten, og af Dannebrogsordenens to første Klasser, og efter i Aarene 1835 og 1839 at have tilbagebetalt Pensionsfondet det af samme i Aaret 1808 erholdte Grundfond med 300,000 Rbd., eier dette Fonds tre Hovedbestanddele i alt noget over 600,000 Rbd., nemlig a) Dannebrogsmændenes Pensionsfond noget over 300,000 Rbd., af hvis Renter, i Forbindelse med Riddernes aarlige Bidrag, der udgjør henved 3,000 Rbd. aarlig, c. 150 Dannebrogsmænd aarligen understøttes; b) Pensionsfondet for Dannebrogsmænds Enker c. 125,000 Rbd., af hvis Renter c. 120 Enker erholde Understøttelse; og c) Ordenskassen, som i alt eier c. 200,000 Rbd.

Følgende andre Udmærkelsestegn, som uddeles, (eller ere blevne uddeelte), af Kongen, kunne endnu nævne:

a) Hæderstegnet for Militaire, som i Slaget den 2den April 1801 have viist Mod og Daad, — en Medaille, der bæres som en Orden i et rødt Baand med et hvidt Kors. Af de 110, der erholdt dette Udmærkelsestegn i Guld, og de 126, der erholdt det i Sølv, ere nu kun Faa tilbage.

b) Medaillen for Druknedes Redning, hvilken det i særegne Tilfælde allernaadigst tillades at bære i Baandet for 2den Aprils Medaillen*).

*) Den 7de October 1796 blev der efter Indbydelse af Prof. Herholdt stiftet et Selskab for Druknendes og Skindødes Redning. I den sidste Snees Aar har dette Selskab vel ikke længere havt Medlemmer, men dets Direktion, som supplerer sig selv, bestaaer dog endnu.

c) **Holmens Hæderstegn** for 25 Aars tro Tjeneste, der i Form af en Sølvmedaille bæres som en Orden i et rødt Baand. (Jfr. Aab. Br. 29de Januar 1801). De, som ere benaadede med denne Medaille, erholde aarligen paa Kong Christian den 7des Fødselsdag 10 Rbd., Holmens Mestere dog undtagne, der istedetfor denne Gave have Lieutenants-Rang og Tilladelse til at bære Portepee. Jfr. Aabent Brev 1ste Juni 1843.

(See Statscalenderen). Til denne Direktion har den, der formener, at han selv eller en Anden har fortjent en Belønning fordi han har reddet et af sine Medmennesker fra at drukne i Kjøbenhavn eller dennes nærmeste Omegn, skriftligen at henvende sig med de fornødne Beviisligheder. Directionen anmoder da Politidirekteuren om at besørge Forhør optaget i denne Anledning. Udskriften af dette Forhør sender Politidirekteuren til Magistraten, som derpaa gjør Indstilling til Cancelliet, hvilket derefter bestemmer, om den Paagjeldende skal have den fulde Penge-Præmie af 16 Rbd., hvilken kun tilstaaes, naar Redningen har været forbundet med særdeles Kjekhed eller Anstrængelse, eller en Deel deraf. Den, hvem den fulde Belønning tilkjendes, har Ret til istedetfor samme at vælge den for slig en Daad bestemte Medaille. Tilladelse til at bære Medaillen meddeles i særegne Tilfælde af Kongen paa derom gjort Forestilling fra Cancelliet. I den nyere Tid har der i Gjennemsnit været henimod en Snees Stykker aarlig, som have faaet Belønning (i Gjennemsnit en halv Snees Daler hver), og et Par aarlig, som have faaet Medaillen. Præmierne og Medaillen betales af Statskassen.

De c. 480 Rbd., som Direktionen for Selskabet for Druknendes og Skindødes Redning har i aarlig Indtægt, deels ved Renten af en Capital paa 9,386 Rbd., deels ved 60 Rbd. aarlig, som det oppebærer af det Classenske Fideicommis, anvendes i det Væsenlige til Anskaffelsen og Vedligeholdelsen af Redningsapparater, som opbevares paa 12 forskjellige dertil passende Steder i Kjøbenhavn og sammes nærmeste Omegn. Jfr. Pl. 4. Octbr. 1823, 1. Juli 1813 og 1. Juli 1800.

En kgl. Resol. af 10. April, bekjendtgjort 10. April 1820, jfr. Cancel.-Skr. 11. Juni 1824, har tilladt samtlige Overøvrigheder i Riget at anskaffe Redningsapparater paa de Steder, hvor det efter de lokale Forhold findes tjenligt.

d) Hæderstegnet for 12- og 20-aarig tro Tjeneste for Underofficerer og i Klasse med dem staaende Hoboister etc., som have tjent i den anførte Tid. Det bestaaer i et rødt Baand med et hvidt Kors, og bæres paa det venstre Bryst i et Sølv-Spænde, hvori Tallet XII. eller XX. er anbragt. Med det første Tegn er forbundet en aarlig Douceur af 4 Rbd. og med det sidste 8 Rbd. aarlig.

e) Fortjeneste-Medaillen. Ved Rescript af 24de Juli 1845 indførte Kong Christian den 8de som et Udmærkelsestegn for de Mænd, som Kongen for en eller anden Fortjeneste vilde give et Beviis paa Tilfredshed, en Fortjeneste-Medaille, som paa Aversen har Kongens Brystbillede, og paa Reversen en Krands af Egeløv og Agern, i hvis Midte er anbragt Ordet „fortjent“ Paa Randen anbringes dens Navn, som dermed benaades. Naar Tilladelse til at bære Medaillen meddeles ved Tildelelsen af samme, bæres den i et rødt Baand med et hvidt Kors, lig det som er bestemt for Medaillen for Slaget den 2den April 1801. Hidtil ere kun et Par aarligen, og det overveiende Industridrivende, blevne benaadede med denne Fortjenstmedaille.

f) Endelig maa Kammerherrenøglen, (en Guldnøgle, der bæres i en lyseblaa Sløife bag paa Kjolen over den høire Kjolelomme), ogsaa anføres, som et Hof-Udmærkelsestegn. (Jfr. S. 470.)

Medaillen pro meritis har ikke været udpræget, og altsaa vel heller ikke uddeelt i mange Aar; og Medaillen for ædel Daad har i den nyere Tid kun yderst sjelden været uddeelt.

Af Titler er der et meget stort Antal i den danske Stat, og Titelvæsenet har slaaet dybe Rødder i vort sociale Liv. Saagodtsom alle Titler medføre en Rang. Den ældste Rangforordning er af 25de Mai 1671 (aftrykt i Samlingen af Christian den 5tes Reskripter S. 110—119); og den blev

meget hurtig afløst af Rangforordningerne af 31. December 1680, 11. Febr. 1693, 11. Febr. 1699, 11. Febr. 1717, 13. Decbr. 1730, 11. Febr. 1734, 11. Febr. 1744 og 14. Octbr. 1746, hvilken sidste endnu i det Væsenligste er gjeldende forsaavidt de 7 sidste Rangklasser angaaer, men derimod forandret for de to første Rangklassers Vedkommende ved Frdg. 12. Aug. 1808. — Idet Læseren hvad Detaillen angaaer henvises til Statscalenderens Slutning, hvor de gjeldende Bestemmelser angaaende Rangen findes, anføres her følgende korte Oversigt over denne Mange i saa høi en Grad interesserende Materie.

I den 1ste Klasse rangere blandt andre: Statsministrene, Ridderne af Elefanten, Generallieutenanter og Viceadmiraler, Præsidenterne i de kongelige Collegier, de overordnede Hofembedsmænd, (f. Ex. Overstaldmester, Overceremonimester, Hofdamer etc. etc.), Greverne af Danneskjold og Geheimeraader. — Alle de, der høre til denne Klasse, have Prædikat af Excellence.

Til 2den Klasse høre blandt andre: Storkors af Dannebroget, Lehnsgrever, Generalmajorer, Contreadmiraler, Collegiechefer, Stiftamtmænd, Kammerherrer, danske Gesandter ved fremmede Hoffer, og Conferentsraader. — De, der have Rang i anden Klasse, tituleres ved „Deres Høivelbaarenhed.“

Fruer, hvis Mænd ere i de to første Klasser af Rangen, erholde Prædikatet „Deres Naade.“

Til 3die Klasse høre blandt andre: Grever uden Grevskab, Baroner med Baroni, Etatsraader, Oberster, Commandeurer i Søetaten, Deputerede i Collegierne og i Directioner, der have Forestilling til Kongen, Høiesteretsassessorer, Bisskopper og Amtmænd.

Døttrene af Mænd, der ere i de tre første

Klasser af Rangen, tillægges Prædikatet „Frøken."

Til 4de Klasse høre blandt andre: Oberstlieutenanter, Commandeurcapitainer, Kammerjunkere, Virkelige Justitsraader, Professores ord. og Baroner uden Baroni.

Til 5te Klasse høre blandt andre: Majorer, Capitainer i Søetaten, andre Justitsraader, Hofjunkere, Professores extraord., Lektorer ved Sorø Akademi og Professorer ved Kunstakademiet.

Til 6te Klasse høre blandt andre: Virkelige Cancelli-, Forst-, Krigs-, Commerce- og Kammerraader, Consistorialraader, Doctores theologiæ, Ritmestere og Capitainer, Capitainlieutenanter, Overauditeurer, Overretsassessorer, Overkrigscommissairer, og Sognepræster i Kjøbenhavn.

Til 7de Classe høre blandt flere: Andre Cancelli-, Forst-, Krigs-, Commerce- og Kammerraader, Overlæger, Premierlieutenanter og Auditeurer.

Til 8de Klasse: Doctores juris, medicinæ et philologiæ, Secondlieutenanter, og Underlæger; og

til 9de Klasse: alle Slags titulaire Assessorer, og de fleste forskjellige Slags Sekretairer.

Alle gifte Koner, hvis Mænd have Rang, tituleres „Frue."

e) Om Kongehusets Medlemmer.

Agnater af Kongehuset, (eller de Prindser, som paa Sværdsiden nedstamme fra Kong Frederik den 3die, og deres Døttre) ere efter almindelig Vedtægt berettigede til at føre Titel af Prinds eller Prindsesse af Danmark, og ere tillige fødte Hertuger eller Hertuginder til Slesvig, Holsteen, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenborg. Cognaterne af Kongehuset ere derimod ikke berettigede til at kalde sig Prinds eller Prind-

sesse af Danmark, men føre det Huses Titel, hvortil deres Fader hører.

Prinds eller Prindsesse „af Blodet“ ere derimod, paa Grund af Art. 26 jfr. med Art. 30 ff. i Kongeloven, enhver, der nedstammer fra Frederik den 3die, hvadenten det er som Agnat eller som Cognat, og paa denne Maade er altsaa et overordentlig stort Antal Prindser og Prindsesser af Europas forskjelligste Fyrstehuse Prindser eller Prindsesser „af Blodet“ (jfr. S. 372). I den almindelige Sprogbrug kalder man imidlertid kun Kongehusets Agnater for Prindser og Prindsesser af Blodet, idet man bruger dette Udtryk synonymt med Prindser og Prindsesser af Danmark.

De kongelige Børn have ifølge Art. 20 i Kongeloven Ret til en standsmæssig Underholdning efter Kongens egen nærmere Bestemmelse. Ligeledes have Kongens Søstre Ret til en fyrstelig Underholdning, saalænge til de blive gifte, men ikke længere. Art. 22. Andre Prindser eller Prindsesser end Kongens Børn og Søstre have ikke Ret til Apanage. Ingen Prinds eller Prindsesse, som er bosat i Kongens Lande, maa gifte sig eller reise ud af Landet eller træde i fremmed Herres Tjeneste uden Kongens specielle Tilladelse. Art. 21. Ligeledes skulle de kongelige Døttre og Søstre have Kongens Tilladelse til at træde i Ægtestand, og skulle de da udstyres med en fyrstelig Brudeskat, men derimod frasktrive sig al Fordring paa videre Underholdning for sig selv eller deres Børn. Art. 22: Prindser og Prindsesser skulle ikke svare for nogen Underdommer, men deres første og sidste Dommer skal være Kongen eller hvo han dertil specielt forordner. Art. 25. Kongens ældste Søn og Datter føre Titlen Kronprinds og Kronprindsesse. At Kong Christian den 7des Halvbroder Frederik førte Titel af Arveprinds, og at denne Titel nylig, nemlig den 26de Januar 1848, er blevet tillagt Hs. kongelige

Høihed Prinds Frederik Ferdinand, kan ikke siges at være grundet i nogen almindelig Vedtægt*).

Prindsernes Gemalinder føre samme Æresnavn som deres Mænd (Kabinetsordre 23. Septbr. 1774 § 4). Prædikatet Kongelig Høihed tilkommer kun Kongers Sønner, Døttre og Sødskende, Sønnernes Gemalinder og en Kronprindses Sønner og Døttre, hvorimod andre Prindser og Prindsesser af Danmark have Titel af „Høihed“, med mindre Kongen tillægger dem Prædikat af kongelig Høihed, hvorpaa haves Exempel i Resol. 31. Decbr. 1825**).

Foruden Kongen og Dronningen kunne kun Prindser og Prindsesser af Danmark føre det danske Vaaben i deres Sigiller. Cognaterne af Kongehuset føre det Huses Vaaben, hvortil deres Fader hører. — I § 5 af Pl. 24. Novbr. 1835 hedder det, at „ligesom det er Enhver forbudt uden særskilt kongelig Tilladelse at give sine Domestikker Liberikjoler af høirød, kraprød eller carmoisinrød Farve, saaledes er det og Enhver forbudt at give Liberikjoler af mørkeblaa Farve“; og disse Couleurer maa altsaa ansees de her i Landet værende

---

*) Saalænge Riget var et Valgrige kunde der ikke blive Spørgsmaal om Titlen Arveprinds. — Sædvansmæssig Adkomst til samme kan Ingen have. Den tilkommer nemlig ikke Thronarvinger, der ikke ere Sønner af den paa Thronen værende Konge; thi ellers maatte Prinds Jørgen i Tidsrummet fra Christian den 5tes Thronbestigelse til hans ældste Søns Fødsel, og Prinds Carl i de 3 Maaneder fra Frederik den 4des Thronbestigelse til hans Søn Christians Fødsel, og Kong Christian den 8de medens han var Thronarving have ført den; og den tilkommer heller ikke, som nogle antage, den regjerende Konges næstældste Søn; thi ellers maatte Frederik den 3dies Søn Jørgen, og Christian den 5tes Søn Christian og efter dennes Død i Aaret 1695 Prinds Carl, have ført den.

**) De kongelige Prindsesser kaldtes før Souverainitetens Indførelse for Frøkener (Adelens Døttre for Jomfruer); og de kongelige Prindser kaldtes for Junkere, eller, hvis de havde Lehn, for Hertuger, stundom for Grever.

Prindser og Prindsesser forbeholdne. Den Danneskjoldske Familie antages dog at have Privilegium eller Hævd paa at føre carmoisinrødt Liberi. — Om de Æresbeviisninger, Militairetaten skulle vise Medlemmerne af Kongehuset, handles i Resol. 21. Marts 1791 og 10. Decbr. 1819.

f) Om Hofstaten.

Størrelsen af Hofstaten, som skal betjene Kongen, vaage over hans Person og give hans Fremtræden den til hans høie Værdighed svarende Glands, beroer naturligviis paa hver enkelt Konges nærmere Bestemmelser derom, og et Thronskifte kan altsaa heri frembringe store Forandringer. — Om Udgifterne til Hofstaten er handlet i det Følgende under Statsudgifterne, hvortil Læseren derfor henvises.

Den øverste Styrelse og Tilsynet med hele Hofholdningen og Hofvæsenet har Overhofmarschallen, som har umiddelbar Forestilling og Referat for Kongen. Under Overhofmarschallens Bestyrelse hører tillige: samtlige kongelige Slotte og Palaier og disses Inventariums Vedligeholdelse, samt de ved dem ansatte Embedsmænd og Betjente og de kongelige Haver og alt dem Angaaende, og Overhofmarschllen har i den nyere Tid stedse været Chef for det kongelige Theater, det kongelige Capel, det kongelige Billedgalleri, det kongelige Kunstmuseum, den kongelige Kobberstiksamling og det kongelige Mønt- og Medaillecabinet. Haandhævelsen af Politimyndigheden i samtlige kongelige Slotte og paa deres Grund tilkommer ligeledes Overhofmarschallen, og ingen Execution eller Arrest paa Person kan finde Sted hos nogen under den kongelige Hofetat Henhørende uden at Reqvisitionen først er paategnet af ham.

Af Overcharger er derfor Tiden ved Hoffet, foruden Overhofmarschallen, en Overstaldmester og en Overceremonimester,

Af Kammerherrer har Hans Majestæt for Tiden ikke mindre end 230 (i Aaret 1840 kun 148), af Kammerjunkere 286, af Hofjunkere 30, af Hofjægermestere 34, af Jægermestere 18 og af Jagtjunkere 28, alle naturligviis aldeles ugagerede.

De øvrige Hofstater, foruden Hs. Majestæt Kongens, ere for Tiden følgende 7: Hds. Maj. Enkedronning Marie Sophie Frederikkes, Hds. Maj. Enkedronning Caroline Amalies, Hs. Kgl. H. Arveprinds Frederik Ferdinands, Hds. K. H. Prindsesse Carolines, Hds. K. H. Prindsesse Juliane Sophies, Hds. K. H. Landgrevinde Louise Charlottes, og Hds. K. H. Prindsesse Vilhelmine Maries. — Med Hensyn til de nærmere Details henvises Læseren til Statscalenderen.

Fjerde Affnit.

Om Folkerepræsentation i den danske Stat, og navnligen om Provindsialstænderne.

Befolkningen i Hertugdømmet Lauenborg repræsenteres, som S. 453 omtalt, ved dets Landstænder. Hvad hele det øvrige Monarkie betræffer, da repræsenteres Øernes, Nørrejyllands, Hertugdømmet Slesvigs og Hertugdømmet Holsteens Befolkning hver ved sin Provindsialstænderforsamling, og naar den ved Reskript af 28de Januar 1848 bebudede Forandring i Statsforfatningen træder i Live, ville de nysnævnte Hovedbestanddele som Fællesstat blive repræsenterede ved Rigsstænder.

Det slesvig-holsteenske Ridderskab er ved flere Leiligheder fremtraadt som Repræsentation for begge Hertugdømmerne, men er stedse bleven afviist som saadan, og det med Rette. Efter at Frederik den 4de havde nægtet at stadfæste Ridderskabets Privilegier, ere de vel af de følgende Konger blevne confirmerede som Standsprivilegier, men ikke som Landsprivilegier, og

de ere, hvad her er det vigtigste, stedse blevne confirmerede særskilt for det slesvigske Ridderskab og særskilt for det holsteenske Ridderskab. Hs. Majst. Kong Frederik den 7de har det nu, som tidligere omtalt S. 451, i sin Magt at nægte Confirmationen, og Mange antage at han vil gjøre det, og foretrække i et nyt Dokument at tilstaae Medlemmerne af det slesvigske og det holsteenske Ridderskab, hver for sig, de Rettigheder, af hvilke de ere i Besiddelse, hvorved alle de Paastande, som udledes af de gamle Pergamenter vilde bortfalde — Anerkjendelsen af et slesvig-holsteensk Ridderskab beroer kun paa den af Christian den 6te i Aaret 1732 bevilligede Vedbeholdelse af en nexus socialis mellem begge Hertugdømmernes Ridderskab, ifølge hvilken Ridderskabet vel er en afsluttet Corporation, (i det kun de Familier, som den selv med kongelig Tilladelse reciperer, henregnes til samme), men ikke nogen politisk Corporation*), men kun en social Forbindelse imellem de Paagjeldende, som ifølge dertil meddeelt Bevilling ere berettigede til at holde Conventer for at forhandle og afgjøre visse fælles Anliggender, fornemmelig deres Privilegier betræffende**). I Aaret 1831 tog Ridderskabet „eine feierliche Verwahrung“ imod Anordningen af 28de Mai s. A., ved hvilken Provindsialstændernes Indførelse blev bebudet; men der blev desuagtet ikke engang taget Hensyn til deres Paastand om at blive taget paa Raad med om Hertugdømmernes politiske

*) Hvis Ridderskabet var en politisk Corporation, der repræsenterede Hertugdømmerne som et forenet Hele, saa kunde det holsteenske Ridderskab naturligviis ikke handle særskilt, uden at spørge det slesvigske; men det gjorde de jo i Aaret 1823, da de henvendte sig til Forbundsforsamlingen med deres Klage.

**) Af de Privilegier, de erholdt i Aaret 1460 af Christian den 1ste, var den dem i Aaret 1838 afkjøbte Toldfrihed den sidste Rest, hvorimod de have flere nyere, ikke ubetydelige Forrettigheder, hvilke findes omtalte i 1ste Deel af dette Skrift S. 560—562.

Anliggender og navnligen om at vælge Deputerede til den forestaaende Forsamling af erfarne Mænd, og Ridderskabet fik heller ikke senere nogen Repræsentation som saadan i Stænderforsamlingen, og de Medlemmer af samme, som ere Stænderdeputerede, ere det kun ifølge Valg af Godseierklassen eller Kongen. At Forfatningsreskriptet af 28de Januar d. A. tilstaaer Ridderskabet Ret til som Corporation at sende 4 Mænd af sin Midte til den forberedende Forsamling, maa ansees som et isoleret Tilfælde.

Hvad Provindsialstænderne betræffer, da henvises Læseren med Hensyn til hele den vidtløftige, samme angaaende Detaille, til den meget udførlige Anordning af 15 Mai 1834, og til de i Literaturafsnittet anførte Skrifter, og her meddeles blot følgende Oversigt over Grundtrækkene for denne Institution.

At Kongen havde besluttet at indføre raadgivende Provindsialstænder*) blev bekjendtgjort ved Frdg. 28 Mai 1831, som tillige meddeelte Grundtrækkene for den paatænkte Institution, og underrettede Publikum om at Kongen, inden han lod sig noget Udkast forelægge til de nærmere Bestemmelser, vilde lade nogle oplyste, af ham selv udvalgte Mænd fra forskjellige Dele af Riget sammenkalde, for at tage forskjellige Gjenstande Provindsialstændernes Indretning og Organisation angaaende,

---

*) Provindsialstændernes Indførelse kan ansees som en Virkning af Julirevolutionen i Aaret 1830 i Frankrig. Holsteen havde allerede ved Forbundsaktens 13de Art. en Ret til at fordre Indførelsen af en landstænderisk Forfatning (jfr. S. 415); og den constitutionelle Bevægelse, som Julirevolutionen fremkaldte her i Landet, som andensteds, erholdt i Holsteen en forøget Kraft ved Lornsens Fremtræden. Frederik den 6te besluttede derfor ikke længere at opsætte Fyldestgjørelsen af Holsteens Krav paa en Repræsentation, og da han ikke vilde at Holsteen skulde blive deelagtig i et Gode, som ikke blev de andre Provindser til Deel, bestemte han sig til Indførelsen af Provindsialstænder over hele Riget, og de preussiske Provindsialstænders Organisation tjente i saa Henseende vistnok til Forbillede.

som Kongen vilde lade dem forelægge, under Overveielse, og for derover at meddele deres paa Sag- og Lokalkundskab grundede Mening. Efter at 36 erfarne Mænd for Kongerigets Vedkommende, og 30 for Hertugdømmernes, ved Reskript af 23 Marts 1832 havde været sammenkaldte til at møde i Hovedstaden den 9de Juli s. A., udkom den 15de Mai 1834 den endnu gjeldende Anordning om Provindsialstændernes Indretning, og i Efteraaret 1835 og den første Halvdeel af 1836 afholdtes de første Stændermøder, som senere ere blevne fortsatte i Aarene 1838, 1840, 1842, 1844 og 1846. Der er anordnet 4 Provindsial-Stænderforsamlinger, nemlig 1 for Øestifterne, som afholdes i Roeskilde, 1 for Nørrejylland, som afholdes i Viborg, 1 for Hertugdømmet Slesvig, som holdes i Byen af samme Navn, og 1 for Hertugdømmet Holsteen, som holdes i Itzehoe. Provindsialstændernes Virksomhed bestaaer i at afgive Betænkning over Lovudkast, som Kongen lader dem forelægge, og det er i § 4 af Anordningen af 28de Mai 1831 lovet at forinden Kongen udgiver nogen Lov, der har Forandring i Undersaatternes personlige eller Eiendoms-Rettigheder eller i Skatterne og de offentlige Byrder til Gjenstand, skal Udkastet til en saadan Lov blive Provindsialstænderne forelagt. I Hertugdømmerne har Provindsialstænderne desuden en besluttende Medvirkning med Hensyn til Communalanliggender og deres Anordning, og med Hensyn til udskrevne Skatters Repartition, hvilken ved Frdg. 28 Mai 1831 § 6 lovede Myndighed nærmere er bleven bestemt ved Patent af 31 Mai 1844. — Naar Provindsialstænderne finde Anledning til at ønske nogen Forandring i Landets almindelige eller de samme vedkommende Provindsers særdeles Love eller Indretninger, da er det dem ifølge § 5 i Frdg. 28 Mai 1831 tilladt derom at gjøre Kongen Forestilling og Forslag, og den Stænderne saaledes indrømmede Petitionsret har ogsaa været stærkt afbenyttet, og været

af stor Betydning for Landets og vore offentlige Forholds Udvikling.

Provindsialstændernes Medlemmer vælges deels af Kongen, deels af de valgberettigede Grundeiere og Gaardfæstere. Deres Antal vil sees af følgende Tabel.

		Østifternes.	Nørre-Jyllands.	Slesvigs.	Holsteens.
Kongen udnævner	Grundeiere, eller i Hertugd. Medl. af Ridderskabet	4	4	4	4
	Geistlige	2	2	2	2
	Professorer ved Kjøbenhavns eller Kiels Universitet	1	1	1	1
	For Færøerne	1	"	"	"
		8	7	7	7
Der vælges	Af Kjøbenhavns Valgklasse	12	"	"	"
	Af de andre Kjøbstæders	11	14	12	15
	Af de større Landeiendomsbesiddere	17*)	12	5	9
	Af de mindre Landeiendomsbesiddere	20	22	17	16
	Af de blandede Distrikter	"	"	2	"
		60	48	36	40
Arvelige Virilstemmer**)		"	"	1	1
	I Alt	68	55	44	48

De Deputeredes Funktionstid varer i 6 Aar, og Valget vil altsaa i Reglen gjelde for 3 Stændermøder. De nærværende Deputeredes Funktionstid udløber den 1ste Januar 1853. En Undtagelse herfra gjøre de af Kongen udvalgte Medlemmer af Ridderskabet, (som maa være i Besiddelse af et

*) Nemlig 9 i Sjellands Stift, 5 i Fyens, og 3 i Lolland og Falsters.

**) Besidderen af de augustenborgske Fideicommisgodser har en Virilstemme i den slesvigske Forsamling, og Besidderen af de landgrevelige hessiske Fideicommisgodser har en saadan i den holsteenske, hvilken Stemmeret de kunne udøve ved Fuldmægtige. Ved en uhjemlet Cancellistiil er det imidlertid blevet Skik i Hertugdømmerne ogsaa at tillægge de af Kongen udnævnte Grundeiere Benævnelsen Virilstemmer.

Prælatur, et adeligt Fideicommisgods eller et adeligt Gods), hvilke udnævnes paa Livstid, saafremt de vedblive at besidde den qvalificerende Eiendom.

De Stænderdeputeredes Diæter ere fastsatte til 4 Rbd. daglig, og 1½ Rbd. for hver Miil de have at reise, hvilket for de Fleste langtfra ikke er tilstrækkeligt til at holde dem skadesløse for deres Udgifter under Opholdet ved Mødet. For ethvert Valgdistrikt vælges lige saa mange Suppleanter som Deputerede.

Valgene skee igjennem Valgklasser, saasom Kjøbenhavns Valgklasse, Kjøbstædernes, de større Landeiendomsbesidderes og de mindre Landeiendomsbesidderes, hvilke Valgklasser, naar Kjøbenhavns undtages, atter deles i flere Valgdistrikter.

Vælgere og Valgbare ere kun Grundeiere og Gaardfæstere. Den Størrelse Grundbesiddelsen skal have for at give Valgret eller Valgbarhed er imidlertid forskjellig i de forskjellige Valgklasser. I Kjøbenhavn forbres Eiendomsret over en Grundeiendom i Staden eller dens Forstæder, som er assureret til 4000 Rbd.. for at have Valgret, og en Grundeiendom der er assureret til 8000 Rbd. for at være valgbar. I Kjøbstædernes Valgklasse behøver Assuranceværdien kun i Kongeriget at være respektive 1000 og 2000 Rbd., i Hertugdømmerne 1600 og 3200 Rbd. Til de større Landeiendomsbesidderes Klasse hører i Kongeriget alle Eiere af privilegerede Sædegaarde, hvis disse ere ucomplette, dog kun naar Hovedgaarden enten ikke er udparcelleret eller naar i alt Fald 25 Tdr. Ager og Engs Hartkorn Hovedgaardstaxt er blevet tilbage. Lehns- og Stamhusbesiddere ansees med Hensyn til Valgret og Valgbarhed som Eiere af Lehnet eller Stamhuset. I Hertugdømmerne fordres i denne Valgklasse Besiddelse af et Prælatur, eller af et Gods, som enten udøver Jurisdiktion og Politimyndighed over de under samme Henhørende, eller har en Skatteværdie af i

det mindste 50,000 Rbd. Enhver, der hører til de større Landeiendomsbesidderes Valgklasse, er ogsaa valgbar, forudsat at han har de personlige Qvalifikationer. — I de mindre Landeiendomsbesidderes Klasse ere i Kongeriget alle Eiere af Gaarde paa respektive 4 og 8 Tdr. Ager og Engs Hartkorn og derover valgberettigede og valgbare. Arvefæstere, som have Ret til at sælge og pantsætte, ansees som Eiere. Fæsterne maa, for at være Vælgere, have en Gaard paa 5 Tdr. Hartkorn, og for at være valgbare en Gaard paa 10 Tdr. Ager og og Engs Hartkorn. I Hertugdømmerne fordres til Valgret i denne Klasse en Landeiendom af i det mindste 3200 Rbd. Skatteværdi, og til Valgbarhed en Landeiendom til 6400 Rbd. Skatteværdi. — Valgretten maa stedse udøves personlig.

For at være valgbar maa man i to Aar uafbrudt og med fuldstændig Adkomst have besiddet en saadan Eiendom, som udkræves til Valgbarhed i den Klasse, hvori Valget foregaaer. Uplettet Rygte (i Ordets juridiske Betydning), og fuld Raadighed over sin Formue fordres baade til Valgret og Valgbarhed. For at være Vælger maa man have fyldt sit 25de Aar, og for at være valgbar maa man have fyldt sit 30te Aar. Bekjendelse af den christne Religion er i Kongeriget fornøden til Valgbarhed, og i Hertugdømmerne baade til Valgret og Valgbarhed. Ligeledes fordres 5 fulde Aars Ophold i Kongens europæiske Lande til Valgbarhed. — Statsministre og Medlemmer af Bestyrelser, der have umiddelbar Forestilling til Kongen, ere udelukkede fra Valgbarhed, og de af Kongen udnævnte Valgdirekteurer kunne ikke vælges af den Valgforsamling, som de forestaae. Alle Embedsmænd maa have Kongens Samtykke til at modtage det paa dem faldne Valg, hvilket imidlertid ingensinde i Kongeriget, og kun aldeles undtagelsesviis i Hertugdømmerne, er blevet nægtet.

Den Valgberettigede kan kun afgive sin Stemme i det

Valgdistrikt, i hvilket den Eiendom, der begrunder hans Valgret, ligger. Den Valgbare kan derimod vælges i alle de Valgdistrikter, der høre til hans Valgklasse; og den, hvis Valgbarhed til Exempel begrundes ved Besiddelsen af en Kjøbstadeiendom i Sjelland, kan saaledes vælges af hvert af Øestifternes 11 Kjøbstad-Valgdistrikter.

Provindsialstænderne træde sammen saa ofte som Kongen indkalder dem, hvilket er bestemt i Reglen at skulle skee, og ogsaa hidtil er skeet, hvert andet Aar. Hidtil er den ene af Kongerigets og den ene af Hertugdømmernes Stænderforsamlinger bleven sammenkaldt paa een Tid, og kort efter disses Slutning de tvende andre. Hvorlænge Forsamlingen skal vedvare, bestemmes hver Gang af Kongen. I den senere Tid har Forsamlingstiden været bestemt til to Maaneder, hvilket Tidsrum stedse har viist sig utilstrækkeligt til Drøftelsen af de indkomne private Propositioner, som først behandles naar Forhandlingerne over de Kongelige Propositioner ere sluttede; og ikke sjeldent ere høist vigtige private Propositioner forblevne ubehandlede af Mangel paa den behørige Tid.

Den Kongelige Commissarius er Regjeringens Repræsentant i Stænderforsamlingen, og Mellemmanden mellem denne og Kongen. Den af Forsamlingen valgte Præsident styrer Forretningernes Gang i Forsamlingen, og vaager over god Ordens Vedligeholdelse i samme. Stændernes Forhandlinger offentliggjøres i en i dette Øiemed udgivet Tidende, som kaldes Stænder-Tidenden, og dette skeer med en saadan Udførlighed, at hver enkelt Medlems Yttring eller Tale indrykkes. Den slesvigske Stændertidende udkommer baade i det danske og i det tydske Sprog. Om Retten til at tale Dansk i den slesvigske Stænderforsamling handles i Patent af 29de Marts 1844, der blandt andet indskrænker den til den Betingelse, at den

Vedkommende ikke er det tydske Sprog mægtig. De Deputerede tage Plads i Forsamlingen efter de forskjellige Distrikter og deres Orden, og ikke som de selv ville.

Ethvert Medlem af Stænderforsamlingen har Ret til at fremkomme med en Proposition om Indgivelsen af en Petition til Kongen i et af ham opgivet Anliggende. En saadan Proposition skal indeholde et bestemt Forslag. Efter en foreløbig Discussion afgjøres det i saa Fald ved Stemmefleerhed om Propositionen skal gjøres til Gjenstand for Forsamlingens Drøftelse eller ei. I første Fald nedsættes der en Committee, som skal bestaae af 3 eller 5 Medlemmer, til at afgive en Betænkning over Sagen til Forsamlingen. Umiddelbart efter at samme er blevet Forsamlingen foredraget, foranlediger Præsidenten at Sagen tages under Medlemmernes Overveielse. Formaalet hermed skal dog alene være, at Medlemmerne nærmere oplyses og oplyse hinanden om Sagens Beskaffenhed, uden at der samme Dag maa tages nogen endelig Beslutning. Paa en af Præsidenten bestemt Dag underkastes Sagen senere den yderlige og endelige Forhandling, som fornemmelig skal gaae ud paa ved tydelig Sammenholdning og nøie Udvikling af det, som allerede under den foregaaende Forhandling er fremkommet, at sætte Forsamlingen fuldkommen i Stand til at bedømme Sagen. Under denne endelige Forhandling af Sagen maa intet Medlem tale mere end een Gang om Sagens Realitet, med Undtagelse af Committee-Betænkningens Referent, der kan have yderligere Oplysninger at give og Bemærkninger at gjøre i Anledning af hvad der kan være fremført mod Betænkningen. Naar alle, der have begjert Ordet, have yttret sig, bliver det ved Stemmefleerhed afgjort, om en Petition til Kongen skal indgives, og hvorledes den skal lyde. Den oprindelige Proposition behøver ikke at udgaae fra et Medlem af Stænderforsamlingen, men det er nok, naar en saadan gjør et af en

Anden fremsat Forslag til sit. Enhversomhelst udenfor Forsamlingen kan desuden tilstille Forsamlingen, dens Præsident, eller een af de Deputerede et Andragende, og hvis ingen Deputeret vil gjøre det til sit, da vil det ifølge Praxis blive afgivet til den almindelige Petitionscommittee, som vil have at afgjøre, hvorvidt Andragendet egner sig til Oplæsning eller ikke, hvorefter Forsamlingen i første Fald afgjør om det skal komme i Betragtning eller ei. Petitionscommitteens Betænkning over Andragendet fremlægges 3 Dage i Forsamlingens Læseværelse, og hvis blot et enkelt Medlem forlanger at det skal oplæses, skeer der Afstemning herom, selv om Petitionscommitteen har erklæret, at det ikke egner sig til Oplæsning. Naar sligt et Andragende ikke bliver oplæst, bliver det heller ikke optaget i Stændertidenden, der heller ikke optager Petitionscommitteens Betænkning eller Forsamlingens Discussion om hvorvidt Oplæsningen af et saadant Andragende skulde finde Sted eller ei. Enhver Statsborger kan paa denne Maade tage Initiativet til en Petition til Regjeringen, og sjeldent vil derfor Ønsker, der angaae offentlige Anliggender, røre sig kraftigt og levende blandt Folket, uden at blive Gjenstand for Behandling i Stændersalen. Provindsialstændernes Forsamling maa ikke befatte sig med Enkeltes Ansøgninger og Besværinger, men skal henvise samme til Kongen eller til vedkommende Collegium eller Øvrighed. Hvis noget Medlem imidlertid har bestemt Overbeviisning om Forurettelser udøvede mod enkelte Individer, saa staaer det ham frit for at andrage det for Stændernes Forsamling og der at fremkomme med de fornødne Beviser, for at Forsamlingen, hvis Stemmefleerheden dertil finder Sagen egnet, kan indgaae med skriftlig Forestilling til Kongen. (Frdgn. 15 Mai 1834 § 86, jfr. Frdg. 28 Mai 1831 § 5). — Præsidenten fremsætter alle de Spørgsmaal, hvorover der skal afstemmes. Maaden hvorpaa Spørgsmaalene skulle fremsættes, maa ikke blive til Gjenstand

for Discussion, men det staaer dog ethvert Medlem frit for at foreslaae en anden Affatning af det fremsatte Spørgsmaal, hvorpaa Afgjørelsen alene tilfalder Præsidenten, med mindre han maatte i et enkelt Tilfælde finde det hensigtsmæssigt at overlade samme til Forsamlingen. Naar noget Medlem forlanger det, finder formelig Stemmegivning Sted med Kugler. Medlemmerne maa ikke oplæse hvad de have at bemærke af en nedskrevet Udarbeidelse, hvorfra dog Propositioner ere undtagne, hvilke Proponenten skal oplæse. Ingen Beslutning maa tages af Forsamlingen, naar ikke i det mindste ⅔ af sammes Medlemmer ere tilstede.

At de nysanførte Betingelser for Valgret og Valgbarhed ville blive forandrede, naar vore offentlige Forhold og vor politiske Dannelse erholde en større Grad af Udvikling, kan ansees for temmelig afgjort; thi den nu bestaaende Valglov admitterer kun Grundeiere, og udelukker alle Klasser af Statsborgere, for hvilke Vælgernes og Valgbarhedens Egenskaber ikke blot lige saa fuldt, men endogsaa i fuldere Maal maa antages at være tilstede. Hverken Landets samtlige Interesser eller Landets hele Intelligents kan derfor siges at være repræsenterede ved de Statsborgere, som ifølge samme ere valgberettigede og valgbare. Kjøbenhavn har saaledes i Forhold til Befolkningen ikke mere end halv saa mange Vælgere, som de øvrige Kjøbstæder og Landdistrikterne, skjøndt Intelligentsen dog vistnok maa antages for at være større i Hovedstaden end udenfor samme. Ved Stændervalget i Aaret 1840 var nemlig Antallet paa Vælgerne og de Valgbare følgende:

Østifterne.	Vælgere i Aaret 1840.	Valgbare i Aaret 1840.	Folkemængden i Aaret 1845.
Kjøbenhavn..................	1648	1093	126,787
De øvrige Kjøbstæder..........	2773	1485	85,920
Større Landeiendomsbesiddere....	132	113	560,738
Mindre Landeiendomsbesiddere...	16,528	2563	
	21,076	5254	773,445
Nørre-Jylland.			
Kjøbstæderne................	1836	899	64,595
Større Landeiendomsbesiddere....	111	102	512,287
Mindre Landeiendomsbesiddere...	10,874	1178	
	12,821	2179	576,882
Hele Kongeriget	33,897*)	7433	1,350,327

I Kjøbenhavn kommer der saaledes kun 1 Vælger paa hver 77 af Befolkningen, medens der i de øvrige Kjøbstæder kommer 1 paa hver 33, i Landdistrikterne 1 paa hver 39, og i hele Kongeriget 1 paa hver 40. Sammenligner Man derimod Østifterne med Nørrejylland, da viser der sig ingen betydelig Forskjel i den omhandlede Henseende, (idet der nemlig paa Øerne kommer en Vælger paa hver 37 af Befolkningen, i Jylland 1 paa hver 45), og navnligen frembyde Øernes og Jyllands Kjøbstæder omtrent det samme Forhold, nemlig respektive 1 til 31 og 1 til 35, medens Forholdet i Landdistrikterne respektive er 1 til 34 og 1 til 47. — Ved at kaste et Blik paa den ovenstaaende Tabel vil Læseren let see Forholdet mellem Vælgernes og de Valgbares Antal, og navnlig bemærke, at medens der i hele Kongeriget kommer c. 5 Vælgere paa hver Valgbar, kommer der i Kjøbenhavn kun omtrent 3 Vælgere paa hver 2 Valgbare.

*) Antallet paa de Eiendomme, der kunde give Valgret eller Valgbarhed, maa antages at være meget større end Vælgernes og de Valgbares, da Een kan have flere slige Eiendomme, og da en Deel mangle de personlige Qvalificationer, i hvilket Fald de ikke blive opførte paa Listerne.

Sammenligner Man de Valgbares Antal med Folkemængden, saa faaer Man til Resultat at der

i Kjøbenhavn	kommer 1	Valgbar	paa hver	116	af	Befolkn.
i de øvrige Kjøbstæder i Øestifterne	—	—	—	58		—
i Kjøbstæderne i Nørrejyll.	—	—	—	72		—
i Provindskjøbstæderne i hele Kongeriget	—	—	—	63		—
i Landdistrikt. i Øestifterne	—	—	—	209		—
i Landdistrikt. i Nørrejyll.	—	—	—	400		—
i Landdistrikt. i hele Kongeriget	—	—	—	271		—
i Øestifterne	—	—	—	147		—
i Nørrejylland	—	—	—	265		—
i hele Kongeriget	—	—	—	182		—

Det vil heraf sees, at Provindskjøbstæderne have et i Forhold til Befolkningen betydelig større Antal Valgbare, end den øvrige Deel af Kongeriget, og navnligen næsten dobbelt saa mange som Kjøbenhavn, skjøndt de neppe kunne antages i Intelligents, politisk Dannelse, eller Fædrelandskjærlighed at staae over Hovedstaden.

Naar Man alene tager Hensyn til de valgte Deputerede, og ikke til de af Kongen udnævnte, (som ikke med Sikkerhed kunne henføres til nogen bestemt Valgclasse), og sammenligner de Deputeredes Antal med Befolkningen, saa faaer Man til Resultat, at der

i Kjøbenhavn	kommer 1	Deputeret	paa hver	10,566	af	Befolkn.
i de øvrige Kjøbstæder i Øestifterne	—	—	—	7,811		—
i Kjøbstæderne i Nørrejyll.	—	—	—	4,614		—
i Provindskjøbstæderne i hele Kongeriget	—	—	—	6,020		—
i Landdistrikt. i Øestifterne	—	—	—	15,155		—
i Landdistrikt. i Nørrejyll.	—	—	—	15,067		—
i Landdistrikt. i hele Kongeriget	—	—	—	15,112		—
i Øestifterne	—	—	—	12,891		—
i Nørrejylland	—	—	—	12,018		—
i hele Kongeriget	—	—	—	12,503		—

Det vil heraf sees hvor overordentlig Provindskjøbstæderne, især deleshed de jydske, ere begunstigede med Hensyn til Repræ-

sentationen, samt at Forholdet i saa Henseende er gunstigere for Kjøbenhavn, end for Kongeriget i det Hele i taget.

Sædegaardseiernes Valgklasse kan naturligviis ikke sammenlignes med de mindre Landeiendomsbesidderes, naar Man lægger Forholdet til Befolkningen til Grund. Anstiller Man derimod en Sammenligning i Forhold til Hartkornet, da vil Man faae til Resultat, at Sædegaardseierne ere, saavel i Østifterne som i Jylland, henimod otte Gange saa stærkt repræsenterede, som de mindre Landeiendomsbesiddere. Som Følge heraf kommer der ogsaa i Sædegaardseiernes Valgklasse i Østifterne 1 Deputeret paa hver 7 Valgbare, og i Jylland 1 paa hver 8 Valgbare, medens der i Kjøbenhavn kun kommer 1 Deputeret paa hver 91 Valgbare, og i de mindre Landeiendomsbesidderes Klasse i Østifterne endogsaa kun 1 Deputeret paa hver 128 Valgbare. — Da Kongen i Reglen tager de 4 Grundeiere, han udnævner til Deputerede i hver af Kongerigets Stænderforsamlinger, af Godseiernes Klasse, saa forhøies herved sammes allerede i Forveien stærke Repræsentation ikke lidet.

At Stænder Institutionens Indførelse har havt meget velgjørende Virkninger, og at samme maa betragtes som et nødvendigt Led i vore offentlige Forholds og vor politiske Dannelses Udvikling, vil vist ikke mange Sagkyndige nægte, og det er derfor mærkeligt, at den store Masse af Befolkningen har viist saa ringe Grad af Interesse for samme, at ikke blot langt fra ikke alle Vælgere have givet Møde ved Stændervalgene, men at de Mødendes Antal endogsaa var større ved det første Stændervalg end ved de paafølgende, hvilket følgende Tabel nærmere vil oplyse for de forskjellige Valgklassers Vedkommende.

	1834		1840	
Østifterne.	Vælgernes Antal.	Deraf mødte.	Vælgernes Antal.	Deraf mødte.
Kjøbenhavn	1692	1284	1643	957
Kjøbstæderne	2382	1811	2773	1649
Større Landeiendomsbesiddere..	129	96	132	90
Mindre Landeiendomsbesiddere.	15,751	13,123	15,528	12,049
Ialt	19,954	21,076	16,314	14,745
Nørrejylland.				
Kjøbstæderne	1572	1301	1836	1257
Større Landeiendomsbesiddere..	107	74	111	51
Mindre Landeiendomsbesiddere.	10,717	9231	10,874	7898
Ialt	12,396	10,606	12,821	9206

Ved Stændervalgene i Aaret 1847, (om hvilke forøvrigt statistisk Oplysning endnu savnes), sank de Mødendes Antal blandt de kjøbenhavnske Vælgere endogsaa til 653, altsaa til Halvdelen af Antallet paa dem, som mødte ved det første Stændervalg i Aaret 1834. Heraf at slutte, at der skulde være mindre politisk Liv blandt Vælgerne i Hovedstaden end blandt Vælgerne i den øvrige Deel af Riget, vilde imidlertid neppe være rigtigt, da Grunden til at forholdsviis flere møde paa Landet og i Provindskjøbstæderne, vistnok for en stor Deel hidrører fra, at Valghandlingen udenfor Kjøbenhavn er en Leilighed til at faae fjernere boende Bekjendtere at see, og en lille Afbrydelse af det ellers eensomme Liv, samt fra at mange kjøbenhavnske Vælgere afholdes fra at give Møde ved det store Antal af 12 Deputerede og 12 Suppleanter, som de skulle vælge, idet de fleste blandt Kjøbenhavns næringsdrivende Borgere, (af hvilke Vælgernes Klasse overveiende bestaaer), ere meget langt fra at kjende 24 Valgbare, som de have Lyst til at give deres Stemme, og nære en falsk Undseelse ved kun at stemme paa nogle Enkelte.

Hvad Rolle Provindsialstænderne ville komme til at spille, naar Rigsstæderne ere traadte i Virksomhed, vil Fremtiden vise.

Fjerde Hovedafdeling.

Om Statsforvaltningen og hvad dermed staaer i Forbindelse.

Første Afdeling.

Om Statsforvaltningen i Almindelighed eller Om Statsforvaltningens Organisme.

Indledning.

Om Embedsstanden.

Den samlede Regjeringsmagt er vel som tidligere anført ved Grundloven lagt i Kongens Haand; men han formaaer naturligviis ikke selv at udøve den i hele dens store Omfang, men maa i saa Henseende betjene sig af Andres Bistand. De Embedsmænd, som Kongen udnævner og meddeler Bestalling, og dette er Tilfældet med alle de vigtigere*), kaldes for kongelige Embedsmænd. For at opnaae en saadan kongelig Ansættelse maa man være i Besiddelse af Indfødsret; (jfr. Forordning 15de Januar 1776). Denne Forordning er ikke

---

*) Saaledes ere til Exempel endogsaa Adjunkter, Copister, Toldassistenter i Kjøbenhavn, og Skovfogder kongelige Embedsmænd.

blot givet for Kongeriget, men gjelder for hele den danske Stat, (jfr. Kabinetsordre af 18de Marts 1776), og Enhver, der er født i een af Statens forskjellige Bestanddele, „eller af saadanne indfødte Undersaatter, som paa Reiser eller for kongelig Tjenestes Skyld kunde være ude af Landet," har altsaa, naar han forøvrigt har de fornødne Egenskaber, Adgang til Embede i hele Statens Udstrækning; og kun med Hertugdømmet Lauenborg, hvor Indfødsanordningen ikke er indført, finder der en Undtagelse Sted, i det Udlændinge af enhver Nation kunne ansættes sammesteds, medens Lauenborgere i Praxis behandles som Indfødte i hele den danske Stat. Angaaende de Betingelser, under hvilke Naturalisation kan ventes tilstaaet, indeholder Forordningen af 15de Januar 1776 udførlige Bestemmelser. — Hvad forøvrigt de Qvalifikationer angaaer, af hvilke de, som attraae Ansættelse i de forskjellige Retninger, maa være i Besiddelse, da feiler man vistnok ikke naar man siger, at der er faa Lande, i hvilke der fordres saa gode Garantier for Embedsmændenes Duelighed, som i vort Fædreland. (Jfr. det S. 106—187 om de forskjellige Examina Anførte).

Alle kongelige Embedsmænd have en med gammel Hævd omgjerdet og i vor Lovgivning anerkjendt Ret til at forblive i det dem tilstaaede Embede, saalænge de formaae at bestride det og ikke ved nogen Brøde gjøre sig samme uværdige*), og det er under Domstolene at Spørgsmaalet henhører, hvorvidt en Embedsmand har forbrudt sig i en saadan Grad, at han bør fortabe sit Embede, eller ikke; og naar Kongen benytter den ham ifølge Sagens Natur tilkommende Ret til at gjøre Und-

*) Jfr. saaledes t. Ex. § 21 i Forordningen af 8de Juli 1840 om Regnskabsvæsenet, i det nemlig den Kongen sammesteds udtrykkeligen reserverede Ret til ved sin Resolution at afskedige Regnskabsbetjente, der have Kassemangel, viser at Kongen kun aldeles undtagelsesviis vil paa denne Maade afskedige Embedsmænd.

tagelser i den omhandlede Henseende, (navnligen naar Staten ikke længere maatte behøve en Embedsmand, eller ikke maatte kunne være tjent med at beholde ham, uden at hans Forhold dog har været af en saadan Natur, at han ved Domstolene vilde blive frakjendt sit Embede), saa skeer Afskedigelsen kun saaledes, at den Paagjeldende erholder hele sin Gage i Pension*). Den heromtalte Ret er Embedsstandens Helligdom, og en Regent eller Minister vilde derfor ved at krænke den vække en stor og almindelig Misfornøielse. — Naar kongelige Embedsmænd, som ere lønnede af Staten, paa Grund af Alder eller Svagelighed selv søge om deres Afskeed eller blive entledigede, have de Ret til Pension, for hvis eengang for alle fastsatte Størrelse der er gjort Forslag til visse bestemte Regler i et Udkast til en ifølge Rescript af 19de Marts og 10de April 1840 udarbeidet Pensionslov, som har været de i Aaret 1846 forsamlede Stænder forelagt, men ikke endnu har erholdt Lovskraft; og det samme gjelder naar de afgaae ved Døden om deres Enker og efter disses Død om deres Børn indtil disses 16de Aar, hvorved tillige kan bemærkes, at alle kongelige Embedsmænd ere pligtige at sikkre deres Enker en Livrente af en ⅛ af deres Gages Beløb. Hvad ellers Embedsmændenes Rettigheder og Pligter angaaer, da skulle vi her blot berøre Forpligtelsen til at aflægge Embedseed, ved hvilken den Paagjeldende forpligter sig til samvittighedsfuld Embedsførelse og særlig Troskab mod Kongen og hans Huus; Forpligtelsen til, naar ikke særlig Fritagelse derfor er bevilliget, personlig at udføre Embedet, og Forpligtelsen til ved Domstolene at fralægge sig Beskyldninger, som hvis de vare sande vilde gjøre den Paagjeldende uværdig til at beholde sit Embede, — og forøvrigt henvise Læseren til Ørsteds Haandbog 3die Deel S. 11—29.

*) Jfr. § 8 i Udkastet til den nye Pensionslov i Roeskilde Stænder-Tidende 1846 S. XCI., og Juridisk Tidsskrift 4de Bind, 2det Hefte p. 22.

(Jfr. for Hertugdømmernes Vedkommende Falcks Privatret 2den Deel S. 309—314 og 4de Deel S. 134—156). Klager over de egentlige Øvrighedshandlinger, eller over dem, der paa Kongens Vegne have at befale, kunne kun føres for vedkommende høiere Øvrighed, og kun paaklages for Domstolene, naar særlig Tilladelse dertil meddeles, og Staten er efter vor Lovgivning ikke forpligtet til at give Erstatning for Tab, som Nogen har lidt ved en Embedsmands urigtige Forhold, end ikke for rede Penge, som han ifølge sin Stilling har modtaget i Bevaring af Private og forvansket, ja, mærkeligt nok, ikke engang for Penge som man er forpligtet til at indbetale til ham, f. Ex. Overformynderimidler.

Med Hensyn til den Indflydelse, som Communer og Private have ved visse kongelige Embeders Besættelse, (navnlig de saakaldte private Præstekald og Birkedommerembeder, Bankdirekteurposter, og Raadmandsposter og Fattigdirekteurembeder i Kjøbenhavn, henvises Læseren til Rubrikken „Embedsbesættelse" i Registret, der atter vil henvise til forskjellige Steder i dette Skrift, hvor samme nærmere er omtalt.

En Deel lavere Embeder besættes som bekjendt af de overordnede Autoriteter, og for disse Embedsmænd gjelder det Nysanførte om de kongelige Embedsmænds Pligter og Rettigheder ikke, og navnligen kunne de afskediges af deres Foresatte enten til enhver Tid, eller med en vis Opsigelsestid.

Første Afsnit.

Om Centralbestyrelsen i den danske Stat, og om de Forvaltningsautoriteter, som kun staae under Kongen.

Før Souverainitetens Indførelse var Forvaltningens Organisme her som andensteds meget simpel, og Embedsmændenes Antal meget ringe, hvilket hidrørte fra, at meget, som senere

har udviklet sig, var ukjendt paa en Tid, paa hvilken man ikke engang havde regulaire Skatter, eller staaende Hær, og kun havde et meget indskrænket Begreb om Staten, hvis Formaal man dengang kun satte i Retsikkerhedens Haandhævdelse, ligesom man desuden almindeligen forsømte en Deel af hvad der, selv efter denne indskrænkede Forestilling om Gjenstandene for det Offentliges Virksomhed, maatte henhøre under samme, og overlod meget til de lokale Autoriteter, som senere er blevet henlagt under Central-Regjeringen. I Spidsen for de forskjellige Forvaltningsgrene stod nogle af Landets indflydelsesrigeste Adelige, hvilke næsten alle vare Medlemmer af Rigets Raad; og saaledes var Forvaltningen navnligen da Statsforandringen i Aaret 1660 blev foretaget i Hænderne paa Rigets Hovmester, Kongens Cantsler, Rigets Cantsler*), Marsken, Rigets Admiral, og den tydske Cantsler. For Enevoldsmagtens Indførelse havde vi saaledes en Art Ministerialregjering, i det nemlig Rigets Hovmester kunde ansees som Minister for det Indre, Finantserne og det kongelige Huus; Kongens Cantsler som Minister for de udenrigske Sager og for Undervisningsvæsenet; Marsken som Krigsminister, Rigsadmiralen som Marineminister, og Rentemesteren, (som var Directeur for Rentekammeret, der var at ansee som et stort Revisions-Bogholder- og Casserer-Contoir for Statens Indtægter og Udgifter), som Chef for Revisionsvæsenet. Skjøndt de nysnævnte høie Rigsembedsmænd naturligviis havde Medhjelpere, der understøttede dem i deres Virksomhed, var Kongens

*) Da der under Erik Menved blev oprettet et Kongens Retterting eller Rigets Retterting, hvori han selv præsiderede, blev Cantslerens Forretninger deelte, og alt hvad der angik denne Ret, (i hvilken Høiesterets Oprindelse maa søges), blev henlagt under en Retterings Cantsler, der senere kaldtes Rigets Cantsler, og var Referendarius i Rigsraadet.

Cantsler dog den eneste som havde Departement, eller formelig Bureau. Ved Provisional-Ordonancen af 4de Novbr. 1660, (aftrykt i 3die Bind af Holbergs Danmarks Historie S. 484 ff.), blev der oprettet 5 Regjerings-Collegier, nemlig Rigsdrostens (ɔ: den forrige Rigshovmesters), Rigshofcantslerens, Rigsmarskens, Rigsadmiralens og Rigsskatmesterens, hvilke dog kun skulde have en forberedende Behandling af Sagerne, hvis endelige Afgjørelse skulde skee i det kongelige Geheime-Statsraad, der skulde bestaae af Cheferne og Præsidenterne for alle Collegierne samt af Statssekretairen; og Ministerialbestyrelsen blev saaledes forandret til en Collegialbestyrelse, og Grundvolden herved lagt til de lige til den 24de Marts 1848 bestaaende Collegier. Grunden til denne Forandring var vistnok, at man ikke vilde at enkelte Mænd skulde være i Besiddelse af saa stor en Magt, og det saa meget mindre, som man netop ønskede at knække de indflydelsesrige Adeliges Magt, og fordi man ønskede at aabne et større Antal Borgerlige Adgang til at have Sæde og Stemme i Overbestyrelsen. Den nye Enevoldsregjering var meget skinsyg paa Magten, og inddrog derfor efterhaanden mange Gjenstande under Centralregjeringen, som hidtil havde hørt under de lokale Autoriteter; Civilisationens Fremskridt fremkaldte efterhaanden mange nye Gjenstande for Regjeringens Virksomhed, og de forandrede Anskuelser af Staten og dens Formaal, (hvilket man i det 18de Aarhundrede almindeligen satte i det almene Vels direkte Fremme), og den stedse almindeligere blivende Betragtning af Forholdet mellem Regjeringen og Undersaatterne som en Faders til umyndige Børn, for hvilke der maa sørges i alle forskjellige Henseender, fremkaldte en Detailregjering og et faderligt Regimentes Aand, hvoraf mangfoldige Levninger endnu ere tilbage, og forstørrede betydeligt Regjeringsmagtens og Forvaltningens Kreds. De saaledes tilkommende Forretningsgrene bleve imidlertid ikke indordnede i det bestaaende

Forvaltningsmaskineri efter bestemte Principer, men Tilfældigheden raadede i saa Henseende næsten altid, og da man i lang Tid langt mere gik frem efter Personalforhold end efter rationelle Grundsætninger, og derfor, naar een eller anden Hofmand ønskede det, flyttede Administrationsgrene fra eet Collegium til et andet, saa gik de fleste Collegier efterhaanden over til at blive rene mixta composita, der indeholdt de meest forskjelligartede Administrationsgrene. En detailleret historisk Fremstilling af alle de Omskiftelser, som de nu ophævede Collegier i Tidens Løb efterhaanden undergik, vilde derfor kunne give rigeligt Stof til en heel Bog. Den collegiale Form, (ifølge hvilken Sagerne afgjøres efter fælles Overveielse, og, i Mangel af Enighed, efter Stemmefleerhed blandt Collegiets Medlemmer), holdt sig imidlertid, naar Departementet eller Ministeriet for de udenlandske Sager undtages, i hele vor Overbestyrelse lige til den nyeste Tid; og først i Aaret 1840 blev Collegialsystemet noget modificeret ved at i de fleste Collegier en Deel Sager bleve undtagne fra at behandles in pleno, og til Behandling paa eget An- og Tilsvar henlagte under enkelte af Collegiets Medlemmer som Sektionschefer, (som hver fik en Committeret til Medhjelper*), jfr. Bekjendtgjørelse 30te Decbr. 1840), hvilket altsaa var Begyndelsen til en Overgang til en Ministerialforfatning, eller, som man ogsaa kalder det, til et Bureausystem. Centralsystemet vedligeholdt sig ligeledes lige indtil Nutiden i den overordnede Bestyrelse, og denne er saaledes, (naar man undtager at de 3 Hertugdømmer i det slesvig-holsteen-lauenborgske Cancelli har en

*) Tidligere havde de Committerede Sæde, og ifølge en rodfæstet Praxis ogsaa Stemme i Collegiet, og i Realiteten var deres Virksomhed kun forskjellig fra de Deputeredes derved, at de førte et speciellere Tilsyn med Contoirerne og hvad der i samme blev expederet. De ved Resolution 30te Decbr. 1840 indførte Committerede vare derimod i Realiteten kun Sekretairer hos Sektionschefen, i hvis Sted de dog ex officio traadte, naar han ved Sygdom eller Bortreise var forhindret i at fungere.

særegen Overbestyrelse for Justits- og Underviisningssager m. m.), endnu for Dieblikket fælles for hele den danske Stat. Den 24de Marts 1848 er der imidlertid foregaaet en Hovedforandring med vor overordnede Statsbestyrelse. Ved en kongelig Kundgjørelse af denne Dato er Collegialbestyrelsen nemlig bleven ombyttet med Ministerier, og man seer tillige af denne Kundgjørelse at Regjeringen, i det mindste da den blev udstedt, har troet at Centralbestyrelsen burde opgives, da det nemlig i samme hedder at Holsteen skal udsondres. Der er imidlertid Grund til at antage at Regjeringens Beslutning at udsondre Holsteen kun har været fremkaldte ved dette Hertugdømmes Forhold til det tydske Forbund, og kun af Regjeringen har været betragtet som et nødvendigt Onde; og det var saaledes muligt at Regjeringen vendte tilbage til den ved Reskriptet af 28de Januar 1848 udtalte Heelstatsplan, i det Tilfælde at det tydske Forbund skulde blive opløst, (noget som efter de nærværende Forhold at dømme ikke er usandsynligt), eller hvis Kongen, naar Oprøret i Holsteen lykkelig er betvunget, skulde ansee det for gjennemførligt at udtræde af det tydske Forbund, noget hvortil Forbundets lovløse Adfærd har givet ham den utvivlsomste Ret. Om vi ville beholde Ministerier, navnligen Udenrigsministerium, Krigsministerium, Marineministerium og Finantsministerium for hele den danske Stat, eller om Centralsystemet vil blive opgivet ved Holsteens Udsondring, og maaskee tildeels ved en Slesvig tilstedt provindsiel Afsluttelse, er saaledes noget, som først Fremtiden vil vise.

Oprettelsen af Ministerier med ansvarlige*) Ministre i Spidsen er derimod i det Væsentlige allerede traadt i Kraft. Ved samme Leilighed har det Geheime-Statsraad undergaaet nogle Forandringer, og flere ville vistnok følge naar Landets Over-

*) Under 24de Marts har Kongen resolveret, at naar Ministrene bruges til Ansvar for Regjeringshandlinger, eller for de af dem parapherede

bestyrelses Omorganisation er blevet tilendebragt, og ret traadt i Virksomhed. Ifølge Provisionalanordningen af 4de Novbr. 1660, ved hvilken det blev oprettet *), skulde det bestaae af Collegiecheferne og Statssekretairen, og ved Kugleafstemning afgjøre de i Collegierne behandlede, og derpaa for samme i dets dagligen afholdte Møder refererede Sager. Dette blev imidlertid senere ved Praxis forandret derhen, at det kom til at bestaae af et ubestemt Antal Mænd, som Kongen dertil specielt udnævnte, og kun mødte til Afgivning af Raad, eller, som det hed, til Deliberation, naar det dertil sammenkaldtes. Ved Struensees Indflydelse blev dette Geheime-Conseil, som det dengang kaldtes, ophævet efter en kongelig Befaling af 27de Decbr. 1770; (jfr. Reskript 24de Sept. 1770, og Høst om Struensee 1ste Deel S. 187—190); men ved Struensees Fald blev det paa ny oprettet ved Forordning 13de Febr. 1772, og ved Resol. af 14de April 1784 erholdt det en Udvidelse af dets Virkekreds. Under Krigen blev det suspenderet ved Reskript af 19de Marts 1808, men atter sat i Virksomhed i Aaret 1814 ved et aabent Brev af 29de April s. A., hvilket indeholdt Hovedforskrifterne med Hensyn til samme. (Jfr. dog Reskript 20de April 1819). Forretningsgangen i Statsraadet var fra Aaret 1814—1848 i det Væsentlige Følgende. Forestillinger og Sager fra alle Collegier og Departementer, som havde umiddelbar Forestilling til Kongen, bleve refererede i det Geheime-Statsraad til Resolutions Afgivelse af vedkommende Collegiechef, eller hvis denne var Medlem af Statsraadet, af een af de Deputerede i Collegiet, med Undtagelse af Sager, der angik Finantsvæsenet i det Hele, hvilke bleve refererede for Kongen alene af Finantsministeren (Reskr. 20de April 1819), og Sager om Embedsbe-

---

allerhøieste Resolutioner, skulle de tiltales for Høiesteret indtil Forfatningsloven herom har bestemt det Fornødne.

*) Det i Provisionalordinancen omtalte store kongelige Hofraad kom aldrig til Udførelse.

sættelser, Avancement og Forflyttelse, og i det Hele taget alle Raadessager, hvilke siden Aaret 1808 bleve refererede for Kongen alene af Kabinetssekretairen (jfr. Reskr. 29de April 1814), med mindre de angik Gratialer o. a. dl., i hvilket Fald de siden Kong Christian den 8des Thronbestigelse blev Kongen foredragne gjennem det ved Pl. af 2den Januar 1840 oprettede Statssekreteriat for Raadessager. Militairsager kom i Reglen heller ikke for i Statsraadet, men de fleste af dette Slags Sager bleve refererede for Kongen alene af General-Adjutanterne for Land- og Sø-Etaten.

Siden Kong Frederik den Syvendes Thronbestigelse, og navnligen siden Oprettelsen af Ministerierne, er der, saavidt Forfatteren bekjendt, foregaaet følgende Forandringer med Statsraadet og dets Forretningsgang. Det bestaaer nu alene af Statsministrene, i hvis Spidse der nu er en Conseilspræsident, og kun Ministrene selv have nu Referat i samme. Statsraadet samles saagodtsom daglig, og medens Kongen tidligere altid præsiderede i samme, forelægges der ham nu en Liste over Statsraadssagerne, og Hs. Majestæt bestemmer derpaa ved hvilke Sagers Behandling han vil være tilstede. Naar Kongen ikke er nærværende, har Conseilspræsidenten Forsædet, og den paagjeldende Minister forelægger da senere den i Statsraadet behandlede Sag for Hs. Majestæt, og modtager umiddelbart den kongelige Resolution. En Statsraadssekretair er nu ansat til Statsraadsforhandlingernes Protokollering m. a. m. desl. Bevillings- og Benaadningssager foredrages ikke længere i Statsraadet, hvad tidligere var Tilfældet med enkelte af dette Slags Sager, men høre nu alene under den paagjeldende ansvarlige Minister, som derom indgaaer med Forestilling til Kongen. Om hvilke Sager, der skulle være Statsraadssager, og om Statsraadet og dets Organisation i det Hele taget, maa nærmere Bestemmelser kunne ventes givne naar den nye Forfatning er bleven indført, hvilken Kongen har lovet Folket, og paa hvilken det ved Ind-

forelsen af ansvarlige Ministre har erholdt et saa betydningsfuldt Pant.

Hvad Ministerierne angaaer, da er Forretningsgangen i samme følgende:

Under Ministeren er der ansat een eller flere Departementschefer, (som i et Par af Ministerierne kaldes for Directeurer eller føre anden særlig Benævnelse), for de forskjellige Sektioner af Sager, som høre under Ministeriet; og under hver af disse Departementschefer] hører eet eller flere Contoirer, hvis Chefer kaldes for Departementssekretairer. Alle til Ministeriet stilede*) Breve aabnes af Ministeren, og denne afgjør da, for Ex. ved at paasætte et Mærke, om han selv vil afgjøre Sagen, eller om den hører til de Sager, som Departementschefen kan afgjøre. De førstnævnte Sager refererer Departementschefen senere for Ministeren, og naar han har modtaget dennes Resolution, besørger han igjennem Contoiret Forestillingen til Kongen skrevet. Er Sagen en Statsraadssag, (til hvilke navnligen alle Lovgivningssager høre), da refererer Ministeren Sagen i Statsraadet, og forelægger den senere for Kongen til Underskrift. Forestillingerne i alle de Sager, der ikke ere Statsraadssager, (altsaa i alle Sager om Embedsbesættelse, i alle Bevillings- og Benaadningssager o. a. dl.), refereres for Hs. Majestæt af Kabinetssekretairen. De Sager, hvilke Ministeren ikke har forbeholdt sin egen Resolution, hvad naturligviis Tilfældet er med de fleste løbende Sager, afgjøres af Departementschefen

---

*) Naar en Sag er af en saadan Natur at det er aldeles aabenbart at den ikke vil blive afgjort af Ministeren selv, men af Departementschefen, vil Skrivelsen naturligviis som oftest blive stilet til den paagjeldende Sektion. Hvis til Exempel Een havde nogle Geværer at tilbyde Armeen, vilde Brevet derom ikke være at stile til Krigsministeriet, men til „Direktionen for Armeens Materiel“, og Svaret vilde ogsaa erholdes fra Direkteuren for denne Sektion.

paa Ministerens Ansvar, og expederes og underskrives af ham alene.

De Ministerier, som deels alt ere indførte, og deels kunne ventes indførte, ere følgende:

Udenrigsministeriet, ved hvis Oprettelse der egentlig ikke er skeet nogen Forandring, da Collegialindretningen aldrig har været indført ved Bestyrelsen af de udenlandske Anliggender, og da det „udenlandske Departement“, under hvilket samme hidtil har hørt, i sin Natur allerede var et Ministerium. Cantsleren, som i gamle Dage besørgede Kongens Correspondance med de udenlandske Magter, erholdt herved, da diplomatiske Forhandlinger opkom, Bestyrelsen af de udenlandske Sager, og samme forblev under denne Embedsmand og det danske Cancelli ligetil i Aaret 1676, da de blev henlagt under det nogle Aar tidligere oprettede tydske Cancelli, rimeligviis fordi de fleste udenlandske Forhandlinger dengang havde Hertugdømmerne til Gjenstand; og de vedbleb at høre under Oversekretairen for det tydske Cancelli indtil i Aaret 1771, da det udenlandske Departement blev oprettet. Efter Struensees Fald fik dette Departement vel en fælles Directeur med det tydske Cancelli, men ved A. P. Bernstorffs Død i Aaret 1797 ophørte ogsaa denne tilfældige Forbindelse, og Departementet for de udenlandske Sager har siden den Tid bestandig havt sin særegne Chef, som altid har været Statsminister, under hvem en Directeur, og under denne tre Sekretairer, have været ansatte. Som Følge heraf er der i Realiteten ingen Forandring skeet med denne Green af den overordnede Statsbestyrelse ved Oprettelsen af et Udenrigsministerium.

Under Justitsministeriet hører endnu, (naar det under Cultusministeriet henlagte Kirke- og Almueskolevæsen undtages), alt hvad der tidligere hørte under det ved Justitsministeriets Oprettelse ophævede danske Cancelli. Dette Collegium var at

ansee som det almindelige Statssekretariat, gjennem hvilket alt hvad der angik Collegierne og den overordnede Statsbestyrelse blev udfærdiget,*) og under hvilket tillige hele den indre Statsforvaltning for Kongeriget henhørte forsaavidt den ikke udtrykkeligen var henlagt under et andet Collegium; og under samme henhørte saaledes navnligen, foruden Justitsvæsenet i alle dets Retninger, ogsaa de geistlige Sager, Almueskolevæsenet, Communalvæsenet i dets forskjellige Retninger, offentlige Stiftelser, Fideicommisser, Landmilicevæsenet, Næringsvæsenet, og mangfoldige forskjellige Grene af Velfærdspolitiet. Nogle enkelte Forretningsgrene behandledes, og behandles endnu under Justitsministeriet af særskilte dertil anordnede Direktioner, saasom Sundhedscollegiet, jvfr. Resolution 13 Mai 1803 og Instrux 15 Juni 1813, Commissionen for Qvægsyge, Resol. 17 Dec.

*) Oprindeligen var Cancelliet et Contoir for Kongens Cantsler, blandt hvis i Tidens Løb stedse tiltagende Forretninger ogsaa hele Kongens udenlandske Correspondence hørte lige til Aaret 1660. Ved Provisionalordinance af 4 Novbr. 1660 gik det over til at blive et Collegium med Cantsleren til Chef, hvilket ved de kort derefter udstedte Instruktioner blev adskilt i Justitscollegiet eller Høiesteret, og Cancelliet, hvilket sidste i Aaret 1670 erholdt en ny Instrux. Efter at Storkantslerværdigheden var gaaet af Brug kaldtes Cancelliets Chef en Tidlang Oversekretair, (og hans Embede ansaaes dengang for det bedste i Landet, da alle Gebyhrerne tilfaldt ham); men den 20de April 1771 blev denne Post ophævet, og Cancelliet blev omdannet til et virkeligt Collegium med 4 Deputerede uden Directeur. Kirke- og Skolesagerne erholdt Cancelliet i Aaret 1670 ved Ophævelsen af Hofcollegiet eller Rigsdrostens Collegium, og Sagerne om Laugsvæsenet og Næringsvæsenet fik Cancelliet ligeledes under Christian den 5te, da det den 4de October 1670 oprettede Commerce-Collegium blev hævet nogle faa Aar efter at det var traadt i Virksomhed. De vigtigste om Cancelliet og dets Virkekreds handlende Lovbestemmelser ere Instr. 4 Oct. 1670, 20 Apr. 1771, Rst. 4 Marts 1773, Resol. 20 Novbr. 1799, 23 Mai 1800, 22 Mai 1801, 13 April 1804, 17 Juni 1814, 22 April 1834 og 31 Decbr. 1840.

1778, og Missionscollegiet Instrux 10 Dec. 1714. — Ligesom tidligere under Cancelliet, saaledes er der nu under Justitsministeriet ansat en Generalprocureur, der som saadan har at udarbeide alle de Lovforslag og Betænkninger Lovgivningen angaaende, som Justitsministeriet maatte forlange, og tillige selv at tage Initiativet med Hensyn til slige. Jfr. Instrux 4de Januar 1826. — Da Justitsministeriet som foranført i det Væsenlige har modtaget sin Virkekreds som Arvegods efter det ophævede danske Cancelli, og ikke ved en rationel Fordeling af de forskjellige Administrationsgrene, saa kan det ansees for temmelig afgjort, at en Deel af hvad der nu hører under samme senere vil blive henlagt under de andre Ministerier for vore indre Anliggender, naar de med Tiden blive organiserede. At Justitsministeriets Virksomhed, naar Oprøret i Hertugdømmerne er dæmpet, vil blive udstrakt i det mindste til Slesvig, synes Man ligeledes at maatte kunne antage. Endnu for Øieblikket høre imidlertid alle de Sager, som i Kongeriget henhøre under Justitsministeriet, tilligemed det hele Underviisningsvæsen og alle geistlige Sager, for Hertugdømmernes Vedkommende under det slesvig-holsteen-lauenborgske Cancelli, som imidlertid paa Grund af Oprøret i Hertugdømmerne kun er i en vegeterende Tilstand, der naar Oprøret er dæmpet sikkert vil ende med dets Ophævelse. Under dette i Aaret 1670 under Navn af „det tydske Cancelli" oprettede Collegium,*) som i Aaret 1806 fik Navn af „det slesvig-holsteenske Cancelli" og i Aaret 1816 af „det slesvig-holsteen-lauenborgske Cancelli", hører endnu den i det Følgende S. 514 omtalte,

*) Der var vel allerede meget tidligere ofte en „tydsk Cantsler", og altsaa ogsaa et tydsk Cancelli; men dette var dog langt fra ikke altid Tilfældet, og i saa Fald havde den danske Cantsler ogsaa Cancellisagerne for Hertugdømmerne.

den 15de Mai 1834 oprettede slesvig-holsteenske Regjering, og det den 25de Mai 1804 oprettede slesvig-holsteenske Sanitets-collegium, fra hvilket et stort Antal Sager i behandlet Tilstand indsendes, eller rettere indsendtes, til Approbation og Resolution til det heromtalte Collegium.

Ministeriet for Kirke- og Underviisningsvæsenet, eller Cultusministeriet, bestaaer af to Departementer, af hvilke det ene er for de geistlige Sager, det andet for Underviisningsvæsenet og altsaa omfattende Almue- og Borgerskolerne, de lærde Skoler, Opdragelsesanstalten og den lærde Skole i Sorø og de Soranske Midler, det polytekniske Institut, Universitetet med hvad dertil hører, samt det store kongelige Bibliothek og det kongelige naturhistoriske Musæum, hvilke tvende sidstnævnte videnskabelige Instituter tidligere stode under Overhofmarskallen. At adskillige Samlinger og Instituter, som have Beforbring af Videnskab og Konst til Formaal, senere ville blive henlagte under dette Ministerium, ved hvis Oprettelse den hidtil bestaaende Direktion for Universitetet og de lærde Skoler naturligviis er bleven ophævet*), er sandsynligt.

Overbestyrelsen af Alt til Krigsvæsenet Henhørende er henlagt under et Krigsministerium, som har afløst det

*) I ældre Dage havde Universitetet Kongens Cantsler til Patron, og som Følge heraf blev dets Sager besørgede under Cancelliet. Efterat Hertugen af Augustenborg i Aaret 1788 var blevet Universitetets Patron blev der den 14de Mai 1790 nedsat en Commission under hans Præsidium til at varetage Universitetets Anliggender, og denne blev ifølge Resol. af 3 Juli 1805 (jfr. Instrux af 13 Septbr. 1805) afløst af en Direktion for Universitetet og de lærde Skoler, som fik umiddelbart Referat til Kongen, (og i Aaret 1812 Tilladelse til at bruge det store kongelige Segl), og den lærde Underviisning blev ved denne Leilighed adskilt fra Cancelliet. Da Sorø Akademi paany traadte i Virksomhed i Aaret 1821 blev samme, som tidligere havde staaet under en Overhofmester, henlagt under Universitetsdirektionen.

særegen Overbestyrelse for Justits- og Underviisningssager m. m.), endnu for Øieblikket fælles for hele den danske Stat. Den 24de Marts 1848 er der imidlertid foregaaet en Hovedforandring med vor overordnede Statsbestyrelse. Ved en kongelig Kundgjørelse af denne Dato er Collegialbestyrelsen nemlig bleven ombyttet med Ministerier, og man seer tillige af denne Kundgjørelse at Regjeringen, i det mindste da den blev udstedt, har troet at Centralbestyrelsen burde opgives, da det nemlig i samme hedder at Holsteen skal udsondres. Der er imidlertid Grund til at antage at Regjeringens Beslutning at udsondre Holsteen kun har været fremkaldte ved dette Hertugdømmes Forhold til det tydske Forbund, og kun af Regjeringen har været betragtet som et nødvendigt Onde; og det var saaledes muligt at Regjeringen vendte tilbage til den ved Reskriptet af 28de Januar 1848 udtalte Heelstatsplan, i det Tilfælde at det tydske Forbund skulde blive opløst, (noget som efter de nærværende Forhold at dømme ikke er usandsynligt), eller hvis Kongen, naar Oprøret i Holsteen lykkelig er betvunget, skulde ansee det for gjennemførligt at udtræde af det tydske Forbund, noget hvortil Forbundets lovløse Adfærd har givet ham den utvivlsomste Ret. Om vi ville beholde Ministerier, navnligen Udenrigsministerium, Krigsministerium, Marineministerium og Finantsministerium for hele den danske Stat, eller om Centralsystemet vil blive opgivet ved Holsteens Udsondring, og maaskee tildeels ved en Slesvig tilstedt provindsiel Afsluttelse, er saaledes noget, som først Fremtiden vil vise.

Oprettelsen af Ministerier med ansvarlige*) Ministre i Spidsen er derimod i det Væsentlige allerede traadt i Kraft. Ved samme Leilighed har det Geheime-Statsraad undergaaet nogle Forandringer, og flere ville vistnok følge naar Landets Over-

*) Under 24de Marts har Kongen resolveret, at naar Ministrene drages til Ansvar for Regjeringshandlinger, eller for de af dem parapherede

bestyrelses Omorganisation er blevet tilendebragt, og ret traadt i Virksomhed. Ifølge Provisionalanordningen af 4de Novbr. 1660, ved hvilken det blev oprettet *), skulde det bestaae af Collegiecheferne og Statssekretairen, og ved Kugleafstemning afgjøre de i Collegierne behandlede, og derpaa for samme i dets dagligen afholdte Møder refererede Sager. Dette blev imidlertid senere ved Praxis forandret derhen, at det kom til at bestaae af et ubestemt Antal Mænd, som Kongen dertil specielt udnævnte, og kun mødte til Afgivning af Raad, eller, som det hed, til Deliberation, naar det dertil sammenkaldtes. Ved Struensees Indflydelse blev dette Geheime-Conseil, som det dengang kaldtes, ophævet efter en kongelig Befaling af 27de Decbr. 1770; (jfr. Reskript 24de Sept. 1770, og Høst om Struensee 1ste Deel S. 187—190); men ved Struensees Fald blev det paa ny oprettet ved Forordning 13de Febr. 1772, og ved Resol. af 14de April 1784 erholdt det en Udvidelse af dets Virkekreds. Under Krigen blev det suspenderet ved Reskript af 19de Marts 1808, men atter sat i Virksomhed i Aaret 1814 ved et aabent Brev af 29de April s. A., hvilket indeholdt Hovedforskrifterne med Hensyn til samme. (Jfr. dog Reskript 20de April 1819). Forretningsgangen i Statsraadet var fra Aaret 1814—1848 i det Væsentlige Følgende. Forestillinger og Sager fra alle Collegier og Departementer, som havde umiddelbar Forestilling til Kongen, bleve refererede i det Geheime-Statsraad til Resolutions Afgivelse af vedkommende Collegiechef, eller hvis denne var Medlem af Statsraadet, af een af de Deputerede i Collegiet, med Undtagelse af Sager, der angik Finantsvæsenet i det Hele, hvilke bleve refererede for Kongen alene af Finantsministeren (Reskr. 20de April 1819), og Sager om Embedsbe-

allerhøieste Resolutioner, skulle de tiltales for Høiesteret indtil Forfatningsloven herom har bestemt det Fornødne.

*) Det i Provisionalordinancen omtalte store kongelige Hofraad kom aldrig til Udførelse.

sættelser, Avancement og Forflyttelse, og i det Hele taget alle Naadessager, hvilke siden Aaret 1808 bleve refererede for Kongen alene af Kabinetssekretairen (jfr. Reskr. 29de April 1814), med mindre de angik Gratialer o. a. dl., i hvilket Fald de siden Kong Christian den 8des Thronbestigelse blev Kongen forebragne gjennem det ved Pl. af 2den Januar 1840 oprettede Statssekreteriat for Naadessager. Militairsager kom i Reglen heller ikke for i Statsraadet, men de fleste af dette Slags Sager bleve refererede for Kongen alene af General-Adjutanterne for Land- og Sø-Etaten.

Siden Kong Frederik den Syvendes Thronbestigelse, og navnligen siden Oprettelsen af Ministerierne, er der, saavidt Forfatteren bekjendt, foregaaet følgende Forandringer med Statsraadet og dets Forretningsgang. Det bestaaer nu alene af Statsministrene, i hvis Spidse der nu er en Conseilspræsident, og kun Ministrene selv have nu Referat i samme. Statsraadet samles saagodtsom daglig, og medens Kongen tidligere altid præsiderede i samme, forelægges der ham nu en Liste over Statsraadssagerne, og Hs. Majestæt bestemmer derpaa ved hvilke Sagers Behandling han vil være tilstede. Naar Kongen ikke er nærværende, har Conseilspræsidenten Forsædet, og den paagjeldende Minister forelægger da senere den i Statsraadet behandlede Sag for Hs. Majestæt, og modtager umiddelbart den kongelige Resolution. En Statsraadssekretair er nu ansat til Statsraadsforhandlingernes Protokollering m. a. m. desl. Bevillings- og Benaadningssager forebrages ikke længere i Statsraadet, hvad tidligere var Tilfældet med enkelte af dette Slags Sager, men høre nu alene under den paagjeldende ansvarlige Minister, som derom indgaaer med Forestilling til Kongen. Om hvilke Sager, der skulle være Statsraadssager, og om Statsraadet og dets Organisation i det Hele taget, maa nærmere Bestemmelser kunne ventes givne naar den nye Forfatning er bleven indført, hvilken Kongen har lovet Folket, og paa hvilken det ved Ind-

forelsen af ansvarlige Ministre har erholdt et saa betydningsfuldt Pant.

Hvad Ministerierne angaaer, da er Forretningsgangen i samme følgende:

Under Ministeren er der ansat een eller flere Departementschefer, (som i et Par af Ministerierne kaldes for Direkteurer eller føre anden særlig Benævnelse), for de forskjellige Sektioner af Sager, som høre under Ministeriet; og under hver af disse Departementschefer] hører eet eller flere Contoirer, hvis Chefer kaldes for Departementssekretairer. Alle til Ministeriet stilede*) Breve aabnes af Ministeren, og denne afgjør da, for Ex. ved at paasætte et Mærke, om han selv vil afgjøre Sagen, eller om den hører til de Sager, som Departementschefen kan afgjøre. De førstnævnte Sager refererer Departementschefen senere for Ministeren, og naar han har modtaget dennes Resolution, besørger han igjennem Contoiret Forestillingen til Kongen skrevet. Er Sagen en Statsraadssag, (til hvilke navnligen alle Lovgivningssager høre), da refererer Ministeren Sagen i Statsraadet, og forelægger den senere for Kongen til Underskrift. Forestillingerne i alle de Sager, der ikke ere Statsraadssager, (altsaa i alle Sager om Embedsbesættelse, i alle Bevillings- og Benaadningssager o. a. dl.), refereres for Hs. Majestæt af Kabinetssekretairen. De Sager, hvilke Ministeren ikke har forbeholdt sin egen Resolution, hvad naturligviis Tilfældet er med de fleste løbende Sager, afgjøres af Departementschefen

*) Naar en Sag er af en saadan Natur at det er aldeles aabenbart at den ikke vil blive afgjort af Ministeren selv, men af Departementschefen, vil Skrivelsen naturligviis som oftest blive stilet til den paagjeldende Sektion. Hvis til Exempel Een havde nogle Geværer at tilbyde Armeen, vilde Brevet derom ikke være at stile til Krigsministeriet, men til „Direktionen for Armeens Materiel", og Svaret vilde ogsaa erholdes fra Direkteuren for denne Sektion.

paa Ministerens Ansvar, og expederes og underskrives af ham alene.

De Ministerier, som deels alt ere indførte, og deels kunne ventes indførte, ere følgende:

Udenrigsministeriet, ved hvis Oprettelse der egenlig ikke er skeet nogen Forandring, da Collegialindretningen aldrig har været indført ved Bestyrelsen af de udenlandske Anliggender, og da det „udenlandske Departement“, under hvilket samme hidtil har hørt, i sin Natur allerede var et Ministerium. Cantsleren, som i gamle Dage besørgede Kongens Correspondance med de udenlandske Magter, erholdt herved, da diplomatiske Forhandlinger opkom, Bestyrelsen af de udenlandske Sager, og samme forblev under denne Embedsmand og det danske Cancelli ligetil i Aaret 1676, da de blev henlagt under det nogle Aar tidligere oprettede tydske Cancelli, rimeligviis fordi de fleste udenlandske Forhandlinger dengang havde Hertugdømmerne til Gjenstand; og de vedbled at høre under Overſekretairen for det tydske Cancelli indtil i Aaret 1771, da det udenlandske Departement blev oprettet. Efter Struensees Fald fik dette Departement vel en fælles Direkteur med det tydske Cancelli, men ved A. P. Bernstorffs Død i Aaret 1797 ophørte ogsaa denne tilfældige Forbindelse, og Departementet for de udenlandske Sager har siden den Tid bestandig havt sin særegne Chef, som altid har været Statsminister, under hvem en Direkteur, og under denne tre Sekretairer, have været ansatte. Som Følge heraf er der i Realiteten ingen Forandring skeet med denne Green af den overordnede Statsbestyrelse ved Oprettelsen af et Udenrigsministerium.

Under Justitsministeriet hører endnu, (naar det under Cultusministeriet henlagte Kirke- og Almueskolevæsen undtages), alt hvad der tidligere hørte under det ved Justitsministeriets Oprettelse ophævede danske Cancelli. Dette Collegium var at

ansee som det almindelige Statssekretariat, gjennem hvilket alt hvad der angik Collegierne og den overordnede Statsbestyrelse blev udfærdiget,*) og under hvilket tillige hele den indre Statsforvaltning for Kongeriget henhørte forsaavidt den ikke udtrykkeligen var henlagt under et andet Collegium; og under samme henhørte saaledes navnligen, foruden Justitsvæsenet i alle dets Retninger, ogsaa de geistlige Sager, Almueskolevæsenet, Communalvæsenet i dets forskjellige Retninger, offentlige Stiftelser, Fideicommisser, Landmilicevæsenet, Næringsvæsenet, og mangfoldige forskjellige Grene af Velfærdspolitiet. Nogle enkelte Forretningsgrene behandledes, og behandles endnu under Justitsministeriet af særskilte dertil anordnede Direktioner, saasom Sundhedscollegiet, jvfr. Resolution 13 Mai 1803 og Instrux 15 Juni 1813, Commissionen for Qvægsyge, Resol. 17 Dec.

*) Oprindeligen var Cancelliet et Contoir for Kongens Cantsler, blandt hvis i Tidens Løb stedse tiltagende Forretninger ogsaa hele Kongens udenlandske Correspondence hørte lige til Aaret 1660. Ved Provisionalordinance af 4 Novbr. 1660 gik det over til at blive et Collegium med Cantsleren til Chef, hvilket ved de kort derefter udstedte Instruktioner blev adskilt i Justitscollegiet eller Høiesteret, og Cancelliet, hvilket sidste i Aaret 1670 erholdt en ny Instrux. Efter at Storkantslerværdigheden var gaaet af Brug kaldtes Cancelliets Chef en Tidlang Oversekretair, (og hans Embede ansaaes dengang for det bedste i Landet, da alle Gebyhrerne tilfaldt ham); men den 20de April 1771 blev denne Post ophævet, og Cancelliet blev omdannet til et virkeligt Collegium med 4 Deputerede uden Directeur. Kirke- og Skolesagerne erholdt Cancelliet i Aaret 1670 ved Ophævelsen af Hofcollegiet eller Rigsdrostens Collegium, og Sagerne om Laugsvæsenet og Næringsvæsenet fik Cancelliet ligeledes under Christian den 5te, da det den 4de October 1670 oprettede Commerce-Collegium blev hævet nogle faa Aar efter at det var traadt i Virksomhed. De vigtigste om Cancelliet og dets Virkekreds handlende Lovbestemmelser ere Instr. 4 Oct. 1670, 20 Apr. 1771, Rsk. 4 Marts 1773, Resol. 20 Novbr. 1799, 23 Mai 1800, 22 Mai 1801, 13 April 1804, 17 Juni 1814, 22 April 1834 og 31 Decbr. 1840.

1778, og Missionscollegiet Instrux 10 Dec. 1714. — Ligesom tidligere under Cancelliet, saaledes er der nu under Justitsministeriet ansat en Generalprocureur, der som saadan har at udarbeide alle de Lovforslag og Betænkninger Lovgivningen angaaende, som Justitsministeriet maatte forlange, og tillige selv at tage Initiativet med Hensyn til slige. Jfr. Instrux 4de Januar 1826. — Da Justitsministeriet som foranført i det Væsenlige har modtaget sin Virkekreds som Arvegods efter det ophævede danske Cancelli, og ikke ved en rationel Fordeling af de forskjellige Administrationsgrene, saa kan det ansees for temmelig afgjort, at en Deel af hvad der nu hører under samme senere vil blive henlagt under de andre Ministerier for vore indre Anliggender, naar de med Tiden blive organiserede. At Justitsministeriets Virksomhed, naar Oprøret i Hertugdømmerne er dæmpet, vil blive udstrakt i det mindste til Slesvig, synes Man ligeledes at maatte kunne antage. Endnu for Øieblikket høre imidlertid alle de Sager, som i Kongeriget henhøre under Justitsministeriet, tilligemed det hele Underviisningsvæsen og alle geistlige Sager, for Hertugdømmernes Vedkommende under det slesvig-holsteen-lauenborgske Cancelli, som imidlertid paa Grund af Oprøret i Hertugdømmerne kun er i en vegeterende Tilstand, der naar Oprøret er dæmpet sikkert vil ende med dets Ophævelse. Under dette i Aaret 1670 under Navn af „det tydske Cancelli“ oprettede Collegium,*) som i Aaret 1806 fik Navn af „det slesvig-holsteenske Cancelli“ og i Aaret 1816 af „det slesvig-holsteen-lauenborgske Cancelli“, hører endnu den i det Følgende S. 514 omtalte,

*) Der var vel allerede meget tidligere ofte en „tydsk Cantsler“, og altsaa ogsaa et tydsk Cancelli; men dette var dog langt fra ikke altid Tilfældet, og i saa Fald havde den danske Cantsler ogsaa Cancellisagerne for Hertugdømmerne.

den 15de Mai 1834 oprettede slesvig-holsteenske Regjering, og det den 25de Mai 1804 oprettede slesvig-holsteenske Sanitets-collegium, fra hvilket et stort Antal Sager i behandlet Tilstand indsendes, eller rettere indsendtes, til Approbation og Resolution til det heromtalte Collegium.

Ministeriet for Kirke- og Underviisningsvæsenet, eller Cultusministeriet, bestaaer at to Departementer, af hvilke det ene er for de geistlige Sager, det andet for Underviisningsvæsenet og altsaa omfattende Almue- og Borgerskolerne, de lærde Skoler, Opdragelsesanstalten og den lærde Skole i Sorø og de Soranske Midler, det polytekniske Institut, Universitetet med hvad dertil hører, samt det store kongelige Bibliothek og det kongelige naturhistoriske Musæum, hvilke tvende sidstnævnte videnskabelige Instituter tidligere stode under Overhofmarskallen. At adskillige Samlinger og Instituter, som have Beforbring af Videnskab og Konst til Formaal, senere ville blive henlagte under dette Ministerium, ved hvis Oprettelse den hidtil bestaaende Direktion for Universitetet og de lærde Skoler naturligviis er bleven ophævet*), er sandsynligt.

Overbestyrelsen af Alt til Krigsvæsenet Henhørende er henlagt under et Krigsministerium, som har afløst det

---

*) I ældre Dage havde Universitetet Kongens Cantsler til Patron, og som Følge heraf blev dets Sager besørgede under Cancelliet. Efterat Hertugen af Augustenborg i Aaret 1788 var blevet Universitetets Patron blev der den 14de Mai 1790 nedsat en Commission under hans Præsidium til at varetage Universitetets Anliggender, og denne blev ifølge Resol. af 3 Juli 1805 (jfr. Instrux af 18 Septbr. 1805) afløst af en Direktion for Universitetet og de lærde Skoler, som fik umiddelbart Referat til Kongen, (og i Aaret 1812 Tilladelse til at bruge det store kongelige Segl), og den lærde Underviisning blev ved denne Leilighed adskilt fra Cancelliet. Da Sorø Akademi paany traadte i Virksomhed i Aaret 1821 blev samme, som tidligere havde staaet under en Overhofmester, henlagt under Universitetsdirektionen.

ved sammes Oprettelse ophævede General-Commissariatscollegium*), og bestaaer af følgende 4 Afdelinger, hvis Bestyrere hver især forestaae de dem anbetroede Forretninger med samme Autoritet som det kongelige General-Commissariats-Collegium tidligere havde, men dog stedse under Ansvarlighed til Krigsministeren:

1) Secretariat, Commando og Personel, som forestaaes af en Direkteur, og hvorunder sorterer: alle Sager henhørende til Armeens og Borgercorpsernes Organisation, Tjeneste, Disciplin o. s. v., alle Sager angaaende Avancement, Indstillinger angaaende Hædersbeviisninger m. m.; Armeens Underviisningsvæsen, og alle Expeditioner henhørende til den almindelige Correspondance og det hemmelige Archiv.

2) Armeens Intendantur, som forestaaes af en Generalintendant, og hvorunder sorterer Landetatens Oekonomi- og Forpleiningsvæsen, Indqvarteringsvæsen, Caserne og Hospitalsvæsen, Pensionsvæsenet ved Krigshospitalskassen, Fæstnings-Slaverierne m. m.

3) Direktionen for Armeens Materiel, som forestaaes af en Direkteur, der forestaaer den hele Bestyrelse og Control med Armeens Materiel i Almindelighed, og endvidere alle Depots af Materiel, Militair-Etablissementer, som dermed staae i Forbindelse, hele Remontevæsenet, Bygnings- og Fortifikationsvæsenet, samt Etatens faste Eiendomme.

4) Revisionsvæsenet, som er underlagt en Generaldecisor.

---

*) Det kongelige General-Commissariats-Collegium havde sin Oprindelse fra det i Aaret 1660 ifølge Provisionalordinancen oprettede Krigscollegium, der senere undergik de mangfoldigste Forandringer, (ved hvilke Leiligheder der da tillige i Reglen skete en større eller mindre Forandring ved dets Navn), indtil det endelig den 2den Novbr. 1842, jfr. Plac. 21 Febr. 1843, erholdt den Organisation, som det havde da det blev ophævet.

Overbestyrelsen af det hele Søkrigsvæsen, paa eget Ansvar, saavelsom den militaire Commando er overdraget til en Marineminister.

Marineministeriet bestaaer af 4 Afdelinger, af hvilke den Første indtil videre sorterer umiddelbart under Marineministeren; hvorimod de tre andre Afdelinger ere underlagte Directeurer, der hver især forestaae de dem anfortroede Forretninger med den Autoritet, der kan bestaae med fuld Ansvarlighed til Marineministeren, og under Iagttagelse af den Form, han til Tjenestens Fremme fastsætter. 1ste Afdeling, Secretariat og Commando-Bureau, hvorunder hører: Modtagelse, Aabning og Fordeling af alle indkomne Breve; alle Commandosager; Bestemmelser om Skibs-Udrustninger; Skibschefs-Instructioner; Bemandingsreglementer og Skytruller; Officerernes Avencement samt alle andre faste Ansættelser, saavel i militaire Poster som af civile Embedsmænd og Betjente; Conduite-Listerne og Protocollen derover; Cadet-Corpset og sammes Underviisnings-Disciplin; Marinens Justitsvæsen og Jurisdiction; Kirke-Patronatet; alle videnskabelige og techniske Anliggender; Skibs-Construction, Artilleri og Takkelage; Fortifikations- og øvrige Bygnings-Arbeider; Skibschefs-Rapporter, Constructions- og Reglerings-Commissionen; Søkort-Arkivet; studerende Officerers Underviisning; og Meddelelse til Regjerings-Bladet af Foranstaltninger under Ministeriet. 2den Afdeling, Admiralitets-Bureau, hvorunder hører: Ansættelse af Mestre, Skippere og andre med eller under dem i Classe staaende Officianter ved Divisionerne; det faste Mandskabs Organisation, Antagelse, Avencement, Munderiug, Pensionering m. v., med Undtagelse af Lønnings-Udbetalingen, der skeer ved Divisions-Qvarteermestrene; Fordelingen af Nyboders Huse; disses Vedligeholdelse; Gadernes Brolægning m. v.; Overbestyrelsen af Nyboders Skolevæsen, af Hospitalet og

Asylet i Nyboder; Lodsvæsenet og Lodsernes Pensionering; Indrulleringsvæsenet; Hvervings-Contoiret, naar et saadant er oprettet; og Opmuddringsvæsenet. 3die Afdeling, Commissariats-Bureau, hvorunder hører: Marinens Oekonomi; Material- og Proviant-Anskaffelse og dertil hørende Foranstaltninger; de udeværende Skibes og Vagtstationers Forsyning med Proviant og Medicin; Skibslægers og Skibsproviantregnskabsføreres Antagelse; alle Penge-Requisitioner; Skatter og Afgifter; Holmens Kirkes, Cadet-Academiets, Skolernes, Hospitalets og Asylets Oekonomi; Fæstningen Christiansøes Forsyning med Material, Proviant og Medicin, samt dens øvrige oekonomiske Anliggender; de civile Embedsmænds og Betjentes Lønning; Affattelsen af Udkastet til Marinens Budget; alle Penge-Assignationer paa Zahlkassen under særskilt Bogføring og Control, Affattelsen af Regnskabs-Oversigten af Marinens Indtægter og Udgifter, Kasserer- og Arkiv-Forretningerne, derunder indbefattet Udfærdigelsen af kongelige Bestallinger, Afskedigelser og Certificater samt Oppebørsel af Gebyrerne; og Søqvæst- og Assistentshusets Anliggender. 4de Afdeling, Revisions-Bureau, hvorunder hører: Revisionen af alle Regnskaber, Marinen og de samme underlagte Indretninger eller Etablissementer vedkommende; Contraberegning og Notering af alle Penge-Expeditioner fra Commissariats-Bureauet; den anordnede Kasse-Control; og Bogføring over alle Inventariesager ved Flaaden, Holmen, Cadetakademiet, Skolerne og øvrige Indretninger.

Ved Marineministeriets Oprettelse er naturligviis det tidligere bestaaende Admiralitets- og Commissariats-Collegium blevet ophævet*).

---

*) Allerede ved Provisionalordonnancen af 4de Novbr. 1660 blev der oprettet et Admiralitetscollegium, der senere i Tidsrummet 1660—

I den Kongelige Kundgjørelse om Ministeriernes Oprettelse er der vel nævnet et Finantsministerium og et Handelsministerium, og hvad der senere er foretaget med Hensyn til Finantserne eller Handelen maa saaledes antages at være skeet efter Bestemmelse af de paagjeldende Ministre, som herfor have Ansvaret; men ligesom der ikke endnu er oprettet noget Ministerium for de øvrige indre Anliggender, skjøndt et saadant synes aldeles nødvendigt, og derfor sikkert ogsaa senere vil blive oprettet, (sandsynligviis i Form af et Ministerium for Næringsvæsenet, navnligen altsaa for Landbovæsen, Industri og Handel, hvorved Handelsministeriet da vilde bortfalde), saaledes er Organisationen af Finantsministeriet og Handelsministeriet ikke endnu foretaget, og de Collegier, under hvilke den i det Foregaaende omtalte Deel af vore indre Anliggender henhøre, nemlig Rentekammeret, Finantsdeputationen, Statsgjeldsdirektionen, General-Toldkammer- og Commerce-Collegium, og Generalpostdirektionen, bestaae derfor endnu, og om de end i en vis Henseende kunne siges at befinde sig i en Tilstand mellem Væren og Ikkeværen, saa er dog i Realiteten hele deres tidligere Virksomhed og Forretningsgang aldeles uforandret. Da Personalforhold, som ere af stor Indflydelse med Hensyn til Statsmaskineriets gode Gænge, i længere Tid endnu muligen kunne bevirke at der heri ikke skeer nogen Forandring, saa vil det være nødvendigt med nogle faa Ord at omtale de ovennævnte Collegier, og det saa meget mere, som en vis Grad af Kundskab til det tidligere Bestaaende vil være fornøden for

---

1784 undergik de mangfoldigste Forandringer. En Tidlang bestod der tvende Collegier for Sø-Etatens Anliggender ved Siden af hinanden, nemlig Admiralitetet, under hvilket de egenlige militaire Sager hørte, og Sø-Commissariatet for Sø-Etatens oeconomiske Anliggender; men disse tvende Collegier bleve ved Resol. af 21de Mai 1784 forenede til et Admiralitets- og Commissariatscollegium, som nu er blevet afløst af Marineministeriet.

tilfulde at fatte den nye Organisation af de indre Anliggenders Bestyrelse, som vi vente.

Rentekammeret forener med sin oprindelige Virkekreds, nemlig de Sager der angaa Skatter, Afgifter, Domainer, Regalier, m. a. m., som staaer i Forbindelse med Statsindtægternes Oppebørsel, et stort Antal af de meest forskjellige Administrationsgrene, som hændelsesviis i Tidens Løb ere blevne henlagte under samme, saasom en Mængde Landvæsenssager, Forstvæsenet, Jagd, Fiskeri, Veivæsen, Sandflugts Dæmpning, Digevæsen, kongelige Bygningers Vedligeholdelse, den grønlandske og færøeske Handel og i det Hele taget Cammeralsager, som vedkomme de nordlige Bilande. Fra Aaret 1559 til 1599 bestyrede een, og fra 1599 til 1660 to Rentemestere hele Statens Indtægts- og Udgiftsvæsen *). Ved Enevoldsmagtens Indførelse blev der oprettet et Skatkammercollegium, som i Aaret 1680 fik Navn af Rentekammer, hvorunder det hele Indtægts- og Udgiftsvæsen blev henlagt. Som Følge af at Skattevæsenet hørte under Rentekammeret, kom ogsaa Matrikelvæsenet fra dets første Oprindelse af til at høre under samme, og derved senere det hele Udskyfningsvæsen; og da Rentekammeret havde Bestyrelsen af de kongelige Skove, blev de private Forst- og Jagtsager, ogsaa strax fra først af lagt under samme. Paa Grund af at Rentekammeret havde Bestyrelsen af de kongelige Domainer, blev ved Ophævelsen af General-Land-Oekonomi- og Commerce-Collegiet i Aaret 1768, og ved Ophævelsen af General-Landvæsens-Commissionen i Aaret 1773, de under samme hørende Landvæsenssager hen-

---

*) I Renteriet, der var at ansee som et stort Bogholder- og Revisionscontoir, var der et Oplag af Klæde og Tøier, hvormed Hofpersonalet, fra den Høieste til den Laveste, beklædtes. Det kongelige Livree var før Souverainiteten guult. Dette Klædekammer ophørte i Aaret 1677.

lagte under samme*). Ved Pl. 1ste Mai 1781 blev de islandske, færøeske og grønlandske Sager henlagte under Rentekammeret, og ved Ophævelsen af General-Veivæsens-Commissionen i Aaret 1808 det hele Veivæsen jfr. Pl. 16 Apr. s. A.; og ved de kongelige Collegiers Reorganisation ved Befg. af 9de Febr. 1816 Sagerne angaaende Fiskerierne, Handelsplanters Dyrkning, Lotterierne, Kortstempling og Rangskat.

4) Den kongelige Finantsdeputation, under hvilken Statens Indtægts- og Udgiftsvæsen, Myntvæsenet, Pensionsvæsenet, Videnskabsmænds og videnskabelige Foretagenders Understøttelse, Statsregnskabernes Affattelse m. m. m. henhører, blev i sin nærværende Skikkelse oprettet ved Reskript af 9de Februar 1816. I ældre Dage hørte ikke blot Statsindtægterne, men ogsaa Statsudgifterne og Bank- og Myntvæsenet under Rentekammeret; men den 22de Mai 1770 blev der oprettet et Finantscollegium, som senere under mange Omskiftelser snart har været forenet med Rentekammeret, snart adskilt fra samme (jfr. Resol. 12 Decbr. 1771, 14 Januar 1773, Forordn. 21 Januar 1773, Frdg. 18 Juli 1784, Bekjendtg. 9 Febr. 1816), og for Øieblikket er det ifølge Bkg. 30 Decbr. 1840 adskilt fra Rentekammeret. Under Finantsdeputationen hører de 3 Hovedkasser, i hvilke Statsindtægterne indflyde, nemlig, Zahlkassen i Kjøbenhavn, Hovedkassen i Rendsborg, og Centralkassen i Ratzeborg, og gjennem disse 3 Ho-

*) Den 30 Decbr. 1735 blev der oprettet et General-Land-Oekonomi- og Commerce-Collegium. Dette mistede i Aaret 1757 de egenlige Landvæsenssager ved Oprettelsen af en Landvæsenscommission, som blev hævet i Aaret 1767, jfr. Canc. Skr. 7 Novbr., og afløst af en den 27 Octbr. 1767 oprettet Landcommission, der ved Frdg. 15 April 1768 blev forvandlet til et General-Landvæsens-Collegium, der senere ved Frdg. 7 Decbr. 1770 blev forandret til en General-Landvæsenscommission, ved hvis Ophævelse, ved Reskr. 15 April 1773, Landvæsenssagerne kom ind under Rentekammeret. Jfr. Frdg. 21 Januar 1773 § 2.

vedkasser foranstaltes alle Udgifter udbetalte efter Ordre fra Finantsdeputationen. Jfr. herom Reskr. 11 April 1841. — Ved Resl. 21 Febr. 1842 og Pl. 26 Febr. 1842 ere de tidligere under Direktionen for Fondet ad usus publicos og Direktionen for den almindelige Pensionskasse hørende Sager henlagte under Finantsdeputationen.

5) Den kongelige Direktion for Statsgjelden og den synkende Fond, under hvilken Alt henhører hvad der angaaer Statsgjeldens Forrentning og Afbetaling, navnligen Bestyrelsen af de hertil henlagte særegne Activer, blev oprettet ved Reskr. 9 Febr. 1816 jfr. Bekg. 30 Decbr. 1840. I ældre Dage hørte Forrentningen og Afbetalingen af den ringe Statsgjeld, Man da havde, under Rentekammeret. I Aaret 1764 kom Statsgjelden under Overskattedirektionen, som da blev oprettet, og den 8 Juli 1784 under Bankens Overdirektion, under hvilken den forblev til Aaret 1816. Direktionen for Statsgjelden har ogsaa Bestyrelsen af Finantsernes Reservefond, og besørger alle de Udbetalinger, som paa Statstjenestens Vegne skulle skee i Udlandet.

6) Det kongelige General-Toldkammer- og Commerce-Collegium. Dette Collegium er i sin nærværende Form dannet ved Reskript af 9 Febr. 1816; men dets første Oprettelse gaaer tilbage til Aaret 1670. Da det ved Provisionalordinants af 4 Nov. 1660 dannede Hofcollegium blev ophævet i Aaret 1670, blev der nemlig ved Instrux af 4 Octbr. s. A. oprettet et Commerce-Collegium med Statholderen Gyldenløve til Præsident, hvilket fik Opsynet med Næringsveiene. Naar dette Collegium blev hævet vides ikke, men rimeligviis var det under Christian den 5te. I Aaret 1704 blev der oprettet et Politi- og Commerce-Collegium, som imidlertid kun bestod til Aaret 1731 og kun angik Kjøbenhavn, og først den 30 Septbr. 1735 blev der oprettet et General-Land-Oekonomi-

og Commerce-Collegium for hele Riget. Noget senere, nemlig den 7 Januar 1760, blev der, fordi Man fandt at Rentekammeret havde for mange Forretninger, oprettet et Vestindisk-guineisk Rente- og General-Toldkammer, der fik hele Told- og Consumtionsvæsenet, (som fra først af havde hørt under Rigets Hofmester, og derpaa under Rentekammeret), tilligemed Fyr- og Havnevæsenet, og alle Rentekammersager, der vedkom Vestindien og Guinea. Jfr. Frdg. 21 Januar og 20 Octbr. 1773. Disse to Collegier bleve ved de kongelige Collegiers Reorganisation ved Reskr. af 9 Febr. 1816 forenede i eet Collegium, der fik Navnet General-Toldkammer- og Commerce-Collegium, ved hvilken Leilighed de Sager, som havde været overdragne Canal-, Havne- og Fyr-Direktionen blev henlagt under samme.

7) Den kongelige Generalpostdirektion. Det danske Postvæsen tog egenlig først sin Begyndelse under Frederik den 3die*) efter et Forslag af Povel Klingenberg, hvem Tilsynet med Postvæsenet i Aaret 1653 blev overdraget under Titel af General-Postmester, saaledes at han skulde bestride alle Omkostninger og derimod oppebære de Indtægter Postvæsenet gav af sig efter den foreskrevne Taxt. Klingenberg solgte med Kongens Tilladelse i Aaret 1685 sin Ret til Grev Christian Gyldenløve for 12000 Specier, og af dennes Enke kjøbte Regjeringen i Aaret 1711 Postretten for en aarlig Sum af 4000 Rdlr. Cour. til hendes mindreaarige Sønners (Greverne af Danneskjold) Opdragelse, hvilken Sum, da Opdragelsen var fuldendt, i Aaret 1723 blev nedsat til 2000 Rdlr. aarlig; og denne Refusion bortfaldt den 12 April 1732 imod at Grevskabet Løvenholm, der bestod af 1600 til 1700 Tdr. Hartkorn, blev tillagt den Danneskjoldske Familie. Da Postvæsenet saaledes i

*) En Art Postbefordring mellem Danmark og Norge havdes dog allerede under Christian den 4de. Jfr. Frdg. 24 Decbr. 1624.

Aaret 1711 var blevet et Regale blev der oprettet en Bestyrelse, der kaldtes for General-Postamtet, og senere ved Rescript af 7 Febr. 1809 fik sit nuværende Navn, General-Postdirectionen, og ved samme Leilighed umiddelbart Referat til Kongen, istedetfor at Referatet tidligere var skeet gjennem Cancelliet. Allerede ved Fundatsen af 19 Juli 1712 blev det bestemt at Netto-Indtægten af Postvæsenet til evig Tid skulde anvendes til Understøttelse for gamle civile og militaire Betjente og deres Enker og efter disses Død deres Børn indtil deres 16de Aar, hvilket indtil den 29de Septbr. 1786 skete efter Forestilling af Generalpostdirektionen, men efter den Tid af Direktionen for den almindelige Pensionskasse, som ifølge Pl. 26 Febr. 1842 gik ind under Finantsdeputationen; og denne velgjørende Anvendelse af disse Indtægter er ogsaa vedblevet lige til Nutiden. Befordringsvæsenet har i Hertugdømmerne stedse været forenet med Postvæsenet, og i Kongeriget siden Pl. 9de Mai 1794. Færgevæsenet henhører ogsaa under Generalpostdirektionen, jfr. Resl. 27 Febr. 1807 og 4 April 1809; og Telegrafvæsenet, som dog kun er lidet bragt i Anvendelse her i Landet, ligeledes; jfr. Resl. 23 Octbr. 1801.

Høiesteret, som ogsaa maa henregnes til de overordnede Autoriteter, findes omtalt i Afsnittet om Retsvæsenet.

Andet Afsnit.

Om Mellemautoriteterne i den danske Stat.

Imellem Overbestyrelsen og de lokale Autoriteter staae Mellem-Autoriteter, som paa den ene Side staae under Ministerierne, men paa den anden Side ere et vist Antal Lokal-Autoriteter i en større Landsdeel overordnede*).

---

*) En Undtagelse i saa Henseende gjøre de vigtigere af Hovedstadens lokale Autoriteter, i det disse ikke staae under nogen Mellemautoritet, men lige under Overbestyrelsen. Saaledes staaer, for at tage

Den almindelige Mellem-Autoritet og Overøvrighed er i hele den danske Stat Amtmændene. For Enevoldsmagtens Indførelse blev den overordnede Bestyrelse i de forskjellige Landdistrikter udøvet af Lehnsmænd, som modtog deres Befalinger umiddelbart af Kongen. Landet var nemlig deelt i Lehn, og i hvert af disse Lehn, (hvis Antal i Midten af det 14de Aarhundrede var 80, under Frederik den 3die derimod kun c. 50), var Een af Landets indflydelsesrige Adel ansat som Lehnsmand, og havde som saadan Opsigt med alle Kronens Eiendomme i Lehnet og tillige Øvrighedsmyndighed paa samme. Disse Lehnsmænd oppebar alle Kronens Indtægter, og efter at have udredet alle Udgifter til Lehnets Bestyrelse, beholdt de enten selv Overskudet imod at svare en vis eengang for alle bestemt Afgift, og dette kaldtes at have Lehnet paa Afgift; eller de aflagde Regnskab for Lehnets Indkomster, og erholdt selv, enten en vis Deel af disse, eller en vis eengang for alle bestemt Indtægt, hvilket sidste kaldtes at have Lehnet „paa Genant." Det overordentlig store Tab, som Kronen led ved paa denne Adelen berigende Maade at oppebære sine Indtægter, (især efter at Aristokratiet i § 46 i Frederik den 3dies Haandfæstning havde betinget sig at Afgiften af Lehnene ikke maatte forhøies eller Genanterne forringes uden Rigsraadets Samtykke), bidrog ikke lidet til at fremkalde Statsforandringen i Aaret 1660. Kort efter samme, nemlig den 19de Febr. 1662, erholdt Statkammeret Ordre til i Expeditionerne for Fremtiden i Stedet for Lehn og Lehnsmænd at sætte Amter og Befalingsmænd; og og samme Aar blev der indrettet Amtstuer til Domaineafgifternes Oppebørsel, og efterhaanden, som der blev indført regn-

---

et Exempel, Kjøbenhavns Magistrat, ikke som de andre Byers Øvrighedspersoner under Amtmanden, men umiddelbart under Justitsministeriet, og Hof- og Stadsretten staaer som Underdomstoel for Kjøbenhavn ikke under nogen Overret, men lige under Høiesteret.

laire Skatter blev disses Opkrævelse overdraget Amtsforvalterne; og Amtmændene erholdt en halv Snees Aar senere ogsaa Opsyn som Øvrighed med Proprietair- og Selveiergodset. Antallet paa Amterne, af hvilke de fleste fik Navn efter det Slot eller det Sted, der blev anviist Amtmanden til Bolig, var som Følge af det Foranførte lige saa stort, som Lehnenes havde været, og vedblev lige til Aaret 1794 at være 48, hvorimod Amtmændenes Antal ved det sidstnævnte Tidspunkt kun var 25, i det hver Amtmand i Reglen havde to, ja enkelte endogsaa 3 Amter. Størrelsen af Amterne var imidlertid i saa høi en Grad forskjellig, at til Exempel Aalborghuus Amtmand havde et Distrikt af 94 □ Mile med 80,000 Indbyggere og Lundenæs og Bøvlinge Amter et Distrikt af 93 □ Mile, medens Nykjøbing Amt kun udgjorde 9 Mile, og Møens Amt kun 3 Mile med 7000 Indbyggere, og deres Form var tillige i Reglen i høieste Grad uhensigtsmæssig, hvilket betydeligen besværliggjorde Beamdernes Amtsreiser, og Amtændenes Overblik. Ved Pl. af 21 Juni 1794 blev der derfor indført en ny Amtsinddeling*), ved hvilken Landet blev deelt i 18 Amter, hvilket senere ifølge Rsl. 9 Marts 1824 ved Aarhuus Amts Deling i Aarhuus Amt og Skanderborg Amt er blevet til de 19 Amter, af hvilke det for Øieblikket bestaaer, og siden den Tid har ingen Amtmand havt mere end eet Amt. Amtstuedistrikterne**) bleve ikke ved denne Leilighed omdeelte, og derfa hidrører det at der endnu for Øieblikket i Kongeriget er 31 Amtsforvaltere, og kun 19 Amtmænd. Amterne i Hertugdømmerne bleve heller

*) Den nye Amtsinddeling traadte kun efterhaanden i Kraft ved indtrædende Vakancer, og paa enkelte Steder bevarede den gamle Inddeling (som kan sees i Pl. 21 Juli 1794), sig derfor længe. Jfr. om den herombandlede Reform 2den Deel af A. Bergsøe: Om Statsminister Grev Reventlovs Embedsvirksomhed ꝛc. S. 12—16.

**) Amtsforvalterens Contoir kaldes for Amtstuen, Amtmandens derimod for Amtscontoiret, eller Amtshuset, hvilken sidste Benævnelse især bruges i Hertugdømmerne.

lille ombeelte, og sammesteds har en Amtmand derfor i Reglen 2, 3 eller 4 Amter. Amtmændenes Øvrighedsmagt strækker sig i Kongeriget saavel over Stæderne som over Landdistrikterne i Amtet, i Hertugdømmerne derimod kun over de sidstnævnte, da Stæderne høre under den slesv. holst. Regjering, Altona blot undtagen, som staaer under det slesv. holst. lauenb. Cancelli. Amtmandens Virksomhed strækker sig saagodtsom over hele den indvortes Statsbestyrelse, enten som tilsynhavende eller Betænkning og Indberetning afgivende, og Amtmændene, som derfor ogsaa staae baade under Rentekammeret og Justitsministeriet, have saaledes de meest forskjelligartede Forretninger, og navnligen blandt meget andet at gjøre med Justitsvæsen, Forligsvæsen, Politivæsen*), Fængselsvæsen, Stiftevæsen, Landvæsenssager, Landsbyskolesager, Brandvæsen, Domainer, Skattevæsen, Land- og Sømilicesager, m. m. m., hvorom fuldstændig Underretning findes i Ørsteds Haandbog 3die Deel Cap. 9. Lehnsgrever og Lehns-Baroner ere vel selv Amtmænd paa deres Grevskab og Baroni, men en Deel Bestyrelsesgrene, saasom Fattigvæsen, Skolevæsen, Landmilicesager, Sø-Indrullering, Veivæsen, Brandvæsen, Qvarantainevæsen m. a. m. hører dog ogsaa for Grevskabernes og Baroniernes Vedkommende under Amtmændene, som ogsaa i flere Henseender føre et Slags Tilsyn med Lehnsbesidd ernes Amtmandsmyndighed (jfr. Pl. 27 Decbr. 1809, Frdg. 14 Febr. 1821 og Frdg. 23 Marts 1827 § 22); og med Hensyn til Communalvæsenet høre Grevskaberne og Baronierne ogsaa under Amtscommunen. I Hertugdømmerne ere de adelige Godser og Klostergodserne, som have Patrimonialjurisdiktion og ere inddeelte i 8 Distrikter, undtagne fra Amtmændenes Virkekreds; og det samme gjelder om Cancelligod-

*) Tidligere var Amtmanden Overdommer i Politisager; men nu indankes saavel offentlige som private Politisager paa Landet ifølge Pl. 25 Mai 1848 for Landsoverretten.

ferne og de octroyerede Koege. De nysnævnte Slags Godser og Koegene danne saaledes Enclaver i Amterne og Landskaberne, enten som selvstændigt Distrikt, eller som en med afsondret Communalvæsen forsynet særlig Deel af et Amt. Nogle Distrikter ere vel nu forenede med Amterne, men have i Fortiden udgjort selvstændige Landskaber, og have paa Grund heraf tildeels endnu deres særegne Forfatning og føre endnu Benævnelsen enten af Landskab, nemlig Nordstrand, Eiderstedt, Pelworm, Stapelholm, Nord- og Syd-Ditmarsken, eller af Herskab, saasom Pinneberg og Herzhorn, eller af Grevskab, som Ranzau; og istedetfor Amtmænd har Eiderstedt og Pelworm en Overstaller, Nordstrand en Staller, Stapelholm og Nord- og Syd-Ditmarsken Landsfogder, Herskabet Pinneberg en Landdrost, Grevskabet Ranzau en Administrator, og Herskabet Herzhorn en Intendant. — Amtsforvalterne ere i det Væsentlige Oppebørselsbetjente (jfr. Frdg. 8 Juli 1840), men have dog ogsaa enkelte Øvrighedsfunktioner, især naar der i Distriktet er kongeligt Gods, i det de nemlig i saa Fald i Almindelighed udøve Skifteforvaltning og Overformynderibestyrelse paa samme. I Hertugdømmerne nyde Amtsforvalterne, som i de storfyrstelige Amter i Holsteen kaldes for Amtsskrivere, og i Landskaberne for Landskrivere, megen Bistand med Hensyn til Oppebørslerne af forskjellige mere lokale Embedsmænd, navnligen i Slesvig af Herredsfogderne og i Holsteen af „Kirchspiels“-Fogderne eller Hausfogderne*); og de forene i Reglen forskjellig anden Virksomhed, med deres Hovedstilling som Oppebørselsbetjente, navnligen hyppig den at være Actuar eller Retsskriver. Amtforvalteren kaldes derfor ofte „der zweite Beamte“ — Af Amtmænd er der 8 i Slesvig, og 8 i Holsteen, som i Reg-

*) Jfr. Noten S. 523. Paa de adelige Godser og Klostergodserne lade Godsbesidderne og Prælaterne Afgifterne indkræve, og indbetale dem direkte til Hovedkassen.

len hver have to til tre Amter. Deres Funktioner ere omtrent de samme som i Kongeriget, dog med det Tillæg at Amtmanden i Hertugdømmerne tilligemed Provsten er Kirkevisitator, og i de vestlige Egne Overdiggreve, at Amtmanden optager Forhør i criminelle Sager, som derpaa indsendes til Overretterne, og optager Forhør og afsiger Dom i Politisager, og at han, især i Holsteen, afgjør en Deel fra den ordinaire Rettergang unddragne Sager, navnlig alle summariske Processager og private Forst- og Jagdsager, o. fl. a., og tillige i alle Retssager har en prima audientia, og altsaa er en Art Forligelsescommissair, hvilket praxis har udvidet saaledes i Holsteen, at Amtmanden i de fleste Sager, med Parternes stiltiende Samtykke afsiger en Art af Kjendelse, som kan provoceres til høiere Ret, og saaledes i Realiteten i Holsteen, hvor Man ikke kjender noget til Herredsfogder eller Birkedommere, som dog findes i Størstedelen af Slesvig, kan ansees som Underdommer i Størstedelen af de Dele af Landdistrikterne, som ikke høre under de adelige Godsers, Koegenes eller Stædernes specielle Jurisdiktion.

Amtmændene i Kjøbenhavns, Odense, Maribo, Aalborg, Viborg, Aarhuus og Ribe Amter ere tillige saagodtsom altid Stiftamtmænd i det Stift eller Bispedømme, i hvilket Amtet ligger. Den Stiftamtmændene som saadanne paaliggende Embedsvirksomhed indskrænker sig imidlertid nu til Overbestyrelsen af de geistlige Sager i Stiftet, hvilken de dog hvad de fleste herhenhørende Forretninger betræffer, (saasom med Hensyn til Overbestyrelsen af de offentlige Stiftelser og deres Eiendomme, Tilsyn med Kirkerne, Capitelstaxtens Sættelse, Overdommervirksomheden i geistlige Sager paa Landemoderne m. m.), udøve i Forening med Biskoppen, saa at Stiftsøvrigheden i det Væsentlige bestaaer af Stiftamtmanden og Biskoppen i Forening. Jfr. herom Cfr. Kolderup-Rosenvinges Kirkeret § 99. Naar Stiftamtmandskaberne medføre en høiere Rang, og nyde en

større Anseelse end Amtmandsskaberne, saa er dette derfor kun en Levning af ældre Forhold*), og en Følge af at i Reglen de ældre Amtmænd søge og erholde Stiftamtmandsskaberne for at faae Bopæl i een af de større Kjøbstæder, og fordi de med denne Post forenede Amtmandsskaber ere blandt de bedste af disse Embeder. I Hertugdømmerne findes der ingen Stifter, og altsaa heller ingen Stiftsøvrighed eller Stiftamtmænd, men de de Sidstnævnte underlagte Forretninger høre under den slesvig-holsteenske Regjering paa Gottorp. Da den sidstnævnte Autoritet sikkert naar Oprøret er dæmpet vil blive ophævet, eftersom dens Oprettelse hører til Fortidens største politiske Misgreb, saa skulle vi ikke opholde os ved den, men henvise den enkelte Læser, som endnu maatte ønske Kundskab om samme, til Anhanget til No. 28 af Coll. Tid. for 1834.

I Hertugdømmerne er der foruden Amtmændene ogsaa enkelte andre Embedsmænd, som have Overøvrighedsmyndighed i enkelte Distrikter. Saaledes fører Overpræsidenten i Altona Overadministrationen over alle Byens Anliggender, og er navnligen Chef for Politiet. Nogle Overøvrighedsfunktioner besørges i de adelige Klosterdistrikter af „der Verbitter" for det adelige Convent i

*) I den catholske Tid havde Bispopen alene Bestyrelsen af de geistlige Sager i Stiftet; men efterat Kongen ved Reformationens Indførelse i Aaret 1536 var bleven summus episcopus og havde faaet jus circa sacra blev der i Aaret 1537 ved Siden af Superintendenten eller Biskopen ansat en verdslig Embedsmand i hvert Bispedømme eller Stift, og denne Embedsmand, som i Begyndelsen ikke havde andre Forretninger end tilligemed Biskoppen at bestyre og have Tilsynet med de geistlige Sager, fik Navn af Stiftsbefalingsmand. Senere blev det almindeligt at han tillige var Lehnsmand i det Lehn, i hvilket Stiftets Hovedstad laa, og derved opkom Benævnelsen Stiftslehnsmand, hvilken, da Lehnene fik Navnet Amter, gik over til Stiftamtmand. Lige indtil Pl. 21 Juni 1794 vare Stiftamtmændene Overøvrighed for samtlige Stiftets Kjøbstæder, og Amtmændene, som nu ere Overøvrighed i de Kjøbstæder, der ligge i deres Amt, vare dem dengang subordinerede, medens de nu ere dem sideordnede.

Itzeho, og af Provsterne for de 3 andre adelige Klostre; og i de adelige Godsdistrikter af de paa 5 Aar valgte Distrikts-deputerede, og paa Cancelligodserne af Intendanterne eller Inspektørerne, og paa de adelige Godser overhovedet af Besidderen ved hans „Gerichtshalter." I Hertugdømmet Lauenborg staaer en Landdrost eller Gouverneur i Spidsen for Hertugdømmets hele Provindsialbestyrelse, og han er Præsident i den af 2 Raader og 1 Assessor bestaaende lauenborgske Regjering, som har Bestyrelsen af alle verdslige Anliggender, dog saaledes at den i saa Henseende staaer under det slesvig-holsteen-lauenborgske Cancelli. Kirke- og Skolesager ere henlagte under et Consistorium, der bestaaer af Landdrosten, Landmarskallen, en Regjeringsraad og 2 Geistlige. Denne Landdrost er den egenlige Overøvrighed, og Amterne ere egenlig kun Underøvrighed; men ved Praxis ere de tillige saagodtsom blevne Overøvrighed. I hvert af de 4 Amter er der to „Beamten" eller Amtmænd, af hvilke den ene (der erste Beamte) i Reglen i Virkeligheden har Administrations- og Skatteoppebørselssager, den Anden Justits- og Politisager, medens de derimod i Formen danne et Collegium, som fælles Ansvar forestaaer hele Amtets Forvaltning i begge de nysnævnte Hovedretninger.

Forskjellige andre Autoriteter, som maa henregnes til Mellemautoriteterne, saasom Bisper, Generalsuperintendenter i Hertugd., Overførstere og Forst- og Jægermestere, Land- og Søkrigscommissairer, Overtoldinspekteurer, Postinspekteurer, Digeinspekteurer, Kanal-, Havne- og Fyr-Inspecteuren, og Stifts-Landinspekteurer, og Landcommissairer i Hertugdømmerne, findes omtalte paa forskjellige Steder i dette Skrift (jfr. Registret), og for ikke at forstyrre Oversigten, gjøres de derfor ikke til Gjenstand for Omtale her.

Overdomstolene findes omtalte i Afsnittet om Retsvæsenet.

Tredie Afsnit.

Om de lokale Autoriteter, og om Communalvæsenet.

A. I Kongeriget.

a) I Kjøbenhavn. Hovedstaden staaer ikke, som de øvrige Kjøbstæder, under Amtet, men alle dens Autoriteter sortere umiddelbart under Ministerierne og Høiesteret. Byens almindelige Øvrighed er Magistraten, der bestaaer af en Overpræsident og tre Borgemestre, som udnævnes af Kongen, og af 6 af Communen med 1200 Rbd. aarlig lønnede Raadmænd, som paa kongelig Approbation vælges for en Embedstid af 12 Aar af Borgerrepræsentationen. Et ikke ringe Antal Grene af Byens offentlige Forvaltning ere imidlertid dog henlagte under specielt dertil udnævnte Autoriteter, hvorved Magistratens Virksomhed betydeligen indskrænkes. Saaledes er den kongelige Lands-Over- samt Hof- og Stads-Ret, (oprettet som Hof- og Stadsret den 15de Juni 1771 og forenet med Landsoverretten for Øerne den 25de Januar 1805), der er Overret for Østifterne, Underdomstol for Kjøbenhavn, og besørger ved sine Bidnekamre, Gjesteret, Skiftecommission, Gjeldscommission og Forligelsescommission, i hvilke enkelte af dens 12 Assessorer have Sæde, de Forretninger, som i de andre Kjøbstæder besørges af Byfogden, og som før Aaret 1771 ogsaa i Kjøbenhavn forstørstedelen blev besørget af en Byfoged, hvis Embede da blev afskaffet. Justits- og Politisagerne forvaltes af Politidirekteuren og af Kjøbenhavns den 28de Febr. 1845 oprettede Criminal- og Politiret, som bestaaer af en Justitiarius og 8 Assessorer; og den administrerende Direktion for Kjøbenhavns Fattigvæsen (Reskr. 27de Aug. 1843), Direktionen for Borger- og Almueskolevæsenet (Forordning 20de Marts 1844), den borgerlige Indrulleringscommission Regl. 1ste Juni 1808, Commissionen for Kjøbenhavns Vandvæsen Pl.

28de August 1806, Kjøbenhavns Brandcommission Pl. 28de August 1806, og Administrationen for Kjøbenhavns Havnevæsen Forordning 1ste Januar 1840 § 31, forestaae de paagjeldende vigtige Forvaltningsgrene.

Hovedstadens Communalforvaltning har ved Forordning 1ste Januar 1840 undergaaet en Hovedreform, ved hvilken den svage Deeltagelse fra Borgernes Side i den underordnede lokale Administration, som § 2 i Kjøbenhavns Privilegier af 24de Juni 1661 havde grundlagt, og som havde vedligeholdt sig med et paa Grund af Mangel paa politisk Dannelse sygnende Liv, har faaet større Livskraft og Betydning. Staden Kjøbenhavn, som før Udstedelsen af Forordningen 1ste Januar 1840 havde 32 Repræsentanter, har nu 36 slige. Istedetfor at Kjøbenhavns Borgerrepræsentation tidligere supplerede sig selv, vælges den nu af de af Borgerne, som svare 5 Portioner Næringsskat og derover, eller eie en grundtaxtpligtig Bygning i Staden Kjøbenhavn til en Assurancеværdi af 4000 Rbd., eller en ikke grundtaxtpligtig til en Assuranceværdi af 6000 Rbd. Den, der har en saadan Eiendom, og har personligt Hjem i Staden, er berettiget til at tage Borgerskab, selv om han ikke er Næringsbruger, og maa da paa Grund af dette Borgerskab, som ikke giver ham nogen Ret til at drive borgerlig Næring, bære alle borgerlige Tyngder, forsaavidt han ikke maatte være særligen fritaget for samme; men hidtil har kun noget over en Snees Stykker benyttet sig af denne Maade til at erhverve Valgret og Valgbarhed. Alle Valgberettigede ere valgbare. Repræsentanternes Funktionstid er 6 Aar, i det de 6 ældste aarligen afgaae. De Beslutninger, om hvilke den samlede Communalbestyrelse, Magistraten og Borgerrepræsentationen, ere enige, gjelde ordentligviis uden videre Indstilling; og kun naar slig Enighed ikke er tilstede, eller naar Sagen angaaer en særdeles vigtig eller aldeles extraordinær Foranstaltning, skal Sagen forelægges

Justitsministeriet til Afgjørelse. Byens aarlige Budget maa ogsaa forelægges Kongen til endelig Resolution. Kjøbenhavns Borgerrepræsentanternes Forhandlinger blive offentliggjorte ved Trykken.

b) Kjøbstæderne. I de større Kjøbstæder, som have en af flere Personer bestaaende Magistrat, har Byfogden, som altid er Medlem af Magistraten, Øvrighedsmyndigheden i Justits- og Politisager, ligesom han ogsaa er den ordinaire Underdommer, og den samlede Magistrat Øvrighedsmyndigheden i alle andre Forvaltningsgrene. I de mindre Kjøbstæder, (eller omtrent i de ⅔ af samtlige Kjøbstæder), bestaaer Magistraten alene af Byfogden, som da i saa Fald tillige fører Navn af Borgemester. I de fleste Kjøbstæder er Byskriverembedet nu ogsaa forenet med Byfogedembedet. Enkelte Grene af Kjøbstædernes Forvaltning, saasom Fattigvæsen, Skolevæsen, Tilsynet med Kirkerne og Havnevæsenet, Indqvarteringsvæsen, Bygningsvæsen, o. a. dl. er overdraget til særegne Commissioner, deels bestaaende af Byens Øvrighed, deels af Byens Borgere. Pupilvæsenet, der nærmest forestaaes af nogle Borgere som Overformyndere, hører ogsaa under Magistraten. Magistraten opkræver ogsaa de kongelige Skatter, og afgiver Erklæringer til de høiere Autoriteter, i alle de Sager, i hvilke de affordres. Byens Borgere have ved deres Repræsentanter en Deel Indflydelse paa Byens Anliggender, især i økonomisk Henseende, hvorom de nærmere Forskrifter indeholdes i den almindelige Anordning af 24de October 1837 angaaende Kjøbstædernes økonomiske Bestyrelse, og i de enkelte Kjøbstæders særlige Regulativer. Enhver, der har Borgerskab, er valgberettiget; men kun den, som svarer Næringsskat til et vist Beløb, efter hvert Kjøbstad-Regulativs nærmere Bestemmelse herom, eller som eier en grundtaxtpligtig Bygning af en vis Assurancεværdi, og har taget Borgerskab, er valgbar; jfr. § 4 og § 7. I de større Byer

udvælge Borgerrepræsentanterne, hvis Antal efter Byens Størrelse er 5—18, een eller to Mænd til som borgerlige Raadmænd at tage Sæde i Magistraten, dog uden at de herfor nyde nogen Embedsindtægt.

Naar Borgerrepræsentanterne og Magistraten ikke ere enige, saa deciderer Amtmanden; og selv naar de ere enige er Amtmanden, der har Tilsyn med Communalbestyrelsen, og for hvem Byens Budget skal forelægges, berettiget til at indsende Sagen til Justitsministeriet. Sidstnævntes Afgjørelse forbeholdt, er desuden, efterat Communalbestyrelsen har afgivet sin Betænkning, alle Foranstaltninger, der ere aldeles extraordinaire eller have særligen indgribende og vedvarende Følger for Communen, for Ex. Optagelsen af Laan, Indførelsen af nye Lønninger, og Lønningsforhøielser, Pensioner, Bygningsarbeider o. a. desl. Jfr. om Grændserne for Communalbestyrelsens Virksomhed §§ 17—25. Særlig vigtige Anliggender afgjøres i Kjøbstæderne paa Raadstueforsamlinger af samtlige Borgere paa Justitsministeriets Approbation.

Det vil af det Heranførte sees, at Amtmanden har en større Myndighed med Hensyn til Kjøbstadcommunernes økonomiske Anliggender end nødvendigt synes at være, og at dette ogsaa gjelder om Magistraten, der i Reglen kun bestaaer af een eneste Person, nemlig Byfogden, i det han nemlig ved at opponere kan bringe selv de ubetydeligste Sager, hvilke Borgerne burde have Ret til selv at afgjøre, ind for Amtmanden, med hvis Anskuelser han i Reglen forud vil være bekjendt.

c) I Landdistrikterne ere Herredsfogderne og Birkedommerne den almindelige ordinaire Øvrighed i de dem anbetroede Herreder eller Birker*), og de have tillige dømmende

*) Eierne af complette Sædegaarde have dog Skiftejurisdiktion og Overformynderi paa deres Gods.

og executiv Jurisdiktion. Med Hensyn til Politivæsenet understøttes de af Sognefogderne, der kunne ansees som deres Assistenter eller Betjente*). (See Afsnittet om Retsvæsenet.) Forskjellige administrative Anliggender henhøre ogsaa under Herredsfogderne og Birkedommerne, og de have i Reglen som Overformyndere den umiddelbare Bestyrelse af Pupilvæsenet. Men hverken Herrederne eller Birkerne danne Communal-Distrikter, men de communale Anliggender ere deels fælles for hvert enkelt Sogn, deels for hvert Amt. Endnu for nogle Aar siden havde Landdistrikternes Beboere slet ingen Andeel i Communernes Bestyrelse, og det er først ved Frdg. af 13de Aug. 1841 at de have erholdt en saadan ved Indførelsen af Sogneforstanderskaber og Amtsraad, hvilke staae i Forbindelse med hinanden som overordnede og underordnede. — Hvad Sogneforstanderskaberne angaaer, da danne flere til eet Præstekald hørende Sogne, som have fælles Fattigvæsen, kun eet Sognedistrikt; men hvis de af een eller anden Grund have særskilt Fattigvæsen, saa danner hvert af dem et særegent Sognedistrikt. Sogneforstanderskabet bestaaer deels af et af Amtmanden bestemt Antal af 4—9 Medlemmer, som vælges paa 6 Aar af de dertil qvalificerede Sognemænd, deels af nogle faste Medlemmer, nemlig Sognepræsten, den eller de Lodseiere, som eie 32 Tdr. Hartkorn eller derover af Sognedistriktets Hartkorn, og paa en Maade Herredsfogden eller Birkedommeren; jfr. § 2. Til Valgret og Valgbarhed fordres, at den Paagjeldende er 25 Aar og har 1 Td. Hartkorn eller derover i Sognedistriktet i Eie eller Fæste, eller eier eller har Arvefæste paa Bygninger, som ere undergivne Arealskat, til en Assuranceværdi af 1000 Rbd. Sølv, eller har et Avlsbrug i Distriktet paa 6 Tdr.

*) Sognefogderne beskikkes af Amtmanden, som dertil skal vælge een af de redeligste og kyndigste Mænd af Almuen. I de større Sogne er der to Sognefogder. Jfr. Frdg. 11 Novbr. 1791.

Hartkorn i Forpagtning eller Leie; § 3. Sogneforstanderskabet samles ordentligviis kun 6 Gange om Aaret, nemlig hver anden Maaned; men dog tillige ogsaa ellers naar Formanden maatte finde det fornødent eller Halvdelen af Medlemmerne forlange det, eller naar Herredsfogden, eller, med Hensyn til Fattig- og Skolevæsens Anliggender, Præsten, skriftligen begjerer det. De vigtigste Gjenstande for Sogneforstanderskabernes Virksomhed ere Fattigvæsenet, Skolevæsenet, det aarlige Overslag over Udgifterne og sammes Ligning, Omsorg i Forening med Herredsfogden for Biveies Vedligeholdelse, Grundforbedring og Anlæg, og Tilsyn med Brand-Assurancevæsenet. Naar noget udenfor det, der umiddelbart hører til de gjeldende Loves Overholdelse, skal foretages i Sognedistriktets Anliggender, da skal der gives Sogneforstanderskabet Leilighed til at yttre dets Tanker, og det er ogsaa beføiet til angaaende saadanne Gjenstande at gjøre Forestilling til vedkommende Autoriteter. Jfr. §§ 14—20.

I ethvert Amt er der et Amtsraad, og i enkelte endogsaa tvende, og samme bestaaer af Amtmanden som Formand, een af Amtets Provster, som Cultusministeriet dertil udnævner, og 6 andre af Amtets Beboere udvalgte Medlemmer. Forsaavidt 500 Tdr. Hartkorn af et eller flere Lehn skulde ligge i Amtet, skulle sammes Besiddere, dog ikke flere end to, indtræde i Amtsraadet. Om Valgret og Valgbarhed forsaavidt Amtsraadene betræffer, see §§ 26—29. Amtsraadet samles i det mindste 4 Gange om Aaret. Det bestemmer hvor stort et Beløb, der aarlig skal lignes til Amtsrepartitionsfondet, og tager Beslutninger angaaende Anvendelsen af bemeldte Fond i Overeensstemmelse med Anordningerne; det bestemmer hvilke Understøttelser der i Medfør af Anordningerne kan gives af Amtsfattigkassen, og reviderer de nysnævnte tvende Fonds Regnskaber. Naar overordentlige Foranstaltninger skulle iværksættes, der ville medføre Udgifter, om end ikke for hele Amtet, saa dog for flere til Amtet

hørende Sognedistrikter, eller naar en Sag forhandles af Overbestyrelsesautoriteterne, som paa nogen betydende Maade griber ind i Amtets Oekonomi, saa skal Amtsraadets Betænkning høres. Skulde Amtmanden forøvrigt finde, at en af Amtsraadet taget Beslutning ikke er lovmedholdelig, saa er han berettiget til at suspendere samme, indtil han i saa Henseende har erhvervet nærmere Resolution. De i Amtet værende Kjøbstæder ere aldeles udenfor Amtsraadenes Virksomhed.

B. Om de lokale Autoriteter, og om Communalvæsenet i Hertugdømmerne.

a) I Stæderne. Øvrigheden i Stæderne er Magistraten, som bestaaer af 1 eller 2 af Kongen beskikkede Borgemestre*), 2 til 6 af Magistraten blandt Borgerrepræsentanterne valgte Raadmænd (Rathsverwandten), og en Stadsekretair eller Syndicus, hvis Embede i de fleste Stæder dog forvaltes af Borgemesteren. Magistraten forestaaer vel baade Administrationen og Justits- og Politivæsenet; men i de større Byer er Politivæsenet i den senere Tid dog altid overdraget som særligt Fag til een af Magistraten, og i Altona og Kiel er der ansat en Politimester som en selvstændig Embedsmand, der ikke er Medlem af Magistraten.

Enhver By har et Collegium af i Reglen 6 til 8 Borgerrepræsentanter, der i Almindelighed vælges af de Borgere, der besidde Grundeiendom, og tilkaldes af Magistraten ved Forhandlingerne over Byens communale Anliggender, ligesom Magistraten ogsaa blandt sammes Medlemmer vælger Raadmændene, naar der ikke behøves studerte Personer. Den Magistraten og Borgerrepræsentanterne overladte Communalforvaltning staaer imidlertid under Statens Opsigt, og navnlig under

*) I Frederiksstad, Rendsborg og Glückstad fører den 1ste Borgemester Titel af Præsident. I Altona er der en Overpræsident, og undertiden har der ogsaa været en saadan i Kiel.

det slesvig-holsteen-lauenborgske Cancelli, og overordentlige Udgifter, Gage-Forhøielser, og Salg af Byens Eiendomme kan ikke skee uden kongelig Resolution. Ogsaa Flækkerne have i Reglen deres Repræsentantcollegier. Over et Udkast til en ny Communalanordning for Stæderne, som Regjeringen i Aaret 1846 forelagde Stænderne, kom Man ikke til at deliberere, forbi Stænderne, som bekjendt, strax gik fra hinanden.

b) I Landdistrikterne.

I Slesvig er Herredsfogden den almindelige Øvrighed (og tillige Underdommer) paa Landet, (i enkelte Distrikter Birkefogder, Landfogder, Stallere, Lehnsfogder), og i Holsteen „Kirchspiels“ Fogderne*), hvis Distrikt kun er et Sogn, hvorfor deres Anseelse og Indtægt ogsaa er meget under en Herredsfogeds, ligesom de heller ikke ere Underdommere. I de Egne af Holsteen, hvor der ikke findes „Kirchspiels“ Fogder**), ere Underøvrighedsforretningerne deelte mellem Amtmanden og Amtsforvalteren, og Huusfogden. I Lauenborg assistere Amtsfogderne Amtet i Underøvrigheds-Forretninger; jfr. S. 515. Særegne Retsskrivere eller Aktuarer findes kun paa de færreste Steder; men i Almindelighed er Aktuarens Embede forenet med Amtsforvalterens, hvor en saadan findes, eller med et andet Oppebørselsembede. I Slesvig og i nogle Egne af Holsteen er der ansat Huusfogder til at føre Opsigt med Veiene, de offentlige Kjørsler og de offentlige Bygninger, til at yde

*) Man kan ikke godt oversætte „Kirchspielsvogt“ ved Sognefoged, forbi det sidstnævnte Ord betegner en ganske anden Stilling.

**) I Holsteen er der „Kirchspiels“ Fogder, men ikke Huusfogder, i Nord- og Syd-Ditmarsken, Pinneberg og Ranzau, og i Rendsborg, Segeberg og Steinborg Amter; i de øvrige Amter (de forhen plönske og fiorfyrstelige Amter) Huusfogder, men ikke Kirchspielsfogder. I de adelige Godsdistrikter, paa Klosternes Gods og i Koegene er der naturligviis hverken Huusfogder eller Kirchspielsfogder. Disse sidste findes slet ikke i Slesvig, hvorimod der i alle Egne af dette Hertugdømme findes Huusfogder.

Amtsforvalteren Bistand ved Oppeborslerne, til at deeltage i Forstbestyrelsen m. a. m. desl. jfr. Instrux 31 Octbr. 1813. Hvor der i Holsteen ikke er nogen Huusfoged ansat have „Kirchspiels-Fogderne de dem paaliggende Forretninger. De enkelte i Haderslev Amt ansatte Ridefogder ere væsentligst Oppeborselsbetjente. I Slesvig er der i mange Egne Sognefogder af samme Art som i Danmark; og de findes ogsaa i de to andre Hertugdømmer, men under andre Navne, saasom Bondefogder, Aufsichtsmänner, Sabbatsvögte, Wröger, og i Lauenborg Bauermeister. Som Undtagelse fra det Heranførte bemærkes, at paa Klostergodserne ere Klostrets Provster (Prælaterne), som vælges af Ridderskabet paa Conventerne, Øvrighed; og paa de adelige Godser Besidderen selv, med mindre det er Retssager, hvilke henhøre under Godsets Justitiarius („Gerichtshalter"), som Godseieren vælger, dog med kongelig Approbation. Jfr. 2den Deel S. 123.

Nogen almindelig Landcommunalforfatning eller Communalforordning findes ikke i Hertugdømmerne, og over et Udkast til en saadan Anordning, som Regjeringen i Aaret 1846 forelagde Slesvigs og Holsteens Stænderforsamlinger kom Man slet ikke til at deliberere, fordi Stænderne, som bekjendt, i deres politisk-fanatiske Ustyrlighed opløste sig kort efter deres Sammentrædelse. Communalvæsenet er saavel i Slesvig som i Holsteen i en meget ufuldkommen Tilstand, ja i enkelte Egne findes der saagodtsom slet ingen Communalvirksomhed. Kraftigst er Communalvæsenet i de octroyerede Koege, og i Landskaberne. I Amterne er det derimod kun svagt. Imidlertid findes der dog næsten overalt Amtsrepræsentanter under Navn af Amtsvorsteher, Amtsgevollmächtigten, Amtsdeputirten, Amtshöftmänner, o. a. desl., som skulle vaage over Amtets Interesser og efter bedste Evne søge at fremme samme og at controllere Embedsmændene. De Emolumenter, som de herfor

nyde, ere yderst ubetydelige, hvad der gjælder om alle Communalembedsmænd i Hertugdømmerne. I Almindelighed ere de valgte paa et Aar, og det i Reglen af Amtmændene, og dette sidste har havt til Følge at de paa mange Steder ere sunkne ned til at blive et Slags Assistenter for Embedsmændene, og om Amterne Haderslev, Lygumkloster, Sønderborg, Norborg, Flensborg, Gottorp, Hütten, Ranzau, Segeberg, Rethwisch og Eismar, skal Man saaledes kunne sige, at de saagodtsom ingen Amtsrepræsentation have. Da Tidsaanden imidlertid er gunstig for Communallivets Udvikling, saa maa det antages at det gaaer fremad i saa Henseende. I Amterne Pinneberg, Travendal og Rendsborg har et friere Communalliv bevaret sig fra ældre Tid af; og i Amterne Trittau, Reinbeck, Tremsbüttel, Reinfeld, Plöen og Ahrensboeck er det opkommet i den nyere Tid.

Herrederne, Sognene og Landsbyerne danne i mange Egne en Art Communer, men der finder den forskjelligste Indretning Sted paa de forskjellige Steder, hvilket allerede kan skjønnes af de mangfoldige forskjellige Benævnelser, som Communalrepræsentanterne have, saasom „Gevollmächtigte, Sandemænd, Dorfgeschworne, Gemeinsleute, Zwölfmänner, Hauptleute, Höftmänner m. fl. a. Deres væsenligste Virksomhed er i Reglen at haandhævde Communens Rettigheder og Interesser lige over for Embedsmændene. I Landsbyerne bestaaer Communalvirksomheden kun i at en „Aeltermann“ eller Bondefogden kalder Landsbyens Mænd sammen til et „Bauersprache“, og udfører deres Beslutning. Paa slige „Bauersprachen“ (eller, som de i en Deel af Haderslev Amt kaldes, „Grandestevner“), bekjendtgjøres ogsaa Forordninger og Befalinger. Flere Herreder, Sogne og Landsbyer have imidlertid slet ingen Communalrepræsentation.

De adelige Klostres og Godsers fælles Interesser repræsenteres ved den under 27de April 1778 bevilligede, af

6 Medlemmer og en Præsident bestaaende „vedvarende Deputation“, (der vælges af det possessionerte Ridderskab, og foruden at repræsentere sammes særlige Interesser danner Organet mellem Regjeringen og samtlige Godseiere), og ved tvende Plenarforsamlinger, een af de ridderskabelige og een af de ikke ridderskabelige Godsbesiddere. For hvert af de 8 adelige Godsdistrikter er der paa 5 Aar valgt en Distriktsdeputeret, der besørger de Communalanliggender de have tilfælles, hvilke imidlertid kun ere faa (jfr. 2 D. S. 126), da hvert af de adelige Godser maa ansees som en Commune for sig, som repræsenteres af Godseieren, hvorfor Man ogsaa kun temmelig uegenlig kan ansee de adelige Godsdistrikter for store Communer. (Jfr. Biernatzkis Volksbuch 1845 S. 163—65.).

I de følgende Afsnit om Finantsvæsenet, Retsvæsenet, Kirkevæsenet, Forsvarsvæsenet og Velfærdspolitiet ville en Deel lokale Forvaltningsautoriteter nærmere blive omtalte, (jfr. Registret), ved hvilke det ikke vilde være hensigtsmæssigt at dvæle i denne Afdeling, hvis Formaal kun er at give en almindelig Oversigt over Forvaltnings-Organismen i den danske Stat, hvilken vilde blive forstyrret ved altfor megen Detaille.

Anden Afdeling.

Om de enkelte Forvaltningsgrene.

Første Afsnit.

Om Finantsvæsenet, eller om Statens Indtægter og Udgifter, og hvad dermed staaer i Forbindelse.

A. Oversigt over Totalsummen af Indtægterne og Udgifterne i de 6 sidste Aar, og over Balancen mellem samme, eller om Finantsernes nærværende Tilstand i Almindelighed.

Da Provindsialstænderne for 12 Aar siden begyndte deres Virksomhed, og strax underkastede Statens Indtægter og Ud-

giftet en grundig Undersøgelse, kunde Man ikke tænke paa vore Finantser uden med Mismod. Istedetfor at Statsgjelden efter Finantsplanen af 9de Februar 1816 skulde formindskes med over 1 Million aarligen, var den tiltaget betydeligt, og medens den i Aaret 1816 var nedbragt til 116½ Million, udgjorde den i Aaret 1836, uagtet vi i Mellemtiden havde havt den dybeste Fred, c. 127 Millioner, (foruden en Gjeld paa 18½ Millioner til Banken), og selv om Man aldeles vilde ophøre med at afbetale noget paa denne Gjeld og lade sig nøie med at forrente den, og selv naar Man ansatte de uforudseelige og ubestemte Udgifter, som nu stedse i vore Budgetter ansættes til 800,000 Rbd., til 100,000 Rbd., saa vilde Statsindtægterne ikke ganske dække Udgifterne; og dette allerede i og for sig mørke Billede blev endnu dunklere ved at Man dengang ikke havde Offentlighed i Finantserne, og saaledes ikke kunde skue Faren lige i Øinene, hvilket naturligviis hos det større Publikum bevirkede at Man dannede sig overdrevne Forestillinger om dens Størrelse. Nu er alt dette ganske anderledes. Vi have senere havt en Række af gunstige Aar, især i det sidste Qvinqvennium, og saavel hvad der i en tidligere Tid er virket for Almeen-Oplysnings Udbredelse, som forskjellige nyere Reformer, har i stedse tiltagende Grad baaret sin Frugt. Statsindtægterne, især de indirekte Afgifter, ere derfor indflydte i stedse rigere Maal i det Offentliges Kasser, og uagtet der aarligen gjøres større Afdrag paa Statens Gjeld end de derom fastsatte Regler fordre, har Man i de senere Aar bestandigen havt et Overskud, ved hvis Hjelp Man baade har forøget det i Aaret 1838 dannede deels disponible deels let realisable Reservefond for Statskassen*), som den 1ste Januar 1847 udgjorde

*) Reservefondet blev grundlagt ved at Man tog 3,328,000 Rbd. af den betydelige Kassebeholdning til samme, og derpaa opførte dette Fond blandt Aktiverne.

6,267,641 Rbd., og Kassebeholdningen (i Finantskassen, Statsgjeldskassen og Generalpostkassen), der til samme Tid udgjorde 8,084,298 Rbd. foruden 642,129 Rbd., som var leveret til Mynterne, men ikke endnu erholdt afleveret igjen i udmyntet Tilstand. Finantsernes Tilstand, om hvilken de siden Aaret 1841 aarligen udgivne Budgetter og Regnskabsoversigter give en saa detailleret Oplysning*), at der neppe er nogen Stat, der har en større Finantsernes Offentlighed, var saaledes ved det slesvig-holsteenske Oprørs Udbrud i Foraaret 1848 særdeles tilfredsstillende, og det kan saaledes haabes, at selv den ved Oprøret foranledigede Krig ikke vil i nogen foruroligende Grad forværre den.

Skjøndt den usagkyndige Læser af dette Skrift kun ved Gjennemlæsningen af den i det Følgende anførte, mere i det Enkelte gaaende Fremstilling af vort Finantsvæsen, vil kunne komme til klarere Anskuelse heraf, og skjøndt Man ikke godt af Totalsummer kan danne sig nogen paalidelig Forestilling om et Lands Finantsvæsen, saa vil Forfatteren dog, da Mange kun bryde sig om nogle enkelte Hovedtal, og da en kort Oversigt ogsaa nu og da kan tjene den Sagkyndige til Brug, anføre en saadan, ledsaget af nogle Bemærkninger.

---

*) Budgettet meddeler Udkast over den Størrelse, som Man antager at de forskjellige Indtægter og Udgifter ville have i det kommende Aar, og Regnskabet meddeler Underretning over hvad de i Virkeligheden have beløbet sig til i det næstsidste af de tilbagelagte Aar. Normalreglementet, hvis Ansættelser bestandigen findes vedføiet Budgetsummerne, viser det Beløb, hvortil det i Aaret 1841 blev bestemt at Udgifterne efterhaanden skulde nedbringes (jfr. Reskript 11 April 1841, der danner Indledningen til Budgettet af 1841); men ligesom dette Normalreglement allerede oprindeligen i Aaret 1841 saagodtsom var uden Betydning hvad Indtægterne angaaer, er det efterhaanden de facto blevet det ogsaa hvad Udgifterne angaaer.

Indtægter.

	1841.	1842.	1843.	1844.	1845.	1846.
	Rbd.	Rbd.	Rbr.	Rbd.	Rbr.	Rbd.
Domaine-, Forst- og Jagt-Intrader (Netto)	1,574,325	1,561,846	1,585,518	1,570,954	1,660,005	1,688,277
Told- og Consumtions-Intrader (Netto)..	4,415,189	4,499,897	4,578,118	4,963,889	5,088,424	5,411,122
Stempelpapirs-Intrader (Netto).........	456,868	493,297	480,807	516,060	541,905	595,656
Departements- og Rets-Sportler........	295,343	290,262	286,228	264,459	287,439	287,998
Andre Skatter og Afgifter.............	5,571,274	5,890,477	5,858,535	5,587,402	5,706,508	5,774,065
Øresunds- og Strømtold (Netto).......	2,024,406	1,843,677	2,088,586	2,125,677	2,165,998	1,971,150
Tallotteriet (Netto)..................	305,121	615,047	475,702	259,178	216,768	317,000
Postvæsenets Overskud.................	239,037	246,467	255,366	229,625	242,044	300,018
Overskud fra Hertugdømmet Lauenborg..	167,187	150,058	295,427	265,529	250,218	233,396
Renter af Activerne................ ..	587,740	543,955	594,119	595,088	614,841	582,887
En Deel Indtægter af forskjellig Art....	420,053	290,022	301,237	374,459	488,340	498 499
	16,056,543	15,925,005	16,739,638	16,702,829	17,262,885	17,660,068

Udgifter.

	1841.	1842.	1843.	1844.	1845.	1846.
	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.
Udgifter ved Hoffet og de kongelige Slotte	870,159	861,914	884,729	875,591	849,039	934,639
Apanager........................	541,531	552,155	532,190	550,415	520,519	513,715
Departement for udenlandske Sager	328,406	331,648	283,113	335,981	288,639	301,211
Videnskab og Kunst i forskjellig Retning, Bidraget til Theatret til Exempel medregnet ...	242,369	271,107	291,989	285,265	298,318	309,513
Hele den indre Civil-Forvaltning, og alle de i Forbindelse med samme staaende Foranstaltninger og almeennyttige Indretninger	1,520,363	1,631,810	2,052,280	2,360,708	2,220,048	2,369,228
Forsvarsvæsen: Landetaten............	3,046,772	2,910,141	2,953,234	3,175,017	3,205,789	3,318,534
— — Søetaten	1,120,000	1,120,000	1,020,890	1,021,000	1,021,000	1,021,000
Pensioner og Understøttelser	1,268,254	1,407,099	1,552,247	1,493,720	1,473,561	1,464,068
Statsgjeldens Forrentning og Afbetaling .	6,165,848	6,024,936	5,688,880	5,860,763	6,078,683	6,375,304
Uforudseelige og ubestemte Udgifter......	696,589	798,576	574,299	884,872	682,482	619,745
	15,795,235	15,909,386	15,833,851	16,842,827	16,783,023	17,221,957

	Indtægt.	Udgift.	Overskud.
1841	16,056,543	15,795,285	261,308
1842	15,925,005	15,909,386	15,619
1843	16,739,638	15,833,851	905,787
1844	16,702,329	16,342,827	359,502
1845	17,262,385	16,783,023	479,362
1846	17,660,068 *)	17,221,957	438,111
	100,345,968	97,886,279	2,459,689
I Gjennemsnit..........	16,724,328	16,314,380	409,948

*) I Aaret 1602 udgjorde hele Statens, (Danmarks og Norges) Indtægter kun 411,000 Rdlr., men afgave endda et Overskud over Udgifterne af 16,409 Rdl. (Minerva 1786 S. 740); i et Finantsbudget for Aaret 1692 anslaaes de til 1,908,887 Rdlr. (Nyt hist. Tidsskr. 2det Bind 1ste Hefte S. 258; jfr. den forøvrigt lidet paalidelige Riegels Chr. 5tes Historie S. 715, 697 og 138); i Aarene 1731—1746 udgjorde Statsindtægterne i Gjennemsnit 4,200,000 Rdlr. Cour., og i Aarene 1761—1765 7 Millioner, og holdt sig længe omtrent paa dette Standpunkt, og beløb sig endnu i Aaret 1787 kun til 7,746,000 Rdlr. (jfr. Nathansons Statshuusholdning 2den Udg. S. 291, 336, 360 og 311, hvor Indtægterne for hvert af Aarene 1731—1771 og 1787—1799 findes opgivne særskilt for Danmark, Norge og Hertugdømmerne). I den heldige Periode som Landet havde mod Slutningen af det forrige og Begyndelsen af det nærværende Aarhundrede tiltog Indtægterne derimod betydeligen, og udgjorde i Aaret 1799 for Danmark, Norge og Hertugdømmerne c. 9,600,000 Rdlr. Cour. eller 15,360,000 Rbd., og i Aaret 1806 vare de stegne til c. 13 Millioner Rdlr. Cour., eller c. 23 Millioner Rbd., og endnu i Aaret 1813 anslog man dem til 20,680,000 Rbd. Sølv Værdi. Norges Tab formindskede imidlertid Aaret efter Statsindtægternes Totalbeløb med c. ¼, og i de nærmest paafølgende tunge Aar, aftog Indtægterne for Kongeriget og Hertugdømmerne betydeligt, og endnu i Aaret 1835 anslog man kun Statsindtægterne, efter et Gjennemsnit af Qvinqvenniet 1829—1833, til i alt 18,945,000 Rbd. Hvorledes de senere ere tiltagne, vil sees af den ovenanførte Opgivelse. Det fremgaaer heraf, at vi mere skylde vor særdeles gode Finantsstatus og store aarlige Overskud til at Udgifterne ere holdte inden visse Grændser, end til Indtægterne, som vi

Tager Man derimod kun et Gjennemsnit af de 3 Aar 1844, 1845 og 1846, saa faaer Man et Beløb af 17,374,927 Rbd. for Statskassens aarlige Indtægt, hvoraf

8,724,000 Rbd. hidrører fra Kongeriget
c. 2,430,000 Rbd. fra Hertugdømmet Slesvig*)
c. 2,700,000 Rbd. fra Hertugdømmet Holsteen
250,000 Rbd. fra Hertugdømmet Lauenburg

og Resten fra Øresundstolden, Renterne af Aktiverne, og fra Postvæsenets og den slesvig-holsteenske Canals Overskud.

Den Nettoindtægt af c. 844,000 Rbd., som Finantserne havde i Aaret 1846 ved Salget af de ostindiske Besiddelser, er ikke medtaget her, forbi den er aldeles tilfældig, og forbi Hensigten med de meddeelte Tal, er at vise hvad Indtægtsbeløb Man omtrentligen kan gjøre Regning paa. Forskjellige Poster, som i Realiteten ikke kunne ansees som Indtægter eller Udgifter ere derfor heller ikke medtagne**). Som Følge heraf ere

have havt lige saa rigelige i en tidligere Periode, i hvilken vore Finantsers Forfatning ingenlunde var saa glædelig som nu, hvad Afsnittet om Statsgjelden nærmere vil udvise. Jfr. Noten S. 538.

*) I Finants-Regnskabernes Oversigter ere de forskjellige Indtægts- og Udgiftsbeløb for Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen som oftest opførte under eet, og det har kostet Forfatteren megen brydsom Regnen at gjennemføre sin Beslutning i den her meddeelte Oversigt over vore finantsielle Forhold, at anføre Beløbene særskilt for hvert af Hertugdømmerne, og stundom har der ikke været anden Udvei end at dele den for een eller anden Post anførte Sum og sætte den ene Halvdeel paa Slesvigs og den anden paa Holsteens Conto. Nogen større Afvigelse fra Virkeligheden end af nogle enkelte Procent vil herved imidlertid neppe være fremkommet i Totalsummerne.

**) Navnligen: »Afdraget mere paa Activer end udgivet til nye Activers Erhvervelse« (i Aaret 1844 endog 732,000); og »Verfurindtægter oversteget Versurudgifter«; og paa Udgiftssiden »udbetalt mere i Forskud end afdraget paa Forskud,« »udgivet mere til nye Activers Erhvervelse end afdraget paa ældre« og »Versurudgifter

Recapitulationssummerne i de aarligen offentliggjorte Regnskaber, saavel hvad Indtægten som hvad Udgiften betræffer, vel i flere enkelte Aar ikke saa lidet større end her i den ovenanførte Tabel er angivet, (hvad de i nedenstaaende Note anførte Tal nærmere udviser); men for samtlige de 6 herombandlede Aar tilsammen udgjør det dog kun en Forhøielse af Indtægt og Udgift af i alt c. 2 Millioner, og paa Totalsummen af Overskuddet i disse 6 Aar har det saagodtsom ingen Indflydelse. I Budgetterne og Regnskaberne ere de forskjellige Poster ordnede efter de Collegier, under hvilke de høre; men da Collegierne nu deels ere og deels ville blive ophævede, saa er en anden Fremstillingsmaade lagt til Grund for ovenstaaende Tabel, og de Indtægter og Udgifter, som efter deres Natur høre sammen, sammenstillede, uden Hensyn til at de høre under forskjellige Collegier eller Ministerier. — Den Maade, paa hvilken Finantsregnskabet er ført (og maaskee maa være ført), vanskeliggjør forøvrigt i det Hele taget i høi Grad Udarbeidelsen af en concentreret Oversigt til Brug for en Haandbog som denne; og ved nøie at gjennemspille Regnskaberne vilde Man saaledes nok finde Leilighed til at gjøre en Deel smaa Udsættelser saavel ved Indtægt og Udgift, som ved Overskudsrubrikken, i den ovenanførte Tabel;

---

overstegat Bersurindtægter.« — Recapitulationssummerne for Indtægt og Udgift i de aarligen bekjendtgjorte Regnskaber have været:

	Indtægt.	Udgift.	Overskud.
1841	16,169,171	15,860,722	308,449
1842	15,946,362	16,193,620	÷ 247,258
1843	16,788,143	16,480,880	307,263
1844	17,522,962	16,362,794	1,160,169
1845	17,369,010	17,066,340	302,669
1846	18,502,961	17,862,034	640,927
	102,248,609	99,776,390	2,472,219

Tager Man derimod kun et Gjennemsnit af de 3 Aar 1844, 1845 og 1846, saa faaer Man et Beløb af 17,374,927 Rbd. for Statskassens aarlige Indtægt, hvoraf

8,724,000 Rbd. hidrører fra Kongeriget
c. 2,430,000 Rbd. fra Hertugdømmet Slesvig*)
c. 2,700,000 Rbd. fra Hertugdømmet Holsteen
250,000 Rbd. fra Hertugdømmet Lauenburg

og Resten fra Øresundstolden, Renterne af Aktiverne, og fra Postvæsenets og den slesvig-holsteenske Canals Overskud.

Den Nettoindtægt af c. 844,000 Rbd., som Finantserne havde i Aaret 1846 ved Salget af de ostindiske Besiddelser, er ikke medtaget her, forbi den er aldeles tilfældig, og fordi Hensigten med de meddeelte Tal, er at vise hvad Indtægtsbeløb Man omtrentligen kan gjøre Regning paa. Forskjellige Poster, som i Realiteten ikke kunne ansees som Indtægter eller Udgifter ere derfor heller ikke medtagne**). Som Følge heraf ere

---

have havt lige saa rigelige i en tidligere Periode, i hvilken vore Finantsers Forfatning ingenlunde var saa glædelig som nu, hvad Afsnittet om Statsgjelden nærmere vil udvise. Jfr. Noten S. 538.

*) I Finants-Regnskabernes Overssigter ere de forskjellige Indtægts- og Udgiftsbeløb for Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen som oftest opførte under eet, og det har kostet Forfatteren megen brydsom Regnen at gjennemføre sin Beslutning i den her meddeelte Overssigt over vore finantsielle Forhold, at anføre Beløbene særskilt for hvert af Hertugdømmerne, og stundom har der ikke været anden Udvei end at dele den for een eller anden Post anførte Sum og sætte den ene Halvdeel paa Slesvigs og den anden paa Holsteens Conto. Nogen større Afvigelse fra Virkeligheden end af nogle enkelte Procent vil herved imidlertid neppe være fremkommet i Totalsummerne.

**) Navnligen: »Afdraget mere paa Activer end udgivet til nye Activers Erhvervelse« (i Aaret 1844 endog 732,000); og »Versurindtægter oversteget Versurudgifter«; og paa Udgiftssiden »udbetalt mere i Forskud end afdraget paa Forskud,« »udgivet mere til nye Activers Erhvervelse end afdraget paa ældre« og »Versurudgifter

Recapitulationssummerne i de aarligen offentliggjorte Regnskaber, saavel hvad Indtægten som hvad Udgiften betræffer, vel i flere enkelte Aar ikke saa lidet større end her i den ovenanførte Tabel er angivet, (hvad de i nedenstaaende Note anførte Tal nærmere udviser); men for samtlige de 6 heromhandlede Aar tilsammen udgjør det dog kun en Forhøielse af Indtægt og Udgift af i alt c. 2 Millioner, og paa Totalsummen af Overskuddet i disse 6 Aar har det saagodtsom ingen Indflydelse. I Budgetterne og Regnskaberne ere de forskjellige Poster ordnede efter de Collegier, under hvilke de høre; men da Collegierne nu deels ere og deels ville blive ophævede, saa er en anden Fremstillingsmaade lagt til Grund for ovenstaaende Tabel, og de Indtægter og Udgifter, som efter deres Natur høre sammen, sammenstillede, uden Hensyn til at de høre under forskjellige Collegier eller Ministerier. — Den Maade, paa hvilken Finantsregnskabet er ført (og maaskee maa være ført), vanskeliggjør forøvrigt i det Hele taget i høi Grad Udarbeidelsen af en concentreret Oversigt til Brug for en Haandbog som denne; og ved nøie at gjennempille Regnskaberne vilde Man saaledes nok finde Leilighed til at gjøre en Deel smaa Udsættelser saavel ved Indtægt og Udgift, som ved Overskudsrubrikken, i den ovenanførte Tabel;

oversteget Versurindtægter.« — Recapitulationssummerne for Indtægt og Udgift i de aarligen bekjendtgjorte Regnskaber have været:

	Indtægt.	Udgift.	Overskud.
1841	16,169,171	15,860,722	308,449
1842	15,946,362	16,193,620	÷ 247,258
1843	16,738,143	16,430,880	307,263
1844	17,522,962	16,362,794	1,160,169
1845	17,369,010	17,066,340	302,669
1846	18,502,961	17,862,034	640,927
	102,248,609	99,776,390	2,472,219

men da samme sikkert ikke vilde i Alt fremkalde en Gjennemsnitsforskjel af nogle Procent, saa har Forfatteren ikke troet at burde underkaste sig det brydsomme Regneri, som vil være fornødent, naar sligt ganske skulde undgaaes, især da slige finantsielle Oversigtstal dog ikke kunne benyttes til andet end til et Skjøn, eller betragtes som andet end som en Approximation til Virkeligheden, da der ligger saa meget skjult i sligt et Hovedtal, at det stundom slet ikke viser hvad det skulde*). Den enkelte Læser, der maatte have

---

*) Forfatteren skal tillade sig at oplyse dette med et Exempel. I Regnskabsoversigten for 1846 hedder det at Overskuddet for 1846 af Forst- og Jagtindtrader i Kongeriget var 31,367 Rbd.; men det virkelige contante Overskud var 116,346 Rbd., (og naar dertil lægges Deputaterne til Hoffet etc., hvis Værdi angives til 41,815 Rbd., saa var altsaa det sande Overskud 168,161 Rbd.); og det er kun ved at Man af disse 116,346 Rbd. har brugt 35,801 Rbd. til Indkjøb af et Par Skove, og 26,130 Rbd. til Indkjøb af Brænde til Hoffet og Collegierne, at det contante Overskud er nedbragt til 54,414 Rbd., hvilken contante Indtægt for Forstaaret 1845/1846 dog kun for Calenderaaret 1846 udgjør 31,367 Rbd. Sligt lader sig imidlertid dog forklare for Læseren paa sit Sted, kun at det optager en Deel af den Plads, med hvilken Forfatteren har Grund til at vise sig meget sparsom, for at hans Haandbog ikke skal blive for stor, og kun at det fordrer en Opmærksomhed hos Læseren, hvilken de Færreste have Lyst til at anvende; men naar Man nu gaaer videre og siger: Hvad der er afgivet i Deputater eller anvendt til Brænde-Indkjøb bør overføres deels paa Hofholdningens og deels paa Civilforvaltningens Udgiftsconto, saa bliver Svaret: dette lader sig ikke gjøre; thi Regnskabet indeholder ikke de i saa Henseende fornødne Oplysninger, men ville først for Fremtiden gjøre det, da Hofkassen nu skal betale Hoffets Brænde, og Finantskassen Collegiernes. Forfatteren anfører iøvrigt ikke dette for at fremsætte nogen Anke over Regnskabet, (dertil kjender han for vel de Vanskeligheder der ere forbundne med slige Arbeider), men kun for med Sætningen ultra posse nemo obligatur at værge sig mod den Anskuelse, at han ikke med tilbørlig Omhu ved de heranførte Angivelser skulde have sondret hvad der burde sondres og forenet hvad der burde forenes, i hvilken Henseende Manglen paa Plads til at gjøre nødvendige men udførlige Forklaringer, der desuden vilde forstyrre Oversigten, ofte har været til Hinder.

speciel Interesse for Sligt, gjøres opmærksom paa en i Nr. 54 og 55 af Folkeblader for 1847 meddeelt critisk Betragtning af Finantsregnskabs-Oversigtens Form. En Bemærkning, som imidlertid ikke maa lades ufremsat, er, at saavel Statsindtægterne, som Statsudgifterne i Virkeligheden ere meget større end efter Regnskabsoversigternes ligefremme Udvisende. Medens Finantsregnskabet nemlig naturligviis i sin Heelhed er et Brutto-Regnskab, indeholde enkelte af de vigtigste Oversigtstal kun Nettoen af den paagjeldende Indtægt, efter Fradrag af de forlods aftrukne Udgifter, (hvilke til Exempel for Vestindiens Forvaltning udgjøre mellem 5 til 600,000 Rbd., medens Nettoen af Indtægterne fra Vestindien i Reglen kun er ringe og ofte slet ingen); og om dette end maa ansees for rigtigt hvor Staten optræder som Næringsdrivende (f. Ex. ved at holde et Hazardspil som Lotteriet, eller ved at eie Jordegods, Skove etc. etc.), saa kan det dog nok neppe ansees for rigtigt ved saadanne Poster som Indtrader fra Lauenborg og Vestindien, da hvad sammes Forvaltning koster ligefrem er en Statsudgift, og da Størstedelen af hvad de indbringe udgjør en Deel af det Totalbeløb, som Statens Befolkning udreder til Bestridelsen af Statens Fornødenheder; og det samme gjelder jo ogsaa om Toldindtraderne og Consumtionen, der ligeledes i Regnskabsoversigterne kun ere anførte med deres Netto-Beløb, og om den slesvig-holsteenske Canal m. a. m. dl. Vilde Man forvandle Regnskabsoversigterne til et Brutto-Regnskab heelt igjennem, saa vilde saavel Indtægts- som Udgiftsbeløbets Totalsum derved erholde en Forøgelse af c. 3 Millioner aarlig. Dertil kommer endelig at mange offentlige Stiftelser og Indretninger, som Man i ethvert Fald maatte have, og hvis samtlige Udgifter Staten altsaa maatte bestride, naar de ingen Formue havde, (f. Ex. Universitetet, de lærde Skoler, o. m. a.) besidde store Midler, hvilket ogsaa i mindre Grad gjelder om

35*

forskjellige Administrationsgrene, hvis separate Fonds ikke endnu ere inddragne. — Om hvad Nationen yder ved Udredelsen af Communalafgifterne, som i det Hele taget kun anvendes til Localforvaltningen, er handlet i det Følgende.

Medens Man paa den ene Side saaledes med Rette kan sige at Statens Udgifter ere meget større end efter Tallenes ligefremme Udseende, saa kan Man imidlertid ogsaa paa den anden Side sige at Statsudgifternes Totalsum ikke har været saa stor i de enkelte Aar, som Tallene udvise. Hvad der nemlig er afdraget mere paa Statsgjelden, end de derom fastsatte Bestemmelser fordre, maa nemlig egentlig drages fra, og dette er hvad det Følgende nærmere vil udvise, meget betydeligt; og Statsudgifterne ere derfor heller ikke tiltagne saa meget i det herombandlede Sexennium, som Man af de ovenanførte Tal skulde tro, men kun stegne 1,200,000 Rbd. i samme, og kun 1,600,000 Rbd. i de 15 sidste Aar, uagtet de stedfundne Gageforhøielser, Reformerne i Collegierne, og Landetatens Omorganisation. Forøvrigt maa Man ikke blot see paa Totalsummerne, da en god Oekonomi ikke bestaaer i at give saa lidt ud som muligt, men i at faae det størst mulige Vederlag for hvad Man udgiver; eller alene see paa Forandringerne i Totalbeløbet; thi naar til Ex. Indtægten af Tallottoriet aftager og Indtægten ved Afgiften paa Forbruget af en Luxusgjenstand tiltager lige saa meget, eller naar Apanagerne og det udenlandske Departement koste c. 60,000 Rbd. mindre end hidtil, og den paa Videnskab og Kunst anvendte Sum er blevet forøget med et lige Beløb, saa sees ingen Forandring paa Totalsummen; men det Man skal see paa er de enkelte Poster og de med samme foretagne Forandringer; og Oversigter, som den heranførte, vise derfor i Realiteten kun Lidet.

Det aarlige Overskud er saaledes i Virkeligheden langt

større end Man af de anførte Tal skulde tro. Hvad der er anvendt mere til Statsgjeldens Forrentning og Afbetaling end det fastsatte Beløb af 5,100,000 Rbd. er nemlig aabenbart Overskud; og dette udgjorde

i Aaret	1841	. . . .	1,065,848
	1842	. . . .	924,936
	1843	. . . .	588,880
	1844	. . . .	760,763
	1845	. . . .	978,633
	1846	. . . .	1,275,304
			5,594,364 Rbd.

og den nominelle Overskudssum for disse 6 Aar, nemlig 2,459,689 Rbd. (jfr. S. 531) stiger herved til et Beløb af, med runde Tal, 8,050,000 Rbd. Naar Man nu ogsaa herfra drager de 844,000 Rbd., som Salget af de ostindiske Besiddelser i Aaret 1846 indbragte i Nettoindtægt, og som samme Aar blev anvendt til Afbetaling paa Statsgjelden, og 218,000 Rbd. for den Formindskelse Aktiverne have lidt i disse 6 Aar, samt for Salg af Domainegods efter Calcule ½ Million, og 6 Aars Rente af den Udgift og Forøgelse af Statsgjelden af tilsammen c. 2,300,000 Rbd., som Indløsningen af Toldprivilegierne foraarsagede, med hvilken Man har tilkjøbt sig en Forøgelse af Toldindtægten for Hertugdømmerne, saa bliver dog noget nær henimod 6,000,000 Rbd. tilbage, eller i Gjennemsnit et Overskud af henimod 1,000,000 Rbd. aarlig, medens vi jo allerede maatte have været meget tilfredse naar vi kunde bestride alle Udgifter, forrente Gjelden, og gjøre de eengang bestemte aarlige Afdrag paa samme*).

*) Totalindtægten af de danske Provindser, (som i den nyere Tid er tiltaget i et meget stærkere Forhold end Totalindtægten fra Her-

Det nysnævnte Overskuds Beløb maa ikke blot søges i Statsgjeldens Formindskelse, men ogsaa i Forøgelsen af Kassebeholdningen, som i det heromhandlede Tidsrum er tiltaget omtrent 2½ Million, i det samme nemlig den 1ste Januar 1841 udgjorde 6,223,419 Rbd., men senere efterhaanden bestandig er tiltaget, og den 31te Decbr. 1846 beløb sig til 8,726,427 Rbd., hvoraf de 642,129 Rbd. dog var afleveret til Ommyntning, og ikke endnu ved Regnskabets Slutning modtaget tilbage i udmyntet Tilstand.

Det vil af det Foranførte sees, at der er al Grund til at glæde sig over de danske Finantsers nærværende Tilstand, og

---

tugdømmerne), er imidlertid dog slet ikke større nu, end den var i den blomstrende Periode, som gik forud for Krigen. I Aaret 1806, det eneste om hvilket Kundskab haves, udgjorde Indtægten af de danske Provindser, (efter Fradrag af Postindtægter og nogle smaa Indtægter, i alt udgjørende et Beløb af 181,281 Rdl.), efter Vogts Oversigt over det danske Monarkies Statsvæsen, 6,222,856 Rdl. Cour., eller henved 10 Millioner Rbd., og i Aaret 1846 udgjorde den, naar Udgifterne ved Toldvæsenet tillægges, men Domaineindtægterne fradrages, (i det Vogts Angivelse nemlig indeholder Bruttoen af Told- og Consumtionsintraderne, men ikke medtager Indtægterne af Statens Eiendomme) 9,739,038 Rbd.

At Totalindtægten af de danske Provindser er tiltaget over 50 Procent i de sidste 12 Aar, og at den er tiltaget i et meget betydelig stærkere Forhold end Indtægten fra Hertugdømmerne, vil sees af følgende Angivelser:

	Totalindtægten fra de danske Provindser	Totalindtægten fra Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen
var i Aaret 1835 (efter Gjennemsnit af de 5 Aar 1829—1833) anslaaet til	Rbd. 6,195,000	Rbd. 4,237,000
Udgjorde 1841	7,698,750	5,155,236
1842	7,819,553	5,248,777
1843	8,035,667	5,441,601
1844	8,321,036	5,074,500
1845	8,614,590	5,167,808
1846	9,235,282	5,264,329.

at der er al Anledning til at haabe at Finantserne, hvis den i Anledning af Oprøret i Hertugdømmerne udbrudte Krig ikke skulde medtage samme alt for stærkt, snart ville see sig i Stand til at undvære forskjellige uhensigtsmæssige Indtægter, navnligen de, som haves af Tallotteriet, Lastepenge, og Udførselstold paa Landets Produkter.

B. Om Statens Indtægter, og hvad med samme staaer i Forbindelse.

Da der i det Foregaaende S. 529 ff. er handlet om Statsindtægterne i Almindelighed, kunne vi strax skride til nærmere at omtale sammes enkelte Afdelinger.

1) Domaineindtægter.

Denne Klasse af Indtægter have udgjort*):

	1841	1844	1845	1846	
	Netto Rbd.	Netto Rbd.	Netto Rbd.	Brutto Rbd.	Netto Rbd.
Kongeriget	118,000	199,000	214,000	419,000	337,000
Slesvig	646,000	624,000	635,000	655,000	620,500
Holsteen	597,000	573,000	582,000	700,000	563,500
Tilsammen	1,361,000	1,396,000	1,431,000	1,774,000	1,521,000

*) Meget betydelige Jordebogsindtægter ere i Kongeriget underlagte forskjellige Statsinstitutioner, saasom Universitetet, Communitetet, Sorø-Akademi, de lærde Skoler o. fl. a., uden at være opførte blandt Domaineindtraderne, og alene for de nysnævnte Stiftelsers Vedkommende udgjøre Jordebogsintraderne 250—300,000 Rbd. De c. 40,000 Rbd., som i Finants-Regnskaberne findes anførte for de 5 ploenske Amter under de directe Skatter i Rubrikken „Contribution,“ burde desuden vistnok udgaae sammesteds og anføres under Domaineafgifterne; thi de ploenske Amter svare vel en Domaineafgift, som kaldes for Contribution, men ere derimod fri for den Skat, som kaldes for ordinair eller maanedlig Contribution. — Blandt Jordebogsindtægterne af visse Districter i Slesvig og Holsteen er derimod paa den anden Side ifølge den Regnskabsform, som

For Hertugdømmet Lauenborg ere Domaineindtægterne i Budgettet for Aaret 1848 anslaaede til 120,320 Rbd. (75,200 Thl.) Brutto, og til 79,120 Rbd. Netto.

Det vil af den ovenanførte Tabel sees, at Domaineindtægterne ere tiltagne betydeligt i Kongeriget i det sidste Qvinqvennium, medens de slet ikke have havt nogen Tilvæxt i Hertugdømmerne, og at de i de sidstnævnte udgjøre en langt større Brøk af Totalindtægten end i Kongeriget, i det de nemlig udgjøre omtrent ⅙ af hele Indtægten fra samme, medens de ikke udgjøre stort mere end $\frac{1}{30}$ af Totalindtægten fra de danske Provindser, hvilket vil finde sin Forklaring i det Følgende, ligesom ogsaa Domainegodsets Oprindelse og Bestanddele i det Væsentlige vil erfares af følgende nærmere Udvikling.

a) Om Domaine-Indtægterne i Kongeriget.

Lige indtil for et Par Aarhundreder siden bestod de danske Kongers Indtægter væsenligst af Indtægterne af Krongodset. Noget heraf har sandsynligviis allerede oprindeligen været henlagt til Kongernes Underholdning; andet have de efterhaanden erhvervet ved Arv, Confiskationer eller Kjøb; og en Deel af hvad der tidligere tilhørte den catholske Geistlighed kom ved Reformationen ind under Kronen; og dette kongelige Jordegods erholdt under Christian den 5te en betydelig Forøgelse ved det Jordegods, som under Landets daværende kummerlige Forfatning tilfaldt Statskassen paa Grund af Skatte-Restancer. Hvorledes Krongodset før Enevoldsmagtens Indførelse blev forvaltet af Lehnsmænd, og hvorledes der senere blev indført Amtsforvaltere til at oppebære Indtægterne af samme og de

---

bruges, optaget saavel Contribution som Næringsafgift, (jfr. S. 547), og et Beløb af c. 125,000 Rbd. skulde derfor egentlig fradrages Domaineindtægterne og tillægges de direkte Skatters Beløb.

efterhaanden paalagte Skatter, er alt omtalt S. 509. Under Christian den 5te skete der imidlertid hermed den Forandring at det kongelige Jordegods blev inddeelt i saakaldte Rytterdistrikter til de i samme indqvarterede Rytterregimenters Underholdning (jfr. Fordningen 5te Octbr. 1670 og især Forordningen 10de Aug. 1695), saaledes at enhver Bonde paa 8 Tdr. Hartkorn maatte underholde en Rytter og hans Hest, imod at være fri for andre Skatter og Paalæg. Senere blev denne Indretning noget forandret. Bønderne blev paalagt en vis aarlig Afgift; Hestene bleve græssede paa Hovedgaardenes Marker, som bleve inddeelte i Rytterkobbler og udlagte til Græsning, og Bøndernes Hoveri bestod fornemmelig i at slaa Græsset, gjøre det til Hø og kjøre det i Huus. Gaardene rundt omkring i Distrikterne vare indrettede til Barakker, og paa forskjellige Steder blev der ogsaa opført Barakker for Officerer og Ryttere.

Efter at denne Indretning under Frederik den 4de havde i Aaret 1717 undergaaet en Reorganisation, var her 12 slige Rytterdistrikter, (hvert paa circa halvsjette Tusind Tdr. Hartkorn, paa hvilke i alt skal være bleven underholdt 8400 Ryttere og 2016 Land-Dragoner), hvoraf 6 i Sjelland, nemlig Kjøbenhavns, Frederiksborg, Kronborg, Tryggevelde, Antvorskov og Vordingborgs; 1 i Fyen, 1 i Lolland, 1 paa Falster og 3 i Jylland, nemlig Dronningsborg, Skanderborgs, og Koldinghuus's, hvis samlede Hartkorn Riegels paa eet Sted opgiver til 86000 Tdr., og paa et andet Sted til 67,200 Tdr.*). Denne Indretning med Rytteriets Indqvartering paa Landet ophørte senere under Kong Frederik den 5te, og ved en Resl. af 15de Aug. 1763 blev det befalet, at Rentekammeret for at

*) J. Oluffens Bidrag til en Oversigt af Nationalindustrien i Danmark bedder det Pag. 30: „I Christian den 5tes Tid eiede Kronen over 100,000 Tdr. Hartkorn med dobbelt Tiende, som Domainer.“

kunne afbetale en Deel af den Gjeld, i hvilken Landet var kommet ved Udrustningerne i Aarene 1758—1763 skulde lade sælge alle Krongodserne saavel i Danmark, (hvor samme dengang udgjorde 61,295 Tdr. Hartkorn eller ⅛ af hele Landet, hvoraf de 29000 Tdr. laae i Sjelland), som i Hertugdømmerne, med Undtagelse af dem, som laae i de daværende Kjøbenhavns, Frederiksborg og Kronborg Amter; og endnu under Frederik den 5te blev det i Fyen og det i Dronningborg og Coldinghuus Amter liggende Kongelige Jordegods*), og i Christian den 7des otte første Regjeringsaar Resten, med Undtagelse af det Odsherredske Gods og det i de nysnævnte 3 Amter liggende, virkeligen bortsolgt ved offentlige Auktioner for ialt c. 4 Millioner Rdlr. Courant, (6,400,000 Rbd.), hvoraf Halvdelen dog skulde indestaae i Eiendommene saa længe Debitorerne ikke selv opsagde Gjelden**); og da den største Deel af dette Jordegods, paa Grund af Bøndernes usle Tilstand tidligere kun havde indbragt saare lidet, og en Deel endogsaa slet intet, saa var dets Salg saaledes en heldig Finantsoperation***) I de sidste Decennier af det forrige Aarhundrede og i de to første Decen-

*) Bønderne paa det kongelige Jordegods i Fyen, som udgjorde c. 5800 Tdr. Hartkorn, og paa det i Coldinghuus Amt liggende, som udgjorde c. 6000 Tdr., kjøbte næsten alle selv deres Gaarde, og bleve, uagtet de næsten alle havde maattet laane hele Kjøbesummen, inden kort Tid velhavende, og 1 Td. Hartkorn, som ved Auktionen i Gjennemsnit var bleven betalt med 150 Rbd., betaltes en Snees Aar senere med det 3 til 5 Dobbelte.

**) Af disse saakaldte »halve Kjøbesummer« udestod ved Udgangen af 1846 kun noget over 800,000 Rbd., der henhøre blandt de under Statsgjeldsdirektionen henlagte Activer.

***) Skjøndt Man netop paa den Tid var begyndt at indsee det Ønskelige i Selveiendoms og Hoveriefriheds Udbredelse, saa seirede Fiscus dog, som det saa ofte skeer, i dens formeentlige Collision med Almeenvellet, og for at opmuntre til Kjøbet blev det paagjeldende Jordegods for det meste inddeelt til Hovedgaarde med underliggende Bøndergods, og hele Bønderbyer nedlagte og gjorte til fri Hovedgaardstaxt. Det Skanderborgske den 23—28 April 1767 bortsolgte

nier af det nærværende vedblev Domainegodset i det Væsentlige kun at bestaae af de nysnævnte Levninger af det ældre Krongods og af det store Baadesgaards Gods paa Lolland, som Christian den 7de i Aaret 1783 arvede efter Prindsesse Charlotte Amalie, og Jægerspriis, som Arveprinds Frederik mod Slutningen af forrige Aarhundrede afstod til Kongen. I de for Landmanden uheldige Aar efter Krigen befandt imidlertid et stort Antal Godseiere sig i en saa mislig Stilling, at Regjeringen troede at burde komme dem til Hjelp; og deels til Oprettelsen af et extraordinairt Laanefond, deels for at bringe Fasthed i Pengevæsenet, optog Man derfor i Begyndelsen af Aaret 1819 et Statslaan paa 12 Millioner Mark H. Banco, eller 8 Millioner Rbd. En Mængde af de Godseiere, som fik Laan af denne Laanefond, formaaede imidlertid end ikke herved at overstaae den forhaandenværende Crisis, og Statskassen, (som endnu i Aaret 1830 havde c. 5 Millioner Rbdlr., og ved Udgangen af Aaret 1846 henimod 1½ Million udestaaende af disse Udlaan), blev efterhaanden nødt til at overtage den ene Landeiendom efter den anden. Disse mange det Offentlige tilhørende Landeiendomme ere imidlertid ikke blevne betragtede som Domainer, men som Statsgjelden tilhørende Activer, hvilke Statsgjeldsdirektionen efterhaanden saagodtsom alle har solgt;

Rytterdistrikt blev saaledes til Ex. inddeelt i 12 Hovedgaarde, af hvilke de 7 bleve oprettede ganske af Nyt; og det falsterske Rytterdistrikt, eller Øen Falster, som blev bortsolgt den 9—12 Septbr. 1766 blev deelt i 10 Godser, af hvilke kun 3, (nemlig Corselitse, Skjørringe og Vestensborg), existerede tidligere som Hovedgaarde. Paa de saaledes oprettede Godser maatte Kjøberen altsaa selv opføre Hovedbygning. Den Tid, i hvilken Man med ringe Bekostning kunde opføre store Bygninger, var imidlertid forbi, og de fleste Kjøbere vare desuden Godseiere, der boede paa andre Eiendomme; og i Sammenligning med de colossale gamle Herregaarde, af hvilke der blev opført saa mangfoldige under Christian den 4de, have de fleste af disse nyoprettede Godser derfor kun uanseelige Hovedbygninger.

og blandt Domainerne ere kun, ifølge Kong Christian den 8des Bestemmelse derom, overgaaede og anførte det store Gods Frederiksgave i Fyen, og det lille Silkeborg Gods i Jylland. — Indtægterne af Domainegodset indflyde i de 7 saakaldte Jordebogskasser, af hvilke Administrationsudgifterne udbetales, og det er alene Overskudet af Jordebogskasserne, eller Nettoindtægten, der indflyder i den almindelige Statskasse. Da en Deel Domaineafgifter, navnlig Jordebogsafgifter og Tiendevederlag, svares i Korn enten in natura eller efter Capitelstaxten, saa have Kornpriserne en ikke ringe Indflydelse paa Domaineindtægternes Størrelse. Hvad Indtægt der omtrentlig*) haves af de forskjellige Domainedistrikter, vil sees af følgende Oversigt.

Domainegodset under Jordebogskassen for	Nyt Ager og Engs Hartkorn**)	Bruttoindtægt i Aaret 1846.	Nettoindtægt i Aaret 1846.
	Tdr.	Rbd.	Rbd.
1) Kjøbenhavns Distrikt...	6,436	30,056	21,005
2) Frederiksborg.........	5,802	101,282	82,695
3) Kronborg............	4,030	73,814	53,933
4) Hirschholm...........	1,487	9,644	4,168
5) Odsherreds Gods (Jfr. Resl. 31 Januar 1843)	2,827	66,492	49,491
6) Jægerspriis Gods	709	18,541	9,511
7) Vaadesgaards Gods... samt	726	20,255	16,217
Frederiksgave og det til samme henhørende Glenstofte,	1,666	30,125	22,477
og Silkeborg..........	64	2,839	1,887
Tilsammen	c. 23,147	353,048	261,609

*) Den, der ønsker mere end en omtrentlig Forestilling, maa her, som overalt i denne Afdeling om Statsindtægter og Statsudgifter, efterse flere Aargange af Regnskabsbilagene, da adskilligt ligger skjult i Hovedsummerne, for Ex. Afbetalinger paa ældre Restancer, der kun tildeels udjevnes ved Fradragning af Restancerne for det paagjeldende Aar 1846 rc.

**) At opgive det Tiendeydende Hartkorn, vilde være til ingen Nytte, (medens det vilde koste megen Uleilighed at uddrage det af Regnskaberne), da Tienden paa alle Domainerne er bortaccorderet, saa at Hartkornet Intet viser med Hensyn til Tiendens Størrelse eller Værdi.

Naar hertil lægges Jordebogsintraderne for Bornholm*) med	34,985 Rbd.
Indtægten af det gamle falsterske Gods**) (106 Tdr. nyt Ager og Engs Hartkorn og 1836 Tdr. tiendeydende Hartkorn) . .	4,674 —
Indtægt af adskillige Kongen tilhørende Jordlodder, Tiender, m. v.	7,961 —
Møllεværksafgifter	10,923 —
Kroholdsafgifter	5,771 —
For Indtægter af de kongelige Forstrande . .	6,583 —
og nogle Smaaindtægter af lignende Natur, for Ex. Forpagtning af Fiskeri, Jagt, Fladstrands Østersbanker, Bornholms Steenbrud o. a. dl.	4,461 —
	75,358 Rbd.

*) Paa Bornholm svares fra ældgammel Tid af jorddrotlige Kornafgifter af Selveiergaardene, om hvis Oprindelse der hersker en Deel Usikkerhed, og ligeledes Afgifter af bortfæstet Udmarksjord, i Smør, naar det er Engjord, og i Havre naar det er Græsningsjord. Disse jorddrotlige Indtægter udgjøre nu 160 Tdr. Rug, 899 Tdr. Byg, 2568 Tdr. Havre og 355 Tønder Smør.

**) Efter at alt det Kongelige Jordegods paa Falster, hvortil saagodtsom hele Øen hørte, var solgt i Aaret 1766, besad Kronen i lang Tid intet Jordegods paa denne Ø. Mod Slutningen af forrige Aarhundrede kjøbte Kongen Godserne Bestensborg og Hvedebal, samt Vaalse By, for at forskaffe Fæsterne Eiendomsret over deres Gaarde og for at conservere Skovene, og Bestensborgs Bønder fik ogsaa næsten alle i Aaret 1807, og Hvedebals og Vaalses i Aaret 1816 Skjøde paa deres Steder; men Hvedebahls og Vaalse Bønder kunde ikke udrede deres Renter og Skatter og gik derfor i Aaret 1824 tilbage til at blive Fæstere, og derved fremkom det nye falsterske Jordegods, 625 Tdr. nyt Ager og Engs Hartkorn og 379 Tdr. tiendeydende Hartkorn, hvilket nye falsterske Gods dog ei hører til Domainegodset, men til Aktiverne under Statsgjeldsdirectionen, og navnligen til dem, som ere bestemte til at sælges.

saa udkommer Totalbeløbet for Overskudet af Domaineindtægterne i Aaret 1846, nemlig 336,967. Rbd.

At Regjeringen ikke har større Indtægt end den i Tabellen S. 539 angivne af dens 23,000 Tdr. Ager og Engs Hartkorn, hidrører fra at Størstedelen af samme for længe siden er bortarvefæstet mod yderst lave Afgifter, paa enkelte Steder endogsaa mod det samme Beløb, som tidligere erlagdes i Landgilde, Tiendepenge og Hoveripenge, hvilket for Bønderne, paa det Kjøbenhavnske Distrikt, der blev bortarvefæstet i Aaret 1766, endogsaa kun udgjorde og udgjør omtrent 2 Rdlr. 16 ß. pr. Td. gammelt Hartkorn. Det Odsherredske Distrikt, Jægerspriis og Frederiksgave gjøre imidlertid i saa Henseende en Undtagelse, i det Bønderne paa samme med nogle enkelte Undtagelser ikke ere Arvefæstere, men Fæstere; og det er derfor ogsaa fornemmelig fra samme at den Forøgelse i Domaineindtægterne har hidrørt, som har fundet Sted i de senere Aar. Ved kglg. Resl. af 1 Juli 1846 er det imidlertid nu blevet bestemt, at alle Fæstegaardene paa de kongelige Domainer skulle gaae over til Arvefæste, i alt Fald ved indtrædende Fæsteledighed, saaledes at Arvefæsteafgiften skal svare til de Afgifter, som Gaarden nu udreder som Fæstegaard, eller, hvis den er fæsteledig, til den som den ved Fæsteledighed vilde kommet til at udrede efter den vedtagne Plan.

b. Om Domaine-Indtægterne i Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen.

Størrelsen af samtlige Domaine-Indtægter i Hertugdømmet Slesvig og i Holsteen er alt anført S. 539. Disse Indtægter ere af meget forskjellig Oprindelse og Art, hvad det Efterfølgende nærmere vil udvise.

At Stæderne, Klostrene og de adelige Godser i den Tid, da Hertugdømmerne vare udstykkede blandt flere Regenter, stode under den fælles Regjering, og at det kun var Resten, eller Amterne, der vare deelte mellem de forskjellige Landsherrer,

er alt omtalt i det Foregaaende Side 384. De forskjellige Fyrster betalte Skatterne for de dem tilhørende Amter efter det Plovtal, hvortil de vare ansatte i Landmatriklen, til den fælles Landkasse, som navnligen var bestemt til Bestridelsen af Omkostningerne ved Landets Forsvar; og ligesom Prælaterne og Godsbesidderne havde, og endnu have, Ret til at repartere de kongelige Skatter blandt deres Bønder samt til at hæve jorddrotlige Afgifter af dem, men havde indrettet det saaledes, at de selv afholdt Skatterne, og kun oppebar jorddrotlige, og det naturligviis saa meget høiere Afgifter af Bønderne, saaledes handlede ogsaa de forskjellige Landsherrer i deres Amter, der for en stor Deel bestod af nedlagte Godser og secolariserede Klostre*), og derfor bleve behandlede som Kammergodser; og fra dette Synspunkt betragtet ere alle Amterne landsherrelige Domainer, og deraf kommer det at mange Distrikter ikke svare den eneste ældre Landskat „Contribution“, men kun udrede jorddrotlige, (eller som det i Hertugdømmerne kaldes, grundherrelige, modsat landsherrelige) Afgifter, under meget forskjellige Navne, saasom Landgilde, Herrengeld, Canon, præstandum, Recognition, Erdbuchsgefälle, Grundheuer o. s. v.**) I enkelte Distrikter, navnlig i de forrige storfyrstelige Amter og for en Deel i Haderslev og Hütten Amter, har ogsaa i sin Tid en ny Skyldsætning („Setzung“) fundet Sted ved hvilken samtlige landsherrelige og

*) Under de mange Landsherrer forøgedes Domainerne eller det samme tilhørende Jordegods betydeligt paa alle Slags forskjellige Maader, og Landet bestod derfor, da det senere efterhaanden blev forenet under een Landsherre, fornemmelig af adelige Godser, Klostergodser, Stæder, Koege og Domainer, og Amterne bestode aldeles overveiende af disse sidstnævnte, og Selveierne i Amterne have fornemmelig deres Oprindelse fra det betydelige Domainegodses Afhændelse den sidste Halvdeel af det forrige Aarhundrede.

**) Der var t. Ex. i sin Tid i Husum Amt 114 forskjellige Benævnelser, under hvilke Afgifter, tildeels i ulige Terminer, bleve oppebaarne.

jordbrotlige Afgifter ere blevne afløste af en eneste stor Afgift, under Navn af Canon eller præstandum. I de fleste Amter gaves fremdeles tidligere Kongen tilhørende Hovedgaarde, og saakaldte Vorwerke, til hvilke Amtsbeboerne vare tjenstpligtige*). Hvorledes det i Aaret 1763 blev bestemt at alt kongeligt Jordegods, med faae Undtagelser, skulde sælges, er alt omtalt S. 542. I Følge heraf solgte Man i Aaret 1764 syv Godser i Haderslev Amt og 1 i Apenrade Amt, og efterat Man en Tidlang havde standset Salgene for at afvente en Stigen i Landeiendommenes Priis, og fordi Man var misfornøiet med at Kjøberne ødelagde Skovene, tog Man atter fat paa Sagen, og bortsolgte henimod Slutningen af forrige Aarhundrede efterhaanden hele Resten, ialt omtrent 70 Godser, saa at Kongen i Begyndelsen af dette Aarhundrede, paa et Par Undtagelser nær, ikke længere eiede Domainer i Hertugdømmerne. Disse Salg skete saaledes at Kongen forbeholdt sig Skoven, og at de til Godserne hørende Jorder bleve udparcellerede og bortsolgte til den, som foruden at svare en vis eengang for alle fastsat aarlig Afgift eller „Canon“, bød den høieste Kjøbesum**). Den Bestanddeel af Domaineindtægterne i Hertugdømmerne, som har den heranførte Oprindelse, eller de saakaldte Jordebogsintrader — (der indbefatte Canonsgelder, der i Aaret 1846 udgjorde 162,019 Rbd. i Slesvig og 43,182 Rbd. i Holsteen, „Beständige Erdbuchsgefälle“, Landgilde, „Landdienst-Pflicht- und Herrengelder“, „ste-

*) Til ethvert Landsherreligt Slot hørte i ældre Dage saakaldte „Vorwerke“ (bona castrensia, Borglehn), hvilke maatte yde Afgifter og Præstationer til samme, og deels bestode af Hovedgaardsmarker, (Vorwerksländereien) deels af Bøndergaarde.

**) Regjeringen havde i Aaret 1787, da endnu en Snees Godser vare usolgte, ved de dengang solgte 52 Godser vundet en aarlig Indtægt af 18,799 Rdlr. Courant foruden Beløbet af Kjøbesummerne, som var 596,252 Rdlr. Cour., altsaa en aarlig Fordeel af 42,649 Rdlr. Cour., (68000 Rigsbdl.), foruden Skovene, der udgjorde 6,454 Tdr. Land.

hende Hebung" i de störförstelige Distrikter, Recognition af Landeiendomme, Realgerechtigkeit af Hestemøller og Grubeværksqværne, Næringsskat, „Schutz- Brüch- Insten-Kathen- Verbittels- Dispensations- og Strandgelder", Recognitioner af Næringsdrift m. fl. a.) — er den overveiende væsenligste, og udgjorde i Aaret 1846 191,977 Rbd. for Slesvig, og 360,709 Rbd. for Holsteen*).

Regjeringen eier i Hertugdømmernes forskjellige Amter mange enkelte Grundeiendomme, især Møller, af hvilke en Deel ere arvefæstede, en Deel bortforpagtede, samt en Deel Moser og betydelige Fælleseiendomme, med Hensyn til hvilke Beboerne have visse Brugs-Rettigheder, og som, naar Leilighed dertil gives, overlades enkelte Beboere til Eiendom mod Udredelsen af visse aarlige Afgifter. Slige Forpagtnings- og Arvefæste- (Erbrecht) Indtægter af Jorder, Møller, Søer og andre Eiendomme beløb sig i Aaret 1846 i Slesvig til 117,519 Rbd., og i Holsteen til 160,638. Rbd.

Medens Amternes Domaine-Charakteer forstørstedelen endnu kun mærkes ved Afgiftsforholdene, og ved Indvaanernes Forpligtelse til visse Hoveriarbeider, gives der udenfor Amterne, og tildeels ogsaa i samme, forskjellige Distrikter, hvis Domaine-Charakteer fremtræder tydeligen, deels ved Ansættelsen af særskilte Embedsmænd, deels ved Jurisdiktionsforholdene, og deels ved afsondret Oppebørsel og Beregning af Afgifterne. Hertil kan hen-

*) I Budgetterne og Regnskaberne er imidlertid blandt Jordebogsindindtægterne optaget adskillige fremmedartede Bestanddele, saasom Næringsskat og Recognitioner af Næringsdrift i Amterne, hvilke sidstnævnte i Aaret 1846 indbragte 20,939 Rbd. i Slesvig og 15,882 Rbd. i Holsteen, samt for enkelte Egnes Vedkommende Contributionsskat. Jfr. Noten S. 539.

Blandt de Udgifter, som bestrides forlods af Jordebogsindtægterne inden disses Nettobeløb indskyder i Statskassen, er ogsaa Udgifter til Veie, Broer og Steenkister i Amterne forsaavidt de høre under Rentekammeret, altsaa i det Væsentlige kun forsaavidt Vedligeholdelsen betræffer, hvilke efter de senere Aars Erfaring kunne anslaaes til et Gjennemsnits-Beløb af 45000 Rbd. aarlig. Jfr. Tillæget ad 2det Bd. S. 630.

regnes 1) de tidligere Glücksborgske Allodialgodser Rübel, Unewat og Norgaard, 2) Den kongelige Deel af Godserne Wandsbeck og Wellingsbüttel, 3) Det store Gods Drage eller Friederichsruhe, 4) Den tidligere til det adelige Gods Roest hørende Flekke Cappeln, 5) Gotteskoog, 6) Kronprinzenkoog, 7) Godset Monkenbrok, 8) Godserne Barenhof og Heidenkamp, 9) Salinen i Oldeslohe, og 10) Kalkværket i Segeberg, — hvilke „Domainedistrikter“ i Aaret 1846 tilsammen indbragte 59,909 Rbd.

Medens Domaineindtægterne saaledes for Hertugdømmernes Vedkommende ere meget betydelige, er der i samme kun et Par Eiendomme, som Man efter Sprogbrug vilde kalde for Domainer, blandt hvilke Godset Drage eller Friederichsruhe i Holsteen er den eneste betydelige.

2) Forst-Indtægterne ere vel en Art Domaine-Indtægter, og indbefattes derfor ogsaa i Oversigterne i Budgetterne og Regnskaberne i de for disse opførte Totalsummer; men da de i deres Natur have meget særegent, har Forfatteren troet at burde gjøre dem til Gjenstand for en særlig Afdeling og Betragtning.

Da de kongelige Jordegodser bleve solgte mod Slutningen af forrige Aarhundrede, reserverede Man sig desværre ikke Skovene i Kongeriget; men de skovrigeste Domainedistrikter, nemlig de nordsjellandske, bleve som tidligere bemærket ikke solgte, og de sammesteds beliggende 42000 Tdr. Land Skov udgjøre endnu for Øieblikket $\frac{9}{13}$, ja, naar Man tager Hensyn til Qvaliteten, sikkert $\frac{1}{1\frac{1}{8}}$ af Kongerigets samtlige Statsskove, hvis Areal nu, efter at Regjeringen ved forskjellige Leiligheder har tilkjøbt sig en Deel Skove, især i Jylland, omtrent udgjøre 63,500 Tdr. Land. Hvor disse Skove ere beliggende, findes omtalt i 2den Deel S. 208 i Affnittet om den danske Stats Skove.

I Hertugdømmerne reserverede Man sig derimod Skovene ved Krongodsets Salg, og indlemmede dem derpaa i de bety-

delige kongelige Forstdistrikter. For Tiden udgjøre Statsskovene i Slesvig c. 18000 Tdr., i Holsteen c. 31,500 Tdr., og i Lauenborg c. 25000 Tdr. Land, altsaa for Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen c. 49,500 Tdr., eller c. 14000 Tdr. mindre end i Kongeriget; men naar Man vil sammenligne Indtægterne af Slesvigs og Holsteens Statsskove med Indtægterne af Kongerigets, saa kan Man næsten regne Arealet for lige, da de jydske Statsskove, hvis Areal er c. 16000 Tdr. Land, endnu ingen Nettoindtægt afgive; og naar Arealet saaledes regnes lige stort, stille Nettoindtægtsforholdene sig, hvad de nedenstaaende Tal udvise, i Realiteten temmelig eens, skjøndt Statskassen har meget større contant Indtægt af Slesvigs og Holsteens Statsskove end af Kongerigets. Hvad Brutto-Udbyttet angaaer, da have Kongerigets Statsskove derimod afgjort Forrangen. Efter et Gjennemsnit af Aarene 1844, 1845 og 1846 var nemlig den aarlige Brutto- og Netto-Indtægt af Statsskovene:

	Brutto-Indtægt.			Udgifter.	Den virkelige Netto-Indtægt.
	Contant Indtægt.	Værdien af Deputater, Vildt, Tømmer til kgl. Tjeneste og hvad ellers afgives uden Betaling.	Skov-arealets samlede Indtægt.		
	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.
I Kongeriget	279,746	48,975	388,721	190,299	188,422
I Slesvig ..	119,838	7,571	127,409	67,187	60,222
I Holsteen..	143,349	10,319	153,668	71,262	82,406
I Lauenborg	126,544	„	126,544	34,130	92,414
Hele Staten	669,477	66,865	736,342	362,878	373,464

I Statskassen indflyder imidlertid kun Differencen mellem den contante Indtægt og Udgifterne, og, navnligen for Kongerigets Vedkommende, ikke engang hele dette Beløb, da Udgifterne

ved Indkjøb af Brænde til Hofholdningens og Collegiernes Brug*), og stundom til Kjøb af Skovstykker o. a. desl. først afholdes af samme. Statskassens contante Indtægt af Statsskovene kan derfor kun ansættes til henimod 300,000 Rbd., nemlig c. 80,000 Rbd. for Kongeriget, c. 55000 Rbd. for Slesvig, c. 70,000 Rbd. for Holsteen, og c. 90,000 Rbd. for Lauenborg, hvorved dog maa bemærkes at Forstindtægternes Størrelse i de enkelte Aar er temmelig varierende.

Indtægterne af Statsskovene ere i det Hele taget ringere end af private Skove, hvorfor dog sikkert ikke Forstbestyrelsen bør tillægges Skylden. — Skjøndt Forstindtægterne af Statsskovene i Slesvig og Holsteen ere tiltagne betydeligt i det sidste Decennium, har det dog i endnu høiere Grad været Tilfældet i Kongeriget. Efter et Gjennemsnit af Qvinqvenniet 1835—1839 var aarligen i Kongeriget:

Brutto-Indtægterne 240,000 Rbd.
Udgifterne 160,000 —

Det virkelige Overskud 80,000 Rbd.; hvorimod det i de 3 sidste Aar aarlig var 138,000 Rbd.

i Slesvig og Holsteen: Brutto-Indtægterne 190,000 Rbd.
Udgifterne 76,000 —

Overskud 114,000 Rbd.

I de 3 sidste Aar derimod aarlig 142,000 Rbd.

Slutteligen bemærkes, at Forstmændene i deres Beregninger regne efter Forstaaret, der gaaer fra 1 Octbr. til 30 Septbr., medens Calenderaaret er lagt til Grund i Finantsregnskaberne;

*) Ifølge nyere Bestemmelser bortsælges nu alt Brænde i Skovene, og Leverancerne til Hoffet og Collegierne bortlicitereres, og hvad der medgaaer hertil vil for Fremtiden ikke længere blive forlods udredet af Forstindtægterne, men udbetalt af Hofkassen og Finantskassen. Hofholdningen bruger for c. 18000 Rbd. Brænde.

og at alle Beregninger fra Lauenborg ere affattede i Rdlr. Cour., og ikke i Rbdlr.

3) Indtægter af Skatter. Efter et Gjennemsnit af Aarene 1844, 1845 og 1846 udgjør den danske Stats Indtægt af alle Skatter af forskjellig Art:

	Directe Skatter.	Indirecte Skatter.	Tilsammen.
	Rbd.	Rbd.	Rbd.
Kongeriget	3,390,687	4,629,994	8,020,681
Hertugdømmet Slesvig	938,923	702,333	1,641,256
Hertugdømmet Holsteen	967,662	980,000	1,917,662
Hertugdømmet Lauenborg	22,260	143,590	165,850
Hele Staten	5,319,532	6,435,917	11,775,449

I det samme Tidsrum har Statens samtlige Indtægter i Gjennemsnit aarlig beløbet sig til 17,374,927 Rbd., og af den danske Statskasses Totalindtægt hidrører altsaa 68 Procent, eller næsten $\frac{7}{10}$, fra Skatter og Afgifter.

Af den hele Skatteydelse udgjør de

	direkte Skatter	indirekte Skatter
i Kongeriget	42 Procent	58 Procent
i Slesvig	57 —	43 —
i Holsteen	50 —	50 —
i Lauenborg	13 —	87 —
i hele Staten	45 —	55 —

Af hvilke Bestanddele Totalsummerne for Indtægten ved de direkte eller indirekte Skatter er sammensat, vil sees af det Følgende.

A. Om de direkte Skatter.

a) Kongeriget.

De forskjellige direkte Skatter i Kongeriget have indbragt:

Staaende Skatter.	Gammelskat og Landskat i Aaret 1846	2,421,687	Rbd.
	Extraskat . . . . —	62,289	—
	Bygningsafgivt . . . . —	386,116	—
	Rangskat*) . . . . —	32,404	—
Reparteringsskatter.	Veiskat efter Gjennemsnit af Aarene 1844—1846	237,900	—
	Stænderskat efter Gjennemsnit af de 4 Aar 1843—1846	32,100	—
	Fourage-, Marschpenge- og Beforbrings-skat i Aaret 1846	260,463	—

Det Heranførte trænger imidlertid til en nøiere Forklaring.

1) Om de Skatter og offentlige Afgifter og Byrder, som hvile paa Landeiendomme, og om Matrikelvæsenet.

For Enevoldsmagtens Indførelse blev Skat paa Jordegods kun udskrevet nu og da, og fornemmelig kun i Krigstilfælde, med et eengang for alle bestemt Beløb, og blandt de Rettigheder, som Adelen og Geistligheden i deres Vældes Periode efterhaanden tilvandt sig, var allerede fra gammel Tid af ogsaa den, at der hverken maatte paalægges dem eller deres Bønder nogen Skat uden deres Samtykke, og tillige ogsaa den, at det skulde overlades til dem selv at ligne enhver Skat, hvis Udskrivelse de havde bevilliget, paa deres Bønder. Paa alle

*) Rangskatten blev paabudet ved Frdg. 17 Januar 1761, og udredes af de 9 Rangklasser respektive med 80, 70, 40, 24, 18, 15, 12, 8 og 6 Rbd. At denne Skat ikke indbringer mere end den gjør, hidrører fra, at deels en Deel Embeder, deels en Deel enkelte Personer, ere fritagne ved kglg. Resolution. To Femtedele af det hele Beløb, som aarlig indkommer ved denne Skat, er fra Kjøbenhavn.

Embedsskatten, eller Procentskatten, som fra 12 Juni 1770 til 1 Januar 1845 blev udredet med visse Procent af Embedsindtægter, men som paa Grund af de mange efterhaanden tilstaaede Fritagelser for samme tilsidst i Kongeriget kun indbragte 10,000 Rbd. aarlig, blev hævet ved Frdg. 8de Januar 1845.

større Godser havde Man Jordebøger, eller, som de ogsaa kaldtes, Matrikler, i hvilke alle de forskjelligartede Afgifter og Præstationer vare indførte, som Fæstebønderne, og dengang ogsaa saagodtsom alle Selveiere, maatte svare til den Jordbrot, under hvilken de henhørte; og af disse Matrikler, i hvilke Værdien af enhver Bondes samtlige Afgifter var i en særskilt Rubrik ansat til det Qvantum Rug eller Byg, eller, som det kaldtes, haardt eller hart Korn, som de ansaaes for æqvivalente med, betjente Godseierne sig da i Almindelighed til at ligne Skatterne paa deres Bønder, ved at bestemme, at hver Bonde skulde yde saa og saa meget for hver Tønde hart Korn han stod for i Jordebogen. Ved Enevoldsregjeringens Indførelse mistede Adelen sin Skattefrihed, og Skattefordelingen blev tillige for Fremtiden Regjeringens Sag. For at Man nu i sidstnævnte Henseende kunde have noget at gaae frem efter, blev det strax besluttet at der skulde udarbeides en Matrikel over alle Landets Jordeiendomme, og en saadan blev virkeligen ogsaa forfattet i Aaret 1664. Dens Udarbeidelse skete imidlertid ligefrem efter en Extrakt af de forskjellige Godsers Jordebøger, hvilke Man havde ladet Adlen og Lehnsmændene indsende*),

*) Af denne ældste, nu reent forglemte, Matrikels Protokoller findes de fleste endnu i Rentekammeret. De er indrettede amtsviis- og sogneviis. Til Forskjel mellem privilegeret og uprivilegeret Ager og Engs Hartkorn, og til Skovskylds, Fiskestade, Færgeløbs og Bro Hartkorn, kjender denne Matrikel Intet. Først i Sognet nævnes Hovedgaardens Ager, Eng, Møller, Skov, Tiender, og som oftest ogsaa Præstegaardens og Degnens Jord, alt under eet ansat til et vist Antal Tdr. Hartkorn, hvilket rimeligviis er skeet efter et Skjøn, ved at sammenligne een Hovedgaard med alt dens Tilliggende med en anden, efter en forud antagen Normalstørrelse. Bondergodset er specificeret, og hver Mand anført med alle de forskjellige Landgildespecies han ydede, hvilke derpaa under eet ere ansatte til en Sum af Hartkorn for hele Gaarden. De Regler, efter hvilke Udregning af Hartkorn dengang skete, kunne sees i Skonnings Tarte-

og det var saaledes en Selvfølge, at den maatte blive saare ufuldkommen, da mangfoldige tilfældige Omstændigheder naturligviis havde havt en betydelig Indflydelse paa Størrelsen af de Afgifter til Godseierne, for hvilke Bønderne vare ansatte i de Jordebøger, paa hvilke den var bygget. Denne vor ældste Matrikel indeholdt 443,834 Tdr. Hartkorn. Da Trangen til Skattepaalæg senere tiltog, uden at Ydernes svage Evne til at kunne udrede dem forøgedes, ansaae Man det for nødvendigt at sørge for en mere ligelig Fordeling af samme, og Man begyndte derfor i Aaret 1681 paa Udarbeidelsen af en anden Matrikel, som blev færdig i Aaret 1688, og som forblev gjeldende lige indtil den 1 Januar 1844. Denne Matrikel blev vel begrundet paa Opmaaling og Jordvurdering; men Korter over Jordeiendommene optog Man imidlertid dog ikke, men Man lod sig nøie med ved dertil beskikkede Ingenieurer, Landmaalere og Conducteurer at maale Agerjorderne, (thi til disse var Opmaalingen indskrænket), efter Længden og Breden. Naar dette var skeet, bleve de taxerede eller inddeelte i Klasser af visse dertil udnævnte Bønder i Forening med Landmaalingsbetjentene, til hvilke Præsterne forud havde maattet meddele de fornødne Oplysninger. I Sjelland og Fyen blev Agerlandet saaledes inddeelt i 4 Klasser. Efterat først den Jord, som efter det sammestedssted stedfindende Trevangsbrug aarligen udlaa til Hvile, var fradraget, henregnede Man til 1ste Klasse al god eller middelmaadig Rug og Byg Jord, af hvilken 2 Tdr. Land til 14000 □ Alen kom til at udgjøre 1 Td. Hartkorn, (hvilket Ord saaledes vel beholdt sit Begreb af Skyldsætningsmaalestok, men dog paa den anden Side

---

bog af 1647 og i Arent Berntsens Danmarks frugtbare Herlighed af 1650, 2den Bog 2den Part S. 169 ff. — Mod Slutningen af hvert Sogn findes Sognets Konge- og Kirketiende ansat til Hartkorn. Ligeledes findes der saakaldte „Mølletaxter i denne Matrikel.

fra nu af ophørte at bruges som en Unitetsbestemmelse for flere forskjellige (Landgilde) Species, og for Fremtiden kom til at betegne et vist Areal af en vis Bonitet); til anden Klasse skarp og ringe Jord, men som dog var tjenlig til Rug, Byg, Blandkorn eller Boghvedesæd, 3 Tdr. Land til 1 Td. Hartkorn; tredie Klasse god Havrejord 4 Tdr., og fjerde Klasse middelmaadig og ond Havrejord, 6 Tdr. Land til 1 Td. Hartkorn. I Jylland derimod blev Agerjorden, paa Grund af de mere paafaldende Forskjelligheder i Jordernes Beskaffenhed sammesteds, i det de bedste og de sletteste Jorder i Jylland, (bedømte efter Driften), vare bedre og slettere end de bedste og sletteste Jorder i de andre Provindser, inddeelt i 6 Klasser: 1) allerbedste, hvoraf to Tdr., 2) god, hvoraf fire, 3) middelmaadig, hvoraf sex, 4) skarp, hvoraf ni, 5) ond, hvoraf tolv, og 6) allerværst, hvoraf sexten Tønder Land regnedes til 1 Td. Hartkorn, ved hvilken Ansættelse der, hvor der var Alsædjord*), ikke blev afdraget Noget, saaledes som paa Øerne, for den hvilende Jord. Aldeles ubrugelig Jord blev ikke ansat til Hartkorn. Engene bleve ikke opmaalte, men ved visse dertil blandt Herredets Bønder udnævnte Mænd ansatte til Hartkorn efter Qvantiteten og Qvaliteten af det Hø, de kunde afgive, og en Strækning, der kunde give 16 Læs godt Hø eller 20 Læs Mosefoder, blev saaledes i Sjelland, Fyen, og paa Øerne ansat for 1 Td. Hartkorn. I Jylland derimod blev en Strækning, der kunde give 10 Læs Mærskhø, eller 24 Læs Gjest-, Kjær- eller Skovhø, eller 32 Læs Mosefoder, beregnet til 1 Td. Hartkorn. Hvad Græsningsjorderne angik, da blev paa Øerne en Strækning, der ansaaes tilstrækkelig til

*) Alsædjord var Jord, som bestandig var under Dyrkning, uden at faa Hvile, og som derfor blev gjødet hvert 3die til 6te Aar, efter dens Beskaffenhed. Alsædjord fandtes i det Væsenlige kun i Jylland, og især i Vensyssel.

16 Høveders Græsning, ansat for 1 Td. Hartkorn. I Jylland derimod blev Græsningen inddeelt i god, middelmaadig og ond, og af første Slags beregnedes 24, og af andet 32 og af tredie 40 Høveders Græsning til 1 Td. Hartkorn. Skovene bleve synede af de til Opsyn med det hele Matrikelarbeide for hver Provinds især anordnede Commissarier tilligemed visse dem tilforordnede Skovbetjente samt de 8 Mænd, som brugtes til Engenes Taxering, for at bedømme hvormange Sviin der i samme kunde indsættes paa Olden, og en Strækning Skov, som antoges at kunne give tilstrækkelig Føde for 24 treaarsgamle Sviin, blev ansat for 1 Td. Skovskyldshartkorn. Der blev desuden ansat Mølleskylds- og Tiendehartkorn, (hvis Ansættelse imidlertid blev uforandret som den havde været i den tidligere Matrikel af 1664), samt paa nogle enkelte Steder Fiskestade, Færgeløbs- og Brohartkorn, med Hensyn til hvilke Ansættelsen skete i Forhold til den Indtægt, som den hermed forbundne Næringsvei formodedes at indbringe. — Til Forskjel mellem privilegeret og uprivilegeret Hartkorn kjender heller ikke denne Matrikel noget, (skjøndt Hovedgaardenes Hartkorn er anført særlig i samme), men denne Forskjel eller rettere Benævnelse er først noget senere indført, uvist hvad Aar. En udførlig Underretning om denne i Aaret 1688 fuldendte, i flere Henseender endnu gjeldende og paa vore Forhold Indflydelse udøvende Matrikel, hvis Udførelse kostede 220,000 Rdlr. Courant, findes i Mandix's Skrift om det danske Kammervæsen S. 39—51.

Paa Bornholm blev alt ved det Gamle, og denne Ø har bevaret sin oprindelige Hartkornsansættelse efter Landgildeydelserne i Matriklen af 1664 lige til den Dag i Dag, da den nye Matrikulering ikke endnu for sammes Vedkommende er ganske tilendebragt.

Da Man i Aaret 1688 blev færdig med den heromhandlede Matrikel, fandt Man at Hartkornets Totalsum efter samme var meget betydelig mindre end efter Matriklen af 1664. For at undgaae

den Formindskelse i Indtægten af Skatterne, som heraf maatte blive en Følge, gav Man Hartkornsansættelserne for de forskjellige Eiendomme i Sjelland, Lolland og Falster en Forhøielse i Modelbøgerne, hvilket Man kaldte for at Man „corrigerede“ disse, og overførte derpaa det saaledes udkommende Hartkorn i Matriklen, og senere gav Man endogsaa alle Ansættelserne for Fyen en Forhøielse i selve Matriklen*) af $\frac{1}{12}$, og alle Ansættelserne for Jylland en Forhøielse af $\frac{1}{8}$; men ikke destomindre kom Matriklen dog kun til at indeholde 362,085 Tdr. Hartkorn, eller naar Bornholms gamle Hartkorn tillagdes, 370,049 Tdr., altsaa c. 74,000 Tdr. mindre end Matriklen af 1664, og ikke destomindre var det fornemmelig Fyen og Jylland, som fik mindre Hartkorn end de tidligere havde havt**).

Matriklen af 1688 var vel for sin Tid et upaaklageligt, ja vel endogsaa et meget godt Arbeide; men da der i Begyndelsen af dette Aarhundrede blev Spørgsmaal om Udskrivning af nye Skatter kunde Man dog ikke andet end finde, at den kun frembød en i høieste Grad ufuldkommen Maalestok for Eien-

*) I Modelbøgerne skete ingen Rettelse, (hvilket gjør det Sandsynligt at den omhandlede Forhøielse er skeet til allersidst efter Kongens Bestemmelse), og Modelbøgerne stemme derfor først med Matriklen naar denne $\frac{1}{12}$ eller $\frac{1}{8}$ bliver tillagt.

**) Efter Matriklen af 1664. Efter Matriklen af 1688 (oprindeligen)

havde Sjelland	136,806 Td.	118,055 Td. ell.	16 pCt. mindre
— Lolland og Falster	33,372 —	30,071 — —	11 — —
— Fyen og Langeland	70,796 —	53,298 — —	34 — —
— Jylland	203,858 —	160,659 — —	26 — —
Hele Kongeriget	443,834 Td.	362,085 Td.	
Bornholm		7,964 —	
		370,044 Td. ell.	20 pCt. mindre

Det vil heraf sees at det er en Vildfarelse naar Man, paa Grund af at Jylland og Fyen efter Matriklens Tilendebringelse fik det ovennævnte Tillæg af respektive $\frac{1}{8}$ og $\frac{1}{12}$, har antaget at de vare blevne stærkere belagte med gammelt Hartkorn, og at de altsaa nu skulde være mere bebyrdede med „Gammelskat“ end de øvrige Provindser, i det netop det Modsatte er Tilfældet.

dommenes produktive Kraft, Værdi og Skatte-Evne. Foruden at den Opmaaling og Jordvurdering, der laa til Grund for samme, som nylig viist, var udført paa en temmelig ufuldkommen Maade, saa havde Tiden nemlig i de 110 Aar, som vare forløbne siden dens Indførelse, medført betydelige Forandringer. Ved store Skovstrækningers Rydning; Overdrevets og forhen udyrkede Jorders og Hedestrækningers Optagelse under Ploven; Engstrækningers Forvandling til Agerjord; Mosers, Søers, Aaers og Vandsteders Udtørring og Udgravning; lave Kyststrækningers og smaa Fjorders Inddigning o. a. desl. vare betydelige hidtil udyrkede Strækninger forvandlede til indbringende Marker, ligesom det allerede opdyrkede Land ved store Jordforbedringer, (i hvilken Henseende Udskiftningen og Udflytningen havde havt en betydelig Indflydelse), var bleven i høi Grad forbedret, i Særdeleshed hvad Hovedgaardsjorderne angaaer. Paa den modsatte Side var Jordsmonnet paa flere Steder ved uforsigtig Rydning eller golde Jordunderlags Oppløining; ved Jordens Udmarvelse ved meget tærende Afgrøder og ved et slet Sædskifte; ved Oversvømmelse, Sands Paafygelse, o. desl. bleven betydeligt forringet. Hertil kom at Man vel silde havde taget Forholdsregler imod de Misbrug, som havde indsneget sig med at afhænde Jord fra en Gaard uden at lade de fraskilte Jordlodder ansætte til en forholdsmæssig Deel af dens Hartkorn, og at derfor et ikke ubetydeligt Antal Jorder i det lange Tidsrum fra 1688 til 2den August 1786 vare blevne skattefrie til desto større Byrde for de Steder, paa hvilke det Hartkorn, der burde have været dem paalignet, endnu hvilede. Som Følge heraf var Danmarks Matrikel mod Slutningen af forrige Aarhundrede saa upaalidelig, at ikke blot af mange enkelte Gaarde af lige Skyld den ene havde tre til fire Gange mere lige god Jord end den anden, men at der endogsaa ikke sjeldent var hele Landsbyer, der laa ved Siden af hinanden, hvoraf den

ene havde dobbelt saa høit Hartkorn paa halv saa megen eller halv saa god Jord som den anden*).

Hvad imidlertid de allerede gjeldende Afgifter og Paalæg angik, da foraarsagede denne Matrikkens Ufuldkommenhed ikke saa megen Skade, som Man skulde troet, da de daværende Besiddere naturligviis ved Kjøbet af deres Gaarde havde ved Prisens Bestemmelse taget Hensyn til Skyldsætningen, hvilken naturligviis ogsaa var bleven taget i Betragtning ved Afslutkelsen af Forpagtnings-, Fæste- og andre Contrakter, hvor Hartkornet havde nogen Indflydelse; og det var derfor fornemmelig med Hensyn til Paabydelsen af nye Paalæg at en Forandring i denne Henseende var nødvendig, hvis Skatterne paa Jordeiendomme ikke skulde blive lige saa trykkende for en Deel

---

*) Det gjorde i Aaret 1836 stor Opsigt at det i den Roeskildske Stænderforsamling blev oplyst, at der var Tdr. Hartkorn, hvoraf den enkelte Tiendeafgift ved Tiendecommissionens Kjendelse var ansat til 2 Skjepper eller ¼ Td. Byg, og andre Tdr. Hartkorn, hvor den ved lignende Kjendelse var ansat til 33½ Tdr. Byg eller til 134 Gange saa meget, skjøndt en Tønde Hartkorn overalt i Landet burde have samme Produktionsevne; men afdøde Etatsraad Winther, som var Medlem af Overtiendecommissionen, har fortalt Forfatteren, at det hele var en Vildfarelse, til hvilken han ufrivillig havde givet Anledning ved at meddele disse Tal uden at lægge Mærke til, at de 33½ Tdr. Byg var for alle 3 Tiender. De 33½ Tdr. reduceres herved til 11⅙ Tdr. Dertil kommer, at de lokale Forhold paa det mærkelige Sted, hvor en enkelt Tiende kunde anslaaes endogsaa til 11⅙ Tdr. Byg af en Tønde Hartkorn ikke ere oplyste i Stændertidenden, (en udtørret Søes og borthugget Skovs Areal er maaskee føiet til en alt tidligere alt for lavt i Hartkorn sat Eiendom); — og at det ikke gaaer an i Almindelighed at gjøre Tienden af en Td. Hartkorn til Maalestok for sammes Production, sees bedst af, at Man da vilde faae det besynderlige Resultat, at en Td. Engs Hartkorn, eller en Td. Hartkorn, som bestandig blev dyrket med Handelsplanter, (af hvilke der ingen Tiende svares), aldeles ikke afgav nogen Produktion. (Jfr. herom A. Bergsøe: Statsminister Reventlovs Embedsvirksomhed, 2den Deel, S. 35—41.).

af Undersaatterne, som ubetydelige for de øvrige, og dersom det ikke tilsidst skulde blive en Umulighed at kunne lægge directe Skatter paa Jordeiendommene. — I Begyndelsen af dette Aarhundrede gjorde Tidsomstændighederne en Forøgelse af Skatterne aldeles uundgaaelig. At ligne den nye Afgift efter den ældre Matrikel lod sig imidlertid paa Grund af dens herombandlede Upaalidelighed ikke gjøre; og udsætte Skattepaalæget til en ny Matrikel var blevet forfattet, kunde Man heller ikke. Man valgte da ved udsendte Commissioner at lade Landets Jorder taxere til den paatænkte Skats Udredelse efter visse foreskrevne Regler, (og deriblandt den, at Bondejorden ikke maatte taxeres under 150 Rdlr. Cour. eller over 800 Rdlr. Cour. pr. Td. Hartkorn, og privilegeret Jord ikke under 50 Rdlr. Cour. og ikke over 100 Rdlr. Cour. pr. Td. Land)*), men bestemte dog tillige at en ny Matrikel skulde udarbeides (jfr. Frdg. 1 Octbr. 1802 § 44).

Denne skulde imidlertid kun angaae alle fremtidige, altsaa alle efter den 1ste October 1802 udskrevne Skatter, hvorimod de allerede paabudne Skatter, saavelsom en forholdsmæssig Deel af den ved Frdg. 1 Octbr. 1802 paabudne Afgift af Bondejorden, (nemlig den Deel af samme, der kunde ansees for alene at være paalagt Jordens Besiddelse), skulde vedblive at udredes efter Matriklen af 1688. Da Man ikke fandt, at Fredskov, eller Skov, hvilken Eieren ved Matrikuleringen er-

---

*) Samtlige Kongerigets Jordeiendomme blev ved denne Leilighed, nemlig til Udredelsen af den senere ved Frdg. 1 Octbr. 1802 paabudne Skat, taxerede til et Beløb i Courantdaler, som var lig med 219,086,468 Rbdlr., Hertugdømmet Slesvigs til 62,170,787 Rdl. Cour. = 99,473,179 Rigsbdlr., og Hertugd. Holsteens til 66,961,747 Rdl. Cour. = 107,188,795 Rigsbdlr. Disse Taxationer blev senere lagt til Grund for Bankhæftelserne, dog saaledes at Courant forvandledes til Rigsbank efter det gangbare Forhold 5 til 8 (jfr. Frd. 9 Juli 1818).

lærede at ville indfrede uden at lade sig Skovgrund udlægge til Vederlag for Græsningen, var nogen passende Gjendstand for ny Beskatning, og især deles hed ikke for ny directe Beskatning, blev det bestemt at den nye Matrikel ikke skulde angaae samme*), og med Hensyn til Skovskylds-Hartkornet, gjelder Matrikelansættelserne af 1688 saaledes endnu uforandret, naar det Skovskylds-Hartkorn undtages, som er fremkommet ved den S. 577 omtalte Convertering af Ager og Engs Hartkorn til det dobbelte Beløb af Skovskyld. Hvad Mølleskylds-, Fiskeri-, Færgeløbs- og Bro-Hartkorn angaaer, da fandt Man at samme, hvis det for Fremtiden skulde yderligere beskattes, kun burde beskattes indirekte; og hvad Tiende-Hartkornet angaaer, da antog Man at det var rettest for Fremtiden ved nye Skattepaalæg at ansætte Tiende-Eierne til Skat i Forhold til de Jorders Hartkorn, hvoraf Tienden ydes, og det blev derfor bestemt, at den nye Matrikel heller ikke skulde angaae Tiende-, Mølleskylds-, Fiskeri-, Færgeløbs- og Bro-Hartkorn, for hvilke Matriklen af 1688 saaledes er vedbleven at være gjeldende, men alene Ager og Engs Hartkorn. Da Formaalet med den nye Matrikels Udarbeidelse ikke var nogen Finantsoperation, men kun Tilveiebringelsen af en retfærdigere Skattefod, saa blev det tillige bestemt, at den nye Matrikel ikke skulde indeholde et større Antal Tdr. Hartkorn end Matriklen af 1688, men at de Forhøielser i Hartkorn, som en Deel Jorder fik, skulde udjevnes ved et tilsvarende Beløb Nedsættelse for andre. — Da det var blevet bestemt, at Matriklen ikke blot skulde bygges paa Opmaalinger, men at der ogsaa skulde optages Kort over alle de Jorder, som skulde skyldsættes, saa begyndte Man Matrikel-

*) Af samme Grund ere Tørvemoserne lige saa lidt tagne i Betragtning til Skyldsætning i den nugjeldende Matrikel som i den ældre af 1688.

arbeidet med at forlange alle de Korter indsendte, som paa Grund af Udstiftninger eller i anden Anledning maatte være optagne; og disse bleve derpaa, naar Landinspekteurerne fandt dem brugbare, afcopierede, hvorimod der, hvis enten ingen eller ingen brugbare Korter var forhaanden, blev udsendt Landmaalere til sammes Optagelse, og saavel disse nye, som de afcopierede Korter bleve senere prøvede paa Stedet selv, ved hvilken Leilighed Udskjellene og Lodskjellene bleve paaviste af de paagjeldende Jordbrugere. Disse Kortarbeider begyndte i Aaret 1806; men af de 130 Landmaalere og Landinspekteurer og de mangfoldige til Afcopiering af Korter anvendte Militaire, bortdrog den Aaret efter udbrydende Krig de Fleste for en lang Tid fra Matrikelarbeidet, og senere hen skortede det paa Penge til Arbeidets kraftige Fremme; og først i Aaret 1822 blev Man derfor færdig med det hele Kortarbeide, som i Alt kostede c. 300,000 Rbd. Sølv, hvoraf c. 70,000 Rbd. medgik til Copikorternes Affattelse. Staten er ved denne Leilighed kommet i Besiddelse af en Samling af omtrent en Snees Tusind Specialkorter over samtlige Landets Jordeiendomme, der er saa fortrinligen udførte, at Man med Sikkerhed kan paastaae, at intet andet Land har en bedre Samling*).

Jordernes Areal skulde imidlertid ikke blot opmaales, men ogsaa taxeres. Man udsøgte i den Anledning et Jordstykke, der kunde ansees som Normaljord, eller Jord af den bedste Beskaffenhed, som findes her i Landet, hvilken Man

---

*) Matrikelkorterne ere affattede landsbyviis og i en saadan Størrelse, at 1 Decimaltomme efter Kortets Maalestok er 200 Alen, saa at altsaa en Decimaltomme paa Kortet svarer til 200 Alen paa Marken. For hvert Sogn er der forfattet et Kort i formindsket Maalestok, saaledes at 1 Decimaltomme efter Kortets Maalestok er 1000 Alen, og Sognekortet er, forsaavidt Herne betræffer, indhæftet foran i det paagjeldende Sogns Matrikelprotokol. Ligeledes haves der Herredskort for hele Landet, udarbeidede efter den nysnævnte Maalestok.

betegnede med Taxten 24, og et saadant Jordstykke fandt Man paa en Selveiergaardmand Niels Nilausen tilhørende Tofte paa Carlslunde Mark i Thune Herred, 30 Alen sønden for den østre Ende af Gaardens Stuelænge. Paa samme Maade som der var bleven brugt ved Udsøgningen af denne Jord, nemlig efter sandselig Bedømmelse grundet paa Erfaring, udsøgte Matrikuleringscommissionen senere 3 Jordstykker paa Carlslunde Mark og eet paa Ringgive Byes Mark i Veile Amt, som kunde tjene til Prøve paa Taxterne 20, 16, 10 og 3, og saaledes tjene Taxatorerne til Veiledning*). Efter deres Forhold til Normaljorden blev nu derpaa efter-

*) Normaljorden bestod af $\frac{5}{12}$ middelmaadig skarp Sand og Gruus, $\frac{3}{12}$ Leer tilligemed den meget fine Sand, som ikke ved Udvaskning lader sig fraskille, og $\frac{4}{12}$ Muldjord, alt foruden Kalken, som ikke optog noget mærkeligt Volumen i den omhandlede Jord; og denne Blanding fandtes i en Dybde af over 18 Tommer, og Jordens Beliggenhed var mod Sønden med et godt Fald. Jorden til Taxten 20 indeholdt ikke Kalk, men $\frac{11}{24}$ skarp Sand med lidt Gruus imellem, og forresten $\frac{6}{24}$ Leer og $\frac{7}{24}$ Muld i 15 til 16 Tommers Dybde, hvorimod den i større Dybde var noget mere sand- og gruusblandet. Jorden til Taxten 16 indeholdt ingen Kalk, men Halvdelen skarp Sand med noget mere Gruus end ovenstaaende til Taxten 20, $\frac{1}{4}$ Leer og $\frac{1}{4}$ Muld i 9 til 10 Tommers Dybde med et Underlag af halv Sand og halv Leer. Jorden til Taxten 10 indeholdt ingen Kalk, men $\frac{6}{12}$ Leer, $\frac{5}{12}$ skarp Sand og noget Gruus, og $\frac{3}{12}$ Muld i 8 til 9 Tommers Dybde, med et Underlag af en endnu stærkere leret Blanding. Jorden til Taxten 3 indeholdt hverken Kalk eller Leer, men $\frac{3}{4}$ fortladent Sand, og $\frac{1}{4}$ Moorjord (en Art Muld, der fornemmelig bestaaer af forraadnet Lyng og Lyngtørv), i en Dybde af 9 til 12 Tommer, med et Underlag af Ahl, men dog ikke i fast og haard Masse. Forøvrigt maa det vel erindres, at bemeldte Prøver paa enkelte Taxter kun skulde tjene Taxatorerne til Veiledning, og at Taxationerne skulde skee efter det Overskud Jorden kunde antages at afgive ved et fornuftigt Brug, og at Jorder altsaa kunde faae Taxterne 24, 20, 16, 10 og 3 uden i deres Sammensætning i mindste Maade at svare til Prøvelodderne.

haanden alle Landets Jorder, under den omkringreisende Matrikuleringscommissions Control, taxerede af dertil beordrede Landinspekteurer, med stadigt Hensyn til det Overskud, (ikke Afgrøde), som Jorden kunde afgive, og under Forudsætning af, at de for et velordnet Agerbrug nødvendige Grundforbedringer vilde blive anvendte, saasom Steenrydning, skadeligt Vands Afledning o. desl., samt at Jorden blev behandlet paa en hensigtsmæssig Maade og hverken svækket ved at bære Sæd uden at faae den fornødne Gjødning eller udtæret ved at give flere Halme end den kunde taale, hvori da ogsaa Grunden ligger til at de Jorder, som ved Taxationsøieblikket kun bleve benyttede til Græsning, saasom Overdreve, og Jord, der var udlagt fra Skove til Vederlag for Græsningsret i samme og hvor Træerne altsaa bleve afdrevne, men som kunde anvendes til Dyrkning, ere blevne taxerede paa sædvanlig Maade som Ager og Eng.

Hvad Taxeringen af Enge angaaer, da bleve disse vel taxerede efter Jordens virkelige Godhed, ligesom al anden Jord; men da Produktionen eller Fordelen af Enge er i høiere Grad end af Agerjord afhængig af tilfældige Omstændigheder, saaledes at en Eng af en maadelig Jordbund under heldige Omstændigheder kan give en større Mængde af Græs end en anden af bedre Jordbund, saa blev ved sammes Taxering baade Mængden og Arten af hvad de frembragte og Aarsagen til den større eller mindre Produktion taget i vedbørlig Betragtning til at bestemme Taxten. Som Hjelpemiddel brugte Man ogsaa at henføre Høet efter dets Beskaffenhed til tre Klasser, nemlig godt Hø, hvoraf 5 Læs, middelmaadigt, hvoraf 7, og slet Hø, hvoraf 10 Læs da blev regnet lig med 1 Td. Land til Taxten 24, saa at for Ex. en Engstrækning, der gav 2½ Læs godt eller 5 Læs slet Hø blev ansat til Taxten 12.

Græsningsjorder ɔ: Jorder, som ikke kunne anvendes til andet end til Græsning, — saasom Jorder, der ere saa tæt bedækkede med Steen at disses Bortrydning ikke kan betale sig, sandfugne Jorder og lyngbegroede Strækninger, som fra Arildstid have været uopdyrkede, Skovjorder forsaavidt Græsning i Skovene efter Skovanordningerne maa finde Sted, og Tørvemoser, der kunne benyttes til Græsning, men ikke til Ager og Eng, (thi quà Tørvejord ere de ikke tagne i Betragtning til Matrikulering). — bleve derimod taxerede efter den Fordeel de antoges at kunne afgive ved Græsning. Man beregnede derfor først hvormange Qvæghoveder, der kunde græsse paa en vis Strækning af samme, eller hvor stort et Areal af samme der behøvedes til eet Hoved. Derpaa søgte Man at udfinde hvad et Hoveds Græsning maatte antages at være værd, og ligeledes hvad 1 Td. Land til 24 aarligen afgav i Overskud der i Egnen, og efter det Forhold, hvori Værdien af et Hoveds Græsning stod til Overskuddet af 1 Td. Land til 24, blev da Jorden ansat i Taxt. Naar Man for Ex. fandt at 1 Td. Land af en vis Jord afgav Græsning for et Hoved, og Værdien af et Hoveds Græsning i den Egn blev ansat til 5 Rdlr., og Overskuddet af 1 Td. Land til Taxten 24 til 20 Rdlr., saa blev 1 Tønde Land af denne Jord ansat efter Forholdet 5 : 20, eller til en fjerde Deel mod 1 Td. Land til 24, altsaa til Taxten 6 *).

Hvad Hederne, ɔ: de lyngbegroede Jorder, i Jylland angaaer, (hvilke efter Overlandmaalingsinspekteur Bruuns Indberetning til Rentekammeret udgjøre 1,199,459 Td. Land,

*) Den ovenomtalte Fremgangsmaade blev ogsaa afbenyttet som et Hjelpemiddel til Taxeringen af Enge, dog at i dette Tilfælde Værdien af et Læs Hø blev anvendt i Stedet for Værdien af et Hoveds Græsning, og at der desuden blev taget vedbørligt Hensyn til Jorden selv.

altsaa næsten halv saa meget som Jyllands Agerland), da ere disse vel blevne taxerede ganske paa samme Maade som Græsningsjorderne; men for at lette Taxatorerne det Vanskelige i Boniteringen af disse Jorder*), blev det dog, efter et Forslag af 20de Septbr. 1812 fra Matrikuleringscommissionen, som i Aaret 1810 havde foretaget en vidtløftig Omreise i næsten alle Jyllands Hedeegne, bestemt, at Hederne blot skulde henregnes til een af 6 forskjellige Klasser, af hvilke enhver forud var givet sin bestemte Værdi i Forhold til 24, saa at Taxeringsarbeidet kun kom til at bestaae i at bedømme til hvilken Klasse den forekommende Strækning burde henføres. Den første Klasse Hede var ansat til 1 imod 24 eller $\frac{1}{24}$; 2den Klasse til $\frac{1}{2}$ imod 24 eller $\frac{1}{48}$; 3die Klasse til $\frac{1}{4}$ mod 24 eller $\frac{1}{96}$; 4de Klasse til $\frac{1}{8}$, 5te Klasse til $\frac{1}{16}$ og 6te Klasse til $\frac{1}{24}$ mod 24 eller $\frac{1}{576}$, saa at der af denne sidste Klasse gik 576 Tdr. paa 1 Td. til Taxten 24, og saa at altsaa først 2,968 Tdr. Land af saadan Hede udgjør 1 Td. nyt Hartkorn. Man ansaae Hedegræsningen i sig selv og i Henseende til dens Fordeelagtighed som Fodemiddel for Kreaturer for saa ringe, at først 10 Høveders Græsning paa Heden kunde ansees lig med Fordelen af 1 Td. Land til 24. Til den første Klasse af Hede, af hvilken der skulde gaae 24 Tdr. Land paa 1 Td. Land til Taxten 24, blev altsaa henregnet den Jord, af hvilken 24 Tdr. kunde give Græsning til 10 Høveder eller 2⅖ til eet, o. s. fr. indtil den 6te Klasse, til hvilken al den Hede hørte, af hvilken der fordredes mere end 400 Tdr. Land til 10 Høveders Græsning eller 40 til eet, men som dog ikke var

*) Medens ringe Jorder ere vanskeligere at taxere end gode, har hver enkelt Grad større Indflydelse paa deres Skyldsætning end paa de gode Jorders. Forskjellen mellem Taxterne 12 og 13 giver $\frac{1}{12}$ mere boniteret Jord, men Forskjellen mellem 1 og 2 giver dobbelt saa megen boniteret Jord.

aldeles ubrugelig; thi i dette sidste Tilfælde blev den slet ikke taxeret, men ansat paa Kortet med Nul, hvilket ligeledes var Tilfældet med al aaben eller kun med Sandværter bedækket Sandflugt, hvorimod Sandflugt, der er begroet med Lyng, ligesom ogsaa lyngbevoxne Moser, er bleven taxeret paa samme Maade som Heder*).

Hvad de i Jylland saakaldte Kjær angaaer, (ɔ: Moser, som vel ikke ere bevoxede med Lyng, men som dog blot bruges til Græsning), hvilke i Almindelighed kun forekomme i Hedeegnene, hvor de derimod findes i store Strækninger**), og hvor deres Cultivering ved Vandafgravning o. desl. frembyder omtrent lige saa store Hindringer som de egentlige Heders, da maatte disse, deels af denne Aarsag og fordi Græsningens Art i sig selv som Fodemiddel er af mindre Værdi, deels paa Grund af deres Størrelse og deres Mangel paa Forbindelse med dyrkbar Jord, antages at være af mindre Værdi end de under andre Omstændigheder vilde være, og de kunde derfor ikke taxeres lige med Jord af samme Beskaffenhed i de andre Provindser eller andre Egne i Jylland, hvor deres Brug formedelst Forbindelse med andet Agerbrug maatte være mere indbringende. Imidlertid maatte dog Græsningen paa disse store Moser ansees for bedre end Græsningen paa Lynghederne, og efter Matrikuleringscommissionens Forslag blev det derfor bestemt, at Fordelen af 8 Hoveders Græsning paa samme Stykke ansees lig med Fordelen af 1 Td. Land til Taxten 24. Naar 1 Td. Land Kjær derfor blev anseet i Stand til at afgive

*) »Er der i den nye Matrikel nogen almindelig Feil, saa bestaaer den uden Tvivl deri, at de lette ringe Jorder fra Taxten 6 eller 5 og nedad ere i Østifterne satte for høit, men derimod i Jylland for lavt« (Conferentsraad Rothe).

**) Efter Overlandmaalingsinspekteur Bruuns Indberetning til Rentekammeret udgjorde de sydste Eng-, Mose- og Kjærstrækninger efter de geographiske Opmaalinger 372,415 Tdr. Land.

Græsning for eet Hoved, er den altsaa ansat til $\frac{24}{8}$, eller til Taxten 3; naar $1\frac{1}{2}$ Td. til $\frac{24}{12}$, eller til Taxten 2; naar 2 til $\frac{24}{16}$, eller til Taxten $1\frac{1}{2}$; naar $2\frac{2}{5}$ til Taxten $1\frac{1}{4}$; naar 3 til Taxten 1; naar $4\frac{1}{2}$ til $\frac{2}{3}$; naar 6 til $\frac{1}{2}$; naar 12 til $\frac{1}{4}$; naar 24 til $\frac{1}{8}$, og naar 48 eller derover til Taxten $\frac{1}{16}$, saa at der af denne sidste Slags Jord gaaer 384 Tdr. paa 1 Td. til Taxten 24, altsaa 1997 Tdr. paa 1 Td. nyt Hartkorn. Kun de her anførte Taxter og ikke flere eller andre mellemliggende ere saaledes brugte, og Taxeringen af lynggroet Hede har følgelig været indskrænket til at bestemme om der til et Hoveds Græsning udfordredes af den Hede, som skulde taxeres, 2½, eller 5, eller 10, eller 20, eller 40 Tdr. Land eller derover, og Taxeringen af Kjær til at bestemme om der til et Hoveds Græsning behøvedes 1½, eller 2, eller 2⅖, eller 3, eller 4½, eller 6, eller 12, eller 24, eller 48 Tdr. Land eller derover, og efter enhver af disse Bestemmelser er Taxten bleven beregnet. Da imidlertid den hele nysanførte Klasseinddeling og Beregningsmaade, som tidligere bemærket, blot var gjort til Veiledning for Taxatorerne, saa ere Taxterne ogsaa kun blevne anførte i Tal, og ikke i Klasser, paa Kortet og i Journalen, dog i denne sidste med de fornødne Oplysninger om de for Taxator deciderende Omstændigheder.

Den Jord, som Hegnene medtog, er ligesom Søer, Damme og Vandinger, der vare indrettede til at lægges tørre, blevne taxerede ligesom de tilstødende Jorder. Derimod er, (paa Grund af at Matriklen kun angaaer Jorder, der kan benyttes til Ager, Eng eller Græsning), alle Veie, som ere til Brug for andre end dem, i hvis Lodder de ligge, Gader og Gadejord under 1 Td. Lands Størrelse, Gruus-, Sand- og Leergrave, som ere fælles for en By eller et mindre Eierlaug; Søer og Vandinger, som ikke ere indrettede til at lægges tørre, Kjøbstædernes Gader og Torve samt Bygningsgrunde og Hauger, ikke tagne i Betragtning ved sammes Affattelse,

hvorimod Veie, som blot ere til Nytte for Eieren eller Brugeren, samt Kirke- og Skoleskier ikke ere blevne undtagne.

Med samtlige Taxationer blev Man færdig i Aaret 1826.

Da Jorder af lige Størrelse og lige indvortes Godhed paa Grund af deres forskjellige Beliggenhed eller andre Omstændigheder kunne have en heist forskjellig Værdi, saa havde Man fra først af paatænkt, at ogsaa denne skulde have sin Indflydelse ved Ansættelsen til Hartkorn i den nye Matrikul; men efter at vidtløftige Forhandlinger derom vare førte til forskjellig Tid (cfr. A. Bergsøe om Statsminister Reventlovs Embedsvirksomhed 2den Deel S. 60—72), blev det endelig ved Resol. af 6te April 1831 bestemt, at denne Plan skulde opgives. Det var allerede fra Begyndelsen af bestemt at den nye Matrikel skulde indeholde det samme Antal Tdr. Hartkorn som den ældre af 1688; og efter at have reduceret samtlige Landets Jorder, efter de dem meddeelte Taxter, til Normaljord, eller Jord til Taxten 24, eller til det saakaldte boniterede Areal, dividerede Man Summen med Summen af Hartkornet i Matriklen af 1688, hvorved Man fik til Resultat, at 72,000 □ Alen eller 5⅛ Td. Land til Normaljord reduceret Areal, eller med andre Ord 5⅛ Td. boniteret Areal*), skulde udgjøre en Td. nyt Hartkorn**), og

*) For de med Matrikelsagen mindre fortrolige Læseres Skyld bemærkes det, at ved en Tønde boniteret Jord forstaaes saa stor en Strækning af en given Jordlod, som der, efter dennes naturlige Beskaffenhed, udfordres til at opveie en Tønde Land til Taxten 24. Medens Arealet af en Tønde Land saaledes er en bestemt Størrelse, nemlig 14,000 Alen, er Arealet af en Tønde boniteret Jord en ubestemt Størrelse, der retter sig efter den paagjeldende Jords Godhed. Udtrykket „en Tønde Land boniteret Jord," som endogsaa forekommer i vort senere Lovsprog, er altsaa en kun ved Sprogbrug hjemlet Selvmodsigelse.

**) Da Jord, som var sat til en lavere Klasse, let kunde ved Forbedring i Tidens Løb gjøres saa god, at den egenlig burde høre til en betydelig høiere Klasse, medens derimod den Jord, der nærmede

herefter ere alle Udregningerne til de nye Hartkornsansættelser slete*), naar Bornholm undtages, hvis Hartkorn er beregnet ved at dividere Dens ældre Hartkorn i det boniterede Areal, altsaa ved en Omligning af Dens eget Hartkorn, hvoraf Følgen har været, at der paa Bornholm kun gaaer 49,600 □ Alen boniteret Areal paa 1 Td. nyt Hartkorn.

sig Normaljorden, (hvilken endog i de frugtbareste Provindser kun udgjør et ringe Beløb), ikke let kan forbedres i nogen væsentlig Grad, saa blev det bestemt, at der ved Reduktionen af Arealerne til bedste Jord eller 24 ikke skulde bruges nogen høiere Taxt end 20, men at den Jord, som paa Kortet maatte være ansat til 21, 22, 23 eller 24, skulde reduceres som om den var ansat til 20; og alt ligestort Areal, som er taxeret fra 20—24, staaer derfor lige høit i Hartkorn. Skjøndt 72,000 □ Alen eller 5¼ Td. boniteret Areal er Uniteten til 1 Td. nyt Hartkorn, saa har denne Størrelse i geometrisk Maal dog altsaa intetsteds været tilstrækkelig; thi selv om et Stykke Jord havde faaet Taxten 24, fordredes der, som Følge af det Heranførte, 86,400 □ Alen til 1 Td. nyt Hartkorn.

*) Naar Man vil ansee 1ste Klasses Jord i Matriklen af 1688 for lig med Normaljorden, (sfr. S. 557), saa gik der 3 Tdr. Land Normaljord, (2 Tdr. + den til Hvile liggende Trediedeel), paa en Td. Hartkorn efter Matriklen af 1688, og efter Matriklen af 1844 derimod 5¼, altsaa, — naar Man tager i Betragtning, at 1ste Klasses Jord efter Matriklen af 1688 ikke kan sættes i Klasse med Normaljord, men kun med Jord fra 24—13, (idet der af 2den Klasses Jord er regnet det dobbelte Beløb paa en Td. Hartkorn mod af 1ste Klasse, hvilket viser, at Man kun har anseet den for halv saa god), — rigelig dobbelt saa meget; hvoraf atter sees, at Kongerigets Jorders produktive Kraft i Tidsrummet fra 1688—1844 kan i det mindste ansees for hævet til det dobbelte, — selv naar det tages i Betragtning, deels at Engene i den nye Matrikel ere taxerede som al anden Jord, efter Jordens Godhed, men at de og Græsgangene i Matriklen af 1688 vare ansatte særlig til Hartkorn, deels at det ikke er afgjort, at fordi en Td. nyt Ager og Engs Hartkorn maa ansees for dobbelt saa produktiv, som en Td. Agerjords Hartkorn efter Matriklen af 1688, at den ogsaa er det i Sammenligning med en Td. gammelt Engseller Græsgangs-Hartkorn. Den heromtalte Forøgelse i Kongerigets Jorders produktive Kraft skyldes til Skoves Rydning, Aaers Afløb, Søers Udtørring, raa Jorders Opdyrkning, og især til Følgerne af den bedre Behandling, som Jorderne have erholdt, alt som Agerbruget hævede sig op paa et høiere Standpunkt.

Hvor mange Tdr. Land, der i Gjennemsnit gaaer paa 1 Td. nyt Hartkorn i hvert af de forskjellige Amter, vil sees af Tabellen i 1ste Deel S. 18. Paa Oerne gaaer der i Gjennemsnit (Fredskov og Søplan fradraget) 10 Tdr. Land paa en Td. nyt Hartkorn, i Jylland 26¼, og i hele Kongeriget 17¼.

I en længere Række af Aar maatte Man ansee det for meget tvivlsomt, om den nye Matrikel nogensinde vilde blive gjort gjeldende, da dens Indførelse havde mange og indflydelsesrige Modstandere; og heri maa Grunden ogsaa søges til at Matrikelarbeidet i lang Tid kun blev drevet med liden Kraft. Strax i den første Stænderforsamling blev der imidlertid fremsat et Andragende om at petitionere om at Matrikelarbeidet maatte blive fremskyndet, og i een i den Anledning saavel i den Roeskildske som den Viborgske Stænderforsamling ført levende Strid om den nye Matrikel burde indføres eller ikke, seirede de, som stemte for at dens Indførelse burde finde Sted, med aldeles overveiende Majoritet, (jfr. Stændertidenderne for 1836 og 1838); og den 24de Juni 1840 udkom der en Forordning om den nye Matrikels Indførelse fra 1ste Januar 1844 af, og om hvad der hermed stod i Forbindelse; og ved en Plakat af samme Dato blev det bestemt, at Extrakter af Matrikelprotokollerne skulde hos Amtsforvalterne fremlægges til Eftersyn for alle de Paagjeldende, og at det i et Aar skulde staae Enhver frit for at fordre en Omtaxation, imod at han selv betalte Omkostningerne ved denne, hvis det paagjeldende Matrikelnummer ikke ved Omtaxationen erholdt en Nedsættelse af 6 Procent eller derover, hvorhos det tillige blev bestemt, at naar den Hartkornsnedsættelse, som Omtaxationen muligen kunde give til Resultat, var under 6 Procent, saa skulde der ingen Forandring skee i Matriklen, men Hartkornet blive, som det i Matriklen var anført. Det var let at indsee, at et betydeligt Antal Klagere vilde melde sig, og disses Antal udgjorde ogsaa ialt

4200, (hvoraf 740 fra Sjelland, 240 fra Lolland og Falster, 450 fra Fyen, og 2750 fra Jylland), for et Areal af ialt c. 300,000 Tdr. Land, altsaa omtrent for $\frac{1}{16}$ af hele Kongeriget. I Tidsrummet fra Foraaret 1842 til Efteraaret 1843 bleve alle Klagerne undersøgte, og Resultaterne af disse ved Commissioner, der hver bestod af 3 Landinspekteurer og Landmaalere, foretagne Undersøgelser stadfæstede i høi Grad Matrikelarbeidets Paalidelighed; thi de fremkaldte i alt kun en Nedsættelse af 1499 Tdr. 7 Skp. Hartkorn, hvilket knap er $\frac{1}{4}$ Procent af Landets hele Hartkornsum. De c. 9000 Tdr. Hartkorn, som Man, for at have Noget til mulige Nedsættelser, og for at være sikker paa ikke at komme til kort, havde sørget for at den nye Matrikel fik mere end den gamle, — (ved nemlig at sætte Uniteten for 1 Td. nyt Hartkorn til det runde, og ved de vidtløftige Udregninger let behandlelige Tal 72,000 □ Alen boniteret Areal, istedetfor den virkelig udfundne Unitet, som var 73,376$\frac{1}{2}$ □ Alen,) — medgik saaledes langt fra ikke til Nedsættelserne, og den nye Matrikel har derfor ogsaa c. 8000 Tdr. Hartkorn mere end Matriklen af 1688, hvilken Forøgelse dog langt fra ikke ved den af samme ydede Skat, (der, naar Eftergivelsen, fradrages kun beløber sig til 24 ß. pr. Td. privilegeret og 42 ß. pr. Td. uprivilegeret), kan give Vederlag for Renten af de 551,500 Species, som Matrikelarbeidet, naar Courant og Navneværdi reduceres til Sølv, har kostet i de 40 Aar, som forløb fra dets første Begyndelse til dets Fuldendelse mod Slutningen af Aaret 1843.

Hvilke af Kongerigets Bestanddele, der har faaet Forhøielse ved den nye Matrikel, og hvilke der have erholdt Nedsættelse, vil kunne sees af følgende Tabel.

	Ager og Engs Hartkorn efter Matr. af 1688*).		Ager og Engs Hartkorn efter Matriklen af 1844.	
	Privileg. Tdr.	Upriveleg. Tdr.	Privileg. Tdr.	Upriveleg. Tdr.
Sjelland............	16,009	94,565	16,587	93,363
Møen..............	416	2,887	580	3,481
Bornholm**)........	195	8,102	c. 200	c. 8,200
Fyen.............	6,710	44,749	7,656	44,778
Langeland.........	421	4,011	462	4,002
Lolland............	3,087	18,238	3,481	17,693
Falster............	922	7,068	1,270	7,745
Jylland............	16,539	143,372	17,906	148,251
De blandede Distrikter.	822	4,043	889	4,077
	45,121***)	327,035	49,031	331,590

*) De her anførte Hartkorns Angivelser ere de, som vare gjeldende, da Matriklen af 1688 den 1ste Januar 1844 blev ophævet. De stemme derfor ikke ganske med de fra Aaret 1835, som findes meddeelte i det 2det statistiske Tabelværkshefte, eller med det S. 559 anførte Hartkorn, som Matriklen af 1688 oprindeligen havde.

**) Omtaxationerne ere ikke endnu tilendebragte for Bornholms Vedkommende, men ville først blive det om et Aars Tid, og Dens nye Hartkorn kan derfor kun angives calculatorisk.

***) Alle de forskjellige detaillerede Opgivelser af privilegeret og uprivilegeret Hartkorn, som Forfatteren er truffet paa, grunde sig paa Oplysninger, som det Offentlige har ladet indhente hos Amtsforvalterne 100 Aar eller længere efter Matriklens Indførelse; og om det vel end maa antages, at Hartkornets Totalsum en Snees Aar efter Matriklens Indførelse har været omtrent den samme som 100 Aar senere, saa har det privilegerede Hartkorn sikkert dengang været betydelig mindre, og det uprivilegerede meget større, eftersom saa mangfoldige Hovedgaarde senere ere blevne oprettede i Tidens Løb. Omtrent de ⅘ Dele af det privilegerede Hartkorn er Hovedgaardstaxt.

Mandix angiver i sit i Aaret 1820 udgivne Skrift om det danske Kammervæsen det privilegerede Ager og Engs Hartkorn efter Matriklen af 1688 til 58,374 Tdr., nemlig:

38,603 Tdr. Hovedgaardstaxt.
6,083 Tdr. greveligt og friherreligt Friheds Hartkorn.
8,042 Tdr. Præstegaards og Degnejords Hartkorn.
5,570 Tdr. Kjøbstadjorder.
76 Tdr. hørende til Retsbetjentes frie Gaarde.

58,374 Tdr.

I det i Aaret 1837 udgivne 2det Tabelværkshefte angives det

Falster er saaledes den Deel af Kongeriget, der forholdsviis har faaet størst Forhøielse, nemlig 1025 Tdr. eller 13 Procent; dernæst Jylland, som har erholdt en Forøgelse af 6200 Tdr. eller 4 Procent, hvilken aldeles overveiende falder paa Veile Amt, hvor store Skovstrækninger ere ryddede, Aaløb udtørrede, og Heder opdyrkede, og dernæst paa Aarhuus og Skanderborg Amter.

Det ovenanførte Totalbeløb af privilegeret og uprivilegeret Ager og Engs Hartkorn er i den nye Matrikel saaledes fordeelt paa de enkelte Amter:

	Privilegeret	Uprivilegeret
	Tdr.	Tdr.
Kjøbenhavns Amt	3,973	20,617
Frederiksborg —	1,315	12,091
Holbek —	3,234	21,231
Sorø —	3,911	19,587
Præstø —	4,734	23,316
Bornholm —	ikke bestemt	endnu.
Odense —	4,316	26,929
Svendborg —	3,801	21,851
Maribo —	4,751	25,438
Hjørring —	1,564	14,556
Aalborg —	2,006	16,305
Thisted —	1,256	12,374
Viborg —	2,242	17,132
Randers —	3,217	21,588
Aarhuus —	1,325	11,500
Skanderborg —	1,047	10,331
Veile —	2,266	17,429
Ringkjøbing —	2,008	16,277
Ribe —	972	10,758
Blandede Distrikter	889	4,077

kun til 48,169 Tdr., og i det i Aaret 1844 udgivne Tabelværkshefte til 44,104 Tdr., altsaa naar Bornholms og de blandede Districter tilføies til 45,121 Tdr. Hvori Grunden til denne Aftagelse ligger, skal Forfatteren ikke kunne sige. At den ikke hidrører fra at Hovedgaarde have mistet deres Privilegium ved uden Bevilling

Det paa hvert enkelt Sogn og Herred hvilende nye Hartkorn er meddeelt i 1ste Deel af dette Skrift S. 31—102, saaledes som det var inden Omtaxationerne i Anledning af de indkomne Klager vare udførte, og da de ved disse Omtaxationer fremkaldte Forandringer for intet af Amterne naaer til at udgjøre 1 Procent, og sjeldent for et heelt Sogns eller Herreds Vedkommende ville beløbe sig til et Par Procent, saa kunne disse Angivelser godt afbenyttes, saa meget mere, som aldeles nøiagtige Hartkornsangivelser for et heelt Sogns eller Herreds Vedkommende mærkeligt nok ikke synes at være til at erholde, selv for det Offentlige.

Det er i det Foregaaende bemærket at den nye Matrikel ikke skulde angaae Fredskov. Det paa samme hvilende Skovskyldshartkorn er derfor i Reglen det i Matriklen af 1688 ansatte. Derimod er paa nogle Steder en Deel Skovskylds-Hartkorn bortfaldet, i det Skovskyld, der hvilede paa Areal, hvorpaa der i Fortiden havde staaet Skov, men som nu bruges til Dyrkning, er converteret til Ager og Engs Hartkorn til den halve Størrelse *) (jfr. Resol. 16de Mai 1838); og paa andre Steder er en Deel Ager og Engs Hartkorn, der hvilede paa Areal, der nu er Fredskov, converteret til det dobbelte Beløb af

---

paa at beholde dem, at sælge saa meget af deres Bøndergods, at de ere blevne ucomplette, er godtgjort i 2den Deel S. 56. — Det bør her ikke lades ubemærket, at det privilegerede Hartkorn for en Snees Aar siden fik en Forøgelse af 1062 Tdr. ved det saakaldte Landskats Hartkorn i det nemlig Landskatsforordningen af 15de April 1818 § 3 befalede at de umatrikulerede Jorder, hvoraf Afgift efter Forordningen 1ste October 1802 var svaret efter Td. Land, skulde (Skole- og Degnejorder undtagne) ansættes til privilegeret Hartkorn, og Landskatten svares af dem, som af privilegeret Jord.

*) Dette er dog ikke kommet meget til Anvendelse; thi saalænge et Stykke af en forstørstedelen borthugget Skov var tilbage som Fredskov, har Man ladet dette Stykke bære hele den forrige Skovs Skovskylds-Hartkorn.

Skovskylds Hartkorn, hvilket omtrent kun svarer halv Skat mod Ager og Engs Hartkorn.

Skovskyldshartkornet, som i Aaret 1843 for Converteringen udgjorde:

	Privil.	Uprivil.	I Alt
	1967	2641	4608
udgjør nu efter at disse Converteringer ere foretagne	1753 Tdr.	3972 Tdr.	5725 Tdr.

Efter saaledes til Indledning at have handlet om Matrikelvæsenet, ville vi vende vor Opmærksomhed til de paa Landeiendommene hvilende Skatter.

Før Enevoldsmagtens Indførelse blev der kun nu og da, og fornemmelig kun i Krigstilfælde, udskrevet Skat af Jordeiendommene, og naar dette skete var Adlen fritaget. Da Forandringen i Regjeringsformen fornemmelig var fremkaldt ved Finantsernes slette Tilstand, saa er det let forklarligt at Regjeringen strax benyttede sig af den uindskrænkede Magt, som den havde erholdt, til Skatte-Udskrivning. Allerede i det første Decennium efter Souverainitetens Indførelse blev der saaledes paabudt en „Matrikelskat“ til en staaende Hærs Underholdning, en „Kornskat“, „Landconsumtion“, og en „Oxe- og Flæskeskat.“ Senere paabødes Rytterholdspenge i Aaret 1670, Qvart-Procent-Afgiften i Aaret 1768, Lægdspenge i 1785, Soldaterpenge i 1791 og Indqvarteringsskat i Aaret 1808. Disse 9 Skatter hvilede dog kun paa det uprivilegerede (contribuerende) Hartkorn, eller som det i Almindelighed kaldes paa Bondejorden. I den nærmest paa Souverainitetens Indførelse følgende Tid synes Man vel ikke, hvad Skattepaalæg angaaer, at have gjort Forskjel mellem Hovedgaardstaxt og Bondergods, og hverken den første Matrikel af 1664 eller Matriklen af 1688 kjender derfor noget til privilegeret Hartkorn. Jfr. Noten

S. 555. Dette var ogsaa ganske i sin Orden; thi Hovedgrundvolden for den Skattefrihed, som Adlen tidligere havde nydt for deres Sædegaarde, var oprindelig den personlige Krigstjeneste, og senere den Rostjeneste*), som den ydede; men ved den staaende Hær, som blev oprettet ved Souverainitetens Indførelse, bortfaldt Rostjenesten, og dermed Grunden til Skattefriheden. Regjeringen synes imidlertid selv at have ønsket en Leilighed til at give Adlen dens Skattefrihed tilbage for derved at udsone sig med den; thi i Aaret 1670, altsaa samme Aar Christian den 5te kom paa Thronen, blev der paa ny indført et Slags Rostjeneste eller Rytterhold, og Adlen fik i Anledning heraf sin Skattefrihed tilbage. Ved Forordning 16de Decbr. 1682 blev denne Sag bragt i Orden; men Fundamentet for Skattefriheden blev ved denne Anordning forandret, i det den blev betinget af, at der var 200 Tdr. Hartkorn Bondergods inden 2 Miles Afstand fra Hovedgaarden (jfr. 2den Deel S. 53—58), og Skattefriheden blev saaledes i sin Natur til en Præmie paa samlet Jordegods, hvilket Man dengang i høi Grad fremmede, fordi Man troede sikkrere at erholde Skatterne af større Jordegodseiere end af mindre**); og skjøndt det er temmelig aabenbart at Meningen oprindelig var, at kun Adelige, der eiede complette Sædegaarde, skulde have Skattefriheden, var det saaledes ganske consequent at Man stiltiende, eller paa indirekte Maade, udvidede Forretten til alle complette Sædegaarde, hvad enten de eiedes af Adelige eller Uadelige, og

*) Efter Forordningen 1ste April 1625 blev der stillet 1 Rytter af hver 312 Tdr. (af hvad Man dengang kaldte) Hartkorn.

**) Naar det i en Mængde Skrifter hedder, at Skattefriheden blev tilstaaet Godseierne som Vederlag for at de skulde indestaae for Skatterne af Bondergodset, da synes dette ikke at være rigtigt; thi at indestaae for Skatterne af Bondergodset var jo deres ligefremme Pligt som Eiere af samme.

saaledes forandrede Skattefriheden fra en personlig Forret for Adlen til en Gaarden vedhæftende reel Rettighed. I Matrikulen af 1688 var Hovedgaardsjorderne ansatte særskilt til Hartkorn, og dette Hovedgaards-Hartkorn erholdt senere i Anledning af dets Skattefrihed Benævnelsen privilegeret Hartkorn, og senere er i Tidernes Løb megen Jord ved kongelig Resolution optaget i det privilegerede Hartkorns Klasse. Skjøndt den Præmie, Regjeringen saaledes havde sat paa samlet Jordegods, fornuftigviis ikke kunde antages at strække sig videre end til Skattefrihed for Hovedgaardstaxten med Hensyn til de Skatter, som alt vare paabudne i Aaret 1682, blev den ved Praxis udvidet til de senere paalagte Skatter; og i Aaret 1802, da Regjeringen i saa Henseende forandrede Princip, og besluttede at den privilegerede Jord skulde bære alle fremtidige Skatter lige saa vel som den uprivilegerede, hvilede der kun paa det privilegerede Hartkorn, en ved Forordning 24de Decbr. 1760 paabuden Consumtions- og Folkeskat, og Munderingskammerleie for Rytterregimenterne efter Pl. 6te Juni 1788; og i Aaret 1802, før Udstedelsen af Forordningen 1ste October s. A., udgjorde det paa det privilegerede Hartkorn hvilende Beløb af Skatter derfor kun 62 Sk. Courant (1 Rbd. 3 Sk.) pr. Td., hvorimod der til samme Tid hvilede et Skatte-Beløb af 3 Rdlr. 60 Sk. Courant (5 Rbd. 4 Mk. 13 Sk.) pr. Td. paa det uprivilegerede Hartkorn. De ovennævnte 9 paa det uprivilegerede Hartkorn hvilende Skatter, og de 2de heranførte paa det privilegerede Hartkorn hvilende Skatter, tilligemed den ved Forordning 8de April 1808 paabudne og til det frie Hartkorn udvidede Indqvarteringsskat, blev ved Forordning 9de Juli 1813 § 10 sammendragne til en eneste Skat, der blev paabuden i Korn, (men skulde erlægges i Penge efter Priser, som Kongen aarligen vilde bekjendtgjøre), nemlig med 2¼ Fjerdingkar Rug og 2¼ Fjerdingkar Byg for hver Tønde privilegeret

Ager og Engs Hartkorn, og 2 Skjepper 2¾ Fjerdingkar Rug, og 2 Skjepper 2¼ Fjerdingkar Byg af hver Tønde upriviligeret Hartkorn, ved hvilken Ansættelse et Middeltal af de høie Kornpriser i Aaret 1811 var lagt til Grund, nemlig 8 Rdl. 5 Mk. 6 ß Courant for en Tønde Rug, og 7 Rdl. 3 Mk. 15 ß Cour. for en Tønde Byg*). Foruden denne Afgift efter Forordningen 9de Juli 1813 ydedes tillige den flere Forhøielser undergaaede Afgift efter Forordningen 1ste Decbr. 1802, der ikke blot var udvidet til den privilegerede Jord, men endogsaa rammede denne langt haardere end Bondejorden**).

Begge disse Skatter bleve ved Frdg. 15de April 1818 sammendragne til den ved denne Forordning paabudne Landskat, der atter gjorde Hartkornet til den eneste Maalestok for hvad den privilegerede Jord skulde yde, og bestemte at det privilegerede Hartkorn for Fremtiden skulde yde 6 Rbd. pr. Tønde Hartkorn, det upriviligerede 8 Rbd. 2 Mk. I Aaret 1818—1823 blev Landskatten opkrævet med dette sit fulde Beløb; men Landmanden var paa Grund af Tidsforholdene næsten ikke i Stand til at bære samme, og der opstod derfor betydelige Restan-

---

*) Det maa ved den Beregning, der ligger til Grund for Skatte-Paabudet i Forordning 9de Juli 1813 § 10, erindres, at Skatterne ved Pengeforandringen vare gaaede over fra Courant til Rigsbank Daler for Daler, skjøndt 1 Rdlr. Courant var lig 1⅕ Rbd.

**) Grunden hertil var at Taxationerne, der for den privilegerede Jord vare skete pr. Td. Land, (fordi Man her kunde faae Opgivelser af Arealet pr. Td. Land), men for Bondejorden pr. Td. Hartkorn, havde givet til Resultat, at al den privilegerede Jord i Værdi udgjorde ⅓ mod Bondejorden, skjøndt den i Hartkorn kun udgjorde ¼ mod samme. Dette Resultat var dog nok fremkaldt ved at der kun var fastsat et saa ringe Spillerum mellem Maximum og Minimum for Taxationen af privilegeret Jord. Jfr. S. 562. At der i ethvert Fald har været noget, der har bevirket at den privilegerede Jord er bleven rammet stærkere af Taxationerne i Forhold til Bondejorden, end den burde, sees af at det privilegerede Hartkorns Totalsum kun er blevet forøget med et Par tusinde Tdr. ved den nye Matrikel.

cer, som bestandig tiltog. I Aaret 1820 bestemte Regjeringen sig derfor til at tage Kornvare af Landmanden istedetfor Skatter, hvorved den tabte overordentlig meget, især fordi den maatte tage Kornet til en meget høiere Priis end dens angbare, for derved at skaffe Landmanden en Lettelse; og da heller ikke dette hjalp, saae Man sig i Aaret 1823 nødsaget til ved en Forordning af 10de Januar paa 3 Aar, fra 1ste Juli 1822 at regne, at eftergive 400,000 Rbd. af Landskatten aarligen, (72 ß pr. Tønde privilegeret, og 1 Rbd. 4 ß pr. Tønde uprivilegeret Hartkorn), hvilken interimistiske Eftergivelse senere hvert Aar er tilstaaet, selv i det sidstforløbne for Landmanden saa overordentlig gunstige Aar 1847. — Da det i Aaret 1838 blev bestemt at den nye Matrikel skulde træde i Kraft den 1ste Januar 1844, opstod det Spørgsmaal, hvor stor en Deel af Landskatten det privilegerede og uprivilegerede Hartkorn skulde udrede efter den nye Matrikel, i det det nemlig i Forordningen af 1ste October 1802 § 44 var bestemt, at den nye Matrikel kun skulde angaae fremtidige, altsaa senere end den 1ste October 1802 paabudne Skatter. Efter udførlige Forhandlinger*) blev det ved en Forordning af 24de Juni 1840 bestemt, at Landskatten for Fremtiden skulde udredes med 1 Rbd. pr. Tønde privilegeret nyt Ager og Engs Hartkorn, og 1 Rbd. 3 Mk. pr. Td. uprivilegeret, (eller naar den nysnævnte Eftergivelse blev bevilliget, hvad den nu neppe længere vil blive, 24 Sk. pr. Td. privilegeret, og 44 Sk. pr. Td. uprivilegeret Hartkorn)**); hvorimod

*) Med Hensyn til denne yderst indviklede og vanskelige Sag henvises Læseren til det i 2den Deel af Skriftet: A. Bergsøe, om Statsminister Reventlovs Embedsvirksomhed S. 88—101, og til det i begge Stændertidenderne for Aaret 1838 Anførte.

**) En Skattemoderation af forskjellig Størrelse nyder Amager, Hirschholms Domaine-Distrikt, og Bornholm, jfr. Forordning 15de April 1818 og Forordning 24de Juni 1840, samt det Præsterne og Geist-

Resten af hvad enhver Landeiendom tidligere havde udredet i Landskat, (altsaa et Beløb af 5 Rbd. pr. Td. privilegeret og 6 Rbd. 80 Sk. pr. Td. uprivilegeret af Eiendommens gamle Hartkorn efter den ophævede Matrikel af 1688), skulde under Navn af „Gammelskat“ gaae over til en paa samme hæftende uforanderlig Afgift. Gammelskatten er saaledes i sin Natur at ansee som Renten af en første Prioritet, som Statskassen har i de forskjellige Landeiendomme, og dens Beløb pr. Td. nyt Hartkorn kan ikke angives i Almindelighed, men kun udregnes for hver Eiendom for sig, naar Man veed Størrelsen af dens nye Hartkorn og dens Gammelskat. Det vil af det Foranførte indsees, at Statskassens Indtægt ved Landskatten kun er ubetydelig i Sammenligning med den, som den har ved Gammelskatten. Sidstnævntes Totalbeløb for hele Kongeriget udgjør, naar Bornholm og de blandede Distrikter medtages, c. 2,461,000 Rbd. Gammelskatten har i Forening med Landskatten for Jorder og Tiender, Skovskyld,Ølleskyld etc. efter et Gjennemsnit af Aarene 1844, 1845 og 1846 givet Statskassen en Indtægt af 2,424,430 Rbd. aarlig, og Landskatten har altsaa, betragtet for sig alene, givet et aarligt Deficit af 36,500 Rbd., hvilket, (foruden fra den S. 581 omtalte aarlige Eftergivelse af 400,000 Rbd.), hidrører fra at der ved Afdrag i Landskatten godtgjøres, (og indtil Aaret 1876 vil blive godtgjort), Skatteyderne de ⅘ af den Rente af Bankhæftelsen paa Jorder og Tiender, c. 328,000 Rbd., hvilken de indtil Aaret 1876 ville have at erlægge til Banken. Jfr. 2den Deel S. 666, 669 og 681.

Medens Matriklen af 1688 saaledes ikke længere har

---

ligheden i det Hele taget tillagte Jordegods; jfr. Forordning 11te Septb. 1822. Af Præstegaardenes Hartkorn svares endogsaa kun 1 Rbd. pr. Tønde.

nogen Gyldighed forsaavidt Ager og Engs Hartkorn betræffer, er den endnu gjeldende med Hensyn til Skov- og Mølleskylds Hartkorn *). For sammes Vedkommende er Landskatten endnu saaledes, som den ved Forordningen 15de April 1818 blev bestemt, nemlig 3 Rbd. pr. Td. privilegeret, og 4 Rbd. 1 Mk. pr. Td. uprivilegeret Hartkorn, eller Halvdelen af den ved samme Forordning paabudne Landskat for Ager og Engs Hartkorn. Af Tiender svares Landskatten af Tiende-Eieren, deels efter det Tiende ydende nye Hartkorn, (af det Kongetiende og Kirketiende ydende Hartkorn ifølge Forordning 15de April 1818 § 2 mellem 4 og 28 Sk., efter Ydelsesmaadens Beskaffenhed; hvorimod Præsterne ere fritagne for Landskat af deres Tiende ved Forordning 11te September 1822); deels er Indtægten, som Eieren af Konge- eller Kirketienden har ved samme, i Matriklen af 1688 ansat til Hartkorn, og dette saakaldte matrikulerede Konge- og Kirke-Tiende-Hartkorn, (thi Præstetienden er ikke matrikuleret til Hartkorn, fordi Man har fundet at den ikke burde være Gjenstand for Beskatning), svarer i Landskat, det uprivilegerede matrikulerede Kongetiende Hartkorn 36 Sk. pr. Td., det uprivilegerede matrikulerede Kirketiende-Hartkorn 28 Sk. pr. Td.**). Det privilegerede matr. Tiende-Hartkorn

*) Skovskyldshartkornets Beløb er anført S. 578. Mølleskyldshartkornet, (ved hvis Ansættelse i Matriklen af 1688 Vandmassens Mængde og den Næring, som Møllen kunde gjøre Regning paa at have, fornemmelig blev taget i Betragtning), udgjør i alt 5135 Tdr. Hartkorn, hvoraf 1013 Tdr. er privilegeret.

**) Det matrikulerede Kongetiende-Hartkorn udgjør 36,420 Tdr., hvoraf 1928 er privilegeret, og det matrikulerede Kirketiende-Hartkorn udgjør 38,009 Tdr., hvoraf 1780 er privilegeret. At Kirketiende-Hartkornet er større end Kongetiende-Hartkornet, antages at hidrøre fra at de Kongetiender, der tilhørte Kongen og ikke af ham vare overladte nogen Anden, ikke ere blevne satte i Hartkorn. Efter Reskr. 6te Mai 1704 sammenholdt med Reskript 14de Juni 1687 og 21de Juli 1688 synes Tiende-Hartkornet at betegne den Korn-Indtægt,

er fri for Landskat. Fiskerstade-Hartkorn, af hvilket her i hele Landet kun er 16 Tdr., svarer samme Landskat som uprivilegeret Mølleskyld; og Færgeløbs- og Bro-Hartkorn, af hvilket her kun er 83 Tdr., svarer samme Landskat som uprivilegeret matrikuleret Kirketiende-Hartkorn.

Landskatten er imidlertid ikke den eneste paa Hartkornet hvilende Skat. Af Ager og Engs Hartkornet udredes ogsaa, saalænge den S. 581 omtalte aarlige Eftergivelse af 400,000 Rbd. i Landskatten vedvarer, 16 Sk. aarlig pr. Td. privilegeret og uprivilegeret Hartkorn, ifølge et ved Forordningen af 12te Januar 1827 gjort Extrapaabud i Anledning af en Afgang af c. 60,000 Rbd. aarlig, som Statskassen havde ved under samme Dato at afskaffe Tolden ved Qvægs-Udførsel til Hertugdømmerne, og ved at nedsætte Tolden ved Qvægs Udførsel til Udlandet. Fourage-, Marschpenge- og Befordringsskat udskrives aarlig af det uprivilegerede Hartkorn med et forskjelligt Beløb, eftersom Regjeringens Udgifter i den paagjeldende Anledning have været større eller mindre. Marschpengene er 4 Sk. for Milen frem, og ligesaa meget for Milen tilbage, hvilke Soldaterne faae for hver Miil de have mellem Hjemmet og Regimentet, jfr. Forordning 20de Juni 1788 § 37. Fouragen til Regimenterne kjøbes, og af hvad den koster betaler den kongelige Kasse 84 Sk. pr. Td. Havre, 1 Rbd. 64 Sk. pr. Læs Hø til 32 Lispund, og 64 Sk. pr. Læs Halm til 24 Lispund, men Resten reparteres paa det uprivilegerede Hartkorn. (Jfr. Forordning 28de Juli 1784.) Siden Forordning 15de September 1832 er Marschpenge og Fourageskat udskrevet i Forening; og siden Forordning 4de Marts 1846 er her-

---

som paa Matrikuleringens Tid sædvanlig havdes af Tienderne. At Landskatten er lavere af Kirketiende-Hartkornet end af Kongetiende-Hartkornet, har sin Grund i den Eieren af Kirketienden paahvilende Forpligtelse til at holde Kirken vedlige.

med forenet den paa Landdistrikterne faldende Deel af Udgifterne ved de kongelige Tjenestereiser, som nu ifølge Forordning 26de Juni 1844 § 9 godtgjøres de Paagjeldende, som have ydet Beforbringen, i hvilken Anledning § 44 i samme Anordning har foreskrevet Rentekammeret i Begyndelsen af hvert Aar at foranstalte udskrevet en Sum af det uprivilegerede Hartkorn, der kan antages omtrentligen at være tilstrækkelig til at dække Betalingen for de kongelige Tjenestereiser, der i samme Aar ville blive præsterede. Fouragestat, Marschpenge og Beforbringsskat, som udskrives med det Beløb, der calculeres at ville medgaae, er ikke nogen ubetydelig Skat, hvad Tabellen S. 554, (med Hensyn til hvis Angivelser det maa erindres, at de omfatte saavel Kjøbstad- som Landdistrikterne, forsaavidt dertil er Anledning), nærmere vil oplyse. Stænderskatten, om hvilken Pl. 1ste Juni og 19de October 1836 handler, og Veiskatten*), der har sin Oprindelse fra Veiforordningen af 13de December 1793 § 30, 31, 66, og om hvilken der handles i Forordning 29de September 1841, især i § 17, og i 2den Deel af dette Skrift S. 624, trænge ikke til nogen nærmere Forklaring, ligesom det ogsaa let vil indsees, at de udskrives med et forskjelligt Beløb i de forskjellige Aar, og at hvad der i denne Retning udredes af Amternes Hartkorn for at erstatte Finantserne, (thi Veiforordningen omtaler vel en Veikasse, men en saadan særskilt Kasse under Finantserne haves ikke), de Udlæg, som de i det foregaaende Aar have havt, bestaaer

*) Det hele S. 554 anførte Indtægtsbeløb ved Veiskatten er sammensat af a) Den ¼ Deel af Udgifterne ved Hovedlandeveiene, som det paagjeldende Amt udreder gjennem Amtsrepartitionskassen; b) den af Kjøbstæderne i det paagjeldende Amt udredede Deel af Udgifterne; c) Bomindtægterne, c. 34,000 Rbd.; og d) den aarlige Udskrivning af indtil 32 Sk. pr. Td. Hartkorn, hvilken Afgift i de senere Aar stedse er udskrevet med det ovennævnte Maximum.

af to Dele, nemlig af den ¼, som Amtet, hvor Udgifterne have fundet Sted, bærer, hvilken ¼ udredes af Amtsrepartitionsfondet, og af den Afgift af indtil 32 Sk., som aarlig udskrives af hele Kongerigets privilegerede og uprivilegerede Hartkorn.

Foruden Skatterne hviler der ogsaa Communalafgifter og offentlige Byrder paa Landeiendommene, og vi vide ikke noget mere passende Sted i dette Skrift til at omtale samme, end her.

De vigtigste Communalafgifter ere Afgiften til Amtsrepartitionsfondet, Præstetiende, Fattigskat, Afgifter til Skolevæsenet, og Præstationer til Biveiene. Hvad Amtsrepartitionsfondet betræffer, da bestrider det et stort Antal Udgifter, som angaae det paagjeldende Amt, saasom Omkostninger i Anledning af Forbrydelser, der ere begaaede i Amtets Landdistrikter, Medicinalsager, Jordemodervæsenet, Udgifter ved Arrester, og Veiudgifter, nemlig Udgifterne ved de mindre Landeveie (jfr. 2den Deel af dette Skrift S. 630), og den ¼ Deel, som Amtet selv bærer af de Udgifter ved Hovedlandeveiene i samme, som maatte have fundet Sted. Jfr. Pl. 31te December 1819, Forordning 8de Januar 1830, men især Forordning 15de September 1832. Til dette Fond yder saavel det privilegerede som det uprivilegerede Ager og Engs Hartkorn foreløbig 64 Sk. pr. Td., og Skov- og Møllestyld 32 Sk. pr. Td., og kunne Udgifterne ei bestrides herved, saa gjør Statskassen Udlæg for Resten, og reparterer senere Beløbet. Efter et Gjennemsnit af Aarene 1844, 1845 og 1846 har Bidraget til Amtsrepartitionsfondet i hele Kongeriget, efter Amtmændenes Indberetninger derom, aarlig udgjort 1 Rbd. 69 Sk. pr. Td. privilegeret og uprivilegeret Hartkorn, i enkelte Amter (navnlig Kjøbenhavns og Frederiksborgs) en Deel mere, i andre Amter en Deel mindre.

Hvad Præstetienden angaaer, da repræsenterer den ikke, som Mange vistnok tro, $\frac{1}{10}$ af Jordens Afgrøde, men kun $\frac{1}{30}$. Tienden, hvis Indførelse her i Landet begyndte under Knud den Hellige, blev nemlig allerede oprindeligen, (i alt Fald siden Aaret 1443), deelt i tre lige Dele, af hvilke den ene tilfaldt Bispen, den anden Kirken, og den 3die Præsten *). Først da Kong Christian den 3die efter Reformationens Indførelse fratog de catholske Bisopper deres Tiende, fik Bispetienden Navn af Kongetiende. En Deel af samme blev senere tillagt Universitetet, de lærde Skoler, Hospitaler og andre offentlige Stiftelser; en Deel blev anvendt til Løn for de nye protestantiske Bisper **) og andre Geistlige ***); en Deel blev solgt til Private; og kun en ringe Deel forblev i Kronens Besiddelse. — Fritagne for Tiendeydelse for bestandigt ere: Sædegaardsmarker, der før Aaret 1661 have været brugte under Sædegaardene, eller senere ere med Tiendefrihed benaadede; Præstegaardes, Skolers og Degneboligers Jorder; Hedejorder, som for sig bebygges

*) Paa nogle Steder gives ogsaa et Slags Tiende til Degnene, eller nu i deres Sted til vedkommende Skolelærere, hvilken saakaldte „Degnetrave" ifølge Lovens 2—15—10 udgjør $\frac{1}{4}$ mod Præstetienden, altsaa $\frac{1}{120}$ af Afgrøden. — Tiende af Kjøbstadjord deles, hvor den ydes, kun mellem Kirken og Præsten.

**) Kun Bispestolene i Fyens, Lollands og Falsters, og Aarhuus Stifter ere endnu i Besiddelse af de samme i sin Tid tillagte Tiender. I de for Landmanden ugunstige Aar tilbød Regjeringen nemlig Bisperne at komme paa fast Gage imod at Kongens Kasse for deres Embedstid overtog de Bispestolen tillagte Tiender; og paa Fyens Bisop nær modtog de alle Tilbudet. I de seneste Aar have Aarhuus, og Lollands og Falsters Bispestole været ledige, og de Mænd, som have erholdt dem, have atter overtaget Tienderne som Lønning. — I den senere Tid har Statskassen havt Fordeel ved det herombhandlede Arrangement, hvilket ikke var Tilfældet tidligere.

***) Geistligheden er i Tidens Løb blevet beneficeret med en ikke ubetydelig Deel Kirke- og Kongetiender, hvilke tilsammen kan anslaaes til henved 20,000 Tdr. Kirketiende ydende Hartkorn, og c. 30,000 Tdr. Kongetiende ydende Hartkorn.

og inddrages til særskilt Dyrkning; med Steen belagte Jorder, som optages til Dyrkning og indhegnes med anordningsmæssige Steengjerder; Jordstrækninger, som indtages fra Havet; ferske Søer, der udtørres; og opdyrkede, for sandflugne Jorder, hvoraf ikke forhen er svaret Tiende. I et Tidsrum af 20 Aar ere frie: Hedejorder, som opdyrkes i Forbindelse med anden allerede dyrket Jord, samt Moser og Kjær, som udtørres og indtages til Dyrkning, hvorimod Skovjorder, som opdyrkes og ikke ellers ere tiendefrie, maa svare Tiende. Af Kongerigets samtlige Ager og Engs Hartkorn maa c. 88 Procent antages at være tiendepligtigt med Hensyn til Præstetiende, c. 87 Procent med Hensyn til Kirketiende, og circa 85 Procent med Hensyn til Kongetiende*). — Den tiendepligtige Jord er i Reglen kun pligtig til at svare Tiende, naar den besaaes med de i Lovens 2—12—4 nævnte Sædearter, nemlig Rug, Byg, Havre, Hvede, Boghvede, Erter og Vikker; og naar Jorden til Exempel anvendes til Dyrkning af Foderurter, Rodfrugter, Handelsplanter o. s. fr., saa svares ingen Tiende af samme. Tiendetageren og Tiendeyderen kunne forene sig om en Forandring af Tiendens Ydelse in natura, (hvilken sidstnævnte har mange skadelige Følger, og derfor af Staten betragtes med en høi Grad af Ugunst), til Erlæggelsen af en vis eengang for alle bestemt Afgift i Korn, eller i Korn betalt med Penge efter Capitelstaxten**), eller til en uforanderlig Pengeafgift. Naar Tiendeyderen forlanger en saadan

---

*) Bornholm, og en Deel af de blandede Distrikter, som høre til Ribe Amt, men ligge sønden for Kongeaaen, ere frie for Kongetiende.

**) I Aaret 1837 blev der i Anledning af Stændernes Petition derom givet nogle nye Regler for Capitelstaxtens Sættelse, hvilke findes anførte i Coll.-Tid. for 1837 S. 457.

Forandring, skal den, naar Parterne ikke kunne blive enige, skee efter en af Tiendecommissionen derom afsagt Kjendelse. I visse bestemte Tilfælde kan Tiendetageren ligeledes fordre en Forandring af den omhandlede Art. See derom Frdg. 8de Januar 1810, hvis forøvrigt retfærdige Bestemmelse, at der ved Fastsættelsen af Tiende-Vederlagets Størrelse skal lægges 1/10 til det for samme udfundne Beløb, som Erstatning for Tiendetageren, fordi han gaaer Glip af Frugten af alle mulige fremtidige Forbedringer af Jorden og dens Dyrkningsmaade, har gjort mangfoldige Bønder uvillige til at forlange Tienden afløst, da de herved i Begyndelsen vilde paadrage sig en først af Fremtiden erstattet Forøgelse af Tiendebyrden (jfr. A. Bergsøe: om Statsminister Reventlovs Embedsvirksomhed, 1 D. S. 313—328.) — Af Totalbeløbet af den Deel af de 8 Tiender, som ikke er i Geistlighedens Besiddelse, er circa 4/5 afløst for bestandig med en uforanderlig Afgift i Penge eller Korn. Hvor stor en Deel af Totalbeløbet af de i Geistlighedens Besiddelse værende Tiender, der er afløst, vides ikke; men det maa antages, at Afløsningen har havt større Fremgang med Hensyn til denne Deel af Tienderne, end med Resten. Gjennemsnitsværdien af en enkelt Tiende kan man for Øieblikket nok ansætte til 5 Skpr. Byg pr. Td. Hartkorn*); men Tiendevederlaget er naturligviis høist forskjelligt efter de lokale Forhold, og efter den Tid, paa hvilken Accorden om Naturaltiendens Afløsning er blev sluttet. De tre Tiender tilsammen ere derfor langt fra nutildags at udgjøre 1/10 af hele Landets Høst.

Den tiendepligtige Jord yder ikke blot Korntiende, men

---

*) Høiest er den paa Møen, hvor den i Gjennemsnit kan anslaaes til 7 til 8 Skjepper, og dernæst paa Falster, hvor den i Gjennemsnit kan sættes til 6 Skjepper; lavest er den i de magre Egne af Jylland, hvor den kun i Gjennemsnit kan ansættes til 3 Skjepper.

ogsaa Qvægtiende; men Ydelsen af samme in natura er for længe siden aldeles afskaffet. Ifølge Frdg. 7de April 1840 og 8de Januar 1810 § 6 ydes saaledes for hvert Føl., som tillægges paa en tiendepligtig Jordlod, 10 Sk.; for hver Kalv 8 Sk., for hver Bisværm 8 Sk., o. s. fr. Qvægtienden kan imidlertid kun anslaaes til 12 Sk. pr. Td. Hartkorn i Gjennemsnit, nemlig en halv Gang mere i de Qvægavl drivende Dele af Jylland, og kun omtrent det Halve heraf i de kornrige Egne paa Øerne. — Tiendeydelse af Fjerkræ in natura, eller den saakaldte „Smaaredsel“, blev først aldeles afskaffet ved Frdg. 8de Juni 1810 § 7, og istedetfor samme ydes nu $\frac{1}{18}$ Skjeppe Byg pr. Td. Hartkorn for hver enkelt Tiende, betalt efter Capitelstaxten. I Sjelland, paa Lolland og Falster, og paa enkelte Steder i Fyen oppebære Præsterne hele Qvægtienden; hvorimod den i Jylland paa de fleste Steder deles mellem Konge- og Kirketiende-Eierne og Præsten. Huusmænd, som ikke have Kornsæd til deres Huse, skulle istedetfor Tiende gjøre en Høstdag. Paa enkelte Steder i Landet ydes desuden paa visse Aarstider visse smaa sædvansmæssige Afgifter af Ost, Mælk, Æg o. a. desl. Ved de tre store Høitider, Juul, Paaske og Pindse, og ved Brudevielse, Barnedaab og Barselqvinders Kirkegang erholder Præsten frivilligt Offer af den i Kirken tilstedeværende Deel af Menigheden.

Hvad Fattig- og Skoleskat angaaer, (hvilken det er tilladt at ligne under eet, jfr. Coll.-Tid 1845 S. 717), da er det i Regl. 5 Juli 1803 bestemt, at Udgifterne til de Fattiges Forsørgelse skal, efter Fradrag af hvad der kan dækkes ved Renter af Legater, frivillige Gaver, Tavlepenge o. a. desl., lignes paa Communens Beboere, og i Anordningen af 29de Juli 1814 om Skolevæsenet paa Landet er det ligeledes i § 56 bestemt at alle de Udgifter, som udfordres til Skolebyg-

ningers Opførelse og Vedligeholdelse, til Skolernes Indretning og Skolelærernes Lønning (jfr. S. 48), skal lignes paa Communen. Med Hensyn til begge de hereomtalte Ligninger er det vel i Lovgivningen foreskrevet, at de skulle lignes paa Sognets eller Pastoratets Beboere efter deres Hartkorn, Formuestilstand og Leilighed, men i Praxis finder Ligningen paa de fleste Steder alene Sted efter Hartkorn; (jfr. A. Bergsøe: om Nevenlov, 2 D. S. 83 og 84). Fattigskatten har, efter Amtmændenes Beretninger at dømme, Alt beregnet i Penge, i Aarene 1844, 1845 og 1846 i Gjennemsnit aarlig udgjort 1 Rbd. 13 Sk. pr. Td. priv. og upriv. Hartkorn, (i nogle Amter imidlertid dobbelt saameget som i andre); og Skolebidraget har i Penge og Naturalier i de samme 3 Aar udgjort 1 Rbd. 29 Sk. aarlig, og Afvigelserne herfra i de enkelte Amter har langt fra ikke været saa stor som ved Fattigvæsenet. De Communerne paaliggende Præstationer med Hensyn til Biveiene ere allerede omtalte i 1ste Deel, Side 631. Denne alene paa det uprivilegerede Hartkorn hvilende, og i de senere Aar en Deel forøgede Byrde er naturligviis af meget forskjellig Størrelse i de forskjellige Egne og i de forskjellige Aar. Tager Man et Gjennemsnitstal af Beløbet for alle Amterne, (Spanddagene beregnede til 3 Mk., Gangdagene til 1 Mk.), i Aarene 1844, 1845 og 1846 saa erholder Man 53 Sk. pr. Td. uprivil. Hartkorn til Resultat, hvorved dog i Henhold til det Nysanførte maa bemærkes, at enkelte Amter i saa Henseende have været 5 til 6 Gange saa haardt bebyrdede som andre. — Endelig paahviler der Hartkornet flere smaa Communalpræstationer, som tilsammen kunne anslaaes til 1 Mk. pr. Td. privilegeret, og til 4 Mk. pr. Tønde uprivilegeret, nemlig: Erstatning for de ophævede Herredskassepenge, hvilken yderst ubetydelige Afgift udredes saavel af det privilegerede som af det uprivile-

gende Hartkorn, jfr. Pl. 9 Januar 1845; Dommerkorn, ½ Skp. Byg af hver Bondegaard paa under 6 Tdr. Hartkorn, og 1 Skp. af de større Gaarde, jfr. Pl. 21 Septbr. 1836; Stokkemandspenge, og Lys og Brænde til Tinghuset, i alt c. 10 Sk. pr. Td. upriv. Hartkorn; Skriverpenge til Amtsforvalteren (Frdg. 14 Juli 1819, Pl. 31 Mai 1828 og kongl. Res. 13 Juni 1825) c. 9 Sk. pr. Td. privilegeret og uprivilegeret Hartkorn; Jordemoderpenge c. 5 Sk. pr. Td. priv. og upriv. Hartkorn; og Amts- og Sogne-Frireiser, c. 12 Sk. pr. Td. upriviligeret Hartkorn. Hertil kommer i nogle jydske Amter, og i Frederiksberg Amt, Arbeide til Sandflugts Dæmning c. 16—24 Sk. pr. Td. uprivilegeret Hartkorn.

Foruden Skatterne og Communalafgifterne hviler der ogsaa andre offentlige Byrder paa Landeiendommene. Saaledes paahviler der Hovedgaardene og Præstegaardene en Forpligtelse til at holde een eller flere Heste rede til Krigstjenesten, hvilket kaldes for Rytterhesteholb. Hovedgaardene stille 1 Hest naar deres Hovedgaardstaxt er under 50 Tdr Hartkorn; er den mellem 50 og 100 Tdr. stille de 2, og er den over 100 Tønder, 3; og Præstegaardene stille een. Naar Hesten ikke er indkaldt til Tjeneste maa Udrederen bruge den efter Forgodtbefindende, og han oppebærer aarlig paa Amtstuen 5 Rbd. i Remontepenge og 7 Rbd. i Underholdningspenge, jfr. Frdg. 14 Septbr. 1774. Her maa ligeledes erindres den ⅙ af Bankhæftelsen, som Landmanden forrenter uden at erholde Godtgjørelse for samme ved Afdrag i Landskatten (jfr. 2 D. S. 666, 669 og 681)*), hvilken paa de forskjellige Eiendomme

*) Actieretten i Banken kan ikke vel ansees som Erstatning for denne Byrde for Skatteyderen, (om den end kan ansees som Erstatning for Nationen, jfr. S. 603, og 2den Deel S. 669), da maaskee en Anden end Skatteyderen er i Besiddelse af samme.

i meget forskjelligt Forhold til deres nuværende Værdi hvilende Afgift i Gjennemsnit pr. Td. uprivilegeret Hartkorn kan anslaaes til 24 Sk., og til noget over det Dobbelte pr. Td. privilegeret Hartkorn*), hvorved dog maa bemærkes, at Bankhæftelsen for privilegeret Jord er ansat pr. Td. Land og ikke pr. Td. Hartkorn (jfr. S. 562). Forøvrigt maa det erindres, at den heromhandlede ⅙ af Bankhæftelsen kan indløses, (hvad der ikke gjelder om de andre ⅚), og da den forrentes med 6¼ Procent er den ogsaa næsten ganske bleven indløst, og medens den oprindelig udgjorde 2½ Million Rbd., udgjorde det uindløste Beløb i August 1847 kun 237,940 Rbd. I Ideen gjør dette vel Intet til Sagen, da Byrden ved Indløsningen maa ansees for forudbetalt for bestandig, og da Eieren paa Grund af at Indløsningen har fundet Sted har maattet betale Eiendommen saa meget desto dyrere; men i Realiteten bevirker det at de fleste Eiendomme er frie for Byrden, om de end ikke ere frie for at svare Renter af den laante Capital, med hvilken den er indfriet. — Konge- og Kirketiende er en betydelig Byrde**), som alene hviler paa det uprivilegerede Hartkorn (jfr. S. 587 ff.).

Af alt det Foranførte fremgaaer det, at der af hver Td. Ager og Engs Hartkorn udredes

*) Renten af alle 3 Sjettedele af Bankhæftelsen varierer, paa Grund af Taxationernes Ulighed mellem 45 Sk. og 2 Rbd. 48 Sk. pr. Td. Hartkorn, og mellem 15 og 80 Sk. pr. Td. Land for privilegeret Jord. — Naar Man ingen Forskjel gjør paa privilegeret og uprivilegeret Jord, da udgjør Gjennemsnitsstørrelsen for den omhandlede ⅙ af Bankrenten 36⅛ Sk. (1 Rbd. 14 Sk. for de ⅚) pr. Td. Hartkorn i det Hele taget.

**) Forfatteren kan ikke tiltræde deres Anskuelse, som henregne Kirketienden til Communalafgifterne, forbi den oprindelige Bestemmelse med Kirketienden var at den skulde anvendes til Kirkens Vedligeholdelse. De Fleste, som eie Kirketienderne tage sig det nemlig saa let med deres Forpligtelse at sørge for Kirken, at den ikke har meget at betyde.

	privilegeret	uprivilegeret
a) i Skatter*)	c. 6 Rbd. 8 Sk.	c. 8 Rbd. 64 Sk.
b) i Communalafgifter . .	c. 4 — 32 —	c. 7 — 80 —
c) i andre offentlige Byrder, nemlig Konge- og Kirketiende, Rytterhesteshold, og Bankrente af ⅛ af Bankheftelsen . .	c. 1 — 16 —	c. 4 — 80 —
	11 Rbd. 56 Sk.	21 Rbd. 32 Sk.

1 Td. Byg er ved denne Beregning ansat til 3 Rbd. 4 Mk. Vilde Man lægge de senere Aars høie Kornpriser til Grund, da vilde Man erholde et meget større Beløb, især for det uprivilegerede Hartkorn, i det Kornpriserne navnlig har stor Indflydelse med Hensyn til Tienden, der er saa betydelig en Afgift.

Da Man ikke kan anslaa en Td. Hartkorn til en høiere Gjennemsnitsværdi end 1500 Rbd. pr. Td. privil., 900 Rbd. pr. Td. Selveiergods, og 600 Rbd. pr. Td. Fæstegods, og da Renten af Kjøbesummen for Jordegods kan ansees for lig med Netto-Indtægten af samme, saa vil det sees, at de paa uprivilegeret Jordegods hvilende Byrder ere meget betydelige i Sammenliguing med Netto-Indtægten af samme, og at det privilegerede Hartkorn er i en meget betydelig Grad mindre be-

*) Eftergivelsen i Landskatten, men ikke Godtgjørelsen af Renten af de ⅞ af Bankheftelsen, (eftersom under Litr. c kun ⅛ og ikke ⅞ af Bankrenten er anført), er her fradraget. Efter Indførelsen af den nye Matrikel i Aaret 1844 bliver forøvrigt enhver Beregning over hvor stort et Skattebeløb 1 Td. Hartkorn bærer, meget usikker; thi hvor stort et Beløb af „Gammelskatten“, (der udgjør den overveiende Deel af Skattebyrden), en Td. nyt Hartkorn bærer, kan ikke bestemmes, da det gamle Hartkorn ligger til Grund for den paa Landeiendommene under Navn af Gammelskat hvilende uforanderlige Afgift (jfr. S. 582).

byrdet end det uprivilegerede. Herover have imidlertid hverken Landmændene i Almindelighed, eller Eierne af det uprivilegerede Hartkorn, den mindste Grund til at beklage sig; thi disse Forhold have ikke undergaaet nogen væsenlig Forandring i de sidste 30 Aar, og næsten alle Eiere af Jordegods have saaledes kjøbt deres Eiendom eller taget den paa Skifte paa en Tid, hvor Forholdene vare som nu, og de vilde slet ikke været bedre farne hvis Eiendommen havde været aldeles skattefri, da de i saa Fald vilde have maattet betalt den saameget desto høiere, ligesom der for Øieblikket ikke er nogen Fordeel ved at kjøbe privilegeret Hartkorn istedetfor uprivilegeret, da den førstnævnte er forholdsviis saa meget dyrere, som den er fordeelagtigere.

Det er forøvrigt i det Væsenlige Communeafgifterne, som bevirke at Landeiendommene bære større Byrder nu end i ældre Dage, for Ex. end for et Aarhundrede siden, da der i gamle Dage saagodtsom Intet blev gjort for Veivæsen, Fattigvæsen, Skolevæsen o. m. a., som nu fordrer betydelige Afgifter. De kongelige Skatter vare, naar Man reducerer Penge til Korn efter Capitelstaxten, og altsaa undersøger hvormeget Korn Landmanden dengang og nu maatte og maa sælge for at udrede sine Skatter, ligesaa høie dengang som nu; og selv naar Man, paa Grund af at vi i de 10 sidste Aar ofte har havt usædvanlig høie Kornpriser, gaaer et Decennium tilbage for ved Hjelp af Gjennemsnittet af et større Antal Aar at anstille en Sammenligning, faaer Man kun et Forhold mellem Nutiden og Datiden som 9 til 7. Hvad det angaaer, at Communeafgifterne nu ere meget større end

*) Den, som eier Jordegods paa den Tid en vedvarende Skat bliver lagt paa den, betaler paa en Maade Skatten forud for bestandig, ved at hans Eiendom taber Skattens 25 dobbelte Beløb i Værdi, (hvis Rentefoden er 4 Procent), i det Øieblik Skatten paabydes. Enhver kun eengang for alle paa Jordegods paalagt Skat, f. Ex. Indkomstskatten i 1848, er derimod en reel Byrde for Eieren.

i gamle Dage, da maa det erindres, hvormeget Evnen til at udrede dem er tiltaget ved Agerdyrkningens Fremadskriden og de mange heldbringende Landboreformer, som de sidste 80 Aar have at fremvise.

Landskatten og Extraskatten forfalde til Betaling med ⅓ i hvert af Qvartalerne Januar og October, og med ⅙ i hvert af Qvartalerne April og Juli.

Samtlige kongelige Skatter paa Landet, saavelsom Bankrente, Brandpenge og Bidrag til Amtsrepartitionsfondet oppebæres af Amtsforvalterne, af hvilke der i de fleste Amter er et Par, som hver har sit Distrikt*).

---

*) Hvilke Amtstuedistrikter der findes i Kongeriget, og hvad der hører til hver af samme, vil kunne sees af nedenstaaende Fortegnelse, i Forening med Tabellerne S. 31—102 i 1ste Deel, som udvise hvilke Sogne der høre til hvert Herred, og hvilke Herreder til hvert Amt.

		hvortil hører	
Kjøbenhavns	Amtstue	Somme og Thune Herreder	Kjøbenhavns Amt.
Roeskilde	—	Resten af Kjøbenhavns Amt	
Frederiksborg	—	Liunge-Fr., Ølstykke og Strø H.	Frederiksborg Amt.
Hirschholm	—	Hirschholm, Karlebo, Blovstrød og Birkerød Sogne i Liunge-Kronborg Herred	
Kronborg	—	Holbo Herred og Resten af Liunge-Kronborg Herred	
Holbek	—	Tudse og Meerløse Herreder	Holbeks Amt.
Kallundborg	—	Resten af Holbeks Amt	
Ringsted	—	Ringsted og Alsted Herreder	Sorø Amt.
Korsøer	—	Resten af Sorø Amt	
Vordingborg	—	Baarse, Tybjerg og Hammer H.	Præstø Amt.
Tryggevelde	—	Stevns, Faxe og Bjeverskov H.	
Møens	—	Møenbo Herred	
Bornholms	—	Bornholms Amt	Bornholms Amt.
Assens	—	Baag og Vends Herreder	Odense Amt.
Odense	—	Resten af Odense Amt	
Nyborg	—	Svendborg Amt	Svendborg Amt.
Maribo	—	Lolland	Maribo Amt.
Nykjøbing	—	Falster	
Hjørring	—	Hjørring Amt	Hjørring Amt.
Aalborg	—	Aalborg Amt	Aalborg Amt.
Thisted	—	Thisted Amt	Thisted Amt.
Viborg	—	Viborg Amt	Viborg Amt.

2) Om Skatter og Afgifter, som hvile paa Kjøbstæderne.

Angaaende denne i høieste Grad detaillerede Materie maa vi her indskrænke os til at meddele Følgende.

Den aldeles overveiende væsentligste Skat, som ydes af Kjøbstæderne, er Bygningsafgiften, eller, som den ogsaa kaldes, Qvadratskatten, eller Arealskatten efter Frdg. 1 Octbr. 1802. Denne meget betydelige Skat, som ved Frdg. 17 April 1816 blev forhøiet med een Gang saa meget som dens oprindelige Beløb, uagtet Frdg. 4 Septbr 1809 allerede tidligere for Kjøbenhavns Vedkommende havde forhøiet den med ¼ af dens oprindelige Beløb, udredes i Kjøbenhavn med 4⅛ Sk. af hver □ Alen af hver Etage af Forhusene, og 2¾ Sk. af hver □ Alen af hver Etage af Side- og Baghuse samt af Pakhuse eller Stalde til Gade eller Gaard, i hvilken Anledning Bygningerne ere opmaalte efter Udsiderne i Længde og Brede, hvorefter hver Etage er beregnet i □ Alen. I de andre Kjøbstæder er det kun af Forhuse, Sidehuse og Baghuse, og det kun forsaavidt de ere indrettede til Beboelse, Huusholdning eller Værksted, at der svares Afgift, og dennes Størrelse beregnes ikke blot efter Qvadrat-Indhold, men ogsaa efter Assurancesummen, og naar denne kun er 200 Rbd. for hele Bygningen svares kun ¼ Sk. af □ Alenen

---

		hvortil hører	
Ebeltoft	Amtstue	Nørre, Sønder, Mols og Østerlisbjerg Herreder	Randers Amt.
Randers	—	Resten af Randers Amt	
Aarhuus	—	Aarhuus Amt	Aarhuus Amt.
Skanderborg	—	Skanderborg Amt	Skanderborg Amt.
Veile	—	Veile Amt	Veile Amt.
Ringkjøbing	—	Hind, Hammerum, Nørre og Bølling Herreder	Ringkjøbing Amt.
Holstebro	—	Resten af Ringkjøbing Amt	
Varde	—	Øster, Vester, Skads og Slaugs Herreder	Ribe Amt.
Ribe	—	Resten af Ribe Amt	

i hver Etage, hvorimod Afgiften stiger forholdsviis med Assurancesummen, indtil denne udgjør 4000 Rbd og derover, i hvilket Fald der svares 3 Sk. pr. □ Alen. Medens Skatten i Kjøbenhavn kun hviler paa Grundrenten, for hvis Størrelse kun Arealet og ikke tillige Beliggenheden er lagt til Grund, hviler den saaledes i Kjøbstæderne deels paa Bygningsrente, deels paa Grundrente, sidstnævnte dog ligeledes alene beregnet efter Arealet. Denne Skat udredes ogsaa, efter de for Provindskjøbstæderne gjeldende Regler, af alle Lyststeder for Kjøbstadbeboere, og af Bygninger paa Landet, der ere indrettede til Kjøbstadnæring, saasom Fabrikker, Kroehold, Møllebrug o. a. desl.; og den svares ligeledes af Bygningerne i Flekkerne, eller de til Kjøbstadnæring berettigede, men dog ikke til Kjøbstæderne henregnede, smaa Stæder (jfr. 2 D. S. 704). Denne Skat indbringer, for Kjøbenhavn circa 190,000 Rbd. aarlig eller 1 Rbd. 3 Mk. pr. Hoved, og i Kjøbstæderne, hvor den i Løbet af det sidste Decennium er steget over en Snees tusind Daler, c. 156,000 Rbd., eller noget over 1 Rbd. pr. Hoved *). — I samtlige Landdistrikter beløber Bygningsafgiften sig kun til c. 46,000 Rbd.

De øvrige mindre betydelige Kjøbstadskatter ere a) Indqvarteringsskatten til Erstatning af Omkostningerne ved Indqvartering, Sygehuse, Vagthuse, Stalde, og Leilighed til Fourage, Brødkorn, Feltartillerie m. v. Jfr. Frdg. 15 Novbr. 1810 og 16 Juni 1819, og Mandix om det danske Kammervæsen § 30. Over hvad i eet Aar samtlige Indqvarteringsomkostninger kunne beløbe sig til blev der i Aaret 1788 forfattet

*) Kjøbenhavn havde for nogle Aar siden 3892 Bygninger (Sidebygningerne ikke medregnede), og Kjøbstæderne 18,231, navnligen Odense 1208, Aarhuus 952, Aalborg 680, Randers 637, Fredericia 625, Helsingør 582, Viborg 404. I de fleste af disse Byer er der imidlertid netop i de sidste Aar bygget en Deel.

en Beregning, som havde en Sum af 54,500 Rbd. til Resultat, og dette Beløb blev ved Frdg. 19 Aug. 1818 eengang for alle lignet paa Kjøbstæderne, af hvilke Aalborg erholdt den største Ansættelse med 3940 Rbd., og Skive den laveste med 241 Rbd. Af hvad Omkostningerne beløbe sig til mere end til disse 54,500 Rbd. bære Kjøbstæderne de ⅔, (der fordeles paa dem efter den i Pl. 13 Decbr. 1843 om Ligninger mellem Kongerigets Kjøbstæder fastsatte Regler), og Stats-Kassen ⅓. I Aarene 1844, 1845 og 1846 har Indqvarteringsskatten, efter Fradrag eller Tillæg af det nysnævnte Beløb, i Gjennemsnit aarlig for samtlige Kjøbstæder udgjort 56,349 Rbd. I Kjøbenhavn opkræves denne Skat, som sammesteds udgjør circa 36,000 Rbd. aarlig, i Forening med forskjellige Communeafgifter ved en efter Grundtaxten*) udredet „samlet Grundskat" (jfr. S. 606); i de øvrige Kjøbstæder fordeles den halv paa Grund og halv paa Næring. b) Stænderskatten, af hvilken Kjøbenhavn udreder 11 Procent, og de øvrige Kjøbstæder 23 Procent af det Side 554 anførte Beløb, som hele Kongeriget svarer, lignes i Kjøbstæderne efter Formue og Leilighed, hvorimod den i Kjøbenhavn fordeles forholdsviis efter Arealskattens Beløb.

---

*) Hvad Matriklen er med Hensyn til offentlige Afgifter paa Landet, er Grundtaxten med Hensyn til en Deel Afgifter for Kjøbstæderne. Med samme har det sig saaledes: Omtrent paa samme Tid som Matriklen af 1688 paabegyndtes, nemlig i Aaret 1682, blev der sat Grundtaxt paa Gaarde, Huse og Grunde i Kjøbstæderne eftersom de laae beleiligt til Næring og Brug. Denne ældste Grundtaxt er imidlertid i enkelte Byer afløst af en ny. Ved Grundtaxtmatriklen er enhver Grund eengang for alle ansat til visse Portioner, der benævnes Skillinger eller Dalere, og naar et vist Pengebeløb skal reparteres paa en By, deles det i saa mange Dele som Byen i alt har Portioner eller Skillinger, og Enhver har da at udrede saamange slige Dele, som han staaer for Skillinger eller Portioner.

c) Veiskat, som forskudsviis udbetales af Byens Kæmnerkasse, imod senere Erstatning herfor ved speciel Fordeling paa Indvaanerne lige med andre Kjøbstaden som Commune paaliggende Udgifter, efter Grund, Jord, og Næring (Coll.-Tid. 1845 S. 712), udredes alene af Provindskjøbstæderne, da Kjøbenhavn selv vedligeholder sine Veie; og denne Skat er af de mindre betydelige, og udgjør i Reglen kun en halv Snees tusind Daler. Undtagelsesviis kan Beløbet dog være meget større. I 1845 var det saaledes 23,500 Rbd.; men holder Man Randers Kjøbstad udenfor Betragtningen, (som i dette Aar paa Grund af extraordinaire Veianlæg havde 13,500 Rbd. at udrede), saa bliver Beløbet ogsaa i dette Aar kun 10,000 Rbd. for de øvrige Kjøbstæder. d) Af Befordringsskatten til Bestridelse af Udgifterne ved Fribefordringer fordeles ⅞ paa Landdistrikterne, og ⅛ paa Provindskjøbstæderne, for hvilke denne Byrde kun kan anslaaes til c. 3000 Rbd., som udredes af Kæmnerkasserne og fordeles paa Indvaanerne efter Grundtaxterne. Jfr. Frdg. 26 Juni 1844 § 9.

De Provindskjøbstæderne paahvilende Communalafgifter ere følgende: a) Afgift til Præst og Kirkebetjente, eller de saakaldte Præstepenge, hvis Størrelse Yderen dog selv bestemmer, naar Kjøbenhavn, Aarhuus og Helsingør undtages, i hvilke en dertil udnævnt Commission forhøier de efter frivillig Bestemmelse tegnede Bidrag, naar disse befindes uforholdsmæssige i Forhold til Ydernes Næringsvei og Stilling, i hvilken Henseende der især deleshed tages Hensyn til Beskaffenheden af den af den Paagjeldende beboede Huusleilighed. I Helsingør maa de samlede Bidrag desuden ikke udgjøre mindre end 1300 Rbd., og i Aarhuus ikke mindre end 1200 Rbd.*). I Pro-

---

*) I Aaret 1837 blev der svaret Præstepenge i 32 af samtlige 68 Kjøbstæder, og de beløb sig: i Kjøbenhavn til 18,779 Rbd., i Hel-

vindskjøbstæderne ydes desuden Hoitidsoffer af frivillig bestemt Størrelse til Præst og Kirkebetjente, hvilket ikke er Tilfældet i Kjøbenhavn, hvor ⅓ af Præstepengene tilfalder Klokker og Graver, og ⅔ Præsten. b) Afgift til Kirken, hvor Kirketienden er utilstrækkelig til Kirkens tilbørlige Vedligeholdelse, lignes efter Formue og Leilighed*). c) Fattigskat, til at dække de Udgifter, som Fattigkassen, der har sine særlige i det følgende nærmere omtalte Indtægter, ikke formaaer at dække, lignes i Provindskjøbstæderne halv efter Grundtaxt halv efter Formue og Leilighed. I Aarene 1844, 1845 og 1846 har samme, ifølge Indberetningerne derom, for samtlige Provindskjøbstæder i Gjennemsnit aarlig udgjort 115,928 Rbd. d) Skoleskat, forsaavidt de Skolevæsenet tillagte Indtægter ikke tilstrække (jfr. S. 61), lignes efter Formue og Leilighed, og har for samtlige Provindskjøbstæder i Aarene 1844, 1845 og 1846 i Gjennemsnit aarlig udgjort 60,958 Rbd. e) Delinqventomkostninger, som tidligere lignedes paa hvert Stifts Kjøbstæder, men nu ifølge Frdg. 8 Januar 1830 paa hvert Amts Kjøbstæder, have i Aarene 1844, 1845 og 1846 i Gjennemsnit udgjort 21,500 Rbd. aarlig for samtlige Provindskjøbstæder. f) Afgift efter Frdg. 15 Septbr. 1832 om Oprettelsen af Amtsrepartitionsfond, jfr. Pl. 5 Marts 1834, udgjør c. 5000 Rbd. aarlig. g) Endeligen de saakaldte Byskatter, nemlig til Vandvæsen, Brolægning, Broer, Vægtere, Politi-

---

fingøer til 1300 Rbd., i Aarhuus til 1200 Rbd., men i de øvrige 29 Kjøbstæder tilsammen kun til 1657 Rbd.

*) De 92 Kjøbstadkirker, som her findes i Kongeriget (Kjøbenhavns 14 Kirker inclusive) eiede for nogle Aar siden i Legatcapitaler 859,670 Rbd., eller, efter Fradrag af deres Gjeld af 322,678 Rbd., 536,992 Rbd. Foruden Renten heraf, 21,480 Rbd., havde de en Indtægt af Tiender af, efter de for nogle Aar siden gjeldende lavere Kornpriser, 66,315 Rbd., ialt saaledes en aarlig Indtægt af 87,795 Rbd.

betjente, Skorsteensfeiere, Jordemødre, Bortførelse af Feieskarn, Vedligeholdelse af offentlige Bygninger, Lønning af Communalembedsmænd m. a. m. desl., hvilke lignes halv efter Grund og halv efter Næring, og hvortil i Aarene 1844, 1845 og 1846 i Gjennemsnit i samtlige Provindskjøbstæder aarlig er udredet 110,000 Rbd.

Bankrenten har i sin Tid været en betydelig offentlig Byrde for Kjøbstæderne, men kan nu, naar den betragtes fra ét rigtigt Standpunkt, ikke længere siges at være det*).

---

*) Bankheftelsen af Kjøbstadeiendomme var oprindelig ligesom Bankheftelsen af Jorder 6 Procent af deres Værdi, og denne blev ved Kjøbstadeiendomme regnet efter deres Forsikkring i Brandkassen saaledes som samme blev ansat efter Pl. 13 Marts og 28 Septbr. 1818, uden at senere Af- eller Tilgang i Assurancesummen skulde have nogen Indflydelse paa Bankheftelsens Størrelse. Forsaavidt Heftelsen ikke indbetaltes til Banken, (hvilket kunde skee med hele Heftelsen, hvorimod ved Landeiendomme kun $\frac{1}{6}$ af Heftelsen kunde indbetales), skulde den forrentes med $6\frac{1}{2}$ Procent, og af denne Rente skulde Kjøbstadbygningernes Eiere Intet have godtgjort, medens Landmændene i Realiteten kun udrede $\frac{1}{6}$ af Bankrenten, da Resten bliver dem godtgjort i Landskatten. Medens Sjettedelen af Bankrenten af samtlige Landets Jorder og Tiender oprindelig kun beløb sig til 164,000 Rbd., udgjorde Bankrenten oprindelig af Kjøbenhavns Bygninger 170,000 Rbd., af Provindskjøbstædernes 43,500 Rbd., og af den bankheftelsespligtige Deel af Landbygningerne 81,000 Rbd., og det sees heraf hvor langt haardere Bankheftelsen oprindelig hvilte paa Kjøbstæderne end paa Landet; men ligesom nogle Forhøielser af Bygningsafgiften med Hensyn hertil bleve hævede, saaledes fandt næsten alle Huuseiere efterhaanden som Pengevæsenet forbedrede sig Capitalister, som betalte Bankheftelsen for dem, imod at erholde 4 Procent af Indløsningssummen med samme Sikkerhed, som den Banken tidligere havde, hvorved de saakaldte Bankheftelsesobligationer opkom, som er det sikkreste rentebærende Papiir her i Landet; og af Bankheftelserne for Kjøbenhavn og Kjøbstæderne, som oprindelig udgjorde over $3\frac{1}{2}$ Million, var derfor i 1847 kun 28,503 Rbd. uindløste. Saavel herved som ved Bankaktiernes stigende Priis formindskes den omhandlede Byrde betydeligen; og da Bankaktierne endelig steg over pari og gav Udbytte, blev det endogsaa en Fordeel at have en stor Bankheftelse, og hvad Udbyttet er

Over alle de Udgifter, som Byen vil have at udrede i det følgende Aar, derunder indbefattet alle de nysnævnte Skatter og Afgifter, Qvadratskatten alene undtagen, forfattes aarligen et Budget. I samme optages tillige alle de Midler, der haves til Udgifternes Bestridelse, nemlig Renter af de Byen tilhørende Capitaler, Kjendelser ved Borgerskabs Erhvervelse, Leie af Jord, o. a. desl., og den Deel af Udgiften, der ikke kan dækkes ved Indtægten, bliver da, efter den ved hver Afgift anførte Maalestok, Gjenstand for en Ligning, der foretages af Magistraten og Borgerrepræsentanterne, saaledes at det, der skal lignes efter den samme Maalestok, lignes under eet paa hvert skattepligtigt Individ. Kæmnerkassen udbetaler de forskjellige Communalautoriteter hvad de behøve, og Kæmneren, der er een af Byens vederhæftigste Borgere, som i Reglen forestaaer dette Communalembede uden Godtgjørelse, opkræver Communalafgifterne, ligesom Magistraten ogsaa i Reglen lader ham opkræve Skatterne, der senere afleveres til Amtstuen.

Med Hensyn til Kjøbenhavns Communalafgifter, der i det Væsenlige ere af samme Art som Kjøbstædernes, maa bemærkes følgende: Fattigskatten udredes sammesteds siden Aaret 1816 efter samme Maalestok som Arealskatten*). I Aaret

mere end 4 Procent kan nu ansees for en Erstatning for den i Aarene 1818 til Begyndelsen af Aaret 1841, da Bankaktierne vedvarende kom i pari eller derover, ydede Rente. Herimod kan Man imidlertid indvende, at Een nu for Tiden maaskee eier Bygningen med Forpligtelse at yde Renten af Bankhæftelsesobligationen, og en Anden Aktieretten. Hertil kan vel atter svares, at den, der kjøber en Eiendom, der er behæftet med en Byrde, faaer Eiendommen forholdsviis saa meget billigere, og altsaa ikke har nogen Grund til at ønske, at Byrden slet ikke havde fundet Sted; men dette gjelder om al Skat paa fast Eiendom, og er ikke noget særligt for Bankhæftelsen. Jfr. 2 D. S. 666, 669 og 672.

*) Kongelige Embedsmænd eller Betjente, som boe i Bygninger, der ikke ere ansatte til Arealskat, erlægge 2 Procent af deres Gage i Fattigskat. Kjøbenhavn har 290 kongelige og offentlige Bygninger,

1848 er den saaledes paabuden med 2½ Gange saa meget som hiin Skat, (det Høieste hvormed den nogensinde har været udskrevet), hvilket antages at ville give en Indtægt af 204,000 Rbd., som i Forening med Fattigvæsenets andre Indtægter af c. 180,000 Rbd. skulle dække Udgiftsbeløbet, der anslaaes til 347,000 Rbd. foruden 14,000 Rbd. til Ladegaarden, og adskilligt a. desl.; jfr. det i det Følgende om Fattigforsørgelsen Anførte. Af den Indtægt, som haves af denne Skat, afgives aarlig 14,000 Rbd. til Fattigskolerne; jfr. Side 68. Vandskatten udredes efter de for Arealskatten fastsatte satte Grundsætninger. I meget lang Tid er denne Skat bestandig udredet med ¾ Sk. pr. □ Alen af Stadens skattepligtige Forhuus-Bygninger, og ½ Sk. pr. □ Alen af Side- og Tverhuusbygninger, for dem som have Pumpevand; og for Springvand betales tre Gange saa meget som for Pumpevand, hvorimod de, som hverken have Springvand eller Pumpevand i deres Eiendom, betale, naar der i Gaden er en offentlig Post, ⅓ imod dem, i hvis Gaard der er Pumpevand, men, naar der heller ingen Post er i Gaden, slet Intet; jfr. Frdg. 21 April 1812. De, som til deres Haandtering bruge meget Vand, betale et eengang for alle fastsat Beløb, Bryggere og Brændeviinsbrændere saaledes til Exempel 10 Rbd., Garvere 7 Rbd. o. s. fr.; jfr Pl. 5 Febr. 1824. Den aarlige Indtægt Communen har af Vandskatten er 38,700 Rbd. Udgifternes Størrelse varierer meget i de forskjellige Aar. — Brolægningsskatten beregnes efter Qvadratfavnene af Steenbroen udenfor Bygningerne indtil Midten af Gaden, og efter i meget lang Tid at være udredet med 30 Sk. pr. □ Favn, er den i Aaret 1847 blevet udskrevet med 37½ Sk. pr. Favn, og i 1848 med 39 Sk., hvilket vil give en Indtægt af circa

---

som ere fritagne for Arealskat, og 8, som svare den, og i Kjøbstæderne er der 629, ialt 927 Bygninger med en Assuranceværdi af 9,311,880 Rbd.

44,000 Rbd., eller, naar de kongelige Bygninger og Bidraget fra Havnevæsenet, der vil have at udrede c. 13,250 Rbd., medregnes, i Alt c. 57,000 Rbd. Et Beløb af 3 Sk. pr. □ Favn er i den senere Tid aarligen anvendt til Afbetaling paa Brolægningsvæsenets Gjeld, som ult. Septbr. 1847 endnu udgjorde 31,259 Rbd. Til Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset bidrager Hovedstaden aarlig 7560 Rbd., som lignes efter Arealskattens Maalestok; jfr. Reskript 16 Febr. 1783 og Pl. 5 Mai 1834. Endelig udredes efter Grundtaxten*) en saakaldet „samlet Grundskat", af hvilken Udgifterne til Borgervæbningen, Vægtervæsenet, Lygtevæsenet og Renovationsvæsenet bestrides, ligesom ogsaa de c. 36,000 Rbd., hvilke Byen, som S. 600 omtalt, har at udrede i Indqvarteringsskat, udredes af samme; jfr. Frdg. 21 April 1812. For Aaret 1848 skal den samlede Grundskat opkræves med 128,253 Rbd.**), hvoraf antages at ville gaae til:

---

*) Kjøbenhavn har ved Frdg. 21 April 1812 erholdt en ny Grundtaxt-Matrikel (jfr. Noten S. 600), i hvilken enhver Grund er ansat til et vist Antal Portioner, som den har erholdt ved Sammenlægning, deels af de Portioner, ialt 11,038, hvortil Grundene efter deres Maal og Beliggenhed vare ansatte i Stadens Matrikel af Aaret 1756, deels af Portioner ansatte efter Størrelsen af den paa Grunden staaende Bygnings Assurancesum i Aaret 1812, saaledes at den for hver 5000 Rbd. i Assurancesum har faaet en Portion. Høiest ansatte med Hensyn til Beliggenheden ere Gaardene ved Stranden, og dernæst paa Høibroplads, ved Gammelstrand, Boldhuusgaden og Amagertorv; lavest ansatte ere Gaardene paa Christianshavn. Hvert 5te Aar skeer Af- og Tilgang i Grundtaxten forsaavidt Forandring er skeet i Assurancesummerne; thi Grundtaxtportionernes Antal er naturligviis saagodtsom uforanderlig. I Aaret 1847 havde Byen 21,789 Portioner, nemlig 11,059 Grundtaxtportioner og 10,730 Assuranceportioner.

**) I Aaret 1847 blev den samlede Grundskat kun opkrævet med 116,613 Rbd., i Aaret 1846 med 109,171 Rbd. og i Aaret 1838 med 108,234 Rbd. Men skjøndt denne Skat saaledes i det sidste Decennium er tiltaget, er den dog nu meget mindre end længere tilbage i Tiden. I Aaret 1830 udgjorde den samlede Grundskat nemlig 122,121 Rbd., i Aaret 1820 152,313 Rbd., og i Aaret 1807 udgjorde de 5 Skatter, som danne den samlede Grundskat, endogsaa

Borgervæbningen*)	12,424 Rbd.	I meget lang Tid opkrævede omtrent med det samme Beløb.
Indqvarteringen	36,387 —	
Vægtervæsenet (hvorunder et Bidrag af 10,129 Rbd., som siden Aaret 1819 aarlig afgives af Vægterkassen til Hjelp til Bestridelsen af Politiudgifterne) . . .	39,848 —	

136,000 Rdl. Cour. = 218,000 Rigsbd. Grunden til at den nu udgjør saa meget mindre end i Aaret 1807 er at Indqvarterings- og Borgervæbningsudgifterne væsentligst bestaae af reglementerede Poster, der gik over fra Daler Courant til Rbdlr., at det, der bestrides ved Hjelp af de tre andre Skatter, nu er bedre Kjøb, og at Bommene give en større Indtægt end dengang, hvilket formindsker Renovationsskatten. — I det Hele taget ere Communalafgifterne i Kjøbenhavn imidlertid dog nu meget større end i Aaret 1807, i hvilket de tilsammen (Indqvarteringsskatten medregnet) udgjorde 192,580 Rdl. Cour. = 308,000 Rigsbdlr., eller 187,500 Rbd. mindre end i 1848, (nemlig 12,580 Rdl. Cour. til Borgervæbningen, 37,048 Indqv., 35,291 Renov., 36,229 Vægterskat, 15,019 Lygteskat, 26,055 Brolægningsskat, 6042 Næringsskat, 9967 Grundskat til de Fattige, 12,406 i den i Aaret 1825 af Brandforsikkringskassen overtagne, og nu med c. 20,000 Rbd. aarlig til Brandvæsenet udredede Sprøiteskat, hvorimod Man ikke svarede Vandskat, der først blev indført ved Frdg. 21 April 1812, der afskaffede Vandcompagnierne). At Communaludgifternes Totalbeløb er saa meget større nu end i 1807 hidrører fornemmelig fra at Fattigvæsenets Udgifter dengang og indtil Aaret 1814 især bleve dækkede ved Forbrug af Fattigvæsenets Legat-Capital, (til hvis Erstatning der i den nyere Tid er anvendt 15,000 Rbd. aarlig af Fattigskatten), og ved Tilskud fra Statskassen; fra at Communen dengang kun understøttede Fattigskolerne, men Intet bidrog til det almindelige Skolevæsen, til hvilket den nu bidrager c. 30,000 Rbd. aarlig, samt fra at Politiudgifterne og Veiudgifterne vare meget mindre. Naar Man taler om at Communeafgifterne nu ere større end i Aarhundredets Begyndelse, maa det imidlertid tages i Betragtning, at Byens Folkemængde i Aaret 1807 var ¼ mindre end nu, og at Assurancepræmien, som i Aaret 1807 var 3 Promille, nu, (paa Grund af Brandvæsenets Forbedring, og fordi Brandforsikkringen har afbetalt den store Gjeld, i hvilken den kom ved Ildebranden i Aaret 1795), er nedsat til ½ og 1 Promille, hvilket har givet Huuseierne en Lettelse af over 100,000 Rbd. aarlig.

*) Kongens Kasse tilskyder omtrent ligesaa meget, og Renterne af Borgervæbningsfondet, som eier 21,700 Rbd., anvendes ogsaa til Bestridelsen af Borgervæbningens Udgifter.

Lygtevæsenet*). . . . . 17,391 Rbd.
(i 1847 14,000 Rbd.; i 1846 12,624 Rbd.; i 1838 10,000 Rbd.).

Renovationsvæsenet (offentlige Pladsers Feining, Vandledningers Rensning, og Dagrenovationens Udførelse**), forsaavidt sammes Udgifter ikke kan dækkes af Portpengene, der beløbe sig til c. 20,000 Rbd.) . . . 22,184 —***)

Hovedstaden har betydelige Indtægter, ved hvilke Communeafgifterne formindskes, navnlig af de den tilhørende Jorder, og ved Hoveripenge, Kornmaalingspenge, Veierpenge, Overskud ved Justeerkammeret, Bielsespenge, arveløse Capitaler, Tiendepenge, Jordskyld, og Leie af Græsning paa Fælledderne†).

---

*) Samtlige Kjøbstæder have 2600 Gadelygter, hvoraf c. de ⅔ falde paa Kjøbenhavn. Af de 67 Provindskjøbstæder have kun 20 Gadeoplysning.

**) Natrenovationen betales af dem, der afbenytte den, med 1 Rbd. pr. Læs. — Skorsteensfeierpenge ligeledes med 6 Sk. for hver Etage for hver Gang Feining skeer. Skorstenenes Antal er c. 24,000, indeholdende c. 65,000 Etager, og heraf er noget over 19,000 med 49,000 Etager Kjøkken- og andre Skorstene, som feies 4 Gange aarlig, Resten Kamin- og Rør-Skorstene, som i Almindelighed feies 2 Gange aarlig.

***) Priserne paa Hø, Halm og Havre have naturligviis megen Indflydelse paa Udgifterne til Renovationsvæsenet. Medens disse for Aaret 1848 ere anslaaede til 42,911 Rbd., udgjorde de i Aaret 1847 c. 8000 Rbd. mindre, og Renovationsskatten, som for Aaret 1848 bliver udskrevet med 22,184 Rbd., udgjorde i 1847 kun 14,012, i 1846 7280, og i 1838 8000 Rbd. For et Par Decennier siden var Renovationsskatten betydelig høiere. Indtægten ved Port- og Passagepengenes Bortforpagtning, som anvendes til Hjelp til Dækningen af Udgifterne ved Renovationsvæsenet er vel tiltaget noget i den nyere Tid, men dog kun lidt. Den udgjorde i Aaret 1847 20,000 Rbd., i Aaret 1840 19,400 Rbd., og i Aaret 1807 9000 Rbl. Cour. = 14,400 Rbd.

†) Naar Skolevæsenets og Fattigvæsenets Midler, (med Hensyn til hvilke Læseren henvises til det paa sit Sted derom Anførte), holdes udenfor Betragtningen, saa eiede i Aaret 1837
Kjøbenhavn 247,816 Rbd., men havde en Gjeld af 32,000 Rbd.
Kjøbstæderne 180,709 — — — — — 84,644 —
og ved Renten af denne Formue, og ved Jordleie o. a. desl. havde

Hvad Stadens Kasse ved det aarligen affattede Budget, (der ogsaa indeholder det Beløb, som det antages at Communen til Udførelsen af de samme paaliggende Veiarbeider maa stille til de Paagjeldendes Disposition, hvilket kan ansættes til 20,000 Rbd.), maatte befindes at ville mangle til Udgifternes Bestridelse, suppleres ved Næringsskatten, (Frdg. 21 April 1812 § 4—10), som efter i en lang Række af Aar at være udskrevet med c. 50,000 Rbd. aarlig, nu i de sidste 3 Aar har været udskrevet med c. 60,000 Rbd. aarlig. Af denne Skat, som ved en Commission lignes paa Næringsbrugerne tvende Gange aarlig*), afgives et Beløb til Borger- og Almueskolerne, som tidligere i lang Tid udgjorde 16,000 Rbd. aarlig, men i de senere Aar har været meget større, i 1846 nemlig 25,000 Rbd., i 1847 30,000 Rbd., i 1848 33,000 Rbd., (jfr. S. 68); og der udredes ogsaa af Næringsskatten Bidrag til Politi-Etaten, hvis aarlige Udgifter (til hvilke Vægterkassen som foranført afgiver 10,000 Rbd. aarlig) anslaaes til 47,000 Rbd., (derunder den Communen paaliggende Halvdeel af Udgifterne til Criminal- og Politiretten indbefattet), hvoraf c. 34,000 Rbd. gaaer til det exekutive Politi**). — Saavel de kongelige Skatter som Byskatterne oppebæres i Hoved-

---

de, efter et Gjennemsnit af Aarene 1832—1837 uden Byrde for Communen en aarlig Indtægt: Kjøbenhavn af 83,400 Rbd., Kjøbstæderne af 102,800 Rbd.

*) I 2det Bind er S. 699 og 700 anført 6 Klasser af Næringsveie, paa hvilke der maa tages Borgerskab, og af hvilke der maa svares Næringsskat; men foruden disse er der en Deel, af hvilke der maa svares Næringsskat uden at de Paagjeldende have nødig at tage Borgerskab. Den, der maatte have speciel Interesse for denne Sag, vil kunne komme til Kundskab om hvilke Erhvervsgrene det er, at dette gjelder, ved at sammenholde Fortegnelsen i 2det Bind S. 699 med Collegial-Tid. for 1846 Nr. 53 og 54.

**) Kjøbenhavn har 96 Politibetjente og 173 Vægtere; de øvrige Kjøbstæder 140 Politibetjente og 220 Vægtere.

staden af Magistraten ved Rodemesterne, som ligeledes indkræve de S. 601 omtalte Præstepenge. Den specielle Bestyrelse af Havedklassen føres under Magistratens Opsyn af Kæmneriet.

De kongelige Skatter og Communeafgifterne kunne tilsammen antages at udgjøre, for Kjøbenhavn c. 690,000 Rbd. eller 5 Rbd. 42 Sk. pr. Hoved, og for Kjøbstæderne 560,000 Rbd. eller c. 3 Rbd. 69 Sk. pr. Hoved. Vil Man hermed sammenligne den Afgifts-Byrde, som Landmanden bærer, da har Man ingen anden Maade at gjøre det paa end at undersøge hvor meget Landdistrikternes Befolkning i Skatter, Communalafgifter og offentlige Byrder udreder pr. Hoved. Anstiller Man en saadan Undersøgelse, saa faaer Man et Resultat af 7 Rbd. 12 Sk. pr. Hoved. Herved maa imidlertid erindres, at Talen her kun er om direkte Skatter, Afgifter og Byrder, som i det Væsenlige hefte paa fast Eiendom, hvilken de Paagjeldende have kjøbt eller erhvervet forholdsviis saa meget desto billigere, paa Grund af at de omhandlede Byrder hvilede paa samme; og det maa desuden ikke tabes af Sigte hvor lidet slige Sammenligninger pr. Hoved betyde, og at Man ikke engang kan med Nøiagtighed sige at det anførte Beløb falder paa hvert Individ af Landdistrikternes Befolkning i Gjennemsnit, da det privilegerede og det uprivilegerede Hartkorn er saa ulige bebyrdede, hvoraf atter Følgen er, at Beboerne af privilegeret Hartkorn bære mindre og Beboerne af uprivilegeret Hartkorn mere end her er anført; og tage Gjennemsnitstallet særskilt for det privilegerede og særskilt for det uprivilegerede Hartkorns-Vedkommende kan Man ikke, da Man ikke kjender Størrelsen af den paa hvert af disse Slags Hartkorn levende Deel af Befolkningen.

b) Om de direkte Skatter i Hertugdømmerne.

Totalbeløbet af hvad samtlige direkte Skatter indbringe i Hertugdømmerne Slesvig, Holsteen og Lauenborg er alt anført

Side 553. Hver enkelt af de directe Skatter har indbragt:

	I Aaret	Slesvig.	Holsteen.
Staaende Skatter.			
Contribution	1846	318,063	400,899
Landskat	—	184,607	213,178
Magasinpræstanda	—	126,287	34,878
Bygningsafgift	—	54,721	106,404
Kopskat	—	213,893	159,981
Rangskat	—	4,867	8,117
Repartitions-Skatter.			
Stænderskat	I de 4 Aar 1843–1846 aarlig	25,400	
Chaussee-Udgifter	—	92,500	
Befordringsskat	Efter Budget f. 1848	16,000	
Afgift til Døvstumme-Instituttet i Slesvig	I 1841—1846 aarlig	17,400	

Det Heranførte trænger imidlertid til en nøiere Forklaring.

1) Om de Skatter og offentlige Afgifter og Byrder, som hvile paa Landeiendommene i Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen.

Den eneste af de Jordeiendommene i Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen paahvilende directe Skatter, som naaer langt tilbage op i Tiden, er den saakaldte »maanedlige Contribution«, eller »ordinaire Contribution«, som ogsaa er den betydeligste af dem alle. I ældre Dage bestred Landsherrerne deres Udgifter med deres Kammer-Indtægter, og kun naar disse ikke kunde slaae til, og navnligen i Krigstilfælde, forlangte Man Bistand af Landet, som da blev bevilget paa Landdagene, under Navn af »Bede«, Krigs-Contribution, eller Contribution, paa 3 eller 5 Aar, med en efter Omstændighederne sig rettende Størrelse. Da denne efter Tredivеaarskrigen havde naaet en aarligt Beløb af 12 Rdl. pr. Plov, begyndte Man at beregne den maanedsviis, og deraf opkom Benævnelsen »maanedlig Contribution« eller »Monatsgeld«, som endnu ofte

bruges, skjøndt Skatten nu erlægges quartalsviis, hvorfor den ogsaa ofte kaldes „Qvartal". Mod Slutningen af det 17de Aarhundrede ophørte Landdagenes Virksomhed, og Contributionen gik til samme Tid fra en af Landdagen med et forskjelligt Beløb til forskjellig Tid bevilliget Afgift over til en staaende Skat, for hvilken de adelige Godsers Hovedgaardsmarker er vedblevet at være befriet. De senere Forandringer have blot angaaet Contributionens Størrelse, som i det sidste Aarhundrede har været 2 Rdl. Cour. maanedlig eller 24 Rdl. aarlig for den forhen Gottorpske Deel af Slesvig, 3 Rdl. Cour. maanedlig i den forhen kongelige Deel af begge Hertugdømmerne, (med Undtagelse af den kongelige Deel af den holsteenske Marsk, hvor den er 4 Rdl. Cour.), 3 Rdl. Cour. paa de adelige Godser i Holsteen, og 2 Rdl. 1 Mark Courant paa de adelige Godser i Slesvig. De forrige storfyrstelige Amter af Holsteen*) svare ingen Contribution, (hvilken Landskabet Norder Ditmarsken derimod yder), og ogsaa Øerne Ærø, Pelworm og Nordstrand, og Nordborg Amt, samt de octroyerede Koege og de lybekske Godser ere frie for samme. De fem plöenske Amter svare vel ikke den saakaldte „maanedlige Contribution"; men derimod en meget betydelig Afgift under Navn af Contribution, (Halvgaardene nemlig i nogle Landsbyer endogsaa 85 Rbdlr.), hvilken Afgift repræsenterer hvad Bønderne i disse Amter, der forhen bestod af Domainegods, som Livegne i sin Tid ydede, inden de i den sidste Halvdeel af forrige Aarhundrede erholdt Frihed og Eiendom**). Den ordinaire Contribution hviler fra gammel

*) Hvad der i sin Tid hørte til den plöenske, kongelige og storfyrstelige Deel af Holsteen findes anført i 1ste Deel S. 110.

**) Hvad der i Finantsregnskaberne er anført under de direkte Skatter i Rubriken „Contribution" for de 5 plöenske Amter burde derfor vistnok udgaae sammesteds og anføres under Domaineafgifterne.

Tid af paa de saakaldte „Plove", som i Hertugdømmerne ere Skyldsætningsmaalestokken, ligesom Hartkornet er det i Danmark. Ved en „Plov" har Man oprindelig forstaaet en fuld Plovs Drift, eller saa meget Jord som der kunde dyrkes med en Plov, (jfr. jydske Lov III 18 „en full ploghs æriæ"), og dette Udtryk har oprindelig været eensbetydende med en Bondegaard (Boel, Hufe); og af den frugtbarere og sværere Jord har allerede oprindelig hørt et mindre Areal til en Plov end af den lettere. Ved Plovansættelsen er der aabenbart kun blevet taget Hensyn til Agerlandet, men ikke til Tilliggende af Skov, Hede, Mose og Indsø, og da samme efterhaanden blev opdyrket, blev Værdien af Jordtillæget til en Plov saaledes i høi Grad forskjellig, og Plovansættelsen saaledes i Tidens Løb til en aldeles upaalidelig Skyldsætningsmaalestok. Ret gamle Fortegnelser over Plovansættelserne haves ikke opbevarede. Den ældste Man kjender er Matriklen af 1636, som blev lagt til Grund for en i Aaret 1643 paabegyndt og i Aaret 1652 fuldendt Revision af Landsmatriklen, som dog ikke havde andet til Formaal end at afhjelpe nogle af de meest fremtrædende Uligheder. Senere er der vel oftere foretaget enkelte Forandringer i Plovansættelserne, men nogen Grundforandring er der ikke skeet, og den i Slutningen af Frdg. 1 Octbr. 1802 udtalte Beslutning at lade en ny Matrikel udarbeide for Hertugdømmerne, er aldrig bleven iværksat. Paa Grund af det Foranførte hører der stundom i een og samme Egn dobbelt saa stort et Areal til een Plov som til en anden, og det lader sig ikke med Nøiagtighed angive hvormange Tdr. Land Middeljord, eller hvormange Tdr. Hartkorn, der i Gjennemsnit hører til at æqvivalere en Plov; men ved i Gjennemsnit nu for Tiden at anslaae en saadan til 14 Tdr. Hartkorn eller 140 Tdr. Land Middeljord vil Man dog neppe

være udsat for at tage synderlig Feil*). Der er imidlertid megen Grundbesiddelse i Hertugdømmerne, paa hvilken den ordinaire Plovansættelse ikke hviler og som saaledes kan sættes i Sammenligning med det privilegerede Hartkorn i Kongeriget, og navnligen gjelder dette om alle de adelige Godsers og Klostergodsers Hovedgaardsmarker, om Huusmandsjord, om al Embedsjord, og om megen Arvefæstejord**). En Deel af denne „nicht pflugzählige“ Jord, (dog ikke de adelige Godsers og Klostergodsernes Hovedgaardsjord), blev ifølge Patent af 31 Decbr. 1800 ansat til Plovskyld, saaledes at 100 Tdr. Land (Steuertonnen), 48 Demat***), eller 24 Morgen (jfr. 2den Deel S. 125 og 650) blev ansat til en Plov, og de herved erholdte Plove danne i Forening med de ældre den extraordinaire eller „außerordentliche“ Plovansættelse, som lægges til Grund ved forskjellige Reparteringer og extraordinaire Udskrivninger. Med Hensyn til visse Præstationer ere visse Eiendomme fritagne ved særegne Bestemmelser

*) I Schwansen og Dänischwald, hvis Jorder kunne sammenlignes med Lollands og Falsters, kommer der 80¾ Plove paa Qvadratmilen, og i Lollands og Falsters Stift gaaer der 1041 Tdr. nyt Hartkorn paa Qvadratmilen, og i Schwansen og Dänischwald svarer en Plov altsaa til 13 Tdr. nyt Hartkorn. Da Jorden i de magre Egne ved en rationellere Cultur forholdsviis er bleven hævet høiere op end Jorden i de bedre Egne, og da Plovansættelsen er forbleven uforandret, medens der ved det nye Hartkorn er taget Hensyn til den nyere Tids Fremskridt, saa maa det antages, at der i de magrere Egne vil høre et større Beløb af nyt Hartkorn til at æqvivalere en Plov end i de bedre.

**) Størstedelen af den i Hertugdømmerne værende „Erbpacht“ har sin Oprindelse fra Domainernes Salg imod Slutningen af det forrige Aarhundrede, og det er derfor at Arvefæstejord i Hertugdømmerne i Reglen ikke er ansat til ordinair Plovskyld og er fri for maanedlig Contribution.

***) En Demat, det i Marskegnene almindelige Flademaal, skal oprindelig have været saa stor en Strækning England, som en Mand paa een Dag kunde afmeie, og først senere blev dette Maal ogsaa anvendt paa Agerland; og nu er Dematens Størrelse forskjellig i de forskjellige Egne.

derom, og ved at fradrage det Antal Plove, de udgjøre, fra det hele Antal, fremkommer endvidere de saakaldte reducerte Plovantal for et Distrikt, som gjelde for en vis særegen Præstation. Hertugdømmet Slesvig staaer for 8,877 ordinaire og for 10,380 extraordinaire Plove; Hertugdømmet Holsteen for 7,784 ordinaire og 9,028 extraordinaire Plove; hvorved dog maa bemærkes, at Man ikke har officielle, men kun private Fortegnelser over Plovantallet, og at de forskjellige Angivelser over samme, paa Grund af den megen Forvikling, der hersker med Hensyn til denne Sag, ikke stemme indbyrdes*). Efter de heromtalte extraordinaire Plove udredes Magasin-Præstanda, som bestaaer af en Ydelse af Magasinkorn og Fourage til Landmilitairetaten, som paahviler den Deel af Hertugdømmerne, af hvilken Kongen i Aaret 1721 var i Besiddelse. Den er i meget lang Tid aarlig blevet udskrevet med 1 Td. Rug og 1 Td. Havre af hver Plov, og med 2 Læs Hø à 600 Pd., og 2 Læs Halm à 480 Pd. af hver Marskplov, og med $1\frac{1}{2}$ Læs Hø og $1\frac{1}{2}$ Læs Halm af hver Geestplov, enten in natura, eller, naar det ikke reqvireres, i Penge efter Patentprisen, det vil sige den i et derom hvert Efteraar udstedt Patent fastsatte Priis, hvis Størrelse retter sig efter den da gangbare Priis. Foruden de forrige storfyrstelige Amter og de forrige pløenske Amter, som i Aaret 1721 ikke endnu tilhørte Kongen af Danmark, er Munbrarup Herred i Flensborg Amt, Nordborg Amt, Øerne Ærø og Nordstrand, de adelige Godser, og

*) Da mange Eiendomme staae for en meget uregelmæssig Brøk af en Plov, og da Nævneren i disse Brøker næsten altid er 48 eller et Tal der gaaer op i 48, saa er det blevet almindeligt at udtrykke slige Eiendommes Skyldsættelse ved Skillinger, (af hvilke der gaaer 48 paa en Daler Courant), og en Eiendom, der til Ex. staaer for $\frac{27}{48}$ Plov eller for $\frac{5}{12}$ Plov siges saaledes at staae for 27 eller 20 Lßl. (Skilling lybsk).

de octroyerede Koege frie for denne Skat, og af Holsteen bærer saaledes kun omtrent ¼ den heromhandlede Byrde.

Landskatten, eller den ved Frdg. 9 Juli 1813 consoliderede Grund og Benyttelsesskat*) har sin Oprindelse fra Frdg. 15 Decbr. 1802, (der svarer til Frdg. 1 Octbr. 1802 for Kongeriget, jfr. S. 562), og hviler paa al Slags Jord, uden Undtagelse. Da Man i Aaret 1802 ved Paabydelsen af denne Skat, (som opvakte en stor Misfornøielse blandt Aristokratiet, fordi Hovedgaardsjorden ikke blev fritagen for samme og fordi Man derfor ansaae dens Paabydelse for en Krænkelse af Privilegierne), ikke kunde lægge Plovansættelserne til Grund, lod Man den under Dyrkning værende Deel af Arealet (thi kun til denne skulde Skatten udstrækkes) inddele i Tønder Land (Steuertonnen) til 260 □ Roder hamborgsk Maal, og herved opkom det saakaldte „Steuerareal", som kun bestaaer af hvad der i 1802 var „urbares Land", saa at navnlig alt af Skov, Mose, Indsø og Hede i Aaret 1802 optaget Areal ikke hører til samme. En Skattetønde er paa det nærmeste lig med en Td. Land dansk Maal. Den holder nemlig 13,864 danske □ Alen, og 103 Steuertonnen svare saaledes til 102 Tdr. Land**). Hertugdømmet Slesvig har 866,368 slige Skattetønder, hvoraf de 669,734 høre til Amterne, Landskaberne og Koegene, 183,486 til de adelige Godsdistrikter, 3,376 til Flekkerne og 9,767 til Stæderne. Hertugdømmet Holsteen har 901,599 Skattetønder, hvoraf 508,180 høre til Amterne,

*) Denne Skat bestod oprindelig af to Dele, en efter Værdien stigende Grundskat, og en for alt skattepligtigt Land lige Benyttelsesskat, og først ved Frdg. 9 Juli 1813 blev disse to Dele forenede.

**) I Marsken blev vel oprindelig regnet efter Demater til 220 □ Roder hamborgsk Maal, og ikke efter Skattetønder; men ifølge Frdg. 9 Juli 1813 ere Dematerne sammesteds senere reducerede til Skattetønder, og Landskatten svares saaledes nu ogsaa i Marsken efter de sidstnævnte.

Landskaberne og Koegene, 356,979 til de adelige Distrikter, 17,348 til Fleckerne og 19,092 til Stæderne. Hver Skattetønde blev taxeret af omreisende Commissioner til en Værdi af mellem 60 og 220 Rbd., (høiere eller lavere Taxation maatte nemlig ikke finde Sted), hvorved den saakaldte „Steuerwerth“ eller Taxationsværdi opkom, og for hver 100 Rbd. Taxationsværdi skulde svares et vist Beløb i Skat. Senere Opdyrkninger, Salg af Parceller, og Tidens Forandringer have meget forringet Paalideligheden saavel af „Steuerareal“ som af Taxationsværdierne, hvilken allerede oprindeligen var meget ringere end Man havde Grund til at ønske; men samme ansees dog endnu for den bedste Beskatningsmaalestok, som haves i Hertugdømmerne, og navnligen for en bedre end den extraordinaire Plovskyld *). Det oprindelige Beløb, med hvilket Landskatten i Aaret 1802 blev udskrevet, undergik under Krigen meget betydelige Forhøielser, og naaede saaledes efterhaanden en Størrelse af 40 Rbß. for hver 100 Rbd. Taxationsværdi; men senere blev der i Aaret 1817 tilstaaet en Eftergivelse af 25 Procent, og i Aaret 1822 en lignende, og ved aarligen udstedte Patenter ere begge disse Eftergivelser senere bestandig blevne bevilligede, og Landskatten har saaledes i de sidste Decennier kun været udredet med 20 Rbß. for hver 100 Rbd. Taxationsværdi.

Hvad de S. 611 anførte Chaussee-Udgifter angaaer, da hidrøre de fra at der ifølge Beifrdg. 1 Marts 1842 §§ 67 og 69 til Hjelp ved Omkostningerne ved Anlæg af Kunstveie udredes for hver Miil, der i Hertugdømmerne anlægges som Chaussee, et Bidrag af 15,000 Rbd., hvoraf Halvdelen ydes af hvert af Hertugdømmerne, og Repartitionen af dette Bidrag skeer ved Provindsialstænderne.

*) En Ansættelse af Hertugdømmernes Jorder til Hartkorn maa ansees som Basis for den Reform, til hvilken Hertugdømmernes høist forviklede finantsielle Forhold saa høiligen trænge.

Standerskatten og Erstatningen for hvad der af Finantskassen forestyedes Døvstumme-Instituttet i Slesvig (Patent 17 Decbr. 1821) trænge ikke til nogen Forklaring.

Hvad Befordringsskatten angaaer, da er det i §§ 10 og 13 i Frdg. 17 Decbr. 1845 angaaende Reguleringen af Friskjørslerne i Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen bestemt, at der til de Kjørsler, som besørges gjennem Rentekammeret, skal til den kongelige Kasse aarlig betales ⅔ af Extrapost-Taxten af de hidtil til Friskjørsler (uden herfor at oppebære noget Vederlag) forpligtede Undersaatter i Amterne, Landskaberne og Stæderne, hvilken Godtgjørelse opkræves efter Taxationsværdien af de til Landskat ansatte Jorder, og efter Brandassurance-værdien af de til Bygningskat ansatte Bygninger.

Det Beløb disse Afgifter udgjøre for hvert af Hertugdømmerne, findes anført S. 611.

Communalafgifterne ere naturligviis i det Væsentlige af samme Natur paa Landet i Hertugdømmerne som i Kongeriget, kun at der saagodtsom ikke ydes Tiende i Hertugdømmerne*). Her at anføre noget nærmere om samme og om deres Størrelse, lader sig ikke vel gjøre, deels fordi der i de forskjellige Egne hersker saa megen Forskjellighed, at almindelige Regler ikke lade sig angive, deels fordi der ikke er nogen almindelig Maalestok, efter hvilken de kunne angives, i det nemlig hverken Plove, Skattetønder, eller Skatteværdi, egne sig til hertil at bruges.

*) Kun i enkelte Egne af det nordlige Slesvig ydes Tiende, og selv sammesteds kjender Man ikke noget til Kongetiende. I en Deel Egne i Hertugdømmerne finde der Afgifter i Korn Sted til Kirke og Præst, som Levning af den Tiende, som engang i Fortiden, (i Holsteen dog ikke i de sidste 600 Aar), er bleven ydet, men i andre Egne, f. Ex. de frisiske Distrikter, kjender Man ikke noget til slige Afgifter, enten fordi Tienden aldrig har faaet Indpas sammesteds, eller fordi de som Domainegods eller paa anden Maade have vundet Tiendefrihed i ældre Dage.

B) Om de paa Hertugdømmernes Kjøbstæder hvilende Skatter og Afgifter.

Stæderne udrede ligesaavel den ordinaire eller maanedlige Contribution, som Landdistrikterne, og de slesvigske Stæder erlægge tilsammen i denne Skat c. 32,500 Rbd., de holsteenske c. 26,000 Rbd. aarlig. Stæderne ere i den Anledning fra gammel Tid af ansatte til „Steinpflüge", og ethvert større Huus („Vollhaus") staaer for en Plov, som i Reglen deles i 4 „Keller" eller „Buden." Meget smaa Huse staae undertiden for en Brøk af en „Keller." Til Bygningsafgift eller Arealskat (Haussteuer) blev Stæderne i Hertugdømmerne ansatte i Aaret 1802, ligesom Kongerigets Stæder, ved en Frdg. af 15de Decbr. 1802 § 12 ff., der svarer til Frdg. 1ste October 1802 for Danmark. Jfr. S. 598. De slesvigske Stæder udrede i denne Skat i Alt 43,400 Rbd. aarlig, og de holsteenske Stæder 67,702 Rbd. Stæderne i Hertugdømmerne deeltage desuden i Stænderudgifterne, Chausseeudgifterne, og Udgifterne til Døvstumme-Institutet i Slesvig. Hver By har i Reglen sin Stadkasse, af hvilken ikke blot alle Communaludgifter, men ogsaa alle de kongelige Skatter, for hvilke Byen i sin Heelhed hæfter, blive udredede. Kirke-, Fattig- og Brandkasserne ere imidlertid dog skilte fra Byens Kasse, om de end hyppigen bestyres af de samme Autoriteter som denne, hvorimod andre Kasser, forsaavidt saadanne findes, f. Ex. Politi-, Havne-, Bro- og Borgervæbningskassen kun ere at ansee som Underafdelinger af Byens Kasse. I nogle Byer maa Borgerne næsten udrede alt hvad der medgaaer til Communaludgifternes Dækning; i andre har Communen derimod betydelige Indtægter, ved hvilke en stor Deel af dens Udgifter bestrides. Næsten i alle Byer i Hertugdømmerne hæves den ordinaire Contribution med et større Beløb end der indbetales til Statens Kasse, (Kiel oppebærer t. Ex. Contribution af

c. 250 Plove og indbetaler kun for 140), og Differencen gaaer da til Bestridelsen af Communaludgifterne; i nogle Byer er der desuden hertil indført en extraordinair Contribution; i andre reparteres en Grundafgift som kaldes „Schoß", og atter i mange andre haves der en Mængde smaa Municipalafgifter af forskjelligt Navn; og hvad der endvidere aarlig befindes at mangle, dækkes i de fleste Byer ved Udskrivning af en Næringsskat, medens det i enkelte lignes paa Plovene, Bygningernes „Steuerwerth," eller paa Formue og Næring. Hvad selve Communaludgifterne angaae, da ere de naturligviis af samme Natur som i Kongeriget, og Læserne henvises derfor i saa Henseende til det S. 601 ff. Anførte.

3) Personlige Afgifter i Hertugdømmerne ere Kopskat og Rangskat. Kopskatten, eller, som den ogsaa kaldes, Extraskatten, blev indført i Aaret 1762, saavel i Kongeriget som i Hertugdømmerne, og medens den forlængst er ophævet i den førstnævnte, er den vedblevet i Hertugdømmerne, som derimod ere frie for de betydelige Afgifter, som i Kongeriget kræves under Navn af Consumtion. Kopskatten blev oprindelig udredt med 4 Sk. Courant maanedlig af hver Person, som havde fyldt det 12te Aar, undergik senere Forhøielser, men blev atter nedsat, og udredes nu ifølge Patent 5te Marts 1842 med et Beløb, der svarer til dens oprindelige Størrelse efter Frdg. 23de Septbr. 1762, nemlig med 40 Rigsbankskilling Qvartalet, og Skattepligten begynder først nu med det fyldte 16de Aar. Næsten Halvdelen af Holsteen, nemlig hele den forrige storfyrstelige Deel og hele den forrige fælles Deel, (til hvilken sidste blandt andet alle de adelige Godser høre), er fri for Kopskatten, som vistnok inden ikke lang Tid vil blive afskaffet.

Rangskatten udredes i Hertugdømmerne paa samme Maade som i Kongeriget, i det dens Beløb i Hertugdømmerne nemlig ved Patent af 5te Marts 1842 er blevet nedsat fra Cou-

rant Daler til Rigsbankdaler. Jfr. Frdg. 31te Januar 1764 og Noten S. 554.

Embedsskatten, eller som den ogsaa kaldes, Procentskatten, eller Gage- og Accidentieskatten, som i Tidsrummet fra 4de Mai 1788—1ste Januar 1845 blev svaret med visse Procent af Embedsindtægt, og som skjøndt mangfoldige Klasser af Embedsmænd vare fritagne ved specielle kongelige Resolutioner, dog i Slesvig og Holsteen indbragte c. 24,000 Rbd. aarlig, er blevet afskaffet ved Frdg. 5te Juni 1844.

B. Om de indirecte Skatter.

1) I Kongeriget.

Total-Beløbet af de indirekte Afgifter i Kongeriget, og sammes Forhold til de direkte, er alt omtalt S. 553. De forskjellige indirekte Skatter i Kongeriget have indbragt:

	I Gjennemsnit i Qvinqvenniet 1842—1846.	1845.	1846.
	Rbd.	Rbd.	Rbd.
a) Told-Intraderne (Told- og Consumtionsgodtgjørelser, men ikke Oppebørselsomkostninger, fradragne.)	2,497,615	2,643,017	2,872,821
b) Consumtions-Intraderne. (Told- og Consumtionsgodtgjørelser, men ikke Oppebørselsomkostninger, fradragne.)	1,686,857	1,693,498	1,725,054
c) Stempelpapiirs-Intradernes Overskud	359,181	379,182	422,990
d) Departements- og Retssportler	227,768	235,474	241,640
e) Afgifter af Arv og Eiendomsoverdragelse	157,526	142,710	178,550
f) Skibsfartsafgifter (Lastepenge og Fyrafgift)			

Det Heranførte trænger imidlertid til en nøiere Forklaring.

a) **Told-Intrader** har Staten oppebaaret fra ældgammel Tid af, og allerede i Christopher den 2dens Haandfæstning betingede Stænderne sig: „at al Told udi Kjøbmandskab skulde afskaffes;“ men over Beskaffenheden af Middelalderens Told-

væsen, som neppe har været af samme Art som Nutidens*), hviler der her i Landet endnu et Slør; og først Christian den 4des Forordning og Toldrulle af 3die Febr. 1625 giver et klarere Billede af sin Samtids Toldvæsen. Allerede Toldrullen af 13de August 1651 bærer Præg af Handelsbalancesystemets eller Merkantilsystemets Grundsætninger, og disse gjorde sig senere efterhaanden gjeldende i en saadan Grad, at der mod Slutningen af forrige Aarhundrede var 148 Varesorter, hvis Indførsel var forbuden, og 12, tildeels vigtige Artikler, paa hvilke der hvilede Udførselsforbud, for ikke at tale om høie Toldsatser. Toldforordningen af 1ste Febr. 1797, som hævede alle Udførselsforbudene og 140 af Indførselsforbudene, gjorde Epoke i vort Toldvæsens Historie, og et nyt og mægtigt Skridt mod det Bedre gjorde vi senere ved Frdg. 1ste Mai 1838, som bragte Toldafgifterne i et mere passende Forhold til Handelens, Industriens og Agerdyrkningens Tarv, end Tilfældet hidtil havde været; tilveiebragte, hvad Fleertallet af de forskjellige Varesorter betræffer, Lighed i Toldafgifterne i Kongeriget og i Hertugdømmerne, og fremmede, saavidt dengang muligt var, den frie Samfærsel mellem Statens forskjellige Dele, og navnligen Samfærslen mellem Kongeriget og Hertugdømmerne. Forordningen af 1ste Mai 1838 er vel endnu

*) I Tydskland, hvis administrative Indretninger vi i Almindelighed her i Landet have efterlignet, synes Toldafgifterne oprindelig at være blevne betragtede som en Erstatning Landsherren oppebar for Udgifterne ved Veie, Broer, Havne o. a. d., og Man var derfor ikke fri for at erlægge Told ved eet Toldsted, fordi Man havde erlagt den ved et andet, (hvorfor der bestandig paa Landdagene blev gjort Protest, naar Landsherren vilde anlægge nye Toldsteder), og Tolden havde saaledes Charakteren af Bompenge; og først langt senere opkom Told af visse Varers Ind- og Udførsel, som blev erlagt eengang for alle, (hvilken Afgift kaldtes for Licent), og i Hertugdømmerne indførtes Told af denne Art først ved Edict af 9de April 1636.

den gjeldende Toldlovgivning, men adskillige gavnlige Forandringer ere dog efterhaanden foretagne ved adskillige af sammes Bestemmelser, og hvad Tariffen angaaer, da er den for Øieblikket gjeldende Toldtarif af 13de Marts 1844. I denne har Frdg. af 28de Januar 1846, Pl. 9de December 1846 og Pl. 9de Juni 1847 imidlertid allerede fremkaldt nogle Forandringer, ligesom saadanne sandsynligviis ogsaa for Fremtiden ville følge paa enhver Forsamling af Nationens Repræsentanter, i det Toldoverbestyrelsens Opmærksomhed stadigen er henvendt paa yderligere at lette de paa Handelen hvilende Byrder, og at modificere de besværende Formaliteter, som Toldopsynet medfører, hvorfor vort Toldvæsen ogsaa for Øieblikket er saa godt, at de fleste europæiske Stater maatte ønske dem et lignende.

Tolden kan passende deles i Indførselstold, Udførselstold, Transittold, og Toldsportler.

Af Indførselsforbud have vi nu slet ingen længere, efterat Pl. 9de Juni 1847 har hævet det sidste af de endnu bestaaende, nemlig det mod Indførslen af brændt Kaffe og Kaffesurogater. Belagt med Indførselstold er derimod enhver Artikel, som ikke udtrykkelig er fritaget i saa Henseende, hvilket er Tilfældet med adskillige Artikler, nemlig alle Slags Gjenstande, der fremme Videnskab og Konst; raae Materialier, som ere nødvendige Hjelpemidler ved indenlandske Produkters Forædling, eller som modtage Forædling ved vor Industri; Gjenstande, som ere vigtige for Ager-, Skov- og Havedyrkning; uformalede Kornvarer; og endeligen adskillige Artikler, som skjeldent ere Gjenstande for Tilførsel. Alle Varesorter, der ikke udtrykkelig ere fritagne for Indførselstold, svare en i Tariffen bestemt Toldsats for „Ubenævnte Vare, som ikke kunne henføres under nogen af de i Tariffen angivne Rubrikker," og erlægge, efter Fortolderens eget Valg, enten 10 Procent af Værdien

eller 3 Rbd. 12 Sk. pr. 100 Pund. Indførselstolden svares nemlig i Reglen efter Vægt, (og det efter Nettovægt, eller efter Fradrag af Indpakningens Vægt *), og er ved de fleste Vare i Tariffen angivet for 100 Pd.; og ved mange Artikler rammer den saaledes de grovere Slags af samme Gjenstand haardere end de finere, f. Exempel grovt Klæde haardere end finere, fordi det forholdsviis veier mere, hvorved den indenlandske Industri erholder en Opmuntring til fortrinsviis at lægge sig efter Frembringelsen af de Varesorter, som tjene til Tilfredsstillelsen af menig Mands Fornødenheder. Indførselstoldsatserne ere i det Hele taget moderate. Ved Reguleringen af Tariffen blev det som Regel antaget, at Indførselstolden skulde udgjøre 10 Procent af Varens Værdi paa Frembringelsesstedet eller paa det europæiske Marked, og kun undtagelsesviis er Tolden lavere eller høiere. Med lavere Told ere belagte en Deel raa Materialier, som ikke haves her i Landet i tilstrækkelig Mængde, og som Regjeringen dog ikke har villet tilstaae aldeles fri Indførsel, og nogle halvforarbeidede Materialier, som ere Gjenstand for en yderligere Forædling ved dansk Industri, (f. Ex. Garn, Stang- og Baandjern, Jernplader, Messingtraad etc.), og endeligen nogle Gjenstande, som let kunne indsmugles, og som derfor rimeligviis vilde blive det, naar Tolden ikke var meget lav, f. Ex. Silke, Sølvarbeide etc. Til høiere Told er blandt andet ansat: Kaffe**), Sukker, Thee, linnede Varer, Tobak, Chocolade, Silkevarer, og Steen-

*) Enkelte Vare kunne veies i Emballagen, og en vis i Tariffen fastsat Vægt for Indpakningen (Thara) fradrages da Bruttovægten ved Toldens Beregning.

**) En Forhøielse af en eneste Skilling i Tolden for Pundet af Kaffe vilde give Statsindtægterne en Forøgelse af c. 120,000 Rbd. aarlig. Der indføres nemlig i Kongeriget og Hertugdømmerne 11 til 12 Mill. Pund Kaffe om Aaret til Forbrug, og en Fordyrelse af 1 Sk. paa Pundet vilde neppe formindske Forbruget meget.

tøi, eller Fajence, ved hvilke Tolden udgjør 15—20 pCt. af Værdien, og Riisengryn, Viin, Rom, Steensalt, stempelpligtige uldne og Bomuldsmanufakturer (jfr. 2den Deel S. 578), ved hvilke Tolden udgjør 20—30 Procent af Værdien, og endelig Salt, med Undtagelse af Steensalt og officinelle Salte, ved hvilket den er 75 Procent, hvilket er den høieste Deel af sin Værdi, som nogen Gjenstand svarer i Indførselstold. Nærmere Underretning herom, som om alt andet, hvad der angaaer vort Toldvæsen, kan søges i det sagkyndige Skrift om Toldvæsenet i Almindelighed og det danske Toldvæsen i Særdeleshed, med hvilket Grev Sponneck for nogle Aar siden berigede vor Literatur; men det maa ikke glemmes, at slige Procent-Angivelser hvile paa de gangbare Priser, og forandres med disse. Alle raa Produkter fra Hertugdømmerne, og alle af samme tilberedte Vare indgaae toldfrit i Kongeriget, (dog saaledes at Kornbrændeviin, Øl og Eddike erlægge den her paabudne Consumtion); og alle fremmede Vare, som have erlagt Told ved deres Indførsel i Hertugdømmerne, indgaae nu, efterat Frdg. 1ste Mai 1838 har nedbrudt en Deel af de Toldskranker, som tidligere spærrede Samfærdslen mellem Kongeriget og Hertugdømmerne, ligeledes toldfrit fra Hertugdømmerne til Kongeriget, nogle enkelte vigtige Artikler undtagne, (navnligen Viin, Kaffe, Brændeviin, Tømmer, og uldne-, linnede- og Bomuldsvare), som fortoldes lavere i Hertugdømmerne end i Kongeriget, og som derfor ved deres Indførsel til sidstnævnte maa i Differencetold erlægge Forskjellen mellem Indførsels-Tolden i Kongeriget og den, som finder Sted i Hertugdømmerne. Naar Indførsel eller Udførsel fra og til Steder i Europa skeer i uprivilegerede Nationers Skibe paa 5 Commerce Læster eller derover, erlægges det halve Beløb af den ordinaire Told i Forhøielsestold; men da næsten alle de Nationer, som have Skibsfart, ere privilegerede, saa har denne Bestemmelse kun lidet at betyde.

Ved Frdg. 1ste Mai 1838 blev Tolden nedsat for et betydeligt Antal Artikler. Senere ere flere hensigtsmæssige Nedsættelser skete. Saaledes er Indførselen af uformalede Kornvare ved Pl. 9de Decbr. 1846 bleven afgiftsfri, og det samme gjelder med Hensyn til Rapsfæd, Roefrø, Egetømmer og Uld; og Indførselstolden paa Steenkul er i den indenlandske Industries Interesse ved Pl. 9de Juni 1847 bleven nedsat til det halve af dens tidligere Beløb, nemlig til 6 Sk. pr. Td. Tolden paa uldne- og Bomulds-Manufakturvare, som nu er bleven ansat efter Vægt, er bleven nedsat; og dette gjelder ogsaa om ubleget Lærred paa over 20 Traader, Porcellain, Apothekervare, Cardemomme og Allehaande. I Aaret 1846 havde Statskassen derfor 155,190 Rbd. mindre i Indtægt end den vilde havt efter Tariffen af 1ste Mai 1838, og hertil maa lægges den til den transatlantiske Handels Fremme ved Pl. 24de April 1842 og 27de Marts 1844 tilstaaede Eftergivelse af ¼ Deel af Indførselstolden ved direkte transatlantisk Indførsel (jfr. 2den Decbr. S. 590), hvilken Toldeftergivelse for Aaret 1846 udgjorde 92,109 Rbd., som naturligviis alene falder paa Kjøbenhavn*). Ikke desto mindre have Toldindtægterne havt en betydelig Tilvæxt i de senere Aar, hvad følgende Angivelse nærmere vil oplyse:

Brutto-Indtægten af Indførselstolden, (Beløbet for Toldgodtgjørelserne imidlertid dog fradraget) udgjorde:

---

*) Det ovennævnte Slags Toldremissioner udgjorde i Kongeriget:

i Aaret 1842	....	1,838	Rbd.
1843	....	18,900	—
1844	....	43,096	—
1845	....	76,160	—
1846	....	92,109	—

Den omhandlede Foranstaltning synes saaledes i høi Grad at have bidraget til at hæve Kjøbenhavns transatlantiske Handel.

i Aarene 1837—1839 i Gjennemsnit 1,710,000 Rbd.

1841	1,903,747	—
1842	1,879,066	—
1843	2,043,372	—
1844	2,276,848	—
1845	2,379,393	—
1846	2,599,268	—

hvortil kommer 6 Procent i Sportler; jfr. S. 631. — Af Indførselstoldens herانførte Beløb falder omtrent ⅔ paa Kjøbenhavn.

Oppebørselsomkostningerne*) medtage imidlertid omtrent**) ⅛, og Netto-Indtægten er saaledes omtrent ⅛ mindre end Brutto-Indtægten.

De ovennævnte Toldgodtgjørelser, eller, som de ogsaa

*) De ved Told- og Consumtionsvæsenet ansatte Embedsmænds Antal er:

	I Alt	Deraf kgl. Embedsm.		Ansatte af Ministeren.
		Ansatte efter Forestilling af Ministeren.	Ansatte eft. Forest. af Generaladjutanten.	
I Kongeriget...........	1023	230	400	393
i Slesvig	229	79	17	133
i Holsteen.............	104	44	19	41
i Lauenborg............	27	4	"	23
	1383	357	436	590
Desuden ansatte i Contoirerne under Ministeriet.	105	44	"	61
	1488	401	436	651

Hertil kan føies Gendarmeriet i Hertugdømmerne, og det ved de 36 Krydstoldfartøier ansatte Mandskab. — At Generaladjutanten har Forestilling til en Deel lavere Toldembeder hidrører fra at en Deel saadanne ere forbeholdte for fortjente Underofficerer.

**) Paa Grund af de mange Udgifter, der ere fælles for Told- og Consumtionsvæsenet, lader Toldvæsenets Udgifter sig lige saa lidet som Consumtionsvæsenets opgive særskilt med Nøiagtighed.

kaldes, drawbacks, (det er, Erstatning for den erlagte Told af forbrugte Materialier), som for at stille de indenlandske Producenter paa lige Fod med Udlandets, paa derom indgiven Ansøgning*), naar Forholdene anbefale det, tilstaaes Fabrikanter, naar de udføre deres Frembringelser til fremmede Steder, udgjør c. 25,000 Rbd. aarlig, som næsten alene falder paa Kjøbenhavn, ligesom atter af Kjøbenhavns Andeel omtrent ⅔ falder paa Top- og Candis-Sukker, ⅙ paa Manufakturvare, og ⅙ paa Fyr- og Gran-Tømmer. Mulkterne for Toldsvig udgjøre aarlig c. 17,000 Rbd., hvoraf omtrent ¼ falder i Kjøbenhavn, ¼ i Jylland, ¼ ved den jydske Toldgrændse, og Resten i den øvrige Deel af Kongeriget.

Toldindtægterne variere forøvrigt naturligviis en Deel for de enkelte Artiklers Vedkommende i de forskjellige Aar, da de stedfindende Priser have saa betydelig en Indflydelse paa Indførslens Størrelse. De Gjenstande, som spille Hovedrollen i Kongerigets Indførselstoldintrader, ere:

	Told og Sportler efter et Middeltal af Trienniet 1844—1846. Rbd.	Procent af den samlede Indtægt af Indførselstold og Sportler.
Bomuldsmanufakturvare og Bomuldsgarn	387,849**).	15,0
Sukker og Sirup	317,823.	12,4
Uldne Manufakturvare og Uldgarn	286,056***).	11,1
Tømmer og Træ	219,104****).	8,5

*) Enkelte Fabrikanter ere i saa Henseende i Besiddelse af ældre Privilegier, og ved enkelte Artikler er Toldgodtgjørelsens Størrelse bestemt i Toldlovgivningen.

**) I Aaret 1846 437,545 Rbd.

***) I Aaret 1846 321,085 —

****) I Aaret 1846 259,008 —

	Told og Sportler efter et Middeltal af Trienniet 1844—1846. Rbd.	Procent af den samlede Indtægt af Indførselstold og Sportler.
Kaffe	187,671.	7,3
Viin	147,762.	5,7
Brændeviin af alle Slags (Rom, Cognac, Arrak, Genever)	128,833*).	5,0
Jern og Jernvare	122,227.	4,7
Salt	108,733.	4,2

De heranførte Artikler indbringe saaledes 74 Procent eller ¾ af hele Indtægten af Indførselstolden.

Meest indbringende efter samme ere:

	Rbd.	Procent.
Steenkul, som efter et Middeltal af Trienniet 1844—1846 har indbragt	65,204**).	2,5
Tobak og Tobaksblade	59,287.	2,3
Linnede Vare og Garn	51,516.	2,0
Glasvare	36,420.	1,4
Thee	31,991.	1,2
Steentøi	25,545.	1,0
Rosiner og Corender	16,683.	0,6
Riis i Skaller, Risengryn og Riismeel	12,659.	0,5

Alle andre Vare end de heranførte indbringe tilsammen kun omtrent 15 Procent af Indførselstolden.

Qvantiteten af alle de væsenlige Artikler, som indføres, findes anført S. 568 ff. i anden Deel.

Af Udførselsforbud har den danske Toldlovgivning ikke længere nogen; og om Finantserne end ikke endnu have seet sig i Stand til at kunne taale den Formindskelse i Statskassens

*) Tolden for St. Croix Rum optager heraf noget over 90,000 Rbd.
**) I Aaret 1846 79,484 Rbd.

Indtægter, som Afskaffelsen af al Udførselstold vilde fremkalde, saa er dog i den nyere Tid enkelte Udførselstoldsatser blevne nedsatte, og flere endogsaa aldeles ophævede, og medens Tariffen af 1ste Mai 1838 endnu havde et Udførselsforbud, nemlig paa Klude, og 19 udførselstoldpligtige Artikler, har den nugjeldende Tarif slet intet Udførselsforbud længere, og kun 13 udførselstoldpligtige Artikler, af hvilke alene Kreaturer, Huder, Skind og Uld ere beskattede af finantsielle Hensyn, medens de øvrige Artikler er paalagt Udførselstold for den indenlandske Industries Skyld. Indtægten af Udførselstolden, som i Aarene 1837—1839 i Gjennemsnit beløb sig til 107,500 Rbd. aarlig, og i Aaret 1842 til 69,861 Rbd., er derfor ogsaa successive aftaget saaledes, at den i Aaret 1846 kun udgjorde 41,648 Rbd. Omtrent de $\frac{4}{15}$ af Udførselstolden falder paa Kjøbenhavn, og noget over Halvdelen paa Jylland. De med Udførselstold belagte Artikler ere: Uld, Skind og Huder, Liimlæder, Heste og Hornqvæg, Klude, gammelt Jern, Kobber, Messing og Tin, Been, Haar, og Glasskaar. To af disse Gjenstande indbringe imidlertid næsten hele den Indtægt, som Udførselstolden giver i Kongeriget, nemlig Skind og Huder, som indbringer c. $\frac{2}{3}$, og Uld, som rigelig indbringer $\frac{1}{3}$ af samme. Udførslen til Hertugdømmerne er, (naar Udførsel til Altona undtages), aldeles toldfri.

Af alle Varer fra fremmede Steder, som passere gjennem Landet, svares Transittold, som dog ikke fordres af de Varer, som have erlagt eller skulle erlægge Sundtold, Strømtold, eller (slesvig-holst.) Canaltold. Transittolden erlægges efter Brutto-Vægt, og udgjør i Reglen 1 Procent af Varernes Værdi. Med Tolden af adskillige Varer kan der erholdes Credit imod at de ere under Toldvæsenets Opsyn, og det hedder da, at de tages paa Credit-Oplag, hvilket ikke kan skee med mindre end visse bestemte (Tilskrivnings) Qvantiteter. Udfø-

ves de da føres til Udlandet, saa svares blot Transittold; udtages de derimod til Forbrug her i Landet, saa svares den almindelige Indførselstold af samme. Frastrivning fra Creditoplag kan imidlertid ikke skee uden med (Frastrivnings) Qvantiteter af en vis i Tariffen fastsat Størrelse. Vort Creditoplagssystem er imidlertid saa frit, at neppe nogen anden Stat kan opvise et friere. Transithandelen er efterhaanden bleven emanciperet for de paa samme hvilende Baand, og Pl. af 9de Juni 1847 har nylig fritaget en Mængde Vare for Transittold, og dennes fuldkomne Afskaffelse kan vistnok ventes, saa meget mere som den kun indbringer c. 14,500 Rbd. aarlig, hvoraf omtrent de ⅔ falder paa Kjøbenhavn, og Størstedelen af Resten paa Helsingør.

I Toldsportler erlægges 6 Procent af Toldens Beløb, (hvilket ogsaa gjelder Transittolden), og forskjellige andre smaa Toldsportler, navnligen Skibsmaalebrevsportler, og Skibsfarts- eller Skibsklareringssportler (3 Sk pr. Com.-Læst i indenrigsk Fart, og 8 Sk. pr. Com.-Læst i udenrigsk), ere ligeledes anordnede. Toldsportlerne, hvis hele Beløb nu tilfalder det Offentlige*), udgjøre noget over 200,000 Rbd. aarlig, eller mellem 7 og 8 Procent af hele Toldindtægten. I Aaret 1846 udgjorde de 217,465 Rbd.

b) Ligesom Forbruget af et stort Antal udenlandske Artikler er beskattet ved Indførselstolden, saaledes er Forbruget af en Deel af de vigtigste indenlandske Producter beskattet ved Consumtionen, som passende deles i Indførselsconsumtionen, Formalingsafgiften af Korn, og Brændeviins-Brændings Afgiften. Consumtionen blev indført umiddelbart efter Enevoldsregjeringen (jfr. Frdg. 18de Novbr. 1660), og allerede ved

*) Tidligere faldt ⅔ af Toldsportlerne til Toldbetjentene, og ⅓ til Toldkammer-Collegiets Sportelkasse.

Frdg. 22de Novbr. 1671 erholdt den i Grundtrækkene dens nærværende Form. Ved Frdg. 1ste Novbr. 1797 erholdt den en Grundrevision, og senere har den ved Frdg. 22de Novbr. 1837 erholdt en lignende. Indførselsconsumtionen, som svares af forskjellige indenlandske Produkter naar de føres over den Kjøbstæderne omgivende Consumtionslinie ind i samme, er ved Frdg. 22de Novbr. 1837 blevet indskrænket fra et Antal af henimod 200 til nogle af de vigtigste Forbrugsartikler, og en stor Deel Artikler ere ved denne Anordning blevne frigivne, deels fordi det de hidtil havde indbragt var ubetydeligt, deels fordi de vare lette at indsmugle, deels endelig fordi Man ansaae det for vigtigt at den indvortes Samfærsel kunde blive befriet for en Deel af den Besvær, som Consumtionens Erlæggelse foraarsager. Den nugjeldende Tarif for Indførselsconsumtionen findes i Frdg. 22de Novbr. 1837; jfr. Pl. 5te Mai 1847. Om Controllen ved Consumtionens rigtige Erlæggelse see Frdg. 1ste Febr. 1797 § 211 ff. For det af de indførte Varer, som ikke bliver consumeret, men igjen udført til andre Kjøbstæder, hvor Indførselsconsumtionen skal erlægges paa ny, eller til Udlandet, eller til Hertugdømmerne, Landdistrikterne, Læsø og Bornholm, hvor ingen Slags Consumtion finder Sted, tilbagebetales den erlagte Consumtion, for Gryn, Brød og Brændeviin dog imidlertid ikke med det fulde Beløb. Jfr. Frdg. 1ste Febr. 1797 § 77, 78 og 284 ff., Frdg. 22de Novbr. 1837, Tarif IV, og Pl. 5te Mai 1847 § 3; og disse Godtgjørelser have for Indførselsconsumtionens Vedkommende, (naar Indførsel af Produkter af formalet Korn holdes udenfor Betragtningen), udgjort:

	1844	1845	1846
i Kjøbenhavn	56,861 Rb.	53,942 Rb.	56,361 Rb.
i de øvrige Kjøbstæder.	77,244 —	107,834 —	123,956 —
	134,105 Rb.	161,776 Rb.	180,317 Rb.

De, som bo paa Kjøbstadens Grund, men udenfor Consumtionslinien, svare istedetfor Consumtion en personlig Afgift, der kaldes for „Personalconsumtion," efter Consumtions-Inspekterens Ansættelse og Toldkammerets Approbation, (Kjøbenhavns Forstæder dog undtagne, hvilke herfor ere fritagne); men denne Personalconsumtion indbringer kun c. 5000 Rbd. — Kjøbenhavn er med Hensyn til al Slags Consumtion høiere beskattet end de andre Kjøbstæder *), og en Deel Artikler ere consumtionspligtige i Kjøbenhavn, som ikke ere det i de andre Stæder, nemlig forskjellige Slags Frugter, Havevæxter og Bygningsmaterialier. Ophævelsen af Indførselsconsumtionen, der beskatter den besiddelsesløse Deel af Nationen, der burde være skattefri, hører vistnok til de forestaaende Reformer, men vanskeliggjøres blandt andet ved den betydelige (i det sidste Decennium imidlertid kun lidet tiltagne) Indtægt, som den bringer Statskassen, hvilken, efter Fradrag af de ovennævnte Godtgjørelser, har for alle consumtionspligtige Gjenstande, der ikke ere tilberedte af formalet Korn, udgjort:

	1844	1845	1846
i Kjøbenhavn	199,330 Rb.	216,786 Rb.	211,537 Rb.
i de andre Kjøbstæder .	145, 90 —	152,425 —	151,530 —
	344,620 Rb.	369,211 Rb.	363,067 Rb.

Til Indførselsconsumtionen hører paa den ene Side henved Halvdelen af de 5000 Rbd. aarlig, som Personalconsumtionen indbringer, og det Beløb, som indkommer for Consumtion af fremmede toldfrie Varer, hvilket dog ikke er af nogen videre Betydenhed, medens paa den anden Side c. ⅛ medgaaer til Lønning af Betjenter og andre Udgifter. De vigtigste Indførselsconsumtionsartikler, (nemlig de, som indbringe mere end 6000 Rbd. aarlig), have i den nyere Tid aarligen, (efter Fradrag af Consumtionsgodt-

*) Kjøbenhavn er ogsaa i mange andre Henseender høiere beskattet end de andre Steder. Prof. David har gjort denne Sag til Gjenstand for en Afhandling, som findes i Nyt Statsoek. Arkiv 1ste B. 1ste H.

gjørelserne ved Udførsel), indbragt følgende Beløb: (om de consumerte Qvantiteter see 2den Deel S. 493—497).

	I Gjennemsnit i Aarene 1838-1846.	I Aaret 1846.		
		Kjøbenh.	De øvrige Kjøbstæder.	Tilsammen.
	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.
Kjød og Kreaturer	109,446	66,223	48,904	115,127
Flesk	10,242	7,680	5,082	12,762
Smør	62,251	45,196	25,053	70,249
Brændsel: Brændeved	20,218	9,738	10,904	20,642
Tørv	10,499	4,948	5,639	10,587
Fjerkræ	19,805	14,051	7,517	21,568
Havre (ikke til Formaling)	14,169	8,080	9,419	17,499
Kartofler	18,682	12,139	11,216	23,356
Øl	9,868	6,399	5,071	11,470
Halm	6,847	1,106	5,771	6,877
Haugeværter i Kjøbenhavn	6,316	7,335	"	7,335
Huder og Skind	6,115	3,430	3,327	6,757

De heranførte Artikler indbringe omtrent $\frac{8}{10}$ af den hele Indførselsconsumtions-Indtægt, (naar Indførselsconsumtionen af Produkter tilberedte af formalede Kornvare holdes uden for Betragtningen), og Indtægten af Kjød og Smør udgjør omtrent den halve Deel af det hele Beløb.

Naar Consumtionen af Produkter af formalede Kornvare og fremmede toldfrie Vare medregnes, og Consumtionsgodtgjørelserne ikke fradrages, udgjør Indførselsconsumtionens hele aarlige Bruttobeløb c. 660,000 Rbd., og udgjorde da i Aaret 1846 endogsaa 686,941 Rbd.

Formalingsafgiften er meget gammel; thi allerede i Aaret 1621 blev der ved en Frdg. af 16de Marts paalagt en Afgift af 4 Sk. af hver Td. Malt, som af ufrie Folk i Kjøbstæderne forbrugtes til Øl eller Brændeviin; og allerede i Begyndelsen af Christian den 5tes Regjering blev der svaret en Afgift af alt det Korn, som blev formalet. Den Control, som

føres med Formalingsafgiftens rigtige Erlæggelse, er bestemt ved Frdg. 1 Febr. 1797 § 301 ff., og Afgiftens Størrelse for de forskjellige Kornsorter, som formales til andet Brug end Brændeviin, er fastsat i Frdg. 22 Novbr. 1837. — Ved Formalingsafgiften beskattes Forbruget af Brød, Øl og Brændeviin.

a) Beskatningen af Produktionen af Brød, Meel og Gryn indbringer aarlig c. 242,000 Rbd., hvoraf omtrent Halvdelen falder paa Kjøbenhavn, og Resten paa de øvrige Stæder. Formalingsafgiften af Kornvare til andet Brug end Øl og Brændeviin udgjorde nemlig i Aaret

1844	1845	1846
169,078 Rbd.	178,613 Rbd.	176,295 Rbd.,

og Indførselsconsumtionen af Meel, Gryn og Stivelse udgjorde

1844	1845	1846
74,221 Rbd.	83,744 Rbd.	83,719 Rbd.,

hvorfra maa drages det Beløb, hvormed Consumtionsgodtgjørelsen for udført Brød har oversteget Indførselsconsumtionen for Brød*), hvilket Beløb har udgjort i Aaret

1844	1845	1846
11,815 Rbd.	13,553 Rbd.	15,122 Rbd.

Indtægten ved Beskatningen af Produktionen af Brød, Meel og Gryn er steget en Deel i det sidste Decennium. I Aaret 1838 udgjorde den kun 197,620 Rbd.

b) Beskatningen af Ølproduktionen indbringer c. 76,000 Rbd. aarligen, hvoraf noget over Halvdelen falder

*) Der udføres fra Kjøbstæderne til Landet fornemmelig Hvedebrød, og indføres fornemmelig Rugbrød. Men Indførselen er kun ubetydelig. Indførselsconsumtionen af Brød udgjorde saaledes i Aaret 1846 kun: i Kjøbenhavn 963 Rbd. for Hvedebrød og 2,462 Rbd. for Rugbrød; og i Provinds-Kjøbstæderne 1,426 Rbd. for Hvedebrød og 2,175 Rbd. for Rugbrød.

paa Kjøbenhavn, og Resten paa de øvrige Steder. Formalingsafgiften af Malt til Øl udgjorde nemlig i Aarene

1844	1845	1846
84,151 Rbd.	86,751 Rbd.	90,850 Rbd.,

hvorfra maa drages det Beløb, hvormed Consumtionsgodtgjørelsen for udført Øl har oversteget den kun lidet indbringende Indførselsconsumtion for Øl, hvilket Beløb har udgjort

1844	1845	1846
6,438 Rbd.	6,477 Rbd.	21,119 Rbd.

Statens Indtægt ved Beskatningen af Ølproduktionen har i det sidste Decennium været i Aftagen. I Aaret 1838 udgjorde den saaledes 98,546 Rbd. Grunden til denne Formindskelse i Indtægten ligger deels i at Ølproduktionen er aftaget, især i Kjøbstæderne*), og deels i at Udførselen fra Kjøbenhavn til andre Steder i Kongeriget mod Godtgjørelse af den høiere kjøbenhavnske Afgift er tiltaget. I den senere Tid synes Ølproduktionen dog atter at være tiltaget i Kjøbenhavn, og i Aaret 1846 formaltes der til Malt til Øl, i Kjøbenhavn 363,540 Lpd., i Provindskjøbstæderne 363,220 Lpd., tilsammen 726,760 Lpd.

c) Hvad Brændeviinsproduktionen angaaer, da blev samme lige til Aaret 1804 kun beskattet ved Formalingsafgiften af de Sædevare, som formaltes til Brændeviinsbrænden**). Ved en Frdg. af 25 Mai 1804 blev imidlertid

---

*) I Aarene 1838—1840 formaltes til Malt til Øl: i Kjøbenhavn 348,408 Lpd., i Provindskjøbstæderne 466,011 Lpd., eller tilsammen 814,419 Lpd.; i Aaret 1846 derimod kun i Kjøbenhavn 325,869 Lpd. og i de andre Stæder 351,634 Lpd.

**) Meget langt tilbage i Tiden har der dog været skaret Skat af Brændeviins-Redskaber. Jfr. Frdg. 20 Decbr. 1662 og 25 April 1665 om Licentе af Brændeviinspander og Destilleerkjedler, som ved Frdg. 26 Juni 1671 blev for 1400 Rbd. aarlig bortforpagtet over al Danmark paa 5 Aar til Hofslagter Hermansen, som ligeledes havde Accisen og Consumtionen i Kjøbenhavn i Forpagtning.

en stor Deel af det Beløb, Formalingsafgiften hidtil havde indbragt, for at faae en bedre Control med Brænderierne, lagt paa Brændeviins-Redskaberne, idet der blev paabudet en Afgift af hver Brænding efter det cubiske Indhold af de til samme anvendte Brændeviins-Redskaber, nemlig Mæskekarret, Kjedlen og Hatten, og Formalingsafgiften erholdt da en hertil svarende betydelig Nedsættelse, saaledes at den kun udgjorde (og endnu udgjør), c. ⅙ af Redskabsafgiftens Beløb. Siden Aaret 1804 har der saaledes paa Brændeviinsproduktionen hvilet en dobbelt Skat, nemlig Formalingsafgiften af det forbrugte Materiale af Kornvare, og Redskabsafgiften. Med den sidstnævnte foregik der ved Frdg. 22 Nvbr. 1837 den Forandring, at medens den tidligere havde hvilet paa Mæskekarrene, Kjedlen og Hatten, blev den, (da Kjedlens Form har Indflydelse paa Brændeviinsproduktionen, og da Brændeviinsbrænderen saaledes kunde afholdes fra at vælge den beqvemmeste Indretning af Kjedlen, naar dennes cubiske Rum var beskattet), lagt paa Mæskekarret alene, med et Beløb af 46 Sk. i Kjøbenhavn og 24 Sk. i Kjøbstæderne for hver Td. af Mæskekarrets cubiske Indhold for hver Brænding, Tiden for en Brænding beregnet til 4 Gange 24 Timer at regne fra den Tid da Sæden eller andet Brændingsmateriale styrtes i Karret, hvilken Tid skal anføres paa Brændingssedlen.

Da Kartofler kun svare en lav Indførselsconsumtion, nemlig 6 Sk. pr. Td. i Kjøbenhavn og 4 Sk. pr. Td. i Provindskjøbstæderne*), og ikke ellers svare nogen Afgift naar

*) Bornholms Kjøbstæder dog undtagne. Denne Ø erlægger nemlig slet ingen Consumtionsafgift; og dens Brændeviinsproduktion er ubeskattet, og sammes Størrelse derfor ukjendt. Naar Man vil udregne hvor meget Brændeviin der fortæres pr. Individ, maa Bornholms Befolkning derfor holdes udenfor Beregningen.

de anvendes til Brændeviinsbrænden, saa var der i lang Tid en Fordeel af næsten 2 Sk. pr. Pot 8 Graders Brændeviin*), ved at bruge Kartofler til Brændeviinsbrænden istedetfor Sæd; hvilke 2 Sk. pr. Pot da blev et reent Tab for Statskassen, naar Kartoffelbrændeviin udførtes med Consumtionsgodtgjørelse, (og saadan Godtgjørelse erholdes nu med 4 Sk. pr. Pot 8-gradigt Brændeviin ved Udførsel til fremmede Steder, til Slesvig og Holsteen, og til Bornholm og Læsø; og med 1½ Sk. ved Udførsel fra Kjøbenhavn**) til Landdistrikterne eller Provindskjøbstæderne); men deels var Kartoffelbrænding desuagtet kun lidet i Gang, fordi samme udfordrer Dampapparater, naar den skal drives med Fordeel, deels ønskede Man af flere i det Følgende nævnte Grunde Kartoffelbrænderiernes Anlæg. Efterhaanden kom denne Productionsmaade imidlertid i den nyere Tid i saa god en Gang, at det blev nødvendigt at fremkalde en større Lighed i Beskatningen***), naar ikke alle de smaa Kornbrænderier, som næsten alene opretholde en Deel af vore Kjøbstæder, og som ere af Vigtighed baade med Hensyn til Kreaturfedning og med Hensyn til Kjøbstad-Kjøbmændenes Bondehandel, skulde gaae til Grunde, og naar Statskassen ikke skulde lide for stort et Savn i sine Indtægter. Ved Pl. 5 April 1841 blev Redskabsafgiften derfor, naar Kartofler anvendtes til Indmæskning i Brændeviinsbrænderier, forhøiet til 64 Sk. for Kjøbenhavn og 42 Sk. for Provindsstæderne pr. Td. Mæskerum, medens den naar Kartofler slet ikke anvendtes blev

*) Naar her og i det Følgende bestandig nævnes 8-gradigt Brændeviin, menes hermed et Qvantum Brændeviin, som efter sit Gradeholdt æqvivalerer det opgivne Qvantum 8-gradigt Brændeviin.

**) Ved Udførsel fra de andre Kjøbstæder til Landdistrikterne svares ingen Godtgjørelse.

***) Før 1819 brændtes der ikke Brændeviin af Kartofler i Preussen, og nu har Kartoffelbrændingen næsten overalt fortrængt Kornbrændingen; og Man har saaledes forbedret Kartoffelbrænderierne, at Man nu faaer 12 til 18 Potter 8-gradigt Brændeviin af 100 Pd. Kartofler, medens Man tidligere kun fik 9½.

som tidligere, 46 Sk. i Kjøbenhavn og 24 Sk. i Kjøbstæderne. (Jfr. dog Bekg. 30 Debr. 1843 om Afgiften naar grøn Malt bruges). At Afgiften ikke blev endnu høiere, var fordi Man troede at burde opmuntre til Dampkartoffelbrænderiers Anlæg. Erfaringen viste imidlertid snart, at samme ikke trængte til en saa stor Begunstigelse, som den de endnu havde ved Beskatningsforholdene, selv efter Udstedelsen af Pl. 5 April 1841, og at de udviklede sig i et endnu stærkere Forhold end tilforn *), hvad følgende Udsigt over det afgiftsberigtigede Mæskekarrum nærmere vil udvise. Samme udgjorde

	i Kjøbenhavn	i de andre Kjøbstæder	Tilsammen.
1841	484,506 Td.	1,087,636 Td.	1,572,142 Td.
1842	508,525 —	1,163.817 —	1,672,342 —
1843	522,458 —	1,125,418 —	1,647,876 —
1844	562,438 —	1,162,772 —	1,725,210 —
1845	588,227 —	1,216,504 —	1,804,731 — **)
1846	558,671 —	1,238,420 —	1,797,091 —

Heraf var indmæsket med Kartofler ***):

*) I Kjøbenhavn og Kjøbstæderne er der 6 à 700 Brænderier, Landbrænderiernes Antal er 28. Af samtlige disse Brænderier er noget over 70 Kartoffelbrænderier, hvilke ere spredte over hele Landet.

**) Forøgelsen i vore Brænderiers Produktion i den senere Tid hidrører væsenligen fra Smugbrænderiets Undertrykkelse i Jylland. Aftagelsen i 1846 hidrører fra de høie Kornpriser og Kartoffelsygen.

***) Af Kartofler anvendtes til Brændevinsbrænding, à 6½ Skjeppe pr. Td. Mæskerum:

	Kjøbenhavn.	Provindsens Kjøbstæderne.
	Tdr.	Tdr.
1841.....	46,221	46,117
1842.....	87,809	99,271
1843.....	144,215	92,122
1844.....	207,362	149,797
1845.....	226,059	228,707
1846.....	140,134	199,920

Kartoffelsygens Indvirkning spores her tydeligen. En Td. Karrum, der er mæsket med Kartofler, antages at give 19 Potter 8-graders

	i Kjøbenhavn	i de andre Kjøbstæder	Tilsammen.
1841	56,887 Td.	56,759 Td.	113,646 Td.
1842	108,073 —	122,180 —	230,253 —
1843	177,495 —	113,381 —	290,876 —
1844	255,214 —	183,830 —	439,044 —
1845	278,228 —	281,487 —	559,715 —
1846	172,473 —	246,054 —	418,527 —

Ved Pl. af 5 Mai 1847 har derfor nu Redskabsafgiften ved Kartoffelbrænderierne atter erholdt en lille Forhøielse, idet det nemlig er blevet bestemt, at den skal være 70 Sk. pr. Td. Mæskekarrum i Kjøbenhavn og 46 Sk. i de andre Stæder. Selv med denne Forhøielse nyder Kartoffelbrændingen dog en Begunstigelse i Beskatningen, der kan antages at udgjøre henimod 1 Sk. pr. Pot 8 Graders Brændeviin. Det maa imidlertid her erindres, at Dampbrænderiers Anlæg fordre stor Capital; at Kartoffelbrænderen er mere udsat for Conjunkturenes Indflydelse; at Produktets Beskaffenhed er større Afvexling underkastet; at Kartoffelbrændeviin ikke er saa yndet og søgt som Kornbrændeviin; at Kartoffelbrændingen ikke giver saa god Værme til Kreaturføde; og at Kartoffler i flere Maaneder af Aaret enten slet ikke eller kun med Vanskelighed ere til at erholde; og at det dog paa den anden Side er af stor Vigtighed at Kartofler fortrinsviis anvendes til Brændeviinsbrænding, for at vi kunne faae mere Korn til Udførsel, hvortil Kartofler ikke egne sig,

---

Brændeviin; og naar den er mæsket med Korn 15 Potter. Af en Tønde Kartofler faaes i de kjøbenhavnske Brænderier kun 20, undtagelsesviis 23—24 Potter 8-gradigt Brændeviin; i Preussen, (hvor Man imidlertid dyrker særegne Arter Kartofler paa særlig Maade til Brænden, medens vore Brænderier maa være tilfredse naar de blot kunne faae Kartofler, men ikke kunne gjøre Udvalg), har man bragt det til 31 til 32 Potter. Her producertes i Aaret 1846 i alt 24,760,216 Potter 8-gradigt Brændeviin i Kjøbenhavn og i Kjøbstæderne, og 1,058,714 Potter i Landbrænderierne.

samt forbi et lige Areal dyrket med Kartofler kan give Materiale til 4 Gange saameget Brændeviin, som naar det dyrkes med Korn, samt forbi Kartoffelbrænderierne virke til Agerbrugets Fremme.

At brænde Brændeviin paa Landet blev allerede forbudet ved Frdg. 4de Juni 1689. Senere blev ved enkelte tilfældige Leiligheder i Tidens Løb tilstaaet enkelte Bevillinger til Anlæg af Brænderier paa eet eller andet Sted; men disse ældre Privilegier har Staten alle i den nyere Tid kjøbt tilbage med stor Opoffrelse, forbi den udstrakte Brændingsret, som de fleste af dem hjemlede, indvirkede altfor forstyrrende paa Forholdenes hensigtsmæssige Ordning. Da Anlæg af Brændeviinsbrænderier og især af Kartoffelbrænderier paa Landet er af megen Vigtighed, navnlig for Agerdyrkningens Fremme, (da Landmanden ved Hjelp af Bærmen kan have et større Kreaturhold*), og derved mere Gjødning), blev det ved Resl. af 19de Aug. 1835 bekjendtgjort, at Ansøgninger om Tilladelse til at anlægge Landbrænderier med Mæskekar paa 8 Tdr. eller derover, imod pr. Tønde at svare en vis Afgift, der nu udgjør 56 Sk. for hver 4 Døgn, eller hvor Hjelpe-Redskaber afbenyttes for hver 3 Døgn Karret staaer til Bevillingshaverens Raadighed (Pl. 4. Marts 1843), saaledes at Afgiften kan betales forud for saa lang Tid som Landbrænderen maatte ønske det**), kunde ventes bevilligede; og en Deel Bevillinger bleve

*) Brændes daglig af 25 Tdr. Kartofler, saa kan derved i Forening med det tørre Foder fedes 50 Stude.

**) Herved har Landbrænderen en betydelig Fordeel ved at tilveiebringe Brændingen i kort Tid, f. Ex. i $2\frac{1}{2}$ eller 3 Døgn, hvilket ikke er Tilfældet med Kjøbstadbrænderen, der betaler for hver Brænding, en Brænding beregnet til 4 Døgn. Da Anskuelserne om i hvilken Tid en Brænding kan tilendebringes ere meget forskjellige, og da Brænderiernes Indretning har en stor Indflydelse derpaa, er megen Strid ført om Forholdet mellem Landbrænderiernes og Kjøbstadbrænderiernes Beskatning. Jfr. Stænd. Tid. 1836, 1840 og 1846.

senere som Følge heraf udstedte. Der er hidtil udstedt 10 Bevillinger i Sjelland og 61 i Jylland, og af disse ere 9 blevne benyttede i Sjelland, men kun 19 i Jylland. Landbrænderierne producerede i Aaret 1846, i Sjelland 430,896 Potter og i Jylland 622,818, altsaa tilsammen 1,053,714 Potter *). Smugbrændingen, som tidligere blev drevet stærkt paa Landet i Jylland, har Man til samme Tid søgt at undertrykke. Hvor godt dette er lykkedes sees af Jyllands Forbrug af afgiftsberigtiget Brændeviin, som (efter Produktionen i Provindsen selv og den beholdne Indførsel til samme at regne)

i Aaret	1842	udgjorde	5,443,682	Potter,
—	1843	—	6,070,431	—
—	1844	—	7,104,438	—
—	1845	—	8,100,418	—
—	1846	—	8,966,275	—

Naar Consumtionsgodtgjørelsen paa den ene Side og Indførselsconsumtionen af de til Brændeviinsbrænding forbrugte Kartofler paa den anden Side holdes udenfor Betragtningen, saa bærer Kongerigets Brændeviinsproduktion en aarlig Afgift af c. 1,100,000 Rbd. og en Pot 8-gradigt Kornbrændeviin kan i Kjøbenhavn antages at bære en Afgift af 5½ Sk., og i Kjøbstæderne af 4 Sk., og en Pot Kartoffelbrændeviin henimod 1 Sk. mindre pr. Pot. Holder Man Afgiften af Landbrænderierne, som i Aaret 1846 beløb sig til 43,041 Rbd. (hvoraf de 23,405 for Jylland **) ude af Betragtningen, (paa Grund af at der ved Landbrænderier hverken kan være Tale om Formalingsafgift, eller om bestemt at adskille mellem Mæskerummets

*) I Aaret 1842 udgjorde Landbrænderiernes Produktion i alt kun 596,748 Potter, og i Aaret 1844 827,000.

**) En Deel af de 23,000 Rbd., hvilke, som S. 634 anført, aarlig indkomme i Indførselsconsumtion af Kartofler, falder nemlig strengt taget Brændeviinsproduktionen til Last.

Anvendelse til Korn- eller til Kartoffelbrænding), saa har Afgiften paa Brændeviinsproduktionen i det sidste Decennium været saaledes fordeelt:

	Redskabsafgift.		Formalingsafgift *).	
	Kjøbenhavn.	Provinds-Kjøbstæderne.	Kjøbenhavn.	Provinds-Kjøbstæderne.
	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.
1838—1840.........	204,429	237,586	147,807	251,917
1841—1843.........	268,450	285,400	142,166	269,740
1844............	318,256	314,833	126,083	263,898
1845............	335,060	341,366	130,851	261,688
1846............	300,031	355,745	155,014	301,151

*) De til Brændeviinsbrænding formalede Kornvare udgjorde:

	Kjøbenhavn.	Provinds-Kjøbstæderne.
	Lpd.	Lpd.
1838—1840	1,281,206	2,876,525
1841—1843	1,235,451	2,561,760
1844	1,099,918	2,491,607
1845	1,141,979	2,470,636
1846	1,352,850	2,866,072

Herunder er indbefattet det i Kartoffelbrænderierne forbrugte Malt, der anslaaes til ¼ Lpd. pr. Td. Mæskerum. I Kjøbstæderne er det overveiende Byg og Malt, i Kjøbenhavn Hvede, der bruges til Brændeviinsbrænden. I Aaret 1846 forbrugtes:

	i Kjøbenhavn		i Provindsstæderne	
Hvede.........	1,042,706	Lpd.	249,837	Lpd.
Rug...........	5,479	—	498,194	—
Byg...........	76,602	—	1,258,463	—
Malt..........	228,063	—	831,236	—
Havre	"	—	21,717	—
Boghvede......	"	—	120	—
Bælgsæd	"	—	11,505	—

Nedslagsafgiften fordeelte sig atter:

	Kornbrænderier.		Kartoffelbrænderier.	
	Kjøbenhavn.	Provindsstæderne.	Kjøbenhavn.	Provindsstæderne.
	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.
I Aaret 1844	148,118	234,174	170,143	80,659
— 1845	149,575	218,216	185,485	123,150
— 1846	114,988	107,848	185,043	248,097

Fra Kjøbenhavn udføres c. 500,000 Potter 8-gradigt Brændeviin, (det vil sige et Qvantum Brændeviin af forskjelligt Gradeholdt, der svarer til 500,000 Potter 8-gradigt Brændeviin), til consumtionsfrie Stæder mod Consumtionsgodtgjørelse (Jfr. Pl. 5. Mai 1817), og c. 280,000 Potter fra Provindsstæderne, og fra Kjøbenhavn udføres c. 3,300,000 Potter til andre Kjøbstæder og til Landdistrikterne i Danmark mod Difference-Godtgjørelse; og Consumtionsgodtgjørelserne for Brændeviin kan saaledes for Fremtiden antages at ville udgjøre 80,000 Rbd. aarlig, jfr. S. 638, eller efter Fradrag af Indtægten ved Indførsel af Brændeviin fra Hertugdømmerne (c. 250,000 Potter aarlig) med et rundt Tal c. 70,000 Rbd. aarlig. Hidtil har Beløbet af Consumtionsgodtgjørelsen for Brændeviin imidlertid været meget større; thi dens Størrelse er blevet nedsat baade ved Pl. 5. Mai 1847 og ved Pl. 5. Apr. 1841. Med et rundt Tal kan Indtægten ved Brændeviinsproduktionen saaledes sættes til 1 Million Rbd. aarlig, jfr. S. 642, hvorfra dog maa drages c. ⅐, som medgaaer til de over- og underordnede Betjentes Lønning og andre Udgifter.

For et Decennium siden indbragte Afgiften paa Brændeviinsproduktionen c. 250,000 Rbd. mindre aarligen end nu for Tiden. Grunden til den betydelige Forøgelse, som denne Indtægt har erholdt maa imidlertid ikke blot søges i den forøgede Produktion, (paa hvilken Smugbrænderiets Undertrykkelse i Jylland

og Dampbrænderiernes Opkomst har havt megen Indflydelse), men ogsaa i at Redskabsafgiften, som nysanført, er blevet forhøiet for Kartoffelbrænderierne, og i at Consumtionsgodtgjørelsen ved Udførsel af Brændeviin er bleven nedsat.

Det indsees naturligviis let, at Landdistrikterne indirekte bære en Deel af Consumtionsafgifterne, da sammes Beboere i Kjøbstæderne kjøbe for betydelige Summer Brændeviin, Øl, Brød, Meel, Gryn o. a. desl. i smaa Partier, for hvilke ingen Consumtionsgodtgjørelse gives.

c) Stempelpapiirsafgiften blev indført ved Frdg. 24. Juli 1658, (altsaa 33 Aar efter denne Finantsoperations Opfindelse i Holland), som en temporair Krigsskat, men gik ved Frdg. 28. Novbr. 1660 strax efter Enevoldsmagtens Indførelse over til at blive en vedvarende Skat. Den for Tiden gjeldende Stempelpapiirs Anordning er af 3. Decbr. 1828 (cfr. Pl. 1. Novbr. 1837), og ifølge samme skal ethvert Dokument, ved hvilket Man indrømmer andre visse Rettigheder, og enhver til Kongen stilet Ansøgning m. m. a. skrives paa stemplet Papiir. Undladelsen heraf betager vel ikke Dokumentet sin Retskraft, men paadrager den Paagjeldende en Mulkt af i Reglen det 4 til 10-dobbelte Beløb af hvad der for det behørige stemplede Papiir burde været erlagt, eller af Differencen mellem Betalingen for det stemplede Papiir, der er forbrugt, og det der burde været brugt, hvilken Mulkt affræves Dokumentets Ihændehaver, som da kan søge sin Erstatning hos Udstederen. Hvad denne mod Finantsvidenskabens Grundsætninger aldeles stridende Afgift, som fornemmelig beskatter Den, der befinder sig i fortrykte Omstændigheder, aarligen indbringer, findes anført S. 621. Det vil heraf sees, at Stempelpapiirsintraderne i Trienniet 1844—46 have aarligen i Gjennemsnit udgjort 385,284 Rbd. I Qvinqv. 1835—39 udgjorde de kun 251,000 Rbd. aarligen, og Tilvæxten i samme har saaledes været meget betydelig, og langt større end den, som har fundet Sted i Hertugdømmerne. (Jfr.

S. 655. Ogsaa Spillekort skulle stemples*). Indtægten ved Stempling, Told og Sportler af Spillekort er i Budgettet for 1848 anslaaet til 8,700 Rbd., til hvilket Beløb Kortstemplingsintraderne ogsaa vare anslaaede i Budgettet for 1846 inden Forandringen med Hensyn til samme foregik**).

d) De S. 621 anførte Angivelser af Departements- og Retssportlernes Størrelse, vise kun Statskassens Indtægt ved samme; men hvad Publikum erlægger er betydelig mere, da en Deel Embedsmænd, navnligen Retsbetjentene udenfor Kjøbenhavn, have deres væsenligste Indtægt af Gebyhrer og Sportler. Jfr. Sportelreglementet 22. Marts 1814 og Frdg. 6. Aug. 1824, Pl. 3. Juni 1842, 28. Febr. 1845 og 24. Marts 1847. Forøvrigt kunde der vel skrives en heel Bog om Departements- og Retssportlerne, men sige noget væsenligt om samme i nogle faa Linier, lader sig ikke gjøre. I Qvinqvenniet 1835—1839 udgjorde Statskassens Indtægt af Departementssportlerne, som især bestaae af hvad der erlægges for Bevillinger og Bestallinger, og Indtægten af Retssportlerne i Danmark i Gjennemsnit c. 138,000 Rbd. At Statskassens Indtægt ved samme nu ikke er langt fra at være dobbelt saa stor (jfr. S. 621) hidrører vel for en Deel fra en Tilvæxt i selve Sportlerne, men forstørstedelen dog fra at Statskassen

*) Stemplings-Afgiften af Spillekort blev først paabudt ved Frdg. 10de Novbr. 1756 til Fordeel for det da nylig oprettede Frederiks Hospital. Ved Frdg. 4 Januar 1757 blev fremmede Spillekorts Indførelse forbudt.

**) Den Eneret til Spillekorts Forfærdigelse her i Landet, som Fabrikant Holmblad tidligere havde, og det hermed i Forbindelse staaende Forbud mod fremmede Spillekorts Indførelse er først blevet hævet ved Pl. 9 Juni 1847. Tidligere betalte Fabrikant Holmblad 1 ℳ pr. Spil i Stemplingsafgift. Nu betales 8 β i Indførselstold og 8 β i Stemplingsafgift til Kongens Kasse for hvert Spil som indføres; og de her i Landet forfærdigede Spillekort skulle ligeledes svare 8 β pr. Spil i Stemplingsafgift.

ved Resl. 6. Juni 1840 om Inddragningen af de separate Fonds erholdt en Deel Sportelindtægt, af hvilken der tidligere var bleven gjort særlig Anvendelse, og navnligen ved Justitsfondets Inddragelse en Sportelindtægt af c. 60,000 Rbd. aarlig, (men ogsaa en betydelig Deel tidligere af Justitsfondet bestridte Udgifter), hvilken Sportelindtægt af 60,000 Rbd. Justitsfondet havde ved at der til Indtægt for samme var ved Frdg. 25. Januar 1805 paabudet en Forhøielse af 12½ Procent, der senere ved Regl. 22. Marts 1814 blev forandret til en Forhøielse af 20 Procent af de Sportler, der ere tillagte Justitsbetjentene i Danmark.

e) Af al Arv, selv af Arvetiltrædelse af Lehn, Stamhuse og Fideicommisgodser, svares ifølge Frdg. 8. Febr. 1810, efterat Gjelden er fradraget, ½ Procent til Statskassen. Af Arv, der efter Loven, Testament eller Forening tilfalder Andre end Arveladerens Ægtefælle, Livsarvinger, Fader og Moder eller Søskende, naar de eller deres Børn i deres Sted arve tilligemed Moderen, svares desuden ifølge Frdg. 12. Sept. 1792 en Afgift af 4 Procent, som, da de, som erlægge den, ere Beslægtede i Sidelinien, ofte benævnes ved „Collateralafgiften." Af alle faste saavel Kjøbstad- som Landeiendommes Værdi svares ligeledes ifølge Frdg. 8 Febr. 1810 en Afgift af 48 Sk. for hver 100 Rbd., altsaa af ½ Procent, hver Gang de ved Salg, Arv, Gave eller paa hvilkensomhelst anden Maade overdrages til en ny Eier. — Det Beløb, som de heromtalte Afgifter indbringe Statskassen, findes anført S. 621. Omtrent ⅓ Deel heraf falder paa Kjøbenhavn. — Hvormeget ½ Procentafgiften for Eiendoms-Overdragelse udgjør for sig alene, seer Forfatteren sig ikke i Stand til at opgive.

f) Af Skibsfartsafgifterne ere Lastepenge og Fyrafgiften de vigtigste. Lastepengene erlægges med et forskjelligt Beløb eftersom Skibet er i indenrigsk eller udenrigsk Fart, og i

sidstnævnte Tilfælde retter Afgiften sig atter efter Reisens Længde; og de svares saavel af indgaaende som af udgaaende Skibe efter det Antal Commercelæster, som det indladede eller udlossede Gods bestaaer. For at Læstedrægtigheden kan vides, ere alle Skibe, som beseile Landet, opmaalte, og Maalene dem paabrændte. Lastepengene er en Afgift, hvis Uhensigtsmæssighed Regjeringen anerkjender*), og den vil derfor blive afskaffet saasnart Finantserne see sig i Stand til at kunne undvære den Indtægt, som den bringer. Lastepengene udgjorde:

i Aaret	1842:	127,802	Rbd.
—	1843:	134,095	—
—	1844:	157,928	—
—	1845:	172,727	—
—	1846:	193,065	—,

hvoraf omtrent ½ falder paa Kjøbenhavn.

*) Grosserer Nathanson har allerede i sit Skrift »Danmarks Statshuusholdning« S. 990 gjort opmærksom paa det Ønskelige i at Lastepengene maatte blive nedsatte for de Skibe, som beskjeftige sig med Varetransporten til de Lande, hvor vore Producter finde fortrinlig Afsætning, navnligen ved Farten paa England. Hvor ønskeligt vilde det ikke være om en saadan Nedsættelse eller reen Eftergivelse af Lastepengene ved Fart paa England skete strax, da vi jo for Tiden netop særligen ønske at frigjøre os fra Hamborgs Supremati, og selv at udføre vore Producter til England, og selv at forskrive vore Fornødenheder fra samme, istedetfor som hidtil at lade Hamborg besørge begge Dele, og herfor i dyre Domme at betale det. Skibsfarten paa England er nu belagt med 5 ß pr. Com. L. i Lastepenge og 2 ß pr. Com. L. i Fyrafgift, og naar Man regner Skibet i Gjennemsnit til 50 Com. L, og regner at det gjør 4 Reiser aarlig, saa vil det, naar det er fuldt besluuet baade ved Ud- og Indgaaende (da Lastepengene regnes efter Besluvningen og ikke som Fyrafgiften efter Drægtigheden) svare henimod 500 Rbd. aarlig i Afgift. For Farten paa Norge, Holland og Østersøen er Lastepengene blevne nedsatte, og Farten paa England synes derfor at have et billigt Krav paa at de ogsaa nedsættes for samme. Jfr. Nathanson l. c.

Da Lastepengene ved den nugjeldende Tarif for samme af 13de Marts 1844 ere blevne eens for al Fart mellem Kongerigets og Hertugdømmets Toldsteder, nemlig 8 Sk. pr. Commercelæst, medens de tidligere, efter Tarif af 1 Mai 1838, bleve svarede dobbelt, eller med 16 Sk. pr. Com. L. for Fart mellem Kjøbenhavn og Kongerigets og Hertugdømmernes Toldsteder, saa viser Forøgelsen i Indtægten af Lastepengene, hvormeget vor Skibsfart og Handel i det Hele taget har i de senere Aar været i Tiltagen.

Fyrafgiften, (for hvilken den gjeldende Tarif findes i Frdg. 13 Marts 1844), har indbragt

i Aaret	1844:	80,466	Rbd.
—	1845:	90,332	—
—	1846:	101,382	—.

Udgifterne ved Fyrene beløbe sig imidlertid til c. 60,000 Rbd. aarlig, saa at Statskassens Netto-Indtægt ved denne Afgift kun er ringe. Det maa her imidlertid bemærkes, at Fyrafgiften ved Øresund (der udgjør c. 90,000 Rbd.), og Fyrafgiften ved Belterne, ikke her ere medregnede, men indbefattede under Øresunds- og Strøm-Tolden.

De Søfarende svare desuden nogle smaa Afgifter, nemlig Qvarantaineafgift, Pas-, Lods-, Consulat- og Havnepenge, samt Godtgjørelse for Sømærkers Vedligeholdelse.

2) Om de indirecte Skatter i Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen.

Totalbeløbet af de indirekte Afgifter i Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen, og sammes Forhold til de direkte, er alt omtalt S. 553. De forskjellige indirekte Skatter have i hvert af de omhandlede Hertugdømmer efter et Gjennemsnit af Aarene 1844, 1845 og 1846 indbragt:

	Slesvig.	Holsteen.
Toldindtrader:		
Toldgodtgjørelser, men ikke Oppebørselsomkostninger *) fradragne. — Indførselstold.....	597,800	738,000
Udførselstold......	40,100	101,400
Transittold	1,400	28,400
Toldsportler	51,600	68,900
	690,900	936,700
Stempelpapiirsintrader	165,000	
Departements- og Retssportler	42,000	
Afgifter af Arv og Eiendoms Overdragelse........................	51,900	96,700
Skibsfartsafgifter (Lastepenge og Fyrafgift)........................	52,000	32,400

Den gjeldende Toldtarif for Hertugdømmerne er, ligesom for Kongeriget, af 13de Marts 1844 (jfr. Patent 28 Januar 1846 og 9 Decbr. s. A. og Patent 9 Juni 1847), og med Hensyn til de i Tallet allerfleste Vareartikler er Indførselstolden eens i Kongeriget og i Slesvig og Holsteen. Nogle af de vigtigste og meest indbringende Gjenstande ere imidlertid dog endnu en forskjellig Indførselstold underkastede, idet Ligheden her ikke endnu har været at tilveiebringe, fordi Statskassen ikke kan taale den betydelige Formindskelse i Indtægterne, som vilde indtræde, hvis Indførselstolden for disse Artikler blev nedsat i Danmark, og fordi det vilde frembringe en stor Forøgelse i Skattebyrden, og Forstyrrelse i de merkantile Forhold, hvis Man tilveiebragte Ligheden ved at forhøie Tolden for disse Gjenstande i Hertugdømmerne. De vigtigste af de Artikler, med Hensyn til hvilke Lighed i Indførselstold saaledes ikke endnu er tilveiebragt, ere: Bomuldsmanufakturer, som i Kongeriget svare 20 Rbd 64 Sk. til 125 Rbd. pr. 100 Pd., i Hertugdømmerne 15—30 Rbd.; Uldmanufakturvarer, som i Kongeriget svare 33 Rbd. 32 Sk. til 125 Rbd. pr. 100 Pd., i Hertugdømmerne 25—33 Rbd.

---

*) Oppebørselsomkostningerne kunne anslaaes til ⅛. Jfr. Noten S. 627.

32 Sk.; Silketøier, for hvilke Tolden i Kongeriget er 1 Rbd. 24 Sk. til 2 Rbd. 48 Sk. pr. Pd., medens den i Hertugdømmerne kun er 28¼ Sk.; St. Croix Rom, som i Kongeriget svarer 8 Gange saa høi Told som i Hertugdømmerne; Viin, som i Kongeriget svarer 20 Rbd. pr. 30 Viertler, men i Hertugdømmerne kun 8 Rbd.; og Kaffe, linnede Varer og Tømmer, ved hvilke Forskjellen i Tolden vel langt fra ikke er saa stor, som ved de andre heranførte Artikler, men dog altid stor nok til at yttre en Deel Indflydelse. En Følge heraf er, at Indførselstolden forholdsviis langt fra ikke indbringer saa meget i Hertugdømmerne som i Kongeriget. Den Differencetold, som erlægges naar Vare, der ere lavere beskattede i Hertugdømmerne end i Kongeriget føres fra disse til hiint, er allerede omtalt S. 625, hvor det danske Toldvæsen er afhandlet, hvortil Læseren i det Hele taget henvises, forbi meget af hvad sammesteds er anført ogsaa har Anvendelighed paa Hertugdømmernes Toldvæsen.

De Vareartikler, som indbringe meest i Indførselstold, ere:

	Told og Sportler efter et Middeltal af Trienniet 1844—1846. i Slesvig.	i Holsteen.
Bomuldsmanufakturer og Bomuldsgarn	75,000 Rbd.	119,000 Rbd.
Uldne Manufakturer og Uldgarn	46,000 —	60,000 —
Sukker	95,000 —	116,000 —
Kaffe	53,000 —	73,000 —
Tømmer	48,000 —	57,000 —
Jern og Jernvare	31,000 —	43,000 —
Viin	24,000 —	41,000 —
Tobak	22,000 —	28,000 —
Linnede Vare og Garn	19,000 —	27,000 —
Sirup	9,000 —	29,000 — *)

*) Naar Man erindrer, at der er en stor Forskjel mellem Tolden paa Sirup og raa Sukker, der indføres fra fremmede Steder, og af

Indførselstolden af Steenkul, Thee, Glasvare, Steentøi, Riis og Rosiner indbringer ligeledes i Hertugdømmerne ret klækkelige Summer. I de senere Aar er Indførselstolden tiltaget noget i Holsteen, men slet ikke i Slesvig*). I Aaret 1841, 1842 og 1843 udgjorde den nemlig i Gjennemsnit, i Slesvig 600,237 Rbd. og i Holsteen 611,390 Rbd. Derimod udgjorde Indførselstolden for et Decennium siden c. 250,000 Rbd. aarlig mindre end nu i Slesvig, og c. 600,000 Rbd. mindre end nu i Holsteen**), da betydelige Dele af Landet og forskjellige Corporationer og Embeder dengang endnu, især i Holsteen, vare i Besiddelse af den Smughandlen i høi Grad befordrende og meget misbrugte Toldfrihed, som Regjeringen senere afkjøbte dem. Oprindelig var i Hertugdømmerne alle Vare, der ikke indførtes til Handel, men til eget Forbrug, frie for Told; men i Aaret 1524 blev dette indskrænket til Adlen og Prælaterne, og selv for disse indskrænket til Viin og Øl. Forskjellige Distrikter og Corporationer erhvervede sig imidlertid efterhaanden den heromhandlede Frihed, som ved Praxis og Hævd blev udvidet til alle

---

Holsteen fornemmelig forbruger fremmed Sukker, hvilket ikke er Tilfældet med Resten af den danske Stat, saa bliver det forklarligt, hvorfor der i Holsteen indføres saa betydelig meget mere Sirup end i Slesvig og i Kongeriget. Ved at sætte Vand til raat Sukker og indføre det som Sirup, i den Hensigt senere at raffinere det, (hvilket ikke kan skee med Sirup, der ikke lader sig bringe i chrystalliseret Tilstand), kan der, naar Bedraget lykkes, haves en ikke ubetydelig Fordeel i Holsteen paa Grund af at samme ikke, som Slesvig, overveiende indfører St. Croix Sukker, men fremmed Sukker.

*) Det maa her erindres, at flere Toldnedsættelser ere skete i den nyere Tid. Hvis Tarifen af 1 Mai 1838 var forblevet uforandret, vilde Tolden for Hertugdømmerne have været 23,940 Rbd. større i Aaret 1846. Hertil kommer Toldremissionen ved directe transatlantisk Indførsel, hvilken i Aaret 1846 udgjorde 16,318 Rbd. Jfr. S. 626.

**) I Trienniet 1835—1837 udgjorde Brutto-Indtægten af al Slags Told og Skibsafgifter i Gjennemsnit kun, i Slesvig 469,392 Rbd. aarlig, i Holsteen 319,088 Rbd.

Artikler; og endnu for et Decennium siden vare følgende i Besiddelse af Toldfrihed: 1) Besidderne af de adelige Godser, 2) alle Geistlige, og virkelige Klosterfrøkener, 3) Kiels Universitet, 4) Medlemmerne af Overdikasterierne, 5) Nord- og Syd-Ditmarsken, som havde tilkjøbt sig samme i Aarene 1640 og 1680, 6) Cremper- og Wilstermarsken og nogle af Koegene, og Øen Nordstrand, 7) Stæderne Glückstadt og Altona. Til Indløsning af Toldprivilegierne medgik i alt 2,304,206 Rbd.*), hvoraf 1,661 476 Rbd. blev betalt med Obligationer, og altsaa optaget under Statsgjelden.

Toldfrihed endnu nydende og udenfor Toldlinien liggende ere Staden Altona, en Deel af Flekken og Godset Wandsbeck, med noget over 4000 Indbyggere, og Landsbyerne Hohenfelde, Hamfelde og Köthel i Trittau Amt med 511 Indbyggere. (Jfr. Patent 13 Decbr. 1843). Hertugdømmet Lauenborg har sin særegne Toldlovgivning og Toldlinie. Jfr. S. 662. Indenfor Holsteens og Slesvigs Toldlinie ligger Fyrstendømmet Lybek, som har 21,000 Indbyggere (jfr. Patent 20de Februar 1839); nogle Staden Lybek tilhørende Landsbyer med 1,057 Indbyggere (jfr. Patent 31 Juli 1843); og en lille Deel af Hamborgs Territorium med 1,565 Indbyggere. (Jfr. Patent 26 Decbr. 1840).

Toldgodtgjørelserne (drawbacks) udgjøre kun c. 3,500 Rbd. for Slesvigs Vedkommende, og c. 13,000 Rbd. aarlig for Holsteens.

Hvad Udførselstolden angaaer, da har Man i Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen ligesom i Kongeriget hævet samme for en Mængde Artiklers Vedkommende, og kun beholdt den ved nogle af de meest indbringende Gjenstande, forbi Man hidtil ikke har kunnet undvære den Indtægt, som herved haves.

*) De adelige Godser og Klostre fik heraf 675,000 Rbd., Sønder-Ditmarsken 535,000 Rbd., og Norder-Ditmarsken 527,000 Rbd.

Medens Tariffen af 1808 havde 106 udførselstoldpligtige Artikler, og Tarifen af 1 Mai 1838 et Antal af 28, har Tarifen af 13 Marts 1844 saaledes kun 21. Saavel i Slesvig som i Holsteen er det imidlertid Heste, Hornqvæg og Skind og Huder, som indbringe næsten hele den S. 650 anførte Indtægt, som Udførselstolden giver; ja Man feiler neppe ved at sige, at over de $\frac{9}{10}$ af samme hidrører fra disse tre Artikler. At Udførselstolden er saa meget større i Holsteen, end i Slesvig og Kongeriget, hidrører fra at hele Halvøens Kreatur-Udførsel til Udlandet skeer over Holsteens Grændse*).

At Transittolden er saa meget større i Hertugdømmerne end i Kongeriget (jfr. S. 650 og S. 631), hidrører fra Holsteens for Transithandel gunstige Beliggenhed mellem Nordsøen og Østersøen. (Jfr. 2den Deel S. 591 ff.). Hertugdømmerne Lauenborg og Holsteen ere ved Frdg. 6 Oct. 1840 blevne forenede under eet Transittoldsystem, hvilket har til Følge at megen Transittold nu oppebæres i Lauenborg, som før kom til Indtægt ved de holsteenske Toldsteder.

I Hertugdømmerne svares ingen Slags Consumtion, hverken Indførselsconsumtion, Formalingsafgift eller Afgift af Brændeviinsredskaber. En Undtagelse i saa Henseende gjør dog Byen Altona, hvor der af enkelte Artikler, navnlig af Slagteqvæg og Øl, svares en lav Accise, ligesom Bryggerne og Brændeviinsbrænderne sammesteds ogsaa under Navn af Kornlastepenge svare en Afgift af det Korn de forbruge, hvilke Kornlastepenge dog kun tilligemed Accisen i alt indbringer c. 10,000 Rbd. aarlig.

Hvad Stempelpapiirsafgiften**) betræffer, da have Hertugdøm-

*) For udførte Kreaturer, som atter indføres, godtgjøres den erlagte Udførselstold.

**) Fritagne for Brugen af stemplet Papiir ere: Prælaterne, Ridderskabet, Besidderne af de adelige Godser, Beboerne af de klosterlige og adelige Distrikter (de sidstnævnte dog med nogen Forskjellighed),

merne, (i hvilke den blev indført ved Frdg. 26 Novbr. 1657 og 18 Aug. 1660), for nogle Aar siden erholdt en ny Stempelpapiirsanordning af 30 Dcbr. 1842. I Aarene 1835—1839 udgjorde Stempelpapiirsintraderne i Slesvig og Holsteen tilsammen c. 135,400 Rbd. aarlig, i Trienniet 1844—1846 c. 165,000 Rbd. aarlig. Stemplingsafgiften samt Told og Sportler for Spillekort i Hertugdømmerne er i Budgettet for 1848 anslaaet til 7,850 Rbd.*).

Fire Procent- og Halv-Procent-Skatterne af Arv og Eiendomsoverdragelse ere i Hertugdømmerne paabudne ved Frdgr. af samme Dato som de tilsvarende, S. 647 omtalte, for Kongeriget. For den førstnævnte er vel Besidderne af de adelige Godser og Ridderskabet, men ikke Beboerne af deres Godser, fritagne.

Med Hensyn til Departements- og Retssportler og Skibsafgifter henvises til det S. 646, 648 og 650 Anførte.

4) Netto-Indtægten af Øresundstolden og Strømtolden for hvert af Aarene 1841 til 1846 findes anført S. 529, og Middeltallet af disse 6 Aar er 2,027,400 Rbd. Heraf udgjør Strømtolden kun c. 32,000 Rbd., (Nyborg Strømtold c. 28,000 Rbd. og Fredericia Strømtold c. 4,000 Rbd.), og næsten hele det betydelige Indtægtsbeløb falder saaledes paa Øresundstolden. Brutto-Indtægten er ved denne Post kun lidet forskjellig fra Netto-Indtægten; thi da Embedsmændene ved Øresunds Toldkammer og ved Strømtoldstederne ere lønnede med Sportler, saa beløbe Statens Udgifter ved samme sig kun

---

Kiels Universitet i videste Udstrækning, Studenterne altsaa indbefattede, og nogle af de octroyerede Koege. Medcontrahenten kommer dette Privilegium imidlertid ikke til Gode, og naar han ikke er privilegeret, maa han derfor ved alle Contrakter betale det Halve af den ellers bestemte Afgift.

*) Tidligere var der to Fabrikanter, der havde Eneret paa Spillekorts Forfærdigelse i Hertugdømmerne. Nu kan Bevilling dertil erholdes paa Ansøgning, og Indførslen af fremmede Spillekort er bleven tilladt. Jfr. Patent 9 Juni 1847 og Noten S. 646.

til 13,000 Rbd., som medgaae til Controllen med de forbiseilende Skibe, Brænde og Lys til Contoirerne, o. a. desl. — Den heromhandlede høist betydelige Indtægt kan i de 10 sidste Aar hverken siges at have været i Aftagen eller i Tiltagen. De ved Øresund i Helsingøer clarerede Skibes Antal har derimod i det sidste Qvinqvennium været i Tiltagen. Medens det i Qvinqvenniet 1838—1842 i Gjennemsnit udgjorde 14,898 aarlig, var Antallet i Aaret 1843: 14,945,

—	1844:	17,332,
—	1845:	15,950,
—	1846:	18,765,
—	1847:	21,536.

At Indtægten ikke er tiltaget i Forhold hertil maa antages at hidrøre fra den Nedsættelse i Sundtolden, der i Aaret 1841 er skeet med Hensyn til visse forskjellige Varer (jfr. Øresundstoldrullen af 1 Januar 1842 og Bekjendtgjørelse af 16 Mai 1846), da der ikke er Grund til at formode at Skibenes Drægtighed eller Bestuvning, eller Ladningernes Beskaffenhed skulde i de senere Aar have forandret sig. Omtrent $\frac{1}{24}$ af det ovenanførte Antal Skibe har været danske, Hertugdømmernes Skibe derunder indbegrebne. Hvor mange der have tilhørt hver af de øvrige søfarende Nationer, vil, tilligemed en kort Underretning om Øresundstoldens Oprindelse, og om de i Anledning af samme med udenlandske Magter afsluttede Tractater, m. a. m. desl. blive omtalt i det Følgende i Afsnittet om den danske Stats udvortes Forhold.

5) Postvæsenets Overskud er anført for hvert af Aarene 1841 til 1846 S. 529, og det vil heraf sees, at denne Indtægt kan anslaaes til c. 260,000 Rbd. aarlig. Den falder saagodt som alene paa Brevposten; thi Pakkeposten, hvis Udgifter kan anslaaes til c. 240,000 Rbd. *), (hvoraf omtrent

*) I Qvinqv. 1835—1839 udgjorde de kun 151,310 Rbd.

125,000 Rbd. gaaer til Pakkepostens Landbeforbring, c. 5,700 Rbd. til Transporten over Belterne, 6,500 Rbd. til Contoirer og Betjente under selve Generalpostdirektionen, og 35,000 Rbd. til Postcontoirene i Kongeriget og 26,000 Rbd. til Postcontoirerne i Hertugdømmerne), har aarlig nogle Tusinde Rbdlr.'s Underballance, og det samme gjelder om Diligence og Personposten, hvis Udgifter ere c. 117,000 Rbd.*) aarlig. — Brevpostkassen har derimod en aarlig Indtægt af c. 610,000 Rbd.**), og kun en Udgift af c. 340,000 Rbd., hvoraf der til de under Generalpostdirektionen umiddelbart hørende Contoirer og Betjente gaaer c. 19,500 Rbd., til Postcontoirene i Danmark c. 78,000 Rbd. og til Postcontoirene i Hertugdømmerne c. 80,000 Rbd., for Brevpostens Landbeforbring c. 90,000 Rbd. og for dens Transport over Belterne c. 18,000 Rbd. — Den Side 639 i 2den Deel af dette Skrift anførte Tabel over Postintraderne i hver af Kongerigets Kjøbstæder efter Middeltal af Aarene 1841—1843 indeholder Brutto-Indtægten, hvilket Forfatteren har forglemt at bemærke ved dens Anførelse. Naar Finant-

*) I Qvinqvenniet 1835—1839 var den 103,071 Rbd. aarlig. Betalingen for Personpostens Afbenyttelse er bleven nedsat for nogle Aar siden, men dette har forøget de Reisendes Antal saa meget, at Statskassen staaer sig bedre nu end dengang de høiere Priser fandt Sted.

Ved § 35 i Frdg. 27 Januar 1804 blev der oprettet et „Beforbrings- og Transportvæsensfond“ til deraf at bestride de Udgifter, som Beforbringsvæsenets bedre Indretning vilde medføre. Dette Fond, som har opsamlet en Formue, af hvilken det har en aarlig Rente af 9,400 Rbd., giver Postvæsenet et aarligt Overskud af c. 10,000 Rbd. Blandt andre Indtægter oppebærer det i Kongeriget 4 Skilling og i Hertugdømmerne 8 Skilling af hver Rigsbankdaler Bognmændene fortjene i Fragt ved Extrapostbeforbring for Reisende (jfr. Resl. 9 Juni 1843), og denne „Afgift og Stationspenge af Landbeforbringer i Danmark og Hertugdømmerne“ udgjør 14,000 Rbd. aarlig.

**) I Qvinqv. 1835—1839 var Indtægten kun 448,173 Rbd. aarlig.

fernes Forfatning engang maatte tilstede det, vil forøvrigt sikkert Posttariffen blive saaledes reguleret og nedsat, at Postvæsenet intet Overskud giver, da det er aabenbart, at Undersaatternes Brevcorrespondence ikke er nogen hensigtsmæssig Gjenstand for Beskatning.

6) Tal- og Klasselotteriets Overskud.

Indtægten af Tallotteriet i Aarene 1841—1846 er for hele den danske Stats Vedkommende anført S. 529*). Heraf hidrørte

	fra Kongeriget.	fra Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen.
i Aaret 1842 . . .	346,276 Rbd.	268,771 Rbd.
— 1843 . . .	224,405 —	251,297 —
— 1844 . . .	104,148 —	155,030 —
— 1845 . . .	136,543 —	80,225 —
— 1846 . . .	181,653 —	135,347 —

Allerede her spores Indflydelsen af Pl. 30 April 1844 og Patent af s. D. for Hertugdømmerne, som for at forberede Tallotteriets Ophævelse, (hvorom Reskript af 11 April 1841 har givet Tilsagn), fra Juni s. A. at regne gjorde en Indskrænkning i Trækningsdagene til det Halve eller til 1 Trækning hver anden Uge, og bestemte at Collektionerne skulle inddrages efterhaanden som de nuværende Collekteurer afgaae. Da Tal-Lotteriets Overskud imidlertid afhænger af den tilfældige Omstændighed, om der falder mange og store Gevinster, og da det altsaa naturligviis maa være megen Afvexling underkastet, saa er det fornemmelig af Brutto-Indtægten, som viser Størrelsen af

*) I Ovinqv. 1835—1839 var Netto-Indtægten af Tallotteriet i Gjennemsnit aarlig 252,000 Rbd. for Kongeriget og 178,000 Rbd. for Hertugdømmerne.

Spillernes Indskud, at den nysnævnte Plakats Virksomhed maa bedømmes. Brutto-Indtægten eller Spillernes Indskud, (af hvis Beløb de aarligen udbetalte Gevinster i Almindelighed udgjøre omtrent ⅞), udgjorde:

	i Kongeriget.	i Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen.
i Aaret 1841	979,403 Rbd.	683,593 Rbd.
— 1842	917,058 —	873,257 —
— 1843	855,621 —	1,045,909 —
— 1844	655,448 —	714,248 —
— 1845	510,993 —	400,771 —
— 1846	477,361 —	389,447 —

og det sees heraf, at der siden Udstedelsen af den nysnævnte Plakat af 30 April 1844 langt fra ikke spilles saa meget i Tallotteriet som tidligere*), og at der saaledes ved samme er gjort et vigtigt Skridt til dets Ophævelse**).

For Klasselotteriet blev der den 1 Januar 1843 vedtaget en ny Plan, som har havt en saadan Afsætning af Lotteriets Lodder til Følge, at disse i Aaret 1847 næsten bleve udsolgte, og de ere derfor ifølge Resl. af 21 Juli 1847 for Aaret 1848 blevne forøgede til 40,000, istedetfor at de tidligere var

---

*) I Qvinqvenniet 1835—1839 varierede Spillernes Indskud i Danmark mellem 926,000 og 674,000 Rbd., og i Hertugdømmerne mellem 750,134 Rbd. og 621,708 Rbd.

**) Tallotteriet blev oprettet i Aaret 1771 af en Mand ved Navn Koes (senere Finantsraad og Eier af Antvorskov), som efter at have faaet Privilegium derpaa for 6 Aar, imod at svare en aarlig Afgift af 25,000 Rbd., oprettede et Aktieselskab bestaaende af 500 Aktier. Fordelen var strax i Begyndelsen meget betydelig, og dette gav Anledning til at Regjeringen i Aaret 1773 (jfr. Resl. 13 Apr. s. A.) udkjøbte Interessentskabet og overtog Tallotteriet for kongelig Regning. I Aaret 1806 gav det efter Bogts Angivelse i Kongeriget en Indtægt af 159,000 Rdlr. Cour. (254,400 Rbd.) og i Hertugdømmerne af 140,668 Rdlr. Cour. (225,068 Rbd.).

30,000*). Netto-Indtægten af Klasselotteriet, og Bruttoen, eller Spillernes Indskud, udgjorde:

	i Kongeriget.		i Hertugdømmerne.	
	Spillernes Indskud.	Netto-Indtægt.	Spillernes Indskud.	Netto-Indtægt.
i Aaret 1841....	261,436	÷ 2,876	80,431	15,513
— 1842....	314,997	28,835	98,096	9,823
— 1843....	319,295	5,408	41,581	14,804
— 1844....	339,290	68,495	93,559	÷ 45,155
— 1845....	351,753	13,603	129,780	23,416
— 1846....	416,919	21,196	143,406	29,596

Det sees heraf, at den ovenomtalte Forandring i Planen især i Hertugdømmerne har forøget Spillernes Indskud. At Netto-Indtægten er saa høist forskjellig i de forskjellige Aar hidrører fra at det har saa betydelig en Indflydelse om de store Gevinster falde paa de affatte eller de ikke affatte Lodder**). Noget almindeligt Forhold mellem de aarligen udbetalte Gevinster og Spillernes Indskud lader sig som Følge heraf ikke opgive. Af Statskassens Indtægt ved Klasselotteriet anvendes 25,000 Rbd. aarlig til et Tilskud til Kjøbenhavns Fattigvæsen. Anledningen hertil er følgende. Klasselotteriet opkom ved at Opfostringshuset for fattige Børn ved dets Oprettelse erholdt

*) Conditionerne eller Planen for Spillet bekjendtgjøres vel særlig for hvert Aar; men der skeer kun sjeldent Forandring i samme.

**) Naar alle Lodsedler til første Klasse bleve affatte og fornyede gjennem alle følgende Klasser, saa vilde Statskassens Indtægt af Klasselotteriet alene bestaae i de Procenter, som ved de aarlige Planers Affattelse beregnes Lotterikassen (c. 12 Procent), efter Fradrag af Collecteurenes Provision, der i Aaret 1842 blev forhøiet fra 2 til 3 Procent af Indskudet, og de øvrige Administrationsomkostninger, der udgjøre c. 8000 Rbd. aarlig. Da en stor Deel Lodsedler imidlertid stedse forblive usolgte, saa er Statskassen nu Medspillende for disses Vedkommende, og Størrelsen af dens Indtægt beroer altsaa paa dens Held.

Privilegium paa eengang aarligen i 20 Aar at indrette et General-Lotteri, imod en aarlig Afgift til Fattigvæsenet i Danmark af 3000 Rdlr. Cour.; jfr. Fundats 29de Juni 1753 § 5. Ved Reskript 17de August 1774 blev dette Privilegium fornyet paa 10 Aar imod en Afgift til Krigs-Direktoriet af 50,000 Rdlr. Cour. og 70,000 Rdlr. Cour. til Fattigvæsenet, altsaa ialt 120,000 Rdlr. Cour. eller 12,000 Rdlr. Cour. aarlig; og det skulde, naar disse 10 Aar vare udløbne, ifølge Reskript 22 Decbr. 1769, tilfalde det almindelige Fattigvæsen, dog imod visse Afgifter til adskillige offentlige Indretninger. Dette skete imidlertid ikke, men Klasselotteriet blev henlagt under Rentekammeret, og drevet for offentlig Regning, dog saaledes at 25,000 Rdlr. Cour. aarlig deraf udbetaltes til Fattigvæsenet, der, som nys bemærket, endnu modtager et Tilskud af 25,000 Daler af Klasselotteri-Indtægten, men nu dog kun Rigsbankdaler, og ikke, som oprindeligen, Daler Courant. Om disse 25,000 Rbdlr.'s Deling imellem Opfostringshuset og andre offentlige Velgjørenheds-Stiftelser, see Reskript 17 Marts 1784 §§ 10, 11 og 13.

7) Overskudet fra Lauenborg er i Budgettet for 1848 anslaaet til c. 224,000 Rbd., hvilket maa ansees for temmelig lavt ansat. (Jfr. S. 529.)

Hvorledes denne Sum udkommer vil sees af følgende kortfattede Udsigt over Hertugdømmet Lauenborgs Indtægter og Udgifter efter de senere Aars Erfaring, med Hensyn til hvilken Oversigt det bemærkes, at de forskjellige Indtægts- og Udgiftsposters Beløb, som i Finants-Regnskaberne er anført i Courant, her er reduceret til Rigsbank.

		Brutto.	Netto.
		Rbd.	Rbd.
Domaine-Intrader		120,320	79,120
Forst- og Jagt-Intrader		105,600	72,123
Skatter:			
directe Skatter *):			
ordinair Contribution .	19,100 Rbd.		
extraord. Contribution.	3,120 —		
indirecte Skatter:			
Elbtold **)	156,480 —		
Landtold............	12,960 —		
(ifr. Frdg. 6 Octbr. 1840 § 12 og Rev. sionerne af Toldrullerne af 1841).			
Transittold	16,960 —		
(ifr. S. 654).		208,620	170,752
Forskjellige Indtægter		11,803	11,803
		446,343	333,798
Herfra de Udgifter, som ifølge deres Natur ikke kunne trækkes fra en tilsvarende Indtægt af samme Art		....	110,278
			223,520

8) Renterne af Aktiverne udgjøre c. 600,000 Rbd. aarlig, og Aktiverne kunne herefter kun taxeres til circa 15 Millioner; men da det om flere Aktiver kan antages at de ville blive mere indbringende og tiltage i Værdi, saa udgjøre de Beløb, for hvilke Aktiverne ere opførte i Statsregnskaberne, ialt c. 19 Millioner Rbd. De kunne deles a) i de, som ere henlagte til en Reservefond for Statskassen, for at denne kan have et paa rede Haand værende eller let disponibelt Beløb, der som større uforudseelige Statsudgifter, der ikke kunne bestrides af de sædvanlige Indtægter, skulde blive nødvendige, (hvilken Re-

*) Den ordinaire Contribution oppebæres ifølge Landrecessen af 16 Septbr. 1702; den extraordinaire Contribution beroer derimod paa specielle allerhøieste Resolutioner, samt paa Bevilligelser af Ridder- og Landskab.

**) Elbtolden oppebæres nu efter den ved Patent af 6 Novbr. 1844 bekjendtgjorte Tarif, der er grundet paa Elbskibsfartsakt af 23de Juni 1821 med Tillægsakt af 13 April 1844.

servefond, som Krigen i Anledning af Opröret i Hertugdömmerne visnok ganske vil opsluge, den 1ste Januar 1847 bestod af 6,267,641 Rbd., hvoraf 2,021,443 Rbd. henstod frugtbringende hos Nationalbanken og forskjellige Handelshuse, og Resten bestod af Obligationer, navnligen 4,158,110 Rbd. i dansk-engelske 3 pCt.'s Obligationer); og b) i de til Hjelp til Statsgjeldens Forrentning og Afbetaling henlagte Aktiver. Disse sidstnævnte bestaae i en Deel Statseiendomme og udestaaende Tilgodehavender, som deels i sin Tid henhörte under den forrige Finantskassedirektions Bestyrelse, deels have tilhört forskjellige ophævede Institutioner, navnligen den kongelige Creditkasse, Courantbanken, Depositokassen, Speciesbanken, det slesvig-holsteenske Laane-Institut, den vestindiske Gjelds-Liqvidation og nogle flere offentlige Instituter, hvis Aktiver og Passiver ved Forandringen i Finantsbestyrelsen ved Reskript af 9de Febr. 1816 kom ind under Statsgjeldsdirektionen; og hertil kom i Aaret 1819 de Udlaan, som af den extraordinaire Laanefond bleve gjorte i Grundeiendommene ved Hjelp af et af Regjeringen i Hamborg optaget Laan (jfr. S. 543), og det store Antal Landeiendomme, som Statsgjeldsdirektionen senere blev nødt til at overtage, fordi de paagjeldende Godseiere ikke formaaede at præstere de betingede Renter og Gjeldsafdrag, hvilke Eiendomme dog næsten alle senere ere blevne solgte, og det paa Grund af Landeiendommenes saa betydeligt stegne Priis for en Deel med Gevinst. I den nyere Tid er Aktivmassen ogsaa forøget med nogle Eiendele, som tidligere henhörte under Industrifonden og Passivkassen eller den almindelige kongelige Kasse i Vestindien, (modsat Aktiv-Kassen eller Gjelds-Liqvidationskassen), og med nogle Eiendomme, som tidligere tilhörte de i Aaret 1840 ophævede separate Fonds under Collegierne, ligesom uheldige Conjunkturer for Sukker-

byrkningen ogsaa har nødt Regjeringen til for en Deel Aar siden at overtage en Deel til kongelige Kasse pantsatte Plantager.

Den heromhandlede, til Hjelp til Statsgjeldens Forrentning og Afbetaling henlagte Deel af Aktiverne udgjorde den 1ste Januar 1847 et Beløb af 12,870,469 Rbd. De kunne deles i følgende Klasser: a) Faste Eiendomme, til et samlet Værdibeløb af noget over 3,084,000 Rbd., (naar en for 29,865 Rbd. opført Oliemølle i Ditmarsken undtages, alle i Kongeriget), som ere bestemte til at sælges, deriblandt for noget over 1,700,000 Rbd. Plantager i Vestindien, og Bjørnsholm, Lundgaard og Padkjær i Aalborg Amt, som staaer opført for 286,848 Rbd., Frederiksværk og Gods i Frederiksborg Amt, som staaer opført for 539,030 Rbd., og det nye falsterske Jordegods (jfr. Noten S. 545), hvilket staaer til Bogs for 226,638 Rbd. b) Faste Eiendomme, som ikke ere bestemte til at realiseres, hvilken, fornemmelig af Embedsboliger rundt omkring i Landet bestaaende Klasse af Aktiverne den 1ste Januar 1847 kun udgjorde 168,871 Rbd., hvoraf 28,746 Rbd. falde paa Slesvig, 38,824 Rbd. paa Holsteen, og Resten paa Kongeriget). c) Handeler og Værker for kongelig Regning, ialt staaende tilbogs for 401,900 Rbd., hvoriblandt den grønlandske og den færøeske Handel med sammes Grundfond, respektive opførte for 250,000 Rbd. og 74,895 Rbd. I Normal-Reglementet er Overskuddet af den grønlandske Handel anført for 33,000 Rbd. aarlig, og Overskudet af den færøeske Handel med 17,000 Rbd., men har i enkelte Aar udgjort meget mere. Jfr. herom det paa sit Sted i Afsnittet om Bilandene om Grønlands og Færøernes Handel Anførte. d) Aktier og offentlige Papirer til et Beløb af 732,432 Rbd. e) Laan eller Tilgodehavender, udestaaende hos offentlige Autoriteter eller Institutter, ialt 120,515 Rbd., hvilke, paa 2176 Rbd. nær, alene falde paa Kongeriget. f) Laan til Commu-

ner, ialt 905,647 Rbd., (deraf 224,554 Rbd. i Hertugdømmerne). g) Et Beløb af 7,456,660 Rbd. udlaant til Private, nemlig 4,604,537 Rbd. i Danmark, 648,979 Rbd. i Hertugdømmerne, og 2,203,143 Rbd. i Vestindien.

Blandt de heromtalte til Statsgjeldens Forrentning og Afbetaling henlagte Aktiver ere mange, som uden Vanskelighed og uden Tab kunde realiseres; og om at de ogsaa snart ville blive realiserede, synes der ikke at være Grund til at nære Tvivl.

9) Forskjellige Indtægter.

a) Overskudet af den af Staten anlagte, i 2den Deel S. 636 nærmere omtalte slesvig-holsteenske Canal, kan anslaaes til en Indtægt af circa 72,000 Rbd. aarlig. Brutto-Indtægten ved samme er c. 115,000 Rbd. aarlig, og Udgifterne c. 43,000 Rbd. Canal-Toldvæsenet er reguleret ved Frdg. 19de Juni 1840, Tarif 23de Marts 1842, Patent 17de Februar 1843 og Bekjendtgjerelse af 16de Mai 1846. Som Følge af den i Aaret 1842 foretagne Forandring med Reguleringen af Øresunds- og Strømtolden er Canal-Tolden paa forskjellige Varer bleven nedsat en Deel ved de nysnævnte Lovbud.

b) Indtægten af den af Statskassen anlagte, i 2den Deel S. 635 nærmere omtalte Odense Canal indbringer circa 5,500 Rbd. aarlig. c) Indtægten af de tre for kongelig Regning anlagte Havne ved Helsingøer, Frederikshavn og Humlebek udgjør circa 15,000 Rbd. aarlig. d) Overskudet fra de vestindiske Øer udgjorde i de 7 Aar 1833—1839 i Gjennemsnit 149,700 Rbd. aarlig. Senere har samme derimod i Virkeligheden kun været*):

---

*) At Oversigterne i Finants-Regnskaberne indeholde ganske andre Tal end de ovenanførte, hidrører fra at de kun angive hvad der

i Aaret 1841...........		42,305	Rbd.
1842...........	÷	70,680	—
1843...........	÷	118,789	—
1844...........	÷	22,511	—
1845...........		107,854	—
1846...........		26,366	—

Udgifterne ved de vestindiske Øer kunne ansættes til 470,000 Rbd. aarlig, og med dette Beløb har Brutto-Indtægten altsaa omtrent været større end Netto-Indtægten i de ovenanførte Aar. Disse Øer ere væsenligst beskattede gjennem deres Production, nemlig ved Udførselstolden paa Sukker og Rom, der erlægges procentviis efter de udførte Varers Værdi; og ikke blot Høstens Udfald, men ogsaa Priserne have saaledes stor Indflydelse paa Indtægten. Da Udførselstolden af Sukker er 12½ Pct. og af Rom 5 Procent af Værdien, naar Udførslen skeer til fremmede Steder, men kun 5 Procent af Sukker og 2½ Procent af Rom naar Udførslen skeer til Moderlandet, saa formindskes Indtægten ikke ubetydeligen naar Tilførslen fornemmelig skeer hertil, saaledes som Tilfældet var i Aarene 1842, 1843 og 1844. At det vil lykkes ved Reformers Indførelse at bringe de vestindiske Øer til ligesom Statens øvrige Dele ved et passende Overskud at bidrage til Bestridelsen af de almindelige Statsudgifter, antages i Almindelighed at være udenfor al Tvivl. Nærmere Underretning om disse Øers finantsielle Forhold findes forøvrigt i Afsnittet om Colonierne i Slutningen af dette Skrift. e) I Overskud af Qvarantaine-Indtægter haves for Danmarks Vedkommende c. 10,000 Rbd. aarlig, for Hertugdømmernes 1450 Rbd. Udgifterne i denne Retning beløbe sig for hele Statens Vedkommende til c. 17,000 Rbd., og omtrent med dette Beløb er Brutto-Indtægten altsaa større end Netto-Indtægten. Jfr. forøvrigt

---

er indflydt contant i Statskassen, uden Fradrag eller Tillæg for de Beløb, med hvilke Kassebeholdningerne i Vestindien ere blevne forøgede eller formindskede, m. a. m. desl.

det om Qvarantainevæsenet under Sundhedspolitiet Anførte.
f) Rekognitioner af Handels-Reisende og concessionerede Kniplingshandlere indbringe i Danmark c. 6000 Rbd. og i Hertugdømmerne c. 16,000 Rbd. aarlig.

Desuden har Staten naturligviis et betydeligt Antal smaa, tildeels tilfældige Indtægter, som ere for ubetydelige til her at omtales.

Af hvad der i det Foregaaende er anført om Statens Indtægter fra Kongeriget og Hertugdømmerne vil det være klart, hvor aldeles grundløst det er naar Partimændene i Hertugdømmerne paastaae, at disse sidste forholdsmæssigen bidrage mere til Statsudgifterne end Kongeriget og ere sværere skattebebyrdede end dette, — en Paastand som har fundet talrige Efterfnakkere og megen letsindig Tiltro i Hertugdømmerne, og mere end alt Andet bragt den simple Mand til at laane Øre til Partigængernes Forførelser. Til Overflod skulle vi dog korteligen her godtgjøre det Ugrundede i den heromtalte Klage. Naar Man udenfor Betragtningen holder Øresunds- og Strømtolden, Overskudet fra Lauenborg og Vestindien, Postvæsenets og den af Statskassen anlagte slesvig-holsteenske Canals Overskud, og Renterne af Aktiverne, hvilke Indtægter hverken hidrøre særskilt fra Kongeriget eller fra Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen, samt Intraderne af Domainerne og de kongelige Skove, hvilke jo ikke kunne siges at indeholde nogen Afgiftsbyrde for Nationen, saa udgjorde Indtægterne af de direkte og indirekte Skatter i Forening med alle andre Indtægter end de nysnævnte (nemlig Indtægterne af Tallotteriet, Klasselotteriet, Qvarantainevæsenet, Handelsreisende og forskjellige mindre Indtægter):

	fra Kongeriget	fra Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen
i Aaret 1844 . . .	8,047,944 Rbd.	3,776,638 Rbd.
1845 . . .	8,322,398 —	3,799,994 —
1846 . . .	8,866,946 —	3,944,387 —
eller i Gjennemsnit aarlig	8,412,429 Rbd.	3,840,340 Rbd.,

hvorom Enhver let kan overbevise sig ved at eftersee de i det Foregaaende S. 553, 660 og 667, anførte Tal, eller ved at eftersee Finants-Regnskaberne. — Da Kongerigets Befolkning ved sidste Folketælling den 1ste Februar 1845 var 1,350,327, og Hertugdømmerne Slesvig og Holsteens 842,284, saa falder altsaa paa hvert Individ i Kongeriget 6 Rbd. 22 Sk., i Hertugdømmerne 4 Rbd. 54 Sk. Ved at multiplicere Hertugdømmernes Befolkning med det Beløb ethvert Individ i Kongeriget udreder, faaer Man naturligviis det Beløb, som Hertugdømmerne skulde yde, naar de netop skulde være forholdsviis lige bebyrdede med Kongeriget, og dette bliver 5,246,603 Rbd., og da de i Virkeligheden kun udrede 3,840,340 Rbd., saa svare de altsaa 1,406,163 Rbd. aarlig mindre end de maatte, hvis de skulde forholdsviis være ligesaa bebyrdede som Kongeriget*). Og dog føre de høirøstede Klager over at de bidrage for meget til Statsudgifternes Bestridelse, og over at Danmark udsuger Hertugdømmerne!

---

*) Udregner Man, (saaledes som skeet er i Dansk Tidsskrift 1ste Deel S. 42), først hvor stor en Deel hvert Individ af Kongerigets og Hertugdømmernes sammenlagte Befolkning bærer af hvad de tilsammen udrede, og opstiller Man det erholdte Tal som Norm, da faaer Man vel paa den ene Side en meget mindre Sum for hvad Hertugdømmerne udrede for lidt, men tillige paa den anden Side en Sum for hvad Kongeriget udreder for meget, hvilket sidste ikke er Tilfældet i den ovenanførte Beregning, i hvilken det Beløb, som Kongeriget udreder, er sat som Norm, og Hertugdømmernes Udredelses Afvigelse herfra gjort til Gjenstand for Undersøgelsen.

Ved at medtage Indtægterne af Domainerne og de kongelige Skove, — hvilke Indtægter ere langt betydeligere i Hertugdømmerne end i Kongeriget, navnligen fordi de slesvigske og holsteenske Domainer forstørstedelen i sin Tid bleve solgte mod aarlig Afgift (jfr. S. 548), og ikke, som Kongerigets, alene imod en Kjøbesum, — og ved at lægge Normalreglementet og Folketællingen i 1840 til Grund, har den slesvigske Stænderforsamling i Aaret 1844 faaet til Resultat, at Kongeriget udreder 7,300,000 Rbd. eller $5\frac{7}{10}$ Rbd. pr. Individ, Hertugdømmerne 5 Millioner eller $6\frac{2}{10}$ Rbd. pr. Individ; og da Hertugdømmernes Folketal efter Folketællingen i 1840 multiplireret med $5\frac{7}{10}$ Rbd. ikke giver 5 Millioner, men kun 4,571,028 Rbd., saa skulde efter denne Beregning Hertugdømmerne bære 428,973 Rbd. mere end de vilde have at udrede i Forhold til hvad Kongeriget efter denne Beregning svarer; og det er disse 428,972 Rbd., som er Basis og Omqvædet for deres evindelige Klager over Hertugdømmernes Forurettelse, og Hovedthemaet i Partimændenes Taler til Folket. At det imidlertid er aldeles urimeligt at tage Domaine-Indtægterne med i Beregningen over hvad Befolkningen udreder, og at den tilfældige Omstændighed at Domainerne i Hertugdømmerne væsenligst ere solgte mod en aarlig Afgift, og ikke som Kongerigets alene mod en Kjøbesum, herved faaer en Indflydelse, der fornuftigviis ikke kan tilkomme den, er aabenbart. Var denne Beregningsmaade rigtig, saa kunde Regjeringen jo let tilveiebringe den omhandlede Lighed i Afgiftsbyrden, ved at sælge Domaineafgifterne i Hertugdømmerne. Og mon Man virkelig vilde have fundet at Hertugdømmerne vare mindre bebyrdede end Kongeriget, hvis dettes Domainer vare blevne solgte mod aarlig Afgift, men Hertugdømmernes afhændede mod Kjøbesum eengang for alle, eller hvis Kongeriget havde havt store Domainer og Hertugdømmerne ingen? Men selv denne aldeles urimelige Bereg-

ningsmaade kan ikke redde deres Paastands Rigtighed, naar Man ikke lægger Normalreglementets Calcule af Indtægten til Grund, men Indtægtens virkelige Størrelse i Aarene 1844, 1845 og 1846, og Folketællingen, ikke i 1840, men i 1845. Naar Domaine- og Forst-Indtægterne, (som findes anførte S. 539 og 551), medtages, saa var hele Indtægten fra Kongeriget nemlig efter Gjennemsnit af disse 3 Aar 8,800,851 Rbd. eller 6 Rbd. 50 Sk. pr. Individ, og i Hertugdømmerne 5,182,301 Rbd. eller 6 Rbd. 15 Sk. pr. Individ. Ved at multiplicere Hertugdømmernes Befolkning med det Beløb af 6 Rbd. 50 Sk., som Enhver af Kongerigets Befolkning udreder, faaer Man 5,492,263 Rbd. som det Beløb Hertugdømmerne skulde svare for at være ligesaa bebyrdede som Kongeriget, og da de kun svare 5,182,301 Rbd., saa sees heraf at Hertugdømmerne, selv naar Man følger den urimelige Fremgangsmaade at regne Domaine-Indtægterne med, aarligen udrede 309,962 Rbd mindre end de burde i Forhold til hvad Kongeriget udreder; og af Noten S. 539 vil det sees, at Forholdet i Realiteten stiller sig endnu lidt gunstigere for Kongeriget end her er anført*). Hertil kan desuden føies at de $\frac{9}{10}$ af Hertug-

---

*) Afgiften efter Frdg. 15 Dec. 1802 (jfr. S. 616), som de separatistiske Anførere have valgt til Hovedexempel paa Hertugdømmernes for store Bebyrdelse, hviler slet ikke stærkere paa Hertugdømmerne end paa Kongeriget. Man har i den slesvigske Stænderforsamlings Petition om at erholde særegne Finantser søgt at godtgjøre Paastanden herom ved kunstige Beviser for at Jorden i Hertugdømmerne var bleven taxeret uforholdsmæssigen høiere end Jorden i Kongeriget, og altsaa maatte være stærkere bebyrdet ved den sig efter Taxationen sig rettende Skat, uden at tage mindste Hensyn til at i Hertugdømmerne det Areal, som i 1802 ikke var dyrket, ikke blev medtaget ved Taxationen, af hvilket nu meget senere er opdyrket, medens Taxationen i Kongeriget skete efter Hartkornet for den upriviligerede Jord, og altsaa medtog det hele Areal, eller til at i Hertugdømmerne kun Jorden blev taxeret, men i Kongeriget tillige den i Tiende ydede Deel af Afgrøden, og det til et Beløb af 35,404,395 Rbd. Forlader Man imidlertid denne Partigængernes kunstige

dommernes betydelige Udførselsbeløb hidrører fra Heste, Hornqvæg og Skind og Huder, og at det er Kongeriget, som forstørstedelen har produceret disse Udførselsartikler, og altsaa i Realiteten Kongeriget som bærer en stor Deel af Udførselstolden fra Hertugdømmerne, i det de nævnte Gjenstande paa Grund af samme maa sælges af den danske Befolkning til en lavere Priis; samt at mangfoldige Varer indføres til Hertugdømmerne (især fra Hamborg) for derfra, især over Kiel, at forsendes til Kongeriget, og at sidstnævnte altsaa ligeledes bærer en ikke ringe Deel af det betydelige Beløb, som Indførselstolden fra Hertugdømmerne udgjør. — Hvad den Ankepost angaaer, til hvilken de slesvig-holsteenske Agitatorer stedse tage deres Tilflugt, naar de i den heromhandlede Sag føle sig bragte i Klemme, nemlig at Hertugdømmernes Landeiendomme i Tidsrummet fra 1813 indtil 1ste Oktober 1845 udredede Bankhæftelsesrenterne, eller rettere det senere stipulerede Vederlag for samme, med det fulde Beløb, uden som Kongerigets Landeiendomme at erholde de ⅔ af samme godtgjort i Skatterne, (hvilke ⅔ for Hertugdømmerne vilde have udgjort c. 650,000 Rbd. aarlig*), da maa til samme svares, at ogsaa Hertugdømmernes Landeiendomsbesiddere, om end under en an-

---

Beregningsmaade efter Jordens Taxation, og seer Man hen til selve Skattens Størrelse, da udgjorde denne Skat af Jorder og Tiender oprindeligen i Kongeriget 431,064 Rdlr. Cour., og i Hertugdømmerne 223,947 Rdlr. Cour. og Forholdet var altsaa som 100 til 52, og ved de Forhøielser, som fandt Sted i de nærmest paafølgende Aar blev Skatten forhøiet omtrent i samme Forhold i Kongeriget og i Hertugdømmerne. Befolkningen i Kongeriget forholdt sig i Begyndelsen af Aarhundredet til Befolkningen i Hertugdømmerne som 100 til 64, (og den slesvigske Stænderforsamling erkjender derfor selv et Skatteforhold mellem Kongeriget og Hertugdømmerne som 5 til 3 eller 100 til 60 for billigt, og Forholdet var her som nysanført endogsaa som 100:52.

*) Hertugdømmernes hele Bankhæftelsesrente for Jorder og Bygninger udgjorde 842,107 Rbd.

den Form, erholdt en Lettelse i deres Grundskatter i Anledning af Bankhæftelserne, og at der ikke var Grund til i samme Grad at lette Hæftelsesbyrden for Hertugdømmerne som for Kongeriget, deels fordi Byrden alt var lettet Grundeierne meget ved den de vedkommende Panthavere paalagte Deel af samme, (noget der ei fandt Sted i Danmark), deels fordi Kongerigets Landeiendomsbesiddere i Aarene 1809—1813 vare blevne 3½ Gange mere bebyrdede med nye Skatter end Hertugdømmernes; og at det jo ikke var Regjeringens Skyld at Man i Hertugdømmerne var eenssidig nok til endeligen at ville udtræde af Bank-Interessentskabet, hvorved Man gik Glip af den senere indtraadte Fordeel ved at være Aktionair i Banken; jfr. Side 603, og 2den Deel Side 670. Men selv om Man, ligesom Partigængerne, gjøre det, vilde lukke baade Øie og Øre for disse Argumenter, og ansee disse ⅗ af Bankhæftelsesrenterne som formeget erlagte, og vilde betragte hvad Hertugdømmerne i samme har ydet i Aarene 1813—1845 som en Capital, hvis Renter burde godtgjøres dem ved formindsket Skatteydelse, saa vil Kongeriget dog, hvad det S. 668 Anførte nærmere vil udvise, være stærkere bebyrdet, naar Domaine-Indtægterne, som utvivlsomt det ene rigtige, holdes udenfor Betragtningen; og det endda ikke i saa ganske ubetydelig en Grad stærkere bebyrdet, naar vedbørligt Hensyn tages til det S. 671 om Told-Indtægterne Bemærkede, og naar en noget strengere Beregningsmaade lægges til Grund end den Forfatteren her har fulgt for alene at holde sig til det aldeles Ubestridelige.

Naar Man i Mangel af bedre Argumenter tager sin Tilflugt til saadanne, som: at en Deel af Kjøbenhavns betydelige Skattebyrde bør ved den heromhandlede Beregning overføres paa Hertugdømmernes Conto, fordi Kjøbenhavn ikke vilde kunne bære denne Skattebyrde naar den ikke var Hovedstad ogsaa for

Hertugdømmerne; eller: at disse bør udrede forholdsviis meget mindre til Statsudgifterne, fordi de ere mindre begunstigede, medens Stataskassen i den nyere Tid netop særligen har gjort store Opoffrelser for Hertugdømmernes Skyld*); da fortjene slige Argumenter ikke noget Svar, ja en saadan Argumenteringsmaade er en Skam for de Paagjeldende; thi for den, der siger ligefrem hvad der er hans Villie, og erklærer at han efter bedste Evne vil søge at sætte samme igjennem, kan Man beholde Agtelsen, selv om Man finder hans Villie aldeles urimelig; men det kan Man derimod ikke med den, som ved usandfærdige Paastande, Fordreielser, Underfundighed, Bagvadskelse og Undertrykkelse af alle Bladartikler og Skrifter, der give en sandfærdig Fremstilling, søger at naae sit Maal**).

---

*) Den høist betydelige Understøttelse Statskassen har ydet Jernbanerne i Hertugdømmerne; de Millioner, der i den senere Tid deels allerede ere og deels efter de derom tagne Bestemmelser ville blive anvendte paa Chausseerne sammesteds mere end paa Chausseeanlæg i Kongeriget; og de store Opoffrelser der gjøres paa Havneanlæggene i Husum og Glückstadt, bringes her i Læsernes Erindring.

**) Det er naturligviis ikke Forfatterens Mening, at alle de i Hertugdømmerne og Tydskland, som tro paa at der er Grund til Prægravationsklagerne, eller som i det Hele taget tro paa den separatistiske Sags Retfærdighed, skulde mangle Sandhedskjerlighed eller Ærlighed, skjøndt han rigtignok siden Oprøret, for ikke at forfalde til denne Anskuelse, maa ret levende i Erindringen tilbagekalde sig de mange tydske Hædersmænd, med hvilke han har tilbragt uforglemmelige Timer. Roden til slig Eensidighed og Partiskhed ligger sammesteds, ligesom her og andensteds, i, at medens nutildags Enhver vil have en Mening om offentlige Anliggender, vise de Allerfleste den største Ulyst til at sætte sig lidt ind i Sagerne, og ved ethvert Anliggende, der fordrer det mindste Studium eller grundigere Eftertanke, nødes de derved til at tage deres Anskuelse fix og færdig, (noget, der efterhaanden endogsaa bliver dem til Vane), og de blive da i Reglen et let Bytte for de for at vinde Tilhængere for deres Anskuelser ivrige Partigængere, som deels ikke ville see Sandheden, og deels ikke kunne det fordi de ere betagne af politisk Fanatisme og derfor see Alting igjennem et skjevt Glas. Hvis Enhver, der i Hertug-

Hof i Alt anslaaes til en Million Rigsbdlr. Den Tarvelighed, som til Lykke for Landet characteriserer Kong Frederik den 7de, der i Aar har besteget sine Fædres Throne, vil imidlertid rimeligviis bevirke at den kongelige Hofholdning for Fremtiden ikke vil koste saa meget som her er anført, og Indførelsen af den bebudede frie Forfatning vil vistnok drage Indførelsen af en Civilliste efter sig.

I Forbindelse med Hof-Regnskaberne staaer endnu det saakaldte Regaliefond paa henimod 600,000 Rbd., — (som hidrører fra at i Krigens Tid under Kong Frederik den 6te et Hoffet tilhørende Guldservice blev afgivet til Finantserne imod at der herfor blev reserveret en mindre Capital, hvis Renter skulde accumuleres til Beløbet blev saa stort, at et nyt Service kunde kjøbes, noget Man dog senere ikke fandt det hensigtsmæssigt at gjøre, da Tiden kom, da de fornødne Midler hertil vare tilstede), — hvilket Fond ifølge Rsl. 23 April og 17 Octbr. 1840 har overtaget de aarlige Udgifter, (Gager dog ifølge Rsl. 19 Decbr. 1846 ikke længere derunder indbefattet), til den kongelige Kobberstiksamling, til Museet for nordiske Oldsagers Opbevaring, til den chronologiske Samling af Kostbarheder paa Rosenborg Slot, til den historiske Portraitsamling paa Frederiksborg, samt til det kongelige Mynt- og Medaille-Cabinet, Kunstmuseum og Billedgalleri.

2) Apanagernes Størrelse i Aarene 1841 til 1846 findes angivet i Tabellen S. 530. I Budgettet for Aaret 1848 ere de anslaaede til 509,215 Rbd.; men det er at vente at deres Beløb snart vil blive ikke ubetydeligt nedbragt, navn-

---

(Prindsens Palais), Charlottenborg, Rosenborg, Frederiksberg, Charlottenlund, Frederiksborg, Fredensborg og Kronborg Slotte, Eremitagen, Marienlyst, Roeskilde Palais, Odense og Aalborg Slotte, Palaiet i Horsens, Palaiet i Fredericia, og Gottorps, Glücksborgs, Ploens, Kiels, Husums og Reinbecks Slotte.

ligen ved at en Deel Apanager rimeligviis ville aldeles bortfalde i Anledning af Oprøret i Hertugdømmerne. At Apanagerne, (af hvilke de paagjeldende fyrstelige Personer selv maa udrede alle Gager og Pensioner ved deres Hof-Etat, ligesom alle Deputater in natura ogsaa ere bortfaldne), udgjøre saa stort et Totalbeløb, hidrører fra at Kongelovens Bestemmelser om Apanager slet ikke ere blevne holdte, nagtet Man ellers har anseet Kongelovens Bydende som helligt og strengt forbindende*).

3) Udgifterne under Udenrigsministeriet, (eller som det tidligere kaldtes, Departementet for de udenlandske Sager), ere i Budgettet for 1848 anslaaede til 302,559 Rbd., nemlig 30,350 Rbd. til de umiddelbart under Ministeriet og i dets Bureau ansatte Embedsmænd og Betjente, 217,009 Rbd. til Lønning og Taffelpenge for Gesandtskaberne i Udlandet, og 55,200 Rbd. til andre Udgifter ved samme. Ved Hofferne i Wien, Berlin, Petersborg, Stockholm, London, Paris og Frankfurt have vi Gesandtere, som alle ere gagerede med 10,000 Rbd. aarlig, men desuden tillagte Taffelpenge, der udredes for hver Maaned Gesandten er paa sin Post med, efter Opholdsstedets Dyrhed, 333 til 1291 Rbd., hvilket sidstnævnte Beløb er normeret for Gesandterne i Petersborg og London. I Belgien, Holland, Italien, Portugal, Spanien, Nordamerika og Brasilien have vi chargé d'affaires, hvilke ligesom Ministerresidenterne i Hamborg og Constantinopel ere gagerede med 6000 Rbd. Hvor vi have Gesandter er der desuden ansat en Legationssekretair, som, foruden alt frit hos

*) Berettigede til Apanage efter Kongeloven ere kun Dronningen, (og altsaa naturligviis ogsaa Enkedronninger), og Kongens Sønner, samt Kongens Døttre og Søstre, saalænge de forblive i ugift Stand. Jfr. S. 359 og 360, Art. XX. og XXII. i Kongeloven.

Gesandten, i London, Petersborg og Paris har 2400 Rbd. i Gage, i Wien 1500, og i Berlin, Stockholm og Frankfurt 1200 Rbd., foruden i Taffelpenge, naar han fungerer i Gesandtens Fraværelse, i London 400 Rbd. om Maaneden, og de andre Steder 300 Rbd. maanedlig. Da det er en almindelig, og af Stænderne ofte udtalt Anskuelse, at en stor Deel af de ovsnævnte diplomatiske Poster ere overflødige, saa er det at vente, at der vil blive foretaget betydelige Besparelser i den herombhandlede Afdeling af Statens Udgifter.

4) Pensioner og Understøttelser. Pensioner blev først indført her i Landet i Aaret 1711, da Kong Frederik den 4de, efter af Grev Gyldenløves Enke at have tilkjøbt sig Postvæsenet, bestemte at Netto-Indtægten af samme skulde anvendes til Pensioner for afskedigede Embedsmænd og deres Børn (jfr. S. 507). Senere hen i Tiden blev der ogsaa af Statskassen udredet Pensioner, og indtil Aaret 1816 blev saaledes Pensioner og Vartpenge til afgaaede Embedsmænd, og Pensioner af Statskassen til disses Enker og Børn udredte, deels af den saakaldte Post-Pensionskasse, deels af Finantskassen eller den saakaldte almindelige Pensionsfond. Reskriptet af 9de Februar 1816, som omorganiserede hele vor indre Overbestyrelse, indførte ogsaa en Hovedforandring med Pensionsvæsenet. Alle de Pensioner og Vartpenge, om hvilke Man antog at de ved Pensionisternes Død vilde bortfalde uden at andre Pensioner kunde ventes at ville træde i deres Sted, bleve opførte for sig paa en Liste, som erholdt Navnet „Finantskassens aftagende Pensionsliste“, og forblev under Finantserne, hvilke de i Aaret 1816 foraarsagede en Udgift af 834,034 Rbd. De øvrige Pensioner, om hvis samlede Beløb, som i Aaret 1816 udgjorde 247,348 Rbd., Man maatte antage, at det vilde være en bestandig vedvarende Udgift, fordi det var at vente, at nye Pensioner vilde komme til i de bort-

faldendes Sted, skulde derimod udredes af en, under en dertil udnævnt særlig Direktion sat, „almindelig Pensionskasse, til hvilken ikke blot Netto-Indtægten af Postvæsenet blev henlagt, men ogsaa et aarligt Bidrag af 50,000 Rbd. fra Finantserne. Ved Resol. af 21de Febr. 1842 er senere den almindelige Pensionskasse og Direktionen for samme blevet ophævet, og det hele Pensionsvæsen henlagt under Finantserne, som altsaa udrede alle Udgifter i Anledning af samme, imod at Netto-Indtægten af Postvæsenet indflyder i Statskassen, og imod at en Capitalfond paa c. 4,297,600 Rbd., som den almindelige Pensionskasse efterhaanden havde opsamlet, ved de separate Fonds Inddragning er bleven anvendt til Statsgjeldens Afbetaling.

Medens Pensionerne til gamle afgaaede Embedsmænd, og Embedsmænds Koner og Børn, som vi strax skulle see, er holdt temmelig nøie inden de fastsatte Grændser, har den saakaldte aftagende Pensionsliste, paa hvilken der nu kun optages de Vartpenge, som tilstaaes Embedsmænd, der afgaae ved Reduktioner, i de sidste 8 Aar foraarsaget langt større Udgifter end Man havde Grund til at vente. Den aftagende Pensionsliste, som ved dens Oprettelse i Aaret 1816 udgjorde 834,034 Rbd., var nemlig vel i Aaret 1839 nedbragt til 347,416 Rbd., og Man nærede saa gode Forhaabningen med Hensyn til dens fremtidige Formindskelse, at Man ved Normal-Reglementets Affattelse kun anførte den med 100,000 Rbd.

I Aaret 1841	medtog	den imidlertid	360,317 Rbd.
1842	—	—	491,583 —
1843	—	—	598,901 *) —

*) At Beløbet var saa betydelig høiere i 1843 end i 1841 hidrører fra at den aftagende Pensionsliste i Aaret 1842 fik en Tilvæxt i Anledning af Reduktionen, i Landmilitair-Etaten af 231,821 Rbd., og i Civil-Etaten af 19,633 Rbd.

	1844	—	—		567,339	—
	1845	—	—		539,398	—
	1846	—	—		526,295	—
og for Aaret	1847	anslaaes	Udgiften	til	532,676	—
	1848	—	—		520,000	—

Hvad Pensioner til afgaaede Embedsmænd angaaer, da er det ved Resol. af 2den Marts 1842 bestemt, at samme ikke maa overstige en Sum af 300,000 Rbd.; men i Aaret 1846 beløb samme sig dog til 345,062 Rbd.; og hvad Pensioner til Embedsmænds Enker og Børn betræffer, da er det bestemt, at der til samme ikke maa forbruges mere end 317,400 Rbd., men i Aaret 1846 blev dog hertil forbrugt 318,799 Rbd. Ved Reskript af 27de Februar 1840 blev der forøvrigt nedsat en Commission til at gjøre Forslag til en almindelig Pensionslov. Jfr. Reskr. 9de Marts og 10de April 1840. Denne Commissions Udkast til en saadan har endelig været Stænderne forelagt i Aaret 1846; og Nationen, som med Længsel imødeseer denne Lov, maa saaledes kunne vente at den snart vil blive den til Deel.

Ved Reskript af 2den Januar 1840 blev det bestemt, at den Adgang, som de kongelige Collegier og Departementer tidligere havde havt til at indgaae med Forestilling om Bevilligelser af Gratialer, eller til selv indenfor visse Grændser at bevillige Gratialer, for Fremtiden skulde ophøre, hvorimod alle Gratialevæsenet vedkommende Sager skulde behandles af et samtidigen hermed oprettet Statssekreteriat for Naadessager, efter visse bestemte Regler. Udgifterne ved dette Naadessekreteriat have i Aarene 1841—1846 i Gjennemsnit været 258,971 Rbd., og i intet af disse 6 Aar over 272,922 Rbd., eller under 250,840 Rbd.

5) Udgifter til Understøttelse af Videnskab og Kunst Da det vistnok vil overraske en Deel Læsere af Tabellen S. 530 at see, at her aarligen anvendes c. 300,000

Rbd. til Understøttelse af Videnskab og Kunst, bemærkes det, at denne Rubrik indbefatter Statskassens Bidrag til Universiteterne i Kjøbenhavn og Kiel, til det lærde Skolevæsen i Kongeriget og Hertugdømmerne, til Akademiet for de skjønne Kunster, det store kongelige Bibliothek, det kongelige Theater og Capel, forskjellige lærde Selskaber, Generalstabens topographiske Arbeider, det statistiske Tabelværk, Conferentsraad Schumachers videnskabelige Arbeider, og Understøttelser til en Deel Videnskabsmænd og videnskabelige og konstneriske Arbeider og Foretagender. Hvad Udgifterne ere ved hver af de nysnævnte Grene af den offentlige Virksomhed findes anført der, hvor samme er omtalt. Til Understøttelse af Videnskabsmænd og videnskabelige Arbeider, blev der i Normal-Reglementet anført 15,000 Rbd. aarlig*), hvorved det imidlertid maa erindres, at Fondet ad usos publicos dengang endnu bestod og aarligen anvendte et betydeligt Beløb til Reisestipendier, og til Understøttelser for Videnskabsmænd og Konstnere**). Ved Resol. af 21de Febr. 1842 blev Direktionen for Fondet ad usus publicos imidlertid ophævet, og Fondet selv, (der udgjorde henved 400,000 Rbd., der for en stor Deel dog udestod i usikkre Udlaan), blev inddraget blandt Statsgjeldens Aktiver; og i den Anledning blev Statskassens heromhandlede Bidrag forhøiet til 37,000 Rbd., og ved Resol. 19de Decbr. 1846 er det senere blevet forhøiet til 47,000 Rbd., hvoraf

22,000 Rbd. ere normerede til Understøttelse af Videnskabsmænd og til videnskabelige og almeennyttige Arbeiders Fremme.

*) Tidligere var af Finantskassen hertil reglementeret 36,000 Rbd. aarlig. Grunden til Normal-Reglementets lavere Ansættelse var at Regalie-Fondet til samme Tid overtog Udgifterne til et stort Antal Samlinger (jfr. S. 676), og at forskjellige Udgifter til videnskabelige Anstalter til samme Tid bleve overførte paa Collegiernes Normalreglementer.

10,000 Rbd. til Reiseunderstøttelser for Videnskabsmænd og Konstnere, de sidste dog kun forsaavidt de ikke sortere under Akademiet for de skjønne Konster.

5000 Rbd. til mindre Udlaan til Embedsmænd, især af den geistlige Stand og Lægestanden, naar de bosætte sig.

6) Til Veivæsenet har Statens Udgifter været:

I Kongeriget, (hvor Statskassen dog erholder sit Udlæg erstattet ved de S. 586 omtalte Udskrivninger og Bom-Indtægter*):

i	1841	1842	1843	1844	1845	1846
	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.
	c. 215,000	c. 210,000	295,122	290,937	308,958	367,722.

I Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen,

i	1841	1842	1843	1844	1845	1846
	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.
	4,460	3,489	417,833	404,978	450,765	370,601,

eller efter Fradrag af Chausseepengene, c. 46,000 Rbd., og Hertugdømmernes Bidrag af 15,000 Rbd. pr. Miil af Chausseanlægs Omkostninger (jfr. 2det Bd. S. 629).

4,460	3,489	193,015	300,343	362,036	240,776.

De øvrige Statsudgifter findes som tidligere bemærket, omtalte ved hver af de forskjellige Forvaltningsgrene og offentlige Anstalter og Indretninger.

*) De ovenanførte Tal indeholde de Summer, som i Virkeligheden ere anviste til Veivæsenet af Statskassen. At de ikke stemme med Tallene i Oversigterne i Finants-Regnskaberne, hidrører fra at de sidstnævnte ikke indeholde de extraordinaire Tilskud til Veiarbeiderne, fordi disse ere anførte paa de uforudseelige Udgifters Conto, ligesom Bom-Indtraderne ogsaa i enkelte Aar ere fradragne inden Beløbet er blevet opført til Udgift.

D. Om Statsgjelden.

Den danske Stats Finantser have til flere forskjellige Tidspunkter i det sidste Aarhundrede været i en saa ugunstig Forfatning, at Indtægterne ikke have været tilstrækkelige til at dække Udgifterne, og om der end til sine Tider er blevet gjort Afbetalinger paa den i hine ugunstige Perioder stiftede Statsgjeld, saa har disse Afbetalinger dog kun været ubetydelige i Sammenligning med den Tilvæxt, som Statsgjelden til andre Tider har erholdt*). Skjøndt der i de sidste 12 Aar er gjort bety-

*) Her i Korthed at meddele Noget til Oplysning om Statsgjeldens Størrelse i ældre Dage og om de Forandringer der til forskjellig Tid ere foregaaede med samme, lader sig ikke vel gjøre; thi det nytter kun lidet at angive Statsgjeldens Størrelse til en vis Tid, naar Man ikke tillige omtaler andre Forhold, navnligen Rentens Størrelse, og Størrelsen af Statens Formue til samme Tid, eller at omtale Statsgjeldens Formindskelse eller Forøgelse, naar Man ikke tillige oplyser hvad Forandringer der til samme Tid er foregaaet med Statens Aktiver, Domainer, Restancer, Kassebeholdninger, separate Fonds, urealisable Sedler og svævende Gjeld. Med Hensyn til vort ældre Statsgjeldsvæsen henvises Læserne derfor til Grosserer Nathansons Skrift: Danmarks National- og Statshuusholdning, hvor de for de senere Tidsperioder ville finde de væsentligere Materialier til en saadan Sammenligning, til hvilken der her hverken er Plads eller det passende Sted; og kun for deres Skyld, som blot bryde sig om en mindre fuldstændig, men let erhvervet Kundskab, anføres her, forstørstedelen efter det nysnævnte Skrift, Følgende om Statsgjeldens nominelle Størrelse til nogle enkelte Tidspunkter.

I Aaret 1699 ved Christian den 5tes Død var Statsgjelden kun 1,512,872 Rdl. Courant, i Aaret 1730 ved Frederik den 4des Død 3,161,064 Rdl. Courant, og i Aaret 1746 ved Christian den 6tes Død 2,430,000 Rdl. Courant, hvilket kun var ubetydelige Beløb i Sammenligning med de betydelige Domainer, af hvilke Staten dengang var i Besiddelse. Landets byrdefulde Statsgjeld har saaledes først sin Oprindelse fra Kong Frederik den 5tes Regjering; og det ikke engang fra Begyndelsen af samme; thi i Aaret 1754 var Statsgjelden nedbragt til c. 1 Million Rdl. Courant; men fra den senere Halvdeel af samme, i hvilken fornemmelig Hoffets Ødselhed, (paa hvilken de 858,000 Rdl. Courant, som Man an-

delige Afbetalinger, saa har den danske Stat derfor dog endnu en betydelig Gjeld, hvis nominelle Beløb

vendte paa Marmorkirken, hvis Fuldførelse Man senere opgav, kan tjene til Exempel), og de høist betydelige Rustninger i Aaret 1762, i Anledning af det farefulde, ved Peter den 3dies Død afvendte, i Noten S. 388 omtalte russiske Angreb, fremkaldte en betydelig Forøgelse af Statsgjelden, som ved Frederik den 5tes Død i Aaret 1766, skjøndt en stor Deel af Domainegodset var blevet solgt, var steget til 20 Millioner Rdl. Courant (= 32 Millioner Rbd.), foruden den svævende Gjeld og en Seddelgjeld af 4,350,000 Rdl. Courant. Under det Struenseeske Ministerium blev Gjelden nedbragt til 16,234,405 Rdl. Courant; men under det Guldbergske Ministerium steg den atter, først i Aarene 1772—1774, (væsentligen paa Grund af Expeditionerne mod Algier og Rustningerne mod Sverrig), til 22½ Million, og derpaa i Aarene 1775—1784 ved uheldig Finants-bestyrelse til 29 Millioner, foruden at Seddelgjelden steg fra 4¾ til 15¾ Millioner Rdl. Courant. Paa Standpunktet 29 Millioner forblev Statsgjelden med nogen Fluktuation hele Resten af Aarhundredet, og den 1ste Januar 1800 udgjorde den 28,927,965 Rdl. Courant (= c. 48 Millioner Rbd.), foruden c. 4½ Million svævende Gjeld. I Aarene 1800—1806 forøgede Sø-Udrustningerne i Anledning af den bevæbnede Neutralitet, Slaget den 2den April 1801, og Nødvendigheden af i Aarene 1803 og 1805—1806 at opstille Troppe-Corpser i Hertugdømmerne, Statsgjelden til 42 Millioner og Seddelgjelden til 26 Millioner, tilsammen altsaa reduceret til Rigsbank 109 Millioner, og Statsgjelden var saaledes, naar Seddelgjelden medregnes, før Udbrudet i Aaret 1807 af den ulykkelige Krig, større end den for Øieblikket er, især naar vi erindre, at c. ⅓ af vor nærværende Gjeld er 3 Procents Gjeld. Krigen i Aarene 1807—1814 ødelagde som bekjendt aldeles de danske Finantsers Tilstand. Statsgjelden tiltog derfor under Krigen til over det Tredobbelte af det Beløb den udgjorde ved Krigens Begyndelse, og de urealisable Sedlers Masse forøgedes med c. 116 Millioner Rdl. Courant. Hele sin høist betydelige Seddelgjeld blev Finantserne qvit ved Pengeforandringen i Aaret 1813 og ved den senere til en Nationalbank forvandlede Rigsbanks Oprettelse; og den indenlandske Statsgjeld blev ved Pengeforandringen reduceret fra Courantdaler til Rigsbankdaler, Daler for Daler. Grosserer Nathanson anslaaer hele Statsgjeldens Beløb i Aaret 1814 (Vexelgjelden og al svævende Gjeld medregnet), til 142 Millioner Rigsbankdaler. I Aarene 1814—1817 var Man stadigen beskæftiget med at bringe Orden i Finantserne, og Gjelden blev nedbragt en Deel, og beløb sig ved Udgangen af Aaret 1816 kun til 116½

den 1ste Januar 1847 i Alt var 106,314,520 Rbd., medens den reelle Statsgjeld, eller rettere den Statsgjeld, om hvis snarest mulige Afbetaling Talen er, derimod, da Staten besidder Domainer til en Værdi af idetmindste 42 Millioner (jfr. S. 529), og Aktiver, der efter den aarlige Indtægt de afgive, for Øieblikket i det mindste have en Værdi af 14 Millioner, ikke kan ansættes høiere end til c. 50 Millioner Rbd., da Staten ved at afhænde Domainerne og Aktiverne kunde nedbringe sin Gjeld til dette Beløb*); og naar Man vilde udvide Begrebet om Aktiver til de til specielle Statsøiemed henlagte eller skjenkede

Million Rbd. Deels for at kunne oprette et Laanefond for de efter Krigen i mislig Stilling værende Landmænd, og deels for at bringe Fasthed i Pengevæsnet, laante Man vel i Aaret 1819 12 Millioner Mark H. Banco (8 Mill. Rbd.); men Man vedblev dog at afdrage paa Statsgjelden, og denne udgjorde i Aaret 1820 c. 108 Millioner Rbd. I det paafølgende Decennium tiltog Gjelden imidlertid atter med et Beløb af c. 22 Millioner, væsentligst paa Grund af de for Landmanden yderst ugunstige Conjunkturer, hvilke foraarsagede Finantserne høist betydelige baade direkte og indirekte Tab. For at raade Bod paa Tidsomstændighederne gjorde Man nemlig i Aaret 1821 det Haldemann-Goldschmidtske 5 Procents Laan i London, og til Afløsning af samme og af det nysnævnte byrdefulde Hamborgske Laan af 1819 gjorde Man, da Conjunkturene paa det europæiske Pengemarked blev bedre, i Aaret 1825 det fordeelagtige Wilsonske 3 Procents Laan paa 5½ Million Pd. Sterling, hvilket endnu udgjør Hovedstammen i vor udenlandske Gjeld. Fra 1830 til 1835 holdt Statsgjelden sig temmelig uforandret paa 130 Millioner, hvorved dog maa erindres, at nu var omtrent ¼ af denne Gjeld en 3 Procents Gjeld. Senere er Statsgjelden stadigen bleven formindsket. Den 1ste Januar 1840 udgjorde den saaledes 123,952,588 Rbd.; og Aaret efter den 1ste Januar 1841, efter at de separate Fond vare inddragne, c. 116,572,357 Rbd.; og den 1ste Januar 1847 var den som ovenanført nedbragt til 106,314,520 Rbd.

*) Da de til Forrentning og Afbetaling af den til National-Banken af Finantserne i Aaret 1838 udstedte Obligation paa 7,300,000 Rbd., (som den 1ste August 1847 var nedbragt til 6,365,800 Rbd.), bestemte Stats-Indtægter ikke i Finants-Regnskabet ere optagne blandt Indtægterne,

Fonds*), hvilke udgjør c. 9½ Million Rbd., og til de til Studenters, Konstneres og Trængendes Understøttelse deels doterede, deels opsamlede Fonds, som udgjøre c. 2¼ Millioner Rbd., (hvilket Man kunde forsvare med at de Udgifter, som bestrides af de heromtalte Fonds, ligefuldt skulde gjøres hvis disse Fonds ikke existerede), saa kunde Man sige at den som Byrde paa Nationen hvilende Statsgjeld i Realiteten ikke kan ansættes høiere end til 38 Millioner, ved hvilken Ansættelse der ikke engang er taget noget Hensyn til Finantsernes Kassebeholdning, der i Begyndelsen af Aaret 1848 udgjorde over 8 Millioner Rbd., fordi denne for Øieblikket rimeligviis er forbrugt til Krigen.

Af de nysnævnte 106,314,520 Rbd., forrentedes i Aaret 1847:

med 5 Procent	369,666 Rbd.	Et Restbeløb indenlandsk Gjeld, som ikke kan afløses uden efterhaanden.
— 4½ —	266,440 —	
— 4¼ —	9,644 —	
— 4 —	61,051,448 —	
— 3¾ —	290,383 —	
— 3½ —	1,833,064 —	
— 3 —	41,020,218 —	
paa Livrente...........	1,271,975 —	
rentefri	201,682 —	For størstedelen Obligationer, der ikke ere blevne præsenterede til Udbetaling efter Indkaldelse.
	106,314,520 Rbd.	

saa er denne Gjeld til Banken, der vil være afbetalt i Aaret 1876, heller ikke optaget, eller her medregnet blandt Statsgjelden. Jfr. 2den Deel S. 681.

*) Nemlig Missionsvæsenets, Frederiks Hospitals, Seminariernes, Landmilice- og Indqvarterings-Fond, Fonden for Ovæstede, Kiels Universitets, de slesvigske og holsteenske lærde Skolers og Seminariers Fond, Toldkammerets Understøttelseskasse, Postvæsenets, Kjøbenhavns Universitets, Communitets, Sorø Akademies, polytekniske Læreanstalts Fonds og Legater, Kongerigets lærde Skolers Fonds og Legater, Sø-Etatens militaire Pensionskasse, Sø-Etatens Drengeskolers Midler og flere Marinen tilhørende Fonds, Krigshospitalskassen med flere Land-Etaten tilhørende Fonds, Dannebrogsmændenes Pensionsfond og nogle Andre Fonds under Ordens-Capitlet, Regalie-Fondet o. fl. a.

Til Forrentning af den indenlandske Statsgjeld vil der i Aaret 1846 være medgaaet c. 2,500,000 Rbd., og til Forrentning af den udenlandske Statsgjeld c. 1,330,000 Rbd., altsaa i alt til hele Statsgjeldens Forrentning c. 3,830,000 Rbd., medens der naar hele Statsgjelden havde været 4 Procents Gjeld, hertil vilde være gaaet noget over 4,250,000 Rbd. eller 420,000 Rbd. mere*). Den høie Grad af Punktlighed, med hvilken Renten af Statsgjelden betales, har bevirket, at vore Statspapirer i det sidste Qvinqvennium lige indtil Krigens Udbrud bestandigen have staaet over pari, og den senere Tids Begivenheder her og andensteds have ikke engang forholdsviis svækket deres Cours saa meget som Nationalbankaktiernes, som dog maa ansees for et ualmindelig sikkert Papiir**).

Den indenlandske Deel af Statsgjelden udgjorde den 1 Januar 1847 et Beløb af 63,068,790 Rbd. Heraf var

---

*) Saaledes som Nogle gjøre det, kun at beregne Størrelsen af Gjeld efter Renten, der svares af den, kan kun gaae an med Gjeld, der aldrig skal betales, men bestandig kun forrentes. Ved Sammenligning af Statsgjelden til forskjellige Tider, gaaer det bedre an at lægge Renten til Grund, men bedst er det dog altid, naar baade Renten og den nominelle Størrelse kan angives.

**) I de nærmeste Aar efter Pengeforandringen i Aaret 1813 stod de kongelige Obligationer i en meget lav Priis, i Aaret 1814 endogsaa i Gjennemsnit kun i 14 Rbd. Sølv, hvorved dog maa bemærkes, at Renten i de første Aar efter Pengeforandringen kun blev betalt i Sølvværdi og i Realiteten paa Grund af Datidens Forhold kun udgjorde c. 2 pCt. i rede Sølv. Endnu i 1817 var Gjennemsnitsprisen kun 32⅗ Rbd. Sølv; men i 1818 allerede 61¼ Rbd.; og i Aaret 1825, da Renterne begyndte at blive betalte i rede Sølv, naaede Obligationerne en Gjennemsnitscours af 86¼, og med forskjellige Fluktioner hævede den sig senere efterhaanden til pari, som den naaede i 1842. I Begyndelsen af 1848 var Prisen 105¼, og Bankaktiernes 175. Medens Preusserne stod i Jylland kunde kongelige 4 Procents Obligationer kjøbes til 85 og Bankaktier til 130. Jfr. om Priserne paa Statspapirer i ældre Dage Nathanson l. c. S. 1003 ff.

Uopsigelig fra Creditors Side*)	55,471,736 Rbd.
Opsigelig eller paa Afdrag . . . . . (Derunder Sparekassemidler 2,087,300 Rbd., Umyndiges Midler 1,198,445 Rbd., Offentlige Stiftelsers Midler 1,480,110 Rbd. o. a. desl.)	6,325,078 —
Gjeld mod Livrenter . . . . (Derunder Tontinen fra Aaret 1800, c. 1,126,000 Rbd., og den almindelige Forsørgelsesanstalt af 1796, 72,000 Rbd. og Livrente-Societetet af 1775, c. 60,000 Rbd.)	1,271,975 —
I alt indenlandsk Gjeld	63,068,790 Rbd.

Den udenlandske Gjeld udgjorde den 1 Januar 1847 et Beløb af 43,245,730 Rbd., og bestod af

Laanet i England af 1825, til Rest 4,204,000 Pund Sterling (192,500 Pund Sterling skal aarlig anvendes til dette Laans Forrentning og Afbetaling.)	38,361,500 Rbd.
5 Laan i Holland, optagne 1764—1786 med et oprindelig Beløb 8,623,800 Gylden Hol. Cour., til Rest	1,973,325 Rbd.
4 Laan i Brabandt, optagne 1773—1789 med oprindelig Beløb 2,763,000 Gylden Brab., til Rest	1,327,583 —
5 Laan i Genua, optagne 1776—1800, til Rest	881,400 —
Udenlandsk Klatgjeld	701,922 —
	43,245,730 Rbd.

*) Den bundne indenlandske Gjeld, (paa hvilken der dog i det sidste Qvinqvennium er afbetalt c. 7 Millioner), er næsten udelukkende den tilbageværende Sum af den ældre indenlandske Gjeld i Courant eller Species, som ved Pengevæsenets Forandring ifølge Frdg. 5te Januar 1813 blev gjort uopsigelig fra Creditors Side. Den indenlandske Statsgjeld i Courant gik i Aaret 1813 over til Statsgjeld i Rigsbank, Daler for Daler, saa at Staten altsaa ogsaa hvad Statsgjelden angik gjorde en Bankerot i Aaret 1813, om end paa en for Cre-

Da der ifølge de vedtagne Bestemmelser aarlig skal anvendes 5,100,000 Rbd. til Statsgjeldens Forrentning og Afbetaling, og da Forrentningen nu kun medtager c. 3,800,000 Rbd. aarlig, saa bliver der aarlig 1,300,000 Rbd. til Afbetalinger, og dette Beløb vil aarligen tiltage alt som Gjelden, og altsaa ogsaa Renten, aftager. At der imidlertid i de senere Aar er anvendt betydelig mere paa Gjeldens Afbetaling, er alt viist i det Foregaaende S. 537, uden at Man dog paa den anden Side har overanstrengt sig, i hvilken Henseende Opmærksomheden her henledes paa at Told- og Lastepengene i flere Henseender i samme Tidsrum ere blevne nedsatte, Sund- og Strømtolden modereret, Embedsskatten afskaffet, Tallotteriet indskrænket, et Beløb af 400,000 Rbd. af Landskatten aarlig eftergivet, og c. 328,000 Rbd. af Landskatten aarlig anvendt til at opfylde Finantsernes Forpligtelse til Nationalbanken med Hensyn til Seddelgjeldens Afbetaling. Om den Fremgang Statsgjeldens Afbetaling har havt i det næstforegaaende Aar meddeles Underretning i de aarligen bekjendtgjorte Finants-Regnskaber *). Da det ikke er til at forud-

ditorerne mindre skadelig Maade end med Hensyn til Seddelgjelden, hvorvel det dog maa erindres, at de i Aarene 1809—1812 til Regjeringen laante Beløb i Courant kun havde en ringere reel Værdi.

*) Man maa imidlertid see sig vel for inden Man af Udgifts-Bilaget i Finants-Regnskabet over de med Statsgjelden i det paagjeldende Aar foregaaede Forandringer bedømmer hvormeget Statsgjelden er blevet formindsket i et vist Aar. Den faste Gjeld er nemlig i Regnskaberne opført tilligemed den svævende, som opstaaer ved Indbetaling af Sparekassemidler, Umyndiges Midler o. a. desl. Uagtet det nu vel ikke kan nægtes, at Overskudet af slige indsatte Midler over hvad der er blevet udbetalt af samme, er en Gjeld, saa er det dog kun at betragte som en Gjeld paa Kassebeholdningen, af hvilken disse Summer, naar det skal være, kan fordres udbetalte. I Regnskaberne ere Udbetalingerne imidlertid førte til Afdrag paa selve Statsgjelden, og Indsætningerne som Tilgang paa samme, og i et Aar, i hvilket Tilgangens Overskud over Afgangens til Exempel var lige med Afbetalingen paa den faste Statsgjeld, vilde det for den med slig Læsning mindre Bevandrede let see ud som om Statsgjelden var bleven uformindsket i det paagjeldende Aar.

see med hvilken Kraft Nationen vil være i Stand til for Fremtiden at kunne afbetale paa Statsgjelden, og da den Priis, til hvilken vore 3 Procents Obligationer indkjøbes har stor Indflydelse paa Afbetalingernes Størrelse, saa vilde det ikke nytte til noget her at anstille nogen Calcule over hvor lang Tid der vil hengaae inden vi kunne betale de 50 Millioner, med hvilke Statens Passiver eller Gjeld overstiger dens Aktiver; og vi skulle derfor her indskrænke os til den Bemærkning, at naar vi snart kunde faae fredelige Forhold tilbage, vilde det ikke være nogen altfor sanguinisk Forhaabning at antage, at den danske Stats Gjeld og rentebærende Formue om en Snees Aar ville være ligestore, og Staten i Realiteten da altsaa at ansee som gjeldfri.

Ende paa tredie Deel.